EX : LIBRIS
PAUL-EMILE DUMONT

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY

WILLIAM H. DONNER
COLLECTION

purchased from
a gift by

THE DONNER CANADIAN
FOUNDATION

Digitized by the Internet Archive
in 2007 with funding from
Microsoft Corporation

http://www.archive.org/details/baudhyanasrautas03bauduoft

THE

BAUDHĀYANA ŚRAUTA SŪTRA

BELONGING TO THE

TAITTIRĪYA SAṂHITĀ

EDITED BY

DR. W. CALAND,

Professor of Sanskrit at the University of Utrecht.

VOLUME III.

CALCUTTA:

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,

AND PUBLISHED BY THE

ASIATIC SOCIETY, 1, PARK STREET.

1913.

LIBRARY
FEB 5 1970
UNIVERSITY OF TORONTO

PK
3255
B3
1904
v.3

INDEX.

Preface.

Dvaidhasūtra .. Praśnas XX–XXIII.

darśapurṇamāsau .. Praśna XX, 1–15 (Adhy 1–5).
agnyādheyam .. ,, ,, 16–18 (,, 6).
punarādheyam .. ,, ,, 19)
agnihotram .. ,, ,, 20 (,, 7).
piṇḍapitṛyajñaḥ .. ,, ,, 21)
āgrayaṇam .. ,, ,, 22)
agnyupasthānam, etc. ,, ,, 23, 24 (,, 8).
paśubandhaḥ .. ,, ,, 25–31 (,, 9, 10).
cāturmāsyāni .. , XXI, 1–6 (,, 1, 2).
agniṣṭomaḥ .. ,, ,, 7–26 (,, 3–10).
agnicayanam .. ,, XXII, 1–12 (,, 1–6).
vājapeyaḥ .. ,, ,, 13–15 (,, 7).
rājasūyaḥ .. ,, ,, 16–21 (,, 8–10).
kāmyeṣṭayaḥ .. ,, XXIII, 1–4 (,, 1, 2).
aupānuvākyam .. ,, ,, 5–8 (,, 3, 4).
dvādaśāhaḥ .. ,, ,, 9–11 (,, 5, 6).
ahīnāḥ .. .. ,, ,, 12, 13)
atirātraḥ .. ,, ,, 13 (,, 7)
ekādaśinī ..)
punaścitiḥ ..)
kuṇḍapāyināṃ iṣṭiḥ .. ,, ,, 14, 15 (,, 8).
kāmyāś citayaḥ ..)
sautrāmaṇī .. ,, ,, 16)
ayanāni .. .. ,, ,, 17 (,, 9).
ekāhāḥ .. .. ,, ,, 18, 19 (,, 10).

Karmāntasūtra .. Praśnas XXIV–XXVI.

paribhāṣāḥ .. Praśna XXIV, 1–11 (,, 1–6).
agnyādheyam .. ,, ,, 12–17 (,, 7–9).
punarādheyam .. ,, ,, 18, 19 (,, 10).
darśapūrṇamāsau .. ,, ,, 20–29 (,, 11–15).
agnihotram .. ,, ,, 30, 31 (,, 16).
piṇḍapitṛyajñaḥ .. ,, ,, 32)
āgrayaṇam .. ,, ,, 33 (,, 17).
agnyupasthānam, etc. ,, ,, 33)
paśubandhaḥ .. ,, ,, 34–37 (,, 18, 19).
kāmyāḥ paśavaḥ .. ,, ,, 38, 39 (,, 20).
cāturmāsyāni .. ,, XXV, 1–3 (,, 1, 2).
agniṣṭomaḥ .. ,, ,, 4–26 (,, 3–16).
agnicayanam .. ,, ,, 27–32 (,, 17–19).
vājapeyaḥ .. ,, ,, 33–34 (,, 20).

rājasūyaḥ ..	Praśna XXVI,	1–3	(Adhy.	1, 2).
iṣṭikalpaḥ ..	,, ,,	4–6	(,,	3, 4).
aupānuvākyam ..	,, ,,	7–9	(,,	5, 6).
aśvamedhaḥ ..	,, ,,	10–11	(,,	7).
dvādaśāhaḥ ..	,, ,,	12–17	(,,	8–11).
ahīnāḥ	,, ,,	18–21	(,,	12, 13).
atirātraḥ . } sautrāmaṇī .. }	,, ,,	22	(,,	14).
ekādaśinī .. } ayanāni .. .. }	,, ,,	23, 24	(,,	15).
kuṇḍapāyināṁ ayanam, etc.	,, ,,	25–27	(,,	16, 17).
kāmyāś citayaḥ ..	,, ,,	28, 29	(,,	18).
ekāhāḥ	,, ,,	30–33	(,,	19, 20).
Prāyaścittasūtra ..	Praśnas XXVII–XXIX.			
iṣṭiprāyaścittāni ..	Praśna XXVII,	1–13	(,,	1–10).
hutānumantraṇāni ..	,, ,,	14	(,,	11).
mṛgāreṣṭiḥ ..	,, XXVIII,	1	(,,	1).
pavitreṣṭiḥ ..	,, ,,	2	(,,	2).
nakṣatreṣṭayaḥ ..	,, ,,	3, 4	(,,	3).
āgrayaṇaprāya° ..	,, ,,	5	(,,	4).
paśuprāya° ..	,, ,,	6, 7	(,,	5).
cāturmāsyaprāya° ..	,, ,,	8	(,,	6).
adhvaradīkṣāprāya° ..	,, ,,	9	(,,	7).
sarvayajñānāṁ prāya°	,, ,,	10, 11	(,,	8, 9)
anugrahāḥ ..	,, ,,	12, 13	(,,	10).
somaprāya° ..	,, XXIX,	1, 2	(,,	1, 2).
yajñakarmaṇi prāya°	,, ,,	3–6	(,,	3–5).
agnihotrasya laukika-vidhiḥ	,, ,,	7	(,,	6).
agnihotrasamāsaḥ, etc.	,, ,,	8–11	(,,	7–10).
prāyaścittasamuccayaḥ	,, ,,	12, 13	(,,	11).
Śulbasūtra	,, XXX.			
Pravarasūtra.				
paribhāṣāḥ ..	..	k. 1, 2 }	(,,	1).
aṅgirasaḥ ..	..	k. 3–9 }		
gotamāḥ	..	k. 10–16	(,,	2).
bharadvājaḥ ..	..	k. 17–26	(,,	3, 4).
atrayaḥ	..	k. 27–30	(,,	5).
viśvāmitrāḥ ..	..	k. 31–40	(,,	6).
kaśyapāḥ ..	..	k. 41–44	(,,	7).
vasiṣṭhāḥ ..	..	k. 45–48	(,,	8).
agastayaḥ ..	..	k. 49–51	(,,	9).
kṣatriyavaiśyānāṁ pravaraḥ, etc.		k. 52, 53	(,,	10).

Indexes.

I. Index of proper names.
   a. Names of sāmans.
   b. Names of peoples and localities.
   c. Ritualistic authorities.
   d. Proper names of mythical, legendary and historical persons outside the pravara-praśna.
   e. Proper names in the pravara-praśna.

II. Index of words.
Additions and corrections.

PREFACE.

The MSS. which have been consulted for this third volume of the Baudhāyana Śrauta sūtra are the following:

a. Dvaidhasūtra.

1. H, from the Haug collection at Munich, containing only the first two praśnas and the first kaṇḍikā of praśna 3.

2. Bu, a MS. from the collection Burnell belonging to the India Office, containing the complete text, without the sarvatomukhadvaidhas.

3. Be (see Preface to vol. i, p. viii).

4. B, the Bombay MS. (see Preface to vol. i, p. vii), giving only the last two praśnas.

5. Ben, copy from a Benares MS., containing the first praśna only.

6. D, a MS. from Dhar, containing on 37 foll. the first two praśnas and the first kaṇḍikā of praśna 3. Nearly related with H.

7. U, from Ujjain, in Nāgarī, on 59 foll., complete, the sarvatomukhadvaidhas on a separate leaf. This MS. belongs to the same collection and is written by the same hand, and on the same kind of paper, as all the other Baudhāyana MSS. from Ujjain (see Preface to vol. ii, p. v).

8. G; this MS. has been found at Gwalior; for the use of this MS., like No. 6 and 7, I have to thank Prof. Bhandarkar. These three MSS. were found in private libraries. The Gwalior MS. is written very neatly in Nāgarī and although far from faultless originally, it has been corrected with good judgment after a better text. The sarvatomukha is given apart.

9. C, No. 2188 of the Gov. Skt. MSS. Collection, Asiatic Society of Bengal, containing on foll. 1–70 the first two praśnas and the beginning of praśna 3; much related to H. and D.

10. C^1, No. 1571 of the same collection, Nāgarī, paper; the text begins with xxi, 14 and runs to the end, without the sarvatomukha; nearly related to Be.

11. W, the MS. of the collection Whish, cp. Winternitz, a Catalogue of South Indian MSS. No. 94. Only partly collated.

The vivaraṇa of the Dvaidha is extant and known to me from several MSS., which, however, are far from exact. Of use were also the Prayogasāra by Keśavasvāmin, the bhāṣya composed by Sāyaṇa, who in his treatment of the darśapūrṇa-

māsa mentions and comments upon all the Dvaidha and Karmānta passages, which bear upon the text proper of Baudhāyana. By Ms. I indicate in the critical notes the Mahāgnisarvasva (see Preface to vol. ii, p. v), which treats equally of those Dvaidha and Karmānta sūtras that concern the agnicayana of the text proper.

b. Karmāntasūtra.

1. H, the Haug MS., complete.
2. Be, see Preface to vol. i, p. viii.
3. D, the Dhar MS., containing on 35 foll. the first two praśnas.
4. U, the Ujjain MS., 56 foll., śake 1761.
5. G, the Gwalior MS., on 46 foll.; corrected. The last three MSS. belong to the same collections as those of the Dvaidha text.
6. M, the Mackenzie MS.; cp. Preface to vol. ii, p. iv.
7. Ben, a copy of the Gov. Skt. Coll. at Benares; rather good and independent MS.
8. C, No. 2188 of the Gov. Skt. MSS. Collection at the Asiatic Society of Bengal, Nāgarī, on paper, well written, 133 foll., containing on foll. 71–133 the first two Karmānta praśnas.

Besides the vivaraṇa of Bhavasvāmin and the remarks of Sāyaṇa and Keśavasvāmin, we possess a valuable bhāṣya on Karmānta I. 1–21 (No. 776*a* of the collection in the India Office; see Eggeling, Catalogue of the Sanskrit MSS. in the Library of the I. O., vol. i, p. 57) by Veṅkateśvara; the var. lect. of the text according to this work is indicated by me in the critical notes as Vt., that of the commentary given by Veṅkateśvara as Vc.

c. Prāyaścittasūtra.

1. H, the MS. Haug.
2. U, from Ujjain, on 25 foll., part of the same collection as mentioned above.
3. B, the Bombay MS.; see Preface to vol. i, p. vii, copy from an original, dated śake 1743.
4. Tr, the MS. from Trichinopoly, mentioned in the Preface to vol. ii, p. v.
5. C^1, a part of the text is found in the MS., mentioned under the MSS. for the Dvaidhasūtra (No. 10).

More or less help was got from Gopāla's Vivaraṇa (Viv.) known to me from the MS. belonging to the India Office (No. 259*b*; see Eggeling, Catalogue, vol. i, p. 91). The text proper is here indicated only by the beginning words of each

sentence. I consulted also, without, however, getting much help from them, the Prāyaścitta-pradīpa (I.O. 1467A) and the Prāyaścitta-candrikā (I.O. 1572).

d. Śulbasūtra.

1. H, the MS. Haug.

2. U, from Ujjain, on 12 foll., part of the same collection as mentioned above.

3. B, the Benares MS.; see Preface to vol. i, p. viii.

4. M, the Mackenzie MS.; see Preface to vol. ii, p. v. I need not say, that the excellent edition with Skt. commentary and English translation by Thibaut (in the Journal "Pandit" (vols. ix, x and vol i of the new series) has been consulted with good results. The readings accepted by Thibaut are indicated by me by T.

e. Pravarasūtra.

1. T, a copy from the Tanjore MS. No. 359; see Preface to vol. i, p. x.

2. M, being a complete copy of the Smārtasūtra in Grantha, copied for me somewhere in Madras through the kind mediation of Prof. Hultzsch. It is, on the whole, a good MS.; at the end of it the pravara is found.

3. G, the Grantha edition of the Baudhāyana śrauta-sūtra, Madras, 1905, by Muddudīkṣita. This edition narrowly agrees with the MS. M.

4. Bu, the Burnell MS. xciii (No. cxviii of the Catalogue of a collection of Sanskrit MSS., p. 35) in Grantha. It contains also the pravarakhaṇḍa of the Vaikhānasa school. Independent, although rather bad MS.

5. Be, copied by me from the Benares MS. 115; see Preface to vol. i, p. vii.

6. U, from Ujjain (see above), very narrowly related to the last-mentioned MS. from Benares; on 10 foll.

Other texts which have been used in constituting the pravarapraśna are:

The Gotrapravaramañjarī by Puruṣottama, a Colebrooke MS. belonging to the India Office (No. 2316A, Egg. No. 1777). In the critical notes indicated by me as Pm. It contains shattered all over the work the whole pravara text of the Baudhāyanīyas, on which it comments broadly. It treats at length also of the pravara sections of Āpastamba and Āśvalāyana and of the pravarādhyāyas of Kātyāyana-Laugākṣi. The comparison of this text is of use for the verification of several *nomina propria*. It is curious to perceive, that, although according to Puruṣottama the pravarakhaṇḍas of Kātyāyana and Laugākṣi are the

same, the Kātyāyana text known to us from the Pariśiṣṭas of the White Yajurveda (see Weber in the 'Verzeichniss der Skt. HSS. der Kgl. Bibl. zu Berlin,' vol. i, p. 54-60) is different from that given by Puruṣottama. The one contributed to Laugākṣi is probably the pravarādhyāya of the Kaṭhas; the text attributed by tradition to Kātyāyana (as given by Weber) agrees, with many various readings, however, on the whole with the pravarādhyāya of the Mānavas. I was kindly allowed by Prof. Knauer to use this text, which also is handed down to us in a very corrupted state.

A lengthy treatment of the pravara is given also by Gopīnāthadīkṣita in his Satyāṣāḍhahiraṇyakeśismārtasaṃskāraratnamālā (published in the Ānandāśrama series 1899) on pp. 415-453; by Anantadeva in his Saṃskārakaustubha, pp. 179-196 of the lithographic edition, and by Raghunātha in his Gotrapravaranirṇaya (MS. I.O. No. 1781). These three texts are indicated by me in the critical notes successively as Rm., Sk., Pn. The three texts give a great many more names than are contained in the pravarapraśna of Baudhāyana, as they join, without any discrimination, to the names of the Baudhāyana text also those of other pravarakhaṇḍas. Moreover, they constantly put in the plural all the names found in the singular in our text.

Of some importance is a certain gotra list as handed down among the Deśasth brāhmaṇas in: Census of India, 1901, vol. i, India, Ethnographic Appendices, by H. H. Risley, Calcutta, 1903, on pp. 120-122.

The text of this praśna is one of the most difficult to reconstruct. Rarely we find the proper names without variants. The MSS. can be divided into two groups: M (with G) T and Bu on one side, Be (with U) and Pm on the other. The other nibandhas seem to draw on Pm.

The pravarapraśna in the kalpasūtra of the Baudhāyanīyas was probably placed originally immediately behind the pitṛmedhasūtra and before the dharmaśāstra. It is inserted there in M and in the Grantha edition; cp. the words of Puruṣottama in his gotrapravaramañjarī: *uktāny aiṣṭikasaumikapāśukadārvihomikākhyāni caturvidhāni śrautāni darśapūrnamāsādīni sūtrāṇi*. The number given on the fly-leaf of the Ujjain MS. is xli. But nowhere in the MSS. themselves any indication of praśna number is found. Even the number xxx of the Śulbasūtra is conjectural; on the cover of the MS. Ben. 115 is written द्वाचिंशो स्थायः. Although, then, the number of the praśnas cannot be given with certainty, their sequence, in the main, is firmly established.

It was originally my intention to include in this edition of

the Baudhāyana texts also the whole smārtasūtra. But I now prefer to give only the śrautasūtra; perhaps I may undertake later on a critical edition of this text, which indeed is now accessible, be it not in critical editions. One is the Grantha edition mentioned under the MSS. used for the pravaraprašna, the other has appeared at Mysore (1904) under the title: बोधायनगृह्यसूत्रम्। The Bodhāyana-gṛhya-sūtra edited by L. Śrīnivāsāchārya. On the other hand, I thought fit to edit the Śulbasūtra anew, even after the excellent work of Prof. Thibaut, because it had to be given to make the śrautasūtra complete, and also because my MSS. enabled me to give in some places a better reading than Thibaut's text presents. I have taken much pains to obtain a copy of a part of the Baudhāyana kalpasūtra, which must have existed, but seems to be lost now, viz. the hautrasūtra. Bhavasvāmin and Sāyaṇa quote often from this text, as also does the commentary on the third book of the Taittirīya brāhmaṇa.

My design of publishing the vivaraṇa of Bhavasvāmin I also regret very much that I am compelled to abandon. The manuscript material is utterly insufficient. Perhaps I may in later times fulfill also this promise. For the time being I will try to fill up at least partially this gap, by adding to this third volume an index of words, giving, wherever it is possible, the explication of the commentators.

At the end of my task I have to express my sincerest thanks to all who kindly helped to procure me the material for my work: especially to Dr. Thomas, Chief Librarian to the India Office, and to Prof. Bhandarkar. If this volume can now appear, it is chiefly due to their kind assistance.

W. Caland.

Utrecht, *January*, 1912.

द्वैधसूत्रम् ॥

1. 1. 4. उपवसथ इति[१] ॥ कथमु खलूपवसथं जानीयात्संध्यः खिदेवोपपाद्यो ऽथ ऽपूरि[२] नादर्शीति[३] साधु खलु संध्यः[४] साधु[५] संधेरुपपादनं[५] ननु[६] खलु संध्यः सूपपादय[७] इव[७] सर्वेषां लेव[८] संध्य इवेति[९] ॥ स[९] ह[९] स्माह बौधायन

---

१ The constitution of the text of this first dvaidha being very difficult, I am not sure to have given everywhere the right reading and interpunction.

२ Thus corrected according to the Vivaraṇa; पूरिषादर्शीति U Bu G D C; पूरिणदर्शीति Ben; करिषादर्शीति H; पूरिण्हदर्शीति Be.

३ Thus (संध्यः) C U Bu G D; संध्य Be W; संध्या H Ben.

४ खलु ins. G (sec. m.) and C.

५ After °पादनं U Bu D G (pr. m.) C H Ben ins.: यत्पौर्णमासीं यजते तस्य चेदुपवसतो (थो) खमित्य आदित्ये; this passage is not found in W and has been effaced in G. The vivaraṇa has nothing corresponding to it.

६ ननु W C; नतु Bu G D; न Be; missing in Ben H U; नच the vivaraṇa (one copy), स (another copy).

७ सूपपादय इव W; सूपपादय इवः Bu; सूपपाद्य इव Be; सूपपाद्य (omitting इव) H U Ben D C G (pr. m.); सूपपादयः G (sec. m.). The vivaraṇa runs: न च (var. स) खलु संध्यः सूपपादयः सूपपादः खलु भवेद्यङ् संयगुपपादनं (another copy: भवितव्यं समधिश्चित्यं यज्ञभावे सम्यगुपपादनं) सूपपादः सूपपादं यातीति सूत्रविभुजादित्वात् (cp. the Vārtt. on Pāṇ. III. 2. 5. ?).

८ लेव HU Be Ben W G (pr. m.) D C; वै Bu; वैव G (sec. m.); लेव the vivaraṇa (one copy), वैव (another copy).

९ Thus (इवेति सह) U and C only; इवेति वह D; स is not found in H Ben G (pr. m.), इवेति is not found in Bu G (sec. m.); इवह Be; सन्यात्तु ह W. The vivaraṇa runs: एवं खिते ऽन्यो ऽस्ति पक्ष इति। स च स्माह बौधायनः।

यत्रैतदुपवसतो ऽस्तमित आदित्ये पुरस्ताच्चन्द्रमा लोहितीभवन्निवोदियात्तमप्युपवसथं जानीयादित्यथो ह स्माह शालीकिरतिपन्नः[१] खल्वेष भवति स[२] संध्यं[२] वैवोपपादयिषेत्पूर्ण[३,४] वाभियजेत तस्य चेदुपवसतो ऽस्तमित आदित्ये पुरस्ताच्चन्द्रमा लोहितीभवन्निवोदियादारमताग्निहोत्रेणेत्युक्ता पार्वणेन प्रक्रामेत्संस्थिते पार्वणे ऽग्निहोत्रं जुहुयादिति[५] नु[५] खलु पौर्णमास्यामथामावास्यायामिति[६] स ह स्माह बौधायनो ऽदृश्यमान एवोपवसेन्न दृश्यमान इत्येवं चैव खलु कुर्यादिति शालीकिरस्ति[७] त्वपि[७] दृश्य-

---

१ Thus (**अतिपन्नः**) D C G (sec. m.) and the vivaraṇa; **शालीकिरितिपन्नः** or **॰रितियंनः** the other MSS.

२ **सस्मं** Be; **संसध्यं** D (pr. m.); **सस्धे** C; **सस्धि** Bu U; **संसधि** H. (reading **संसध्यैवोप॰**); **सस्धि** Ben (reading **सस्धेवोप॰**). Are we to read **सस्धं**? The vivaraṇa has: **सह संध्येन।**

३ Thus G and B (the last MS. reading **॰धि॰** instead of **॰धि॰**); **वैवोपपादयिषेत** D C; **वैवोपपादयिष्यन्पू॰** Be; **चैवोपपादयिषेत्पू॰** U; **॰पादयिष्यन्पू॰** H Ben.

४ **पूर्ण** Be Ben D C; **पूर्णां** Bu U G; **पूर्ण** H; **पूर्व** the viv. (one copy), **पूर्वां** (another).

५ Thus Bu G (sec. m.) D C U; **॰थात्क्रयसु** H Be G (pr. m.) **॰थात्क्रोन** Ben.

६ Thus Ben G; **॰थोमावा॰** D C; H U Be om. **अथ।**

७ Thus C U Be; **॰स्तिलापि** GD; **॰स्तीलपि** H; **॰स्त्यपि** Ben; **शालीकिलपि** Bu.

मान उपवसथो[1] यचैतद्राचीभिरुपपन्नो[1] ऽणुश्चन्द्रमाः[2] परिनक्षत्रमुपव्युषं भवति न स श्वो भूते दृश्यते तमप्युपवसथं जानीयादिति[1] ॥

I. 1. 5. अग्नीनामन्वाधान[3] इति ॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्त्वाचो ह स्माह बौधायनो विहव्याभिरग्नीनन्वादध्यात्तिसृभिस्तिसृभिरेकैकं ये नव समामनेयुरथ ये ऽष्टौ प्रथमां वोत्तमां वा द्विरभ्यावर्तयेयुरथ ये दश तिसृभिस्तिसृभिरेकैकमन्वाधायोत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्दशमीं निगदेदित्यृचो ह स्माह शालीकियो नु खलु गार्हपत्यः सकृदन्वाहित एष भवति[1] ग्रामयोनिरन्वाहार्यपचन[1] आहवनीयमेवैकं विहव्यान्वादध्यादथातिग्निष्टा उत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्निगदेदित्यृचो ह स्माहौपमन्यवो विहव्याभिरेवाग्नीनन्वादध्यादेकैकमेकैकयाथातिग्निष्टा उत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्निगदेदित्यृचो ह स्माह मौद्गल्य आहवनीयमेवैकमन्वादध्यादग्निं गच्छामि सुरथं यो मयोभूर्य उद्यन्तमारोहति सूर्यमक्षे । आदित्यं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमꣳ श्वो यज्ञाय रमतां देवताभ्यः ॥ वसूनुद्रानादित्यानिन्द्रेण सह देवताः । ताः पूर्वः परिगच्छामि स्व आयतने मनीषया ॥ इमामूर्जं पञ्चदशीं ये प्रविष्टास्तान्देवान्परिगच्छामि पूर्वः ।

---

१ ॰द्राचीभिरु॰ C U Ben Bu G; ॰द्राचिभिरु॰ H D; ॰द्राचाभिरु॰ Be.

२ Thus G D C and the vivaraṇa; नुश्चंद्रमाः U; नक्षंद्रमाः H Ben Be; चंद्रमाः Bu.

३ अग्न्याधान C H.

अग्निर्हव्यवाडिह तानावहतु[1] पौर्णमासꣳ हविरिदमेषां मयीति पौर्णमास्यामामावास्यꣳ हविरिदमेषां मयीत्यमावास्यायामित्यॐचो ह स्माह मैत्रेय आहवनीयमेवैकं विहव्यान्वाधाय्यन्तूष्णीमितरावथातिग्निष्टा[2] उत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्निगदेदिति व्याहृतीभिरेवाग्नीन्वाधाय्यादिति राधीतरः ॥ ५

I. 1. 3. आतञ्चनेष्विति ॥ स ह स्माह बौधायनो हविरातञ्चनान्येतानि भवन्तीत्यॐचो ह स्माह ग्रालोकिर्दधि खल्वातञ्चनार्थं[3] दृष्टं भवति तस्मिन्नविद्यमान एतेषामेकेनातञ्च्यादिति ॥

I. 1. 7. व्रतोपायन इति ॥ स ह स्माह बौधायनः संगवकाले वा व्रतसुपेयाद्धेनुषु वा दोह्यमानासु प्रणीतासु वा प्रणेष्यत्सु[4] १० हविःषु वासन्नेष्वित्यॐचो ह स्माह ग्रालोकिः पूर्वेद्युःकालं खलु व्रतोपायनं भवतीति ब्राह्मणं बर्हिषा पूर्णमासे व्रतसुपेति वत्सैरमावास्यायामिति स[5] संगवकाल एव व्रतसुपेयादित्यन्वाधानप्रभृतीत्यौपमन्यवः ॥

---

१ After ॰वहतु Bu G ins. आयन्तु देवाः सुमनस्यमानाः (TS. I. 5. 10. 3).

२ After उत्तरो U H D C Be Ben and G (pr. m.) ins. आदधाति ;— Be om. अथ, Bu has आदधाति निष्टा ; in his citation of this passage Sāyaṇa has, rightly, no आदधाति ।

३ Thus U G Be Bu; ॰र्थं Ben; ॰र्थे C ; H om. ॰र्थं ।

४ प्रणीयमानास्वित्यर्थः । छान्दसो वर्तमानः Sāyaṇa.

५ Om. Bu D C and Sāyaṇa.

अभ्युदितेष्यामिति ॥ स ह स्माह बौधायनः सिद्धैरेवामावास्येर्हविर्भिरिष्ट्वा[१] पुनरुपोष्य श्वो भूते काल्यामनभ्युदितामव्यापन्नां यजेतेत्यृचो ह स्माह ग्रालीकिर्यैषा ब्राह्मणेजेष्टिस्तया यक्ष्येष्ट्वा पुनरुपोष्य श्वो भूते काल्यामनभ्युदितामव्यापन्नां यजेतेति नु खलु संनयतो ऽयासंनयतः । ममानः कल्पो बौधायनस्यर्चो ह स्माह ग्रालीकिरप्येवैतानि[२] हवींष्यपचित्वा पुनरुपोष्य श्वो भूते काल्यामनभ्युदितामव्यापन्नां यजेतापि वोपवसथ एवातिप्रवर्धतेति[३] ॥

I. 1. 7. आच्छायन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो वाचंयम एव ग्राखामाच्छेयाद्वाचंयम एवाहरेदेवं एवाहरित्येवं चैव खलु कुर्यादिति ग्रालीकिर्ब्राह्मणेन च यथार्थमन्तर्हसन्नेव संभाषेत नाब्राह्मणेनेति ॥

I. 1. 10. ग्राखाया आच्छेदन इति ॥ स ह स्माह बौधायन इषे त्वेति ग्राखामाच्छिन्द्यादूर्जे त्वेत्यनुमृज्याद्वान्वीचेत वेत्यन्वीचेतेवेति ग्रालीकिः ॥

---

१ एव is found only in Bu G (sec. m.) and U (sec. m.); cp. Rudradatta on Āp. ix. 4. 3.

२ Thus G (sec. m.); अप्स्वतानि Ben; अप्सुवैतानि Bu; अप्सेतानि H G (pr. m.); अप्स्वेतानि C D; दृष्ट्वैवाचैतानि Be; but cp. the vivaraṇa: अप्स्वेवेत्यादि ।

३ Thus corrected according to Rudradatta on Āp. l. c.; •तिप्रवर्धवेति B U G (pr. m.); •तिप्रवर्धत इति G (sec. m.); •भिप्रवर्धवेति H Ben; तिवर्धयवेति Be; •भिप्रवर्धवे C.

I. 1. 10. वत्सापाकरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो वायव स्थेति पुरुष एवापाकुर्यादुपायव स्थेति स्त्रियो ऽथ यद्यन्यतरे स्युर्नैव मन्त्रं परिजह्यात्सृष्टेनैवेति ग्राक्षौकिः ॥ १ ॥

I. 2. 1. ग्राखाये संचर इति। अग्नेणाहवनीयꣳ संचारयेदिति बौधायनो जघनेन गार्हपत्यमिति ग्राक्षौकिरेष सर्वकल्पे ग्राखाये संचरः पथमां चान्यत्र प्रावर्गिकादित्यभयोरेवापरेण प्रावर्गिकं संचारयेदित्यौपमन्यवः ॥

प्रवसतो याजमान इति ॥ स ह स्माह बौधायनः महयाजमानः खल्वयं यजमानः प्रवसति स यत्र स्यात्तदेनं[१] मनसा[२] ध्यायेत्स यदि विसꣳस्थित आगच्छेत्तमनुमन्त्र्य कर्मान्तेन प्रक्रामेदित्यत्रो ह स्माह ग्राक्षौकिर्यद्यस्य पुत्रो वान्तेवासी वालंकर्मीणः[३] स्यात्तं तत्र प्रेष्येत्स[४] यदि विसꣳस्थित आगच्छेत्तान्त्सादा प्रक्रामेत्ता[५] वा[५] द्रियेतोभौ[५] त्वेव यजमानभागं प्राप्नीयातामिति ॥

---

१ Thus Bu Be G (sec. m.); तदेनं Ben U C G (pr. m.); तदेवं Sāyaṇa.

२ Om. Be G (sec. m.), Sāyaṇa.

३ ०कर्मीण U Bu G (pr. m.); ०कर्मिणे Ben C D; ०कर्मिणो H; ०कर्मणो Be; ०कर्मणिः G (sec. m.); ०कर्मणि Sāyaṇa, (cp. *infra* xx. 20 and Pitṛmedhasūtra I. 1 (where the text is to be restored accordingly), II. 5 (ed. Raabe, Leiden 1911, pag. 9. 1).

४ Thus U only (sec. m.); प्रेक्षयेत्स all the other MSS.; cp. the vivaraṇa: तचानुज्ञापयेद्यजमानं कुर्विति।

५ Thus hesitatingly emended (tmesis!); नवाद्रि० Be C G (pr. m.); नैवाद्रि० MS. Tüb. (MS. A. 1. 317) and D; नेवाद्रि० Ben; नाद्रि० Bu H; Vivaraṇa न चाद्रियेत।

I. 2. 5. दक्षावर्हिषोरुपकल्पन इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्" पराङ्गे पित्रभ्यो दक्षेभ्यावर्हिः संनह्येदित्याङ्गीगविः" श्वो भूते हविष्कृदन्त इत्यौपमन्यवः' ॥

I. 2. 7. अभिदस्य प्रतितपन इति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रतितपेदेवाभिदमेवमश्वपर्शुꣳ रक्षोऽपहननायेत्य" चो ह स्माह ग्राम्यौकिर्न तेजसि तेजः प्रतितपेदश्वपर्शो खल्वेते मन्त्रा दृष्टा भवन्ति' सो ऽश्वपर्शुमेव प्रतितपेत्राभिदं क्रूरापहननायेति' ॥

I. 2. 11. प्रक्रमेष्विति ॥ स ह स्माह बौधायन आहवनीयादेवाग्ने चीन्वा चतुरो वा प्राचः प्रक्रमाꣳप्रक्रम्याथ तां दिशमभिप्रव्रजेद्यत्र बर्हिर्वेत्यन्मन्येतेत्याहवनीयादेव यथार्थं गच्छेन्न तु दक्षिणया द्वारेति ग्राम्यौकिः' ॥

I. 2. 13. परिषवण इति ॥ स ह स्माह बौधायनस्त्रिरेव मन्त्रं ब्रूयात्त्रिः कर्मावर्तयेदेवं यूपावटस्य परिलेखन एवꣳ सोमक्रयणे पद एवमौदुम्बर्या अवट एवमुपरवेष्विति" सकृदेव मन्त्रं ब्रूयात्त्रिः कर्मावर्तयेदिति[१] ग्राम्यौकिः' ॥

I. 2. 15. आच्छेदनेष्विति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" प्रत्यगाग्नीः खल्वेष मन्त्रो दृष्टो भवति' मन्त्रप्रत्यभिमर्शनमेवैतत्स्यादिति ग्राम्यौकिः' ॥

I. 2. 18. प्रस्तरस्य संनहन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽभ्यर्धाचैनꣳ संनह्येदन्यच्च चैतत्स्यादयुग्मायुग्मं निधनानि कुर्यादित्य" चो

---

१ आवर्तयेद् om. G U D C.

ह स्माह शालीकिः प्रस्तरस्य खलु मन्त्रप्रतिलाभात्सर्वं बर्हिर्मन्त्रं लभते न चैनमभ्यर्धात्संनह्येदेतच्चैवायुग्मतमꣳ स्यादिति[1] ॥

I. 3. 2. शुल्बस्य करण इति ॥ अधिकरणं चतुर्थꣳ स्यादिति बौधायनो[11] ऽधिकरणमेव तृतीयमिति शालीकिः[1] ॥ ५

I. 3. 4. बर्हिषः संभरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यान्यन्यानि याजुषान्निधनानि तानि पूर्वाणि मन्त्रेण संभृत्याथोपरिष्टाद्याजुषं मन्त्रेणैव संभरेदित्यृचो ह स्माह शालीकिर्यान्यन्यानि याजुषान्निधनानि तानि पूर्वाणि तूष्णीꣳ संभृत्याथोपरिष्टाद्याजुषं मन्त्रेणैव[1] संभरेदित्यृचो ह स्माहौपमन्यवो य एवार्द्रिर्ध्ववने ससंभरणे[2] स्यात्तेनैवाग्रे मन्त्रेण संभृत्य तूष्णीमितराणि संभृत्य विपरिक्रम्य यन्त्रिं कुर्यादिति[1] ॥ २ ॥ १०

I. 3. 5. यन्त्रिकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[11] समायच्छन्नेवैतं[3] मन्त्रं जपेदिति शालीकिः[1] ॥

I. 3. 6. पश्चात्प्राञ्चमुपगूहतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[11] पुरस्तात्प्रत्यञ्चमिति शालीकिः[1] ॥ १५

I. 3. 8. बर्हिषो निधान इति ॥ स ह स्माह बौधायनः स्फ्यं वा शकलं वान्तर्वेदि निधाय तस्मिन्मन्त्रेण प्रतिष्ठाप्य ततो यथा-

---

१ मंत्रेणैव Be Bu G (sec. m.) U (sec. m.), मंत्रेण the other MSS.

२ Thus Ben G C U (pr. m.) Sāyaṇa; संभरणे H Be; ससंभरणेन Bu U (sec. m.). After this word U Bu ins. संभरेत्।

३ Thus Be; ०त्रेवैवं H D C Ben G (pr. m.) U (pr. m.); ०त्रेव Bu G (sec. m.) U (sec. m.) Sāyaṇa.

सुष्ठु निदध्यादिति" यत्रैव निधास्यन्स्यात्तन्मन्त्रेणैव[1] निदध्यादिति शाखीकिः[1] ॥

3. 12. परिधीनां करण इति ॥ स ह स्माह बौधायन उरःसंमितो मध्यमः स्यादथेतरौ बाहुमात्रौ स्यातामिति" सर्व एव बाहुमात्राः स्युरिति शाखीकिः[1] ॥

3. 12. इध्मस्य करण इति ॥ अनुसामिधेनीध्मं कुर्यादिति बौधायनो" ऽपरिमितमिति शाखीकिः[1] ॥

3. 14. वेदस्य करण इति ॥ वत्सघ्नं कुर्यादिति बौधायनो" मूतकार्यमिति शाखीकिस्त्वि"वृतमित्यौपमन्यव" ऊर्ध्वायमित्यौपमन्यवीपुत्रः[1] ॥

3. 10. पिटयज्ञबर्हिषीति ॥ समूलमेतद्बर्हिर्भवतीति बौधायनः पिटयज्ञसामान्यादिति" महापिटयज्ञ एवैतद्दृष्टं भवत्यमूलमेवैतद्बर्हिः स्यादिति शाखीकिः[1] ॥

दृष्टिसंनिपात इति ॥ स ह स्माह बौधायनो याः[२] कास्चेष्टयः[२] समाने ऽहनि संनिपतेयुस्तन्त्राय तन्त्राय[३] चासां[३] बर्हिर्लावो गच्छेत्नूनं वासादयेत्तन्त्रेतन्त्रे[४] चासां[५] व्रतमुपेत्य

---

१ Thus Be Bu G (sec. m.) Sāyaṇa ; तत्र instead of तत् H Ben D C G (pr. m.) U.

२ Thus Bu U G (sec. m.) ; यायास्चेष्टयः Ben D G (pr. m.) ; यास्चेष्टयः Be ; मास्वास्चेष्टयः C.

३ Thus G ; तंचायतंचायत्तासां Bu ; तंचायतंचायतासां U C D ; तंचायतंचापतासां Be ; तंचायतासां Ben H.

४ वासाधयेत् Bu G (pr. m.) U (sec. m.).

५ Thus Bu Ben G U ; त्तासां H ; तंचेवासां C D ; तंचेणासां Be

तन्त्रापवर्गे व्रतं विसृजेतेत्यृचो[१] ह स्माह ग्रालोकिर्याः[२] काश्चेष्टयः[३] समाने ऽहनि संनिपतेयुः सकृदेवासाꣳ सर्वासां बर्हिर्लावो गच्छेन्नूनं वासादयेदादित्यासां[४] व्रतमुपेत्य सर्वासां पारे[५] व्रतं विसृजेतेति[६] ॥

I. 3. 17. पर्णत्सरूणां[७] निवपन इति ॥ सूत्रꣳ ग्रालोकेरृचो ह स्माह बौधायनस्तृतीयमग्न्यगार उद्वपेत्तृतीयमन्तर्वेदि निवपेत्तृतीयेन वत्सानां धूननं[८] कुर्यादेवमिव हि पशूनां नेदीयान्भवतीति ॥

I. 3. 18. पौर्णमास्यामुपवेषकरण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति ग्रालोकिः ॥ १०

I. 3. 19. दोहनपवित्रस्य करण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो मूले मूलानि बद्ध्वा द्विगुणांꣳ रज्जुꣳ संप्रसार्याग्रे[९] निगृह्णीयादेवमस्याग्रमग्रैरभिसंपन्नं भवतीत्यृचो ह स्माह ग्रालोकिर्मूले

---

१ Thus C D H Ben G (pr. m.) U (pr. m.); विसृजेदिति the other MSS.

२ Thus Bu U G (sec. m.). याश्चेष्टयः Ben D G (pr. m.) याश्चेष्टयः Be; माश्चेष्टयः C.

३ See p. 9, n. 4.

४ परि H D C Ben.

५ Thus Bu D; °त्सरुकाणां or °त्सरूकाणां the other MSS. and Sāyaṇa.

६ Thus G (sec. m.) U (sec. m.) and the prayoga of Veṅkateśvara; धूमं all the other MSS.

७ ग्राणि ins. G (sec. m.); instead of °ग्रे U reads the first time °ग्रं।

मूलानि बद्ध्वा[1] द्विगुणाꣳ रज्जुꣳ संप्रमार्य मूले परिहृत्य[2] त्रिगुणाꣳ रज्जुꣳ संप्रमार्याग्रे[3] निग्रथ्नीयादेवमस्याग्रमग्रैरभिसंपन्नं भवतीति[4] ॥ ३ ॥

अग्निहोचोच्छेषणस्य करण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यद्यस्याज्येन[5] वौषधेन वा प्रक्रान्तꣳ स्यात्यथसैव तामꣳ रात्रिं जुहुयात्पयस एवाग्निहोचोच्छेषणं कुर्यादित्यचो ह स्माह ग्रालीकिर्नामसमाप्ते काम आवर्तयेद्यद्यस्याज्येन[5] वौषधेन वा प्रक्रान्तꣳ स्यात्तस्य हुत्वा तस्यैवाग्निहोचोच्छेषणं कुर्यादिति[4] ॥

I. 4. 5. सांनाय्यपात्राणां प्रोक्षण इति ॥ तूष्णीꣳ सꣳस्कृताभिरद्भिः प्रोक्षेदिति बौधायनः[6] कमण्डलुगताभिरिति ग्रालीकिः[4] ॥

I. 4. 6. अथ जघनेन गार्हपत्यमुपविश्योपवेषेणोदीचो ऽङ्गारान्निरूहतीति ॥ सूत्रꣳ ग्रालीकेरचो ह स्माह बौधायनस्थूणीमङ्गारान्निरूहेत्सर्व एवैषो ऽधिश्रयणमन्त्रः स्यादिति[4] ॥

I. 4. 10. दोहनपवित्रस्याधान इति ॥ मन्त्रेण हुत्वा मन्त्रेण स्याम्नामाद्ध्यादिति बौधायनस्थूणीं हुत्वा मन्त्रेण स्याम्नामाद्ध्यादिति ग्रालीकिरर्धेन हुत्वार्धेन स्याम्नामाद्ध्यादित्यौपमन्यवः[4] ॥

---

१ हुत्वा U C.

२ Thus Bu G; परिश्रय्य Be. In the other MSS. this passage is omitted, also by Sāyaṇa.

३ पाणि ins. G (sec. m.).

४ Thus Bu G U Sāyaṇa; यदा (instead of यदि) H Be C Ben.

५ नस्याज्येन H Be, instead of यद्यस्या॰ ।

I. 4. 11. धेनूनामनुमन्त्रण इति ॥ स ह स्माह बौधायन एकैकामेवासामनुमन्त्रयेताथासामेकैकां दोहयेदित्यृचो ह स्माह शाखोकिः सकृदेवैनाः सर्वा अनुमन्त्रयेताथासामेकैकां दोहयेदित्यृचो ह स्माहौपमन्यवः सकृदेवैनाः सर्वा अनुमन्त्रयेत सकृच्चैना[1] दोहयेदृच चेव श्लोकान्परिनिस्तिष्ठेदित्येकैकामेवासाꣳ सर्वेणसर्वेण[2] कर्मणा परिनिस्तिष्ठेदित्यौपमन्यवीपुत्रः ॥

I. 4. 15. श्लोकानामनुमन्त्रण इति ॥ सूत्रꣳ शाखोकेराख्यातमौपमन्यवश्लोचो ह स्माह बौधायन आतच्चैव श्लोकाननुमन्त्रयेतांचैव हि श्लोकानामन्तो[3] भवतीति ॥

I. 5. 5. उत्तरासां दोहन इति ॥ विसृष्टवागनन्वारभ्योत्तरा दोहयेदिति बौधायन आनीयमान[4] एवानु चारभेत वाचं च यच्छेदिति कात्यः ॥

ib. दुग्धं लभमानश्चेति ॥ वत्सापाकरणप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदिति बौधायन आसेचनप्रभृतीनिति शाखोकिः ॥

I. 5. 8. आतच्चन इति ॥ चतुर्थे स्रुव आनयेद्यावता मूर्च्छयिष्यन्मन्येतेति बौधायन स्तृतीये स्रुव आनयेद्यावता मूर्च्छयिष्यन्मन्येतेति शाखोकिः ॥

---

१ Thus Be G Sāyaṇa; सकृच्चैना H Ben D C; सकृदेवैना U.

२ Thus Be; सर्वेणसर्वे Bu; सर्वेण (once) D C H Ben G U and Sāyaṇa.

३ Thus C H D G (sec. m.) Ben Be; श्लोकानाममंचो Bu G (pr. m.); श्लोकानांचो U; श्लोकानामनुमंचो Sāyaṇa.

४ Thus H Ben Be D C Sāyaṇa (*viz.* आसिच्यमाने Sāy.); •माना Bu D (sec. m.) U (sec. m.).

. 5. 10. अग्निहोत्रोच्छेषणमभ्यातनक्तीति ॥ सूत्रꣳ शाखीकेर॥चो ह स्माह बौधायनो ऽग्निहोत्रोच्छेषणमानीय हविरातञ्चनमानयेदेवमस्योभयमभ्यातक्तं[१] भवतीति[।] ॥

. 5. 11. उदन्वतापिदधातीति ॥ उदन्वतापिधाय सर्वाꣳ रात्रिं परिगाययेदिति[२] बौधायन॥ उदन्वतापिधाय सिक्तेता अपो ऽपिदध्यादिति शाखीकिः[।] ॥

. 5. 18. अग्नीनां परिस्तरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर॥चो ह स्माहौपमन्यव उपवसथ एवाग्नीन्यथोत्पन्नं परिस्तृणीयादेवꣳ हि ब्राह्मणं भवत्युपास्मिञ्क्रो[३] यच्यमाणे देवता वसन्ति य एवं विद्वानग्निमुपस्तृणातीति[।] ॥

अग्नानग्न इति ॥ आरण्यं चापश्चाग्नीयादिति बौधायनो॥ ऽप एवेति शाखीकिर॥रण्यं नापश्चनेत्यौपमन्यवः[४]।

॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

. 5. 17. पाणिसंमर्शन इति ॥ उत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्पाणी संमृज्ये-दिति बौधायन॥ उत्तरेण गार्हपत्यमिति शाखीकिः[।] ॥

---

१ Corrected; ॰भ्यातनक्तं all the MSS. (also Sāyaṇa) exc. Be which has ॰भ्यातक्तं।

२ ॰गापयेदिति Ben H.

३ MSS. (exc. B and Sāyaṇa) insert भूवे, which is effaced in D; cp. TS. I. 6. 7. 3.

४ Thus Ben G D C; नापश्चनेत्य॰ HU; नाप्यापश्चनेत्य॰ Be; नाप्यापश्चेत्य॰ Bu.

I. 5. 19. अग्नीनां परिस्तरण इति॥ सूत्रꣳ शालीकेराख्यातमौपमन्यवस्योचो ह स्माह बौधायनो गार्हपत्यमेवाग्ने पुरस्तात्परिस्तृणीयादथ दक्षिणतो ऽथ पश्चादथोत्तरत एवमेवान्वाहार्यपचनं परिस्तृणीयादेवमाहवनीयमिति॥

I. 6. 1. पात्राणाꣳ सादन इति॥ सूत्रꣳ शालीकेरुचो ह स्माह बौधायन उत्तरेण गार्हपत्यं दर्भाणि सꣳस्तीर्य तेषु पात्राणि सादयेदित्युत्तरतो ऽन्यगारस्य पात्राणि सादयेत्तेषां यथार्थमाददीतेति राथीतरः॥

I. 6. 9. ब्रह्मण उपवेशन इति॥ व्यवेत्य दक्षिणेनाहवनीयमुपविशेदिति बौधायनो ऽव्यवेत्यैव दक्षिणेनाहवनीयमिति शालीकिः॥

यजमानस्योपवेशन इति॥ व्यवेत्य दक्षिणत उपविशेदिति बौधायनो ऽव्यवेत्यैव दक्षिणत उपविशेदिति शालीकिः॥

I. 6. 9 पृष्ठ्याया स्तरण इति॥ सूत्रं बौधायनस्य सोम एव पृष्ठ्याꣳ स्तृणीयादिति शालीकिः॥

I. 6. 11. पवित्रयोः करण इति॥ सूत्रं बौधायनस्य पृष्ठ्यायास्तृणानामित्यौपमन्यवो[१] ये[२] ऽन्ये[२] ऽनुपयुक्ताः कुशाः स्युस्तेषामिति शालीकिः॥

---

१ Thus Be; पृष्ठ्याकृष्णानामि० G (pr. m.) Bu H; पृष्ठ्याडणानामि० U G (sec. m.); Ben is defective; C corrupt; पृष्ठ्याडषामि० Sāyaṇa.

२ Thus G (sec. m.) and Sāyaṇa; येचान्ये the other MSS.

I. 96. 3. स वाचंयमो भवति प्रणीतासु प्रणीयमानास्वा हविष्कृत इति ॥ अन्तर्हसन्नेतेषु संपातेषु संभाषेतेति बौधायनो विसृष्टवागिति ग्रालीकिः ॥

I. 7. 11. होत्रणां व्याख्यान इति ॥ सग्रहानृतेस्वाहाकारानित्येक-
५ मृतेग्रहानन्तःस्वाहाकारानित्येकꣳ सर्वानित्येकं पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरावुभौ ग्रालीकेरिति ॥

I. 7. 11. दग्रहोतुर्व्याख्यान इति ॥ प्रणीताः प्रणीय प्रत्यङ् द्रवन्द-ग्रहोतारं व्याचक्षीतेत्याचार्यायैसृष्टिमेव ग्रहीष्यन्नित्यौपमन्यवः ॥

I. 7. 12. निर्वपण इति ॥ सूचꣳ ग्रालीकेरिचो ह स्माह बौधायनः
१० ग्रकटादेव निर्वपेद्धुरौ व्यभिघ्रग्याच्चपालिं क्रामेद्दिष्णुस्वा क्रमतामिति पुरोडाग्नीयान्प्रेक्ष्याभिघ्रग्रेद्यच्छन्तां पशव इति त्रिर्यजुषा सकृत्तूष्णीं चतुरवत्तिनां त्रिर्यजुषा द्विस्तूष्णीं पञ्चावत्तिनांꣳ सर्वानेव यजुषेति कात्यः ॥ ५ ॥

पञ्चावत्तस्य प्रक्रमण इति ॥ निर्वपणात्पञ्चावत्तं प्रक्रामेदिति
१५ बौधायनो ऽवदानत इति ग्रालीकिः प्रदानत इत्यौपमन्यवश्चातुष्प्राश्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः ॥

I. 8. 7. अतिग्रिष्टानामावपन इति ॥ तान्कोष्ठे[1] वा पल्वे वावपेदिति बौधायनो ऽत्रैवैनानावपेयुरिति ग्रालीकिः ॥

I. 13. 3. आज्यस्य निर्वपण इति ॥ सूचꣳ ग्रालीकेरिचो ह स्माह

---

[1] कोष्ठे or कोष्टे all (also the Vivaraṇa and Sāyaṇa); only Bu गोष्टे (the Gṛhyasūtra II. 15 has गोष्ठे वा पल्वे वा).

बौधायन औषधस्यान्नं गत्वाज्यं निर्वपेदेवमस्य सह हविर्भिः प्रोक्षणं लभत इति[1] ॥

I. 8. 12. परिदान इति ॥ यथानिरूढं परिददीतेति बौधायनो[11] ऽचो ह स्माह ग्रालीकिरग्ने हव्यꣳ रक्षस्वेत्येव ब्रूयाद्विष्णो हव्यꣳ रक्षस्वेति पयो[1] विष्णुर्हि पयसां गोप्ता भवत्यग्नि- रौषधस्येति[1] ॥

I. 8. 13. प्रोक्षणीनामुत्पवन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[11] निगदस्यैवे- तास्तं चिरुत्पुनुथादिति[1] ग्रालीकिः[1] ॥

I. 8. 19. पुरोडाग्नीयानां प्रोक्षण इति ॥ अवग्राहग्रः प्रोक्षेदिति बौधायनो[11] देवताः समनुद्रुत्य चिरेवेति ग्रालीकिः[1] ॥

I. 9. 2. पाचाणां प्रोक्षण इति ॥ सूत्रꣳ ग्रालीकेर[11]चो ह स्माह बौधायनः प्रुन्धध्वं दैव्याय कर्मणे पाचाणि[2] देवयज्याया इति[1] ॥

I. 9. 4. अतिग्रिष्टानां परिग्रायन इति ॥ एता एव परिग्रयो- रन्वितिः[3] बौधायनः[11] सिक्ता अप उपरिष्टादन्याः सꣳस्कुर्वी- तेति ग्रालीकिः[1] ॥

ib. कृष्णाजिनस्यावधवन[4] इति ॥ उपनिष्क्रम्याग्न्यगारादुत्तरे

---

१ Thus, as often in the Dvaidha, H Be and Sāyaṇa; पुनीथा॰ the other MSS.

२ Om. Be.

३ Thus Bu Sāyaṇa; ॰ग्रायोरन्विति U; ॰ग्रायथोरन्विति C H Be Ben G; ॰ग्रापयोरन्विति D.

४ Thus (and cp. *infra* XXIII. 4 and 6) G (sec. m.) Be, and the vivaraṇa; ॰धूनन Ben H G (pr. m.) U D C and Sāyaṇa.

ऽपरे ऽवान्तरदेशे कृष्णाजिनमवधुनुयादिति[1] बौधायनो ॥ ऽन्तरेवैतां दिशमिति शाखीकिः[1] ॥

9. 5. कृष्णाजिनस्यास्तरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽविसृजन्नेतत्कर्म कुर्यात्कृष्णाजिनावधवनादास्तरणादेवमुलूखलाध्यूहनादा[2] पुरोडाशीयानामावपनादेवं सुसलस्यावधानादा शूर्पस्योपोहनादेवमधिवपनादा प्रस्कन्दनादेवं कपालोपधानादा योगाभ्यूहाभ्यामेवं[3] प्रस्तर आ स्रुचाꣳ सादनादेवमभ्यादानादा खननादेवमौदुम्बर्याभिहोमादेवं यूप आ परिव्ययणादिति[4] ॥ यथोपपादमेवैतानि कर्माणि कुर्यादिति शाखीकिः[1] ॥ ६ ॥

9. 8. १० पुरोडाशीयानामावपन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पञ्च सुष्टीन्यञ्चावत्तिनामावपेदिति शाखीकिः[1] ॥

9. 12. दृषदुपले दृषारवेणोच्चैः समाहन्तीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ शम्ययैवेति शाखीकिः[1] ॥

9. 14. शूर्पस्योपोहन इति ॥ सूत्रꣳ शाखीकेर[1]चो ह स्माह १५ बौधायनस्तूष्णीꣳ शूर्पमुपोहेत्समस्तेनैवास्मिन्मन्त्रेण पुरोडाशीयानुदपेदवर्षवृद्धमसि प्रति त्वा वर्षवृद्धं वेत्तिति। ॥

---

१ ॰धूनुया॰ Bu and Sāyaṇa.

२ Thus (॰धवनाद॰) Be G (sec. m.); ॰ध्वननाद॰ Ben; ॰यवनाद॰ Bu; ॰धूननाद॰ the other MSS. and Sāyaṇa.

३ Thus C G (sec. m.); योगादुभ्याभ्या॰ Bu; योगान्यूहाभ्या॰ Sāyaṇa; योगाभ्यूहाभ्या॰ all the other MSS., but cp. *infra*, p. 19, l. 16.

४ Thus G D C Be; परिव्ययनादि॰ Bu; परिधयणादि॰ Sāyaṇa; परिधानादि॰ U H Ben.

I. 9. 15. अथोदङ् पर्यावृत्य परापुनातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥
यां कां चिद्दिशमभि पर्यावृत्य परापुनातीति प्रातीकिः ॥

I. 9. 17. तृषाणां निरसन इति ॥ सूत्रꣳ प्रातीकेर्॥चो ह स्माह
बौधायनो ऽत एव यावन्माचानुपहत्य कृष्णाजिनस्य ग्रीवात
उपवपेद्रक्षसां भागो ऽसीत्यथोदकमुपस्पृशेदिति ॥ ५

I, 10. 8. कृष्णाजिनस्य पुनरास्तरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोः ॥
प्राचीनग्रीवमुत्तरलोमेत्यौपमन्यवः ॥

I. 10. 17. पेषण इति ॥ सूत्रꣳ प्रातीकेर्॥चो ह स्माह बौधायनः
प्राणाय त्वेति प्राचीं प्रोक्षेदपानाय त्वेति प्रतीचीं व्यानाय त्वेति
तिरश्चीं कर्षेदथ प्राचीं प्रोक्षेद्दीर्घामनु प्रसितिमायुषे धामिति १०
कृष्णाजिने पिष्टानि प्रस्कन्दयेद्देवो वः सविता हिरण्यपाणिः
प्रतिगृह्णात्विति ॥ ७ ॥ द्वितीयः ॥

I. 11. 7. नैकचरौ धृष्टेरादानं विद्यते न बहुष्विति प्रातीकिर्॥-
चोह स्माह बौधायन[1] आदित एव धृष्टिमाददीत धृष्टिरसि
ब्रह्म यच्छेति गार्हपत्यमभिमन्त्रयेतापाग्ने ऽग्निमामादं १५
जहीति निष्क्व्यादꣳ सेधेति दक्षिणाङ्गारं निरस्येदथान्या-
न्कल्पयेदा[2] देवयजं वहेति तेषु चरुस्थालीमधिश्रयेद्वसवस्त्वा
पृथिवीं दृꣳहायुर्दृꣳह प्रजां दृꣳह सजातानस्मै यजमानाय

---

१ Thus Bu C G (sec. m.) U (sec. m.) and Sāyaṇa; all the other MSS. औपमन्यव।

२ °थान्यं कल्पयेदा G (sec. m.) D C; all the other MSS. have the plural.

पर्यूहेत्यथैनां प्रदक्षिणमङ्गारैः परिचिनुयान्निर्दग्धꣳ रक्षो गिर्दग्धा अरातय इति स एवमेव सर्वासुरक्षान्नीरधिश्रयेदिति ॥

चरुमुखेध्विति ॥ स ह स्माह बौधायन आदित एव धृष्टिमाददीत मुख्यादेव भक्षान्साधयेदित्यथो ह स्माह शालीकिः कपालसंयोजने खलु धृष्टेरादानं भवति स कपालान्येवोपधास्यन्धृष्टिमाददीत पुरोडाशादेव भक्षान्साधयेदिति ॥

1. 10. कपालानामुपधान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरथो ह स्माहौपमन्यवो यथान्यायं खल्वस्यैवं कपालान्युपहितानि भवन्ति य एवैषोऽङ्गाराधिवर्ततो[1] मन्त्रस्तं प्रथमं कपालोपधानान्तं[2] कुर्यादथ तूष्णीमङ्गारमधिवर्तयेदिति ॥

एककपाले[3] द्विकपाल इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदि चैककपालो यदि च द्विकपालः सर्वैरेनं कपालमन्त्रैरुपदध्यादित्यथो ह स्माह शालीकिर्यथाधिकरणमेव कपालान्युपदध्याच्च तु योगाभ्यूहौ गमयेत्तपनमन्त्रं चाच्च ब्रूयाङ्गृणानङ्गिरसां तपसा तप्यध्वं तप्येथां तप्यध्वमिति ॥

---

[1] Thus C D Ben G (sec. m.) and Sāyaṇa; °वर्तनै U; वर्तन Be H G (pr. m.).

[2] Thus C D H Ben Be G (pr. m.); °धानं Bu U G (sec. m.) and Sāyaṇa.

[3] Thus the vivaraṇa only; °कपालो the MSS.

I. 12. 3. कपालानां योग इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्‍ऽचो ह स्माहौपमन्यव एतैरेवास्यैतानि मन्त्रैर्युक्तानि यैरुपहितानि भवन्त्येतरो विमोचनमन्त्र एव स्यादिति ॥

I. 12. 6. मद्न्तीनामधिश्रयण इति ॥ तिरः पवित्रमप आनीयाधिश्रयेदिति बौधायनो ॥ यथोपपादमिति ग्रालीकिः ॥ ५

I. 12. 11. संयवन[१] इति ॥ सूत्रꣳ ग्रालीकेर्‍ऽचो ह स्माह बौधायनः प्रणीताभ्यः स्रुवेणोपहृत्याप आनयेदेवं[२] मद्न्तीभ्यस्ता उभयीरानीयमानाः प्रतिमन्त्रयेत समापो अद्भिरग्मतेति ॥

I. 12. 17. व्यभिमर्ग्ग इति ॥ स ह स्माह बौधायनो व्यभिमृग्नेदेवैकहविरेवं[३] नानाबीजानीत्यर्‍ऽचो ह स्माह ग्रालीकिः मꣳसमर्गात्खलु व्यभिमर्ग्गो जायते नासꣳस्कृयमानानि हवीꣳषि व्यभिमृग्नेनैकहविः[४] को[४] हि नानाबीजानां व्यभिमर्ग्ग इति ॥ १०

I. 13. 3. आज्यस्य निर्वपण इति ॥ सूत्रꣳ ग्रालीकेर्‍ख्यातं[५]

---

१ Thus only G (sec. m.); all the other MSS. (and the vivaraṇa and Sāyaṇa) संवपन, but cp. Sāyaṇa's remark: संवपनमुदकपिष्टयोः संयोजनं। तथा च सूत्रं (cp. I. 12. 16) प्रणीताभिः संयौति।

२ Thus Bu Be C D G (sec. m.); आनयत एवं Ben; आनयत एवं H G (pr. m.) U and Sāyaṇa.

३ Thus H Be Ben and Sāyaṇa; ॰देवैकं हवि॰ Bu C D U G (एकहविः एकद्रव्यकं हविः Sāyaṇa).

४ Thus Bu; नैकंहविः को H Ben G U; नैकहविष्को Be; नैकंहविष्को C; नैकंहविष्को D; नैकहविष्के Sāyaṇa.

५ cp. xx. 6: 15. 19.

बौधायनस्याचो ह स्माहौपमन्यवः सर्वाण्येव हवींष्यि परिनिष्ठाप्याज्यं निर्वपेदिति ॥

I. 13. 15. आप्यनिनयन[1] इति ॥ जघनेन गार्हपत्यमाप्येभ्यो निनयेदिति बौधायनो ऽग्नेणातिहायेति[2] शालीकिरग्नेण वा जघनेन वेत्यौपमन्यवः ॥ ८ ॥

I. 14. 6. स्फ्यस्य सञ्ज्ञान[3] इति ॥ सूचञ्ज शालीकेरचो ह स्माह बौधायनो य एष[4] स्फ्यस्योद्यमनो[5] मन्त्रस्तं प्रथमञ्ज सञ्ज्ञानानां[6] कुर्यादथ तूष्णीञ्ज स्फ्यमुदस्येदिति ॥

I. 15. 4. वेद्यै परिग्रहण इति ॥ सूचञ्ज शालीकेरचो ह स्माह बौधायनः श्रोणिं[7] प्रथमां परिगृह्णीयादथ दक्षिणमञ्जमथोत्तरमिति पुरस्तादेवैनां प्रदक्षिणं परिगृह्णीयादित्यौपमन्यवः ॥

---

१ Thus (and cp. xxi. 4) Be and the vivaraṇa; आप्येभ्यो नि॰ Ben U H G; आप्यनि॰ D C and Sāyaṇa.

२ Thus Be (and cp. xx. 20, xxi. 4); ग्नेणातिहायनेति H Ben C D G (pr. m.) and Sāyaṇa; ग्नेणातिहाय निनयेदिति G (sec. m.) U (sec. m.); ग्नेणाहवनीयं निनयेदिति Bu.

३ Thus (*nomen actionis* to संज्ञपति) Bu only; संज्ञपन C D G (sec. m.) Ben Be and Sāyaṇa; संज्ञान U (sec. m.) and the vivaraṇa; संस्पर्शन G (pr. m.); स्पर्श H.

४ एष Ben Be C D G (sec. m.) U (pr. m.); एव H Bu G (pr. m.) U (sec. m.) and Sāyaṇa.

५ Thus Be Ben C D; ॰दसने G Bu and Sāyaṇa; ॰दसन H.

६ Thus Sāyaṇa; संज्ञनाना Bu; संज्ञानं G (sec. m.), U (sec. m.); संज्ञानानां Ben; संज्ञानां C D; संस्पर्शनां H U (pr. m.) G (pr. m.) The reading of Be is uncertain. Read सञ्ज्ञानानां ?

७ श्रोणीं some of the MSS.

I. 15. 15. योयुपन इति॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ चतुर्थेन योयुपित्वा पञ्चमेनोद्गृह्णीयादिति ग्राह्मीकिः॥

I. 16. 1. प्रोक्षणीनामासादन इति॥ स्फ्यस्य वर्त्मनुपनिनीयासादयेदिति[१] बौधायनो॥ ऽनुपनिनीयैवेति ग्राह्मीकिः॥

I. 16. 5. दृष्ण्यवर्हिषोरुपसादन इति॥ सूत्रं बौधायनस्योत्तरमिश्रमिति ग्राह्मीकिः॥ ९॥ तृतीयः॥

I. 16. 7. वेदपरिवासनेष्विति॥ पञ्चधा विभज्य स्रुचः संमृजेदिति[२] बौधायनः॥ समस्तैरेवाङ्गिरभ्याकारमिति ग्राह्मीकिः॥

I. 16. 19. प्राग्निचरणस्य संमार्जन इति॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ तूष्णीꣳ संमृजेदिति[३] ग्राह्मीकिर्न संमृजेदित्यौपमन्यवः[१]॥ १०

I. 17. 1. स्रुक्संमार्जनानामनुप्रहरण इति॥ सूत्रꣳ ग्राह्मीकेरुचो ह स्माह बौधायनो ऽङ्गिरभ्युक्ष्यासंचर उदस्येदुत्करे वेवमिश्रमंनहनानीति॥

I. 17. 5. पत्नीनाꣳ संनहन इति॥ स ह स्माह बौधायन एकैकामासाꣳ[२] संनह्येदेकैकां गार्हपत्यमीचयेदेकैकामाज्यमवेक्षयेदित्युचो ह स्माह ग्राह्मीकिः सकृदेवैनाः सर्वाः संनह्येदेकैकां गार्हपत्यमीक्षयेदेकैकामाज्यमवेक्षयेदित्युचो ह स्माहौपमन्यवः १५

---

१ Thus Bu G (sec. m.) and Sāyaṇa; वर्त्मन्युप॰ H C Ben U D G (pr. m.).

२ संमृजेदिति H Ben (thrice) U, D C (the first time), G (pr. m.); the other MSS. संमृजेदिति।

३ एकैकामेषां Bu G (sec. m.) U (sec. m.).

सङ्गदेवैनाः सर्वाः संनह्येत्सङ्गार्हपत्यमीक्षयेदेकैकामाज्यमवेक्षयेदित्येकैकामेवाभाग्ं सर्वेणसर्वेण कर्मणा परिनिस्तिष्ठेदित्यौपमन्यवीयुचः ॥

ib. ग्रन्थिकरण इति ॥ अवाचीनपाग्रमूर्ध्वनिर्मोचनमित्याचार्ययोरूर्ध्वपाग्रमवाचीननिर्मोचनमिति दीर्घवात्त्य एवमिव हि प्रजाः प्रजायन्त इति ॥

पत्न्यामविद्यमानायामिति ॥ स ह स्माह बौधायनो यजमानायतन आसीनो यजमान एवैतान्मन्त्रान्त्रिगदेदित्येचो ह स्माह शालीकिः पत्नीसंयोजकाः खल्वेते मन्त्रा दृष्टा भवन्ति तस्यामविद्यमानायां नैवैनानाद्रियेतेति ॥

I. 18. 4 अथैनामाज्यमवेक्षयतीति ॥ सूत्रग्ं शालीकेरेचो ह स्माह बौधायनः पत्न्या तदवेक्षितमुपयच्छीत[1] तेजो ऽसीत्यथैनच्चक्षुषेनोपयत्य हरेत्तेजो ऽसु प्रेहीत्यथैनदाहवनीये ऽधिश्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्यथैनद्भूत्वोत्तरेण प्रोक्षणीः सादयित्वावेक्षित्वोत्पुनुयादाज्यवतीभ्यां[2] प्रोक्षणीरिति ॥

I. 18. 10. आज्यस्यावेक्षण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य सर्वैरेवावेक्षितमाज्यमुत्पुनुयादिति[3] शालीकिः ॥

---

१ Thus all the MSS. exc. Be 115 and U sec. m., which read ॰यच्छेत (॰यच्छेत् Sāyaṇa), but infra xxiv. 32 ॰यच्छेत।

२ ॰वेक्षित्वो॰ only Sāyaṇa. MSS.: ॰वेक्षितो॰, ॰वेक्षतो॰ or ॰वेक्षतो। All the MSS. and Sāyaṇa and the viv. here and l. 17 पुनुया॰, U only both times (sec. m.) and C once ॰पुनीया॰।

३ Thus Bu Be G (pr. m.) U C D; ॰ज्यमवेक्षितमु॰ Ben H G (sec. m.) and Sāyaṇa.

I. 19. 1. आज्यग्रहाणां[१] ग्रहण इति॥ स ह स्माह बौधायनो ऽध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैर्गृह्णीयात्पौरोडाग्निकैश्च याजमानैश्च। याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्यृचो[२] ह स्माह शालीकिरध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैर्गृह्णीयात्पौरोडाग्निकैश्च याजमानैश्च। न याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्यृचो ह स्माहौपमन्यवो यथापि[३] पौरोडाग्निका मन्त्रा नाभिनिवर्तन्त[४] एवमेवापि याजमाना मन्त्रा नाभिनिवर्तेरन्निति[५]॥ ५

I. 19. 13. दर्भावर्हिषः प्रोक्षण इति॥ त्रिस्त्रिरेकैकं प्रोक्षेदिति बौधायनः। सकृत्सकृदिति शालीकिः॥ १०॥

I. 19. 16. बर्हिषः प्रोक्षण इति॥ सूचश्च शालीकेरृचो ह स्माह बौधायनस्त्रिष्टन्दिवे त्वेत्यग्राणि प्रोक्षेत्प्रक्षो ऽन्तरिक्षाय त्वेति मध्यान्युपविश्य पृथिव्यै त्वेति मूलानि। सह स्रुचा पुरस्तात्प्रत्यञ्चं ग्रन्थिं प्रत्युच्यातिग्रिष्टाः प्रोक्षणीर्निनयेद्दक्षिणायै श्रोणेरोत्तरायै श्रोणेः स्वधा पितृभ्य ऊर्ग्व बर्हिषश्च ऊर्जा पृथिवीं गच्छतेति॥ १५

---

१ Thus Be only; आज्यग्रहाणो Bu; आज्यानां the other MSS., but cp. xx. 23.

२ Most of the MSS. °मंत्रयीते°।

३ यथापि Be G (sec. m.); यथाविधि Sāyaṇa; यथा the other MSS.

४ °भिनिवर्तते U Bu G (sec. m.) Sāyaṇa; the other MSS. without नि।

५ Thus C D G (pr. m.) U (pr. m.) Be Ben H; °वर्तन्त इति Bu G (sec. m.) U (sec. m.) and Sāyaṇa.

19. 20. स्रुच उदूहन इति ॥ अग्रेणात्मानमुदीचीमुदूहेदिति बौधायनो ॥ जघनेनात्मानमुदीचीमुदूहेदिति शालीकिः ॥

I. 20. 1. प्रस्तरे पवित्रे अपिसृजति यजमाने प्राणापानौ दधामीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

I. 20. 2. तं यजमानाय वा ब्रह्मणे वा प्रयच्छतीति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

I. 20. 3. ध्रुवस्थायातन[1] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ ध्रुवं विस्रस्य दक्षिणे वेद्यन्ते स्तृणीयादिति शालीकिः[2] ॥

I. 20. 7. वेद्ये स्तरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यात एवैनां प्राचीं धातुश्च स्तृणीयादिति शालीकिः ॥

I. 20. 8. परिधीनां परिधान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽध्वर्येदक्षिणमुपोहेदुत्तरमित्यनौकसःस्यष्टानेवैनान्परिदध्यादिति शालीकिः ॥

I. 20. 12. अथ सूर्येण पुरस्तात्परिदधातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याहवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठेतेति शालीकिः ॥

I. 20. 14. ऊर्ध्वं समिधावादधातीति । सूत्रं बौधायनस्यौर्ध्व एवैने अभ्याधायानतिपातयेदिति[3] शालीकिः ॥

---

१ ॰यतन Bu Be C.

२ शालीकेः Be Ben H G (sec. m.).

३ Thus H Ben C D G (pr. m.) and Sāyaṇa; ॰यानुतिपातये॰ Bu U G (sec. m.); ॰यानुपातये॰ Be; the verb seems to be a denominative to अनतिपात, cf. Sāyaṇa: अतिपात आहवनीयादतिक्रम्य पातः । स न कार्यः । अनतिपातयेत् अनतिक्रम्य पातयेत् ।

I. 20. 16. विधृत्योः करण इति॥ सूचमाचार्यथोरुचो ह स्माह दचिणाकारो राथीतर[१] उभे एवैते वेदिं[२] व्यतिषज्येयातामिति मध्यमाद्धातोरनन्तर्गर्भे[३] स्यातामित्यौपमन्यवः॥ ११॥

दोहनपवित्रस्यासादन इति॥ विस्रस्य प्रस्तर आसादयेदिति बौधायनो ऽविस्रस्येति ग्रालीकिः॥

I. 20. 18. स्रुचाः सादन इति॥ स ह स्माह बौधायन ईषत्प्रत्यवदृतामिवोपभृतः[४] सादयेद्विधृतीभ्यां चैनामवग्रहीयादित्युचो ह स्माह ग्रालीकिरनुपूर्वा एवैनाः[५] सादयेन्न चोपभृतं विधृतीभ्यामवग्रहीयादिति॥

I. 21. 14. हविषामुद्वासन इति॥ ग्रग्नेणानुद्वासितानि जघनेनोद्वासितानीति बौधायनो जघनेनानुद्वासितान्यग्नेणोद्वासितानीति ग्रालीकिरुपच्छेदमित्यौपमन्यवः[६]॥

I. 21. 20. प्रत्यञ्चन इति॥ स ह स्माह बौधायन उभयानि प्रत्य-

---

१ रथीतर Sāyaṇa.

२ Effaced in G.

३ Thus Ben H C D G and Sāyaṇa; ०रंतर्गर्भौ Bu.

४ प्रत्यवहृता० H Ben C D G (pr. m.) U and Sāyaṇa; प्रत्यगवहृता० G (sec. m.), प्रत्यगवदिता० Bu, cp. xxii. 7.

५ Thus Bu G (sec. m.) U and Sāyaṇa; एवैना सा० Ben H C D G (pr. m.); एवैताः सा० Be.

६ Thus Bu G (sec. m.) U (sec. m.); ०पपछेदित्य० Be; ०रवछेद० H Ben G (pr. m.) U (pr. m.) and Sāyaṇa; D and C defective; cp. xx. 30 s. f., xxii. 15 s. f.

ऋाच्चरूणां चाग्नयान्कापालानि चेति ॥ कपालान्येवेति ग्रालीकिः ॥

कपालानामाध्वर्यवे[१] विमोक इति ॥ उद्दास्य हवीꣳषीत्यचाचार्यो[२] विमुञ्चतो[२] ॥ भक्षयन्नेव[३] भक्षाणां पारे कपालानि विमुञ्चेदित्यौपमन्यवः ॥

2. 17. आघाराविति ॥ सूचं बौधायनस्याभीषू[३] दव[३] व्यतिषक्तौ[३] स्यातामिति ग्रालीकिः ॥

23. 2. संप्रेष इति ॥ अग्नीदग्नीनिति बौधायनो ॥ ऽग्निमग्नीदिति ग्रालीकिर ग्नीत्यरिधीꣳऋाग्निं चेत्यौपमन्यवः ॥

3. 10. [१०] अत्याक्रमण इति ॥ सव्येन प्रदास्यन्नत्याक्रामेद्धुत्वामुतो दक्षिणेनेति बौधायनो ॥ दक्षिणेन प्रदास्यन्नत्याक्रामेद्धुत्वामुतः सव्येनेति ग्रालीकिः ॥

---

१ Thus only G (sec. m.) Be and the vivaraṇa ; ॰ध्वयवो all the other MSS.

२ Thus Bu G (sec. m.) and, as it seems, the vivaraṇa; ॰चार्यथोर्विमुंचंतो Be G (pr. m.); ॰चार्यथोर्विमुंचेदभक्षय॰ the other MSS. and Sāyaṇa. About the interpunction and the meaning of this dvaidham I am uncertain.

३ Thus Bu (which, however, omits दव) and the vivaraṇa only, which runs: ऋभिमुख्येन सुवावे प्रवर्तयेते ऋभीषू रज्जू; ॰भिषूयति G (sec. m.), U (sec. m.); ॰भिषूध्यतिषक्तौ C; ॰भिषतिषक्तौ Ben H; ॰भिधतिषक्तौ D; Be corrupt. Sāyaṇa reads ऋभिस्तृतौ and comments: ऋभितः स्तृतौ सर्वादिकसंबन्धिन्ये (*sic*). Read ॰भीध्रे ?

I. 24. 1. आआवण इति॥ ओ आवयेति बौधायन[1] आ आवयेति शालीकिः[1] आवयेत्यौपमन्यवः[1]॥

I. 23. 19. प्रवर इति॥ सूत्रꣳ शालीकेर्[1]यो ह स्माह बौधायन उत्कर ऊर्ध्वाग्रꣳ स्फ्यं निहत्य प्रवरं प्रवृणीयादग्नेव[1] च[1] स्फ्यमुदस्येदुपरिष्टाच्चोपस्पृशेदिति[2][1]॥

I. 24. 4. होतुर्वरण इति॥ स ह स्माह बौधायनो यद्यस्य पिता वाचार्यो वा ज्यायान्वा होता स्यादुपाꣳश्वेतेषां गुरूणां नामानि गृह्णीयादित्यु[1]ग्नेरेव होतुर्नाम गृह्णीयादिति शालीकिः[1]॥ १२॥ चतुर्थः॥

I. 24. 13. अभिक्रामं जुहोतीति॥ स ह स्माह बौधायनः[3] सर्वे- १०
णाभिक्रामेत्पञ्चामाऽऽहुतीभिः[4] स्वरेणोत्तरामुत्तरामाऽऽहुतिं ज्याय-
सीं ज्यायसीं जुहुयादिति[1] पञ्चामेवाभिक्रामꣳ समानचाऽऽहुती-
र्जुहुयादिति शालीकिः[1] समानच तिष्ठन्नाऽऽहुतीभिरेवाभि-
क्रामेदित्यौपमन्यवः[5][1] समानचैव तिष्ठग्प्रदक्षिणमनुदिशꣳ
ऊला मध्ये स्वाहाकारं जुहुयादित्याङ्गौगविः[1]॥ ११

१ Thus H Ben C D G (pr. m.) U (pr. m.) Keś.; ॰दच चैव Be U (sec. m.) Sāyaṇa; ॰दच च Bu G (sec. m.).

२ ॰रिष्टाद्वाप उपस्पृ॰ Bu G (sec. m.).

३ The text is given acc. to U (sec. m.) and Sāyaṇa. In H Be Ben D C the words of Baudhāyana are attributed to Śāliki and vice versâ, but cp. the vivaraṇa of I. 16 init., where सर्वेणाभिक्रामेत् is cited as first vikalpa.

४ The MSS. present sometimes आहुतिभिः sometimes आहुतीभिः, cp. xxiv. 3. s.f.

५ एव before अभिक्रामेत् om. Bu Be D G (sec. m.).

.24. 14. आज्यभागयोर्होम इति ॥ पूर्वार्धे प्रतिमुखं प्रवाङ्ङ्जुहुयादिति बौधायनः " पूर्वार्ध एव प्रवाङ्ङिति शालीकिः ' ॥

.24. 17. हविषामवदान इति ॥ स ह स्माह बौधायनः पूर्वार्धादेवाग्ने प्रथमं मुख्यस्य हविषो ऽवद्येदथापरार्धादेवमस्य प्रदक्षिणꣳ हविषामवत्तं भवतीत्यृचो ह स्माह शालीकिरपरार्धादेवाग्ने प्रथमं मुख्यस्य हविषो ऽवद्येदथ पूर्वार्धादेवमस्य प्राक्सꣳस्थानि हवीꣳषि भवन्तीति " मध्यात्पूर्वार्धात्पश्चार्धात्पञ्चावत्तिनामित्यौपमन्यवः[१] ' ॥

आऋतूनामायतन इति ॥ स ह स्माह बौधायनस्त्रीण्येवैतान्यादिष्टस्थानानि भवन्त्याज्यभागौ स्विष्टकृदथेतरा यथावकाशं जुहुयादिति " प्रष्टीरेवाऋतूर्जुहुत्पूर्वार्धे स्विष्टकृतं जुहुयादिति शालीकिः " सुच्यमाघारपथमभिजुहुयादित्यौपमन्यवो " मध्ये प्रदक्षिणं मण्डलाकारमिति राथीतरः[२] ' ॥

I. 25. 5. उपाꣳशुयाजस्य करण इति ॥ सूत्रं मौद्गल्यस्यृचो ह स्माह बौधायन ओषधस्योपाꣳशुयाजं कुर्यादग्नीषोमीयं पौर्णमास्यां वैष्णवममावास्यायामित्यृचो ह स्माह शालीकिराज्यस्योपाꣳशुयाजं कुर्यात्सौम्यं पौर्णमास्यां वैष्णवममावास्यायामित्यृचो ह स्माहौपमन्यव ओषधस्यैवोपाꣳशुयाजं कुर्यात्सरस्वतः पौर्णमास्याꣳ सरस्वत्या अमावास्यायामित्यृभयचैवाज्यस्य

---

१ Instead of पश्चार्धात् G (sec. m.) and Sāyaṇa अपरार्धात् ।

२ Thus G (sec. m.) D C and Sāyaṇa ; रथीतरः the other MSS.

वैष्णव[1] इति राथीतरो ॥ ऽत्रो ह स्माह कौणपन्त्रिश्वरस्य[2] स्यादैष्णवस्य स्यात्स्वयं चैव[3] यजमानः प्राश्नीयादिति ।॥

पञ्चमस्यावदानस्याभिवृद्ध्या[4] इति ॥ औषधस्याभिवर्धयेदिति बौधायन ॥ आज्यस्यैवेति[5] शालीकिः ।॥

I. 26. 7. मेक्षणस्यानुप्रहरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरत्रो ह स्माह[6] बौधायनो न मेक्षणन्यायेन वपाश्रपणी अनुप्रहरेदिति ।॥

I. 26. 15. प्राग्निचस्यावदान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ परिहरिष्यन्नेव[7] प्राग्निचमवद्येदिति शालीकिः ।॥

आज्यहविष्यन्वाहार्यस्य[8] करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः ।॥ १०

I. 27. 16. अन्वाहार्यस्यासादन[9] इति ॥ अग्रेण यजमानं च ब्रह्माणं च पर्याहृत्य दक्षिणस्याꣳ श्रोण्यामासादयेदिति बौधायनो ॥ ऽत एव दक्षिणस्याꣳ श्रोण्यामिति शालीकिः ।॥ १३ ॥

---

१ Thus all; r. विष्णव ?

२ Thus (कौणपन्त्रि॰) H D C G Be U (pr. m.) and Sāyaṇa; कौणपन्त्रि॰ Ben; कौषपन्धि॰ Bu; कौणपन॰ U (sec. m.).

३ चैनं Bu U (sec. m.) G (sec. m.); चैव all the other MSS. and Sāyaṇa.

४ ॰ध्या all.

५ Thus Bu Be G (sec. m.); आज्यस्यैवाभिवर्धयेदिति all the other MSS. and Sāyaṇa.

६ ॰त्रिव G (sec. m.)

७ आज्यस्य instead of आज्य॰ H G U C.

८ Thus the vivaraṇa; ॰स्य पादन the MSS.

ib. अन्वाहार्यस्योद्दासन इति ॥ अग्रेण स्रुच उदञ्चमुद्दासयेदिति बौधायनो ॥ जघनेन स्रुच उदञ्चमिति ग्रालोकिः ॥

1. 27. 16. हविरुच्छिष्टानामुद्दासन इति ॥ अग्रेण स्रुच उदञ्चमुद्दासयेदिति[1] बौधायनो ॥ जघनेन स्रुच उदञ्चीति[1] ग्रालोकिः ॥

I. 28. 9. अनूयाजानाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ प्रतीचीरेवैता आहुतीः सꣳस्थापयेदिति ग्रालोकिः ॥

. 28. 10. वाजवत्योर्व्यूहन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽन्नाद्या प्रतीचीमुपभृतं[2] प्रत्यूहेदङ्गिरस्वेनाꣳ सꣳस्यूहेदित्यृचो ह स्माह ग्रालोकिः प्राचीनपुष्करे एवैने विकर्षेच्च[3] चोपभृतमङ्गिरः सꣳस्यूहेदिति ॥

. 28. 17. प्रस्तरस्य समञ्जन इति ॥ त्रिस्त्रिरेकैकस्याꣳ समञ्ज्यादिति बौधायनः ॥ सकृत्सकृदिति ग्रालोकिः ॥

I. 29. 3. प्रस्तरस्यानुप्रहरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैरनुप्रहरेत्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च ॥ याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्यृचो ह स्माह ग्रालोकिरध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैरनुप्रहरेत्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च ॥ न याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्यृचो ह स्माहौपमन्यवो

---

१ उदञ्चि Sāyaṇa only; उदंचम् U Bu Be G (Ben H D C om. this dvaidham altogether).

२ प्राचीम्॰ Sāyaṇa.

३ ॰तिकर्षेच्च Bu, कर्षेच्च H. S.

यथापि[१] पौरोडाशिका मन्त्रा नाभिवर्तन्त[२] एवमेवापि याजमाना मन्त्रा नाभिवर्तेरन्निति[२] ' ॥

I. 29. 12. परिधीनामभ्याधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " प्रस्थान[३] एवैनानभ्यादध्यादिति[३] प्रातीकिः ' ॥

I. 29. 15. अथैनान्सꣳस्रावेणाभिजुहोतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " ५ प्रस्तरं चैव परिधीꣳश्चाभिजुहुयादिति प्रातीकिः ' ॥

I. 29. 18. स्रुचोर्विमोक इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः प्रातीकेः ' ॥

I. 30. 2. पत्नीसंयाजेष्वृत्विजां परिक्रमण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " सर्व एवोत्तरेण गार्हपत्यं परिक्रामेयुरिति प्रातीकिः ' ॥ १४ ॥ १०

I. 30. 9. पत्नीनाꣳ संयाजन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " ध्रौवाज्येन ध्यानेनैव[४] पत्नीः संयाजयेदिति प्रातीकिः ' ॥

अन्तर्धाय देवानां पत्नीः संयाजयेदिति बौधायनो " ऽनन्तर्धायैवेति प्रातीकिः ' ॥

पत्नीसंयाजेषु ग्राम्यवाकस्य करण इति ॥ कुर्यादिति १५ बौधायनो " न कुर्यादिति प्रातीकिः ' ॥

1. 32. 5. ध्रुवाया आप्यायन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभावेव

---

१ यथा Bu G (sec. m.); यथापि the other MSS.

२ Without नि (cp. xx. 10: 24. 6) all.

३ प्रस्थाने वैना॰ Bu U (sec. m.) G (sec. m.); ॰ने चैवा॰ Be; समाप्तावेवैना॰ C D (Sāyaṇa: प्रस्थाने कर्मावसाने समिष्टयजुर्होमानन्तरमित्यर्थः)

४ एव om. Bu G (sec. m.) and Sāyaṇa.

ध्रुवामाप्यायेतामध्वर्युश्च[1] यजमानश्चेत्यध्वर्युरेव ध्रुवामाप्याय्य समिष्टयजुर्जुहुयादिति शालीकिः ॥

[1. 33. 9.] समिष्टयजुषो होम इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरुचो ह स्माह गौतमः स्वाहा वाचीति हुत्वा बर्हिषो धात्वनाज्यं संप्रलुप्य ध्रुवायाज्यं समज्यानुप्रहृत्याभिजुहुयात्स्वाहा वाते धाः स्वाहेति ॥ १५ ॥ पञ्चमः ॥

अथातोऽग्याधेयं व्याख्यास्यामः ॥

[1. 53. 6.] संभारेष्विति ॥ सूत्रं राथीतराणामुचो[2] ह स्माह बौधायनो नाग्निहतं कुर्वीत घोररूपमिति कुर्वीतैवाग्निहतं न तु मुञ्जकुलायं न ह्येतस्यानुख्या विज्ञायत[3] इति शालीकिः ॥

[53. 10.] पात्राणां करण इति ॥ स ह स्माह बौधायनस्खक्काश्चेचनानि कारयेदयतःपुष्कराण्येवमस्य प्राचीनपुष्कराः स्रुचः सन्ना भवन्तीत्युचो ह स्माह शालीकिस्खक्काश्चेचनानि कारयेन्मूलतःपुष्कराण्येवमस्य प्राचीनपुष्कराः[4] स्रुचः सन्ना भवन्तीति विज्ञायते तस्मादवाचीनाग्रा वनस्पतयः पृथिवीं क्षियन्तीति[5] ॥

---

१ Thus G (sec. m.) and Sāyaṇa ; ०याये॰ C G (pr. m.) Ben ; ०व्याये॰ H ; ०आयेता॰ D ; ०याय्य॰ U Be.

२ रथीत॰ Bu.

३ विज्ञात U (sec. m.)

४ Thus G U D C Be ; प्रतीचीन॰ Ben Bu H.

५ Thus (क्षियंतीति) Bu U C D G Ben ; क्षिपंतीति Be H.

स्रुचां प्रमाण इति॥ बाहुमात्राः स्युरिति बौधायनो[1] अरत्निमात्रा इति शालीकिः[1] प्रादेशमात्रा इत्यौपमन्यवः[1]॥

स्रुचामाकृतिविकार इति॥ हस्योष्ठ्यः[1] स्युरिति बौधायनो[1] वायसपुच्छा इति शालीकिर्हि[2]समुखप्रसेचना[2] इत्यौपमन्यवः[1]॥ ५

I. 54. 16. अम्बरीषस्य करण इति॥ उत्तरतोऽग्न्यगारस्याम्बरीषं कुर्यादिति बौधायनो[1] यत्रैवाम्बरीषः स्यात्तद्गच्छेदिति शालीकिः[1]॥

I. 55. 12. अग्न्यगारस्य परिक्रम[3] इति॥ दक्षिणेनेति बौधायन[1] उत्तरेणेति शालीकिः[1]॥ १०

I. 55. 14. रोहिते चर्मणीति॥ सूत्रं बौधायनस्यापरोहितं[4] स्यादिति[4] शालीकिः[1]॥

I. 55. 15. ब्रह्मौदनस्य[5] मन्त्रामन्त्र इति॥ मन्त्रवान्स्यादिति बौधायनस्तूष्णीक[6] इति[6] शालीकिः[1]॥

ib. ब्रह्मौदनस्य निर्वपण इति॥ पवित्रवता पात्रेण मन्त्रवन्त- १५ मिति बौधायनो[1] ऽपवित्रेण तूष्णीकमिति शालीकिः[1]॥

---

१ हस्योष्ठ्य Ben H C D Bu G; हस्योष्ठ्य Be U.

२ Thus Be Bu G (sec. m.) U (sec. m.); ॰प्रसेचा H Ben C D G (pr. m.) U (pr. m.).

३ ॰क्रमण G and U (sec. m.).

४ कुर्यादिति C D H Ben U.

५ Here and *infra* the MSS. sometimes ब्रह्मो॰ sometimes ब्रह्मो॰।

६ Thus Be only; ॰ष्णीकमिति G (sec. m.) Bu; तूष्णीमिति H Ben U C D G (pr. m.).

I. 56. 4. ब्रह्मौदनस्य अपण इति ॥ पयसि अपयेदिति बौधायनो ॥ ऽग्निति ग्राल्लौकिः ॥

नैवाग्निन्नाग्निश्चेन्न निःषिञ्चेदिति बौधायनः ॥ काममग्निन्नाग्निश्चेन्न निःषिञ्चेदिति ग्राल्लौकिर्विस्राव्य[1] तꣳ[1] सूपवन्तमित्यौपमन्यवः ॥

I. 56. 6. ब्रह्मौदनस्योपस्तरण इति ॥ सूचं बौधायनस्य ॥ नोपस्तृणीतेति ग्राल्लौकिः ॥

. 56. 10 ब्रह्मौदनस्योद्वासन इति ॥ सूचं बौधायनस्यैव पर्युपविशेयुरिति[2] ग्राल्लौकिः ॥

. 56. 12. [10] ब्रह्मौदनस्योपोहन इति ॥ यज्ञो मोपनमन्विति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः ग्राल्लौकेः ॥

ib. ब्रह्मौदनस्य प्राग्रन इति ॥ आर्षेया एव ब्रह्मौदनं प्राश्नीयुरिति बौधायनो ॥ य एव केच नियतपाना[3] इति कात्यो ॥ ऽत्रो ह स्माहौपमन्यवो महर्त्विज एव ब्रह्मौदनं प्राश्नीयुरं[4] च्चैवैते[5] सतानुनत्रिणो भवन्तीति ॥

---

१ Uncertain; विस्राव्यतं U H Ben C D G (pr. m.); विस्राव्य G (sec. m.); विस्राव्यंतं Bu; विस्राव्य तु तुतं Be.

२ Thus Bu G and U (sec. m.); ॰पविशेरन्निति the other MSS.

३ Uncertain; निपाना H Ben G (sec. m.) C D; निपक Be; निपावना Bu; नियतपाना G (pr. m.) U; this seems to be the reading also of the vivaraṇa, according to which the meaning is: सहभोजनाः ।

४ ॰त्रो Ben H G C and U (pr. m.).

५ After ॰वैते Be ins. प्रथमं, thus also Keś. in a citation of this passage.

I. 57. 1. समिधामभ्याधान इति॥ सूत्रꣳ शालीकेरॅचो ह स्माह बौधायनः सकृत्प्राग्नित उत्प्लवमृष्टे समिधो ऽभ्यादध्यादित्यॅचो ह स्माहैषमन्यवो ऽचैवैनाः पार्श्वतः समञ्च सादयेत्तॅ यदा सर्वं प्राग्नीयुरथैतां पात्रीं निर्णिज्योपस्तीर्य यत्स्रुवाज्यमवशिष्टꣳ स्यात्तत्सकृदभ्युन्नीय तेन समिधो ऽभ्यादध्यादिति॥

I. 57. 13. गोः करण इति॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति शालीकिरॅपि बक्कीरपि कुर्वीतानु चैतस्य भवेत्पुण्या प्रजꣳसेति कात्यः॥

I. 57. 15. अरण्योः प्रदान इति॥ सूत्रमाचार्ययोरॅचो ह स्माहैषमन्यवो ऽपरराज्ञ एवासा अरणी प्रयच्छेदरं ददामीत्येव वाचं विसृजेदिति॥

I. 59. 1. अग्न्यायतनानां परिलेपन इति॥ सूत्रमाचार्ययोरॅचो ह स्माहैषमन्यवो गार्हपत्यायतनमेवैकं परिलिम्पेत्तद्धि विदग्धं भवतीति॥

I. 59. 2. संभाराणां निवपन इति॥ सूत्रमाचार्ययोरॅचो ह स्माहैषमन्यवो गार्हपत्यायतन एवैनान्सर्वैर्मन्त्रैः परिनिष्ठाप्य चेधा निवपेदिति॥ १६॥

I. 62. 9. दुग्धस्य हरण इति॥ स ह स्माह बौधायनो जानुदघ्ने प्रथमꣳ हरेदथ नाभिदघ्ने ऽथ ग्रीवदघ्ने प्राणाꣳस्तु नातिहरेदित्यॅदादान एवैता माशा अभिसंपादयेत्प्राणाꣳस्त्वेव नातिहरेदिति शालीकिः॥

. 62. 18. संभाराणामाक्रमण इति ॥ सूत्रꣳ शाल्लीकेरिति हो ह स्माह बौधायन एवमेवैतेन पुरस्तात्प्रत्यगावृत्तेन[1] दक्षिणेन पूर्वपदेनोत्तरतः पार्श्वतः[2] संभाराणामाक्रमयेद्यथाहितस्याग्नेरङ्गारा अभ्यववर्तेरन्निति ॥

. 62. 20. ५ अश्वस्य दान इति ॥ अध्वर्यव एतमग्निपदमश्वं[3] दद्यादन्यं ब्रह्मण इति बौधायन ॥ एतं[4] ब्रह्मणे[4] ऽन्यमध्वर्यव[4] इति शाल्लीकिः ॥

I. 63. 1. दक्षस्य निधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ तूष्णीमेवेमं निदध्यादिति शाल्लीकिः ॥

. 63. 13. १० सभ्यावसथ्ययोः करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शाल्लीकिः ॥

ib. सभ्यावसथ्ययोर्विहरण इति ॥ आहवनीयादेवैनौ विहरेदिति बौधायनो ॥ ग्रामाग्नेरिति शाल्लीकिर्निर्मन्थ्यौ स्याताम्इत्यौपमन्यवो ॥ ऽत्रो ह स्माहौपमन्यवीपुत्रः सभायामेव १५ सभ्यं व्यपदिग्नेदावसथ आवसथीयं पर्वणि[5] चैनयो स्याज्जौपाकौ अपचित्वा ब्रह्मणे जुहुयादित्येतदपि न कुर्यादित्याह्लीगविः ॥

---

१ Thus G (sec. m.) D G ; ०इतेन the other MSS.

२ Found only in Be and U (sec. m.).

३ अश्वं given only by Bu and G (sec. m.).

४ एवं instead of एतं Bu ; the other MSS. are defective, leaving out एतं ब्रह्मणे ।

५ पवणिपर्वणि U (sec. m.).

I. 63. 14. रथचक्रस्य करण इति॥ कुर्यादिति बौधायनो[11] न कुर्यादिति ग्राखौकिर[11]चो ह स्माहैापमन्यवो रथमेवैतꣳ संयुक्तं[1] प्राञ्चं प्रवर्तयेत्तस्मत्विग्भ्यो दद्यादित्य[11]तर्दपि न कुर्यादित्याञ्जोगविः[1]॥

I. 64. 9. तनूनामनुदेश्य[2] इति॥ प्रत्यधीत्यानुदिश्येदिति[3] बौधायनो[11] यास्ते अग्ने घोरास्तनुवस्ताभिरमुं[4] गच्छेत्येव ब्रूयादिति ग्राखौकिः[1]॥ ५

I. 64. 11. विराजक्रमेष्विति॥ सूत्रं बौधायनस्य[11] नर्यं प्रजां मे गोपायेत्येव ब्रूयादिति ग्राखौकिः[1]॥

I. 65. 2. पूर्णाऽऽहुत्यै हवन इति॥ सूत्रं बौधायनस्य[11] परिश्रित एव पूर्णाऽऽहुतिं जुऽहुयादिति ग्राखौकिः[1]॥ १७॥ १०

I. 65. 3. पूर्णाऽऽहुतौ तूष्णीमग्निहोत्र इति॥ सूत्रꣳ राथीतराणा[11]मचो ह स्माह बौधायनः पूर्णाऽऽहुतिमेव जुऽहुयान्न तूष्णीमग्निहोत्रमिति[11] तूष्णीमग्निहोत्रमेव जुऽहुयान्न पूर्णाऽऽहुतिमिति ग्राखौकिः[1]॥ १५

I. 66. 3. दग्धहोतुर्व्याख्यान इति॥ स ह स्माह बौधायनो यत्र क्वच हविर्निर्वपेयुस्तस्मात्सामिधेनीर्वानुवक्ष्यन्व्याचक्षीतैव तत्र दग्ध-

---

१ Thus Bu Be G (sec. m.) and Keś.; संप्रयुक्तं U H Ben C D G (pr. m.).

१ Thus Bu Ben H G C D; •देयने the vivaraṇa; •देयेन Be.

२ Thus Bu U (pr. m.); प्रत्याधी• H Ben Be C D U (sec. m.).

४ Thus Be Bu U (sec. m.); पाप्मानं instead of चमुं Ben G C D U (pr. m.) H.

होतारमित्येवैवैतदाग्न्याधेयिकेषु[1] तन्त्रेषु दृष्टं भवतीति ग्रालौकिरग्निरेवैतदाग्नेये ऽष्टाकपाले दृष्टं भवतीत्यौपमन्यवः ॥

I. 66. 4. तन्त्रकरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनः पञ्चदग्रमामिधेनीकाः स्युर्वार्चघ्नावाज्यभागावुचैर्देवता इत्यृचो ह स्माह ग्रालौकिः सप्तदग्रमामिधेनीकाः स्युर्वृधन्वन्तावाज्यभागावुपाग्रुदेवता इत्यृचो ह स्माहैपमन्यव आग्नेये ऽष्टाकपाले वार्चघ्नावाज्यभागौ स्यातां वृधन्वन्तावैन्द्राग्नादित्ययोः[2] रयिमन्तौ[2] पुष्टिमन्तौ पवमानहविःषु वीतवन्तावन्वारम्भेष्वामिति[3] ॥

याजमानस्य करण इति ॥ अभीनामं[4] याजमानं कुर्यादिति बौधायनः ॥ कुर्याद्यथावकाग्रं याजमानमिति ग्रालौकिः ॥

---

१ Thus Bu G U (sec. m.); एद्येवैवैतद्० H; एव्वैतद्० Ben U (pr. m.); एतेव्वैतद्० Be; तेव्वैवैतद्० D C.— आग्न्याधे० H Ben Be U D G (sec. m.); अग्न्याधे० Bu G (pr. m.).

२ ०थोरयिमंतौ C D U (pr. m.) Ben; ०थोरविमंतौ H; ०थोरपिमंतौ Be; थोरतिथिमंतौ Bu U (sec. m.). I am uncertain whether रयिमन्तौ or अतिथिमन्तौ is the right reading.

३ Thus Be Ben H C D G and U (pr. m.); पीवर्यंतावं० Bu; वृधन्यंतावं० G and U (sec. m.).

४ अभीनमं Be. The word seems to be absol. to अभिनमति ('to change accordingly'). Vivaraṇa: अभिनाममोहित्वा, correct perhaps ०मन्यूहित्वा।

I. 66. 6. दक्षिणानां दान इति॥ सूत्रꣳ शालीकेर॥श्चो ह स्माह बौधायनः सर्वा एवैता इष्टीर्दक्षिणावतीः कुर्यात्तिस्रस्तिस्र एकैकस्यां दद्यान्मिथुनावुत्तमायामिति ।॥

I. 66. 9. तन्त्रसमास इति॥ नास्ति तन्त्रसमास आचार्ययोर॥श्चो ह स्माहैपमन्यव आग्नेयो ऽष्टाकपालो ऽग्नये पवमानाय तत्प्रथमं तन्त्रꣳ स्यादथाग्नये पावकायाग्नये शुचये तद्द्वितीयमथैन्द्राग्नस्यादित्यस्य[1] चरुरन्तं[1] परीयातामिति ।॥

I. 67. 15. दक्षिणानां दान इति॥ सूत्रꣳ शालीकेराख्यातं बौधायनस्यो॥चो ह स्माहैपमन्यवः सर्वा एवैता इष्टीर्दक्षिणावतीः कुर्याच्चतस्रस्तस्र एकैकस्यां दद्यान्मिथुनावुत्तमायामिति ।॥

अनवारब्धदर्शपूर्णमासस्य प्रायश्चित्तकरण इति॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः ।॥

I. 67. 18. अवारम्भेष्यामिति॥ चतुर्होतारꣳ सारस्वतौ होमावनवारम्भेष्टिमित्येतदुपवसथे कुर्यादथेतरदिष्यहनि कुर्यादिति बौधायनश्च॥तुर्होतारꣳ सारस्वतौ होमावित्येतदुपवसथे कुर्यादथेतरदिष्यहनि कुर्यादिति शालीकिश्च॥तुर्होतारमेवोपवसथे कुर्यादथेतरदिष्यहनि कुर्यादित्यौपमन्यवः ॥ सर्वमेवैतदिष्यहनि कुर्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः ।॥ १८॥ षष्ठः॥

---

१ Emended; ॰स्यादित्यस्यचरंतं परीयातामिति U (sec. m.); ॰स्यादित्यस्यचरंतचपरियादिति G (sec. m.); ॰स्यादित्यस्यचतुरंतं परीयादिति Bu; ॰स्यादित्यस्य (or स्क) स्रंत्र (or च) परीयातामिति (or परियादिति) the other MSS.

I. 69. 1. अथातः पुनराधेयं[1] व्याख्यास्यामः ॥

. 69. 16. सर्परात्रौष्विति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरॅ॥चो ह स्माह बौधायनः सर्परात्रिया स्वग्निर्गार्हपत्यमादधातीति तꣳ षड्भिराधाय सप्तम्योपतिष्ठेतेति ' ॥

I. 70. 1. ५ पूर्णाऽऽहुत्यै करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो॥ न कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

I. 70. 3. तन्त्रकरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरॅ॥चो ह स्माह बौधायन उभयानि तन्त्राणि कारयेत्यौनराधेयिकानि चाम्याधेयिकानि चाग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्तस्यासमुदिते ऽग्न्याधेय-
१० दक्षिणा[2] दद्याद्यथाग्नेयं पञ्चकपालं ' तस्यासमुदिते पुनराधेयदक्षिणा[3] दद्याद्यथैन्द्राग्नं चादित्यं[4] च[4] चरुमथाग्नेयꣳ॥ पारे[5] द्वादशाहस्य तन्त्र[6] इति[6] ' ॥

70. 17. विभक्तीनां धान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरॅ॥चो ह स्माह बौधायनः सर्वाꣳसर्वास्तृचसुक्ता[7] यजेतेत्याग्नेयीर्द्व्यृचरा[8] विभ-
१५ क्तीर्दध्यादित्यौपमन्यवः ' ॥

---

१ पुनराधानं Bu.

२ ॰क्षिणां Bu D C.

३ ॰क्षिणां Bu U Ben D C.

४ Emended; च is missing both times in B G (sec. m.), the second च is missing in Be D C Ben H U G (pr. m.).

५ परे H Bu Ben D C U G (pr. m.); पारे Be G (sec. m.).

६ इति is missing in all the MSS., which read तन्त्रो; the vivaraṇa runs: द्वादशाहे गते तनुत्वौꣳ पौनि ।

७ Thus Bu G (sec. m.); सर्वाꣳचसु॰ the other MSS.

८ Thus Be only; ॰ग्नेयीद्व्यृच॰ the other MSS.

I. 70. 12. पुरोडाशस्य परिहोम इति॥ देवतं परिजुह्वयादिति बौधायनः॥ सखिष्टकृत्कमिति शालीकिः॥

I. 70. 14. स्विष्टकृतो निर्वचन इति॥ स्वे स्थाने निर्ब्रूयादिति बौधायनः॥ स्वे स्थाने निरुप्य कामं तत ऊर्ध्वं निर्ब्रूयादिति शालीकिरुचो ह स्माहैपमन्यवः पञ्चैतानि स्विष्टकृत्स्थानानि भवन्तीति[१] तेषु[२] सर्वेषु निर्ब्रूयादिति॥

I. 71. 17. अथापहताग्नेर्नष्टारणीकस्य चेति॥ सूचꣳ शालीकेरुचो ह स्माह बौधायनः कामं नष्टेषु वापहृतेषु वाग्निषु नाद्रियेतान्याधेयमाधानप्रभृति यजमान एवाग्नयो भवन्ति तस्य प्राणो गार्हपत्यो ऽपानो ऽन्वाहार्यपचनो व्यान आहवनीयः कामसुपावरोह्य जुह्वयादिति॥

I. 72. 3. अग्नीनां विहरण इति॥ सूचं बौधायनस्याधानप्रभृत्येवैते ऽजस्राः स्थुरिति शालीकिः॥

I. 72. 17. पात्राणꣳ सादन इति॥ सूचꣳ शालीकेरुचो ह स्माह बौधायनः कूर्चे वा हृणेषु वा पात्राणि सादयेदपसव्यं[२] दारुणा[३] दारु[३] संधीयमानं[३] भवतीति॥

---

१ G. om. इति।

२ ज्येष्ठः (meaning?) ins. Bu.

३ Uncertain reading. Bu reads as given in the text; ॰सव्यं दारुणा दारु सन्धीय॰ G (sec. m.); ॰सव्यं दारुणा दारु (sec. m. दारुणा) संधीय॰ U; ॰सव्यां दारुणा दारुराधीय॰ Ben H; ॰सव्या दारुणा दारुणा संधीय॰ Be; ॰पसव्या दारुणां दारुराधीय॰ D C; ॰पसव्यां दारुणां दारु संधीय॰ G (pr. m.).

द्वयोर्हैमं इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदि पूर्वा[1] भेषं नीयादुत्तरया[2] प्रायश्चित्तं कुर्वीताथ यद्युत्तरा[3] भेषं नीयादुभयं[4] भेषकृतꣳ[5] स्यादन्यथा प्रायश्चित्तं कुर्वीतेत्यृचो ह स्माह शालीकिर्यतरा कतरा चिद् भेषं नीयादुभयं[6] भेषकृतꣳ स्यादन्ययैव ततः प्रायश्चित्तं कुर्वीतेति[7] ॥ १९ ॥

73. 10. अभिज्वलन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[8] गार्हपत्यादङ्गारेणाभिज्वाल्य चितः पर्यग्निं कुर्यादिति शालीकिः[9] ॥

73. 13. वर्त्म कुर्वन्नुदगुद्वासयतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर[10]ऋचो ह स्माह बौधायनस्तचैव[11] चितः प्रतिष्ठापयन्निवोद्वासयेत्त्रय इमे लोका[12] एष्वेव लोकेषु प्रतितिष्ठतीति[13] ॥

73. 18. उन्नयन इति ॥ पूर्णाच्चानूचो वेति[14] पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः[15] ॥

---

१ पूर्वा G (sec. m.); पूर्वी Be; पर्वया H Ben U C D; पूर्वया Bu.

२ Emended; नेयादु॰ H Ben U D C; न्येयादु॰ Be G (sec. m.).

३ ॰भरा Be G (sec. m.); ॰भरया H Ben U C D G (pr. m.); ॰भरया Bu.

४ नेयादु॰ H Ben Bu U C D G (pr. m.); न्येयादु॰ Be G (sec. m.). — Thus G (sec. m.); ॰दुभयच Bu; ॰दुभयचै Be; ॰दुभये the other MSS.

५ घोर (घोरं, घेरि) कृतं Ben H U G (pr. m.) C D.

६ नेयादु॰ Bu U C D G (pr. m.); नेयदु॰ Ben H; न्येयादु॰ G (sec. m.) Be. — ॰दुभय (instead of ॰दुभयं) H Ben U D C.

७ Thus Bu Be; तचतचैव Ben G U D C; तचतच H.

८ Thus (and cp. XX. 22) Bu G and U (sec. m.); ॰ष्ठानोति H Ben C Be, G and U (pr. m.); ॰ष्ठामोति D.

I. 73. 20. संमर्ग्रं[१] इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयꣳ संमृग्रेद्यच्च स्थाल्याꣳ सुग्गतं चेति " सुग्गतमेवेति ग्राह्मीकिः ' ॥

I. 74. 4. अथ जघनेन गार्हपत्यमुपसादयतीति ॥ सूचं बौधायन-स्यैणातिहायेति[२] ग्राह्मीकिः ' ॥

I. 74. 20. हवन इति ॥ स्वयं व्यवेत्य जुहुयादिति बौधायनो ' यद्यस्य पुचो वान्तेवासी वालंकर्मीणः[३] स्यात्स दक्षिणत आसीनो जुहुयादिति ग्राह्मीकिः ' ॥

ib. आहुत्योर्होम इति ॥ पूर्वापरे जुहुयादिति बौधायनः " प्रष्टी[४] इति ग्राह्मीकिः ' ॥

I. 75. 8. द्विरुपमृज्य द्विर्निम्रजेदिति बौधायनः " सकृदुपमृज्य द्विर्निम्रजेदिति ग्राह्मीकिः ' ॥

I. 76. 2. द्विरङ्क्त्वा प्राग्ग्रीवमुदङ् पर्यावृत्य प्राचीनदण्डया सुचा भचयतीति ॥ सूचं बौधायनस्यौदीचीनदण्डया भचयेदिति ग्राह्मीकिः ' ॥

---

१ Thus Bu Be and the vivarana; संमर्ग्रन H Ben G U D C.

२ Thus (and cp. XX. 8: 21. 4) Bu G and U (sec. m.) ०तिचयेति Be; ०भिहायेति Ben G (pr. m.); ०भिहार्यति H U (pr. m D C corrupt.

३ Thus G U (sec. m.); वालंकमीनः Ben; वालंकर्मिणः H; वालंकर्मणः Bu; वालंचर्माण Be; cp. XX. 2: 6. 12.

४ Thus G (sec. m.) and the vivarana; प्राचो H Ben Be U D C; प्राचीद्वो Bu; cp. XX. 13: 29. 11.

6. 9-13. निर्णिज्य स्रुचं निष्टप्याङ्गिः पूरयित्वोदगुद्दिशतीति[१] जघनेन गार्हपत्यमपो निनयतीदमहमग्नौ वैश्वानरे ऽमृतं जुहोमि स्वाहेत्यचित्यामचिताऽऽतिमिति वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः[1] ॥

76. 18. ५ आग्निपावमानीभिरुपस्थान इति ॥ स ह स्माह बौधायनः संवत्सरं यथोपस्थितमाहवनीयमुपस्थाय तत आग्निपावमानीभिर्गार्हपत्यमुपतिष्ठेताथ गायत्रीभिरथ द्विपदाभिरथ श्वो भूते यथायथमित्यथो ह स्माह शालीकिर्यत्प्राक् चोर्ध्वं चाग्निपावमानीभ्यस्तेन संवत्सरं यथोपस्थितमाहवनीयमुपस्थाय तत १० आग्निपावमानीभिर्गार्हपत्यमुपतिष्ठेताथ गायत्रीभिरथ द्विपदाभिरथ श्वो भूते यथायथमित्येवमौपमन्यवो[२] न चेत्यात ऊर्ध्वमाग्निपावमान्य आहवनीयमागच्छेयुर्न गार्हपत्यꣳ[3] स्वाध्यायार्था एवास्यात ऊर्ध्वꣳ स्युरिति[४] ॥ व्याहृतीभिरुपस्थाय भर्तुं वः[५] शकेयꣳ श्रद्धा मे मा विगादित्येव ब्रूया- १५ दित्याञ्जीगविः[1] ॥

[. 79. 4. आग्निःष्विति[६] ॥ स ह स्माह बौधायन आत्मने प्रथम-

---

१ उदगुद्दिशतीति found only in Bu and G (sec. m.). Be and U (sec. m.) have instead बहिर्. About the constitution of the text of this dvaidham and its meaning I am uncertain.

२ All the MSS. exc. G (sec. m.) om. स्वम्।

३ All the MSS. ins. शालीकिर्, which in G is effaced.

४ Effaced in G.

५ आग्नीष्विति MSS.

माग्रामीताथ जातेभ्यो ऽथ तन्तव इत्यॐचो ह स्माह ग्रालौकिर्जातेभ्यः प्रथममाग्रामीताथात्मने ऽथ तन्तव इत्यॐचो ह स्माहैषमन्यवो ऽजातेष्वेवात्मने[1] च तन्तवे चेति ॥ काममपि सायंप्रातराग्रामीतेत्यौपमन्यवीपुत्रः ॥ २० ॥

I. 79. 10. पिण्डपितृयज्ञस्य करण इति ॥ स ह स्माह बौधायन आदित एव प्राचीनावीतं कुर्वीत । स प्राचीनावीत्येव स्यादाहुतीनाॐ होमादाहुतीर्हविष्यन्यज्ञोपवीतं कुर्वीत । स यज्ञोपवीत्येव स्यादा सकृदाच्छिन्नस्य स्तरणात्सकृदाच्छिन्नॐ स्तरिष्यन्प्राचीनावीतं[2] कुर्वीत । स प्राचीनावीत्येव स्यादा प्राजापत्याये । यज्ञोपवीत्येव प्राजापत्यर्चा गार्हपत्यमुपतिष्ठेतेत्यॐचो ह स्माह ग्रालौकिरादित एव प्राचीनावीतं कुर्वीत । स प्राचीनावीत्येव स्यादा प्राजापत्याये । यज्ञोपवीत्येव प्राजापत्यर्चादङ्क्ष्येयादिति[3] ॥

तूष्णीॐ सकृदुत्पूय सकृत्प्रोक्ष्य सकृद्धविष्कृदूपं कुर्यादिति बौधायनः । सकृदेवैनान्सुफलीकृतान्कृत्वा पवित्रवत्याॐ स्थास्यामोप्य स्थालीपाकॐ श्रपयित्वाभिघार्योदञ्चमुदायमेदिति ग्रालौकिः ॥

---

१ The avagraha given only by G (sec. m.); to the reading ऽजातेषु the vivaraṇa also seems to point.

२ स्तरीष्य॰ H Be.

३ Thus G (sec. m.); ॰र्चादेयादिति Ben H C D G and U (sec. m.); र्चादङ्देयादिति Bu; ॰चादङ्गेयादिति Be U (pr. m.).

४ Effaced in G.

I. 80. 5. आज्ञतीनाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नाच मध्यमामाज्ञतिं जुहुयान्मेक्षणमेव ज्ञतीयꣳ स्यादिति शालीकिः ॥

I. 80. 9. मक्षदाच्छिन्नस्य स्तरण इति ॥ उपनिष्क्रम्याग्न्यगाराद्दक्षिणे पूर्वे ऽवान्तरदेशे मक्षदाच्छिन्नꣳ स्तृणीयाद्दक्षिणतश्चोल्मुकमुपनिदध्यादिति बौधायनो ॥ ऽन्तरेवैतां दिशमिति शालीकिर्न चाचोल्मुकमुपनिदध्यादिति ॥

. 80. 11. पिण्डानां दान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥चो ह स्माह बौधायनः परस्तादेवासुतो ऽर्वाचो ऽपसलैः पिण्डान्दद्या-दिति[1] ॥

. 80. 20. आज्ञनाभ्यञ्जने मनसो निज्ञव[2] इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥[3]

. 81. 18. पिण्डानामनुप्रहरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥चो ह स्माह बौधायनो ऽत्रैवैते पिण्डाः परिशयीरन्नुच्छिष्टा ह्येते भवन्ति पितृभिर्भक्षंकृता इति[4] ॥

अतिशिष्टस्य प्राशन इति ॥ स्वयं यजमानः प्राश्नीया-दिति बौधायनः ॥ पुत्राय वान्तेवासिने वा दद्यादिति

---

१ पिंडंदद्या॰ MSS. exc. G (sec. m.).

२ निज्ञवन G.

३ No vikalpa is found in the text proper of Baudh.

४ Thus H Ben C D G (pr. m.); भक्षंकृत इति Be; भक्षंकृतस्येति G (sec. m.), भक्षकृतस्येति Bu.

ग्राल्लौकिः" पत्नीं प्राग्नयेत्प्रजास्वेषा[1] भवतीत्यौपमन्यवो" ऽङ्गुल्या यावन्नाचमवघ्राघायेतरदग्नावनुप्रहरेदित्यौपमन्यवी-पुत्रो" भस्मोत्कर उद्धास्य संप्रच्छादयेदित्याङ्गीगविर"पो[2] ऽभ्यवहरेदिति मौद्गल्यः' ॥ २१ ॥

I. 82. 4. आग्नयणस्य तन्त्रसमास इति ॥ नास्ति तन्त्रसमास[3] ४ आचार्ययोर"चो ह स्माहौपमन्यवः सौम्यं" निरूप्याग्नेतराणि हवीꣳषि निर्वपेदेवमस्य चरमुखानि[4] हवीꣳषि भवन्तीत्य"चो ह स्माहौपमन्यवीपुत्रो ऽतिपातादावापिक एव सौम्यः स्यादन्तरेण वैश्वदेवं चैककपालं च निर्वपेदित्य"चो[5] ह स्माहाङ्गीगविस्त्री-ष्टेतानि[6] हवीꣳषि भवन्ति' चय इमे लोका' एष्वेव लोकेषु १४ प्रतितिष्ठति' ग्रामाकेनैवास्य प्रस्तरेणैतदान्नं भवतीति' ॥

I. 82. 6. अज्यानीनाꣳ होम इति ॥ सूचं बौधायनस्य" पुरस्ता-त्स्विष्टकृतो ऽज्यानीरुपजुह्वयादिति ग्राल्लौकिः' ॥

ib. आग्नयणहविषाꣳ अपण इति ॥ पथमि अपयेदिति बौधायनो" ऽस्त्रिति ग्राल्लौकिः' ॥

---

१ Thus Ben Be G U D C; प्राजास्वेषा Bu; प्रजास्वेष H.

२ सं (before प्रच्छाद॰) om. H Ben D C U G (pr. m.).

३ इति ins. G and U (sec. m.); but cp. XX. 18: 40. 4.

४ चरं ins. H Ben U C D G (pr. m.).

५ ॰मुखानि Bu D G (sec. m.).

६ Thus (निर्वपेद्) Ben H Be U D C; चापपेद् Bu; effaced in G.

७ Thus without एव, U C D Ben D G (pr. m.) and Keś.; चौखवै-तानि Be Bu G (sec. m.).

आग्रयण एककपालस्य[1] करण[1] इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो " न कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

तन्त्रकरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनः पञ्चदशसामिधेनीकाः स्युर्वार्त्रघ्नावाज्यभागावुच्चैर्देवताः ' कुर्याद्याजमानमित्यो[2] ह स्माह शालीकिः सप्तदशसामिधेनीकाः स्युर्वृधन्वन्तावाज्यभागावुपाꣳशुदेवताः ' कुर्याद्याजमानमिति[2] ' ॥ २२ ॥ सप्तमः ॥

. 13, 20. विपरिधान[3] इति ॥ स ह स्माह बौधायन आहवनीयेनैकेन विपरिधाय[3] प्रव्रजेत्प्रोष्य पुनरागम्य[4] सर्वैर्मन्त्रैराहवनीयं प्रत्युपतिष्ठेतेत्यो[5] ह स्माह शालीकिर्यथोपपन्नमेवाग्निभिर्विपरिधाय[3] प्रव्रजेत्प्रोष्य पुनरागम्य[4] सर्वैर्मन्त्रैरेकैकं प्रत्युपतिष्ठेतेति ' ॥

अनुपस्थाय प्रव्रजितस्येति ॥ यत्र स्मरेत्परोक्षं तत एनं नित्येनोपतिष्ठेतेति बौधायनो " न[6] चेत्स्मरेत्प्रोष्य[6] पुनरागम्य[7] नित्येनैवेति शालीकिः ' ॥

---

१ कपालकरण H Ben U D C G (pr. m.).

२ Thus U Be G (sec. m.); the other MSS. या (or य)जमान इति।

३ ॰परिदान and ॰परिदाय D C.

४ ॰गत्य Bu Ben H U G D C; ॰चम्य Be.

५ ॰गम्य Bu and the vivaraṇa; ॰चम्य Be; ॰गत्य Ben H G U C; D defective.

६ न चेतत्तम॰ Be Bu G and U (sec. m.); न चैत्स्म॰ D C.

७ ॰गत्य U H Ben G D C.

I. 84. 9. प्रवसथाऊतावितिᵃ॥ स ह स्माह बौधायनो यदि ह्यकृतं प्रायश्चित्तꣳ स्याच्चाद्रियेत तच्च होतुर्मथ यद्यकृतꣳ स्यात्तचैनांᵇ जुऊयादित्यᵘचो ह स्माह ग्रालौकिर्यै प्रत्याम्नातप्रायश्चित्ता भेषाःᶜ स्युस्तान्येव तच्च प्रायश्चित्तानि स्युर्थ ये ऽप्रत्याम्नात-प्रायश्चित्ता भेषाःᶜ स्युर्नैवैनामाद्रियेतेत्यᵘचोᵈ ह स्माहौपमन्यवो यदि चैव ह्यकृतं प्रायश्चित्तꣳ स्याद्यदि चाह्यकृतं जुऊयादेव तच्च प्रवसथाऊतिमिति ' ॥

I. 84. 15. विराजक्रमेष्विति॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः ग्रालौकेः ' ॥

I. 85. 6. ग्रपामाचमन इति॥ द्विर्मन्त्रेणाप ग्राचामेत्सकृत्तूष्णीमिति बौधायनः " सकृन्मन्त्रेणाप ग्राचामेद्द्विस्तूष्णीमिति ग्रालौकिः ' ॥ १०

I. 85. 8. साचीकरण इतिᵉ॥ स ह स्माह बौधायनः सर्वा एवैता देवताः साचिणीः कुर्वीताग्ने व्रतपते व्रतं चरिष्यामीत्यᵘग्निर्वै देवानां व्रतपतिरित्येतदेवᶠ नातिमन्येतेतिᶠ ग्रालौकिः ' ॥ १५

---

१ Thus emended; प्रवसथाऊति (तौ)ष्विति D C Ben H U (pr. m.); प्रवासादाऊतावितिं U (sec. m.); प्रवसदाऊतावितिं G (sec. m.); प्रवसतो-ऊतावितिं Bu.

२ ॰चैता MSS.

३ भेषा MSS.

४ Thus C H Ben G U (pr. m.) D (sec. m.); नैवैनाना॰ Be; नैमेनामा Bu D (pr. m.); नैवैनानामा॰ U (sec. m.).

५ साची॰ Bu H and the vivaraṇa (one copy); साचि॰ Ben Be C D G U and the vivaraṇa (another copy).

६ Thus Bu Ben U G D C; ॰देवानामौपमन्येतेति H; ॰देवानामि॰ Be.

I. 85. 17; 86. 5. कपाले नष्टे भिन्ने वेति॥ सूत्रमाचार्यथोरुचो ह स्माहौपमन्यवो मनो ज्योतिर्जुषतां चयस्तिꣳ रात्तन्नव इत्येते स्रुवाहुती हुत्वाथान्यदपिसृजेद्दर्भा देवाꣳ अग्नेत्विति। स एष मन्त्रो भवति सं त्वा सिञ्चामि यजुषेति। पयो वाज्यं वासिक्तमेतेनैव मन्त्रेण सꣳसिञ्चेदिति॥

I. 87. 3. आज्यग्रहाणां ग्रहण इति॥ स ह स्माह बौधायनो ऽध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैर्गृह्णीयात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च। याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्युचो ह स्माह ग्रालोकिरध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैर्गृह्णीयात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च। न याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्युचो ह स्माहौपमन्यवो यथापि पौरोडाशिका मन्त्रा नाभिवर्तन्त[1] एवमेवापि याजमाना मन्त्रा नाभिवर्तेरन्निति[1]॥

87. 14. परिधीनां परिधान इति॥ स ह स्माह बौधायनो ऽध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैः परिदध्यात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च। याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्युचो ह स्माह ग्रालोकिरध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैः परिदध्यात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च न याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्युचो ह स्माहौपमन्यवो यथापि पौरोडाशिका मन्त्रा नाभिवर्तन्त[1] एवमेवापि याजमाना मन्त्रा नाभिवर्तेरन्निति[1]॥

I. 88. 2. १० समिधोरभ्याधीयमानयोर्जपतीति॥ सूत्रं बौधायनस्य सर्व एवैषो ऽग्नियोजनो मन्त्रः स्यादिति ग्रालोकिः॥ २३॥

---

१ G and U (sec. m.) each time नाभिनिव०, Bu the second time.

I. 88. 8. अथ भूर्भुवः सुवरित्यग्निहोत्रमेताभिर्व्याहृतीभिरुपसादयेदिति॥ स एवमेव संवत्सरेसंवत्सर इति सूचꣳ ग्राह्मोकेर"चो ह स्माह बौधायनो यस्याꣳ रात्र्यामादित उपसादयेत्संवत्सरे पर्यवेते तस्यामुपसाद्य न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेत्य"चो ह स्माहौपमन्यवो ऽभ्यारूढः खल्वस्यैव[1] संवत्सरो भवति[1] यस्याꣳ रात्र्यामादित उपसादयेत्संवत्सरे पर्यवेते या ततः पूर्वा रात्रिः स्यात्तस्यामुपसाद्य न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेति[1]॥

I. 88. 11. दर्शपूर्णमासावालभमान एताभिर्व्याहृतीभिर्हवीꣳष्यासादयेदिति॥ स एवमेव संवत्सरेसंवत्सर इति सूचꣳ ग्राह्मोकेर"चो ह स्माह बौधायनो यस्यां पौर्णमास्यामादित आसादयेत्संवत्सरे पर्यवेते तस्यामासाद्य न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेत्य"चो ह स्माहौपमन्यवो ऽभ्यारूढः खल्वस्यैव[2] संवत्सरो भवति[1] यस्यां पौर्णमास्यामादित आसादयेत्संवत्सरे पर्यवेते या ततः पूर्वा पौर्णमासी स्यात्तस्यामासाद्य न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेति[1]॥

I. 88. 15. चातुर्मास्यान्यालभमान एताभिर्व्याहृतीभिर्हवीꣳष्यासादयेदिति॥ स एवमेव संवत्सरेसंवत्सर इति सूचꣳ ग्राह्मोकेर"चो ह स्माह बौधायनो यस्यां पौर्णमास्यां वैश्वदेवहवीꣳष्यासादये-

---

१ एवं (एवꣳ) instead of एव Be G U C D Bu; the passage is missing in H Ben.

२ एव Be H Ben U; एवं Bu D G C.

संवत्सरे[1] पर्यवेते तस्यां[1] वैश्वदेवहवीꣳष्यासाद्य[1] न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेत्यौचो ह स्माहौपमन्यवो ऽभ्यारूढः खल्वेष[2] संवत्सरो भवति । यस्यां पौर्णमास्यां वैश्वदेवहवीꣳष्यासादये-त्संवत्सरे पर्यवेते या तत: पूर्वा पौर्णमासी स्यात्तस्याꣳ शुना-सीरीयहवीꣳष्यासाद्य न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेति ।

88. 21. व्याहृतीनां धान इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

90. 15. प्राग्नीध्रे ऽवदीयमाने जपतीति ॥ सूत्रं[3] मैत्रेयस्यौथा-चार्यस्य:[3] प्राग्नीध्रे ऽवदीयमाने जपत्यग्निर्मा दुरिष्टात्पातु सविताघशꣳसादिति ॥

90. 17. यजमानभागे यो मे ऽन्ति दूरे ऽरातीयति तमेतेन जेषमिति ॥ सर्व एवैष क्षिप्तकृदनुमन्त्रणो मन्त्रः स्यादि-त्यौपमन्यवः ॥

I. 92. 6. वेदे यजमानं वाचयतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरौचो ह स्माह बौधायनो वेदे यजमानं वाचयति वेदो ऽसि वित्ति-

---

१ In G this passage has been changed in the following way: ०सादवेदिति स संवत्सरे पर्यवेते तस्यां शुनासीरीयहवींष्यासाद्य; in U it runs: ०सादयेत्संवत्सरे पर्यवेते तस्यां पौर्णमास्यां शुनासीरीयहवींष्यासाद्य; possibly G and U are right in reading (l. 1) शुनासीरीय० instead of वैश्वदेव०।

२ एवं Ben G.

३ Thus Bu G (sec. m.); सूत्रमाचेयस्याद्य० the other MSS.

रसि विदेयेति ' यद्यद्वाद्व्यस्याभिध्यायेत्तस्य[1] नाम गृह्णीयात्तदेवास्य सर्वं वृङ्क्त इति ' ॥

अथ यदि यजमानः सुरापो वा भवति प्रवसति वेति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रवसतः प्रस्तरेणैवास्य सह यजमानभागमनुप्रहरेद्वुवायै वाज्येन पर्युपस्तीर्य जुह्वामवधाय जुहुयात्प्रस्तरभृयं[2] यजमानभागो गच्छतीत्यृचो[3] ह स्माह शालीकिरादित एव न सुरापेण संसृज्येतार्थ चेत्संसृज्येत मन्त्रानु हैनं वाचयेत्किमु भक्षान्न[4] भक्षयेदिति[5] " भक्षयेच्चैव भक्षानित्यौपमन्यवः ' ॥

I. 93. 7. आदित्यस्योपस्थान इति ॥ उपनिष्क्रम्याग्न्यगारादादित्यमुपतिष्ठेतेति बौधायनो " ऽचैव तिष्ठन्निति शालीकिः ' ॥

पौर्णमास्यामुपवेषस्य करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो " न कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

I. 94. 9. व्रतविसर्ग इति ॥ मन्त्रेणाप आचम्य मन्त्रेण व्रतं विसृजेतेति[6] बौधायनस्त्र्यहीमप आचम्य मन्त्रेण व्रतं विसृजेतेति शालीकिरुपवेषेण चरित्वा व्रतं विसृजेतेत्यौपमन्यवः ' ॥

---

१ यद् twice in Bu G (sec. m.), once in the other MSS.

२ °भृयं U Bu G (sec. m.); भागं Ben H C D G (pr. m.); Be uncertain.

३ गच्छतीं G (sec. m.).

४ भक्षानभक्ष° Bu, भक्षाभक्ष° Be.

५ Here and *infra* only Be has the medium, the other MSS. have the active.

94. 12. यज्ञस्य पुनरालम्भं जपतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याहवनीय-
मेवैतेन यजुषोपतिष्ठेतेति ग्रालीकिः ' ॥ २४ ॥ अष्टमः ॥

107. 1. अथातः पशुबन्धं व्याख्यास्यामः ॥

स ह स्माह बौधायनः सोपवसथा दृष्टिपशुबन्धा इति "
५ सोपवसथा[१] वा[१] सद्योयज्ञा[१] वेति[१] ग्रालीकिः ' ॥

दृष्टिकरण इति ॥ पशौपशावेवाग्नेयेनाष्टाकपालेन यजे-
तेति बौधायनो " बभ्रुकर्णां चैवैतदजवशायां[२] च दृष्टं
भवतीति ग्रालीकिः ' ॥

स्फ्यो यूपो भवतीति ॥ स्फ्यप्रकार[३] एवायं चषालवान्यूपो
१० भवतीति बौधायनो[४] " ऽस्फ्य[४] एवायमग्न्यगारिको ऽचषालो
यूपः स्यादिति ग्रालीकिः ' ॥

विग्राखो यूपो भवतीति ॥ ऊर्ध्वं रत्नाकालाद्वे[५] ग्राखे
चतुरश्रे चतुरश्रचषाले[६] स्यातामथेतरो ऽष्टाश्रिर्यूपः स्यादिति

---

१ Thus G (sec. m.) and Bu (the last MS. reading, however, ॰यज्ञो); सोपवसथासद्योज्ञाश्चेति Ben U D C; सोपवसथाथोवासद्योयज्ञाश्चेति H; सोपवसथोः सद्योयज्ञाश्चेति Be; cp. Rudradatta on Âp. VII. 6. 3.

२ ॰दजवशा॰ Bu G (pr. m.); ॰दजावशा॰ Ben U C D G (sec. m.); ॰दप्रवशा॰ Be; ॰दंडावशा॰ H.

३ स्फ्याकार G D, स्फ्यकार C.

४ Thus Be (without, however, the avagraha); ॰धायन (or नः) स्फ्य the other MSS.

५ ॰कालाद्वे MSS.

६ Thus Be; चतुरश्रेरचषाले H; चतुरश्रे (त्रे)चषाले the other MSS.

बौधायनः॥ ग्राम्येवेयमचषाला स्यादथेतरो ऽष्टाश्रिर्यूपः स्यादिति ग्रालीकिः॥

I. 107. 6. सक्तुकरण इति॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ व्रीहीणामपि कुर्यादिति ग्रालीकिः॥

I. 107. 8. षड्होतुर्होम इति॥ सूत्रं बौधायनस्यौपवसथ एव षड्होतारं जुहुयादिति ग्रालीकिः॥

I. 107. 10. यूपाहुत्यै हवन इति॥ सूत्रꣳ ग्रालीकेरॱचो ह स्माह बौधायन ग्राज्यं चारणी चादाय यूपस्यान्तिके ऽग्निं मथित्वा यूपाहुतिं जुहुयादिति॥

I. 108. 4. ग्राग्नस्यनस्याभिहोम इति॥ सूत्रꣳ ग्रालीकेरॱचो ह स्माह बौधायन एवमेव जुहुयामन्तर्धाय हिरण्यमभिजुहुयादनस्यते ग्रतवस्रो विरोह स्राहेति॥ सहस्रवस्रा वि वयꣳ रुहेमेत्यात्मानं प्रत्यभिमृशतीतरोदकꣳ[1] स्पृशेदिति॥

I. 108. 12. यूपस्यावाहन इति॥ यः प्राङ् वोदङ् वा पश्येत तमावाहयेदिति बौधायनो॥ यां[2] कां[2] चिद्दिशमभि पश्येत्तामापन्नस्येत्यादावाहयेदेवेति ग्रालीकिः॥

I. 108. 13. वेद्यै करण इति॥ सूत्रमौपमन्यवौपुच्यालीचो ह स्माह बौधायनो रथसंमिता स्याद्रथाक्षेण पश्चात्तिरश्ची रथेषया

---

१ Thus (and cp. Vol. I, p. 108, 7, medium!) Bu G (sec. m.); •मग्नौ• Be; •मग्नेर्दि• the other MSS.

२ यांकांचदिग्रम• G (sec. m.).

प्राचौ रथयुगेन[१] पुरस्तात्तिरश्च्युत्तरयुगेनोत्तरनाभिरिति[२] ॥ चतुर्निमिता वा स्यात्सप्तो वा दशपदा विराट्संपन्नेति[३] शालीकिः ॥ २५ ॥

109. 3. चात्वालस्य परिलेखन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरुचो ह स्माह बौधायन एवमेव परिलिखन्वाह्यतः[४] पुरस्ताच्चोत्तरतस्त्रालिखेदिति ॥

लोकाग्नीनाꣳ हरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरुचो ह स्माह बौधायन उत्तरवेद्यामाग्नीध्रमुपवेश्य[५] ततो लोकाग्नीन्हरेदित्युदेशादेव लोकाग्नीन्हरेदित्यौपमन्यवः ॥

110. 1. १० उत्तरवेद्यै परिमाण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरुचो ह स्माह बौधायनो रथसंमितायामेव धौरेयगम्यया परिमिनोति[६] ॥ नात्र मध्यमा वेदिर्भवतीति ॥

110. 4; I. 7. 13. आख्यातं यूपावटस्य परिलेखनम् ॥

---

१ °युगेण Bu.

२ उत्तरयुगेण all the MSS. (exc. U sec. m.) and the vivaraṇa.

३ Thus G; विराट्संमितेति U (sec. m.); विराट्संपन्नेति H Ben D Be CU (pr. m.); विराट्सन्नेति Bu.

४ Thus Be DC; °लिखचाह्यतः H; °लिखवाह्यतः Ben; °लिखेवाह्यतः Bu; °लिखेत्वाह्यतः G (sec. m.) U.

५ Thus Bu and a bhāṣya in the Bombay MS. class I B 5; °ध्रमुपविश्य Be; °ध्र उपविश्य Ben HUDC; °ध्रं उपविश्य G.

६ Thus Bu G (pr. m.); °मिमीते the other MSS.

I. 110. 1. उत्तरवेद्या अलंकरण[१] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पूर्वेद्युरेवोत्तरनाभिं परिनिस्तिष्ठेदिति ग्रालोकिः ॥

I. 110. 13. स्फ्येनाग्नौध्रो निघ्नन्नेति होतुः पदानीति ॥ सूत्रꣳ ग्रालोकेरचो ह स्माह बौधायनः पदात्पदं पाꣳसूनुपसꣳहृत्य[२] तानुत्तरेणोत्तरनाभिमतिकिरेदिति ॥ ५

I. 110. 16. उत्तरवेद्यै प्रोक्षण इति ॥ सूत्रꣳ ग्रालोकेरचो ह स्माह बौधायनो मन्त्रानुदिग्रं चैनां प्रोक्षेन्मन्त्रानुलोकं चेति ॥

I. 110. 20. ग्रतिग्रिष्टानां निनयन इति ॥ वेद्यै दक्षिणेऽꣳसे निनयेदिति बौधायन उत्तरवेद्या इति ग्रालोकी रथसंमितायामेव दक्षिणमꣳसमुपनिनयेदित्यौपमन्यवः ॥ १०

I. 111. 1. उत्तरवेद्यै व्याघारण इति ॥ सूचं बौधायनस्य प्रत्यनीकेध्वेनां[३] व्याघारयेदिति ग्रालोकिरुत्तरेणैव व्याघारयन्मध्ये ऽवोत्तरमꣳसमभिजुह्वयादित्यौपमन्यवः ॥

I. 111. 11. दꣳग्रस्य निधान इति ॥ सूचं बौधायनस्य ॥ तूष्णीमेवेमं निदध्यादिति ग्रालोकिः ॥ १५

I. 111. 14. ग्रध्वराहुतीनाꣳ होम इति ॥ सूचं बौधायनस्य चत्वारि चतुर्गृहीतानि जुहुयादिति ग्रालोकिः ॥

I. 112. 11. पृषदाज्यग्रहणे संमार्जनसादन इति ॥ सूचं बौधायनस्य

---

१ ॰कार Bu. Be.

२ ॰नूपसंहृत्य Be; ॰नूपहृत्य GU (sec. m.); ॰नुपसंहृत्य Bu H Ben U (pr. m.) DC.

३ प्रध्वनीके॰ Bu Ben HC; प्रध्वनीके॰ Be; पध्वनीके॰ D; प्रत्यनीके॰ GU, the vivaraṇa and the bhāṣya.

लभेतौपभृते[1] संमार्जनसादने इति शालीकिर्न संमृजेदित्यौपमन्यवः[1] ॥

112. 13. पृषदाज्यस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[11] हृदयान्तेन गृह्णीयादिति शालीकिः[11] सम्मृज्याज्यं च दधि चैतैः पञ्च-
५ भिर्गृह्णीयादित्यौपमन्यवो[11] ऽचो ह स्माहौपमन्यवीपुच्छ्रुष्णीं द्विरुपस्तीर्य सर्वैर्मन्त्रैर्दध्यानीय तूष्णीं द्विरभिघारयेदिति[1] ॥

पृषदाज्यस्य प्रायश्चित्तकरण इति ॥ ग्रहणादग्राचरणादचैवास्य[2] प्रायश्चित्तं कुर्वीतेति बौधायनः[11] सादनादग्राचरणादचैवेति[3] शालीकिर्न[11] तु दृषितमाच[4] इत्यौपमन्यवः[4][1] ॥

113. 7. १० यूपस्य प्रक्षालन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[11] तूष्णीमेव यूपं प्रक्षालयेदिति शालीकिः[1] ॥

113. 10. यूपस्य प्रोक्षण इति ॥ स ह स्माह बौधायनः स्वरग्रनं मैत्रावरुणदण्डं यूपग्रकलञ्च हिरण्यमुदपात्रमित्येतत्संनिधाय यूपं प्रोक्षेदित्येवं यूपेन यूपसंयोजनानि प्रोक्षेत्पशुना पशु-
१५ संयोजनानीति शालीकिः[1] ॥

---

१ Thus the vivaraṇa; ॰तोपभृते Bu; तोपभृतः the other MSS.; cp. Kāty. V. 4. 28.

२ Or are we to write ॰दग्राचरणा॰? The meaning of this passage is not clear to me.

३ च्च effaced in G.

४ Meaning and reading uncertain; दृषतिमाच इ॰ G (sec. m.) and the bhāṣya; दृषतिमाचे the vivaraṇa; दृषतपात्र इ॰ Bu; दृषतिमाच इ॰ Be; पषितमाचमि॰ Ben HCDG (pr. m.); पतितमाच॰ U.

I. 113. 18. यूपस्य परिक्रमण[१] इति ॥ दक्षिणेनेति बौधायन[॥] उत्तरेणेति ग्रालीकिः[।] ॥

I. 114. 2. यूपस्याञ्जन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याग्निष्ठामेवेति ग्रालीकिः[।] ॥

उदपात्रस्योपनिनयन इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो[॥] यथोपपादमिति ग्रालीकिः[।] ॥

I. 114. 16. यूपस्य परिव्ययण इति ॥ चिरेव मन्त्रं ब्रूयात्त्रिः कर्मावर्तयेदिति बौधायनः[॥] सकृदेव मन्त्रं ब्रूयात्सकृत्कर्मेति[२] ग्रालीकिः[।] ॥

ib. नाभिदघ्ने परिव्ययतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[॥] मध्यदेघ्न इति ग्रालीकिः[।] ॥ २६ ॥

I. 114. 21. खरोरवगूहन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याग्निष्ठां प्रतीति ग्रालीकिः[।] ॥

I. 115. 2. पशोरुपाकरण इति ॥ सूत्रमौपमन्यवौपवस्त्योचो ह स्माह बौधायन एवमेवोपाकुर्यान्न तु जोषयेदिति[॥] जोषयेदेव जुष्टयाज्योपाकरणायेति ग्रालीकिरुचो ह स्माहौपमन्यव एवमेवैनं पुरस्तात्प्रत्यगाकृत्तं[३] बर्हिर्भ्यां च शुचशाखया चाभिसेधेदेतस्यां[४] च शुचशाखायाꣳ हृदयं निधायावद्येदिति[।] ॥

---

१ Thus Ben HDCUG (pr. m.) and the vivaraṇa; ॰क्राम G (sec. m.); ॰क्रम Bu Be.

२ ब्रूयात्त्रिः कर्मेति G (sec. m.)

३ Thus DGU; ॰चतं Bu; ॰हतं the other MSS.

४ Thus H Ben DCBe G (pr. m.) and the vivaraṇa; ॰भिषधेदे॰ G (sec. m.); ॰भिषधेदे॰ U; B has a lacuna.

. 115. 9. अरण्योः समञ्जन इति ॥ सूचꣳ ग्रालीकेरँचो ह स्माह बौधायनो ऽग्नेर्जनित्रमसीति ग्रकल्पमाददीत । वृषणौ स्थ इति दूर्वे[१] वा ग्रकल्पे वा [२]निदध्यादुर्वश्यसीत्यधरारणिमाददीत । पुरूरवा इत्युत्तरारणिमंथेने आज्यस्थाꣳ समज्य[३] घृतेनाक्ते वृषणं दधातामिति समवदध्यादिति ॥

115. 15. पशुरग्नाया आदान इति ॥ मन्त्रेणाददीतेति बौधायनस्त्वँणीमिति ग्रालीकिः ॥

115. 16. पशोरभिधान इति ॥ सूचं बौधायनस्य ग्रीवायामेवाभिदध्यादिति[४] ग्रालीकिः ॥

115. 19. १० पशोर्नियोजन इति ॥ सूचं बौधायनस्य यूप एव पशुं नियुञ्ज्यादिति ग्रालीकिः ॥

ib. पशोः प्रोक्षण इति ॥ त्रृणीꣳ सꣳस्कृताभिरद्भिः प्रोक्षेदिति बौधायनः कमण्डलुभिरिति[५] ग्रालीकिः ॥

I. 116. 7. पशोः समञ्जन इति ॥ सूचꣳ ग्रालीकेँरचो ह स्माह १५ बौधायनो ललाटे स्रुचं प्रतिष्ठाप्यानुच्छिन्दन्कर्षेदा दक्षिणाये श्रोणेरिति ॥

---

१ पूर्वं Be Ben U (pr. m.).

२ वानुनिदध्या॰ Be U (sec. m.).

३ Thus HD; समंज्य U Ben; समज्य C; समंज्याद् Be; समनक्ति Bu G (sec. m.).

४ Thus G and U (sec. m.) and the vivaraṇa; ग्रीवायामेनमभि॰ the other MSS.

५ Thus D Bu; कमंडलभि॰ GUC (sec. m.); कामंडलभि॰ the other MSS.

स्रुरग्रनस्योत्पादन इति ॥ यूपः स्रुरग्रनमुत्पादयेदिति बौधायनः " पशुरिति ग्रालीकिस्तन्नमित्यौपमन्यवो " देवते-त्यौपमन्यवीपुत्रः ॥ २७ ॥ नवमः ॥

I. 116. 13. अत्याश्रावण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " सोम एवात्या-श्रावयेदिति ग्रालीकिः ' ॥

I. 117. 2. पशोः समज्जन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यथा[१] समज्ज्यात्[२] तथा[१] विग्रस्यात्[३] तेतथा[१] घृतस्यावद्येदिति " यथोपपादमिति ग्रालीकिः ' ॥

I. 117. 4. पशोः पर्यग्निकरण इति ॥ सहग्रामिचं पर्यग्नि कुर्या-दिति बौधायनो " यदन्यच्छामिचादिति ग्रालीकिः " पशुं वाज्यानि चेति राथीतरः " पशुमेवेत्यौपमन्यवः ' ॥

I. 117. 6. अपाव्यानाꣳ होम इति ॥ स ह स्माह बौधायन एकं प्रथमे पर्याये जुहुयाद्वे मध्यमे द्वे उत्तम इति " यथोप-पादमिति ग्रालीकिः ' ॥

I. 117. 12. उपप्रेषाश्रावण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " नाश्रावये-दिति ग्रालीकिः ' ॥

I. 117. 17. पशोर्निहनन इति ॥ प्रतीचीनग्रिरसमुदीचीनपादमिति

---

१ यथा and तथा (instead of यथा and तथा) some of the MSS.

२ समंज्यात्तथा Bu.

३ विग्रसनं न कुर्यात् the vivaraṇa; cp. Āp. VII. 14. 13 and Bhāradvāja VI. 11: या वज्रा धारा तया पशूꣳ समनक्ति तथैव ऋषिः घृतस्यावद्यतीतरया विग्रसि यथाकामो विग्रसन इत्यपरम् ।

बौधायन " उदीचीनग्रिरसं प्रतीचीनपादमिति ग्रालीकिः " प्राचीनग्रिरसमुदीचीनपादमित्यौपमन्यवः ' ॥

118. 5. पशुरग्नाया उदमन इति ॥ चात्वाले रग्नामुदस्येदिति बौधायनो " ऽङ्गिरभ्युच्यासंचर[1] इति ग्रालीकिः ' ॥

118. 9. ५ पत्न्या उदानयन इति ॥ सूत्रꣳ ग्रालीकेर" चो ह स्माह बौधायनो ऽनर्वा प्रेहीत्येनां प्रणयेदथेनामादित्यमुदीच्यानर्वा प्रेहीत्येव प्रणयेदिति ' ॥

118. 10. अपामवेचण इति ॥ उपरिष्टाच्चात्वालस्यावेचयेदिति बौधायनः ' पार्श्वतः पशोरिति ग्रालीकिः ' ॥

119. 6 १० बर्हिषः समञ्जन इति ॥ सूत्रꣳ ग्रालीकेर" चो ह स्माह बौधायनस्तथाक्तमेवेतरत्स्रादितरत एवैनदक्ता निरस्यद्रूचसां भागो ऽसीत्यथोदकꣳ स्रुग्नेदिति ' ॥ २८ ॥

वपायाः प्रदान इति ॥ आज्यस्रुवा वा स्रुर्हिरण्यं वा[2] द्वितीये चतुर्थे चेति " पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः ग्रालीकेः ' ॥

121. 4. १५ पशुपुरोडाग्रस्य निर्वपण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " पशुमालभ्य पुरोडाग्रं निर्वपेदिति ग्रालीकिः ' ॥

121. 5. पशोः प्रच्यावन इति ॥ हृदयजिक्रे[3] प्रच्यावयेदिति बौधायनो " हृदयमेवेति ग्रालीकिः ' ॥

---

१ द्विरभ्युच्य H Ben DCG (pr. m.).

२ Found only in G and U (sec. m.) and the vivaraṇa; cp. also Rudradatta on Āp. VII. 20. 9.

३ हृदयं जिक्रां Bu G and U (sec. m.) Keś.; हृदयं जिक्रे U (pr. m.); हृदयजिक्रा D.

I. 121. 10. हृदयस्य अपण इति ॥ सूचꣳ ग्रालौकेर॑ॱचो ह स्माह बौधायनः शूलपाक्यमेवेनच्छ्रपयेदेवेव हृदयशूलं परिनिस्थिष्टे-दुपरिष्टाच्च मन्त्रेणोपस्पृशेदिति[1] ॥

I. 121. 13. पशुपुरोडाशस्येडाया अवदान इति ॥ सूचꣳ ग्रालौकेर॑ॱचो ह स्माह बौधायनो निरवदायैवास्य स्विष्टकृतमिडामवद्येदेवꣳ सवनीयानामिति ॥

I. 122. 2 दडसूनस्य करण इति ॥ सूचं बौधायनस्य॑ बर्हिष्येव शुचग्राखायाꣳ हृदयं निधायावद्येदिति ग्रालौकिः ॥

I. 122. 3. पशोः संवदन इति ॥ सूचꣳ ग्रालौकेर॑ॱचो ह स्माह बौधायनः[2] पृष्ठाभिक्रामेत्पूषा[3] मा पशुपाः पात्विति द्वितीयं पृष्ठाभिक्रामेत्पूषा[3] मा प्रपथे पात्विति तृतीयं पृष्ठाभिक्रामेत्पूषा[3] माधिपतिः पात्विति ॥

I. 122. 9. पशोरभिघारण इति ॥ सूचं बौधायनस्य॑ पृषदाज्येन हृदयमभिघार्याज्येनेतराण्यभिघारयेदिति ग्रालौकिः ॥

पशोरासादन इति ॥ पञ्चहोचासादयेदिति बौधायन-स्तूष्णीमिति ग्रालौकिः ॥

I. 122. 17. पशोरवदान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो हृदयस्य

---

१ मंत्रेणोपः सु॰ G (sec. m.) U Bu; मंत्रेणाप (पः) सु॰ Be G (pr. m.) DC Ben H (मन्त्रेणोपस्पर्शनम् the vivaraṇa).

२ प्रथमं ins. DC.

३ Thus Bu G (sec. m.); ॰तिक्रामे॰ U Be Ben H; ॰निष्क्रामे॰ DC, but cp. Ap. VII. 23. 6 अभिप्रव्रजति with Rudradatta's remark.

जिह्वाया वत्स इत्येतेषामेवानुपूर्वमवद्येत्तृतीयं[1] चात्रावदानं पञ्चावत्तिनां कुर्यादित्यचो ह स्माह शालीकिः सर्वेषामेवानुपूर्वमवद्येन्न चात्र तृतीयमवदानं पञ्चावत्तिनां कुर्यादिति ॥ २९ ॥

123. 9. पशोः संमर्शन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयानि[1] संमृशेद्येभ्यश्चावद्येत्सुग्गतानि चेति सुग्गतान्येवेति शालीकिः ॥

123. 13. कुम्बतः श्रीणातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य समस्तेनैवास्य पार्श्वेन वसाहोमꣳ श्रीणीयादिति[2] शालीकिः ॥

123. 16. पशोः प्रतिपरिहरण इति ॥ प्रतिपरिहरेदिति[3] बौधायनो न प्रतिपरिहरेदिति शालीकिः ॥

123. 17. अत्याक्रमण इति[3] ॥ सूत्रं बौधायनस्य जघनेनोत्तरवेदिं परिक्रम्याश्रावयेदिति शालीकिः ॥

124. 4. दिशां प्रतीच्याया इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरचो ह स्माह बौधायनः पुरस्तादनस्यतेः समान्यो दिशः प्रतियजेद्दिशे स्वाहेति ऊत्वोपतिष्ठेत[4] स्वाहा दिग्भ्यो नमो दिग्भ्य इति ॥

---

१ एतेषाम् Bu G (sec. m.); एषाम् the other MSS.

२ Thus Bu G (sec. m.); सर्वाणि the other MSS.

३ श्रिणीयादिति Bu; श्रीणातीति the other MSS.

४—४ The words प्रतिपरि० ... ०क्रमण इति left out by all the MSS. exc. Bu and G and U (sec. m.).

५ ०तिष्ठते MSS.

I. 124. 7. वनस्पतेश्चर्याया इति॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ पृषदाज्या-
च्चतुर्गृहीतेन चरेदिति शाखीकिः॥

I. 124. 13. वनिष्ठोराधान इति॥ षडवत्तꣳ संपादयेदिति बौधा-
यनः॥ सकलमेवेति शाखीकिः॥

I. 124. 18. औपयजेष्विति॥ सूत्रꣳ शाखीकेर॥चो ह स्माह बौधायन ५
आहवनीयादेवोदीचो ऽङ्गारान्निर्वर्त्य तेषूपयष्टोपयजेदिति॥

I. 125. 2. गुदहतीय इति॥ एकादशधा हुत्वोपयष्टोपयजेदिति
बौधायनो॥ ऽपच्छेदमिति[1] शाखीकिः॥ समस्तमेवैनमनु-
प्रहृत्य[2] सर्वैर्मन्त्रैरनुमन्त्रयेतेत्यौपमन्यवः॥

I. 125. 4. अथ बर्हिषि हस्तौ निमार्ष्टीति॥ सूत्रं बौधायनस्यापो १०
ऽभ्यक्षा[3] अचानयेयुरिति[3] शाखीकिः॥ ३०॥

I. 125. 6. स्रुरोर्होम इति॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ चतुर्गृहीते ऽधाय
जुह्वयादिति शाखीकिः॥

I. 125. 10. पत्नीनाꣳ संयाजन इति॥ सूत्रं बौधायनस्याज्येनैव[4]
पत्नीः संयाजयेदिति शाखीकिः[4]॥ १५

---

१ ॰पच्छेदमिति Ben, with प the other MSS. and the vivaraṇa cp. XX. 12: 26. 12, XXII. 15 s. f.

२ ॰मेवैतमनु Bu G (sec. m.); ॰मेवैतदनु॰ H Ben Be CDUG (pr. m.)

३ अभ्क्षा अचानये॰ G (sec. m.) Ben; अभ्क्षा अचानये॰ CD; अथक्षा अचानये॰ Bu; यक्षा अचानुनये॰ H; अचांनये॰ Be; अक्षा अचानये॰ U.

४ आचार्ययोः instead of बौधायनस्य and औपमन्यवः instead of शाखीकिः G (sec. m.).

125. 11. उत्तानायै जाघन्यै देवानां पत्नीर्यजति नीच्या अग्निं गृहपतिमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सर्वमेवैतदुत्तानायै जाघन्यै कुर्यादिति ग्रालौकिकः ॥

125. 12. उत्तानायै जाघन्यै होत्र दृडामवद्यति[1] नीच्या[2] अग्नीधे[2] षडवत्तमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सर्वमेवैतदुत्तानायै जाघन्यै कुर्यादिति ग्रालौकिकः ॥

125. 15. फलीकरणहोमस्य करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति ग्रालौकिकः ॥

125. 16. ध्रुवाया ग्राप्यायन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभावेव ध्रुवामाप्याययेतामध्वर्युश्च यजमानश्चेत्यध्वर्युरेव ध्रुवामाप्याय्य समिष्टयजूंषि जुहुयादिति ग्रालौकिकः ॥

ib. समिष्टयजुषां होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ त्रीणि चतुर्गृहीतानि जुहुयादिति ग्रालौकिकः ॥

126. 6. हृदयशूलस्योद्दासन इति ॥ कुर्वीताज्य समिद्भाज्य दुर्मिद्भाज्येति बौधायनो ॥ न कुर्वीतेति ग्रालौकिकः ॥

126. 10. समिधां करण इति ॥ सर्व एवार्द्राः सपलाशाः कुर्वीरन्निति बौधायनो ॥ यजमानस्यैव पत्नी चेति ग्रालौकिकः ॥

126. 14. बर्हिषः पर्युपोषण इति ॥ वेद्यै दक्षिणे ऽंसे पर्युपोषेदिति बौधायन ॥ उत्तरवेद्या इति ग्रालौकिकः ॥

---

१ Thus G (sec. m.); दृढां समवद्यति the other MSS.

२ नीच्याग्नीधे Bu GDC; नीच्याग्नेधे H Ben U.

I. 126. 16. सकृद्धोमस्य करण इति ॥ चीन्सकृद्धोमान्कुर्यादिति बौधायन ॥ एकमेवेति ग्राल्लौकिः ॥ प्रदाव्य एव सकृद्धोमेन चरेदित्यौपमन्यवः ॥

I. 127. 6. III. 54. 10. आख्यातं देवतानामुपस्थानम् ॥

I. 127. 8. यूपस्योपस्थान इति ॥ सूचं बौधायनस्याहवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठेतेति ग्राल्लौकिः ॥

I. 127. 10. समन्वानयन[1] इति ॥ सूचं बौधायनस्य ॥ नाद्रियेतेति ग्राल्लौकिः ॥

I. 127. 13. पूर्णाङ्त्यै करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति ग्राल्लौकिः ॥

I. 127. 14. दक्षिणायै दान इति ॥ धेनुं वानड्वाहं वा दद्यादिति बौधायनो ॥ ऽन्यद्वैकधनमिति ग्राल्लौकिरन्यद्वैकधनमिति ग्राल्लौकिः ॥ ३१ ॥ दशमः ॥

॥ इति विंशः[2] प्रश्नः ॥

---

१ Thus B n HGUC and the vivaraṇa; समन्वायन Bu; समन्वानयन Be; समन्यान D.

२ On the praśna-number cp. Preface to Vol. II, p. ii.

I. 128. 1. अथातश्चातुर्मास्यानि व्याख्यास्यामः ॥

स ह स्माह बौधायनो यावज्जीवप्रयुक्तान्येव चातुर्मास्यानि स्युरन्तर्मिथुनानि [1] प्रथमे त्वेव संवत्सरे व्रतं चरेदित्य[11]चो ह स्माह प्राजापत्यः सांवत्सरिकाण्येव खलु[1] चातुर्मास्यानि ब्रह्मचर्यवन्ति भवन्तीति [11] यथाप्रयोगमित्यौपमन्यवः [1] ॥

I. 128. 5. पथसां मन्त्रामन्त्र इति ॥ उभये सायंप्रातर्दोहा मन्त्रवन्तः स्युरिति बौधायनस्तूष्णीका इति प्राजापत्यि[11]चो ह स्माहौपमन्यवो यत्प्राक्सोमेज्यायै चातुर्मासिकानि पयाꣳसि तूष्णीकानि स्युरथोर्ध्वꣳ[2] सोमेज्यायै मन्त्रान्त्सभेरन्नित्य[11]चो[3] ह स्माहाजागविः पञ्चैवैतानि पयाꣳसि मन्त्रवन्ति भवन्ति[4] दर्शपूर्णमासयोर्मैत्रावरुणामिक्षायां दाक्षायणयज्ञे काण्डपायिन्ये सौत्रामण्यामिति [1] ॥

I. 128. 8. वैश्वानरपार्जन्ययोः[5] करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो [11] न कुर्यादिति प्राजापत्यः [1] ॥

I. 128. 9. १५ फाल्गुन्यां वा चैत्र्यां वा पौर्णमास्यां विश्वेभ्यो देवेभ्यो वत्सा अपाकृता भवन्तीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यौदगयन आपूर्यमाणपक्षस्य पुण्याह इति प्राजापत्यः [1] ॥

---

१ Om. H Be.

२ Thus H Ben Be G (pr. m.) U DC Keś.; स्युरत ऊर्ध्वं Bu; ऊर्ध्व effaced in G.

३ Thus Bu; मंत्रां G; मंत्रा the other MSS.

४ भवंतीति Bu Be G (sec. m.).

५ Thus U (sec. m.); ॰पार्जन्याया: the other MSS.

I. 128. 7. प्रसूमयं[1] प्रस्तरमिति[1]॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ सर्वमेवैतद्दर्भैः प्रसूमयꣳ स्यादिति प्रालोकिः[1]॥

I. 128. 12. पञ्चहोतुर्हौम इति॥ सूत्रं बौधायनस्योपवसथ एव पञ्चहोतारं जुहुयादिति प्रालोकिः[1]॥

I. 131. 5. प्रयाजानामनुमन्त्रण इति॥ चतुरश्चतुर्भिरनुमन्त्र्य[2] पञ्चमेनेतराननुसमियादिति[3] बौधायनस्य॥ तुरश्चतुर्भिरनुमन्त्र्य सर्वेषां पारे पञ्चमेनानुमन्त्रयेतेति[4] प्रालोकिः[1]॥ ५

एककपालानां मन्त्रामन्त्र इति॥ मन्त्रवन्तः स्युरिति बौधायनस्य॥ ष्णोका इति प्रालोकिः[1]॥

एककपालानामवदान इति॥ स ह स्माह बौधायनः १०
ऋतुर्मासिकानामेव नावद्येदथेतरेषामवद्येदित्यथो ह स्माह प्रालोकिस्तन्त्रहराणामेवावद्येदथेतरेषां[5] नावद्येदित्यथो ह स्माहौपमन्यवो य एव वैश्वदेवपरुषि तस्य नावद्येदथेतरेषामवद्येदिति[1]॥

---

१ •मयः प्रस्तर इति MSS. exc. Bu U (pr. m.) and the vivaraṇa; the accusative as XXIII. 18: मार्षैः पूर्णं कमण्डलुमिति।

२ Thus Be; चतुर्भिश्चतुरो G (sec. m.); चतुरश्चतुर्भिश्चतुरो G (pr. m.) चतुर्भिश्चतुर्भिश्चतुर्भिरन् D; चतुर्भिश्चतुर्भिरन्• Ben C.

३ •नसमीयादिति Bu G (sec. m.); समीयादिति (without अन्) Ben HDC; पंचमीयदिति Be.

४ •मंत्रयेदिति MSS.

५ •हराणामेवा• Be U (sec. m.); •हराणमेवा• Ben; •हरणानामेव G (sec. m.); •हरेणमेवा• Bu; •करणमेवा• HU (pr. m.); •हरणमेवा• C (pr. m.), •हराणमेवा• C (sec. m.).

एककपालानामभिहोम इति ॥ यः स्रुचि सꣳस्रावः स्यात्तेनाभिजुहुयादिति बौधायनश्चतुर्भिश्चतुर्भिर्हुतुनामभिरेकैकमिति शालीकिः ॥ १ ॥

एककपालानामाग्नयस्यानुसꣳहरण इति ॥ अनुसꣳहरेदिति बौधायनो नानुसꣳहरेदिति शालीकिः ॥

132. 4. वाजिनस्य चर्याया इति ॥ उपाꣳशु चरेदिति बौधायन उच्चैरिति शालीकिः ॥

132. 6. वाजिनस्य भक्षण इति ॥ सूचꣳ शालीकेरो ह स्माह बौधायनो ऽवघ्रभक्षणेनैवेतरे भक्षयेयुर्यजमान एव प्रत्यक्षं भक्षयेदिति ॥

132. 17. निवर्तन इति ॥ निवर्तनेनोपवाप्योभयं केशश्मश्रु वापयीतेति बौधायनो निवर्तनेनोपवाप्य श्मश्रूण्येव वापयीत न केशानिति शालीकिर्निवर्तनेनोपवाप्य नैव श्मश्रूणि वापयीत न केशानित्यौपमन्यवः ॥

133. 6. वरुणप्रघासेषु दक्षिणस्य विहारस्य पाक्षाणां करण इति ॥ सूचं बौधायनस्य सौवर्णानि वा राजतानि वा स्युरिति शालीकिः मौमयानीत्यौपमन्यवः ॥

---

१ ०भक्षणेने० Bu G and U (sec. m.); ०भक्षणे० DHC Ben Be G and U (pr. m.).

२ Uncertain reading; ०नोपवाप्य each time H Ben Be UDG (pr. m.) C, ०नोवाप्य G (sec. m.), thus also (besides ०नोपाव) Bu; the vivaraṇa seems to have read also ०नो वाप्यः; it runs: निवर्त(ने)नो वाप्यः क्षेप्या शलल्या विभज्य उपरुद्धः ह (read च ?) शब्दस्यार्थे।

स्रुग्वयजुषोर्हरण इति॥ व्यतिचारꣳ स्रुग्वयजुषी हरेयातामिति[१] बौधायनः॥ सहेति ग्रालोकिः॥

आज्यस्यावेक्षण इति॥ दार्शपौर्णमासिकाये दक्षिणत उपविश्य दक्षिणमवेक्ष्योत्तरमवेक्षेतेति बौधायनो॥ वेदिसंधावुपविश्य दक्षिणमवेक्ष्योत्तरमवेक्षेतेति ग्रालोकिर्मथ्यत[२] इत्यौपमन्यवः॥

I. 133. 8. ऐषीकꣳ शूर्पमिति॥ सूचं बौधायनस्य॥ दर्भमयं वा कुग्रमयं वेति ग्रालोकिः॥ प्रत्यक्षमित्यौपमन्यवः॥

I. 137. 12. शूर्पस्यानुप्रहरण इति॥ अनुप्रहरेदिति बौधायनो॥ नानुप्रहरेदिति ग्रालोकिरङ्गिरभ्युक्ष्य भुञ्जीतेत्यौपमन्यवः॥ १०

I. 138. 8. आमिक्षयोरवदान इति॥ सूचꣳ ग्रालोकेरचो ह स्माह बौधायन आमिक्षयोरवदाय मेषीमवदध्यात्र[३] ग्रामीपर्णकरीरमकूनामवद्येद् घासोक्ता ह्येते भवन्तीत्युत्तमेनावदानेन सर्वं विश्वलोपꣳ[४] समवदध्यादित्यौपमन्यवः॥ २॥

I. 138. 4 (?) मारुत्यै चर्यायै इति॥ सूचं बौधायनस्योत्तर एवाग्नौ मारुत्या चरेदिति ग्रालोकिः॥

---

१ Thus (and cp. XXV. 1. s. f.) Bu Ben HGU; हरियामिति DC; हरेतामिति Be.

२ मथ्य Bu G (sec. m.).

३ Thus H Ben DC; मेषमुपद° Bu; मेषावुपद° Be G and U (sec. m.).

४ Thus Bu Be U (sec. m.); °लोपमवदध्या° H Ben. G; °लोपमवध्या° D; °लोपमवध्या° C.

I. 139. 4. मारुत्ये मेक्षणस्यानुप्रहरण इति ॥ अनुप्रहरेदिति बौधायनो नानुप्रहरेदिति ग्राल्वीकिः[1] ॥

140. 10. अवभृथ इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरुभयोर्[2] ह स्माहौपमन्यवस्तुषेषु निष्क्रामेन चावभृथमवेयादिति[1] ॥

५ आख्यातमुदकान्तस्य प्रत्यसनम्[1] ॥

आख्यातमाप्लवनम्[1] ॥

140. 14. I. 67. 16. आख्यातꣳ समिधां करणम् ॥

141. 15. आनीकवतस्य निर्वपण इति ॥ पाणिसंमर्शनेनादित्यस्योदयमाकाङ्क्षेत्याचार्ययोर्मुष्टिमेव ग्रहीष्यन्नित्यौपमन्यवः[1] ॥

१० साकꣳ रश्मिभिः प्रचरेदित्यौपमन्यवीपुत्रः ॥ एष एवापि सांतपनस्य प्रदेश एष क्रैडिनस्य ॥

. 141. 18. ग्रहमेधीयस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवान्स्यादिति[2] बौधायनस्तूष्णीक इति ग्राल्वीकिः[1] ॥

ग्रहमेधीयस्य निर्वपण इति ॥ पवित्रवता पात्रेण मन्त्रवन्तमिति[3] बौधायनो[1] ऽपविद्धेन तूष्णीकमिति ग्राल्वीकिः[1] ॥

१५

---

१ Of these two dvaidhas the first seems to refer to Vol. I. 261. 17; the second, according to the vivarana, to III. 67. 16: आप्लावनं स्नानम् । उभयं (sc. द्वैधं) समिधां करणेन व्याख्यातं सर्वं वा पत्नीयजमानौ वेति नान्यदिहाख्यातमस्ति कल्प पेक्षया सर्वमेवाख्यात तत्रावशेषवचनमनर्थक स्यात् ।

२ मंत्रवत्स्यादिति DC; मंत्रवस्यादिति H.

३ मंत्रवदिति G (sec. m.).

I. 141. 20. गृहमेधीयस्य अपण इति ॥ पयसि अपयेदिति बौधायनो " ऽस्थिति प्रातीकिः ' ॥

प्राकलानां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो " न कुर्यादिति प्रातीकिः ' ॥

I. 141. 22. गृहमेधीयस्यासादन इति ॥ दात[1] एव बर्हिष्यासादयेदिति बौधायनो " ये ऽन्ये ऽनुपयुक्ताः कुशाः स्युरुत्थिति प्रातीकिः ' ॥ ५

I. 142. 1. गृहमेधीयस्य चर्याया इति ॥ उपाशु चरेदिति बौधायन " उच्चैरिति प्रातीकिः ' ॥

प्राकलानामनुप्रहरण इति ॥ अनुप्रहरेदिति बौधायनो " नानुप्रहरेदिति प्रातीकिः ' ॥ १०

I. 142. 5. प्रतिवेशस्य अपण इति ॥ अन्वाहार्यपचने अपयेदिति बौधायनो " यामाग्राविति प्रातीकिः ' ॥

I. 142. 10. पूर्णदर्व्यस्य[2] होम इति ॥ सूचमाचार्ययोर्" ऽश्चतोरक्षा ब्रह्मणो हिंकारे[3] जुहुयादिति गौतमः ॥ ३ ॥ प्रथमः ॥ १५

I. 143. 19. महापितृयज्ञस्य बर्हिषोति ॥ समूलमेतद्बर्हिर्भवतीति बौधायनस्तच्च नास्ति प्रत्यभिमर्शन इति " मातिशेषं[4] भव-

---

१ दात Ben H (as partic from यति); अप Be; C D om. दात एव; विप्रय (I and U (sec. m.), thus (var विपय the vivaraṇa.

२ ॰दर्व्यस्य Bu, the vivaraṇa; ॰दर्व्यस्य H Ben Be G U D C.

३ ॰कारेष H G D C U (pr. m.); ॰कारेषाभिजु॰ U (sec. m.).

४ Thus H Ben G U D C; Be defect.; मशेषं Bu.

तीति शालीकिस्तत्र सिद्धः प्रत्यभिमर्शन इति ॥ निर्मूललूनमेवैतल्लुनुयादित्यौपमन्यवः[१] ॥

144. 16. अथैतदभिवान्याये दुग्धमर्धयाचमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्यात्र यदि कनीयः स्यादङ्गिरभ्युन्नीयेति[२] शालीकिः ॥

I. 144. 9. ५ तेषां व्रीहिष्वेव हविष्कृतमुदादयत्युपोद्यच्छन्ते यवानिति ॥ सूत्रं शालीकेरयो ह स्माह बौधायन आवपनप्रभृति यवेषु मन्त्रकर्माभ्यावर्तेत तन्त्रं तु हविष्कृत्[३] स्यादिति ॥

I. 145. 1. आप्यनिनयन इति ॥ जघनेन गार्हपत्यमाप्येभ्यो निनयेदिति बौधायनो ऽग्नेणातिहायेति शालीकिरग्नेण वा जघनेन वेत्यौपमन्यवः ॥

I. 145. 2. वेद्ये करण इति ॥ उपनिष्क्रम्याग्न्यगाराद्दक्षिणे[४] पूर्वे ऽवान्तरदेशे कुर्यादिति बौधायनो ऽन्तरेवेतां दिशमिति शालीकिरन्वाहार्यपचनमेवाभित इत्यौपमन्यवः ॥

I. 145. 3. १५ अन्वाहार्यपचनस्योपमिन्धन इति ॥ खे स्थान उपसमिन्धीरन्निति बौधायन इध्ममेवातिप्रणयेयुरिति शालीकिः ॥

---

१ लुनुया॰ Be G and U (sec. m.); लुनीया॰ Ben H Bu C D G and U (pr. m.).

२ Thus G U D H C; without अभि Be; ॰भ्युन्नीयेवेति Ben Bu.

३ ॰ष्कृत स्यादिति G U C D H Ben; ष्कृत स्यादिति Be; ॰ष्कृतं स्यादिति Bu; cp. XXI. 16, XXII 11.

४ दक्षिणे Bu G; दक्षिण Ben Be U D C.

I. 145. 12. आज्यग्रहाणां ग्रहण इति ॥ पञ्चगृहीतानि वा षड्गृहीतानि वा स्रुरिति बौधायनः ॥ षड्गृहीतान्येवेति ग्रालोकिः ॥

प्रस्तरस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ ग्रहणं चैवास्य न्यसनं च तूष्णीकꣳ स्यादंथेतरन्मन्त्रवत्स्यादिति बौधायनः ॥ संभरणं चैवास्य न्यसनं च तूष्णीकꣳ स्यादंथेतरन्मन्त्रवत्स्यादिति ग्रालोकिः ॥ यावद्व्यसनमेव तूष्णीकꣳ स्यादंथेतरन्मन्त्रवत्स्यादित्यौपमन्यवः ॥

I. 145. 15. चिरपसलैः परिमृणन्पर्यंतीति ॥ सूचं बौधायनस्य ॥ यथोत्पन्नेनैव मꣳस्तृणीयादिति ग्रालोकिः ॥

वेद्यै स्तरण इति ॥ सूचं बौधायनस्यौर्णास्रदसं त्वा स्तृणामीत्येव ब्रूयादिति ग्रालोकिः ॥ ४ ॥

I. 145. 17. परिधीनां परिधान इति ॥ सूचꣳ ग्रालोकेरुचो ह स्माह बौधायनः सर्वान्परिधीन्परिदध्यात्पिंडकर्मणि क्रियमाणे दक्षिणतश्चोत्तरमुपनिदध्यादिति ॥

I. 146. 2. हविषामुद्गमन इति ॥ सूचं बौधायनस्य ॥ यथाभृतमेव हवीꣳष्युद्गमयेदिति ग्रालोकिः ॥

हविषाꣳ संचरोऽध्वर्यांश्चेति ॥ दक्षिणेनेति बौधायन ॥ उत्तरेणेति ग्रालोकिः ॥

---

१ संचरणं Bu.

२ Thus G (sec. m.); यावन्यसन॰ the other MSS.

३ Thus all exc. Bu (दक्षिणश्चो॰रमु॰).

४ Thus G and U (sec. m.), D; यथाभृत॰ the other MSS.

५ संचरो all the MSS. exc. Be (संचरे); the vivaraṇa has also the nominative.

147. 3. विपरिक्रामन्त्येत ऋत्विजो विपरिहरन्ति हवीꣳषीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नाव हवीꣳषि विपरिहरेयातामिति[1] आलीकिर्नाव हवीꣳषि विपरिहरेयातामध्वर्युꣳचैवाग्नीध्रꣳ[2] विपरिक्रामेतामित्यौपमन्यवः[3] ॥

147. 13. ५ आश्रावण इति ॥ श्रो स्रधेति बौधायन ॥ आ स्रधेति आलीकिः । स्रधेत्यौपमन्यवः । ॥

146. 13. प्रवर इति ॥ सूत्रमाचार्यैर्विद्वाꣳश्चिकित्वन्नित्यौपमन्यवः । ॥

149. 7. I. 87. 8. आख्यातं पिण्डानां दानम् ॥

150. 8; १० . 87. 11. आख्यातमाञ्जनाभ्यञ्जनयोः ॥

150. 12; . 87. 13. आख्यातं पिण्डानामनुप्रहरणम् ॥

151. 6. चैयम्बकाणां मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवन्तः स्थरिति बौधायन स्थूणीका इति आलीकिरेनानेककपाल एव अपयेदित्यौपमन्यवः ॥

151. 8. १५ एकोल्मुकस्य हरण इति ॥ अन्वाहार्यपचनाद्धरेदिति बौधायनो ॥ आमाग्नेरिति आलीकिः । ॥

151. 9. एतत्समादाय गार्हपत्यमुपतिष्ठन्त इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभय[2] एष[2] मन्त्रो भवत्याध्वर्यवस्य याजमानस्येति ॥ याजमान एवेति आलीकिः । ॥

---

१ Thus all; read probably विपरिहरेयामिति ।

२ Thus Be; ०क्रामेयाताम्रि० the other MSS.

३ Thus G D C H Ben U (pr. m.); उभयस्य एव U (sec. m.); उभयस्य च एव Be; उभयेष Bu.

I. 152. 5. दैयम्बकाणामुत्खेदन[1] इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर[11]चो ह स्माह बौधायनस्त्रिरेवाव्यतिषञ्जन्परोक्ष[2] त्रिरुत्खिदेद्भगाय त्वा भगाय[3] त्वेति[4] ॥ ५ ॥

I. 152 10. अथैनान्यजमानस्याञ्जलावावपतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर[11]चो ह स्माह बौधायनो यजमानस्यैवैकस्य मन्त्रेणावपेन्नूनं[5] पत्न्यै च[6] भगकामायै चेति[7] ॥

I. 153. 1. अथैनान्मूत्र श्रोप्य नीललोहिताभ्याꣳ सूत्राभ्यां त्रिग्रथ्य शुष्के वा स्थाणौ विशाखायां[8] वा बध्नातीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्यौत्तरः शालीकेः[9] ॥

I. 153. 5. उदग्राचस्योपनिनयन इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति[10] बौधायनो[11] यथोपपादमिति शालीकिः[12] ॥

I. 153. 20. शुनामीरोयपरुष[13] इज्यायां[14] इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर[11]चो ह स्माह बौधायनो य एवात ऊर्ध्वमापूर्यमाणपक्ष आगच्छे-

---

१ ॰मुत्खिदन G (sec. m.) Be and the vivarana; ॰मुत्खिदमन Bu.

२ Thus G and U (sec. m.) and the vivarana (व्यतिषजन्नुत्खि-दन्); ॰स्त्रिरेवव्यतिष॰ the other MSS.

३ Thus Be G and U (sec. m.); भगेन Ben H D C G and U (pr. m.).

४ चे sic) Be, all the other MSS. om. the word.

५ Thus Ben H U D C; विशाखां Be Bu G (sec. m.).

६ ॰परुष इज्याया Ben C; परुषा इज्याया U D; शुनामीरा इत्याख्याया H; ॰परुष्याया Be G (sec. m.) and the vivarana.

त्तस्मिञ्छुनासीरीयपरुषा यजेत। चयोदशस्येवैतन्नामस्यापौ-ज्यार्थं दृष्टं भवतीति॥

वेद्ये करण इति॥ दार्भपौर्णमासिकौ स्यादिति बौधायनः। पाशुबन्धिकौति शालीकिः॥

दक्षिणानां दान इति॥ सूत्रं शालीकेरेवो ह स्माह बौधायनो हिरण्यं वैश्वानरे दद्याद्धेनुं पार्जन्ये द्वादश वैश्वदेवे द्वादश वरुणप्रघासहविःषु तिस्र आनीकवते तिस्रः सांतपने चतस्रो गृहमेधीय ऋषभं पूर्णदर्वे तिस्रः क्रैडिने द्वादश महाहविःषु तिस्र आदित्ये द्वादश शुनासीरीयहविःष्वित्येवो ह स्माहौपमन्यवस्ततःषष्टिश्चातुर्मास्यदक्षिणाः समाम्नाता भवन्ति। तास्वेनाधिगच्छेद्दासाश्वस्तावन्ति मन्थान्नौदनान्नैतावतो दद्यादेनो ह्येवैतं काममवाप्नोतीति॥

चातुर्मास्यानामन्त इति॥ सोमान्तानि स्युरिति बौधायनः। पश्वन्तानीति शालीकिः। सवनेष्वा यजेत्यौपमन्यवः॥ ९॥ द्वितीयः॥

---

१ चयोदशस्येवैतन्ना॰ Be H G U (pr. m.); चयोदशस्य स्येवैतन्ना॰ U (sec. m.); चयोदशस्य -- यैतान्ना॰ Bu; चयोदशस्य वैतन्ना॰ Ben C U.—॰पौज्यार्थं Ben G U D C; ॰नौज्यार्थं Be; ॰भाज्यार्थं Bu; ॰पौज्यार्थं H.

२ Thus G; ॰दर्वे the other MSS.

३ Thus G U D C and Ked.; मंथान्नौदनान्नैतावतो Ben; मन्थान्नौदनान्नैतावतो Bu; मंथान्नौदनान्नैतावतो H; मन्थान्नैतावतो Be (cp. Vol. I. 44. 15).

४ इति is not found in my copies.

I. 156. 1. अथातो ऽग्निष्टोमं व्याख्यास्यामः ॥

स ह स्माह बौधायनो नादृष्ट्वा राजानं चर्त्विजश्च[1] दीक्षयेदित्यृषो ह स्माह ग्रालीकिर्यदि दीक्षा दीर्घाः सुराश्वासिका[2] आहर्तारस्तयोद्गीथः[3] कामं दीक्षयेदिति[4] ॥

I. 167. 2. ग्रालाया[5] अध्वर्यमाण[6] इति ॥ स ह स्माह बौधायनो मध्यंदिने ग्रालामध्वस्येदापः पूर्वा गच्छेयुरन्वग्यजमानो राज्ञा चारणिभ्यां चेत्यृषो ह स्माह ग्रालीकिः कामं पूर्वाह्णे वापराह्णे वा ग्रालामध्वस्येदाक्षेवास्तमयाद्दीक्षणीयाꣳ संतिष्ठापयिषेदिति[7] ॥

I. 156. 16. अग्नीनाꣳ हरण इति ॥ अजस्राद्धरेदिति बौधायनो ऽरण्योः समारोहेति ग्रालीकिः ॥

---

१ •क्षेति H Be Bu.

२ Uncertain; •राश्वासिका आह• H G (pr. m.) C, the vivaraṇa (one copy); •राश्वासिकां U; •राश्वासिकामाह• Be; •राश्वासिकाहर्षतार• D; •राश्वासिवा आह• Bu; •राश्वासितार आह• G (sec. m.) and the vivaraṇa (another copy). The vivaraṇa periphrases आश्वासिका (or आश्वासितारः) by प्रत्येतारः (one copy), प्रत्ययौतारः (var. प्रत्यधि यि) तारः. Read perhaps आश्वासकामा आहर्तारः (sc. सोमस्य).

३ •गीथाः G (sec. m.). The vivaraṇa: उद्गीथशब्देनर्त्विजो लक्ष्यन्ते। ... अन्य आह उद्गीथ उद्गातारो लक्ष्यन्ते।

४ Thus Be H G U D C; in Bu these words are missing; ग्राला•यामध्व• the vivaraṇa.

५ Thus G Be U; संतिष्ठाप्यधिषे• Bu; संनि• H; C D corrupt.

. 157. 1. सप्तहोतुर्हाम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " षड्डोतारꣳ
ऊत्वा सप्तहोतारं जुहुयादिति प्रात्तौकिः ' ॥

157. 3. यूपाऊत्यै हवन इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः
प्रात्तौकेः ' ॥

४ वासस आसुपकल्पन इति ॥ अष्टाविति बौधायनः " सप्तेति
प्रात्तौकिः ' ॥

कृष्णाजिनानामुपकल्पन इति ॥ पञ्चेति[1] बौधायनः "
षडिति[1] प्रात्तौकिः ' ॥

कृष्णविषाणाया उपकल्पन इति ॥ चिवलिरिति बौधा-
१० यनः " पञ्चवलिरिति प्रात्तौकिः " सकलैवैषा स्यादित्यौप-
मन्यवः ' ॥

I. 157. 5. व्रतप्रदान इति ॥ कꣳस इति बौधायनꣳ" मस इति
प्रात्तौकिः ' ॥

प्रवर्ग्यस्य करण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो न प्रथम-
१५ सोमे प्रवृञ्ज्यादुपनामुको हैनमुत्तरो यज्ञो भवतीति " न
प्रवर्ग्यं गच्छेच्चनेति प्रात्तौकिः ' ॥ ७ ॥

I. 157. 6. तीर्थगमन इति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रदक्षिण-
मावृत्यैतत्तीर्थं गच्छेदथामुतो ऽपसलैरावर्ततेत्यꣳचो ह स्माह
प्रात्तौकिरपसलैरावृत्यैतत्तीर्थं गच्छेदथामुतः प्रदक्षिणमा-
१० वर्ततेति ' ॥

---

[1] In G पञ्च obtains (sec. m.) the place of षड्।

I. 157. 7. अथास्य प्राङ्मुखस्य दक्षिणं गोदानमङ्गिरुनक्तीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यौभयमेवाणस्य मन्त्रेण कुर्यादिति ग्रालीकिः ॥

I. 158. 1. अभ्यञ्जन इति ॥ सूत्रꣳ ग्रालीकेर"चो ह स्माह बौधायनो महीनां पयो ऽसीत्यादाय वर्चोधा असि वर्चो मयि धेहीत्यभ्यञ्जीतेति ॥ ५

I. 158. 4. आञ्जन इति ॥ सूत्रꣳ ग्रालीकेर"चो ह स्माह बौधायनो वृत्रस्य कनीनिकासीत्यादाय चक्षुष्पा असि चक्षुर्मे पाहीत्याञ्जीतेति[१] ॥

I. 158. 5. चिरनिधावं दिरुत्तरमप्यु पञ्च कृत्व आञ्ज इति ब्राह्मणं पञ्च कृत्व एव दक्षिणं पञ्च कृत्व उत्तरमिति ॥ पूर्वः कल्पो १० बौधायनस्योत्तरः ग्रालीकेः ॥

I. 158. 7. पवन इति ॥ स ह स्माह बौधायनस्त्रीन्सप्तवर्गान्कृत्वा तेषामेकेन प्राणदेग्रे पवयेदथेतरेण नाभिदेग्रे ऽथेतरेण गुल्फदेग्रे[२] ऽथैनान्यङ्गिरभ्युच्योदच्युत्खिदेदित्य"चो[३] ह स्माह ग्रालीकिर्दाभ्यां पवयति त्रिभिः पवयतीत्येतैरेनमेकविꣳग्रत्यावग्राहग्रः[३] पवयित्वाथैनान्यङ्गिरभ्युच्योदच्युत्खिदेदिय"चो ह १५

---

१ Thus Ked. only; पादीत्यंश्च इति G U, •त्यांश्च इति D C; the other MSS. corrupt. An optative is required.

२ Instead of उत्खिदेत्, the reading of Be (and once उत्खिते• Bu), here and infra, the MSS. have उत्क्षिपेत् ।

३ Uncertain; G (sec. m.) as given in the text; पवयतीत्येचमेकं विंग्रत्या• Bu; पवयतीत्युत्तरैरेवमेकविंग्रत्या• U; पवयतीत्युत्तरैरेकमेवविंग्रत्या• H; पवयतीत्युत्तरैकविंग्रत्या• C D; Be wholly corrupt.

स्माहौपमन्यवः ममस्त्रेवैनं [1]प्राणदेग्ने पवयेच्चित्यतिस्त्वा पुनातु वाक्पतिस्त्वा पुनातु देवस्त्वा सविता पुनात्वच्छिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिरिति [1] देवतायां देवतायामतिवाच्याङ्गिरभ्युच्योदञ्चुत्खिदेदिति[2] [1] ॥

158. 11. ५ अथैनꣳ सव्ये पाणावभिपात्येति ॥ दक्षिण[3] इति प्रोक्तं ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः [1] ॥

158. 14. अथैनमग्नेणाहवनीयं पर्याणीयेति ॥ जघनेनेति प्रोक्तं ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

. 159. 5. पत्न्या उदानयन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर॥चो ह स्माह १० बौधायनः प्रुचिमेवैनां पवयित्वा मवयर्चोदानीय जघनेन गार्हपत्यमुपवेशयेदिति [1] ॥

158. 17. पत्न्या दीक्षण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर॥चो ह स्माहौपमन्यवः प्रायणीये हविष्कृदन्ते पत्नीं दीक्षयेदिति [1] ॥

159. 10. न यजमानं व्रतमुपनयतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर॥चो ह १५ स्माह बौधायनः सौमिके तन्त्रे पौरोडाशिकं यजमानमभ्यावर्तेतान्यत्र यज्ञस्य पुनरालम्भादिति [1] ॥

159. 11. न पत्नीꣳ संनह्यतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर॥चो ह स्माह बौधायनो दीक्षणीयायामेनाꣳ संनह्य सꣳस्थितायां विमु-

---

१ Thus Be; एव not found in G (pr. m.) Bu H U D C; एनं not in G (sec. m.).

२ देवतायां once in Bu D H C.

३ °क्षिण Bu and one copy of the vivaraṇa.

च्याध्वरिकेण मह यजमानेन[1] तन्त्वेतन्त्वे वात[2] ऊर्ध्व पौरोडाशिकेन कर्मणाभिमंनह्येदिति[3] ॥

I. 159. 15. ध्रुवाया आप्यायन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभावेव ध्रुवामाप्याययेतामध्वर्युश्च यजमानश्चेत्यध्वर्युरेव ध्रुवामाप्याय्य दोचाऽऽतोर्जुऽऽयादिति ग्रालोकिः[4] ॥ ५

I. 159. 16. दोचाऽऽतीनाꣳ होम इति ॥ सूचं बौधायनस्य[5] चतुर्थ्यां[6] पञ्चमीमनुद्रुत्य जुऽऽयादिति ग्रालोकिरचो ह स्माहौपमन्यव आकूत्यै प्रयुज इति तिस्रो ऽनन्तरा ऽऽत्वा मरस्त्वेत्यृषेऽग्नय इत्युपांशोत्यापो देवीर्बृहतीर्विश्वग्रभुव इत्येतां जुऽऽयादथौदुदृषमिति[7] ॥ ८ ॥ तृतीयः ॥ १०

I. 160. 10. कृष्णाजिनयोरिति ॥ द्वाभ्याꣳ समुञ्जिताभ्यां[8] दीचयेदिति बौधायनो[9] ऽथ[10] यद्यन्यतरत्स्याद्दचिणमोमं प्रतिषीव्येदित्येकमेव[11] कृष्णाजिनꣳ स्यादिति ग्रालोकिः[12] ॥

I. 160. 11. शुक्लकृष्णयोः संमर्शन इति ॥ शुक्ले ऽङ्गुष्ठो भवति कृष्णे ऽङ्गुलिरित्येवꣳ शुक्लकृष्णे संमृशेदिति बौधायनः[13] ११

---

१ याजमा॰ G and U (sec. m.) and the vivaraṇa; यजमा॰ the other MSS.

२ चात G (sec. m.) U Be, the vivaraṇa.

३ चतुर्थ्यां G (sec. m.) D.

४ Thus G (sec. m.) only; समुञ्चिताभ्यां the other MSS.

५ Effaced in G.

६ इति before एकमेव found in G only (sec. m.).

पृथेनैवैतꣳ[१]संधिꣳ संस्रग्रेदिति ग्रालीकिर[॥]एनमेकाङ्क्ष्येव संस्रग्रेदित्यौपमन्यवः ' ॥

30. 13. कृष्णाजिनस्याभिमर्षण इति ॥ सूत्रꣳ ग्रालीकेर[॥]चो ह स्माह बौधायनः पूर्वं वोत्तरं वार्धं विग्रह्णीयात्तृतीयेन मध्यदेशं गच्छेदिति ' ॥

30. 17, 23. 5. ग्राख्यातं ग्रन्थिकरणम् ' ॥

30. 22. ग्रथास्य प्रदक्षिणमुष्णीषेण शिरो वेष्टयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य [॥] वाससैव संप्रच्छन्नः स्यादिति ग्रालीकिः ' ॥

161. 4. कृष्णविषाणाया: प्रदान इति ॥ सूत्रꣳ ग्रालीकेर[॥]चो ह स्माह बौधायनः समस्तेनैवास्मै मन्त्रेण कृष्णविषाणां प्रयच्छेत्तूष्णीं वेद्यन्तमुद्धन्यात्तूष्णीं केशान्तमुपसृग्रेदिति ' ॥

161. 9. दण्डस्य प्रदान इति ॥ सूत्रमाचार्यर्त्विजोर[॥]चो ह स्माहौपमन्यवः समस्तेनैवास्मै मन्त्रेण दण्डं प्रयच्छेत्सुपर्णा देवः वनस्पतिरूर्ध्वो[२] मा पाह्योदृच इति[३] ' ॥

161. 11, 15. ग्रथैनं यज्ञस्याग्नारम्भं वाचयतीति ॥ सूत्रꣳ ग्रालीकेर[॥]चो ह स्माह बौधायनो मष्टिकरणाः खल्वेते मन्त्रा दृष्टा भवन्ति

---

१ Thus corrected in accordance with the vivaraṇa, which runs प्रथमेन (*sic*) हस्ततलेन ; प्रथमेनैवैतं G. (sec. m.) ; प्रथमेनैवैतं Bu ; प्रथमेवैन U H D C.

२ Thus Be ; before ऊर्ध्वो H ins. इति ; D U G C abbreviate the mantra, giving only the first and the last words.

३ Thus Be ; C D U G H Bu add यजमानः प्रतिगृह्णाति, apparently a reminiscence of the text proper (Vol. I., 161, 12).

स्वाहा यज्ञं मनसा स्वाहा द्यावापृथिवीभ्याꣳ स्वाहोरोरन्तरिक्षात्स्वाहा यज्ञं वातादारभ इति ' ॥

I. 161. 13. मुष्टिकरण इति ॥ वाचोयमसंयुक्तं[१] मुष्टिकरणꣳ स्यादिति बौधायन " आवान्तरदीक्षायै विसर्गादिति ग्रालौकिः ' ॥

I. 161. 14. आवेदन इति ॥ यथावर्णमावेदयेदिति बौधायनो " ऽदीक्षिष्टायं ब्राह्मण इत्येव ब्रूयादिति ग्रालौकिः ' ॥

I. 162. 14. व्रतदोहन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यौपरदारिकमेव[२] यजमानव्रतꣳ स्यादिति ग्रालौकिः ' ॥ ९ ॥

I. 163. 8. यजुषोरनुषङ्ग इति ॥ आ कृष्णाजिनग्रासनादनुषज्जेतामिति[३] बौधायन " आवान्तरदीक्षायै विसर्गादिति ग्रालौकिः " दक्षिणानयनादित्यौपमन्यवः[४] ' ॥

I. 163. 11. संवेग्रनयजुषीति[५] ॥ सूत्रꣳ ग्रालौकेर" चो ह स्माह बौधायनो ऽग्ने त्वꣳ सु जाग्रद्धीत्येव संविग्रेद्व्रतयिष्यन्नप आचामेद्दैवीं धियं मनामह इति ' ॥

I. 164. 12. अथ सनीहाराग्रहिणीतीति[६] ॥ अन्यत्रोग्रशूद्रयोरिति

---

१ Thus G (sec. m.) and the vivaraṇa; वाचोयमसं॰ Be H U G (pr. m.); वाचंयमसं॰ D C; वाचोयम्यसं॰ Bu.

२ ॰परादा U D H Be C; cp. XXI. 19 init.

३ ॰षज्जेतामिति H Bu G U D C; ॰षज्जेदिति Be.

४ Thus Be, the vivaraṇa and Keś.; दक्षिणादानादि॰ H Bu G (sec. m.) U D C; दक्षिणायदनादि॰ G (pr. m.).

५ यजुषोरिति H, यजुषी इति U D C.

६ सनी॰ Be; सनि॰ Bu G; संनि॰ D U C; सग्र॰ H.

बौधायनो ॥ ऽन्यत्रोग्रेरिति[1] ग्राल्लौकिः । सर्वान्यज्ञसिद्धय इत्यौपमन्यवः । ॥

163. 11. संवेशनयजुःप्रबुद्धयजुःप्रयाणयजुःपर्याणयजुरिति[2] ॥ अनुषङ्गीण्येतानि[3] भवन्तीति बौधायनः ॥ सकृत्कृतान्येवैतान्यृक्षे[4] ५ वा राचिये वा स्युरिति ग्राल्लौकिः । ॥

164. 16. दक्षिणानां प्रतिग्रह[5] इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यस्य कस्य च जातस्य मन्त्रेण प्रतिगृह्णीयात्पुनरप्यागतं[6] मन्त्रेणैव प्रतिगृह्णीयादित्यृचो ह स्माह ग्राल्लौकिर्यस्य कस्य च जातस्य मन्त्रेण प्रतिगृह्णीयात्प्रतिगृहीतमेव तस्य स्यादागन्त्वेवास्यात[7] १० ऊर्ध्वं मन्त्रेणैव प्रतिगृह्णीयादिति । ॥

164. 21. अविज्ञाताये दान[8] इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः ग्राल्लौकेः ॥

---

१ न्यत्रानग्रेरिति U D C H; on the instrumental cp. Speyer Sanskrit Syntax § 107.

२ ॰पर्याण॰ instead of ॰परियाण॰ all.

३ Thus Bu U G (sec. m.) and the vivaraṇa; अनुषंगौद्देयतानि H G (pr. m.); अनुषंगाण्येतानि Be; D C corrupt.

४ सकृत् twice U Be.

५ प्रतिग्रह G and U (sec. m.) and the vivaraṇa; ॰ग्रहण G (pr. m.) U (sec. m.) and the other MSS.

६ Thus H G (pr. m.) U D C; ॰यागतं G (sec. m.); ॰यांगतं Bu; ॰स्यागतं Be.

७ Reading, meaning and interpunction doubtful; स्यादागंत्वेवास्यात G (sec. m.); स्यादांगत्वेवास्यात G (pr. m.); स्यादागतेवास्यात Be; स्यादंगत्वेवास्यात U; ॰दंगत्वेवास्यात D; स्यादंगात्वे॰ C.

८ विदान U D Be C; the passage is missing in H.

I. 165. 10. प्रयाण इति ॥ पूर्वः कल्पः प्राञ्चीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

I. 165. 12. अथ यद्येनं यान्तं व्रतनवेलोपाधिगच्छतीति ॥ मथित्वाग्नी-न्विहृत्य व्रतयेदिति बौधायन " उत्तरतो ऽरणी निधाय[1] दक्षिणतः परिस्रित्य व्रतयेदिति प्राञ्चीकिः ' ॥

I. 165 14. अथ यद्यपर्याणा अप उपाधिगच्छतीति ॥ सूचꣳ प्राञ्ची-केर"चो ह स्माह बौधायनो यत्रैवापर्याणा अप उपाधिगच्छे-त्तत्रपेदेवीरापो अपां नपाद्य ऊर्मिर्हविष्य इन्द्रियावान्मदि-न्तमस्तान्वो[2] गच्छामीति ' चीन्लोष्टानाददीत ' तेषामेक-मुदकान्ते निदध्यात्तं वो मावक्रमिषमित्यथान्यं ध्वꣳसयन्ननुद्र-वेदक्षिन्नं तन्तुमित्यथान्यमुदकान्ते निदध्यात्पृथिव्या अनु गेषमिति ' सं वा गाहते सं वा तरति ' सेतुमेव कृत्वेत्ये-तीति ब्राह्मणम् ' ॥ १० ॥ चतुर्थः ॥

I. 166. 11. रोहिते चर्मणीति ॥ सूचं बौधायनस्याप्यरोहितꣳ स्यादिति प्राञ्चीकिः ' ॥

I. 166. 12. अꣳशुग्रहणे हिरण्य इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो " न कुर्यादिति प्राञ्चीकिः ' ॥

I. 167. 2. देवयजनस्याध्यवसान इति ॥ सूचमाचार्ययोर"चो ह स्माहौपमन्यवः पुरस्तादेवैतच्चैविध्यगतेषु देवयजनमध्यवसे-दिज्ञायते सा वा इयꣳ सर्वैव वेदिरिति ' ॥

I. 167. 4. III. 20. 9. (?). आख्यातं प्रायणीयस्य निर्वपणम् ' ॥

---

१ After निधाय U Be ins. तस्या, C D तस्य ।

२ तान्वो G D C Be, the vivaraṇa; तंवो H U; Bu defective.

. 167. 12. प्रायणीयस्य अपण इति ॥ पथसि अपयेदिति बौधायनो " ऽध्वेति शालीकिः ' ॥

. 167. 13. प्रायणीयस्यासादन इति ॥ षड्डोत्रासादयेदिति बौधायन-स्त्रीण्णीमिति शालीकिः ' ॥

. 167. 14. प्रायणीयस्य चर्याया इति ॥ उपाꣳशु चरेदिति बौधा-यन " उच्चैरिति शालीकिः ' ॥

. 169. 11. आदित्यस्योदीचण इति ॥ हिरण्यमन्तर्धायादित्यमुदीचये-दिति बौधायनो " ऽनन्तर्धायैवेति शालीकिः ' ॥

. 169. 13. सोमक्रयणा अतिविस्रन इति ॥ सदसः काले ऽतिविस्रये-
१० दिति बौधायन " उपरवकाल इति शालीकिः ' ॥

. 169. 15. सोमक्रयणे पदस्यानुनिक्रमण[१] इति ॥ अतिक्रान्तायै पृष्ठ्या-कालं दक्षिणस्य पूर्वपदस्यानुनिक्रामेदिति[१] बौधायनो " महा-वेदिमेवातिक्रान्तायै यस्यैव[२] कस्य[२] चेति[२] शालीकिः ' ॥

. 169. 21. सोमक्रयणे पदस्य परिलेखन इति ॥ सूचꣳ शालीके-
१५ र " चो ह स्माह बौधायन स्फ्येन च कृष्णविषाणया च पदं परिलिखेद ' न्नरतः कृष्णविषाणा स्यादिति ' ॥ ११ ॥

. 170. 10. उदपात्रस्योपनिनयन इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो " यथोपपादमिति शालीकिः ' ॥

---

१ •नुनिक्र• all (C D only •नुनिष्क्र•) ; this reading (given by Tr) is also to be restored VI. 12 : 169. 16, see TS. VI. 1. 8. 1.

२ यस्यैव कस्यै चेति Bu G. (sec. m.) ; यस्यै कस्य चेति Be ; यकस्य चेति C H D G (pr. m.).

I. 171. 1. राज्ञ उपस्थान इति॥ स ह स्माह बौधायन उषसा[१] नामेयमोषधिर्भवति[२]। तां दूतीं कुर्वीतैष ते गायत्रो भाग इति मे सोमाय ब्रूतादेष ते त्रैष्टुभो भाग इति मे सोमाय ब्रूतादेष ते जागतो भाग इति मे सोमाय ब्रूताच्छन्दोमानाꣳ साम्राज्यं गच्छेति मे सोमाय ब्रूतादित्यत्रो[३] ह स्माह ५
श्रालोकिः प्रत्यक्षः खल्वयꣳ राजा भवति प्रत्यक्षवदेवोपतिष्ठेतैष ते गायत्रो भाग एष ते त्रैष्टुभो भाग एष ते जागतो भागश्छन्दोमानाꣳ साम्राज्यं गच्छेति[४]॥

I. 171. 9. राज्ञो मान इति॥ सूत्रं बौधायनस्य निगदव्याख्यातमेतत्सप्त कृत्वो मिमीतेति[३] श्रालोकिः[४]॥ १०

I. 172. 5. राज्ञः पणन[३] इति॥ सूत्रं बौधायनस्य गवा ते क्रीणानीत्येव ब्रूयादिति श्रालोकिः[४]॥

I. 172. 8. श्रजाया उपनिग्रहण इति॥ सूत्रं बौधायनस्यानुपनिग्रहस्यैवाजां मन्त्रं जपेदिति श्रालोकिः[४]॥

I. 197. 1. मैत्रावरुणस्य दण्डप्रदान इति॥ सूत्रमाचार्ययोरत्रो ह १५

---

१ Instead of उषसा नामेय॰ H C D U read उपस्थाना यव॰।—ओषधिर्भ॰ G (sec. m), ओषधीर्भ॰ H Bu C D U (pr. m.); ओषधीभिर्भ॰ Be U (sec. m.).

२ The mantras are given partially abbreviated in the MSS.

३ मिमीते इति or मिमीत इति MSS.

४ Thus Bu G (sec. m.) and the vivaraṇa; पण Be H C D U G (pr. m.).

स्माहौपमन्यवः सोमविक्रयिणमुदकुम्भेनोपदृत्याचैव[1] मैत्रावरुणाय दण्डं प्रयच्छेदिति ॥

173. 11. राज्ञः प्रत्यानहन इति ॥ अन्तर्लोम्ना चर्मणा प्रत्यानह्येदिति बौधायन ॥ ऊर्ध्वग्रीवेण बहिर्लोम्नेति शालीकिः ॥

173. 21.[4] ईषाया अन्वारम्भ इति ॥ सूचं बौधायनस्यानन्वारभ्यैवैषां प्रत्यङ् द्रवन्मन्त्रं जपेदिति शालीकिः ॥

[1]. 174. 3. राज्ञः परिवहण इति ॥ प्रदक्षिणं परिवहेदिति बौधायनो ॥ यथोपपादमिति शालीकिः ॥

[1]. 174. 7. राज्ञः प्रत्युपस्थान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो व्रीहिभिश्चारणीभ्यां च राजासन्द्या च राजानं प्रत्युपतिष्ठेतेत्य॥ चो ह स्माह शालीकिरजेन च कर्णग्रहीतेनोल्मुकेन[2] च[2] राजासन्द्या च राजानं प्रत्युपतिष्ठेत ॥ सो ऽग्नीषोमीयः पशुः स्यालोहः[3] स्यात्तूपरः स्यात्साण्डः स्याच्छ्मश्रुमान्स्यात्पीवान्स्यादिति[4] विज्ञायते ॥ ॥ १२ ॥

---

१ सोमक्रयणम् instead of सोमविक्रयिणम् G (sec. m.); सोमक्रयिणम् U D H C.—०भेनोपदृत्या० Bu G (sec. m.); ०भेनोपप्रदृत्या० C D H (sec. m.). ०भेनोमदृत्या H (pr. m.).

२ ०ग्रहीतेन लोमशेन U D H C; ०ग्रहीतेन लोमकेन G.

३ लोहः Bu G and the vivaraṇa; लोमशः H D U C.

४ श्मश्रुमान् G Bu, viv., fails in H U; D Be are defective.—पीवान् Bu U (pr. m.), viv.; पीनवान् Be U (sec. m.); पीनवा H; D C defective; fails in G (sec. m., first hand invisible). N. B. nomin. पीवान् as Mahābh., not पीवा।

आतिथ्यस्य बर्हिषः संस्कार इति ॥ असिदादानप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदिति बौधायनः " प्रुक्षणप्रभृतीनिति शाल्मीकिः " संभरणप्रभृतीनित्यौपमन्यवः ' ॥

I. 174. 12. आतिथ्यस्य निर्वपण इति ॥ सूत्रं शाल्मीकेर"क्तो ह स्माह बौधायन उभौ विमुच्य राजानं प्रपाद्यातिथ्यं निर्वपेदिति ' ॥ ११

I. 175. 14. राज्ञः परिचर्याया इति ॥ सूत्रं शाल्मिकेर"क्तो ह स्माह बौधायन स्वयैव राजानं परिचरेदृचार्घ्यमुपनिगृह्णीयादिति ' ॥

I. 175. 17. अर्हण इति ॥ यथागतमर्हयेदिति बौधायनो " राजानमर्हयित्वर्त्विजो[1] ऽर्हयेदिति शाल्मीकिः ' ॥

I. 175. 19. आतिथ्यस्य करण इति ॥ पुरोडाशस्य गौश्च स्यातामिति १० बौधायनः " पुरोडाश एवेति शाल्मीकिः ' ॥

I. 176. 10. आज्यग्रहाणां ग्रहण इति ॥ चतुर्गृहीतानि वा पञ्चगृहीतानि वा स्युरिति बौधायनः " पञ्चगृहीतान्येवेति शाल्मीकिः ' ॥

I. 176. 18. आतिथ्यस्यासादन इति ॥ चतुर्होत्रासादयेदिति बौधा- १५ यनस्त्र"ष्णीमिति शाल्मीकिः ' ॥

I. 176. 19. आतिथ्यस्य चर्याया इति ॥ उपाशु चरेदिति बौधायन " उच्चैरिति शाल्मीकिः ' ॥

I. 177. 19. तानुनप्त्रस्य भक्षण इति ॥ सूत्रं शाल्मीकेर"क्तो ह स्माह

---

[1] यथागतम० instead of राजानम० G U ; C D and H are defective.

बौधायनो निगुप्तमेवैनं[१] निधापयित्वा व्रतकाले व्रतेन सह भक्षयेदिति ॥

178. 19. औपसदस्य बर्हिषः सꣳस्कार इति ॥ अग्निदादानप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदिति बौधायनः ॥ शुल्बप्रभृतीनिति ग्रालोकिः ॥ संभरणप्रभृतीनित्यौपमन्यवः ॥

ib. उपसदां मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवत्यः स्रुरिति बौधायनः स्रुष्णीका इति ग्रालोकिः ॥ यत्पर्याञ्चं[२] तत्तूष्णीकꣳ[३] स्यादर्थेतरन्मन्त्रवत्स्यादित्यौपमन्यवः[३] ॥ सर्वमेवैतत्कर्मावृता कुर्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः ॥

180. 2-6. १० आज्ञतीनाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ प्राचीरेवैता आज्ञतीः सꣳस्थापयेदिति ग्रालोकिः ॥

180. 18. उपसदाꣳ[४] होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यानित्याक्रम्यैवोपसदो[४] जुहुयादिति ग्रालोकिः ॥

स्रुचां परिग्रायन इति ॥ अहोरात्रं परिग्रयोरित्रिति १५ बौधायनो ॥ ऽहरेवेति ग्रालोकिः ॥ कर्मणःकर्मणः प्रयुञ्जीतेत्यौपमन्यवः ॥ १३ ॥ पञ्चमः ॥

---

१ निगुप्त° Bu G and U (sec. m.), the viv.; नुगुप्त° Be U (pr. m.) G (pr. m.) H D C.

२ Thus G (sec. m.) only, the vivaraṇa of the text proper, and Keś. (पर्याञ्चम् = प्रधानम् Viv.). All the other MSS. are more or less corrupt.

३ Thus Bu H G D C; °सदो Be U.

४ Thus Bu H U G (pr. m.) D C; °सदां G (sec. m.), °सदं Be.

I. 182. 13. स्रुव्यजुषो हरण इति॥ सूचं बौधायनस्योपरवकाला-
दप्याग्नीध्रो हरेदिति ग्राल्लौकिः[1]॥

I. 183. 1; III. 57. 4. आख्यातं चात्वालस्य परिलेखनम्॥

III. 57. 7. आख्यातं लोकाग्नीनाꣳ हरणम्॥

I. 215. 5 (?). स्फ्यविघनानामुपस्थान इति॥ सूचꣳ ग्राल्लौकेरुचो ह ४
स्माह बौधायनो ऽग्निवत्युत्तरं परिग्राहं परिगृह्य योयुपित्वा
तिर्यञ्चꣳ स्फ्यꣳ स्रुव्या यजमानमुत्करे स्फ्यविघनानुपस्था-
पयेदिति[2]॥

अग्नीषोमीयस्य बर्हिषः सꣳस्कार इति॥ असिदादान-
प्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदिति बौधायनः[3] शुक्लवप्रभृतीनिति १०
ग्राल्लौकिः[3] संभरणप्रभृतीनित्यौपमन्यवः[4]॥

अग्नीषोमीयस्य पशोरनुमन्त्रणव्याया इति॥ अनुसंव्रजेदिति
बौधायनो[5] नानुसंव्रजेदिति ग्राल्लौकिः[4]॥

I. 183. 18. इध्मावर्हिषोरुपसादन[1] इति॥ सूचमाचार्ययोरुचो ह १५
स्माहौपमन्यवो ऽन्वेवास्मा आसीनायेध्मावर्हिराहरेत्तदादाय
प्राङ्तियात्कुग्रहस्तस्य[2] पृष्ठ्याकाशं प्राङ् सृणन्गच्छेदिति[3]॥

---

१ °उपकल्पन the 'vivarana.

२ Thus G (sec. m.) Be; प्रांदीयात्कुग्र° Bu: प्राङ्त्यात्कुग्र° C'; प्राङ्त्यात्कुग्र° U G (pr. m.): प्राङ्त्याकु° H; प्राङेत्यकुग्र° D C.

३ Thus G C U C'; ओनग्गछे° Bu; स्रुवनगछे° H; सृणनागछे° Be, सृर्णनागछे° D.

I. 184. 3. हविर्धानयोरभ्यावर्तन[1] इति ॥ काष्ठानि वा तृणानि वान्तर्धायाभ्यावर्तयेदिति[1] बौधायनो ॥ऽनन्तर्धायैवेति[2] ग्रालोकिः ' ॥

I. 184. 4. हविर्धानयोः प्रोक्षण इति ॥ तूष्णीꣳ सꣳस्कृताभिरद्भिः प्रोक्षेदिति बौधायनः ॥ कमण्डलुभिरिति[3] ग्रालोकिः ' ॥

. 184. 13. वर्त्मनोरभिहोम इति ॥ सूचमौपमन्यवीपुत्रस्त्वाचो ह स्माह बौधायनो दक्षिणस्य हविर्धानस्य वर्तनिमभिजुहुयात्सर्वा[4] ग्रचधुर उपाञ्ज्यात्सर्वतश्च परिस्तृणेदित्याचो ह स्माह ग्रालोकिः सर्वा एव वर्तनीरभिजुहुयात्सर्वा ग्रचधुर उपाञ्ज्यात्सर्वतश्च परिस्तृणेदिति ' ॥

. 185. 16. मेथ्योर्निहनन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो दक्षिणस्य हविर्धानस्य दक्षिणतो मेथीं निहन्यादुत्तरस्य दक्षिणत इति दक्षिणतश्चोत्तरतश्चेति ग्रालोकिर्मध्य इत्यौपमन्यवः ' ॥

. 186. 10. द्वार्बाह्नां परिषीवण[5] इति ॥ सर्वान्द्वार्बाह्नमन्त्रेण परिषीव्येदिति बौधायनः ॥ पूर्वैपूर्वाविति ग्रालोकिर्दक्षिणौ-दक्षिणावित्यौपमन्यवः ' ॥ १४ ॥

---

१ ॰भ्यवर्तये॰ G (sec. m.) and the vivaraṇa; this might, after all, be the correct reading also VI. 24: 184. 3. (**ग्रभ्यवर्तयन्ति**).

२ Thus G (sec. m.) C′; **नान्तर्धा॰** the other MSS.

३ **कमंडलूभि॰** G (sec. m.), cp. Pāṇ. IV. 1. 71.

४ Emended; **वर्तन्यामभि॰** H Be G U D C′; **वर्तन्या ग्रभि** Bu.

५ Thus C D H G (pr. m.); **॰पिवण** Be.C′; **॰ययण** Bu G (sec. m.) and the vivaraṇa.

I. 189. 1. औदुम्बर्या अभिहोम इति ॥ सूचमौपमन्यवीपुचस्त्वाचो ह स्माह बौधायन एवमेव जुक्रुदन्तर्धाय[1] हिरण्यमभिजुह्वया-दित्यभयोरेव विग्राखयोर्हिरण्ये[2] निधायाभिजुह्वयादिति ग्रालीकिः ' ॥

I. 197. 8. वसतीवरीणां ग्रहण इति ॥ सूचꣳ ग्रालीकेर्"चो ह स्माह बौधायन उभयतःग्रुक्रा आदित्यवतीर्वसतीवरीर्गृह्णीयात्ताः ग्रुक्रास्ताभिराप्यायथेत्ताभिरभिषुणुयादिति[3] " धिष्ण्याञ्छुग्वसतीवरीर्गृह्णीयादित्यौपमन्यवः ' ॥

I. 190. 18. उपरवाणां परिलेखन इति ॥ त्रिस्त्रिरेकैकं परिलिखे-दिति बौधायनः " सकृत्सकृदिति ग्रालीकिः ' ॥

I. 191. 7. उपरवपाꣳसूनाꣳ हरण इति ॥ सूचꣳ ग्रालीकेर्"चो ह स्माह बौधायनो यजमानस्याधस्पदमुपोत्थोत्करꣳ हत्वोप-स्पृग्नेदिति[4] ' ॥

I. 192. 1. उपरवाणां प्रोक्षण इति ॥ त्रिस्त्रिरेकैकं प्रोक्षेदिति बौधायनः " सकृत्सकृदिति ग्रालीकिस्त्रिस्त्रिरपो ऽवनयेत्तस्मि-न्यवाग्प्रस्कन्दयेदित्येवमेवैतत्त्रिविधं कर्म कुर्यादित्यौपमन्यवः " सर्वमेवैतत्कर्मावृता कुर्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः ' ॥

---

१ ॰दनंतर्धाय G (sec. m.); rightly?

२ Thus Bu G, the viv. and Kes; ॰ण्यं Be H U D C C'.

३ ॰नाभिरेवाणा॰ G (sec. m.).

४ Thus Bu C' U C D G (sec. m.); ङ्त्वो॰ H; द्त्वो॰ Be.

3. 4-14. धिष्णियानां निवपन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो वेद्यन्त आग्नीध्रीयं निवपेद्वेद्यन्ते मार्जालीयं । धिष्णियान्युप्योदीचीनमःस्थतां[1] कुर्यादित्यॐचो[1] ह स्माह ग्रालोकिरन्तर्वेद्याग्नीध्रीयं निवपेदन्तर्वेदि मार्जालीयं । धिष्णियान्युप्यॐनं[2] चोदीचीनमःस्थतां[2] कुर्यादिति । ॥

194. 10. वेद्यै स्तरण इति ॥ सूचःॐ ग्रालोकेरॐचो ह स्माह बौधायनस्त्रयो दक्षिणतस्त्रय उत्तरतो मध्ये सप्तमः पृष्ठ्याकालं[3] प्राञ्च स्तृणन्तो गच्छेयुरिति ॥ पुरस्तादेवैनां प्रत्यञ्च स्तृणन्तो ऽभ्यवक्रामेयुरित्यौपमन्यवः । ॥

194. 11. १० अग्नीषोमीयस्याज्यानां ग्रहणे सादन इति ॥ सूचं बौधायनस्य ॥ पत्नीग्राह्य एवाग्नीषोमीयस्याज्यानि ग्रहीयात्तानि खरे सादयेदिति ग्रालिकिः । ॥

194. 13. समन्वानयन इति ॥ सूचं बौधायनस्य ॥ नाद्रियेतेति ग्रालोकिः । ॥

---

१ Thus here and l. 5 G (sec. m.); ॰संस्थां Be C′; ॰संस्थितां Bu ॰संस्थितान्कुर्यां॰ U H D C G (pr. m.).—Instead of धिष्णियान् H U D here and l. 4 धिष्णियं।

२ Thus C D C′ G (sec. m.) Bu; न्युप्यानथोचीनसं॰ Be; न्युप्योदीचीनमं॰ H.

३ Between पृष्ठ्या and कालं Bu G and U (sec. m.) ins. ॰स्तरण॰, Be C D C′ Keś. omit the word; in H this dvaidham is missing.—॰कालं U G D Keś. and cp. XXI. 14: 94. 16; ॰काले Bu C′, कालें Be.

I. 194. 4. अर्धस्तनव्रतप्रदान इति ॥ समन्वानीय[1] वासमन्वानीय[1] वा[1] पुराणगार्हपत्यमर्धस्तनव्रतं प्रयच्छेदिति बौधायनो[II] नार्धस्तनव्रतं प्रयच्छेदिति ग्राल्लीकिः[I] ॥

I. 195. 1. वैसर्जनानाꣳ होम[2] इति ॥ सूचं बौधायनस्य[II] चत्वारि चतुर्गृहीतानि जुहुयादिति ग्राल्लीकिः[I] ॥ ५

I. 195. 7. वसतीवरीणामनुसꣳहरण इति ॥ अनुसꣳहरेदिति बौधायनो[II] नानुसꣳहरेदिति ग्राल्लीकिः[I] ॥

वपानां परिहोम इति ॥ तांतां परिजुहुयादिति बौधायन[II] आदितश्चान्ततश्चेति ग्राल्लीकिः[I] ॥

हृदयशूलानामुदासन इति ॥ एकैकश्र उदासयेदिति १० बौधायनः[II] सर्वान्सहेति ग्राल्लीकिः[I] ॥

I. 198. 3. वसतीवरीणां परिहरण इति ॥ सूचꣳ ग्राल्लीकेर[II]चो ह स्माह बौधायन एवमेवैनाः परिहरन्नग्नेण यूपꣳ सादयित्वा जघनेन गार्हपत्यमुपसाद्याग्नीध्रे सत्रा अभिमृशेद्यज्ञे जाग्रतेति[I] ॥ १५ ॥ षष्ठः ॥ १५

I. 200. 5. सवनीयस्याज्यानां ग्रहणे सादन इति ॥ सूचं बौधायनस्याग्नीध्र[1]एव सवनीयस्याज्यानि गृह्णीयात्तानि खरे सादयेदिति ग्राल्लीकिः[I] ॥

---

१ In some of the MSS. समन्वानीयवा is found once only, but cp. the vivaraṇa: समन्वानयनात्प्रागूर्ध्वं वा ।

२ परिहोम H Bu D C U G (pr. m.), without परि Be G (sec. m.) and the vivaraṇa; C′: वेदसंमार्जनानां होम ।

३ ॰ग्नीध्रीय U; ॰ग्नीध्रीये D C (omitting एव).

. 200. 17. औदुम्बराणां महापरिधीनां परिधान इति ॥ सूचमाचार्ययोर्॥चो ह स्माहौपमन्यवः सुप्तन्त्रा एवैते स्थुरिति ' ॥

I. 201. 4. राज्ञ उपावहरण इति ॥ सूचमाचार्ययोर्॥चो ह स्माहौपमन्यवः प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यो राजानमुपावहरेदिति ' ॥

I. 201. 7. पञ्चहोतुर्होम इति ॥ सूचं बौधायनस्य॥ चतुर्होतारꣳ कृत्वा पञ्चहोतारं जुहुयादिति शालौकिः ' ॥

. 201. 10. प्रातरनुवाकस्योपाकरण इति ॥ सूचमाचार्ययोर्॥चो ह स्माहार्तभागीपुत्रश्मश्रूणीकेनैककपालेन[१] प्रातरनुवाकमुपाकुर्यादिति ' ॥

. 201. 16. सवनीयानां निर्वपण इति ॥ सूचमाचार्ययोर्॥चो ह स्माहौपमन्यवः प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यः सवनीयान्निर्वपेदिति ' ॥

. 201. 17. तेषां व्रीहिष्वेव हविष्कृतमुद्दादयत्युपोद्यच्छन्ते यवानिति ॥ सूचꣳ शालीकेर्॥चो ह स्माह बौधायन आवपनप्रभृति यवेषु मन्त्रकर्माभ्यावर्तेत तन्त्रं तु हविष्कृत्[२] स्यादिति ' ॥

आप्यनिनयन इति ॥ जघनेन गार्हपत्यमाप्येभ्यो निनये-

---

१ °नभागिपुत्र° G (sec. m.).

२ Thus Bu G (sec. m.) the vivaraṇa; °तूष्णीमेकेनै° C H U D G (pr. m.); °तूष्णीमेककपा° Be C'.

३ हविष्कृत् G U; हविषूत् D H C; हविष्कृत Bu; हविष्कृतं Be C'; cp. XXI. 4: 75. 7; XXII. 11.

दिति बौधायनो ॥ ऽग्रेणातिहायेति शालीकिरग्रेण वा जघनेन वेत्यौपमन्यवः ॥

I. 202. 1. पाषाणाꣳ सादन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरुक्तो ह स्माह बौधायनः खरे पाषाणि सादयेत्तेषां यथार्थमाददीतेति ॥

I. 203. 9. अथैकधनाग्ग्रहातीन्द्राय वो जुष्टाग्ग्रहामीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥ १६ ॥

I. 203. 14. अग्नेः प्रस्कन्दन इति ॥ होत्रचमसादाग्नुं प्रस्कन्दयेदिति बौधायनो वासतोवरात्कलशादिति[१] शालीकिः ॥

I. 203. 21. क्रतुकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य यथाक्रत्वेवास्य क्रतुकरणानि कुर्यादिति शालीकिः ॥

I. 204. 8. दधिग्रहस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरुक्तो ह स्माह बौधायन औदुम्बरेणैनं पात्रेण गृह्णीयाद्धुत्वा चैतत्पात्रमत्रै-वानुप्रहरेदिति ॥

I. 205. 2. दक्षिणायै दान इति ॥ सूत्रं द्वैधमेवैतद्भवति ॥

I. 205. 7. तासु नियाभ्यासु यजमानं वाचयतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरुक्तोह स्माह बौधायन ऊरौ वोरसि वोपनिगृह्य तासु नियभ्यासु यजमानं वाचयतीति ॥

राज्ञो निर्वपण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरुक्तो ह स्माहौ-न्यवः प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यो राजानं the v[1]रेदिति ॥

---

and th.

[1] ॰ग्रे Thus Bu G H; ॰नोवरोकलशा॰ Be C'; ॰नोवरोऽक U.

I. 206. 11. सो ऽश्नौ स्रुक्ते वाचयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्योपाश्नावेवाश्नौ स्रुक्ते वाचयेदिति ग्रालीकिः ॥

I. 208. 16. उपाश्वन्तर्यामयोर्हेम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्योभावेवोदिते जुह्वयादिति ग्रालीकिरुभावेवानुदिते जुह्वयादित्यौपमन्यवः ॥

I. 207. 11; 209. 8. ग्राग्रयणस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रं ग्रालीकेरेवो ह स्माह बौधायनो द्वयोर्धारयोः प्रातःसवने गृह्णीयात्तिसृणां माध्यंदिने सवने चतसृणां तृतीयसवन इति ॥

I. 211. 18. द्रप्सानुमन्त्रणीयास्विति ॥ सूत्रं बौधायनस्य सुवाङ्कृतीरेवैता जुह्वयादिति ग्रालीकिः ॥ १७ ॥

I. 212. 4. पवमानग्रहाणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य मजुष्टान्परिमृज्य मादयेदिति ग्रालीकिः ॥

I. 212. 13. संतनीनाश्हेम इति ॥ सूत्रं ग्रालीकेरेवो ह स्माह बौधायनो वसतीवरीरप्येतैर्मन्त्रैरवनयेदिति ॥

I. 212. 8. १५ पवमानानामुपाकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य सदस्य एव बर्हिषो ग्रादायोपाकुर्यादिति ग्रालीकिः ॥

I. 212. 14. ब्रह्मण उपवेशन इति ॥ यथा सदस्येवमुपविशेदिति बौधायनो यथा दर्शपूर्णमासयोरेवमिति ग्रालीकिः ॥

---

१ Thus, and cp. XXV. 18, H D C U G; ॰रेवैना Bu; ॰वैना Be C'.

२ Thus (with न) G (sec. m.) U; संततीनां the other MSS., cp. XXV. 18.

I. 212. 14. यजमानस्योपवेशन इति ॥ यथा सदस्येवमुपविशेदिति बौधायनो[1] यथा दर्शपूर्णमासयोरेवमिति शालीकिः[2] ॥

I. 212. 19. अथोद्गाचे वा प्रस्तोचे वा बर्हिषी प्रयच्छतीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः[3] ॥

I. 212. 19. चक्षुषोरुपस्तरणमसि मिथुनस्य प्रजात्या इति वा तूष्णीं वेति। पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

I. 213. 5. पञ्चम्यां प्रस्तुतायां वाचयतीति ॥ सूचं बौधायनस्य[1] यस्यामेव कस्यां चिदाचयेदिति शालीकिः[2] ॥

I 213. 16. सप्तहोतुर्हेम इति ॥ सूचं बौधायनस्यानुसवनमेव सप्तहोतारं जुहुयादिति शालीकिः[1] ॥

I 213. 19. धिष्ण्यानां विहरण इति ॥ स ह स्माह बौधायन आग्नीध्रीयादङ्गारानादाय[1] तत आग्नीध्रीये प्रस्कन्दयेदथानुपूर्वमितरेषु[1] धिष्ण्यान्विहृत्योदीचीनमासीनां[2] कुर्यादित्यथो ह स्माह शालीकिरग्नीध्रीयादङ्गारानादाय तत आग्नीध्रीये प्रस्कन्दयेदथानुपूर्वमितरेषु[1] धिष्ण्यान्विहृत्य न चोदीचीनमासीनां[3] कुर्यादिति[1] ॥

---

१ ॰ग्नीध्र॰ and ॰ग्नीध्रीय॰ the MSS. promiscue; the vivaraṇa and Keś. always ॰ग्नीध्रीय॰।

२ Thus G D C U (pr. m.) संस्थितान् U (sec. m.), ॰मस्थतां H; ॰संस्थां Bu; Be C′ defective.

३ Thus U (sec. m.) D C C′; ॰संस्थानं G (sec. m.); ॰संस्थानं Bu; संस्थानां H Be U (pr. m.) G (pr. m.).

I. 214. 1. धिष्ण्यानां व्याधारण इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

खरुरग्नस्योत्पादन इति ॥ यूपः खरुरग्नमुत्पादयेदिति बौधायनः ॥ पशुरिति शालीकिस्त्वमित्यौपमन्यवो ॥ देवतेत्यौपमन्यवीपुत्रः ॥ १८ ॥ सप्तमः ॥

I. 215. 16. सर्पण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यापरद्वारिक[1] एव यजमानः स्यादिति शालीकिः ॥

तार्तीयसवनिकेषूक्थ्यविग्रहेष्विति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रसर्पेदेव तार्तीयसवनिकेभ्य उक्थ्यविग्रहेभ्यः षोडशिने[2] राचिपर्यायेभ्यो रायंतराय संधय इत्यृचो ह स्माह शालीकिस्तृतीयसवनातिवृद्धिरेवैषा[3] भवति यदेव तृतीयसवने प्रसर्पेत्तत्प्रसृप्तमेव[4] तेषाꣳ[4] स्यादिति प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यः संप्रसर्पेदित्यौपमन्यवः ॥

I. 217. 13. आमिक्षायै मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती च स्यात्सर्वाणि च सवनान्यनुसमियादिति[5] बौधायनस्त्वृणीका च स्यात्स-

---

१ °पराद्वारि° U D C H Be C'; cp. XXI. 9: 86. 7.

२ °शिने G Be; °शिनि Bu H U C D C'.

३ °नातिवृद्धि° Be G (sec. m.); °नांतवृद्धि° C D U; °नंतवृद्धि° H G (pr. m.); नाभिवृद्धि° Bu C' and the vivaraṇa.

४ °मेवैतेषु G (sec. m.); °मेषां H.

५ °नुसमीया° MSS.

र्वाणि च सवनान्यनुसमियादिति[1] शालीकिर्मन्त्रवती च स्यात्प्रातःसवने चैवैषा स्यादित्यौपमन्यवः[1] ॥

I. 217. 11. सवनीयानामुद्दासन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[11] नाना-पाचीष्वेव[2] सवनीयानुद्दासयेदिति शालीकिः[1] ॥

I. 217. 16. प्रातः प्रातःसावस्येति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[11] प्रातःसावस्येत्येव ५ ब्रूयादिति शालीकिः[1] ॥

सवनीयानामनुसंहरण इति ॥ अनुसंहरेदिति बौधा-यनो[11] नानुसंहरेदिति शालीकिः[1] ॥

I. 218 8. प्रतिनिर्याज्ञाणां[3] ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[11] द्विदेवत्येभ्य एव प्रतिनिर्याज्ञान्निगृह्णीयादिति[4] शालीकिः[1] ॥ १०

I. 218. 13. आघार इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[11] ग्रहादेवैतमाघार-माघारयेदिति शालीकिर्द्रोणकलशात्परिप्लुना पाचेणेत्यौप-मन्यवो[11] यजुरेवैतज्जपेन्नैतमाघारमाघारयेदित्याङ्गीरविः[5][1] ॥

---

१ ॰नुसमीया॰ MSS.

२ Thus Be C′ and the viv., ॰पाचेषु Bu G U D C Keś ; ॰पाचेष्वेव H.

३ ॰निर्पा Be C′ H U D C G (pr. m.) ; निर्या॰ Bu G (sec. m.) and the vivaraṇa.

४ निर्पात्याणिगृह्णी॰ G (sec. m.) but the r effaced, Be H C D U ; ॰निर्पात्यांनिगृह्णी॰ Bu ; ॰नर्पाज्ञानिगृह्णी॰ C′ ; ॰निर्पाज्ञान्गृह्णी॰ Keś. ; read probably (with Keś.) ॰निर्याज्ञान्गृह्णीयादिति ।

५ Thus G (sec m.) ; ॰त्रैवमाधार॰ Be H U C D ; ॰नैनमाधारये॰ C′ ॰त्रैतमाधारये॰ G (pr. m.) Keś. ; ॰रेववदेवैतमाधारमा॰ Bu.

220. 9. सꣳस्रावस्यापिधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यावानेव[१] सꣳस्रावः स्यात्तमपिदध्यादिति शाल्मीकिः ॥

220. 14. चमसानामायातन[२] इति ॥ अग्रेण स्रुचः[३] प्राच[३] आयातयेदिति बौधायनो ॥ जघनेन स्रुच उदीच आयातयेदिति शाल्मीकिः ॥ ११ ॥

221. 4. ग्रहयोः संधान इति ॥ अरत्नी च ग्रहौ च संदध्यातामिति बौधायनो ॥ ग्रहावेवेति शाल्मीकिः ॥

222. 12. शुक्रवतो मन्थिवत इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ मन्थिवत इत्येव ब्रूयादिति शाल्मीकिः ॥

222. 20. मन्थिसꣳस्रावस्य होम इति ॥ सूत्रꣳ शाल्मीकेरॅ॥चो ह स्माह बौधायन आहवनीयादेवोदीचो ऽङ्गारान्निर्वर्त्य तेषु मन्थिनः[४] सꣳस्रावं[४] जुहुयादिति ॥

होत्रकचमसानाꣳ[५] होम इति ॥ स ह स्माह बौधायनः शुक्रामन्थिभ्यामेनान्सह सक्तञ्जुहुयाद्विरभ्युन्नीतानित्यॅ॥चो ह स्माह शाल्मीकिर्नैनाञ्शुक्रामन्थिभ्याꣳ सह सक्तञ्जुहुयाद्विरेवाभ्युन्नीतानिति ॥

---

१ यावानेव U D C; यावामेव Be; यावानेव H.

२ °मायतन MSS. and the vivaraṇa.

३ Thus G (sec. m.) Bu; स्रुच उदीच H U C; स्रुच only, Be D C′.

४ मंथिसंस्रा° G (sec. m.).

५ Thus G (sec. m.) and C′ only; होत्रचमसानां the other MSS. and the vivaraṇa.

I. 223. 17. द्विदेवत्यानां भक्षण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य [1] प्राणेषूपनिग्राहं द्विदेवत्यान्भक्षयेदिति प्राज्ञौकि[2]र्दीर्घभक्षणैवैनान्भक्षयेदित्यौपमन्यवः[1] ॥

I. 224. 7. अथैतानि द्विदेवत्यपात्राण्यरिक्तानि करोतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य [1] सोमेनैवैतान्यरिक्तानि स्युरिति प्राज्ञौकिः [1] ॥ ५

I. 224 10. अथैनानि दक्षिणस्य हविर्धानस्योत्तरस्यां वर्तन्याꣳ सादयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यौधसादेवैनान्युपहव्यस्य[2] सादयेदिति[3] प्राज्ञौकिः [1] ॥

वाचि वाचं दधामीति[3] वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः प्राज्ञौकेः [1] ॥ १०

होचकचमसानां प्रतिभक्षण इति ॥ प्रतिभक्षयेदिति बौधायनो [1] न प्रतिभक्षयेदिति प्राज्ञौकिः [1] ॥

I. 229. 6. प्रत्यभिमर्शन इति ॥ सूत्रꣳ प्राज्ञौकेर[1]चो ह स्माह बौधायनो भक्षयन्नेव[4] भक्षाणां पारे प्रत्यभिमृशतीति [1] ॥

---

१ दीर्घभक्षणै॰ MSS., only C′ भक्षणैवैना॰ ; cp. XXV. 20.

२ Uncertain ; ॰न्युपहवस्यासाद॰ G (sec. m.) ; all the other MSS. ॰न्युपहव्य आसाद॰ The vivaraṇa : अधसादेव दक्षिणस्योपहन्यस्य द्रोणकलशसमीपे ; could उपहन्यस्य be the correct reading ?

३ Thus Bu C D G U C′ ; ददामीति H Be. In the text proper no vikalpa of the kind here mentioned, is found ; neither is the yajus to be traced in any text. Perhaps this dvaidham is to be taken together with the foregoing one.

४ Thus G (sec. m.) and the vivaraṇa ; भक्षनेव Bu ; भक्षयेन्नेव H Be U D G (pr. m.) C C′.

I. 233. 1. ऐन्द्राग्नस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरुभयोश्चो ह स्माह दीर्घवात्यो मुखेनेनं पात्रेण गृह्णीयादिति ॥

I. 229. 1. नाराग्नःसानामनुप्रकम्पन इति ॥ अनुप्रकम्पयेरन्निति बौधायनो नानुप्रकम्पयेरन्निति ग्राम्यलोकिर्नैनानुपोद्यच्छेरन्-
५ ग्नेनित्यौपमन्यवः ॥ २० ॥ अष्टमः ॥

234. 13. माध्यंदिनीये ऽभिषव इति ॥ नवकृत्वोनवकृत्वो ऽभिषुत्य निग्राभमुपेयुरिति बौधायनो ऽपरिमितमिति ग्राम्यलोकिः ॥[1]

I. 235. 9. मरुत्वतीययोर्ग्रहण इति ॥ सूचः ग्राम्यलोकेरुभयोश्चो ह स्माह बौधायन उपरिष्टादेवाग्रयणाद्गृह्णीयादिति ग्राम्यलोको ह्येष
१० भवतीति ॥

236. 10. अष्टम्यां प्रस्तुतायां वाचयतीति ॥ सूचं बौधायनस्य यस्यामेव कस्यां चिदाचयेदिति ग्राम्यलोकिः ॥

I. 237. 3. दधिघर्मस्य ग्रहण इति ॥ सूचं बौधायनस्याग्नीध्र एनं गृह्णीयादिति ग्राम्यलोकिः परिश्रित्योभयतः ग्राम्यं कृत्वा-
१५ ग्नीध्र एवेत्यौपमन्यवः ॥

दधिघर्मस्य चर्याया इति ॥ उपाःशु चरेदिति बौधायन उच्चैरिति ग्राम्यलोकिः ॥

237. 16. दधिघर्मस्य भक्षण इति ॥ सूचः ग्राम्यलोकेरुभयोश्चो ह स्माह

---

१ After this dvaidham G U D H C ins. प्रातःसवन एवैषा स्यादित्यौपमन्यवः सवनीयासुद्वासन इति सूचं बो० स्य नानापात्रेष्वेव सवनीयानुद्वासयेदिति ग्रा० कि:। cp. XXI. 19 : 104. 3.

बौधायनो ऽवघ्रभक्षणेनैवेतरे भक्षयेयुर्यजमान एव प्रत्यक्षं भक्षयेदरण्ये[1] ऽनुवाक्येन[1] मन्त्रेणेति[1] ॥

I. 240. 20. दक्षिणानामत्याकरण[2] इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर[3]श्चो ह स्माह बौधायन एकामेव दक्षिणां दक्षिणापथेनात्याक्रामयेदर्धेतरा[2] यथावकाशं गच्छेयुरिति[1] ॥ ५

संचर[4] इति ॥ नीतासु दक्षिणासु[5] यथार्थꣳ संचरेरन्निति बौधायनो[1] नासꣳस्थिते सोमे ऽध्वर्युः प्रत्यङ् सदो ऽतीयादिति शालीकिः[1] ॥

I. 259 7. कृष्णविषाणायाः प्राशन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[1] नीतासु दक्षिणासु चात्वाले कृष्णविषाणां प्राश्नेदिति शालीकिः[1] ॥ १०

I. 241. 9. आचेयस्य संवदन[6] इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर[3]श्चो ह स्माह बौधायनस्त्वरेवाव्यतिषजन्पृच्छेत्क[7] आचेयः क आचेय इति[1] ॥ २१ ॥

---

१ Thus G U (pr. m.), viv., Keś.; ॰ण्येनानुवा॰ Be U (sec. m.); ॰ण्येनवा॰ Bu H D C, ॰ण्येवानुवा॰ C′.

२ Thus Be C′ Bu and the vivaraṇa (one copy) ॰त्याक्रमण U H G D C and the vivaraṇa (another copy).

३ ॰कुर्याद्॰ Be Bu C′; ॰क्रामयेद॰ U H G D C.

४ संचरण Bu.

५ Between दक्षिणासु and यथार्थꣳ the MSS. exc. Be C′ and Keś; ins. चात्वाले, clearly interpolated from the following dvaidham.

६ Thus Bu C′ G (sec. m.), the vivaraṇa; संवादन Be H C U D G (pr. m.).

७ Thus Bu Be G C′; चिरेव्यति॰ H U D C.

241. 13. दक्षिणानां दान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो मह-
र्त्विग्भ्य एना[1] दद्यान्न होत्रकाननुसंचरेरन्निति " न च होत्र-
काननुसंचरेरन्न च सदस्याय दद्यान्न ह्येतस्यानुख्या विज्ञायत
इति शाखौकिः ' ॥

242. 8.१ मरुत्वतीययोर्होम इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यमे-
वाध्वर्युर्जुहुयात्स वषट्कृतानुवषट्कृतः स्यादितरो ऽननुवषट्कृतः[2]
स्यादित्यु[3]भावेवाननुवषट्कृतौ[3] स्यातामिति शाखौकिरु"भावे-
वानुवषट्कृतौ स्यातामित्यौपमन्यवः ' ॥

242. 13. द्वतीयस्य मरुत्वतीयस्य ग्रहण इति ॥ सूचमाचार्ययोर"चो
१० ह स्माह दौर्घवात्यो मुख्येनैनं पात्रेण गृह्णीयादिति " ॥

243. 5. नाराशꣳसानामनुप्रकम्पन इति ॥ अनुप्रकम्पयेरन्निति
बौधायनो " नानुप्रकम्पयेरन्निति शाखौकि"र्नैनानुपोद्यच्छेरꣳ-
स्त्रनेत्यौपमन्यवः ' ॥

244. 2. सौम्यस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवान्स्यादिति बौधायन-
१५ स्त्र"ष्णीक इति शाखौकिः " सौम्य एव मन्त्रवान्त्यात्तूष्णीक
एककपाल इत्यौपमन्यवः ' ॥

245. 11. तार्तीयसवनिके ऽभिषव इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " यदा-
प्यायय[4]ति तेनाꣳशुमदित्येव ब्रूयादिति शाखौकिः ' ॥

---

१ एना Bu G; एनां H Be C′ U D C; एव the vivaraṇa.

२ Emended; नानुव॰ or नानव॰ MSS.

३ Thus Be C′ U; ॰भावेवानु॰ H D C; ॰भावेव वषट्कृतानुवषट्कृतौ G (sec. m.).

I. 245. 19. आदित्यग्रहस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रꣳ ग्राल्लीकेर॥चो ह स्माह बौधायनः पुरस्तादेनमभिषवाद्गृह्णीयात्तूष्णीꣳ[१] ग्रहतानङ्गमवनयेदिति ' ॥

I. 246. 12. आदित्यग्रहस्योदाहनन इति ॥ अर्धर्चेग्र उदाहन्यादिति बौधायन॥ ऋचर्चेति ग्राल्लीकिः ' ॥ ५

I. 247. 11. मैत्रावरुणस्य ग्रथण[२] आग्निरो[२] ऽवनयन[२] इति ॥ सूत्रꣳ ग्राल्लीकेर॥चो ह स्माह बौधायनः श्रोणीयादेव मैत्रावरुणं पयसाग्निरमवनयेदिति ' ॥

I. 248. 5. नवम्यां प्रस्तुतायां वाचयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ' यस्यामेव कस्यां चिदाचयेदिति ग्राल्लीकिः ' ॥ १०

I. 249. 17, 250. 6. होचकाणाꣳ[३] संतर्पण इति ॥ सूत्रꣳ ग्राल्लीकेर॥चो ह स्माह बौधायनो ऽनुसवनमेव होचाः[४] संतर्पयेदिति॥ पञ्च प्रातःसवने षण्माध्यंदिने सवने सप्त तृतीयसवन इत्यौपमन्यवः ' ॥

I. 251. 1. औपासनेष्विति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽनुसंत्रज्यौपासनाननुमन्त्रयेत चमसेभ्यश्च पुरोडाशग्रकलानुपास्येदच चैव १५

---

१ पुरस्तादेवाभि॰ G (sec. m.); पुरस्तादेवमभि॰ D C H.

२ Emended; अथणाग्निरोवनयन Bu G and the vivarana; अथणाग्निरथोरवनयन H U D C; अथणोग्निरोवनयन Be C'.

३ होचकाणां Be G (sec. m.) C', the vivarana; होचाणां Bu; होचणां G (pr. m.); होडणां H U D C.

४ होचाः Bu G (sec. m.); होचकान् Be C' H U D C G (pr. m.).

षड्धोतारं व्याचक्षीतेत्यृचो ह स्माह शालीकिरनुसंप्रैष्येवौपा-
सनाननुमन्त्रयेत पार्श्वतश्चमसेभ्यः[1] पुरोडाशग्रकलानुपास्येदुप-
रिष्टाच्च षड्धोतारं व्याचक्षीतेति ॥ २२ ॥ नवमः ॥

I. 251. 6. सावित्रस्य ग्रहणे सादन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य । मज्जुष्टं
५ परिमृज्य सादयेदिति शालीकिः ॥

I. 252. 5. तदन्यतो-मदं प्रतिगृणातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य मदा
मोद[2] इत्येव[2] प्रतिगृणीयादिति शालीकिः ॥

252. 11. नाराशंसानामनुप्रकम्पन इति ॥ अनुप्रकम्पयेरन्निति
बौधायनो । नानुप्रकम्पयेरन्निति शालीकिर्नैनानुपोद्यच्छेरंश्-
१० श्चनेत्यौपमन्यवः ॥

मौम्यस्य चर्याया इति ॥ उपांशु चरेदिति बौधायन
उच्चैरिति शालीकिः ॥

I. 253. 5. मौम्यस्य परीज्याया इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदि
चैव[3] समस्तौ यदि च विहृतावग्राविष्णू उपांश्वेव स्याता-
१५ मिति समस्तावुपांशु विहृतावुच्चैरिति शालीकिः ॥

248. 12. तार्तीयसवनिकानां धिष्ण्यानां विहरण इति ॥ सूत्रं
शालीकेरृचो ह स्माह बौधायनस्यरित्वा वाचरित्वा वा मौम्ये-
नाङ्गारेणर्तुर्धिष्ण्यान्विहरेदिति ॥

---

१ पार्श्वतः om. Be C'.

२ मोदेत्येव G (sec. m.) only.

३ एव om. Be Bu D U (pr. m.).

I. 254. 6. पात्नीवतस्य श्रयण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ दध्ना वा पयसा वा पात्नीवतꣳ श्रीणीयादिति ग्राह्मीकिर्धिष्ण्यानां व्याघारणग्नेषेणाज्येन पात्नीवतꣳ श्रीणीयादित्यौपमन्यवः ॥

I. 254. 14. पत्न्या उदानयन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यैवासौतापोद्दिष्ठीयाभ्य इति ग्राह्मीकिः ॥ ५

I. 255. 14. तदुभयतो-मदं[1] प्रतिगृणातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ मोदा मोद[2] इवेत्येव[2] प्रतिगृणीयादिति ग्राह्मीकिः ॥

I. 255. 17. ध्रुवस्य प्रच्यावन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सर्व एवैषोऽवनयनमन्त्रः स्यादिति ग्राह्मीकिः ॥ २६ ॥

I. 256. 14. चमसानामायातन[3] इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः ग्राह्मीकेः ॥ १०

I. 256. 15. तेषु चौꣳस्त्रीꣳश्च दूर्वायन्त्रीग्रास्त्यत्येकैकं च दर्भपुञ्जीलमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्याङ्गिरवैते दक्षाः[4] स्थुरिति ग्राह्मीकिः ॥

I. 256. 21. औपयजेष्विति ॥ सूत्रꣳ ग्राह्मीकेरेवो ह स्माह बौधायन आग्नीध्रादग्नीषोमीयस्य[5] च सवनीयस्य चाङ्गारानाहरेच्छामित्राग्नेचावरुणे वशाया इति ॥ १५

---

१ ॰मदं all, against VIII, 15 : 255. 14.

२ मोदैवेत्य॰ G D C C′.

३ ॰मायतन all exc. C.

४ ? दक्षा Bu C′, दक्ष्याः G (sec. m.), दक्षा Be, H U D C omit the word altogether. The vivaraṇa has : अङ्गिरेव साधवो दक्षेनौया इति।

५ Thus, and comp. vol. I l.c., H G U (pr. m.) C D, the vivaraṇa ; ॰ग्नीध्रीया॰ Be C′ U (sec. m.) Bu Keś.

258. 8. मिन्दाऽऽज्योर्होम इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरेव हाहौपमन्यवः पुरस्तान्मिन्दाऽऽज्ञती जुऽहयान्मिन्दाऽऽज्ञती ऽऽज्ञा हारियोजनं यहं गऽछेयादिति ॥

258. 10. ग्राकलैश्वर्याया इति ॥ सूचऽ ग्रालीकेरेव हाह बौधायनो यावन्त्येनाऽऽसि कृतान्यभिविजानीयात्तेषामवयजनमसीत्यभ्याद्धादिति ॥

258. 15. ग्रादित्यस्योपस्थान इति ॥ सूचं बौधायनस्याहवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठेरन्निति ग्रालीकिः ॥

259. 8. कृष्णविषाणाया: प्रासन इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः ग्रालीकैः ॥

59. 12. ग्रवभृथ इति ॥ सूचमाचार्ययोरेव हाहौपमन्यवो ऽचैवैनऽ[1] स्थण्डिले कुम्भमिश्रं प्ररोप्य स्थालीभिश्च ग्रावोवाययेन चावभृथमवेयादिति ॥

61. 12. ग्रावोवाययस्य प्रस्रावन इति ॥ सूचं बौधायनस्य प्रक्षाल्योदाहरेयुरिति ग्रालीकिः ॥ प्रक्षाल्यैवैता स्थालीरुदाहरेयुस्ताखेतानि देविकाहवीऽषि ग्रपयेयुरिति बौधायनः प्रस्रावयेयुरेवेति[2] ग्रालीकिः ॥ २४ ॥

b. कृष्णाजिनस्य प्रस्रावन इति ॥ सूचऽ ग्रालीकेरेव हाह बौधायनः कृष्णाजिनमुन्मुच्याङ्गिरभ्युक्ष्य पुत्राय वान्ते-

---

१ चैवैनं Bu G D C; चैवैन H U (pr. m.); चैवैनत् U (sec. m.), चैनत् Be C'.

२ एव only in G (sec. m.).

वासिने वा दद्यात्सुचोपधानं[1] वैनल्कुर्वीतापि वैनेन पुनर्दीक्षेतापि वैनेन पुनर्यजेतेति ॥

I. 262. 6. उदयनीयस्य बर्हिषः सꣳस्कार इति ॥ असिदादानप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदिति बौधायनः[2] शुल्बप्रभृतीनिति शाल्लीकिः[2] संभरणप्रभृतीनित्यौपमन्यवः ॥ ५

ib. उदयनीयस्य निर्वपण इति ॥ स्रुचि वावधाय[3] चामकाषꣳ स्थाल्यां[4] वा सचामकाषायां[5] निर्वपेदिति[6] ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शाल्लीकेः ॥

I. 262. 9. उदयनीयस्य अपण इति ॥ पयसि अपयेदिति बौधायनो[2] ऽप्सिति शाल्लीकिः ॥ १०

चरोरनुपरिहरण इति ॥ अनुपरिहरेदिति बौधायनो[2] नानुपरिहरेदिति शाल्लीकिः ॥

उदयनीयस्यासादन इति ॥ षड्डोचासादयेदिति बौधायनस्त्रीणीमिति शाल्लीकिः ॥

उदयनीयस्य चर्याया इति ॥ सूचं बौधायनस्याहवनीय १५ एवोदयनीयेन चरेदिति शाल्लीकिः ॥

I. 263. 2, 5. अनूबन्ध्यस्य[7] करण इति ॥ सूचं बौधायनस्य[2] मैचावरु-

---

१ सुचोपधानं all the MSS.; सुवोप० Keś.; सुचां निधानार्थं श्रुतिः the vivaraṇa.

२ वांतर्धाय H D G U C C′.

३ स्थाल्या G (sec. m.) Be C′.

४ °कापयेति G (sec. m.); °कापयेदिति C′.

५ अनू० G (sec. m.) C′ and the vivaraṇa; अनु० the other MSS.

ष्णामिक्षया[1] यजेतेति ग्रालीकिर्[||]चो ह स्माहौपमन्यवो ऽजं[2] पशुमप्यक्षाभेतै[|]काद्शप्रयाजं त्वेव तन्त्रꣳ संतिष्ठापयिषेदिति[|] ॥

वपानां परिह्नोम इति ॥ तांतां परिजुह्वयादिति बौधायन[||] आदित्यश्चान्तस्थेति ग्रालीकिः[|] ॥

हृदयशूलानामुदासन इति ॥ एकैकश उदासयेदिति बौधायनः[||] सर्वान्सहेति[3] ग्रालीकिः[|] ॥ २५ ॥

उखण[4] इति ॥ सर्वाङ्गोपशून्नुखयेदिति बौधायनो[||] ऽन्यत्रर्षभाच्च वशायै चेति ग्रालीकिः[|] ॥

I. 263. 5.[10] आमिक्षाये मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवतो स्यादिति बौधायनस्तू[||]ष्णीकेति ग्रालीकिः[|] ॥

I. 263. 6. मैत्रावरुणे परिधिष्विति ॥ सूत्रꣳ ग्रालीकेर्[||]चो ह स्माह बौधायनः पूर्वे स्थूणे सदसो वा हविर्धानयोर्वा भित्त्वा वैदलकान्परिधीन्मैत्रावरुणे[5] कुर्यादिति[|] ॥

---

१ वा ins. G.

२ ज Bu.

३ सर्वाणि instead of सर्वान् some of the MSS.; some omit सह ।

४ Thus G (sec. m.) and the vivaraṇa of our passage, उखिण a copy of the vivaraṇa of the text proper; उखुण Bu; उखकरण Be C′ U (sec. m.); उखयण C D H U (pr. m.) G (pr. m.) and a copy of the vivaraṇa of the text proper.

५ वै(वे)दलकान् all (and thus also the Karmānta, XXV. 26), exc. G (sec. m.), which has वैदलान् ।

I. 263. 8. उदवसान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " पूर्णाङ्त्यैवोदवस्येदिति ग्राह्लीकिः ' ॥

I. 263. 12. दक्षिणायै दान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " नाचाकामनियतं[1] देयमिति ग्राह्लीकिः ' ॥

I. 263. 13. देविकाहविषां करण इति ॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्याचो ह स्माह बौधायनस्त्रीष्वनूबन्ध्यस्य पशुपुरोडाशमनुवर्तेरंस्त्रीष्वुदवसानीयामिति " सर्वाष्वेवानूबन्ध्यस्य पशुपुरोडाशमनुवर्तेरन्निति ग्राह्लीकिरार्ष्येनैव देविका यजेतेत्याङ्गीगविः ' ॥

I. 264. 5. अग्निभिः प्रत्यवसान इति ॥ अजस्रैः प्रत्यवस्येदिति बौधायनो " ऽरण्योः समारोह्येति ग्राह्लीकिः ' ॥

I. 264. 7. अग्निहोत्रयोः प्रतिहोमः इति ॥ प्रतिजुह्वयादिति बौधायनो " न प्रतिजुह्वयादिति ग्राह्लीकिर्न प्रतिजुह्वयादिति ग्राह्लीकिः[2] ' ॥ २६ ॥ दशमः ॥

॥ इत्येकविंशः[3] प्रश्नः ॥

---

१ Uncertain reading; नाचाकामयतो G (sec. m.); नाचाकामञ्चितं Be C′ (but ञ्च corrected into व); नाचकामनियतं U; नाचकामनिश्चतं H; नाचकामनिश्चनं D; नाचकामनिश्चनं C′; नाचकामनियति Bu. The vivaraṇa, although my copy of it is rather bad, seems at least to point to चकाम० as it runs: दतरोकामस्यानिश्चतो नियमः।

२ The repetition of the finishing words not found in the MSS.

३ On the praśna- number cp. Preface to Vol. II, p. II.

. 1. 1. अथातोऽग्निकल्पं व्याख्यास्यामः ॥

1. 11. खरस्य करण इति ॥ उत्तरपूर्वे ऽवान्तरदेशे कुर्यादिति बौधायन " उत्तर एवेति ग्रालीकिः ' ॥

1. 20. साविचाणाꣳ होम इति ॥ सूचं बौधायनस्य " सम्पद्धा-
५ ष्यत्र चतुर्गृहीतं जुहुयादिति ग्रालीकिः ' ॥

I. 2. 6. गर्दभरग्नाया ग्रादान इति ॥ मन्त्रेणाददीतेति बौधायनस्त्वष्णीमिति ग्रालीकिः ' ॥

. 1. 9. वल्मीकवपाये निधाने वैश्यस्योपवेग्रन इति ॥ सूचꣳ ग्रालीकेर "चो ह स्माह बौधायनो वल्मीकवपां निदध्यान्न
१० वैश्यमुपवेग्रयेद्यत्र खनिः[1] स्यात्तद्गच्छेद्यस्तत्र पृच्छेत्तं प्रतिब्रूयादिति ' ॥

I. 3. 6. खनन इति ॥ ग्रर्धचग्रः खनेदिति बौधायन " ऋचर्चेति ग्रालीकिः ' ॥

3. 10. पुष्करपर्णेनोत्तरदण्डेन मꣳस्तृणातीति ॥ सूचं बौधाय-
१५ नस्य " यथोत्पत्त्यैव मꣳस्तृणीयादिति ग्रालीकिः ' ॥

3. 14. पिण्डानाꣳ हरण इति ॥ सूचꣳ ग्रालीकेर "चो ह स्माह बौधायनः सर्वाभिःसर्वाभिश्चतुर्हरेदिति " गायत्रीभिर्हरेच्चिष्टुग्भिः सादयेदित्यौपमन्यवः ' ॥

I. 4. 8. ग्रश्वस्यात्यायमन इति ॥ सूचꣳ ग्रालीकेर "चो ह स्माह
२० बौधायनस्त्वष्णीमश्वमत्यायच्छेत्सर्व एवैष गर्दभमन्त्रः स्यादिति ' ॥

---

[1] खनि or खनी the MSS. खनिः भाविता मत् the Mahāgnisarvasva.

II. 4. 12. द्यावापृथिव्योः समीक्षण इति ॥ उभे षड्वृत्वः समीक्षेतेति बौधायनस्त्वि॥रेवेति ग्राह्मीकिः॥ प्राच्यां दिशि संधिमीक्षमाण एतं मन्त्रं जपेदित्यौपमन्यवः ॥

II. 4. 16. अपो रशने अभ्यवहरन्त्यपि वाङ्गिरभुक्ष्व भुञ्जत इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः ग्राह्मीकेः ॥ १ ॥ ५

II. 5. 11. उखानां करण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽषाढामप्येतस्ये याजुष्ये पादमार्चीं[1] कुर्याद्यावन्मार्चीं चादायेष्टकामृत्तिकायामपिसृजेदेवमस्य[2] सर्वो ऽग्निर्याजुषो भवतीत्यै॥कामेवोखां मन्त्रेण कुर्यात्तूष्णीमितरे इति ग्राह्मीकिः ॥

सर्वासु भिन्नासु प्रत्यय इति ॥ स ह स्माह बौधायनः १० समाविचं मन्त्रकर्माभ्यावर्तयेदिति[3] ॥ यदन्यत्साविचेभ्य इति ग्राह्मीकिः ॥

II. 6. 4. अथादत्त एकविंशतिं वृष्णो अश्वस्य शकृत्पिण्डानभ्रिमग्निं पचनमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यस्येव कस्य चाश्वस्याददीतेति ग्राह्मीकिः ॥ १५

II. 6 5. उखानां धूपन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यापरिमितैर्मन्त्रैर्धूपयेदिति ग्राह्मीकिः ॥

---

१ पाद॰ B U and G (sec. m.) Bu; पद॰ Be C′ U and G (pr. m.).

२ ॰ष्टकायास्त्वि॰ B G (sec. m.); the vivaraṇa: सर्वेष्टकार्थायां (या the Ms.) स्वदि, the Ms.: सर्वेष्टकार्थायां (या the Ms.) सृत्तिकायाम्।

३ Thus G, U (sec. m.) and the Ms.; संचाकर्मा॰ B; संचकर्मस्वावर्त॰ Bu; कर्माभ्यावर्त॰ Be C′.

I. 6. 11. उखानां प्रवृज्जन इति ॥ सूचं बौधायनस्य कामेवोखां मन्त्रेण प्रवृज्यात्तूष्णीमितरे इति शालीकिः ॥

I. 6. 14. ताः प्राचीर्वोदीचीर्वायातयतीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

I. 6. 15. पचन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उखा ऋषभान्मण्ड-लेष्टका वार्हस्त्यं महावीरं लोकंपृणा इत्येतद्गार्हपत्यात्पचेदथेतरद्वामाग्नेरिति यत्किं चेष्टकोक्तं ग्रामाग्निना तत्पचेद्धविरुक्तं गार्हपत्यादिति शालीकिः ॥

II. 8. 7. पशुशीर्षाणां करण इति ॥ प्रत्यक्षाणि वा मार्त्तिकानि वा स्युरिति बौधायनः प्रत्यक्षाण्येवेति शालीकिर्हिरण्मया-नीत्यौपमन्यवो वायव्यश्चरसि वैतान्मन्त्रान्निगदेदित्यौप-मन्यवीपुत्रः ॥

II. 9. 4. चिरपमन्त्रैः पर्णशाखया परिकर्षतीति ॥ सूचं बौधाय-नस्यानुपरिकीर्यैव माषान्यमगाथाभिः परिगायेदिति शालीकिः ॥

I. 10. 9. आघार इति ॥ उभाभ्यां मन्त्राभ्यामेतमाघारमाघार-येदिति बौधायनो हिरण्यगर्भः समवर्तताग्र इत्येतयैवैतमा-घारमाघारयेदिति शालीकिः ॥ २ ॥ प्रथमः ॥

अनिष्टप्रथमसोमस्याध्वरदीक्षाऽऽतीनाꣳ होम इति ॥ अध्वरदीक्षाऽऽतौर्ऽलाग्निका जुह्वादिति बौधायन आग्निका एवेति शालीकिः ॥

11. 12. वैराजीषु दीक्षास्विति ॥ स ह स्माह बौधायनो नासं-

वत्सरꣳ सोथ्यचैराजोदौचाः कुर्वीत ' कामꣳ संवत्सरꣳ सोथ्यचैराजोदौचाः कुर्वीत ' संवत्सरं वा भूत्वैकाहिकं[1] कुर्वीतैकाहिकस्त्वेवाग्निरिति[2] ग्रालीकिः ' ॥

II. 13. 7. काम्यस्यान्ववधान[3] इति ॥ जाते काम्यमन्ववदध्यादिति[4] बौधायनः " पुरस्तादेवेति ग्रालीकिः ' ॥ ५

II. 13. 18. औदुम्बरीणाꣳ समिधामभ्याधान इति ॥ सूत्रं ग्रालीकेरॄचो ह स्माह बौधायन एकामेव समिधं पञ्चर्चेनाभ्याद-ध्यात्तदेव राज्ञोघ्नꣳ स्यादिति ' ॥

II. 15. 14. अन्नपतीयायै समिधो ऽभ्याधान इति ॥ सूत्रꣳ ग्रालीकेरॄचो ह स्माह बौधायनो ऽन्नपतीयां प्रतिसमेधनीयां वैष्ण- १० वीमित्येता अभ्याद्ध्यादिति ' ॥

II. 16. 2. वात्सप्रविष्णुक्रमयोः संनिपात इति ॥ अहरहः संनिपातये-दिति बौधायन " आदितस्यान्ततस्येति ग्रालीकिः ' ॥

उख्य उद्यते प्रायश्चित्तकरण[5] इति ॥ स ह स्माह बौधा-

---

१ Thus G U C′ and the Ms.; भूत्वैकाहिकं B Bu; भूत्वैकाहं Be.

२ According to the vivaraṇa of this dvaidham, given in Ms., the इति, which is missing in all the MSS., ought to be inserted before ऐकाहिकस्त्वे॰।

३ Thus U (sec. m.) C′; ॰स्यान्वाधान the other MSS.

४ Thus B Be C′ Bu G (sec. m.) U (sec. m.); ॰न्वादध्या॰ G (pr. m.) and the Ms.

५ प्रायश्चित्तस्य करण G (sec. m.) U.

यनः प्रवृज्य परिदायार्काऽऽतिभिरभिजुऽहुयादथेतरत्कर्मावृता कुर्यादित्यॅचो ह स्माह शालीकिः प्रवृज्य परिदायार्काऽऽतिभिरभिजुऽहुयान्न चेतरत्कर्मावृता कुर्यादिति ॥

16. 12. प्रयाण इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयेन प्रयायादाध्वरिकेण चाग्निकेन चेत्याग्निकेनैवेति शालीकिः ॥

165. 15. अथ यद्यपर्याणा[1] अप उपाधिगच्छतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरॅचो ह स्माह बौधायनो यत्रैवापर्याणा अप उपाधिगच्छेत्तद्भस्म प्रवेशयेन्न च विगर्भां तां कुर्याद्यावन्मात्रं वादाय प्रत्यवदध्यात्प्रसद्य भस्मना योनिमित्यथेतरत्स्थालीषु वा सतेषु वानुनिधापयेदिति ॥

17. 13. देवयजनस्याध्यवसान इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयेनाध्यवस्येदाध्वरिकेण चाग्निकेन चेत्याग्निकेनैवेति शालीकिः ॥ ३ ॥

18. 14. संभाराणां निवपन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरॅचो ह स्माह बौधायनो भस्म चैवोषाꣳस्त्र मन्त्रेण निवपेत्तूष्णीमितरौ संभाराविति ॥

II. 19. 4. गार्हपत्यचितावितीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरॅचो ह स्माह बौधायनो ऽग्निग्रहणꣳ स्वयंचितिꣳ श्येतक्षणयोरभिमर्शनमधिद्रवणमवद्रवणमिति[2] सर्वमेवैतत्कर्मावृता कुर्यादिति ॥

---

१ Thus here and infra all.

२ Thus Be C′ and cp. XXIII. 15; ॰धिद्रवणावद्रवण इति B ॰धिद्रवणावद्रवणे इति U (sec. m.) Ms; ॰धिद्रवणमिति Bu G U (pr. m.).

माहस्रं चिन्वीत प्रथमं चिन्वानः पञ्चचितीकं चेति ॥ स ह स्माह बौधायनः समाप्तेतासूतुर्थं चिन्वानो जानुदघ्नं यात ऊर्ध्वं प्रत्याददीत पञ्चचितीकं चेत्यॄचो ह स्माह ग्राखीकिः समाप्तेतासूतुर्थं चिन्वानो ग्रीवदघ्नं चैवात ऊर्ध्वं प्रत्याददीतैकचितीकं चेति[1] ॥ ५

वात्सप्रविष्णुक्रमयोः संनिपात इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यद्यह[1] वात्सप्रमुपवसथे संपद्येत वात्सप्रेणोपस्थाय संनिवपेतांय यदि विष्णुक्रमा उपवसथे संपद्येरन्विष्णुक्रमैः क्रमित्वा वात्सप्रेणोपस्थाय संनिवापेन प्रक्रामेदित्यॄचो ह स्माह ग्राखीकिर्यद्यह[2] वात्सप्रमुपवसथे संपद्येत वात्सप्रेणोपस्थाय श्वो भूते संनिवपेतांय यदि विष्णुक्रमा उपवसथे संपद्येरन्विष्णुक्रमैः क्रमित्वा वात्सप्रेणोपस्थाय श्वो भूते संनिवापेनैव प्रक्रामेदिति[1] ॥ १०

II. 20. 3. तस्यामन्यचावेक्षमाणो दधिद्रप्पाग्प्राश्यत्यमुं ते शुचि दधामीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः ग्राखीकेः[1] ॥ १५

II. 20. 5. अथैनाꣳ सिकताभिः पूरयित्वा दध्नोपरिष्टात्संप्रच्छाद्येति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[1] सिकताभिरेवैनां[2] पूरयित्वोत्तरे ग्राखाखण्डे निदध्यादिति ग्राखीकिः[1] ॥

---

१ Thus Bu U G (sec. m.) Be C'; यदिह B G (pr. m.); यदि Ms.

२ °रेवैनां Bu Be C'; °रेवैना B G U Ms.

II. 20. 7. ग्निक्यस्यादान इति ॥ मन्त्रेणाददीतेति बौधायनस्त्रूष्णी-
मिति ग्राल्लीकिः ॥

I. 20. 15. नैर्ऋतीनामुपस्थान[१] इति ॥ कुर्वीताच तयादेवतसूददोहसे[२]
इति[३] बौधायनो न कुर्वीतेति ग्राल्लीकिः ॥

I. 20. 17.[४] उदपात्रस्योपनिनयन इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति
बौधायनो यथोपपादमिति ग्राल्लीकिः ॥

II. 21. 1. गार्हपत्यस्योपस्थान इति । सूचं बौधायनस्त्राहवनीय-
मेवैतेन यजुषोपतिष्ठेरन्निति ग्राल्लीकिः ॥ ४ ॥ द्वितीयः ॥

I. 21. 13[५] स्रुग्घयजुषो हरण इति ॥ सूचं बौधायनस्त्रौपरवकाला-
दण्यचाग्नौध्रो हरेदिति ग्राल्लीकिः ॥

II. 57. 4. आख्यातं चात्वालस्य परिलेखनम् ॥

II. 57. 7. आख्यातं लोकाग्नीनां हरणम् ॥

I. 94. 5. आख्यातꣳ स्फ्यविधनानामुपस्थानम् ॥

. 21. 17. कार्ष्णाजिनीनामुपमोचन इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायन-
स्त्रोत्तरः ग्राल्लीकेः ॥

I. 22. 6. वज्रिणीनामुपधान इति ॥ सूचꣳ ग्राल्लीकेस्त्रो ह स्माह
बौधायनो ऽग्नेण यूपावटीयꣳ शङ्कुं तिष्ठन्ननुरधिष्यं कृत्वा
प्राञ्चं बाणं प्रविध्येत्तमनुद्रुत्याग्मानमुपदध्यादेवं दक्षिणत एवं
पश्चादेवमुत्तरत इति ॥

---

१ °मुपधान most of the MSS.

२ Thus B G; °दोहदे इति Bu; °दोहस इति Be; °दोहसाविति U (sec. m.), Ms.; C′ uncertain.

II. 23. 2. ऐन्द्रिया[1] उपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " पुच्छ ऐन्द्रीमुपदध्यादिति ग्रालीकिः ' ॥

II. 23. 8. उदपात्रस्योपनिनय इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो " यथोपपादमिति ग्रालीकिः ' ॥

ib. दर्भस्तम्बस्योपधान इति ॥ वाक्का समुद्र उपदधात्विति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः ग्रालीकेः ' ॥ ५

II. 23. 10. दूर्वेष्टकाया उपधान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो दूर्वया वा सहोपदध्याद्दूर्वां[2] वैवेति[2] " मन्त्रदूर्वैवैषा स्यादिति ग्रालीकिः ' ॥

II. 23. 13. ग्रौदुम्बरं युगलाङ्गलमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " दार्ष्टवृत्तमेवैनत्कुर्यादिति[3] ग्रालीकिः ॥ पुरुषा एवैतद्युगलाङ्गलं पुरस्तादाददते ऽध्वर्युः पश्चादिति बौधायनः " प्रत्यक्षमेवैतत्संयुज्य क्षषेदिति ग्रालीकिः ' ॥ १०

II. 24. 1. कर्षण इति ॥ संप्रत्याहारं[4] क्षषेदिति बौधायन " ग्रावाजग्र[5] इति ग्रालीकिः ॥ ५ ॥ १५

१ Thus Be G (pr. m.); ऐन्द्रा Bu B G (sec. m.); ऐन्द्रियासु॰ Bu.

२ Thus C′; दूर्वावैवेति B Be G; चैवेति U (sec. m.); वेति U (pr. m.).

३ Thus C′ the Viv. and Ms. ॰दृष्य॰ the other MSS.— ॰मेवैतत्कु॰ G Ms., ॰मेवैनेकु॰ Be C′.

४ Thus Be C′; संप्रत्यहारं Bu G; संप्रत्यगाहारं U, प्रत्यहारं B. संप्रत्याहृत्याहृत्य the Viv.

५ Thus B G U and the Viv.; ग्रगाजन Bu, ग्रावाज Be C′. Meaning uncertain.

I. 23. 16. गोयुगानामनुमन्त्रण इति ॥ तत्तदेवानुमन्त्रयेदिति बौधायनः ॥ सर्वाणि सहेति शालीकिः ॥

I. 24. 10. सर्वौषधस्य वपन इति ॥ अर्धर्चशो वपेदिति बौधायन ॥ स्वर्चर्चेति शालीकिः ॥

I. 24. 14. 4 इतरमितरत्र विपरिहरतीतरमितरत्रेति ॥ सूत्रं बौधायनस्यादिदान एवैतां दिशमभिसंपादयेदिति शालीकि ॥ यजुषा यजुर्विपरिहरेदित्यौपमन्यवः ॥

II. 26. 8. स दर्भपुञ्जीलानि पयःप्रोक्षे ऽवधाय तैः प्रोक्षत्यग्नीन्धो ऽग्निभ्यो जुष्टाम्प्रोक्षामीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II. 27. 5. कुम्भेष्टकानामुपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पक्षपुच्छेष्वेवैना[1] उपदध्यादिति[1] शालीकिः ॥

नानामन्त्रासु दिशो भजमानास्विति ॥ तयादेवतेनानुक्रम्य पारे सूददोहसः कुर्वीतेति बौधायनस्यैतामेवेष्टकां परिनिस्तिष्ठेदिति शालीकिः ॥

इष्टकागणानामुपधान इति ॥ तयादेवतेनानुक्रम्य पारे सूददोहसः कुर्वीतेति बौधायनस्यैतमेवेष्टकागणं परिनिस्तिष्ठेदिति शालीकिः ॥

28. 8-10. अभिमर्शं ऽभिहोम इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरेको ह स्माहौ-

---

१ Thus B G U (sec. m.); ॰पुरश्चेतामुप॰ Bu; ॰पुरश्चेष्टका उप॰ Be C.

पमन्यवः पुरस्तादभिमर्शाभिहोमाभ्यां तयादेवतसूददोहसः[1] कुर्वीतेति[1] ॥

II. 28. 15. मर्पग्निरम[2] उपधान इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालौकेः ॥

II. 30. 10. औदुम्बरं चोलूखलमुसलमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[11] ५ दार्ष्णवृक्षमेवैनत्कुर्यादिति[3] शालौकिः[1] ॥ ६ ॥

II. 30. 11. सर्वौषधस्यावहनन इति ॥ मन्त्रेणावहन्यादिति बौधायनस्य[11] ष्णीमिति शालौकिः[1] ॥

II. 30. 17. उखानामुपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[11] कामेवोखां मन्त्रेणोपदध्यात्तूष्णीमितरे इति शालौकिः[1] ॥ १०

II. 31. 13. पशुग्नौर्वाणामुपधान इति ॥ मध्य उपदध्यादिति बौधायनो[11] ऽन्तेषु तस्य द्युदूह्योपदध्यादिति शालौकिः[1] ॥

अथर्वग्निरम उपधान इति ॥ पुरस्तात्सर्वतोमुखमग्नेण स्वयमाहृणामच नवर्चमथर्वग्निर उपदध्यादिति बौधायनो[11] नाथर्वग्निर इति शालौकिः[1] ॥ १५

II. 33. 12. सर्वतोमखस्योपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यानुदिग्नमेव[4] गायत्रीरुपदध्यादिति शालौकिः[1] ॥

---

१ Thus all the MSS.; ॰दोहसौ Ms.

२ ॰ग्निर MSS. exc. C'.

३ ॰दृक्ष्यं॰ MSS. exc. U C' and Ms.; ॰मेवैतं MSS. exc. U.

४ Thus Be C'' U (sec. m.) and the Viv.; the other MSS. om. एव।

33. 15. अङ्गानामुपधान इति ॥ सूचं बौधायनस्य ॥ विज्ञाते-ष्वेवाङ्गेष्वङ्गान्युपदध्यादिति ग्रालीकिः ॥

34. 2 ऋषभस्योपधान इति ॥ सूचम् ग्रालीकेर ॥ चो ह स्माह बौधायन ईषत्प्रत्यवहतग्निरमनेनमुपदध्याद्यर्षभो[१] वाग्नित्व-
५ मुपतिष्ठतीति[२] ॥

अतीतानामिष्टकागणानामुपधान इति ॥ ग्राधिमुपदध्या-दिति[३] बौधायनश्चित्यन्न इति ग्रालीकिः ॥

व्रतप्रदान इति ॥ मध्यंदिने व्रतं प्रयच्छेदिति बौधायन-श्चित्यन्न इति ग्रालीकिः ॥ ७ ॥ तृतीयः ॥

35. 1. १० पुरीषचितेरुपधान इति ॥ सूचं बौधायनस्य ॥ पूर्वेद्युरेव पुरीषचितिं परिनिस्तिष्टेदिति ग्रालीकिः ॥

ग्रश्वावभितस्तिष्टेतां क्षण उत्तरः[४] श्वेतो दक्षिण[५] इति ॥ ग्रत्रैवाभ्यां तिष्ठद्भ्यां घासमाहारयेदिति बौधायनः ॥ काले-काल एवैनावुदानयेयुरिति ग्रालीकिः ॥

39. 1. १५ वालखिल्यानामुपधान इति ॥ उपरिष्टाद्वालखिल्या उप-दध्यादिति बौधायनः ॥ पार्श्वत इति ग्रालीकिः ॥

---

१ Thus (प्रत्यवहृत॰) U G (pr. m.) C′ and Ms.; ॰प्रत्यवहत॰ Bu; प्रत्यमवहृत॰ Be G (sec. m.), प्रत्यगवहृत॰ B.

२ Thus G and Ms.; वाग्नितमुप॰ or वाग्नितामुप॰ the other MSS.

३ Thus B G U (sec. m.), Ms. and the Viv.; ग्रधि॰ Bu, ग्रदि॰ Be C′ U (pr. m.).

४ उत्तरत G C and the Viv.

५ दक्षिणत B G.

II. 41. 1. सृष्टीनामायातन[1] इति ॥ अग्नेण स्वयमाहृणामुदीचीरेना आयातयेदोत्तरस्मात्यत्तमंधेः सर्वतो[2] वेति[3] ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः[1] ॥

II. 41. 5. व्युष्टीनामुपधान इति ॥ सूत्रं शालीकेरिचो ह स्माह बौधायनः पुरस्तादेनाः प्रतीचीरुपदध्यात्पुरस्ताद्धि प्रतीचो राचिर्व्युच्यतीति[1] ॥ ५

II. 42. 18. तामां पुरीषवतीं मध्य उपदधातीति ॥ स ह स्माह बौधायनः पुरीषेण वा सहोपदध्यात्पुरीषं[2] वैवेति[3] मन्त्र-पुरीषवैवैषा स्यादिति शालीकिः[1] ॥

II. 42. 20. वैराजानामुपधान इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः[1] ॥ १०

II. 43. 9. याज्ञसेनीनामुपधान इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

II. 43. 21. घृतेष्टकानामुपधान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो घृतेन वा सहोपदध्याद्घृतेन वाभ्यज्येति[11] मन्त्रघृता एवैताः स्युरिति शालीकि[12]र्घृतपिण्डानेवाचोपदध्यादित्यौपमन्यवः[1] ॥ १५

---

१ Thus C′ (sec. m.), Ms., the Viv. (one copy); ॰मायतन the other MSS.

२ Thus Ms. and the Viv.; सर्वत इति वेति Bu B G U (pr. m.); सर्वत एवेति U (sec. m.) Be C′.

३ Thus G; ॰पंचेवेति B Be Bu; पंचतिवेति U, ॰पंवैत्सवेति C′; ॰पमेवेति the Ms.

दृष्टकानामावापस्थान इति ॥ अन्तरेण ज्योतिष्मतीञ्च भूतेष्टकाश्चैतदिष्टकानामावापस्थानं भवतीति ॥ स ह स्माह बौधायनः संवेशनयजुः प्रबुद्धयजुः प्रयाणयजुरपर्याणयजुः सामिधेनीराप्नीरतीताꣳश्चेष्टकागणानचोपदध्यादित्यॐचो[१] ह स्माह शालीकिर्नानिष्टकं मन्त्रमिष्टकावदापादयेदतीतानेवेष्टकागणानचोपदध्यादिति[२] ॥

1. 45. 4. पौर्णमास्या उपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्योत्तर एवाꣳशे पौर्णमासीमुपदध्यादिति शालीकिः ॥

1. 45. 6. नचत्रेष्टकानामुपधान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरॐचो ह स्माह बौधायनः प्रतितारकं चाचेष्टका उपदध्यात्तत्रतत्र च रोचयेदिति ॥

45. 15. सर्वतोमुखस्योपधान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरॐचो ह स्माह बौधायनो व्यवेतं[३] खल्विदं कृष्णस्याभिमर्शनेन[४] भवति सर्वतोमुखमुपधास्यन्क्षेतमश्वमभिमृशेदिति ॥

1. 46. 3.१५ वर्धनेष्विति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरॐचो ह स्माह बौधायनो

---

१ Before चचोपदध्या॰ Bu Be C' G (pr. m.) U (sec. m.) ins. एतदेव or एतद् here and l. 6; B G (sec. m.) and the Ms. om. these words.

२ ॰पातयेदितिता॰ some.

३ व्यवेतं Be U (sec. m.) Ms. (=व्यवच्छितं); व्यपेतं B G, व्यवेतं C' व्यपोवेतं Bu.

४ ॰मर्शनं the Ms.

यावन्ति वर्धनानि समाने ऽहनि संनिपतेयुः सर्वेषां पारे तथादेवतसूददोहसः कुर्वीतेति ' ॥ ८ ॥ चतुर्थः ॥

II. 47. 9. अथ प्रोक्षणीषु हिरण्यशल्काम्प्रत्यस्यत्यूर्ध्वे[१] त्रिभ्यो ऽपरिमितानिति सहस्रमिति प्रोक्तं ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥ ५

II. 48. 9. शतरुद्रीयस्य होम इति ॥ सूत्रमाचार्ययोः " पूर्वस्मिन्नेवानीके जुह्वयादिति गौतमः ' ॥

II. 49. 8. नमस्कारैरुपस्थान इति ॥ स ह स्माह बौधायनः सधनुष्क एवोपतिष्ठतोत्तरस्या एव दिश आवृत्यैतेनैव यथेतमेत्य पश्चात्प्राङ् तिष्ठन्नूर्ध्वामुपतिष्ठेतेत्य"चो[२] ह स्माह शालीकिर्दक्षिणैव धनुरुपतिष्ठेतैतस्या एव दिश आवृत्यैतेनैव यथेतमेत्य पश्चात्प्राङ् तिष्ठन्नूर्ध्वामुपतिष्ठेतेति[२] ' ॥ १०

II. 49. 13. परिषिच्यमाने यजमानं वाचयतीति ॥ सूत्रम् शालीकेर"चो ह स्माह बौधायनः परिषिच्यपरिषिच्यैवाग्नि कुम्भं निदध्यादग्नय्स्ते चुदमुं ते शुगच्छत्वित्यभिनिर्दिशेद्यं द्विष्यादिति ' ॥ १५

II. 50. 3 विकर्षण इति ॥ अर्धर्चशो विकर्षेदिति बौधायन " ऋचर्चेति शालीकिः ' ॥

---

१ आवपति instead of प्रत्यस्यति Be C'.

२ Thus (ऊर्ध्वाम्) Be C and the Viv.; ऊर्ध्वम् all the other MSS. and the Ms.

II. 52. 3. स्रुयमाहवनीये व्याघारण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याग्नि-
चतुरश्रामेनां व्याघारयेदिति श्रालीकिः ॥

II. 53. 4. वैश्वानरमारुतानां मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवन्तः स्युरिति
बौधायनस्तूष्णीका इति श्रालीकिर्वैश्वानर एव मन्त्रवान्स्या-
५ त्तूष्णीका मारुता इत्यौपमन्यवः ॥

II. 53. 6. श्रानीकवतस्य होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याहवनीय
एवानीकवतं जुहुयादिति श्रालीकिः ॥

II. 54. 4. श्रथैनꣳ संचितमाज्यप्रोक्षेण प्रोक्षतीति ॥ सूत्रꣳ श्रालीके-
रुक्षो ह स्माह बौधायनो मन्त्रानुदिशं चैनं प्रोक्षन्मन्त्रा-
१० नुलोकं चेति ॥

I. 54. 15. दध्नस्य निधान इति ॥ म ह स्माह बौधायन उभये-
नेध्मं निदध्यादाध्वरिकेण चाग्निकेन चेत्याग्निकेनैवेति
श्रालीकिः ॥ ९ ॥

II. 55. 1. श्राकलैः परिधान इति ॥ श्राहवनीयं परिदध्यादिति
१५ बौधायनः पुच्छमेवेति श्रालीकिः ॥

II. 55. 5. स्रुवाऊत्योः करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न
कुर्यादिति श्रालीकिः ॥

II. 55. 7. पूर्णाऊत्यै[1] करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न
कुर्यादिति श्रालीकिः ॥

II. 55. 8.१० श्रत्र जुहून्मनसा दिशो ध्यायेदिति[2] ॥ दिग्भ्यो ऽहमग्नि-

---

१ Thus Ms. only; पूर्णाऊत्योः the MSS.; पर्णाऊतिकरण the Viv.

२ इति om. all exc. Ms.

मभि[1]संभराणीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः[1] ॥

II. 56. 8. प्रसेकस्यायातन[2] इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

II. 56. 10. तस्मिꣳस्चतुर उपस्तृणान आहेति ॥ सूचं बौधायनस्य " नोपस्तृणीतेति शालीकिः[1] ॥

II. 56. 12. प्रसेकस्यानुप्रहरण इति ॥ अनुप्रहरेदिति बौधायनो " नानुप्रहरेदिति शालीकिः[1] ॥

II. 56. 13. ब्रह्मौदनस्य अपण इति ॥ अग्न्याधेयवच्छूपथेदिति बौधायन " एतस्मिन्नेवेति शालीकिः[1] ॥

II. 56. 14. ब्रह्मौदनस्य प्राशन इति ॥ उत्तरे ओष्ठन्ते प्राश्नीयुरिति बौधायनः " पुच्छमेवाभित इति शालीकिः[1] ॥

II. 57. 4. वातनामानाꣳ होम इति ॥ सूचं बौधायनस्य " वातमथनाञ्जलिना जुहुयादिति शालीकिः " कृष्णाजिनपुटेन जुहुयादित्यौपमन्यवः[1] ॥

II. 57. 9. प्राकलानामनुप्रहरण इति ॥ अनुप्रहरेदिति बौधायनो " नानुप्रहरेदिति शालीकिः[1] ॥ १० ॥ पञ्चमः ॥

II. 57. 12. अग्निधिष्ण्यानामुपधान इति ॥ सूचं बौधायनस्य " सर्वा एव याजुषीरुपदध्यादिति शालीकिः[1] ॥

---

१ The two akṣaras इम effaced in G.

२ °यतन MSS. exc. Be C'.

58. 2. नानाबीजानां निर्वपण इति ॥ निर्वपणेनानुसमेत्य[1] व्यभिमृशेदिति[1] बौधायनस्योक्तदेव हविः परिनिस्थितेदिति प्रातीकिः[1] ॥

तेषां व्रीहिष्वेव हविष्कृतमुद्दादयत्युपोद्यच्छन्ते यवानिति ॥ सूत्रꣳ प्रातीकेरुक्तो ह स्माह बौधायन आवपनप्रभृति यवेषु मन्त्रकर्माभ्यावर्तेत तन्त्वं तु हविष्कृत्[2] स्यादिति[1] ॥

आप्यनिनयन इति ॥ जघनेन गार्हपत्यमाप्येभ्यो निनयेदिति बौधायनो[1] ऽग्नेणातिहायेति प्रातीकिरग्नेण वा जघनेन वेत्यौपमन्यवः[1] ॥

१० सचरुपशुपुरोडाशा[3] एवेतरेषाꣳ हविषामिडा अवद्येद्भ्यर्धादेति[4][1] सपशुपुरोडाशानां वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः प्रातीकेः[1] ॥

58. 7. अत्याक्रमण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[1] सह खिष्टकृतात्याक्रामेदिति[5] प्रातीकिः[1] ॥

0. 10. १५ अभिषेक इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरुक्तो ह स्माहौपमन्यवः

---

१ °समेत्याभिमृशेदिति U (sec. m.).

२ Thus G (sec. m.) Bu Be C′ Ms; °ष्कृत B G (pr. m.) U; cp. XXI. 4: 75. 7, XXI. 16: 99. 16.

३ °पशु° om. B G U (pr. m.) the Viv.— °डाश B Bu G U (pr. m.) the Viv.; °डाशा Be C′ U (sec. m.).

४ Thus (and cp. II. 71. 5) B G B; °दत्यर्धादेति Be C′ °दत्यर्धेदेति Bu.

५ Thus U (pr. m.) C′, the Viv.; खिष्टकृतमत्या° the other MSS.

पुरस्ताल्लिष्टक्रतो यावदाज्ञातेनाभिषिञ्चेन्नाच कृष्णाजिनं न रुक्मौ[१] न पार्थानि भवन्ति कुशानेव संस्तीर्य तेष्वेनमभिषिञ्चेदिति ' ॥

II. 58. 18; 59. 8. योगे विमोक इति ॥ अहरहर्युञ्ज्यादहरहर्विमुञ्चेदिति बौधायनो " ऽहरहर्युञ्ज्यादन्ते विमुञ्चेदिति शालीकिर"ादित एव युञ्ज्यादन्ते विमुञ्चेदित्यौपमन्यवः ' ॥

II. 59. 11. क्रतुकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " यथाक्रत्वेवास्य क्रतुकरणानि कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

II. 59. 13. ऐकादशिनानां[२] पशूनामुपाकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यै"कयूप एवैकादशिनान्पशूनुपाकुर्यादिति शालीकिः ' ॥ ११ ॥

II. 59. 17. वपानां परिहोम इति ॥ तांतां परिजुहुयादिति बौधायन " आदितस्यान्ततस्येति शालीकिः ' ॥

II. 60. 3. अश्वस्यावघ्रापण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " माध्यंदिन एव सवने ऽश्वमवघ्रापयेदिति शालीकिः ' ॥

पशूनामासादन इति ॥ पशुंपशुं पञ्चहोचासादयेदिति बौधायनो " मुख्यमेवेति शालीकिः ' ॥

हृदयशूलानामुदासन इति ॥ एकैकश उदासयेदिति बौधायनः " सर्वान्सहेति शालीकिः ' ॥

---

१ Thus Be C′ U (sec. m.); रुक्मं the other MSS.

२ C′ and the Viv. एका॰ ।

62. 1. आमिक्षायै मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती च स्याद्ध्वदानीया चेति बौधायनस्तूष्णीका च स्याद्ध्वदानीया चेति ग्राल्लीकिर्मन्त्रवती च स्यान्नन्त्रहरया चैनया निरूढया यजेतेत्यौपमन्यवः ॥

62. 6.५ देविकाहविषां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति ग्राल्लीकिः ॥ १२ ॥ षष्ठः ॥

. 1. अथातो वाजपेयं व्याख्यास्यामः ॥

चिन्वीत वाजपेये ऽग्निमिति बौधायनो न चिन्वीतेति ग्राल्लीकिः ॥

63. 3.१० औदुम्बरꣳ रथचक्रꣳ सप्तदशारमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य दार्ळ्हवृत्तमेवैनत्कुर्यादिति[1] ग्राल्लीकिः ॥

63. 12. खादिरौ विढणौ[2] वध्रेर्वूतासुपकल्पयत[3] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य बस्ताजिनं चैवाचोपकल्पयीत शतमानं च हिरण्यमिति ग्राल्लीकिः ॥

63. 13.१५ स ग्रीष्मस्य जघन्याहःसु पुरस्तादाषाढ्यै पौर्णमास्यै दीक्षत इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ग्ररदि वाजपेयेन यजेतेति ग्राल्लीकिः ॥

---

१ •दृत्त• G (sec. m.).— •मेवैनत् G (pr. m.) U, •मेवैनत् the other MSS.

२ Thus G and the Viv.; विढणि Bu, वितूणी B, वितूर्णी U, विकर्णा Be, विकर्णी C′ (pr. m.), विढणी (sec. m.).

३ Thus G, वध्रेर्वू• Be, वध्रेर्वू• C′, वंधेस्तू• Bu, वाध्रेर्वू• U, दधुर्वू• B, वध्रेर्वू• the Viv. (one copy), वध्रेस्त• (another).

II. 64. 4; 65. 10. माविचाणाꣳ होम इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः ग्राम्लीकेः ॥

II. 64. 12. वाजपेयिकायै सुरायै संधान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरुभयोश्चो ह स्माहौपमन्यवो यत्रैव सुरा स्यात्तत आहारयेदिति [1] ॥

II. 65. 4. सो ऽरत्निमात्रेऽरत्निमात्रे वा विगृह्णाति धनुर्वेष्टीर्वा प्रवेष्टयतीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः ग्राम्लीकेः ॥ ५

II. 65. 5. गौधूमं[1] चषालमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य [2] गोधूमपिष्टानामपि कुर्यादिति ग्राम्लीकिः [1] ॥

II. 66. 2. दुन्दुभीनामासञ्जन इति ॥ सूत्रं द्वैधमेवैतद्भवति ॥

II. 66. 14. क्रतुकरण इति ॥ सूत्रꣳ ग्राम्लीकेरुभयोश्चो ह स्माह बौधायनो ऽतिराचमप्यत्र क्रतुमुपेयात्समानपक्षे चैनꣳ संतिष्ठापयितेति[2] ॥ १३ ॥ १०

II. 66. 16. पञ्चेन्द्रानतियाज्यान्यष्टावतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य [2] सर्व एवैते[3] सोपयामा[4] ग्रहीतव्या[5] भवन्तीति ग्राम्लीकिः [1] ॥

II. 67. 10. सुराग्रहाणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य [2] सजुष्टान्परिस्रव्य[5] सादयेदिति ग्राम्लीकिः [1] ॥ १५

---

१ Thus G and the Viv. (one copy), गोधमं Bu; गोधूमं the other MSS.

२ Thus Be C′ U (sec. m.); संनिपतितेदिति B G; सन्निपधितेदिति Bu.

३ Thus G C′; एवैने U, एवैतैः B Be; Bu defective.

४ सोपयाममष्टौ॰ U.

५ Thus Be C′; सयजुष्टा॰ Bu U, सयजुष्का॰ B G.

I. 67. 12. द्विश्रेणि[1] वा त्रिश्रेणि[1] वोदीच आयातयतीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः ग्रालीकेः ॥

II. 68. 1. षड्रग्ना आदाय यूपमभिप्रेयादिति बौधायनः " पञ्च रग्ना आदाय यूपमभिप्रेयादिति ग्रालीकिः " तस्रो रग्ना आदाय यूपमभिप्रेयादित्यौपमन्यव " एकामेव रग्नामादाय यूपमभिप्रेयादित्यौपमन्यवीपुत्रो " ऽग्नीषोमीयरग्नाया-मेव नियुञ्ज्यादित्याङ्गोगविः ' ॥

I. 68. 2. वाजपेयिकानां पशूनामुपाकरण इति ॥ ऐकादग्निना-नुपाकृत्य[2] वाजपेयिकानुपाकुर्यादिति बौधायनो " वाजपेयि-कानेव नैवैकादग्निनानिति ग्रालीकिः ' ॥

b. 3. प्राजापत्यानामुपाकरण इति ॥ एकैकग्र उपाकुर्यादिति बौधायनः " सर्वान्सहेति ग्रालीकिः ' ॥

I. 70. 3. वपानां परिहोम इति ॥ तांतां परिजुहुयादिति बौधा-यन " आदितस्यान्ततस्येति ग्रालीकिः ' ॥

हृदयशूलानामुद्वासन इति ॥ एकैकग्र उद्वासयेदिति बौधायनः " सर्वान्सहेति ग्रालीकिः ' ॥

72. 15; 5. 15. रथानामभियोजन इति ॥ सूत्रग्र ग्रालीकेर[3] चो ह स्माह बौधायनो य एवैष समवत्तेपणो मन्त्रस्तं प्रथममभियोजनानां कुर्यादथ तूष्णीमश्वान्समवत्तिपेदिति ' ॥

I. 76. 5. काष्ठागमन इति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रदक्षिण-

---

१ द्विःश्रे० and त्रिःश्रे० G (sec. m.).

२ एका० the Viv.

मावृत्यैतां[1] काष्ठां गच्छेयुरथामुतो ऽपसलेरावर्तेरन्नित्यैवो ह स्माह ग्रालीकिरपसलेरावृत्यैतां[1] काष्ठां गच्छेयुरथामुतः प्रदक्षिणमावर्तेरन्निति[1] ॥ १४ ॥

II. 79. 14. अथ यजमानं तार्ष्ण्यं परिधापयतीति ॥ सूचं बौधायनस्यैभे एवैते यजमानं परिधापयेदिति ग्रालीकिः[1] ॥ ५

II. 80. 2. स्रित्या ग्रायातन[2] इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः ग्रालीकेः ॥

II. 80. 5. तां दग्रभिः कल्पै[3] रोहतीति[3] ॥ सूचं बौधायनस्यैतैरेव मन्त्रैः प्रत्यवरोहेदिति ग्रालीकिः[1] ॥

II. 81. 2. ग्रचास्ये प्रत्यवरोहणत[4] ग्रासन्दीं निदधातीति[5] ॥ सूचं १० बौधायनस्य[11] वस्राजिनं चैवास्याच[6] प्रत्यवरोहेच्छतमानं[7] च हिरण्यमिति ग्रालीकिः[1] ॥

---

१ Thus both times C′ only; ०इत्येतः both times G and B the second time; इत्येत B the first time; all the MSS. (exc. C′) ०त्य०, not त्यै०।

२ Thus B G, ग्रायतन the Viv., ग्रातत Bu, ग्राधान Be C′.

३ Thus G U C′ (sec. m.) and the Viv.; ०त्योरोह० Bu, ०त्यैरारोह० B Be.

४ Thus only the Viv., प्रत्यवरोहत the MSS.

५ Thus the Viv., निमिनोतीति Be, मिनोतीति C′, प्रत्यवदधातीति B Bu G U.

६ Thus B U G; चैवास्यच Bu; च only Be C; ग्रस्य seems superfluous.

७ Before शतमानं B Bu U G ins. इति।

I. 81. 5. अथैनमेतयासन्ध्या सद आवहन्त्या वा व्रजतीति[1] ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

I. 81. 8. अतिग्राह्याणां भक्षण इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

I. 83. 10.५ प्राजापत्यानां भक्षण इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

I. 84. 2. गुदतृतीयेष्विति ॥ ऽऽदे ऽत्र गुदतृतीये उपयष्टोपयजेदिति बौधायनो " ऽपच्छेदमिति शालीकिः " समस्तान्येवैतान्यनुप्रहृत्य सर्वैर्मन्त्रैरनुमन्त्रयेतेत्यौपमन्यवः ' ॥ १५ ॥ सप्तमः ॥

I. 85. 1.१० अथातो राजसूयं व्याख्यास्यामः ॥

चिन्वीत राजसूये ऽग्निमिति बौधायनो " न चिन्वीतेति शालीकिः ' ॥

I. 85. 9. पुनरध्युप्य पिष्टानि कृत्वाहारयेदिति बौधायनस्तथाध्युप्तान्येवैतानि[2] स्युरिति शालीकिः ' ॥

I. 85. 10.१४ नैर्ऋतस्य मन्थामन्थ इति ॥ मन्थवान्स्यादिति बौधायनस्तूष्णीक इति शालीकिः ' ॥

I. 85. 12. एकोल्मुकस्य हरण इति ॥ अन्वाहार्यपचनाद्धरेदिति बौधायनो ' ग्रामाग्नेरिति शालीकिः ' ॥

II. 86. 1. नैर्ऋतस्य होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " विस्पष्टमिकाकाण्डाभ्यामेनं परिगृह्य जुहुयादिति शालीकिः ' ॥ १०

---

१ व्रजनीति G B, व्रजिनीति Bu; U Be C′ corrupt.

२ Thus G; ०ध्युप्यान्ये० U, ०ध्युप्यन्ये० B, ०द्यप्रान्ये० Be C′.

II. 86. 3. दक्षिणानां दान इति ॥ अहरहर्दद्यादिति बौधायन ॥ आदित्यस्यान्ततस्येति ग्राम्यौकिः ॥

II. 86. 3. उदपात्रस्योपनिनयन इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो ॥ यथोपपादमिति ग्राम्यौकिः ॥

II. 86. 5. स्वाहा नमो य इदं चकारेति ॥ सूचं बौधायनस्यान्त- मथच स्वाहाकारं परिणयेदिति ग्राम्यौकिः ॥

II. 87. 1. संतनीनामनुप्रयोग इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदहरिष्या वा पशुना वा यजेतापि तदहः संतनीः[1] प्रयुञ्जीतेत्यृचो ह स्माह ग्राम्यौकिरहरहरास्रावणार्थं खल्वेते दृष्टे भवतो यदहरिष्या वा पशुना वा यजेत न तदहः संतनी प्रयुञ्जीतेति ॥

ib. चातुर्मास्यानामनुप्रयोग इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदहश्चातुर्मास्यानि प्रयुञ्जीतापि तदहः संतनी प्रयुञ्जीतेत्यृचो ह स्माह ग्राम्यौकिरहरहरास्रावणार्थं खल्वेते दृष्टे भवतो यदहश्चातुर्मास्यानि प्रयुञ्जीत न तदहः संतनी प्रयुञ्जीतेति ॥

II. 88. 17. आख्यातं पञ्चेभ्योयस्य करणम् ॥ १६ ॥

II. 89. 3. अथोपवेषणाङ्गारान्समूहतीति ॥ सूचꣳ ग्राम्यौकेरृचो ह स्माह बौधायनस्त्वणीमङ्गारान्समूह्याथैनान्स्रुवाऊतिभिरभिजुऊयादग्नये[2] रक्षोघ्ने स्वाहेति पञ्चभिरृचा प्रष्टिवाहिनꣳ रथं दद्यादिति ॥

१ Here and infra some of the MSS. read संतनीः (संततो).

२ स्रुवाऊतो० Be U C', स्रुवाऊत्या० Bu.

89. 11. अपामार्गसक्तूनाꣳ होम इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर॥चो ह स्माह बौधायनः समस्तेनैवास्मै मन्त्रेणापामार्गसक्तूञ्जुहुयात्तूष्णीꣳ स्रुवमनुप्रहरेत्तूष्णीमुपोत्तिष्ठेदिति[१] ॥

89. 15. देविकाहविषां करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ ५ सोमꣳसोममनुवर्तरन्निति शालीकि॥र्न देविकाहविर्भिर्यजेदित्याज्ञीगविः ॥

. 91. 3. अग्निभिः प्रत्यवसान इति ॥ अजस्रैः प्रत्यवस्येदिति बौधायनो ॥ ऽरण्योः समारोह्येति शालीकिः ॥

पयसः समासेचन इति ॥ दृतौ वा विनाडे[२] वा समासिञ्चेदिति बौधायनो ॥ १० नवायां कुम्भ्यामिति शालीकिः ॥

92. 14. स्वयंकृतेष्विति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर॥चो ह स्माह बौधायनो गोन्यासप्रसृदितानां[३] कुशानां बर्हिः संनह्येत्स्वयंपतितानां काष्ठानामिध्मं यदेव वेद्यै रूपꣳ सा वेदिर्दृतिं वा विनाडं[४] वा रथ आधाय परिवहेद्यत्तत्र नवनीतमुत्लीदे- १५ त्तदाज्यꣳ स्यादिति ॥

. 93. 2. मैत्रावारुणस्यात्यस्य निर्वपण इति ॥ समानचतुर्मुष्टौ स्थाता-

---

१ °मुपोत्तिष्ठेदिति G U C', °मुपनिष्ठेदिति B Bu Be; probably II. 89. 12 उपोत्तिष्ठति is the correct reading.

२ विनाडे G U C', विनाळे the other MSS. and the Viv.

३ Thus Be C' and comp. the Viv.: गवां नियतगमनेन शातितानां कुशानां; थोन्यायप्रस्थ° G B Bu, येन्यायप्रस्थ° U.

४ विनाडं or विनाळं MSS.

मिति बौधायनो " नानाचतुर्गृष्टी स्यातामिति शाल्लीकिः ।

॥ १७ ॥ अष्टमः ॥

II. 94. 2. रोहिते चर्मणीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यापरोहितꣳ स्यादिति शाल्लीकिः ॥

सोमक्रयणेषूपैते[1] नित्याः प्रते स्थुरिति बौधायन " एत एव प्रततमाः स्थुरिति शाल्लीकिः ॥

II. 94. 8. वसतीवरीणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " सारस्वतीरेव वसतीवरीर्गृह्णीयादिति शाल्लीकिः ॥

II. 94. 18. आग्नेयस्यैन्द्राग्न उपांशुभ्यो भवतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यै" न्द्राग्न एव सवनीयः स्यादिति शाल्लीकिः ॥

पात्राणां करण इति ॥ यथानिर्भेदं पात्राणि कारयेदिति बौधायनः " प्राकृतान्येवैतानि स्थुरिति शाल्लीकिः ॥

II. 98. 1. सारस्वतीनामभिहोम इति ॥ सूत्रꣳ शाल्लीकेर" चो ह स्माह बौधायनो याभ्यामेतदृग्भ्यां वहन्तीरभिजुहुयात्ताभ्यां गृहेगृहे जुहुयादथ तूष्णीꣳ सारस्वतीरभिजुहुयादिति ॥

II. 98. 7. अभिषेचनीयानां ग्रहाणां ग्रहण इति ॥ सूत्रमाचार्ययो" रेचो ह स्माहौपमन्यवः पुरस्तात्सदसो ऽभिषेचनीयाग्रहाग्गृह्णीयादिति ॥

II. 99. 16; 102. 9. धनुषः प्रदान इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शाल्लीकेः ॥

---

१ Thus B G U (pr. m.), •धूपद्धिते Be C' U (sec. m.), •कपेत Bu.

. 100. 9. मारुतस्यैकविंशतिकपालस्य कपालोपधान इति ॥ ऐष्टिकैरुपधाय गणैरुपदधादिति बौधायनो ॥ गणैरेवेति ग्रालोकिः ॥

. 100. 9 ग्राग्निग्राये मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती स्यादिति बौधायनस्त्रिष्णीकेति ग्रालोकिः ॥ १८ ॥

. 101. 2. क्लीबस्य स्थान इति ॥ ग्रन्तर्वेदि तिष्ठेदिति बौधायनो ॥ बहिर्वेदीति ग्रालोकिः ॥

. 106. 7. मणीनां करण इति ॥ ग्रौदुम्बर ग्रौदुम्बरेण लौहेन प्रच्छन्नः स्यादिति बौधायन ॥ ग्रौदुम्बर एवेति ग्रालोकिः ॥

. 107. 4. १० तस्मिन्सह संग्रहीत्रा रथवाहने रथमादधातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याधातृणामेवैकः[१] संग्रहीता स्यादिति ग्रालोकिः ॥

108. 14. स्फ्यस्य प्रदान इति ॥ सूत्रं ग्रालोकेरत्रो ह स्माह बौधायनो यजमानस्यैवैकस्य मन्त्रेण संप्रयच्छेत्तूष्णीमितरे संप्रयच्छेरन्निति[२] ॥

. 109. 1. १५ ग्रज्ञानां करण इति ॥ सौवर्णाः स्युरिति बौधायनो ॥ राजता इति ग्रालोकिर्नागदन्ता[३] इत्यौपमन्यवो ॥ वैभीतका इत्यौपमन्यवीपुत्रः ॥

ib. ग्रथास्मै पञ्चाज्ञानपच्छिद्य प्रयच्छतीति ॥ सूत्रं ग्रालो-

---

१ Thus G; ०स्याधातृणामे C', ०स्याथाद्यणामे० U, ०स्य ग्रथातृणामे० B Be; in Bu this dvandva is missing.

२ ०यच्छेरंनिति G U C'.

३ Thus G B Bu U; ०दंत्या Be C'.

केरॅ"चो ह स्माह बौधायनो येनास्यानुपपन्नꣳ स्यात्तं तत्रापि-
सृजेद्दिग्रो ऽभ्यथꣳ राजाभूदिति ' ॥

II. 111. 8. अथ विषुवति दर्भस्तम्बे जुहोतीति ॥ सूचं बौधा-
यनस्य " यत्रैव दर्भस्तम्बः स्यात्तङ्च्छेदिति[१] प्राज्ञौकिः '
॥ १९ ॥ नवमः ॥

II. 111. 14. अग्नीनांꣳ हरण इति ॥ अजस्रान्हरेदिति बौधायनो '
ऽरण्योः समारोह्येति प्राज्ञौकिः ' ॥

ib. वेद्यै करण इति ॥ सूचं बौधायनस्य " पूर्वापूर्वा वेदि-
र्भवतीति प्राज्ञौकिः ' ॥

II. 112. 10. अथैनं तीर्थादानीय पवयित्वा पुण्डरिस्रजिनमुदानी- १०
येति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयानि पुण्डरिकाणि
करयेत्सौवर्णानि च नादेयानि चेति " नादेयान्येवेति
प्राज्ञौकिः ' ॥

II. 112. 13. निदध्यत्सस्रा एतद्धविरुच्छिष्टं व्रतभाजनमिति ॥ सूचं
बौधायनस्य " नाच हविरुच्छिष्टं व्रतभाजनं निदध्यादिति १५
प्राज्ञौकिः ' ॥

II. 112. 17. सोमक्रयणेषूपेते[२] नित्याः स्युरिति बौधायन " एत एव
स्युरिति प्राज्ञौकिः ' ॥

---

१ नच instead of नत् Be C'.

२ Thus B G U (pr. m.); ०षुपेते Bu; ०षूपचिते Be C' U (sec. m.).

औपसदाꣳ[१] हविषां मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवन्ति[२] स्युरिति बौधायनस्तूष्णीकानीति[३] शालीकिः ॥

13. 14. आग्नेयस्य प्राजापत्यस्तूपर उपालम्भ्यो भवतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य प्राजापत्य एव सवनीयः स्यादिति शालीकिः ॥

14. 11.[४] भार्गवो होता भवतीति ॥ आदित एव भार्गवꣳ होतारं वृणीतेति बौधायनो दशपेय एव भार्गवो होता स्यादिति शालीकिः ॥

शतं ब्राह्मणाः पिबन्तीति[५] ॥ यजमान[६] एकशततमः स्यादिति बौधायनो यजमान एव शततमः स्यादिति शालीकिः ॥

114. 7. दक्षिणानां दान इति ॥ एता एव ब्राह्मणाभिविहिता[७] दक्षिणा दद्यादिति बौधायन एतन्मुखꣳ सहस्रमिति शालीकिः ॥ २० ॥

115. 1. तेषामुत्यानेष्विति ॥ गच्छेयुरावभृथादिति बौधायनो ऽप्युषोमान्ता इति शालीकिर्ध्रुवान्ता इत्यौपमन्यवः ॥

115. 8. हविषोहविष इडा बार्हस्पत्यमभिघारयतीति ॥ बार्ह-

---

१ Thus G B and the Viv.; उपसदि U, औपसदानां C', औपसदी Bu; Be defective.

२ °वंत MSS.

३ Thus G and U (pr. m.); तूष्णीका इति B G (sec. m.), तूष्णीकेति C', तूष्णीकानिति Bu.

४ cp. T Br. I. 8. 2. 2.

५ Before यजमान G B ins. यो, U ये।

६ °भिहिता Be C'.

स्त्यस्यापोह्या[1] वार्हस्त्यमभिघारयेदिति बौधायन[11] इत-
रेषामेव हविषां न वार्हस्त्यस्येति ग्राल्लौकिः[1] ॥

II. 115. 13. उच्चैरादित्याया आश्रावयत्युपाꣳशु[2] मारुत्या इति ॥
आदित्याश्रावणप्रभृत्युपाꣳश्वथेतरदुच्चैरिति[3] बौधायन[11] आ
मारुत्याश्रावणप्रभृत्युपाꣳश्वथेतरदुच्चैरिति ग्राल्लौकिः[11] सर्वेवो- ५
च्चैरादित्या सर्वोपाꣳशु मारुतीत्यौपमन्यवः[1] ॥

II. 115. 15. मात्यदूतेष्विति ॥ सूचं बौधायनस्यैमं[4] ते[5] ऽमौ[5] प्राहैषो-
दित्येव ब्रूयादिति ग्राल्लौकिः[1] ॥

II. 117. 14. द्विराच इति ॥ सूचं बौधायनस्य[11] यजनीये[6] ऽनन्यूर्व-
मदर्भवत्युत्तरस्मिन्नुत्तरमिति ग्राल्लौकिः[1] ॥ १०

II. 118. 5. देविकाहविषां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधा-
यनो[11] न कुर्यादिति ग्राल्लौकिर्न कुर्यादिति ग्राल्लौकिः[6] [1]

॥ २१ ॥ दशमः ॥

॥ इति द्वाविꣳशः प्रश्नः ॥

---

१ Thus G and the Viv.: ०स्यापोह्या B, स्यपिह्या U. C′ Be corrupt. Bu defective.

२ Thus G, all the other MSS. more or less corrupt.

३ Here and infra all the MSS. इतर instead of इतरद्।

४ Emended; ०स्यमंवेसौ Be C′ U (sec. m.), ०स्यमंचेसौ Bu, ०स्यमंचेस्ये G, ०स्यमंवस्ये B; cp. XXIII. 2 and T Br. I. 8. 3. 4: दूताग्प्रहिणोति।

५ Thus all.

६ In the MSS. no repetition of the final words.

119. 1. अथात दृष्टिकल्पं व्याख्यास्यामः ॥

स ह स्माह बौधायनः पञ्चदग्रसामिधेनीकाः स्युर्वाचिना-वाव्यभागावुच्चैर्देवता दृत्यृचो ह स्माह ग्रालीकिः सप्तदग्र-सामिधेनीकाः स्युर्वृधन्वन्तावाव्यभागावुपाग्रुदेवता दृति ॥

५ याजमानस्य करण दृति ॥ सꣳसिद्धुमिष्टिपथे[1] याजमानं कुर्यादिति बौधायनः । कुर्याद्ययावकाग्रं याजमानमिति ग्रालीकिः ॥

121. 3. अग्नये पथिकृते पुरोडाग्रमष्टाकपालं निर्वपेद्यो दर्ग्रपूर्ण-मासयाजी सन्नमावास्यां वा पौर्णमासीं वातिपादयेदिति ॥

१० स ह स्माह बौधायनः पाथिकृतं निरूप्य वैश्वानरं द्वादग्रकपा-लमनुनिर्वपेदथातिपन्नां प्रतियजेदित्यृचो ह स्माह ग्रालीकिः पाथिकृतं निरूप्य वैश्वानरं द्वादग्रकपालꣳ समानतन्त्रमनुनिर्व-पेन्न चातिपन्नां प्रतियजेदित्यन्यतरेणैव महातिपन्नां प्रति-यजेदित्यौपमन्यवो ऽचो ह स्माहाङ्गौगविर्वि वा एतस्य १५ यज्ञस्थिद्यते यस्य तन्त्रे प्रतते ऽन्यत्तन्त्रं[2] प्रतायते । य एवैषो[3] ऽच्युत[3] आग्नेयो ऽष्टाकपालस्तमेव पौर्णमास्यां वामावास्यायां वा पाथिकृतं कुर्यान्न चातिपन्नां प्रतियजेदिति ॥

121. 7. अग्नये व्रतपतये पुरोडाग्रमष्टाकपालं निर्वपेद्य आहि-

---

१ ॰सिद्धमिष्टिपथे G, ॰सिद्धमिष्टियथे B, ॰सिद्धिमिष्टिपथे U, सिद्दिमिष्टियथे Bu, ॰सिद्धमिष्टयथे Be C'.

२ न्यतंत्रं MSS.

३ Thus C', एवैषोच्युत U, एवैषोच्यत B G Be, एवैषाच्यूत Bu.

ताग्निः सन्नव्रत्यमिव चरेदिति ॥ आधानप्रभृत्येवैतदुक्तं भवतीति बौधायनो ॥ ऽग्न्याहितेषु चैवोपमन्याहितेषु चाग्निष्विति ग्राह्मौकिः ॥

II. 121. 9. अग्नये रक्षोघ्ने पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यꣳ रक्षाꣳसि मचेरच्चिति ॥ ऊनाग्निहोत्रमिष्टिꣳ सꣳस्थापयेदिति बौधायनः ॥ सꣳस्थितायामिष्यामग्निहोत्रं जुहुयादिति ग्राह्मौकिः ॥

II. 121. 17. अग्नये रुद्रवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदभिचरच्चिति ॥ स ह स्माह बौधायनो लोहितोष्णीषा लोहितवाससश्चर्त्विजः प्रचरेयुरिति ॥ याज्यापुरोऽनुवाक्याभ्यामेवैतदुक्तं भवतीति ग्राह्मौकिः ॥

II. 121. 18. अग्नये सुरभिमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यस्य गावो वा पुरुषा वा प्रमीयेरन्यो वा बिभीयादिति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रोक्षणीषु च गन्धानावपेयुर्गन्धवन्तश्चर्त्विजः प्रचरेयुरिति ॥ याज्यापुरोऽनुवाक्याभ्यामेवैतदुक्तं भवतीति ग्राह्मौकिः ॥

II. 122. 7. अग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेयं कामो नोपनमेदिति ॥ स ह स्माह बौधायनो या तत्राम्नाता स्यात्तां चेन्निर्वपतः कामो न समृध्येतार्धैव[1] कुर्यादित्येषैव सार्वकामिकी स्यादिति ग्राह्मौकिः ॥ कामेकाम एषा[2] स्यादित्यौपमन्यवः ॥

II 124. 1. अग्नये ज्योतिष्मते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यस्याग्नि-

---

१ ॰धैवं G U Be; धैनं B C', ॰धैचं Bu.

२ एषा G, एवैषा U, all the other MSS. एष।

रुद्भृतो ऽङ्क्ते ऽग्निहोत्र उदायेदिति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर" चो ह स्माह बौधायनो मन्थनमधिमन्थनमुपसमिन्धनमित्येतान्मन्त्वा-ऽग्निगदेदिति ' ॥

124. 17. वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेत्पुत्रे जात इति ॥ स ह स्माह बौधायन उत्थितायां निर्दग्धायां वैश्वानरं द्वादश-कपालं निर्वपेत्सꣳस्रावस्थ च कुमारं प्रलेहयेदिति " जात-मेव विदित्वेति शालीकिर्न च सꣳस्रावस्थ कुमारं प्रलेहये-दित्य"नन्तरे पर्वणीत्यौपमन्यवः[१] ' ॥ १ ॥

125. 2. विपर्यस्तहविषीति ॥ मारुतः[२] प्रथमं मन्त्रकर्म[३] लभेतेति बौधायनो " ऽवदानत इति शालीकिः " प्रदानत इत्यौप-मन्यवस्त"तुष्प्राश्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः ' ॥

125. 9. वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदायतनं गत्वेति ॥ यत्रैव यतिष्यमाणः स्यात्तदायतनं ' तद्गत्वा वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदिति बौधायनः " स्वस्थानेष्वेवाग्निष्विति शालीकिः ' ॥

126. 3. १५ यया रज्ज्वोत्तमां गामाजेदिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य"मां ते ऽसौ पाशैषौदित्येव" ब्रूयादिति शालीकिः ' ॥

---

१ The words after प्रलेहयेदिति only in C′ and U (sec. m.); Be has of them only औपमन्यवो; the other MSS. omit the opinion of Aupamanyava.

२ मारुतं Bu.

३ तंत्रं Be C′ (pr. m.).

४ Thus C′ U (sec. m.); प्रहौषी• the other MSS.; cp. XXII. 21 and XIII. 10: 126. 5.

II. 127. 10. बस्वजानपीथे संनह्येदिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ बस्व-जानामप्यत्र वर्हिः संनद्धं भवतीति ग्राह्मौकिः ॥

II. 128. 7. आग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपेदभिचरन्निति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ प्रत्यभिचरन्नमेव विदित्वेति ग्राह्मौकिः ॥

ib. सारस्वतमाज्यमिति ॥ मन्त्रनिरुक्तमेतद्भृतम्[१] स्यादिति बौधायनस्य ॥ ष्णीकमिति ग्राह्मौकिः कालेकाल एवैनद्भवा-व्याद्भृहीयादित्यौपमन्यवः[२] ॥

II. 128. 17. अध्वरकल्पायामिति ॥ स ह स्माह बौधायन दृडान्तं प्रथमं तन्त्रं कुर्यादेवं द्वितीयं तृतीयेन सहावशेषं वर्तयेदि-त्यृचो ह स्माह ग्राह्मौकिरा प्रणीनात्प्रथमस्य[३] तन्त्रस्य परि-शायर्येदेव द्वितीयमेवं[४] तृतीयं[५] तृतीयेन सहावशेषं वर्तये-दिति ॥ सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा[६] इत्यौपमन्यवः[६] ॥

II. 129. 7. यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एतꣳ सोमारौद्रं चरुं

---

१ तंचनिरुप्त॰ B G; तंचेनिरुप्त॰ U, तंचंनिरुपत॰ Bu; मंचनिरुप्त॰ Be, मंचनिरुप्त॰ C′.

२ भुवाच्यात्मꣳ॰ G U (sec. m.); भुवाच्यास्मात्मꣳ॰ B U (pr. m.); भुवा-च्यंꣳ॰ Be C′; भवासꣳ॰ Bu.

३ Thus Be C′ U; प्रणीनाप्र॰ B G (pr. m.), प्रणीनाः प्र॰ G (sec. m.); Bu defective.

४ Thus G B; कुर्यादेवं U Be C′; Bu defective.

५ एवं तृतीयं om. B G.

६ ॰क्रमादित्यौ॰ C′ U (sec. m.).

तिष्यापूर्णमासे निर्वपेदिति ॥ उपवसथीये ऽहन्निर्वपेदिति बौधायनो ॥ यजनीये ऽहन्निति ग्रालीकिः ॥

29. 11. आज्यं प्रोक्षणमाज्येन मार्जयन्त इति ॥ उदकुम्भ आज्यस्रुवं प्रत्यस्येदिति बौधायनः ॥ प्रोक्षणं चैव मार्जनं चाज्येन कुर्यादथेतरदद्भिः कुर्यादिति ग्रालीकिः ॥ यत्किं चाद्भिः कार्यं स्यात्सर्वं तदाज्येन कुर्यादित्यौपमन्यवः ॥

16. यदि बिभीयादुच्चर्मा भविष्यामीति सोमापौष्णं चरुं निर्वपेदिति ॥ विज्ञातेषु रूपेषु निर्वपेदिति बौधायनः ॥ पुरस्तादेव शङ्कमान इति ग्रालीकिः ॥

130. 7. १० अर्धैष्विति ॥ सꣳस्थितायामिध्मामर्धानभ्यादध्यादिति बौधायनो ॥ ऽवैव परिग्रयोरन्निति ग्रालीकिः ॥ २ ॥ प्रथमः ॥

30. 15. विपर्यस्तहविषीति ॥ मारुतः प्रथमं मन्त्रकर्म लभेतेति बौधायनो ॥ ऽवदानत इति ग्रालीकिः ॥ प्रदानत इत्यौपमन्यवश्चातुष्प्राश्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः ॥

30. 17. १५ मारुतीभ्याꣳ होता यजतीति ॥ स ह स्माह बौधायन आदित एव होता मरुत आवाहयेदनुवाचनतो ऽध्वर्युरिति याज्यापुरोऽनुवाक्याभ्यामेवेतदुक्तं भवतीति ग्रालीकिः ॥

31. 19. आदित्येभ्यो मुवद्बह्मवरं निर्वपेद्भूतिकाम इति ॥ सूचꣳ ग्रालीकेरीचो ह स्माह बौधायनः सर्वाः सपदाः सर्वाः ससा- १० विचाः सर्वाः समयूखेभ्या इति ॥

32. 2. पदपाꣳसूनाꣳ हरण इति ॥ सूचꣳ ग्रालीकेरीचो ह

---

१ चैवाज्येन B Be.

स्माह बौधायनः समस्तेनैवास्य[1] मन्त्रेण पदपाऽसूक्ष्मत्वोत्तर-
वर्ग्य[2] आवपेदथ तूष्णीमुरस्यनुनिनयेदिति ॥

II. 133. 16. शतऽ सुवर्णानि क्षुण्णानि भवन्तीति ॥ सूचं बौधा-
यनस्यौपशतान्येवैतानि[3] सुरिति शाखौकिः परिहारये-
त्तेषामिति[4] ॥ ५

II. 134. 3. चत्वारिचत्वारि कृष्णलान्यवद्यति चतुरवत्तस्याप्ता दति ॥
स ह स्माह बौधायनो यान्यवत्तानि सुर्जुहूयादेव तान्यथ
यानि भक्षार्थानि सुस्रुवगृहीतान्येव[5] तानि सुरथेतराणि
समावच्छो विभजेरन्निति चो ह स्माह शाखौकिर्यान्यवत्तानि
सुर्जुहूयादेव तान्यथ यानि भक्षार्थानि सुस्रुवगृहीतान्येव[5] १०
तानि सुरथेतराणि प्राग्निचरणं श्रोत्र ब्रह्मणे परिहारये-
दिति ॥

II. 137. 21. यः पापयक्ष्मगृहीतः स्यात्तस्मा एतमादित्यं चरुमसा-
वास्यायां निर्वपेदिति ॥ उपवसथीये ऽहन्निर्वपेदिति[6] बौधा-
यनो यजनीये ऽहन्निति[6] शाखौकिः ॥ १५

---

१ °स्य Be C′ U (sec. m.), °स्ये Bu U (pr. m.), °स्मिन् G B.

२ Thus (and cp. vol. II, 104. 2) G, °वर्ग the other MSS.

३ बौधायनस्यौपशता° G U, °नस्य सौपश° B, °धायनस्येत्यापशाख्य° Be, °धायन्येत्यापसन्येवैतानि C′; but cp. the Viv.: उपशतेन तानि भवन्तीति। शतसमीपे जलानि वाधिकानि वेति।

४ Thus the Viv. (ब्रह्मणे to be understood), प्रतिहार° the MSS.

५ Thus G; सुस्रुव° the other MSS.

६ Instead of ऽहन् (thus B G Bu) the other MSS. हनि।

140. 9. सांग्रहणे परिधिष्विति ॥ ऐष्टिकैः परिधाय पौरोडाशिकैः परिदध्यादिति बौधायन ॥ ऐष्टिकैरेवेति शालीकिः ॥

40. 11. आज्ञतीनाꣳ होम इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर॥चो ह स्माह बौधायन औदुम्बरैः पात्रैरेता आज्ञतीर्जुहुयाद्धुत्वा चैतानि पात्राण्यैवानुप्रहरेदिति ॥

141. 1. आज्यस्यावेक्षण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यन्नवमैक्षन्नवनीतमभवदित्येतैरेवाज्यमवेक्षितमुत्पुनुयादिति[१] शालीकिः ॥ ३ ॥

42. 12. यावतो ऽस्यान्प्रतिगृह्णीयात्तावतो वारुणाꣳश्चतुष्कपालान्निर्वपेदेकातिरिक्तानिति ॥ स ह स्माह बौधायनो वैश्वानरेणैकं[२] प्रतिगृह्णीयादेवं[३] द्वौ[४] ॥ गणं[५] तु प्रतिगृह्य कुर्वीत[६] बहुषु[७] वारुणानेकातिरिक्तानित्य॥चो ह स्माह शालीकिर्वैश्वानरेणैकं प्रतिगृह्णीयान्न तु द्वौ[८] ॥ गणं[९] तु प्रतिगृह्य कुर्वीत न[१०] तु द्वयोर्बहुषु वा वारुणानेकातिरिक्तानिति ॥

---

१ पुनुयाद् again all.

२ About the correct reading and the meaning of this dvaidha I am uncertain; •णैकं B U Bu, •णैवैकं Be G, •णैकः C′.

३ एवं C′ U, एव the other MSS.

४ द्वौ गणे Be B G, द्वौगुणं C′, द्वागणे B, दौर्गुणं U (sec. m.).

५ MSS. exc. Be C′ ins. तु, U (sec. m.) नतु।

६ वा ins. Bu.

७ U again दौर्गुणं; गणं the other MSS., गुणं C′.

८ न given by Be C′ U (sec. m.), not by B Bu G U (pr. m.).

II. 143. 2. आमिक्षायै मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती स्यादिति बौधायनस्तूष्णीकेति शालीकिः ॥

II. 143. 15. पुनः समूहति समूह्यावद्यतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यैतेरेव मन्त्रैः प्रतिसमूह्यावद्येदिति शालीकिः ॥

II. 144 7. चयस्त्रिरग्रत्कपालं पुरोडाशं निर्वपतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य संदिग्धपुरोडाश एवैष स्यादिति शालीकिः ॥

II. 146. 3. (147. 17). वर्षाह्लस्तम्बस्याभिहोम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य यत्रैव वर्षाह्लस्तम्बः स्यात्तद्गच्छेदिति शालीकिः ॥

II. 148. 4. कृष्णाजिनस्यावधवन[1] इति ॥ अन्तर्वेदि तिष्ठन्कृष्णाजिनमवधुनुयादिति बौधायनो बहिर्वेदीति शालीकिः ॥

II. 148. 6. अञ्जःसवकारीर्यं करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति शालीकिः ॥

II. 151. 1. सञ्सर्गं[2] प्रायश्चित्तकरण इति ॥ सूत्रमाचार्यथोरचो ह स्माहौपमन्यवो यो नु खल्वाहवनीयोऽत एवैष उद्धृतो भवति ग्रामयोनिरन्वाहार्यपचनस्त्वतच[3] नास्ति प्रायश्चित्तं प्रशस्तो हि वृथाग्निसञ्सर्ग इति ॥

इतीत्वा[4] दमा दृष्टयो व्याख्याताः ॥ ४ ॥ द्वितीयः ॥

---

१ Thus G, ॰स्यावयवन U, ॰स्यावधान Bu Be C′, ॰स्याथवन B, ॰स्यायवन the Viv.

२ संवर्गे B Bu G.

३ तत्वा Be C′.

४ इतीत्वा B C′ Be.

154. 5. अभिक्रामं जुहोतीति ॥ कियति नु खल्वेतदुक्तं भवतीति ॥ पञ्च प्रयाजा इति बौधायनो ॥ यत्प्राक् प्राज्ञाया इति प्राज्ञौकिः ॥

155. 16. यदि पशोरवदानं नश्येदाज्यस्य प्रत्याख्यायमवद्येदिति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदि पशोरवदानं नश्येद्यद्येकं यदि द्वे आज्यस्य प्रत्याख्यायमिष्ट्वा तत्कृत्वा पुनर्यजेतेत्यृचो ह स्माह प्राज्ञौकिर्यदि पशोरवदानं नश्येद्यद्येकं यदि द्वे आज्यस्य प्रत्याख्यायमिष्ट्वा तत्कृत्वा कृतमेव मन्येतार्थ यदि भूयो ऽथैवं कुर्यादिति ॥

157. 2. १० सꣳसव इति ॥ यत्र क्वच नाव्या वा नद्या स्यादन्तरेणोदयक्षमवती वासꣳसवस्तत्रेति बौधायनो ॥ यत्र क्वचन ग्राम्या न सꣳसृज्येरन्नसꣳसवस्तत्रेति प्राज्ञौकिर्यत्र क्वचनान्तरेणेयादसꣳसवस्तत्रेत्यौपमन्यवः ॥ ग्रन्थयोरेव जनपदयोरसꣳ-

---

१ Some of the MSS. आज्यस्यैव ।

२ स ins. B.

३ After कृत्वा G B ins. न पुनर्यजेत (or ॰तेति), but cp. infra XXIII. 8.

४ Thus G B (नावा नार्या the Viv.); नाव्यावा नद्यो Bu U (pr. m.); नाव्यवायानद्यो U (sec. m.); नाव्यायां नद्यो C′; नाव्यायाया नद्यो Be.

५ Thus G and B (the latter only ॰नि); ॰रेणोदपक्षमावति Bu U; ॰रेणोदात्यती Be C′ (pr. m.), ॰रेणोदापक्षती C′ (sec. m.). The Vivaraṇa: उदकयक्षस्यो (?) भागः यस्यो यावः । उदकपाक्षवती ।

६ Thus B G Bu U (pr. m.); क्वचनोदकमंतरेणेयाद॰ U (sec. m.); क्वचनोदकमंतरेयाद॰ C′, ॰नोदकमंतरेयाद॰ Be; but in the Vivaraṇa there is no mention made of water; परस्परमकठास्यन्तरा गच्छेदिति ।

मवस्तचेत्यौपमन्यवीपुत्रो ॥ नाविद्विषाणयोः सꣳसवो विद्यत इति छागलेयब्राह्मणं[1] भवतीत्याञ्जीगविः ॥

II. 157. 3. अभिभूतीनाꣳ होम इति ॥ आध्वरा ऊत्वा सात्त्वायणिका[2] जुह्वयादिति बौधायनः ॥ सात्त्वायणिका[2] एवेति शालीकिः ॥ ५

II. 162. 18. दीर्णप्रवृत्तेष्विति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥चो ह स्माह बौधायनो याभ्यामेतदृग्भ्यां[3] पूतभृदाधवनीययोर्जुह्वयात्ताभ्यां[4] गृहे-गृहे जुह्वयादथ तूष्णीꣳ सꣳस्रावमवनयेदिति ॥

II. 167. 6. नित्ये ग्रहणे वैष्णवीमृचमनुवर्तयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पृषदाज्य एवैषानुवर्तयितव्या भवतीति शालीकिः ॥ १०

II. 169. 5. स उक्थमुक्थं वेव प्रतिगीर्याक्थशा इत्याह सवनꣳसवनं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II. 171. 8 (172. 14). पृष्ठ्यग्रहाणां ग्रहण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥चो ह स्माह बौधायनो यत्र कचेतान्यहानि संगच्छेयुर्गर्दभीयादेव तत्र पृष्ठ्यग्रहानिति ॥ संवत्सर एवैते दृष्टा भवन्ति संवत्सर एवैनाꣳ गर्दभीयादित्यौपमन्यवः[5] ॥ १५

---

१ Thus B G Be C', °लयंत्रा° Bu, °लेयात्रा° U (pr. m.), °लत्रा° U (sec. m.), °लेयित्रा° the Vivaraṇa.

२ सात्रा° the MSS.

३ Thus (and cp. infra p. 157, 8) G Bu U (pr. m.), °भ्यामेवत्त° Be U (sec. m.), °भ्यामेवतद° B, यत्रामेवत्त° C'.

४ पूतभृताधवनीयेज़° U (sec. m.), पूतभृदाधवनीयेज़° G B U (pr. m.)

५ एवैनꣳग़° all.

171. 16. पृष्ठ्यग्रहाणां भक्षण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽनुसवनभक्षेण[1] चैवैनान्भक्षयेन्नित्येन चेति ॥ नित्येनैवेति ग्रालीकिः ॥

173. 7. अꣳशूनां प्रदꣳहण[2] इति ॥ एकैकग्रः प्रदहेदिति[3] ५ बौधायनः ॥ सर्वान्सहेति ग्रालीकिः ॥ ५ ॥

173. 12. आधवन[4] इति ॥ व्यतिचारमाधुनुयादिति बौधायनो ॥ यथाधविचमिति ग्रालीकिर्मक्षयेदित्यौपमन्यवः ॥

174. 9. अꣳशोर्हाम इति ॥ सूचं ग्रालीकेरचो ह स्माह बौधायनो याभ्यामेतदृग्भ्यामुपस्तृणेत्ताभ्यामेनं जुहुयादथ तूष्णी-१० मुपस्तृणेदिति ॥

175. 1. पृश्निग्रहाणां ग्रहण इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः ग्रालीकेः ॥

176. 13. तेन कक्षमुपोषतीति ॥ सूचं बौधायनस्यापूपेनैवाथ च कक्षमुपोषेदिति ग्रालीकिः ॥

176. 16. १५ ऋषभो गोषु जीर्यतीति ॥ सूचꣳ ग्रालीकेरचो ह स्माह बौधायनो यमथन्यं बहिस्तन्त्रात्पशुमालभेत तत्राप्येतानि कुर्यादुपाकरणीयथोर्वपायां देवताखिति ॥

---

१ नुसवनंभक्षेण B G U (pr. m.); नुसवनभक्षण Bu, नुसवनभक्षणेनैवैना० U (sec. m.) C'; Be corrupt.

२ Thus (cp. XIV. 12: 173. 7) B Bu G and the Viv., प्रवंहण Be, प्रवहण U C'.

३ प्रवहे० or प्रवहवे० the MSS. exc. G.

४ चथायवन Bu.

II. 178. 9. अष्टापद्यै गर्भस्य वसाहोम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ न गर्भस्य वसाहोमं जुहुयादिति ग्रालीकि॥र्न च गर्भस्य वसाहोमं जुहुयान्नेडां न खिष्टकृतमित्यौपमन्यवः ॥ ६ ॥ तृतीयः ॥

II. 179. 9. अजवग्राया उपाकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ वाथव्ययैवैनामुपाकुर्यादिति ग्रालीकिर॥चो ह स्माह ज्यायान्कात्यायनो यथाप्युपाकरण उपाकरणं नुदत एवमेवाप्युत्तरे मन्त्रा नुद्येरन्निति ॥ ५

II. 180. 5. यदालब्धायामभ्रो भवतीति ॥ स ह स्माह बौधायनो यद्यहान्तश्रिता[1] अकृष्णा मेघाः स्युः सꣳस्थापयेर्वाथ चेत्कृष्णाः स्युरथैवं कुर्यादित्य॥चो ह स्माह ग्रालीकिर्यद्यह नादित्यमन्तर्दध्युः[2] सꣳस्थापयेदेर्वाथ चेदेनमन्तर्दध्युरथैवं[3] कुर्यादिति ॥ नालब्धायामसꣳस्थापनं[4] विद्यत इति गौतमः ॥ १०

II. 180. 17. जयेष्विति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः ग्रालीकेः ॥

II. 181. 15, 16. अभ्यातानेष्विति ॥ पूर्वः कल्पः ग्रालीकेरुत्तरो बौधायनस्य॥चो ह स्माहौपमन्यवो ऽभ्यातानाञ्जयाञ्जाघ्रभृत इति स्रुवाऽऽज्यौरेवैता जुहुयाद्यच्छेयुश्च दर्शपूर्णमासावभ्यातानाञ्जयाञ्जाघ्रभृत इति ॥ १५

---

१ ? यद्यहान्नाश्रिता Be C′, यद्यहांतश्रिता B G U, यदिहांतश्रिता Bu.

२ Thus U, यद्यहर्नादित्य B G Be C′, यद्यहवादित्य॰ Bu.

३ Thus Be C′ U (sec. m.); एनम् om. B Bu G U (pr. m.), ॰थैवंनकुर्य॰ C′.

४ नलब्धा॰ G U.— ॰यांसंस्थापनं Bu, but the Viv. has यसमापनम्।

182. 2. ग्रम्यापरिधिष्विति[1] ॥ ग्रम्येव ग्रम्यापरिधीन्कुर्यादिति[2] बौधायनः ॥ प्राकृता एवैताः[3] स्युरिति ग्रालीकिः ॥

182. 7. द्विःस्वाहाकारꣳ राष्ट्रभृतो जुहोतीति ॥ वियाहं जुहुयादिति बौधायन ॥ द्वे द्वे स्रुवाहुती इति ग्रालीकिः ॥

11. 182. 11 sqq.[4] ग्रधिदेवने जुहोति रथमुखे जुहोति रथनाड्यां[5] जुहोतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यैतदग्नौन्येवैतानि[6] स्युरिति ग्रालीकिः ॥

183. 15. नैयग्रोध ग्रौदुम्बर ग्राश्वत्थः स्रुच इतीध्मो भवतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पृथगेवैतानीध्मान्यभ्यज्य पृथगभ्यादध्यादिति ग्रालीकिः ॥

184. 2.[10] यदाचः क्रूरं तेन वषट्करोतीति ॥ सूत्रꣳ ग्रालीकेरेवो ह स्माह बौधायन उदश्वित्सारमिश्रमर्कपर्णेन[7] सह[8] जुहुयाज्जुहोति वा कडिति वा वषट्कुर्यादिति ॥

---

१ Thus Bu C′ and the Viv.; ग्रम्याः प॰ the other MSS.

२ Conjecturally (Viv.: ग्रमोदुम्बरस्य ग्रम्याकाराः); ग्रम्याये ग्रम्यान्परि॰ B G U, ग्रम्यायेव ग्रम्यान्परि॰ Bu; ग्रम्याये परि॰ Be C′.

३ एवैता all.

४ नाभ्यां Bu U C′.

५ Thus C′ U (sec. m.); ॰नदग्नित्येव Be; ॰तदन्येवै॰ B Bu G U (pr. m.). The Viv.: एव (r. एत) दग्नौन्ये (r. न्ये) व। एतेष्वेव होमाः। नान्यग्निस्रवनत्वेति।

६ Emended; उदश्वित्त्वा॰ Be, उदश्विदनत्वा॰ C′, दुदश्वत्त्वा॰ B G, दश्वित्त्वा॰ Bu, उश्विदत्त्वा॰ U.

७ om. Be C′.

II. 187. 8. प्रसव इति॥ स ह स्माह बौधायन उभयेन प्रसौयादाश्विष्ठीयाभिश्च सावित्रेण चेति " सावित्रेणैवेति ग्राल्हीकिः ' ॥ ७ ॥

II. 187. 16 sqq. अतिक्रामेच्चिति[1]॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः ग्राल्हीकेः॥

II. 188. 10 sqq. अतीमोचेच्चिति[2]॥ पूर्वः कल्पः ग्राल्हीकेरुत्तरो बौधायनस्य॥ ५

II. 191. 2. प्राणग्रहाणां ग्रहण इति॥ सूत्रं बौधायनस्य " संवत्सर एवैते दृष्टा भवन्ति ' संवत्सर एवैनान्गृह्णीयादिति ग्राल्हीकिः ' ॥

II. 192. 10. तां दुग्ध्वा ब्राह्मणाय दद्याद्यस्यान्नं नाद्यादिति॥ सूत्रम् ग्राल्हीकेर " चो ह स्माह बौधायनः प्राक् चेद्विजिज्ञासायै[3] १० निषीदेदथैवं कुर्यादिति ' ॥

II. 195. 3. यस्याहवनीये ऽनुदाते गार्हपत्य उदायेदिति॥ सूत्रम् ग्राल्हीकेर " चो ह स्माह बौधायनः समस्तमेतमग्निं सते समुप्य दक्षिणेन विहारं पर्याहृत्य गार्हपत्यस्यायतनाङ्गस्योदाय शक्त्यण्डेन परिलिप्य न्युप्योपसमाधाय ज्वलन्तमाहवनीयमुद्धृत्याहवनीयस्यायतनाङ्गस्योदाय शक्त्यण्डेन परिलिप्य न्युप्योपसमाधाय समिदत्याहवनीये षट् स्रुवाङ्कतीर्जुहुयाद्दुध्यस्याग्ने १५

---

१ Thus G (sec. m.) and the Viv.; •क्रमे• the other MSS. Vol. II. 187. 15 is to be corrected प्रतिक्रामाणा•।

२ अती• Be C′ and the Viv., अति• the other MSS.

३ Thus B G and the Viv., प्राक्चेत्जज्ञासायै Bu, प्राक्चेज्जिज्ञासायै C′, प्राक्चजिज्ञासयै U.

त्वमग्ने सप्रथा असि मनो ज्योतिर्जुषतां तन्तुं तन्वन्नुदु त्यं चित्रमिति ॥

II. 196. 2 sqq. अतिरिक्तसोमेष्विति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः ग्रालीकेः ॥

198. 1.५ ध्रुवे परिहीणे प्रायश्चित्तकरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्राक् चेदवभृथाच्छन्दोगबक्वृचेषु लभेरन्नभ्यावर्त्तयेयु स्तुतशस्त्राणि सुस्तत्कृत्वा पुनर्यजेतेत्यृचो ह स्माह ग्रालीकिः प्राक् चेदवभृथाच्छन्दोगबक्वृचेषु लभेरन्नभ्यावर्तयेयु स्तुतशस्त्राणि सुस्तत्कृत्वा कृतमेव मन्येतेति ॥

199. 6.१० अङ्गां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य यदेवानन्तरमहः स्यात्तस्मिन्नेवावरुणाग्याग्यहाग्नीरन्निति ग्रालीकिः ॥

200. 3. यूपे विरूढे प्रायश्चित्तकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यान्तस्तन्त्रमेव यूपे विरूढे प्रायश्चित्तं कुर्यादिति ग्रालीकिः ॥

201. 11. यस्य सोम उपदस्येत्सुवर्णꣳ हिरण्यं ढेधा विच्छिद्यजीषे
१५ ऽन्यदाधुनुयाच्छुङ्गयादन्यदिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य सहिरण्या एवास्यात ऊर्ध्वं मुख्यास्यमसा ह्येरन्नभ्युन्नीयेरन्निति[१] ग्रालीकिः ॥

201. 19. आदारसोमेष्विति ॥ सूत्रं बौधायनस्यादारसोमेनैवाण्यन्यमागमयेरन्निति[२] ग्रालीकिः ॥

---

१ Corrected; भ्युन्निरन्निति B G Bu U (pr. m.), ०भ्युपनीरंनिति or ०रन्निति Be C′ U (sec. m.).

२ Thus B G; ०नवाण्यन्यमाग० Bu, नैवान्योन्यमाग० Be C′ U (sec. m.).

II. 203. 4. आग्निःष्विति ॥[१] आग्निषो ऽनुवर्तेरन्निति बौधायन ॥ एता[२] एवाग्निषः स्थुरिति ग्रालीकिः ॥ ८ ॥ चतुर्थः ॥

II. 245. 1 sqq. अथातो द्वादग्राहं व्याख्यास्यामः ॥

II. 247. 4. चिन्वीत द्वादग्राहे ऽग्निमिति बौधायनो ॥ न चिन्वीतेति ग्रालीकिः ॥ ५

अतिग्राह्य[३] इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ग्रहपतिरेवारण्योः[४] समारोपयेदेतदतिग्राह्यस्य रूपं भवतीत्यचो ह स्माह ग्रालीकिः पृथगेवारणीषु समारोपयेरन्ग्रहपतेरेव प्रथमस्य मथित्वा ज्वलत्सु ज्वलतो ऽपि[५] विसृजेरन्नित्येतदतिग्राह्यस्य[६] रूपं भवतीति ॥ १०

II. 245. 7. संनिवाप[६] इति ॥ स ह स्माह बौधायनः संनिवप्यन्तो ऽग्नये ब्रह्मणते पुरोडाग्रमष्टाकपालं निर्वपेयुरग्नये क्षत्रवते ऽग्नये क्षत्रभृत इत्यचो ह स्माह ग्रालीकिरग्निसंयोजनी[७] खल्वेषेष्टिर्भ-

---

१ Before आग्निषो U has (rightly?) आग्नीध्रेव (r? आग्निःध्रेव,) C′ reads; आग्नीध्रेवाग्नीध्रित्याग्निषो।

२ Thus B U C′, the Viv.; एत the other MSS.

३ Thus U (sec. m.) and C′ originally; अतिग्राह the other MSS.

४ Thus G B, ग्रहपतेरेवा॰ Bu Be C′, ग्रहपतिना॰ U.

५ Thus B Bu G, ॰तोनिह॰ Be, ज्वलत्युज्वलतोपिनिह॰ U (sec. m.).

६ Thus B G and cp. XXVI. 12; संनिवापन U (sec. m.) C′ Be, संनिधाप Bu.

७ Thus B Be; ॰यजना Bu G U C′.

वति ' यचैवाग्निं चेष्यमाणः स्यात्तचैनां निर्वपेदिति " प्राजापत्यं[1] पशुपुरोडाशमनुवर्तयेतेत्यौपमन्यवः[2] ' ॥

245. 11. पवन इति ॥ एकैकश्य एवैनान्यवयित्वैकैकश्य उदानयेयुरिति बौधायनः " सकृदेवैनान्यवयित्वैकैकश्य उदानयेयुरिति ५ ग्राम्लौकिकः " सकृदेवैनान्यवयित्वा सर्वान्सहोदानयेयुरित्यौपमन्यवः ' ।

246. 6. आर्षेयवरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ये केचन समानगोत्रा अव्यवेता अन्यथागोत्राः[3] स्युरेकस्यार्षेयश्च[4] वरण[5] एव तेषां वरणः स्यादित्य[6]चो ह स्माह ग्राम्लौकिर्यदि चैव १० व्यवेता यदि[7] चाव्यवेताः[8] समानगोत्रा एकस्यार्षेयवरण[9] एव तेषां वरणः स्यादिति ' ॥

246. 13. व्रतधुच्चिति ॥ समातच्य समावच्छो विभजेरन्निति बौधायनः " पृथगेवैषां[10] व्रतदुघः स्युरिति ग्राम्लौकिः ' ॥

---

१ प्राजापत्यस्य the MSS.

२ Thus U (sec. m.), ॰नुवर्नतेत्यो॰ B G U Be, ॰नुनिर्वेतेत्यो॰ C′, ॰नुवर्नेतयो॰ Bu.

३ ? अन्यथाद्योचा Be, अन्यथोद्योचा C′, अन्यथाद्योराचा Bu, अन्यथा अद्योराचा U, अन्येय अगोचा G B; अन्यायागोचाः the Viv. (one copy), अन्यथासगोचाः (another copy).

४ स्युरेक आर्षेयसंवरण C′, स्युरेक आर्षेयताः समानगोचा एकार्षेयं चरण Be.

५ Only in C′ B and U (sec. m.).

६ ॰र्षेयंवरण or चरण U Be C′. On the whole difficult passage cp. Āp. XXI. 3. 4.

७ एव om. G and the Viv.

II. 247. 1. षष्ठ्यामुपसद्युत्तरवेदिꣳ संनिवपन्तीति सूत्रमाचार्ययोरपि[१] वैकादश्यामिति विधिः[२] ॥

II. 247. 7. वसतीवरीणामभिग्रहण[३] इति ॥ सूत्रꣳ ग्राम्लीकेर[॥]चो ह स्माह बौधायनो यदि सातिशेषः कलग्रः स्यात्तूष्णी-मवनयेद्यद्यु वै सर्वग्र एव लेपः समवनीतः स्यादथैवं[४] कुर्यादिति [५] ग्राम्लीकिः ॥

II. 247. 12. सो ऽच[६] वैव[५] यज्ञस्य पुनरालम्भं जपति यज्ञायज्ञीयस्य वा स्तोत्रे ग्रंयुवाके वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः ग्राम्लीकिः ॥

II. 248. 1. विवर्तयन्ति परिधीननुप्रहरति[७] प्रस्तरमिति ॥ सूत्रं बौधा- १०
यनस्यानुप्रहरेदेवाच प्रस्तरपरिधीनिति ग्राम्लीकिः ॥ ६ ॥

II. 248. 5. निमील्याध्वर्युरुपाꣳशु[८] जुहोतीति। सूत्रं बौधायन-स्यानन्वीक्षमाण एव जुहुयादिति ग्राम्लीकिः ॥

---

१ Before ऋषि Be ins. ऋतोरप्याधोपसन्यवो, C′ ऋतो॰ वो, U ऋतोरप्याह बोधायनो। cp. XXVI. 12.

२ Thus B G; ॰मिति वाधिः Bu; मिति नामिः U, ॰मिवल्कं Be C′.

३ Thus the Viv. and cp. XXVI. 12; ॰मदिग्रहण Be C′, ॰मिति-ग्रहण the other MSS.

४ Thus Be G, ॰दथैव C′, ॰दथवैवं Bu B U.

५ Thus B U G Bu the Viv. (one copy); चैव Be C′ the Viv. (another copy).

६ ॰चरति Be G Bu U; ॰चरंति Be C′.

७ Read ॰पाꣳशुं?

48. 1. ग्निष्पैरुपाकरण इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयेनो-
पाकुर्याद्बर्हिर्भ्यां च ग्निष्पेश्चेति ॥ ग्निष्पैरेवेति शालीकिः ॥

48. 15. न्यूङ्खन इति ॥ विराजां[1] वा प्रतिपत्सु न्यूङ्खयति[2] शस्त्रे[3]
वेति[4] ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

49. 4. ५ निर्मन्थ्यस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवान्त्सादिति बौधा-
यनस्त्रिष्णीक इति शालीकिः ॥

दाक्षिणानाꣳ होम इति ॥ स ह स्माह बौधायनो
जुह्वयादेवाहुतीर्जपेत्प्रत्ययमन्त्रानित्यचो ह स्माह शालीकिर्जु-
ह्वयादेवाहुतीर्न तु[5] प्रत्ययमन्त्राञ्जपेदिति ॥ ये केच दक्षिणा-
१० युक्ता मन्त्राः स्युर्नैवैनानाद्रियेतेत्यौपमन्यवः ॥ १० ॥
पञ्चमः ॥

52. 6. अविवाक्य इति ॥ अविवाक्यमेतद्दहर्भवतीति बौधायनो ॥
विब्रूयादेवेति[6] शालीकिः ॥

52. 11. ऋचामुद्धरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यथाप्रकृति-
१५ मेवाध्वर्युः कुर्याच्छन्दोगवद्ऋचा एव प्रतिकुर्वीरन्निति[7]
शालीकिः ॥

---

१ विराजां G C', विराजा Be Bu, विरजां U, विरजां B.

२ °यंति all exc. C'.

३ शस्त्रैवेति all.

४ Found in Be C' U G (sec. m.), the other MSS. om.

५ Thus corrected; निब्रू° B G, निब्रू° Bu, नुब्रू° Be C' U (sec. m.), निर्ब्रू° U (pr. m.).

६ प्रतिविकु° B G U (pr. m.),

II. 255. 13. सर्पण इति ॥ कृष्णाजिनान्तैः सर्पन्त उत्तरꣳ हविर्धान-
मुपस्पृशेयुरिति बौधायनो [1] नोपस्पृशेयुरिति ग्राल्बीकिः [1] ॥

II. 257. 4 sqq. आग्रयणाग्रेष्विति ॥ वाचंयमो ऽध्वर्युः पूर्वान्ग्रहस्थान्
ग्रहीयादिति[1] बौधायनो [11] विसृष्टवागिति ग्राल्बीकिः [1] ॥

स[2] शुक्रं ग्रहीत्वा धारयति यावदितरौ ग्रहौ गृह्णातीति ॥ ५
सूत्रं बौधायनस्य [11] यंयं ग्रहीयात्तंतं परिमृज्य सादयेदिति
ग्राल्बीकिः [1] ॥

ग्रहाधानेष्वनुसंव्रज्याया[3] इति ॥ अनुसंव्रजेदिति बौधा-
यनो [11] नानुसंव्रजेदिति ग्राल्बीकिः [1] ॥

II. 258. 1. पशुकल्पेष्विति ॥ सर्वे कल्पा बौधायनस्यै[11]न्द्राग्नपशून्येवा- १०
हीनरात्रिसत्राणि भवन्तीति ग्राल्बीकिः [1] ॥

II. 261. 2. तेषां यानि समहाव्रतानि तानि साग्निचित्यान्यथेत-
राण्यौत्तरवेदिकानि स्युरिति बौधायन [11] ऐकाहिकस्त्वेवाग्नि-
रिति ग्राल्बीकिः [1] ॥

II. 262. 12. आग्रयेष्विति[4] ॥ अभिजिद्विषुवान्विश्वजिद्व्रतमहर्महा- १५

---

१ ग्रहस्थानाग्र° B.

२ स given only by U (sec. m.) C′ and the Viv.

३ Thus B G (sec. m.) C′ (sec. m.) U; आयोजनाधानेष्व° Be, ग्रहस्थानेष्व° Bu; the Viv.: ग्रहा आधीयन्ते इष्विति।

४ Thus (heteroclitic locative? from आग्रयत्) Be C′ U (cp. Āp. XXIII. 9. 6 आग्र्यन्ति); आग्रयेष्विति B G the Viv.; आग्रयेष्विति Bu.

व्रतमित्येतान्याच्चीयन्ति[1]भवन्तीति बौधायनो[11] यान्यन्यानि पृष्ठ्याभिप्लवेभ्य इति शालीकिर्य[11]नि चान्यानि पृष्ठ्याभिप्लवेभ्यो दशमाच्चाऽऽ इत्यौपमन्यवः[11] प्रायणीयारभ्णीयावभिजिद्विषुवान्विश्वजिद्दशममहर्महाव्रतमुदयनीयो ऽतिरात्र इत्येतान्यष्टावाच्चीयन्ति[2] भवन्तीति गौतमः[1] ॥

265. 5. पशुकल्पेष्विति ॥ सर्वे कल्पा बौधायनस्य[11]काद्अग्निपशून्येव सांवत्सरिकाणि सत्राणि भवन्तीति शालीकिः[1] ॥

266. 9. वाणः प्रततन्तुर्भवतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[11] वौणैवैषा[6] तन्त्रीभिः[4] प्रततमा[5] स्यादिति शालीकिः[1] ॥

१० अहर्गणे माहाव्रतिकानाग्[7]ग्निष्टानां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो[11] न कुर्यादिति शालीकिः[1] ॥

अहर्गणे ग्निखानामनुप्रवपण[7]इति ॥ अनुप्रवपेरन्निति बौधायनो[11] नानुप्रवपेरन्निति शालीकिः[1] ॥ ११ ॥ षष्ठः ॥

---

१ °तान्यच्चीयंती Bu, °तान्याहीयानि B G; the other MSS. wholly corrupt; cp. XXVI. 17.

२ °ष्ठावच्चियंति U, °ष्ठावच्चीया Be, °ष्ठावच्चीय C′, °ष्ठावहीयानि B G, °ष्ठावाच्चियेती Bu.

३ वाणैवैषा C′, वौणैवैषां Be, U (sec. m.), वीणैवैषां G, वीणैवैषां Bu B, वौणैवैषा U (pr. m.).

४ Thus G U C′; तंचाभिः Bu, चौभिः Be, तंचे भिः B.

५ Uncertain; प्रततमा B Bu G U (pr. m.) C′ (sec. m.); प्रततंतु Be U (sec. m.), प्रततंतुर C′ (pr. m.).

६ Thus B G Be, महा° or मह° Bu U C′ and the Viv.

II. 269. 10. द्विराच्च इति॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ यजनीये ऽहन्पूर्वमह-र्भवत्युत्तरस्मिन्नुत्तरमिति शाखीकिः॥

II. 270. 5. तस्मिन्नुत्तरो वेहद्दामन इति भवन्तीति॥ उपैवैते[1]नित्याः महस्से स्युरिति बौधायन॥ एत[2] एव[2] महस्तमाः[3] स्युरिति शाखीकिः॥ ५

II. 271. 10. द्रोणकलशस्यावघ्रापण इति॥ अन्तःपरिधवघ्रापयेदिति बौधायनो॥ बहिःपरिधीति शाखीकिः॥

II. 272. 3. रूपाणाꣳ होम इति॥ सूत्रं बौधायनस्या[4]श्वमेधिका-न्यण्च[5] रूपाणि जुहुयादिति शाखीकिः॥

II. 274. 1. उद्यत्स्तोमेष्विति॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः १० शाखीकेः॥

II. 274. 9. औपसदानां पुरोडाशानां मन्त्रामन्त्र इति॥ मन्त्रवन्तः स्युरिति बौधायन॥ स्रुष्णीका इति शाखीकिरा[6]ग्नेया एक-कपालाः स्रुवाहुत्या चैनान्सह सह्यज्जुहुयादित्यौपमन्यवः॥

II. 275. 8. द्वयोर्गा उपकल्पयन्त इति॥ सूत्रं बौधायनस्या[6]जा १५ अण्चोपकल्पयीरन्निति॥ शाखीकिः॥

---

१ Thus G B; उपैवैते Bu, उपैते U, उतवैते Be, चतवैते C'.

२ Thus B G U (pr. m.) एता एव Be C' U (sec. m.), एतमेव Bu.

३ महस्तमा MSS.; omitted by Be C' (pr. m.).

४ Uncertain and partially emended; ॰नस्याश्वमेधिकस्याण्च C', ॰नस्य चाश्वमेधिकस्याण्च Be U; ॰नस्य चाश्वमेधिकायनस्य चाश्वमेधिकान्यण्च B G, ॰नस्याश्वमेधिकायनस्याश्वमेधिकान्यण्च Bu.

५ ॰कल्पयेर॰ C'; च om. Be.

I. 275. 11. उलूखलबुध्नो यूपो भवतीति। सर्वाङ्कारान्कुर्यादिति[1] बौधायनः॥ प्रोच्चैनमुच्छ्रयेदिति शालीकिः॥ प्रोच्योपास्य[2] यूपशकलमुच्छ्रयेदित्यौपमन्यवः॥

I. 275. 13. पाꣳसूनामनुसꣳहरण इति॥ धिष्ण्येभ्य औदुम्बर्या अवटादुपरवेभ्य उत्करादुत्तरवेद्यै पाꣳसूननुसꣳहरेदिति बौधायनो॥ नानुसꣳहरेदिति शालीकिः॥

अथ यदि दीक्षोपसत्सु प्रत्ययमाच्चीरन्संप्रकीर्येदवसानीयाभिरिष्टिभिरिष्ट्वोत्तिष्ठेयुरिति[3] बौधायन॥ एकाहꣳ[4] सुत्वोत्तिष्ठेयुरिति[4] शालीकिर्नामꣳस्थाप्य पृष्ठ्यꣳ षडहमुत्तिष्ठेयुरित्यौपमन्यवः॥ १२॥

तेषामुत्यानेष्विति॥ गच्छेयुरावभृथादिति बौधायनो॥ ऽमुषोमान्ता इति शालीकिर्ध्रुवजि[illegible] इत्यौपमन्यवः॥

जनकसप्तरात्रो[5] ऽतिरात्रः पृष्ठ्यः षडह इति बौधायनः॥ पृष्ठ्यः षडहो ऽतिरात्र इति शालीकिः॥

---

१ सर्वकारान्कु॰ Be, सर्वाकारान्कु॰ C′, सर्वाङ्कामाङ्कु॰ B G U, सर्वारान्कु॰ Bu; the Viv.: सर्वाङ्कारान्। क्रियन्त इति कारा: कर्तव्याः संस्काराः।

२ Thus Be C′; प्रोच्योपास्य Bu, प्रोच्यावास्य G, प्रोच्यवास्य B, प्रोच्यपास्या U.

३ दृष्टिभिर् found only in G U C′.

४ Thus G Bu and the Viv.; एकंसुत्वो॰ U, एकसुत्वो॰ B, एका रह सुत्वो॰ Be C′.

५ ॰रात्रो G Bu and the Viv.; ॰रात्रे B Be, ॰रात्रः C′ (omitting तिरात्रः).

II. 277. 14. दशराचाय दीक्षिष्यमाणो दशहोतारꣳ कृत्वा दशराचाय दीक्षत इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " सप्तहोतारꣳ कृत्वा दशहोतारं जुहुयादिति शालीकिः " ॥ इति नु ब्राह्मणवान् ॥

अथ गोसवदशराचो ऽतिराचः पृष्ठ्यः षडहो वाजपेयो महाव्रतं चातिराचस्याष्टमेऽह्नि[1]वाजपेयः[1] ॥ तच्च[1]देवसुवाꣳ ५ हविषां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो " न कुर्यादिति शालीकिस्त्वयस्तिꣳशस्य पशुपुरोडाशमनुवर्तेरन्नित्यौपमन्यवः[2] ' ॥

विलुप्यमाने पृष्ठ्ये षडहे शिल्पानां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो " न कुर्यादिति शालीकिः ' ॥ १०

II. 281. 16. एकषष्टिराचे वैश्वकर्मणादित्ययोर्ग्रहण[3] इति ॥ उत्तरे त्रिꣳशद्राचे गृह्णीयादिति बौधायनः " संवत्सर एवैतौ दृष्टौ भवतः ' संवत्सर एवैनौ गृह्णीयादिति शालीकिः ' ॥

II. 283. 2. औदुम्बरꣳ षोडशिपात्रमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " खादिरमेवेति शालीकिः ' ॥ १५

II. 283. 15 अतिराचपशूनामुपाकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " सारस्वतीमेवोपाकुर्यादिति शालीकिः ' ॥

---

१ Thus U C′; ॰चाष्टमो भवतीति वाजपेयस्यच Bu; चाष्टमेनाजपेयस्यच B G Be.

२ ॰पशु॰ om. B Be G.

३ Thus G U C′ and the Viv.; णादित्यपरयोर्ग्रहण B Bu; ॰णोदित्ययोर्ग्रहण Be.

286. 7. षोडशिग्रहतां चमसानां भक्षण इति॥ व्यक्ताम्भक्षयेदिति[1] बौधायन[11] इन्द्रपीतानिति शालीकिः[1]॥

राजपर्यायेषु मुख्यानां चमसानामभिमर्शन इति॥ सूत्रं शालीकेर[11]यो ह स्माह बौधायन इन्द्राय त्वापिग्रर्व-राथेत्येव मुख्यंमुख्यं चमसमभिमृशेदिति[1]॥

290. 11. आश्विनस्य मन्त्रामन्त्र इति॥ मन्त्रवाग्स्यादिति बौधायनस्त्वेणीक[11] इति शालीकिः[1]॥

291. 6. आश्विनस्य चर्याया इति॥ सूत्रं शालीकेर[11]यो ह स्माह बौधायनः पुरस्तात्तिरोऽक्षियानां[2] चमसानां चर्याया[3] अनुचाश्विनेन[3] चरेदिति[1]॥

291. 8. तिरोऽक्षियानां[2] चमसानां भक्षण इति॥ अनुष्टुप्-छन्दसा भक्षयेदिति बौधायनो[11] जगतीच्छन्दसेति शालीकिः[1]॥

291. 16. गृदलतीयेष्विति॥ एकादशधा कृत्वोपयष्टोपयजेदिति बौधायनो[11] ऽपच्छेदमिति शालीकिः[11] समस्तान्येवैनान्यनुप्रहृत्य सर्वैर्मन्त्रैरनुमन्त्रयेतेत्यौपमन्यवः[1]॥ १३॥ सप्तमः॥

292. 1. एकादशिन्यै संप्रदान इति॥ सूत्रं शालीकेर[11]यो ह

---

१ Thus Bu Be C′ and the Viv.; सुव्यक्ताम्भ० B G U.

२ Thus Bu and Viv.; ०चन्द्यानां or ०चङ्गिनां the other MSS.

३ Thus G only; चर्याया इत्यचाश्वि० C′ U (sec. m.), चर्यावानुचाश्वि० the other MSS.; चर्याया also the Vivaraṇa.

स्माह बौधायन एकादशाग्नीषोमीया एकादश सवनीया एकादशानूबन्ध्या[१] इति ' ॥

II. 292. 2. उपशयस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ लभेत ग्रामे नारण्य इति बौधायनो" लभेतारण्ये न ग्राम इति शालीकिर्नैव ग्रामे नारण्य इत्यौपमन्यवः ' ॥ ९

II. 294. 16. उपशयस्योपामन इति ॥ सूचं बौधायनस्यैवोत्तरत[२] उपास्येदिति शालीकिः ' ॥

II. 296. 4. पात्नीवतस्य परिलेखन इति ॥ शालामुखीयꣳ शङ्कुमभिपरिलिखेदिति बौधायन" उत्तरत एकादशिन्यै पात्नीवतं मिनुयादिति शालीकिः ' ॥ १०

II. 296. 5. त्वाष्ट्रस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवान्स्यादिति बौधायनस्त्वष्णीक इति शालीकिः ' ॥

II. 296. 6. त्वाष्ट्रस्योत्सर्ग इति ॥ सूचꣳ शालीकेर"चो ह स्माह बौधायनो ऽभिपर्यग्निकृतमेनमन्तरेण चात्वालोत्करावुदङ्नुपनिष्क्रमय्याङ्गिरस्वुच्य[३] यजमानस्याजाखपिसृजेदिति ' ॥ १५

II. 296. 11. त्वाष्ट्रस्य चर्याया इति ॥ उपाꣳशु चरेदिति बौधायन" उच्चैरिति शालीकिः ' ॥

II. 297. 4. पुनश्चितावितिः ॥ सूचꣳ शालीकेर"चो ह स्माह बौधा-

---

१ ॰ग्रानुबंध्या MSS.

२ Thus G U and a citation in the Ms.; उत्तर the other MSS.

३ Thus B Be C′ G U (sec. m.); ॰निष्क्रमस्या॰ U (pr. m.), ॰निष्क्रमर्या॰ Bu; ॰निष्क्रमय्या॰ a citation in the Ms.

यनो यमप्यग्निं चिन्वानो[1]ऽपजानीयात्तस्मिन्नुपरि[1] पुनश्चितिं चिनुयादुत्तरतश्च यूपाद्यूपं मिनुयादिति[1] ॥

299. 10. कौण्डपायिनीयाग्निष्टिष्विति ॥ अग्न्याधानप्रतिपत्का दृडान्ताः संतिष्ठेरन्निति बौधायन[11] आज्यभागप्रतिपत्का दृडान्ता इति शाङ्खीकिः[11] सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा इत्यौपमन्यवः[1] ॥

299. 14. पिण्डपितृयज्ञस्य दान इति ॥ अहरहर्दद्यादिति बौधायन[11] आदित अन्ततश्च मासस्येति शाङ्खीकिः[1] ॥ १४ ॥

I. 301. 3. होत्रणां व्याख्यान इति ॥ सग्रहानृतेस्वाहाकारानित्येकम्[1]तेग्रहानन्तःस्वाहाकारानित्येकम्[2] सर्वानित्येकं ॥ पूर्वः १० कल्पो बौधायनस्योत्तरौ शाङ्खीकेः[1] ॥

? स पौर्णमासीषुपौर्णमासीषु जुह्वद्वादश क्षत्रः संवत्सरे जुह्वयादित्येतदेकम्[1]मावास्यापौर्णमासीष्वित्येतदेकम्[2] सर्वास्वित्येतदेकम् ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरौ[3] शाङ्खीकेः[1] ॥

? १५ चयस्त्रिम्[4]ग्रचितावितिᵘ ॥ सूत्रम्[4] शाङ्खीकेर[11]चो ह

---

१ Doubtful. G and the Viv. read as given in our text; चिन्वानोथजा॰ C′, चिन्वानैवजा॰ U; चिन्वानोपजा॰ the other MSS. We expect an optative derived from the root ज्या, cp. ज्यानानः XVII. 17: 297. 5. The Viv. periphrases by चीर्णः only.

२ ॰नंतस्वाहाकारा॰ MSS., but cp. XX. 5: 5. 5.

३ उभौ ins. B Be G (sec. m.).

४ Thus C′, G U (sec. m.) the Viv. and a citation in the Ms.; ॰स्त्रिंग्रचिंता॰ B Be, ॰स्त्रिंग्राचिंता॰ Bu.

स्माह बौधायनो ऽग्निग्रहणꣳ स्वयंचितिꣳ श्वेतरूपणयोरभिमर्शनमधिद्रवणमवद्रवणमिति[१] सर्वमेवैतत्कर्मावृता कुर्यादिति[1] ॥

II. 303. 5. अहरहश्चितावितिः ॥ सूत्रꣳ शालीकेर[11]त्रो ह स्माह बौधायनो ऽग्निग्रहणꣳ स्वयंचितिꣳ श्वेतरूपणयोरभिमर्शनमधिद्रवणमवद्रवणमिति[१] सर्वमेवैतत्कर्मावृता कुर्यादिति[1] ॥

II. 307. 13. रथचक्रचितौ पुरीषस्योपधान इति ॥ पुरीषस्यान्तान्कुर्यादिति[२] बौधायन[11] इष्टकास्वेव पुरीषस्यान्तं[२] गच्छेदिति[२] शालीकिः[1] ॥ १५ ॥ अष्टमः ॥

II. 310. 2. रोहिते चर्मणीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यौष्यरोहितꣳ स्यादिति शालीकिः[1] ॥

उभयनीतस्य करण इति ॥ उभे[४] ऋचौ[४] द्विरभ्यावर्तयेदिति बौधायनः[11] सकृदेव ब्रुवन्द्विर्ब्रूयादिति[५] शालीकिः[1] ॥

---

१ Thus B G Be Bu and a citation in the Ms. (cp. also XXII. 4: 121. 18); C′ reads ॰मर्शनाधिद्रविणमि॰, U. om. ॰मवद्रवण॰ ।

२ Thus G Be; पुरीषस्यांतस्यात्कुर्या॰ U, पुरीषस्यतस्यांतान्कुर्या॰ B, पुरीषस्योतत्कुर्या॰ C′; Bu defective.

३ Hesitatingly corrected; पुरीषस्यानद्धके॰ G, पुरीषंस्यानचके॰ Be, पुरीषंस्यानद्धके॰ C′, पुरीषंस्यानद्धके॰ U.

४ उभौ ऋचौ B G, उभये ऋचो Be C′, उभयो ऋचो Bu, उभये ऋचौ U (sec. m.). The two ṛks are, according to the Viv.: वायुः पूतः... प्राङ् सोमः etc., and वायुः पूतः... प्रत्यङ् सोमः etc., T Br. II. 6. 2. 2-3.

५ ब्रुवन om. Be C′ U G (pr. m.); ब्रुवन् नद्विर्ब्रू॰ Bu.

प्राङ् सोमः प्रत्यङ् सोमः[1] प्रत्यङ् सोमः प्राङ् सोम[1] इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः प्राज्ञीकेः ॥

310. 4 sqq. सौत्रामणिकाये सुराये संधान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्[II]चो ह स्माहौपमन्यवो यत्रैव सुरा स्यात्तत एवाहारयेदिति[I] ॥

12. 14. ५ सुराग्रहाणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[II] पयोग्रहानप्यत्र गृह्णीयादिति प्राज्ञीकिः[I] ॥

313. 4. ताञ्जघनेन स्रुग्दण्डाग्राच्चो वोदीच्चो वायातयतीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः प्राज्ञीकेः ॥

सुरासोमस्य संचर इति ॥ दक्षिणेन हवोत्तरेणावनयेदिति बौधायन[II] उत्तरेण हवा दक्षिणेनावनयेदिति प्राज्ञीकि[II]र्यत एवैनꣳ हरेत्तत एवैनमवनयेदित्यौपमन्यवः[I] ॥

4. 14. पावमानीभिरुपस्थान इति ॥ पावमानीभिरुपस्थाय पिष्टणां याज्यानुवाक्याभिरुपतिष्ठेरन्निति बौधायनः[II] पिष्टणामेव याज्यानुवाक्याभिर्न पावमानीभिरिति प्राज्ञीकिः[I] ॥

15. 14. १५ अवभृथ इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्[II]चो ह स्माहौपमन्यवः शूलैश्च मासरेण चावभृथमवेयादिति[I] ॥

आख्यातमुदकान्तस्य प्रत्यसनम्[२] ॥

आख्यातमाप्लवनम्[२] ॥

16. 10. आख्यातꣳ समिधां करणम् ॥

---

१ Thus G only; प्राङ् सोमः प्रत्यङ् सोमः प्राङ् सोम B, प्रत्यङ् सोम प्राङ् सोम Be C' U, प्राक्सोम Bu.

२ See remark on XXI. 3: 73. 5, 6.

II. 327. 15. वैमृधस्यानुनिर्वपण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नानिष्ट्वा प्रथमसोमेनानुनिर्वपेदिति शालीकिः ॥ १६ ॥

II. 328. 12. पौर्णमासीमेव यजेत भ्रातव्यवान्नामावास्यामिति ॥ उभयत्र पौर्णमासहविर्भिर्यजेतेति[1] बौधायनो ॥ नामावास्यायां किंचन यज्ञरूपं कुर्यादिति शालीकिः ॥ पिण्डपितृयज्ञेन चरेदित्यौपमन्यवः ॥

II. 328. 15. साकंप्रस्थायीयेन यजेत पशुकाम इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरुचो ह स्माह बौधायनः सुग्भ्यामेव पुरोडाशं जुहुयाच्चमसेन सांनाय्यमिति ॥

II. 329. 11. नागतश्रीर्महेन्द्रं यजेत ॥ त्रयो वै गतश्रियः प्रसुश्रुवान्यामणी राजन्यस्तेषां महेन्द्रो देवतेति ॥ स यो ऽन्य एतेभ्यो महेन्द्रमियक्षेत[2] स संवत्सरमिन्द्रमिष्ट्वा महेन्द्रेज्यां[3] लभेतेति बौधायनो ॥ ऽत एवापि संवत्सरमिन्द्रमिष्ट्वा महेन्द्रेज्यां[3] लभेतेति शालीकिः ॥

II. 329. 16. संवत्सरमिन्द्रं यजेत ॥ संवत्सरꣳ हि व्रतं नातीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरुचो ह स्माह बौधायनो यस्याममावास्याया-

---

१ Thus B Bu, पौर्णमासी॰ Be U G; C′ injured.

२ Thus (इयक्षेत and cp. XVII. 49: 329. 13: इयक्षेत) the Vivaraṇa only; महेन्द्रं यियक्षेत G (sec. m.) B; महेंद्रमियक्षेत Bu, ॰द्रंयजेत Be C′, ॰द्रं यक्षेत U (pr. m.).

३ Thus B Bu G C′; महेंद्रयाज्यां Be U.

मादित इन्द्रं यष्टुं प्रक्रामेत्संवत्सरे[1] पर्यवेते तस्यां महेन्द्रं यजेत। सो ऽत ऊर्ध्वं महेन्द्रयाज्येव स्यादित्याहो ह स्माह बौधायनो ऽभ्यारूढः खल्वस्येव[2] संवत्सरो भवति यस्याममावास्यायामादित इन्द्रं यष्टुं प्रक्रामेत्संवत्सरे[1] पर्यवेते या ततः पूर्वामावास्या स्यात्तस्यां[3] महेन्द्रं यजेत। सो ऽत ऊर्ध्वं महेन्द्रयाज्येव स्यादिति॥

II. 331. 7. दाक्षायणयज्ञेन सुवर्गकामो यजेत। पूर्णमासे संनयेन्नैचारुण्यामिश्रयामावास्यायां[4] यजेतेति॥ सूत्रं बौधायनस्य। वैसृधमप्यत्रानुनिर्वपेदिति शालीकिः॥

I. 331. 14. १० सांनाय्यस्य भक्षण इति॥ सूत्रयति शालीकेर्नो ह स्माह बौधायनो यजमान एवैतमर्धमासमनुनिधाय सांनाय्यं भक्षयेदिति॥

II. 332. 1. आमिक्षायै मन्त्रामन्त्र इति॥ मन्त्रवती स्यादिति बौधायनस्य। ष्णीकेति शालीकेः॥

II. 332. 6, १५ 333. 3. दडादधे चतुश्चक्र उपाꣳशुयाजस्य करण इति॥ कुर्यादिति बौधायनो। न कुर्यादिति शालीकिः॥ १७॥

नवमः॥

II. 344. 1. बृहस्पतिसवे दाक्षिणानां होम इति॥ अनुसवनं दाक्षिणानि

---

१ Thus (प्रक्रामेत्) C′ U and a citation by Sāyaṇa; प्रक्रामेत G (sec. m.), प्रक्रमेत् Bu Be, प्रक्रमेत B G (sec. m.).

२ Thus U C′, खल्वस्यै B, खल्वेवंस्येव Bu, खल्वस्य G; Be is defective.

३ स्यात् given only by Sāyaṇa in his citation.

४ वा ins. Be B U.

जुह्वयादिति बौधायनो माध्यंदिन एव सवने दाक्षिणानि जुह्वयाद्दामौत्येवेतरयोः[१] सवनयोर्ब्रूयादिति ग्राह्लीकिः ' ॥

II. 346. 8. हिरण्येन घृतमुत्पुनातीति ॥ मन्त्रनिरुक्तमेतद् घृतꣳ स्यादिति बौधायनस्त्वष्णीकमिति[२] ग्राह्लीकिः ' ॥

II. 349. 6. अनुद्भते[३] वेद्यै दक्षिणत आहवनीयस्य दृढत स्रोचं प्रत्यभिषिञ्चतीति ॥ सूचं बौधायनस्य " कृष्णाजिनमप्यचास्तृत्याभिषिञ्चेदिति ग्राह्लीकिः ' ॥

II. 350. 2. माषैः पूर्णं कमण्डलुमिति ॥ सौवर्णः सौवर्णैर्माषैः पूर्णः स्यादिति बौधायनो " मार्त्तिक[४] एव धान्यमाषैरिति ग्राह्लीकिः ' ॥

II. 354. 16. सप्तदश मारुतीः पृश्नीर्वत्सतरीरालभत इति ॥ पृथगेवासां मनोताः स्युः पृथक् पशुपुरोडाश इति बौधायनः " पृथगेवासां मनोता स्युरेकः पशुपुरोडाश इति ग्राह्लीकिर् एवासां मनोता स्यादेकः पशुपुरोडाश इत्यौपमन्यवः ' ॥

II. 356. 3. II. 358. 9. अग्निष्टुतोद्भ्रस्तुतोति ॥ सूचं बौधायनस्य " यथाप्रकृतिमेवाध्वर्युः कुर्याच्छन्दोगवक्त्वा एव प्रतिविकुर्वीरन्निति ग्राह्लीकिः ' ॥

II. 360. 10. अतिरिक्तस्रोचेष्विति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः ग्राह्लीकेः ॥

---

१ Thus B G Bu and the Viv.; ददानो॰ Be U C'.

२ Thus G B; तूष्णीक इति B, तूष्णीमिति Be C' U.

३ Thus the Viv.; ॰द्धते U G, ॰क्षते Be C', ॰हत B.

४ मार्तिक G U C' Be and Viv.; चार्तिक B, चातीक Bu.

362. 3, 20. धनुषः प्रदान इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

एकाहानामन्त इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य [1] मृत्युसवान्त इति शालीकिः [1] ॥

367. 3. ५ निदध्यत्सखा एतद्धविरुच्छिष्टं व्रतभाजनमिति[1] ॥ सूत्रं बौधायनस्य [11] नाच हविरुच्छिष्टं व्रतभाजनं[1] निदध्यादिति शालीकिः [1] ॥

366. 4. sqq. अथास्याꣳ सद्यस्क्रियामनुक्रियां परिक्रियामतिक्रियां प्रवर्ग्यस्य करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो [11] न कुर्यादिति १० शालीकिः [1] ॥

385. 10. श्वानसो ऽधिषवणे फलके पुरुषास्थस्य वृषणाविति ॥ सूत्रं बौधायनस्य [11] श्वानसौ ऽप्यचारणौ कुर्यादिति शालीकिः [1] ॥

386. 2. स यं कं च[2] ग्रहं गृह्णात्येवमेवैनं गृह्णाति [1] यदु किं च पाचꣳ सादयत्येवमेवैनत्सादयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य [11] यंयं १५ ग्रहं गृह्णीयात्तंतं परिमृज्य सादयेदिति शालीकिः [1] ॥

370, 8, 12; 377. 14; श्वेतमश्वं ददाति [1] श्वेतां वडबां ददात्यश्वमसितं ददाति [1] गर्भिणीं वडबां ललामीं ददात्यनड्वुक्तं[3] ददाति [1] चय-

---

१ Thus B Bu G (sec. m.); •भोजन• Be C′ U G (pr. m.).

२ चन G (sec. m.) and the Viv., चनं B.

३ Thus C′ only (sec. m.), all the other MSS. corrupt (•त्यनड्वुं-क्तं ददाति; •त्यनड्वुं ददाति, •त्यनड्वुं ददाति क्तं ददाति).

II. 379. 11; 382. 11; 388. 9; 406. 8, 9.

स्रिष्टुग्गतं निष्क्रान्ददाति[1] । सोमचमसं ददाति । हिरण्मयं चमसं ददाति । राग्निकृतं[2] धान्यं ददाति । मरायकृतं धान्यं ददातीति[3] ॥ एतानि च नित्यानि च दद्यादिति बौधायन ॥ एतान्येवेति ग्रालीकिः[4] । ॥ १८ ॥

[5]अथातः सर्वतोमुखं व्याख्यास्यामः ॥ ५

चिन्वीत सर्वतोमुखे ऽग्निमिति बौधायनो ॥ न चिन्वीतेति ग्रालीकिर्॥ चो ह स्माह मौद्गल्यः पूर्वस्मिन्नेवाग्निचय इतरेषु सावित्राः स्युरि॥त्येतदपि न कुर्यादित्याङ्गीगविः । ॥

ग्ररण्योः समारोपण[6] इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्॥ चो ह स्माह गौतमो गृहपतिरेव प्रथममरण्योः[7] समारोपयेत[8] इतरे सत्र १० इति । ॥

---

१ निष्क्रं ददाति MSS., but cp. XVIII. 38: 388. 9.

२ Thus Be C′ Bu U, राग्नी॰ B G (sec. m.).

३ इति found in C′ only.

४ The words एतान्येवेति ग्रालीकिः are repeated in Be Bu U W C′, indicating the end of a praśna.

५ This kaṇḍikā is not found in Be C′ Bu W U; in U it is given on a loose page. The text of this, doubtless later added, chapter is given according to B G (where it is given secunda manu), a complete citation in Keśavasvāmins prayogasāra (K) and a ditto (I) in a MS. belonging to the India Office (Catologue by Eggeling Vol. I, p. 87). The Vivaraṇa of this chapter is missing equally.

६ ॰रोहण G B.

७ प्रथमम् om. K.

८ ॰रोहयेत्तत G B, ॰रोहयंत K.

ग्रालाया इति ॥ प्राक्तेन[१] प्रक्रमेण मौयान्मध्ये गार्हपत्य इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याचो ह स्माह ग्रालीकिः चिपदेन प्रक्रमेण सर्वत इति ॥

चितप्राच्यां दिशि भवति पञ्चदशो दक्षिणतः सप्तदशः पश्चादेकविंशग्र उत्तरतः ॥ सर्वतो वा ज्योतिष्टोमः[२] सर्वे[३] ज्योतिष्टोमदक्षिणा इति ॥

प्रवर्ग्यस्य करण[४] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नोक्थ्ये[५] प्रतिष्ठ्यादिति ग्रालीकिः ॥

याजमान इति ॥ अभीनाम[६] याजमानं कुर्यादिति बौधायनः ॥ कुर्याद्यथावकाशं याजमानमिति ग्रालीकिर्यं ऽग्निसंस्काराः[७] सुस्ताङ्कामम्[८] इतरत्तन्त्रेणेत्यौपमन्यवः ॥

ग्रन्यत्राधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याचो ह स्माह ग्रालीकिर्गार्हपत्यः[९] सकृदन्वाहितः स्याद्ग्रामयोनिरन्वाहार्य-

---

१ प्रक्र० U K I.

२ ०मः B G, ०माः U K I.

३ Thus I, सर्व K, सर्वतो U, सर्वतो वा B G.

४ प्रकरण U K I.

५ नोक्थे B G.

६ ग्रभिनाम B G, but cp. XX. 18: 39. 11, the other MSS. om. this word.

७ ०संस्कारार्था U.

८ ताम om. B G; instead of ताङ्कामम् U: तस्यांगम् ।

९ ०पत्यस्तु B G.

पचन आहवनीयꣳ[१] सकृदन्वाधाय ततो यथार्थं गच्छेदिति[२] ' ॥

भक्षण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " सर्वꣳ समवधाय सकृदेव[३] भक्षयेदिति[३] शालीकिः ' ॥

मार्जन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[४] " सकृदेकस्मिन्निति ५ शालीकिः ' ॥

लोकाग्नीनाꣳ हरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्" चो ह स्माह दीर्घवात्स्यः[५] पूर्वस्मिन्नेव याजमानꣳ स्यादिति ' ॥

क्रतुपशूनां करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " क्रतुपशव ऐकादशिनाश्च विकल्प्यन्त इति शालीकिः ' ॥ १०

समञ्जन इति ॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्य " यावन्त स्तोमास्तावत्कृत्वः प्रचरणा समनक्तीति बौधायनः[६] ' ॥

दधिग्रह इति ॥ सूत्रं मौद्गल्यस्य " पयसा वाज्येन[७] वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥

अꣳशुदाभ्ययोर्ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यो'चो ह स्माह १५

---

१ After ॰नीयं G ins. तंतं, B तं; U K I om. ग्राम॰ ...नीयं and read स्यात्तं सकृद॰ (thus K I), स्याद्गसकृद॰ (thus U).

२ इति inserted by me.

३ सकृदेव om B; न G instead of these words;—भक्षयेयुर U.

४ मौद्गल्यस्य U K I.

५ दीप॰ U K I.

६ शालीकिर U K I.

७ U K I om. the first वा।

शालीकिर्वाजपेये द्वादशाहे सत्रे ताण्डिनामयन उद्भिदि वल-
भिदीति तस्य स्यादित्येवमेव पृश्निग्रहैः प्राणग्रहैरिति[१] ॥

षोडशिग्रहाणां[२] ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यानुसवनं
ग्रहीयुरिति शालीकिः ॥

अतिग्राह्याणाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[३] माहेन्द्र-
स्यानुवषट्कारमुपजुह्वयुरिति शालीकिः[४] ॥

षोडशिन स्तोत्रमुपाकरोतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य येन
केन चिदिति शालीकिः ॥

हृदयशूलानामुद्वासन इति ॥ एकैकश उद्वासयेदिति
बौधायनः सर्वान्सहेति शालीकिः ॥

अवभृथ इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[५] प्राङ्ग एवावभृथम-
वेयुरिति[६] शालीकिः[७] ॥

---

१ The reconstruction of the text of this dvaidha is wholly uncertain. I have given the reading presented by B which, however, has उद्भिद्वलभिदिति and adds शालीकिः at the end. Thus also G. U K I have तांडिनामयने ॥ तांडिणामयन. indicating the beginning of a new kaṇḍikā; moreover the following words run thus in U: उद्विद्वलभिदित्येवमेव पृश्नि॰ in K: उदिदि वलभिदित्येवमेव पृ॰, in I: उद्भिदि वलभिदि लभ्येदितिषुलिषिमतिसाध्यानमित्येवमेव पृ॰ ।

२ षोडशिनां प्र॰ B G.

३ शालीकिर् U K I.

४ औपमन्यवः U K I.

५ शालीकेः U K I.

६ Thus G, ॰भृथमभ्यवेयु॰ U K I, ॰भृथमवेति B.

७ गौतमो U K I.

अरण्योः समारोपण[1] इति ॥ सूचमाचार्ययोरुभो[2] ह स्माह गौतमो[3] गृहपतिरेवारण्योः समारोपयेत्तत[4] इतर इति[5] ॥ १९ ॥ दशमः ॥

॥ इति चयोविंशः प्रश्नः ॥

---

१ Thus K I, समारोहण U, समारोह्य B G.

२ सूचं शालीकेरजो U K I.

३ बोधायनो U K I.

४ ०रोहये० B G.

५ Thus B G, तत इतरे यथार्थं गच्छेयुर्जेवेयः U K I.

कर्मान्तसूत्रम् ॥

पञ्चतयेन कल्पमवेक्षेत छन्दसा ब्राह्मणेन प्रत्ययेन न्यायेन सꣳस्थावग्नेनेति । छन्दसेति यदवोचाम यथाम्नायप्रणिधीदं पूर्वमिदमुत्तरमित्यथापि मन्त्र एव स्वयं कर्म ब्रूते । कर्मानुवादो भवति । यथैतद्भवति प्रेयमगाद्धिषणा बर्हिरच्छोर्वन्तरिक्षमन्विहि देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामग्नये जुष्टं निर्वपामीति । यच्छन्दसा न शक्नुयात्कल्पयितुं ब्राह्मणेन तच्चिकल्पयिषेद्ब्राह्मणसु हैवैनान्मन्त्रानप्रज्ञातान्विदधातीदमनेन करोतीदमनेनेति । यथैतद्भवतीषे त्वोर्जे त्वेति शाखामाच्छिनत्ति वायव स्थोपायव स्थेति वत्सानपाकरोतीत्यथाप्यमन्त्राणि कर्माणि विदधाति । यथैतद्भवत्यष्टासु प्रक्रमेषु ब्राह्मणो ऽग्निमादधीतैकादशसु राजन्यो द्वादशसु वैश्य इत्येवं व्यवस्थावर्णसंयोगाद्यथो एतत्प्रत्ययेनेति छन्दोगबह्वृचाध्वर्युप्रत्ययेनेति । यथो एतन्न्यायेनेति प्राह्रते तन्त्रे प्राह्रतं[1] न्यायमनधिगच्छन्यामन्यायं प्रतीयादयमिहार्हताꣳ समारभ इति । यथो एतत्सꣳस्थावग्नेनेति सोमे ऽपहत आदाराꣳश्च फाल्गुनानि चाभिषुणुयादिति । चतुष्टयेन मन्त्रा वर्तन्ते स्तुत्या निर्देशेनाशिषा नैव स्तुत्या नाशिषा न निर्देशेनेति चतुर्थमथेमे पञ्च हविराकारा औषधं पयः पशुः सोम आज्यमिति ॥१॥

तेषां पृथक्पृथग्धर्माः पृथगधिकरणानि । यथाधिकरणं

---

[1] प्राह्रत all exc. D.

मन्त्रा दृष्टास्तान्न मिथः सꣳसादयेदनादेशाद्येनयेन[1] यद्धविः सꣳसिध्येत्तेनतेन तत्कुर्यात्तत्तत्स्याधिकरणमुक्तान्यधिकरणानि। यज्ञ इति। किमुपज्ञो यज्ञः श्रद्धोपज्ञो माङ्गल[2] इति। क उ खलु यज्ञ इति। पुरुष इति। का उ खलु देवता दीक्षेति। वागिति। का उ खलु पथ्या स्वस्तिरिति। [3]वागेवेति। का उ खल्वेकाक्षरा गायत्रीति। वागेवेति। क उ खलु यज्ञस्यारम्भः का प्रतिष्ठेति। विज्ञायते[4] स्वाहा यज्ञं मनसा स्वाहा द्यावापृथिवीभ्याꣳ स्वाहोरोरन्तरिक्षात्स्वाहा यज्ञं वातादारभ इति। वात एव यज्ञस्यारम्भो वातः प्रतिष्ठेति॥ २॥ प्रथमः॥ १०

कथमु खल्वेतज्ज्ञानीयादिदं तन्त्रमयमावाप इत्यम्न्याधानप्रभृति तन्त्रमाज्यभागाभ्यामन्यत्रौषधात्तस्मिꣳस्तन्त्रे सत्यावापस्थानानि भवन्ति यथैतद्ध्रुवानां दोहनं कपालानामुपधानꣳ स्तम्बयजुषो हरणमाज्यग्रहा[5] इति यच्च किंचाभिनिवपत्यूर्ध्व-

---

१ Thus H Ben G U D C Vt, Vc, the Viv. (one copy); संसाधये॰ Be, the Viv. (another copy). The meaning, according to Vc., of न मिथः संसादयेत् is: न मिश्रयेत्।

२ Thus C U H G (pr. m.) Vt Vc and the Viv.; मांगलक Ben Be, मांगलिक G (sec. m.), पांगल D.

३ सा ins. G U (pr. m.) H.

४ In TS. I. 2, 2, 3.

५ ॰ग्रहा Be G U, ॰ग्राहा Ben D (sec. m.), ॰ग्राहाः H, ग्रहण D (pr. m.), ॰ग्रह C, ग्राह Vt.

माज्यभागाभ्यामेष मध्यत आवापो भवति यस्मिन्नेतद्धवीꣳष्यो[1]प्यन्ते तस्मिन्नेवावापजानि[1] तन्त्रस्थानं[2] भजन्ते यथैतत्प्राग्निꣳ यजमानभागब्रह्मभागौ स्रिष्टकृच्चेडा चेत्यवदानत आवापो भवति तन्त्रं तु प्रदानतः । क्व उ खलु तन्त्रमावापभूयं गच्छ-
५ त्यावापो वा तन्त्रभूयमिति । नैवार्हस्यत्य ऽन्यस्मिꣳस्तन्त्रमु ह निर्वपणतो भवत्यावाप उ प्रदानतो । ऽथ वारुणीषु[3] च संज्ञानीष्वां[4] चावापो ह निर्वपणतो भवति तन्त्रं तु प्रदानतो । ऽनूयाजप्रभृति तन्त्रमा समिष्टयजुषो होमात्किंदेवत्या उ खल्वनूयाजा भवन्तीत्याग्नेया इत्येव ब्रूयाद्विज्ञायते तं देवा
१० आऋतोभिरनूयाजेष्वन्वविन्दन्यदनूयाजान्यजत्यग्निमेव तत्स-मिन्द्ध इत्यृतुदेवता उ खलु प्रयाजा भवन्तीति ॥ ३ ॥

द्वितीयः ॥

कियत्यः पाकयज्ञसꣳस्थाः कियत्यो हविर्यज्ञसꣳस्थाः कियत्यः सोमसꣳस्था इति । ऊतः प्रऊत आऋतः शूलगवो
१५ बलिहरणं प्रत्यवरोहणमष्टकाहोम इति सप्त पाकयज्ञसꣳस्था इत्यपरिमिता उ हैके ब्रुवते । यच्च किं चान्यत्र विहाराद्भूयते सर्वास्ताः पाकयज्ञसꣳस्था इत्यथ हविर्यज्ञसꣳस्था अग्न्याधेय-

---

१ एव om. H G U (pr. m.) C ;— ०जानीति G (sec. m.) U (pr. m.)

२ Ben Be ins. पंच ।

३ Thus (sc. इष्टिषु) D and C only ; वारुणेषु the other MSS.

४ Thus Ben C and Vc.; संज्ञानीत्वर्णीं D; the other MSS. and the Viv. (one copy) and Vt. संज्ञान्येष्यां ; संज्ञानेष्यां the Viv. (another copy).

मग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासावाग्रयणं चातुर्मास्यानि दाक्षायणयज्ञः कौण्डपायिन्य[1] इति। सौत्रामणिमु हैके ब्रुवते। ऽथ सोमसंस्था। अग्निष्टोमो ऽत्यग्निष्टोम उक्थ्यः षोडशी वाजपेयो ऽतिरात्रो ऽप्तोर्याम इति सप्त सोमसंस्था। यदग्निष्टोमस्य क्रतुकरणं तदत्यग्निष्टोमस्य। यदुक्थ्यस्य तत् षोडश्यग्निवाजपेय- ५
योर्यदतिरात्रस्य तदप्तोर्यामस्येति। सप्तानाꣳ सोमसंस्थानां द्वे सत्राणि न गच्छतो वाजपेयस्याप्तोर्यामस्येति॥ ४॥

कथमु खल्वेतज्ज्ञानीयादियं पूर्वा ततिरियमुत्तरेति। या प्रकृतिः सा पूर्वा ततिर्य यद्विदधाति सोत्तरा ततिराधेयं पूर्वा ततिः पुनराधेयमुत्तरा ततिर्दर्शपूर्णमासाविष्टीनां १०
पूर्वा ततिः सर्वाः काम्या इष्टय उत्तरा ततिरैन्द्राग्नो निरूढपशुबन्धानां पूर्वा ततिः सर्वे काम्याः पशव उत्तरा ततिर्ज्योतिष्टोमः सोमानां पूर्वा ततिः सर्वे सोमा उत्तरा ततिः। श्येनचिदग्नीनां पूर्वा ततिः सर्वे काम्या अग्नय उत्तरा ततिर्द्विरात्रो ऽहीनानां पूर्वा ततिः सर्वे ऽहीना उत्तरा तति- १५
र्द्वादशाहो ऽहर्गणानां पूर्वा ततिः सर्वे ऽहर्गणा उत्तरा ततिर्गवामयनꣳ सांवत्सरिकाणाꣳ सत्राणां पूर्वा ततिः सर्वाणि सांवत्सरिकाणि सत्राण्युत्तरा ततिः। कियन्ति नु खलु गवामयनानि भवन्तीति। विज्ञायते[2] यथैतन्मासि पृष्ठमुत्तमे

---

१ कुंडपायिन्य Be, कौंडपायिनम् the Viv. (one copy), कौंडपायिमित D.

२ om. M Ben U (pr. m.) D C Vt.

मासि सकृत्पृष्टान्युपेयुर्दग्रमास्यं हृतीयꣳ । सप्त ग्राम्या ओषधयः सप्तारण्याः । सप्त ग्राम्याः पशवः सप्तारण्याः । सप्त छन्दाꣳसि चतुरुत्तराणीति । सप्त ग्राम्या ओषधयस्तिलमाषव्रीहियवाः प्रियङ्गवो ऽणवो गोधूमाः सप्तमे । कुलत्यानु[1] हैके ब्रुवते । सप्तारण्याः श्यामाकाश्च नीवाराश्च जर्तिलाश्च गवीधुकाश्च गार्मुताश्च वास्त्यानि[2] च वेणुयवाश्च सप्तमे । कुरुविन्दानु हैके ब्रुवते । सप्त ग्राम्याः पशवो गोऽश्वमजाविकं पुरुषश्च गर्दभश्चोष्ट्रश्च सप्तमे । ऽश्वतरमु हैके ब्रुवते । सप्तारण्या द्विखुराश्च श्वापदानि च पक्षिणश्च सरीसृपानि च हस्ती च मर्कटश्च नादेया सप्तमे । सप्त छन्दाꣳसि चतुरुत्तराणीति गायत्र्युष्णिगनुष्टुब्[3] बृहती पङ्क्तिस्त्रिष्टुब्जगतीति । ॥ ५ ॥ तृतीयः ॥

अथेदं चयं भवति कर्माभ्यावर्ति देवताभ्यावर्ति संख्याभ्यावर्तीति । सावित्रं नु खल्विदं कर्माभ्यावर्ति भवत्यथ देवताभ्यावर्ति ध्रुवाज्यं द्रोणकलशः सर्वपृष्ठेत्यथ[4] संख्याभ्यावर्ति त्रिः पृच्छति हृतꣳ हवीꣳषि ग्रसितरित्यथापि राज्ञो मानं । क उ खलु मन्त्रमन्तरितं कल्पयेत्स्थानाद्वा स्थानं प्रजिज्ञासीताभिरूप्येण[5] वा प्रौढेन वेति । स्थानात्स्थानमिति यदवोचाम

---

१ Thus M Be Ben; कुलित्थानु H G (sec. m.) U D C, कुलुत्थानु Vt.

२ वास्त्यानि G (sec. m.), वास्तानि D C. According to the Viv. वास्तुकम् (Chenopodium) is meant.

३ °ष्टुग् M only.

४ *i.e.* सर्वपृष्ठाभ्या काम्येष्टिः (Vc), cp. TS. II. 3, 7, 1.

५ प्रजिज्ञासेन U, °षित Vt Vc Ben.

यो ऽनन्तरो मन्त्र आम्नातः स्यात्तेनैनꣳ सह कल्पयेत्पूर्वकालेन वोत्तरकालेन वेति । यथो एतदाभिरूप्येणेति यथैतद्ध्वत्या-ग्रासानः सुवीर्यꣳ रायस्पोषꣳ स्वश्वियम् । बृहस्पतिना राया स्वगाकृतो मह्यं यजमानाय तिष्ठेति । यथो एतत्प्रौहेणेत्यग्नि-कल्पः खल्वयमिष्टकाभूयान्समाम्नातस्तंच[१] यो मन्त्रो ऽन्तरितः स्यादिष्टकाभूयमेनमापादयेत् ॥ ६ ॥

अथायमश्वमेध आकृतिभूयान्समाम्नातस्तंच यो मन्त्रो ऽन्तरितः स्यादाकृतिभूयमेनमापादयेन्नाप्रक्रान्तं प्रक्रमयेन्न प्रक्रान्तं कर्म तूष्णीं कर्मणाभिपूरयिषेदिति । नाप्रक्रान्तमिति यदवोचाम बर्हिर्लवनः खल्वयꣳ ह्रस्वो मन्त्र आम्नातो भवति दीर्घमु कर्म । न कर्मणो हेतोर्मन्त्रो ऽभिनिवर्तेताथायं पशो-र्विशसनो ह्रस्वो मन्त्र आम्नातो भवति दीर्घमु कर्म । न कर्मणो हेतोर्मन्त्रो ऽभिनिवर्तेताथास्याꣳ स्वयमातृण्णायां दीर्घो ह मन्त्र आम्नातो भवति ह्रस्वमु कर्म । न कर्मणो हेतोर्मन्त्रो विरम्येद्यथो[२] एतत्त्रियंजुषा सक्तत्तूष्णीमिति । लोकाग्नीꣳश्च तेषामुपश्रुत्य स्रुग्वयजुश्चेति । यथो एतत्यच्चक्रुत्वो यजुषा

---

१ चयम् given by Ben D C U (pr. m.) Vt, om. by H Be G U (sec. m).—On इष्टकाभूयान् V comments: इष्टकाभिर्भूयान् बहुलः इष्टकोप-धानप्रचुर इति यावत् ।

२ Thus Be G U Vt Vc, विरम्येतयथो Ben C D, विरम्येत यथो H; V. comments: न विरम्येत् न विरमेत् विकरणव्यत्ययश्छान्दसः ।

पञ्चक्रत्वस्तृष्णीमिति राज्ञस्तेषां मानमुपश्रुत्येति [1]यथो एतत्सक्तद्यजुषा सक्तत्तूष्णीमिति राज्ञ एव[2] तेषां[3] मानमुपश्रुत्येति[1] यथो एतच्चतुरो मुष्टीन्व्रीहीणां निर्वपतीति द्वौ देवतायै स्विष्टकृते तृतीय दडायै चतुर्थ इति सर्व एवैतेषां ब्राह्मणवन्तः ॥ ७ ॥ चतुर्थः ॥

अथात आदेशकारितानि व्याख्यास्यामो ऽनादिष्टो ऽग्निरपि तु यथैतद्ब्रह्मवत्यधिदेवने जुहोति रथमुखे जुहोति रथनाद्यां जुहोति चतुष्पथे जुहोति वर्त्मनोर्जुहोत्याब्रह्मने जुहोति पदे जुहोत्यजायां जुहोत्यजस्य दक्षिणे कर्णे जुहोत्यजस्य दक्षिणे शृङ्गे जुहोति ब्राह्मणस्य दक्षिणे हस्ते जुहोति दर्भस्तम्बे जुहोत्यप्सु जुहोत्यौदुम्बर्यां जुहोति वल्मीकवपायां जुहोत्यौपासने जुहोत्युत्तपनीये जुहोति ग्रामित्रे जुहोत्याग्नीध्रीये जुहोत्यन्वाहार्यपचने जुहोति गार्हपत्ये जुहोतीत्यनादिष्ट आहवनीय एव होतव्यमनादिष्टो ऽध्वर्युरपि तु यथैतद्ब्रह्मवत्युन्नेता जुहोति प्रतिप्रस्थाता जुहोतीत्यनादिष्टे ऽध्वर्युणैव होतव्यमनादिष्टं पात्रमपि तु यथैतद्ब्रह्मवत्यृक्षिणा जुहोति

१...१ This clause is found in D U Be G (sec. m.) only; it is commented upon by Bhavasvāmin.

२ Thus D; एवैषां U Be G; some of the MSS. here and supra instead of उपश्रुत्य read उपश्रित्य, which is perhaps the preferable reading, but cp. Vc: उपश्रुत्य समीपे श्रुतिं कृत्वा।

३ इति supplied by me.

४ इति found in G only.

शूर्पेण जुहोति कृष्णाजिनपुटेन जुहोति मध्यमेन पर्णेन जुहोत्यन्तमेन पर्णेन जुहोत्यर्कपर्णेन जुहोति पर्णमयेन स्रुवेण जुहोत्यौदुम्बरेण स्रुवेण जुहोत्यङ्गुष्ठाभ्यां जुहोति विस्रꣳसिकाकाण्डाभ्यां जुहोति गोमृगकर्णेन जुहोत्यश्वघ्नेन जुहोत्यश्वत्थेन कमण्डलुना जुहोतीत्यनादिष्टे[1] स्रुचैव होतव्यमनादिष्टा समिदादेशादेव समिधं जानीयादिज्ञायते नासमित्के जुह्वत्याद्यदसमित्के[2] जुह्वत्याद्यथाजिक्षे ऽग्निं दद्यात्तादृक्तत्तत्स्यात्समिदित्येव होतव्यमनादिष्ट उपसमाधायैव होतव्यम् ॥ ८ ॥

अथातो ऽवदानकल्पश्चतुरवत्तं भवतीत्यनादिष्ट उपहृत्यैव होतव्यमनादिष्टꣳ हविरादेशादेवान्यद्धीहियवेभ्यो जानीयादपि तु नु खलु चिप्रसꣳस्कारतममाज्यं ब्रुवते ऽनादिष्टः पशुरादेशादेवान्यमजाज्जानीयादैन्द्राग्नाद्यदभिहारं तन्त्वꣳ स्यात्तदभिहारं कुर्यादग्न्यभिहारौ दर्शपूर्णमासौ सोम इन्द्राभिहारः सावित्रमौषधस्य निर्वपणं दृष्टं भवति किꣳ[3] स्विन्मांनाय्यस्य पशो राज्ञ इति दोहनꣳ मांनाय्यस्योपाकरणं पशोर्यदुपाꣳशुसवनमभि मिमीते तद्राज्ञः प्रज्ञातमन्येषाꣳ हविषां पर्यग्निकरणं किꣳ स्विद्राज्ञ इति यदेवादो वसतीवरीः परिहरति तद्राज्ञ इति ॥ ९ ॥

पञ्चमः ॥

---

१ इति missing in G H U D.

२ Thus U Ben G D C; जुह्वत्याद्यद्यस॰ Vt, ॰त्याद्यदिस॰ Be, ॰त्याद्यस्य॰ H.

३ Thus Be, the Viv. and V.; किम D C, किमु H Ben G U D.

अथातः पुरोडाशान्व्याख्यास्यामः । सर्व एवाग्नेया अष्टाकपाला अन्यत्र पौनराधेयिकात्सर्व एवैन्द्राग्ना एकादशकपाला अन्यत्राग्रयणाच्च ग्रुनासीरीयाच्च । सर्व एवैन्द्रा एकादशकपाला अन्यत्र ग्रुनासीरीयात्सर्व एवाग्नीषोमीया एकादशकपाला अन्यत्र श्यामाकात्सर्व एव पशुपुरोडाशा एकादशकपाला अन्यत्र वायव्याद्यद्देवत्यः पशुस्तद्देवत्यः पशुपुरोडाशो ऽन्यत्र वायव्याद्भवति । सर्व एवाग्नावैष्णवा एकादशकपाला अन्यत्राध्वरकल्पायै । तत्रैवाष्टाकपालस्य[1] द्वादशकपालस्य भवतः । सर्व एव सावित्रा द्वादशकपाला अन्यत्राश्वमेधिकेभ्यस्तत्रैवाष्टाकपालस्यैकादशकपालस्य भवतः सावित्रो ऽष्टाकपाल इति च । सर्व एव मारुताः सप्तकपाला अन्यत्राश्वमेधिकानां चातुर्मास्यपशूनां पशुपुरोडाशेभ्यो मारुताच्चैकविंशतिकपालादन्यत्र राजसूयिकात्पञ्चशारदीयानां च पशूनां पशुपुरोडाशेभ्यः । किमनुख्यानि नु[2] खलु ते[3] विलेख्यानि कपालानि भवन्तीति । विज्ञायते[4] वैश्वानरं द्वादशकपालं म्रगाखरे भूमिकपालं निर्वपेदित्येतदनुख्यानि भवन्तीत्यथ पूर्वसंस्थाः । पञ्चप्रयाजस्य

---

१ Thus C Ben U (pr. m.); °कपालो H Be G U (sec. m.).

२ नु H D C V, तु Ben Be G U.

३ om. H G (sec. m.), found in Ben Be U D C G (pr. m.) V. According to Vc it stands for तानि. Is the word to be cancelled? The Vivarana makes no mention of it.

४ Cp. T Br. III, 9, 17, 3.

नवप्रयाजस्यैकादशप्रयाजस्येति प्रयाजाः पूर्वसंस्थाः । पर्यग्निकरणं पशोरुपाꣳस्वभिषवो ऽग्निष्टोमे गवामयने चतुर्विꣳशमहस्तदपि विज्ञायते तस्य चीणि च शतानि षष्टिश्च स्तोत्रीयास्तावतीः संवत्सरस्य रात्रय इति ॥ १० ॥

अथ राजयज्ञा । राजसूयो ऽश्वमेधः पुरुषमेधः सर्वमेधः सोमसवः पृथिसवो[1] मृत्युसवः कानान्धयज्ञः शुनस्कर्णयज्ञ इति चाथादितिदेवता । अग्न्याधेये त्वेव प्रथमश्चरुश्चातुर्मास्येषु द्वितीयः । प्रायणीयोदयनीययोरग्निदीक्षणीयायां । त्रयो राजसूये रत्निमानेषु[2] च प्रायुजेषु चादित्यां मल्हां गर्भिणीमालभत इति चैक दृष्टिकल्प । एको व्रात्यस्तोमे । चत्वारो ऽश्वमेधे ऽदित्ये विष्णुपत्ये चरुरदित्ये हꣳसासिरदित्ये त्रयो रोहितैतास्तिस्रो मेध्य आदित्या । द्वौ सौत्रामण्यामादित्यावित्रवत्सा । ग्रहो ऽष्टादश इति च । चीणि तन्त्राणि यज्ञमन्वायत्तानि भवन्ति पञ्चप्रयाजं नवप्रयाजमेकादशप्रयाजमिति । पञ्चप्रयाजेन दर्शपूर्णमासौ काम्या दृष्ट्य इति वर्तन्ते । नवप्रयाजेन चातुर्मास्यान्येकादशप्रयाजेन पशुः सोम इति । षडिमानि सर्वकल्पे सर्वाभिप्रायिकाणि भवन्ति । यथैतदग्न्याधेय-

---

१ पृथिषीसवो or पृथिविसवो all, cp. XVIII 6.

२ Thus H Ben D C V, रत्निनेषु G Be U the Viv. (one copy), रत्निनिषु the Viv. (another copy). Read probably रत्निनीषु (sc. रद्भिषु).

मग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासौ चातुर्मास्यानि पशुः सोम इति ।
तदपि विज्ञायते ऽथ यदस्याग्निमुद्धरति महस्रं तेन काम-
दुघा[१] अवरुद्धे[१] । ऽथ यदग्निहोत्रं जुहोति महस्रं तेन षा वै
वैश्वदेवस्य मात्रै तद्वा एतेषामवमं तोऽतो वा उत्तराणि
५ श्रेयाꣳसि भवन्ति[२] । सर्वान्लोकान्पशुबन्ध्याज्यभिन्नयत्येकस्मै[३]
वै कामायान्ये यज्ञक्रतव आलभ्यन्ते । सर्वेभ्यः कामेभ्यः पशुः
सोम इति । ॥ ११ ॥ षष्ठः ॥

अग्नीनाधास्यमानः प्रज्यमात्मानं कुर्वीत । येनास्याकुशलꣳ[४]
स्यात्तेन कुशलं कुर्वीत । यान्यृणान्युत्थितकालानि स्युस्तानि
१० व्यवहरेदनुज्ञापयीत वाथाप्यन्याधेय एवर्त्विजां वरणं प्रथम-
मुदाहरामस्तस्य चेत्पूर्वपुरुषैर्हृताः स्युस्तानेव नातिवृणीताव्यव-
च्छिन्नाश्चेत्कौलेनाध्ययनेन मानुषेण श्रौतवृत्ताभ्याꣳ स्युरिति ।
किंगत उ खल्वतिवरणं वावरणं वा भवतीति । स्येयमचारौ-

---

१ Thus Be G (sec. m.), ०दुघोवरु० U D C H V, दुघावरु० Ben G (pr. m.).

२ भवंतीति C Ben.

३ After ०जयति Be and G(sec. m.) ins. इति।

४ Thus (and cp. XXV. 4 init.) U G Q C Be and the Viv. (one copy). येनास्य कुशलं H Ben V and the Viv. (another copy). The Vivarana runs: येनास्याकुशलं स्यात् चमादिना तेन साम्यं कुर्वीत, the Bhāṣya of Veṅkateśvara: येनास्य कुशलं स्यात् तेन संभारो नास्ति तं संपादयेदित्यर्थः।

दभ्यमशूस्यादयाज्यमयाजयत्सादितं[1] कर्म तदु ह स्थित[1] इत्येतेषामेकस्मिन्नतिवरणं वावरणं वा भवतीति। ताꣳस्त्रे-हृणीताव्यापन्नाङ्गानेव वृणीत। कं नु खल्वेषां प्रथमं वृणीत। यो ऽस्य मꣳस्तुततमः[2] स्यात्तं प्रथमं वृणीत। तेन सचिवेनान्यान्लिप्सेत। यद्यु वै यथाज्येष्ठं ब्रह्माणं प्रथमं वृणीताथ होतारमथोद्गातारमथाध्वर्युं। ब्रह्मणो वानन्तर-मध्वर्युं। पूर्वं वोत्तरं वा यथाकर्म चेत्स्यात्सृष्टेन धनेनर्त्विजः प्रतिसंवसीत। चौषधिकरणान्यृत्विजां विनापि[3] यज्ञे[3]

---

१ Thus (**अभ्यमशूस्यात्**) all. I guess this word to be a corruption from an original **अभ्यमशूस्त**। The commentaries find the word **अम** 'sickness' in it. V.: **आभिमुख्येन रोगवत् बाधकत्वेन स्थितः**। The Viv.: **आत्मानं** (var. **अग्नीनं**) **जिघांसति**। **अम रोगे**। **आभिमुख्येन रोगभूत** (var. **रोगदृत**) **स्थितति**। **अभ्यमंस्था इति लेट् सिचः** (var. **लेटचः**) **रोगत्वेन स्थितः**।— **सादितं** all the MSS. exc. Be (**सातं**), G (sec. m. **सौदं**) and U C (**यत्कुत्सितं**); **कुत्सितं**, however, seems to be the periphrase of our word in the commentaries; V.: **सादितं कुत्सितं कर्म सेवाभिचारयजनादि**। Perhaps the original reading of our passage has been: **सेयमचारी-दभ्यमशूस्याद्याज्यमयाजयत्सादितं कर्म तदु ह स्थितेति**। **स्थित** 3rd sing. root aor. med. from **स्थानिष्ठते**। Moreover instead of the impf. **अयाजयत्** we expect an aorist.

२ **संस्तुततमः** D and U (sec. m.).

३ Thus (**विनापि यज्ञे**) all (also Vt, Ve). exc. C, which has **विना यियज्ञे**; the correct reading (see the Viv. and the Bhāṣya: **यष्टु-मिच्छामि**) seems to be either **विना यियक्षे** (see the reading of C) or **विनापीयज्ञे** (**इयज्ञे** for regular **इयक्षे**, cp. the remark on XXIII, 17; 176, 12).

ऽज्याग्निषि[1] भार्यामक्षपीति । को नु खल्वृत्विचु धर्म इति । य आचार्य इति । कथमर्हण इति ॥ १२ ॥

आगमआगम इत्येकमृतुमुखऋतुमुख इत्येक[2] संवत्सरस्य पार इत्येकं । यज्ञाधिगम इत्येतदपरं । को नु खल्वृत्विजां धर्म इति । न न्यस्तमार्त्विज्यं कुर्यान्नानुध्यातं । नावक्रीतो याजयेन्नावृतो याजयेन्नातिवृतो याजयेन्नानूद्दीक्ष्यं[2] याजयेन्न
I. 36. 7. नीतदक्षिणं[3] याजयेन्नापरपक्षे याजयेन्नार्त याजयेन्न मृतं याजयेन्न चिकिणिनं याजयेन्न परिखातिक्रान्तं[4] याजयेन्नान्तगं

---

१ Thus Be G and U (sec. m.) and both copies of the Viv.; ऋषिषि U H Ben, Vt. Vc; C corrupt; the Viv.: राजकुलचोरादिभिः हृतसर्वस्वो ऽस्मि, the Bhāṣya: राजाद्युपद्रवादिना हृतसर्वस्वो ऽस्मि ॥ On ऋज्याग्निषि for original ऋज्यासिषि cp. Indog. Forsch. XVIII. 421, M.S.L. XIV. 192. See also infra XXIV. 18 : 202. 2.

२ Thus G Ben U D G (pr. m.) Vt, and cp. T Br. III. 11. 8. 8 with the remark of Sāyaṇa a. h. l.; नुदेक्ष्यं Be, the Viv. (one copy); ॰नुद्देक्ष्यं G (sec. m.) C, the Viv. (another copy); नूदेक्ष्यं H. The Viv.: ऋत्विजां यज्ञे ऽन्यस्मै चोद्दिश्य करोति; the Bhāṣya: ऋन्यस्य कुलमुद्दिश्य स्वयमस्वतन्त्रः सन्यो यजति तम् ।

३ Thus (as Śāṅkh. śrs. V. 1. 10) G C, the Viv.; नीचदक्षिणं (as Āśv. grhs. I. 23. 20) the other MSS. The Bhāṣya (दक्षिणानयनानन्तरं यस्य कस्य चिदृत्विजो ऽनुपपन्नो सत्यां तस्यार्त्विज्यं न कुर्यादित्यर्थः) and the Vivaraṇa (दक्षिणादानोत्तरकालम्) derive नीत from नयति; it is rather the partic. from न्येति; cp. नीतस्य XVIII 41 : 393. 7.

४ परिषा॰ Be Ben C D V.

याजयेन्नान्यजं[1] याजयेन्नाननूचानं याजयेदपि वैतेषां[2] तं याजयेद्यः कपालान्युपहन्याद्वृत्तिप्रेक्षे वर्तमाने । तदपि दाशतये विज्ञायते ऽवर्त्या शुन आन्त्राणि पेचे न देवेषु विविदे मर्डितारम् । अपश्यं जायाममहीयमानामधा मे श्येनो मध्वाजभारेति । नैतेषामयाज्यः सहस्रदक्षिण इति ॥ १३ ॥ सप्तमः ॥

I. 53. 3. ऊषाश्च मिकताश्चेति । ये भस्मरा इवोषाः स्युस्तानाहा-
I. 53. 4. रयेदारण्यस्य वराहस्य विहतादाहारयेदारण्यस्याखोरुत्करादा-
हारयेद्यो ऽनुपदासी सूदः स्यात्तत आहारयेत्सूदे ऽविद्यमाने
I. 53. 6. कुलीरसुषिरादाहारयेदग्निहृते ऽविद्यमाने शीतहृतमाहा-
I. 53. 7. रयेद्दातहृतं वा । चिचियस्याश्वत्थस्येति । येन ग्रामो वा नगरं
I. 53. 9. वा नदी वा तीर्थं वा ज्ञायते तत आहारयेदश्वं पूर्ववाह-
मिति । युवानमित्येवेदमुक्तं भवति । चीन्हिरण्यशल्कानिति[3] ।
षडिमान्कारयेत्सौवर्णान्[4] उपासनार्थान् राजता अतिप्रदानार्था ।

---

१ Thus Be, नांतजं G D C. Viv., Vt; तात्मजं H; Ben. om. the word; the Bhāṣya: पूर्वोक्त (sc क्षेत्रे) देशजातम् । शूद्रस्त्रियासुत्पन्नमित्यन्ये ।

२ Thus H Be U (sec. m.) the Viv.; चैतेषां Ben G C U (pr. m.) and Vc. (अपि च अपि वेत्यर्थः) ।

३ Uncertain reading. H G U (sec. m.) Be (only °शल्कोनिति) and U (sec., only शल्काकानिति) read as given in the text; चीन्हिरण्यशल्का (शकला D C) न्कारयेत्सौ° Ben D C; षड्हिरण्यशल्काञ्कारयेत्सौ° Vt. Are we to correct: षड्हिरण्यशल्कानिति । चीरूलीनिमाञ्कारयेत् ?

४ Thus Ben C H D G (pr. m.) Vt; चोपास° Be G (sec. m.) the Vivaraṇa.

54. 10. उभौ मानुषेणालङ्कारेणालङ्कृतौ भवतो ऽहतवाससाविति । सर्व एवान्यो मानुषो ऽलङ्कारो ऽन्यत्र नखदार्दार्तायैवैतदुदाहरन्ति । स्वजमु हैके प्रतिषेधयन्ति ॥ १४ ॥

ताः संवत्सरे पुरस्तादादध्यादिति । अहे षडहे द्वादशाहे वा । संवत्सरे ऽपर्यवेत उद्दायति कथं तत्र कुर्यादिति । पुनरेव ब्रह्मौदनꣳ समुत्थापयेदा समिधामभ्याधानात्त्रं त केशश्मश्रु वापयीत । पुरस्तात्त्वेवैतत्संवत्सरꣳ[1] संचचीत । प्रायश्चित्तार्थ एष उक्तो[2] भवति । स यावत्कृत्व उद्दायेदेवमेव कुर्यात्पर्यवेते नोपनमेदेवमेव कुर्यादुपनमत्युपवसथगविप्रभृति कर्म तायते । १० द्विब्रह्मौदनमु[3] हैके ब्रुवत उच्छेषणीयो हेतरः[4] सान्त्वकरण

I. 59. 4. उत्तरो । अथ संभारेषूषान्निवपन्यददश्चन्द्रमसि कृष्णं तन्मनसा ध्यायेत्तदपीहेति । सामानि चेन्न प्रत्यधीयीत योनोर्निगदेदपि वा व्याहृतीभिरपि वा हिंकारेण । प्रणीतालोकेन

. 63. 14. रथचक्रं प्रवर्तयेत्तस्य चेदादधानस्य पुरस्ताच्चन्द्रमा दृश्येत कथं १५ तत्र कुर्यादिति । यः कर्मान्त आरब्धः स्यात्तं परिनिष्ठाप्य कर्मान्तेनोपरमेच्छो भूते परिनिस्तिष्ठेदित्यथ चेदिध्मे ऽभ्याहिते

---

१ Thus Be G ; °स्यात्रेवैनंसंवत्सरं U (sec. m.) ; एनत् (एनत्) not found in Ben U (pr. m.) D C Vt. ; in H the whole passage is left out.

२ Found in G Be U (sec. m.) only.

३ Thus G Be U Ben ; द्विर्ब्र° H G D C, the Viv.

४ Thus Be U (sec. m.) the Viv. ; हीतरः Ben H G C U (pr. m.) Vt ; द्वितरः D.

दृश्येत कथं तत्र कुर्यादिति ' पूर्णाङ्कृत्यन्तं कर्म कृत्वा कर्मान्ते-
नोपरमेच्छो भूते परिनिस्तिष्ठेदिति ' ॥ १५ ॥ अष्टमः ॥

I. 53. 13. अथात ऋतुनक्षत्राणामेव मीमाꣳसा ' ऋतूनेवाग्रे व्याख्या-
स्यामो ऽथ छन्दाꣳसीति ' वसन्ते ब्राह्मणो ऽग्निमादधीत ग्रीष्मे
राजन्यः शरदि वैश्यो वर्षासु रथकार इति ' सर्वेषां त्वेव ५
वसन्त आधानꣳ सर्वेषाꣳ रोहिण्यां ' यथावर्णं त्वेव छन्दाꣳ-
स्यपि तु नु खलु कामनियुक्तान्यग्न्याधेयानि भवन्ति ' यथै-
तद्भवति कृत्तिकास्वग्निमादधीत रोहिण्यामग्निमादधीत पुनर्व-
सोरग्निमादधीत पूर्वयोः फल्गुन्योरुत्तरयोः फल्गुन्योश्चित्राया-
I. 53. 16. मिति ' सद्यस्काल्यानीतानि भवन्ति[१] ' ग्रीष्मे राजन्यः शरदि १०
वैश्य इति नैते सद्यस्काले भवतो ' ऽथात आर्तिजान्यग्न्या-
धेयानि व्याख्यास्यामो ' विषम आपूर्यमाणपक्षे विषमे ऽपची-
यमाणपक्ष इति ' विषम आपूर्यमाणपक्ष आदधानो यावान-
वकाशः[२] स्यात्तमभिविदधीत ' पौर्णमास्यां तु[३] सद्यस्कालं '
विषमे ऽपचीयमाणपक्ष आदधानो[४] नावकाशः[४] काङ्क्षणाय १५
विद्यते ' सर्वमेवैतदहः सद्यस्कालं कुर्यात्चतुर्होतारꣳ सारस्वतौ
होमावन्वारभेष्टिमिति ' ॥ १६ ॥

---

१ भवंतीति Be.

२ Thus G Be H U (sec. m.), the other MSS. and the Viv. om. यत्र।

३ Found in Be U (sec. m.) only.

४ आदधीत यावानवकाशः U (sec. m.) only. Are we to read आदधाने with Vc?

अथ पौर्णमासवैमृधाभ्यामिष्ट्वामावास्यामेव ततः काङ्क्षेदथ
चेदमावास्यायाꣳ सद्यस्कालममावास्यान्तमथ सारस्वतौ होमौ
I. 65. 2. जुहृदृचैवर्चमुपसंदध्यादेवं पूर्णदर्व । एवं वास्तोष्पतीये । कथमु
खलु पूर्णाहुतिं जुहुयादग्नये पृथिव्यै वायवे ऽन्तरिक्षाय सूर्याय
I. 65. 3. ५ दिवे वरुणायाप्पः स्वाहेति जुहुयादथेदं तूष्णीमग्निहोत्रमग्नि-
मꣳस्कारार्थं दृष्टं भवति । तदाज्येनैव जुहुयादवाचीनमवमृ-
ज्योर्ध्वमुन्माष्टुमे एवैते सायंप्रातरग्निहोत्रे प्रतिजुहन्मन्यत
I. 66. 3. औपवसथिकायै रात्रेः । सामिधेनीरनुवक्ष्यन्दग्नहोतारं व्याख्याय
व्याहृतीरुक्त्वाथ[१] हिंकुर्यादथानुब्रूयादेतदन्वानुपूर्व्यं[२] भवति ।
१० कथमु खल्वग्न्याधेये सोम इति । पूर्णाहुत्यन्तं कर्म कृत्वा
ग्रावाणमध्वर्यवेद्दौचणीयामाग्नेयो ऽष्टाकपालो ऽनुवर्तत प्रायणी-
यामैन्द्राग्नश्चादित्यश्च[३] चरुरातिथ्यामग्नये[३] पवमानाय पुरोडाशो
ऽष्टाकपालो ऽग्नीषोमीयस्य पशुपुरोडाशमग्नये पावकायाग्नये
शुचये प्रातःसवनीयानन्वारभेष्टिरपि वा सर्वाण्येवाग्न्याधेयि-
१५ कानि हवीꣳषि परिनिष्ठाप्य ग्रावाणमध्वर्यवेदुदवसानीया-
मन्वारभेष्टिरिति[४] । ॥ १७ ॥ नवमः ॥

---

१ अथ om Be.

२ ०पूर्वं H.

३ Thus G U (sec. m.) and cp. XX, 19 : 20, 24; ०मैद्राग्नश्चादित्य-श्चरु० U Vt. ०मैद्राग्न्यादित्यश्चरु० Be.

४ Thus Be only (sc. अनुवर्तत), cp. the Viv.: उदवसानीयानन्तर-मन्वारभेष्टिः । All the other MSS. and V: उदवसानीयायामन्वा० ।

I. 69. 1. अथेदं पुनराधेयं[1] कियत्सु खलु पुनराधेयं भवतीत्यग्नी-
नाधाय पापीयानभूवमज्याग्निषि[2] पुत्रो मे मृत[3] इत्येत-
स्मिꣳस्खेवैतत्संवत्सरे दृष्टं भवति[1] कस्मिन्नु खल्वेनत्काले
I. 69. 6. समुत्यापयेदिति[1] सा यावाद्याः पौर्णमास्याः पुरस्तादमा-
वास्या[3] भवति सा सकृत्संवत्सरस्य पुनर्वसुभ्याꣳ संपद्यते तस्या- ५
मादधीतेति[1] तस्या उपवसथे ऽरण्योरग्नीन्समारोप्योदवसाय[4]
मथित्वाग्नीन्विद्यत्योदासन्येऽद्वाग्नीन्समारोप्य[5] गच्छेत्पुनरेतद-
न्यगारꣳ[6] सꣳस्कारयेदन्यद्वा नवं कारयेत्पुनरेतानि यज्ञ-
I. 70. 16. पात्राणि संलेखयेदन्यानि वा नवानि कारयेत्पुनर्निष्कृतो
रथो दक्षिणेति पुनःसꣳस्कृत एवैष उक्तो भवति[1] पुनरुत्सूतं १०

---

१ Thus again (and cp. XXIV, 12 : 197, 1) Ben Be G, the Viv. and Vc (twice); अज्यासिषि H U Vt and Rudradatta on Āp. V, 26. 3. D and C are defective. Here Bhavasvāmin remarks: अज्याग्निषि शब्दस्निग्धः (Var. शब्दस्नेःसचि)। यमरमनमातां सक् चेति (Pāṇ. VII, 2, 73). स स्यात्तथा अज्यासिषीति भवितव्यं। वर्णव्यत्ययेन सकारस्य शकारः स्यात् क्षीणो ऽग्नि धनशरीरादिना।

२ Thus all; probably the original reading was: पुत्रो मे ऽस्रवेति।

३ Instead of पुरस्तात् G H Be उपरिष्टात्।

४ Thus Be Viv.: °समारोह्यो° H Ben C Vt.

५ Instead of उद्दासन्ये° one copy of the Viv. and Vt: उद्दासिन्ये°, another copy of the Viv.: उद्दासने°।— The reading °ग्नीन्समारोप्य is uncertain: thus read H G U C D, °ग्नीन्परोप्य Be, °ग्नीरोप्य Ben, °ग्नीनरोप्य Vt (pr. m.), °ग्नीनवोह्य Vt (sec. m.) Vc. The Viv. gives the periphrase: तत्रैवाग्नीनुत्क्ष्य, cp. Āp. V, 27, 3.

६ Thus Ben U(pr. m.) Vt, पुनरेवान्य° G H Be U (sec. m.).

वास इति पुनःसंस्कृतमेवैतदुक्तं[१] भवति। पुनरुत्सृष्टो ऽनड्वा-
नित्यवशीर्णगव एवैष उक्तो भवत्यथेमान्युपांशुधर्माणि भवन्ति
यथैतदग्न्याधेयं पुनराधेयं पितृयज्ञो दीक्षणीया प्रायणीया-
तिथ्योपसदः प्रातरनुवाकः पत्नीसंयाजा[२] अवभृथ उदयनी-
५ योदवसानीया चितिप्रणयनीयं त्वाष्ट्रो यूपविरोहणीयो
ऽष्टापदी[३] गर्भवती[४] च[५]। सहकारिप्रत्यया[६] भवन्ति[७]। यथो
एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते ॥ १८ ॥

II. 41. 2. सर्परात्रिया[८] ऋग्निर्गार्हपत्यमादधातीत्यपोद्धृत्य घर्मग्नि
एतस्य स्थाने सर्परात्रीरावपेत्रित्येनोपस्थाय पौनराधेयिके-
१० नोपतिष्ठेत। सिद्धमत ऊर्ध्वमौजानस्य पुनरादधानस्य संनये-
३ त्र[९] संनये३ दिति[९]। संनयेदित्येक आऽऽहुरथ हैक आऽऽहुर्न
संनयेदिति। शरीरसंस्थाग्नी ह यज्ञो भवति यदैव[८] पुनर्य-

---

१ उक्तं supplied by me.

२ Thus Ben U (pr. m.) D C, °याजाः अवभृ° Vc, °याजोवभृ° G H Be U (sec. m.).

३ ष्टापद्यै G and U (sec. m.) Be.

४ Thus D C U (pr. m.) Vt; गर्भं इति G and U (sec. m.) Be; गर्भवती इति च Ben, गर्भवति च H.

५ °कारी U (sec. m.) D.— °प्रत्ययाङ्गव° (°यात् भव°) Vt Vc. and Be; the word occurs also II. 2 : 35, 16.

६ Thus G U D C Ben V; °राज्ञीया Be, सार्परात्रिया H.

७ Plutimark only in Ben U Vt.

८ Thus Ben U D V; यदेव G H, यदेत्त Be, यदैव C.

I. 70. 12. जेताथ संनयेच्छंताचरा भवन्तीत्यचरपङ्क्त्य[1] एतास्वतस्र एकैका
I. 71. 12. पञ्चविऽग्नत्यचरा । तच्छतमथेदं द्वतीयाधेयं[2] । कतरच्चु
खल्विदमुपिनिश्रयतीत्यग्न्याधेयं वा पुनराधेयं वेत्यग्न्याधेय-
I. 72. 1. मित्येव ब्रूयादथापहृताग्नेर्नष्टारणीकस्य च[3] ब्रह्मौदनेनैव प्रति-
पद्यते । सिद्धमग्न्याधेयम् । ॥ १९ ॥ दशमः ॥

I. 1. 4. अथेमौ दर्शपूर्णमासौ पौर्णमास्युपक्रमावमावास्यासऽस्था-
वाचार्या[4] ब्रुवते । तत्रोदाहरन्त्यूर्ध्वं मध्यरात्रात्पौर्णमास्यां
चन्द्रमाः पूर्यते । स एतं चापररात्रं पूर्णो भवति सर्वं चाह-
रुत्तरस्याञ्च रात्रेरा मध्यरात्रादमावास्यायाः[5] उपवसथीये
ऽह्न्यूर्ध्वं मध्यंदिनाच्चन्द्रमसमादित्यो लभते । स एतं चापराह्णं
लब्धो भवति सर्वां च रात्रिमुत्तरस्य चाह्न आ मध्यंदिनादेतऽ
सन्धिमभि[6]यजेतेति । रात्रिर्हं पौर्णमास्याऽ संधेया भवत्य-
हरमावास्यायां । द्वे पौर्णमास्यौ द्वे अमावास्ये । पूर्वांपूर्वां पौर्ण-
मासीमुत्तरामुत्तराममावास्यां । या पूर्वा पौर्णमासी सानुमति-

---

१ ०पंक्त्य H Be G Vc; ०पंक्त्या Ben Vt, ०पंक्त्य U C, षड्त्य D; cp. TS. I, 5, 2, 1; the four akṣarapaṅktis are TS. IV, 4, 4, w-z.

२ Thus G Be Ben the Viv. (and thus is to be read also III, 3 : 71, 17 instead of द्वतीय चाधान); द्वतीयमग्न्याधेयं H U D C V.

३ Found in Ben D G U C only.

४ Thus U G D C Be V and the Viv.; पौर्णमासोप० H Ben, see also Pitṛmedhasūtra I, 1 : 16.

५ चथ found in Be G (sec. m.) U and the Viv.

६ ०मभितो G and U (sec. m.).

र्योत्तरा सा राका या पूर्वामावास्या सा सिनीवाली योत्तरा सा कुहूर्गायत्री वा अनुमतिस्त्विष्टुग्राकेति पौर्णमास्ये नामधेये जगती सिनीवाल्यनुष्टुप् कुहूरित्यमावास्यायै नामधेये ॥ २० ॥

अथायं चन्द्रमाः षोडशकलस्तस्य[1] पञ्चदशभिः[1] पत्नी[1] ऽभिविहितो[1] भवति । षोडशी त्वियं कला बहुधा विप्रविष्टा ब्राह्मणेष्वप्स्वोषधीषु वनस्पतिषु पशुष्विति । स यदेतानि यज्ञे क्रियन्ते तेनैषा संभ्रियते । ऽथोपवसथस्थानानि चतुर्दशी पञ्चदशी षोडशी । न तु त्रयोदशी सप्तदशी भवतः । सो ऽयमाहिताग्निरुपवसथीये ऽह्न्यपरा प्रातरग्निहोत्रात्पिञ्छानुपसादयेदन्वाधानार्थान्त्रतोपायनीयं[2] पाचयीत । तस्याग्नितौ भवतः । सर्पिर्मिश्रं दधिमिश्रमचारलवणमपिग्रित्यं[3] । सर्वमेवैतदहः[4] कौद्रौधान्यं[5] वर्जयेदन्यत्र तिलेभ्यस्तस्य ब्राह्मणं प्रति-

---

१ Thus Be H, G and U (sec. m.); ०कलः स षोडशभिर्दशपत्नीभिवि० D C; ०कलः शभिर्दशपत्नीभिवि० Ben; ०कलः स पंचदशभिर्दशपत्नीभिर्वि० Vt; Vc: शुक्लपक्षे स चन्द्रमाः पञ्चदशभिः पत्नीभिस्तिथिभिः प्रतिपत्प्रभृतिपौर्णमासीपर्यन्तैः विहृतः कल्पितो भवति ।

२ Thus (पिंछान्) U H D C and a citation by Sāyaṇa; पिंखान् Be Vt Vc, पिंछानि the Viv., पिंडकान् Ben G. Sāyaṇa: स्थूलकाष्ठविशेषान्, Veṅkateśvara: स्थूलकाष्ठानि, Bhavasvāmin: काष्ठानि स्थूलानि ।

३ Thus (अचारलवणम्) Be D and a citation by Sāyaṇa; ०चालवण० H, ०चारमलवण० G U C, Vt, Vc.

४ Thus H G Be U (sec. m.) and a cit. by Sāyaṇa; एव om. Ben D C V.

५ Thus (and cp. II. 20 : 67, 1) G Ben, कोद्री(द्रि)० D C U H V Be and a citation by Sāyaṇa.

पाद्याश्नीयान्नैतदहः शूद्रायोच्छिष्टं दद्यात्पत्न्या एवैतदहरुच्छिष्टं दद्यान्नासन्द्याꣳ शयीत न स्त्रियमुपेयात्कामं त्वेवोपरि शयीत स्त्रियं त्वेव नोपेयाद्व्रतचारी त्वेव स्यात्स यदि केशश्मश्रु वापयिष्यमाणः स्यात्केशश्मश्रु वापयित्वा लोमानि सꣳहत्य नखानि निकृन्तयीत स्नायादभ्यञ्जीताञ्जीत दीक्षाये रूपं कुर्वीतान्- ५
I. 1. 5; III. 3. 4. ग्नीनन्वादध्यादपस्थं कृत्वा गार्हपत्यमूर्ध्वज्ञुरन्वाहार्यपचनं प्रक्राम आहवनीयं तिष्ठन्दशमीं निगदेदिति ॥ २१ ॥ एकादशः ॥

अन्वाहिताग्नेदग्नय उद्वायेयुः सवनीयं गार्हपत्यमाहवनीय उद्वाते भस्मोद्वाप्य शकृत्पिण्डेन परिलिप्य ज्वलन्तमाहवनीय-मुद्धृत्य न्युप्योपसमाधाय पुनरन्वाधाय व्याहृतीभिरुपतिष्ठतोय १०
यदन्वाहार्यपचन[1] उद्वायेदेवमेवैनꣳ हरेदनार्ता ह्येषा देवता यदन्वाहार्यपचन इति पुनरन्वाधाय व्याहृतीभिरुपतिष्ठतोय
II. 193. 17. sqq. यस्याग्निमनुद्धृतꣳ सूर्यो ऽभ्यस्तमियादाभ्युदियाद्वा यथासूत्रं[2] वा कुर्यादपि वा संतनौ[3] जुहुयान्मनो ज्योतिर्जुषतां चय-स्त्रिꣳशत्तन्तन्त इत्येते स्रुवाहुती हुत्वा व्याहृतीभिरुपतिष्ठेतो- १५
थाभ्यस्तमिते वारुणीꣳ स्रुवाहुतिꣳ हुत्वा व्याहृतीभिरुपतिष्ठे-तोथाभ्युदिते मैत्रीꣳ स्रुवाहुतिꣳ हुत्वा व्याहृतीभिरुपतिष्ठेत व्याहृतीभिरेवान्वाहार्यपचनमथारण्योरग्निषु समारूढेष्वात्मनि

---

१ यदन्वा० Ben H, यद्यन्वा० B G U, यद् om. C.

२ See XIV, 24 : 193, 19 sqq.

३ Thus (cp. III, 14 : 84, 9) Be G D U; संततिं H, संतन्तीं C, संतति Ben.

वाध्वगते न प्रायश्चित्तमाचार्या ब्रुवते[1] तत्रोदाहरन्ति काम-मात्मनि समारूढेष्वरण्योरुपावरोह्य मन्थेदपि वामात्यं विहृत्य[1] तस्मिन्नुपावरोह्य जुहुयादथारण्योः समारूढेषु मथित्वाग्नी-न्विहृत्य जुहुयादपि वामात्यं विहृत्याग्नीनन्तरारणी[2] निधाय जुहुयात्[3] ॥ २२ ॥

यथा राजविश्रामेवं[2] निर्मन्थ्यो वृथाग्नेस्तस्मिन्द्वमेके[4] ब्रुवते[3] यावति क्षुण्णमृग उपविशेत्तावदवराधो[5] ऽध्वगतो[5] विहारो[3] ऽग्नीनन्वाधाद्ध्याद्व्रतमुपेयाद्व्रतोपेतस्य पर्णशाखामाच्छेयादेतदचा-

. 1. 7 ; I. 5. 9.

---

१ Ben H U D मथित्वा instead of विहृत्य; विहृत्य मथित्वा Be; G om. pr. m. विहृत्य, sec. m. मथित्वा।

२ Thus H Be G D U (sec. m.); Be U (pr. m.) ins. मथित्वा before विहृत्य।— अंतरारणौ Be G U, अंतराणि Ben H, अंतराणौ D. In C this whole passage runs as follows: अपि वामात्यं मथित्वा तस्मिन्नुपाव-रोह्य जुहुयादथारण्योः समारूढेषु मथित्वाग्नीन्विहृत्य जुहुयादपि वामात्यं मथित्वा विहृत्याग्नीनन्तराग्नी विधाय जुहुयात् ॥ २२ ॥ Cp. also Rudr. on Āp. IX. 3. 3.

३ राजा॰ Ben C and one copy of the Viv.; this seems to be the better reading.

४ Thus Ben D U (pr. m.) C and the Viv.; तत्र सिद्ध॰ Be H G U (sec. m.). About the meaning of these words I am uncertain.

५ Uncertain reading. G as given in our text; ॰वराधोध्वगतो H; ॰वरार्धाध्वगतो U; ॰परार्धाध्वगते C; ॰पराद्धोर्ध्वगते Ben; ॰वरार्धोर्ध्वगतो Be; ॰परार्धोर्ध्वगतो D. The Vivaraṇa runs: तावद्वरार्धो जघन्यावस्थानत जनो न (one copy om. न) भवति जघ्वै द्वादशसु विक्रमेष्वित्यासुग्नेर्विहरण-(॰विहार another copy) भूमिक्रमः।

नुपूर्व्यं भवत्यथेमानि[1] चीणि पलाग्रजातानि भवन्ति क्षुल्लको लोमशको व्रततिरिति । लोमशकस्यैवैषा[2] क्लृप्त्या भवति । यावन्नाभे गौर्निकर्षेत[3] न[3] तत[3] ऊर्ध्वं क्लिन्द्यादपाग्व्यात ऊर्ध्वः स्यात्स यद्यु ह्याग्निहोत्रोच्छेषणात्प्रमाद्येत्तत्पुनरेवाग्निहोत्रं[4] जुहुयादथेमाः सांनाय्यदुहः षडवमाः[5] समाम्नाता भवन्ति । तास्वेत्तिरुक्त एव स्युः प्रथमां वोत्तमां वा चतुर्विंगृह्णीयादथ चेद्वे एव स्यातामितरेतरां चिरिविंगृह्णीयादथ चेदेकैव स्यात्तामेव षट्कृत्वो विगृह्णीयादिसृष्टवागनन्वारभ्योत्तरा[6] दोहयेदित्यपरिमितानामेवैतदुक्तं[7] भवतीति ॥ २३ ॥

I. 5. 5.

द्वादशः ॥

I. 6. 2. द्वादश द्वन्द्वानि दर्शपूर्णमासयोस्तानि संपाद्यानीति । स्फ्यश्च कपालानि चेति पञ्च । वत्सं चोपावसृजत्युखां चाधिश्रयतीति सप्त । तानि द्वादशामावास्यायामेवैतत्संनयत[8]

---

१ Only Be has इति after भवति ।

२ Thus U (sec. m.) and a citation by Sāyaṇa; एव om. D Be C H G; एवैषा om. Ben.

३ Equally uncertain. निकर्षेतेनतत U (sec. m.), निकर्षते न तत a citation by Sāyaṇa; निकषेतेतत G D, निकषेनतत Ben, निकर्यतेत C, निकर्षतेतत Be U (pr. m.), निकषेतत H.

४ Thus G U; प्रमाद्येतपु॰ Ben C D, प्रमाद्येत्पु॰ Be, प्रमाद्येत्सु॰ the other MSS. The Viv. om. तत्, as also Rudr. on Āp. I. 11. 1.

५ षडवराः D C and a cit. by Sāyaṇa.

६ After गृह्णीयात् G and U (pr. m.) ins. चिर्मन्त्रेण चिरुण्वीम् ।

७ दोहयत्य॰ instead of दोहयेदित्य॰ Be G U; दोहयित्वादित्य॰ C.

८ एव om G and U (sec. m.), H Be.

उपपद्यते नामंनयतो ' ऽथेयं दार्शपौर्णमासिकी[1] वेदिर्यज-
मानमात्री भवत्यपरिमिता वा ' यथासन्नानि हवीꣳषि संभ-
वेदेवं तिरश्ची ' प्राञ्चौ वेद्यꣳसावुन्नयत्याहवनीयस्य परि-
ग्रहीत्यै ' प्रतीची श्रोणी निरूहति गार्हपत्यस्य परिग्रहीत्यै '
पुरस्तादꣳहीयसी पश्चात्प्रथीयसी मध्ये संनततरा भवतीत्येव-
मिव[2] हि योषेति ' तस्यै वदतीयतीं खनति[3] प्रजापतिना
यजमानमुखेन संमितामा प्रतिष्ठायै खननीति ' द्व्यङ्गुलं खेये-
त्येकेषां ' त्र्यङ्गुलं खेयेत्येकेषां ' चतुरङ्गुलं खेयेत्येकेषाꣳ '
मीनामात्रीत्येकेषाꣳ ' रथवर्त्ममात्रीत्येकेषां ' यावत्पार्ष्ण्यै
श्वेतमित्येकेषामेतदेव मदन्येषामनुनिक्रान्ततरं भवति ' नैता
मात्रा अतिखनेद्[4]क्षिणतो वर्षीयसीं करोति ' पुरीषवतीं
करोति ' प्राचीमुदीचीं प्रवणां [5]निखिष्ठन्नीतीयन्तं[6] ग्रहा-
तीति प्रस्तरस्य वदति ' ॥ २४ ॥

मंनखमात्रो ग्रहीतव्य इत्येकेषां ' विशारुको[7] ग्रहीतव्य

---

१ दर्शपूर्णमा० G, दर्शपौर्णमा० Be; cp. V. 5: 133. 13.

२ इति found in H G U only.

३ G Ben H and a citation by Sāyaṇa ins. इति, but cp. TS. II. 6. 4. 2, TBr. III. 2. 9, 10.

४ Thus Ben U (pr. m.) and a citation by Sāyaṇa; निखिष्ठतीतीयंतं D H C, निखिष्ठतेतीयंतं U (sec. m.) G Be.

५ Thus H U (pr. m.) and Sāyaṇa (twice, in a citation); विशारुको Ben, विशातुको Be G U (sec. m.), the Viv.; C D om. this passage. Sāyaṇa (and Bhavasvāmin) remarks: विशारुकः विशरणदेशः छेदन-प्रदेशो मूलमित्यर्थः, Bhav. adds: सर्वत्र मूलत एवोक्ता ।

दित्येकेषाꣳ ' स्रुग्दण्डमात्रो ग्रहीतव्य दित्येकेषाꣳ ' स्रुवदण्डमात्रो ग्रहीतव्य दित्येकेषामुर्वस्थिमात्रो[१] ग्रहीतव्य दित्येकेषामङ्गुष्ठपरुषा[२] संमितो[२] ग्रहितव्य दित्येकेषामपरिमितो ग्रहीतव्य दित्येकेषा-मियतीर्भवन्तीति समिधां वदति ' प्रादेशमात्रीरेवैता उक्ता भवन्त्येनेन संमिताः कार्या दित्याऽऽरंनेन ह्यग्रे प्रजापतिः प्रजा ५
I. 6. 11. असृजतेति ' किंदेवत्ये उ खलु पवित्रे किंपूते भवत दृति ' वैष्णवौ वायुपूते दित्येव ब्रूयादनखच्छिन्ने स्यातां ' प्रणीताः प्रणयन्ननयापः प्रणयामीति पृथिवीं मनसा ध्यायेत्समान्येतानि कुर्यात्प्रणीता आहवनीयं ब्रह्माणमिभ्रावर्हिरिति यज्ञस्य शिर
I. 8. 18. दित्येतदाचक्षते ' किंप्रोक्षिता उ खलु प्रोक्षिणो भवन्तीति ' १०
विज्ञायते ब्रह्मवादिनो वदन्त्यद्भिर्हवीꣳषि प्रोक्षीः केनाप
I. 9. 11. दृति ' ब्रह्मणेति ' ब्रह्मप्रोक्षिता एव भवन्ति ' हविष्कृदेहीति ब्राह्मणस्य वदति हविष्कृदागहीति राजन्यस्य हविष्कृदाद्रवेति वैश्यस्य ' हविष्कृदेहीति पर्जन्य एवैष उक्षो भवत्यथाणुदा-
I. 9. 12. हरन्ति हविःप्रꣳस्कारोमेवैतदाहेति[३] ' दृषदुपले वृषारवेणोच्चैः १५
समाहन्तीति ' विज्ञायते ब्राह्मणमुच्चैः समाहन्तवा आह

---

१ Thus (उर्वस्थि, not ऊर्वस्थि) all. Sāyaṇa remarks: छान्दसो ह्रस्वः।

२ Thus Sāyaṇa (cit.), ०परुषामात्रो Ben, ०पर्वटसंमितो Be G, ०पर्व-संमितो U G (sec. m.), ०पर्वसंमितो H. Sāyaṇa comments: अंगुष्ठस्य परः पर्व पर्वणा संमितः अंगुष्ठपर्वपरिमाण इत्यर्थः।

३ Thus Ben Sāy., ०संस्कारामे० D C, ०संस्कारिमे० U (pr. m.), ०संस्का-रिणमे० Be H G U (sec. m.). Sāyaṇa remarks: हविःसंस्कारिणस्य मुख्यं हविष्कृतं इति संस्कारोमिति छान्दसः।

विजित्यै । यावन्तो ऽस्य भ्रातव्या यज्ञायुधानामुद्यतामुपघ्नन्ति ते [1]पराभवन्तीति । द्विर्दिर्दृषदि [2]सकृत्सकृदुपलायां [2] । नवकृत्वः संपादयतीति विज्ञायते । ॥ २५ ॥ चयोदशः ॥

I. 11. 8. अपाग्ने ऽग्निमामादं जहीति । को नु खल्वामाङ्गवतीत्यपराग्निरेवैष उक्तो भवति । निष्क्रव्याद्ꣳ सेधेत्यादहनाग्निरेवैष उक्तो भवत्या देवयजं वहेत्याहवनीय एवैष उक्तो भवति । को [3] नु [3] खलु कव्यवाहन इत्यन्वाहार्यपचन इत्येव ब्रूयाद्विज्ञायते यदग्ने कव्यवाहन पितॄन्यक्ष्यृतावृध इति । कुतो नु खलु पिष्टानि संवपेत्कृष्णाजिनादित्येव ब्रूयात्संवपन्पिष्टानि वाचं यच्छति । तामविदहन्तः [4] अपयतेत्येव वाचं विसृजते । यो विदग्धः स नैर्ऋतो यो ऽप्टतः स रौद्रो यः प्टतः स सदेव इति । साधुप्टतꣳ अपयतीत्येवेदमुक्तं भवति । सं ब्रह्मणा पृच्यस्वेति । विज्ञायते वाग्वै ब्रह्म [5] वाचैवैनमेतत्संपृणक्ति । क उ खलु हविः प्रक्तꣳ [6] अप्यत इति । यदैवैतदाप्येभ्यो [7] निनयत्येकताय स्वाहा द्विताय स्वाहा चिताय

I. 13. 14.

I. 13. 13.

I. 13. 16.

---

१ U (sec. m.) ins. सर्वे but cp. TBr. III. 2. 5. 9.

२ द्विः and सकृत् once H Sāy.; सकृत् once G.

३ Thus Ben C D U (pr. m.), Sāyaṇa; क उ H, क उ Be U (sec. m.), क G.

४ With the visarga Ben G U D C Sāy., without Be H; I. 10: 13. 9 is to be corrected accordingly.

५ ब्रह्म H Be G U (sec. m.).

६ प्रक्तं G D C U (sec. m.), Sāyaṇa (cit.).

७ Thus Ben U (pr. m.), Sāyaṇa (twice); यदैवतैदाप्ये॰ D C, यदैवैनमाप्ये॰ Be U (sec. m.), यदेवैनमाप्ये॰ G H.

स्वाहेति । को नु खल्वेकतः को द्वितः कस्मित इति । पिता पितामहः प्रपितामह इत्येके । पृथिव्यन्तरिक्षं द्यौरित्येके । ऽग्निरादित्यो वैद्युत इत्येके ॥ २६ ॥

अग्नेस्त्रयो ज्यायाꣳसो भ्रातर आसन्नित्येक[1] । ऋषय एतन्नामधेया[2] बभूवुरित्येके । ते देवा आप्येष्वमृजतेत्याप्य- ५
नामधेया[3] देवा भवन्ति । क उ खलु पौर्णमास्यां पितृभ्यो
I. 19. 19. दौयत इति । यदेवैतच्छ्रोणोर्निनयतीति[4] । किमभिधारितं
I. 87. 2. नु खल्वाज्यं भवतीति । सत्याभिधारितमित्येव ब्रूयादिज्ञायते
I. 87. 4. सत्येन त्वाभिघारयामि तस्य ते भक्षीयेति[5] । पञ्चानां त्वा वातानां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीत्यनुदिशं वाता । विष्वग्वात १०
एवैषां पञ्चमो भवति । पञ्चानां त्वर्तूनां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीति हेमन्तशिशिरावत्र समासं गच्छतः । पञ्चानां त्वा दिशां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीतीयमेवासामूर्ध्वा दिक् पञ्चमी भवति । पञ्चानां त्वा पञ्चजनानां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीति देवा मनुष्या असुरा राक्षसा । गन्धर्वा एवैषां[6] पञ्चमा १५
भवन्ति । चरोस्त्वा पञ्चबिलस्य यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीत्यय-

---

१ Thus (•त्येके) C only, •त्येवे all the other MSS. and cit. by Sāy.

२ एवंनाम• Ben C D ; ऋषयस्तांनाम• Be.

३ Thus G H Be U (sec. m.), •त्याप्यानाम• Ben D C U (pr. m.) Sāyaṇa.

४ Thus G U D C and cit. Sāyaṇa यदैवै• Ben, यदेवैन• Be.

५ इति om. G.

६ Thus Ben U D C, एषां H Be G, एवेषां a cit. by Sāyaṇa.

मेवैष आकाशस्वरुः पञ्चबिलो भवति । दिग्नो ऽस्य पञ्च बिलानि भवन्ति वायुर्मेक्षणमित्याचक्षते संवत्सर एवापि चरुः पञ्चबिलो भवति । तवो ऽस्य बिलानि भवन्ति वायुर्मेक्षणमिति ॥ २७ ॥ चतुर्दशः ॥

५ अथाध्वर्योश्च होतुश्च प्रपदनमन्तरेण वेद्युत्करौ प्रागावृत्तो
23. 18. ऽध्वर्युः प्रपद्यते प्रत्यगावृत्तो होताध्वर्युरनन्तरो ऽग्नेः स्वादार्षेयमसंप्रजानानस्य प्रवरं ब्रूहीति मनुष्यङ्गरतवन्मनुवदित्येव ब्रूयादिङ्गायते मानव्यो हि प्रजा इति ब्राह्मणं । पुरोहितप्रवरो[१] वा[२] राज्ञो । ऽयाप्रज्ञातबन्धुराचार्यासुव्यायणमनुब्रवी-
25. 16.१० ताचार्यप्रवरमु[३] हैव[३] प्रवृणीताथ होतारं प्रवरयेत्पयसा दैवतमभिवर्धयेद्दध्ना खिष्टकृतं व्यतिषज्यैवाङ्गुली[४] अवद्येदङ्गुष्टपर्वमात्राणि[४] दैवतान्यवदानानि भवन्ति ज्यायाꣳसि सौविष्टकृतान्येडानि च । चतुर्धाकरणानि[५] ब्रह्म[५] प्रतिष्ठेति[५] । ऊत्वा

---

१ प्राङ्गाद० G U.

२ Thus Be U (pr. m.) Sāyaṇa; ०प्रवरोव C D, ०प्रवरेण (omitting वा) H Be G (sec. m.) U (sec. m.). Is राजा to be read?

३ थाप्रज्ञात० G (sec. m.) D C U, the Viv. and Sāyaṇa; थप्रज्ञात० Be Ben H G (pr. m.).— ०बंधोरा० C and Sāyaṇa.— ०ब्रवीत० all (Sāyaṇa alone ०ब्रुवीत), cp. Āp. XXIV. 10. 17.— ०प्रवरमुहैव C D and Sāyaṇa; ०प्रवरमुहवै G (sec. m.) U (pr. m.), ०प्रवरमुवै Ben, ०प्रवरमनुवैव Be U H; cp. Āp. l. c.

४ Thus G U D C and Sāyaṇa; ०वांगुली आव० H Ben, वांगुलीरव० Be. The Viv. also has the dual.

५ These words are effaced in G.

I. 26. 8. स्विष्टकृतश्च सुचमङ्किः पूरयित्वान्तःपरिधि निनयेद्वैश्वानरे हविरिदं जुहोमीति । किमु खल्वसमुदितं[1] भवतीति प्रागानूयाजिकात्संप्रैषादित्येव ब्रूयात् । ॥ २८ ॥

किंदक्षिणमग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासौ काम्या दृष्टयः पशुबन्धश्च दित्युपदोहदक्षिणमग्निहोत्रमित्येके । शरावदक्षिणमग्निहोत्रमित्येके । यत्सायं जुहोति रात्रिमेव तेन दक्षिणां कुरुते । यत्प्रातरहरेव तेन दक्षिणं कुरुते । यत्ततो ददाति सा दक्षिणेति । यदहोरात्रयोर्ददातीत्येवेदमुक्तं भवत्यथ दर्शपूर्णमासयोरन्वाहार्यश्च पुरोडाशस्य च[2] चतुर्धाकरणं । विज्ञायते[3] दक्षिणैवास्येषाथो यज्ञस्यैव छिद्रमपिदधातीति । यथैवादः[4] सौम्ये ऽध्वर आदेशमृत्विग्भ्यो दक्षिणा नीयन्त एवमेवापि

II. 120. 4. दक्षिणं पुरोडाशं चतुर्धा कृत्वा बर्हिषदं करोति । वासोदक्षिणाः काम्या दृष्टयो या[5] अनादिष्टदक्षिणा[5] । गोदक्षिणः पशुबन्धो ।

III. 32. 10. नित्यो ऽन्वाहार्यो । यथो एतच्छालोकैः कल्पं वेदयन्ते पत्नीसंयाजेषु सर्व एवोत्तरेण गार्हपत्यं परिक्रामेयुरित्यनभ्यावृत्त्यै वाच फलीकरणहोमो होतव्यो भवत्यथ हैके राकां च सिनीवालीं च कुहूं चानुमतिं च पत्नीहोमं च नारिष्टौ च होमौ

---

१ •दितानि H U G (pr. m.) Ben, •दिता C.

२ Given by U (pr. m.) only and by Sāyaṇa in a citation.

३ See TS. I. 7. 3. 1.

४ यथैवश्च Ben, यथापि Be.

५ Thus Ben G (sec. m.), यास्यानादि• H U D C G (pr. m.), दृष्टय अनादि• Be ; cp. XIII. 1 : 120. 4.

पुरस्ताद्गृहपतेरुपजुक्रति सं पत्नी पत्या सुकृतेन गच्छतां यज्ञस्य युक्तौ धुर्यावभूताम् । संजानानौ विजहतामरतीर्दिवि ज्योतिरजरमारभेताꣳ स्वाहा ॥ दग्ध ते तनुवो यज्ञ यज्ञियास्ताः प्रीणातु यजमानो घृतेन । नारिष्टयोः प्रग्निषमोडमानो देवानां दैव्ये ऽपि यजमानो ऽमृतो ऽभूत्स्वाहा ॥ यं वां देवा अकल्पयन्नूर्जो भागꣳ शतक्रतू । एतद्वां तेन प्रीणानि तेन तृप्यतमꣳहहौ स्वाहेति ॥ २९ ॥ पञ्चदशः ॥

I. 72. 3. अथेदमग्निहोत्रꣳ सायमुपक्रमं प्रातरपवर्गमाचार्या ब्रुवते । तत्रोदाहरन्ति ज्योतिषी दमे संनिपतिते भवत आदित्यश्च चाग्नेश्च । ते न व्यवेयात्सायमाहवनीयमुद्धरन्पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखो निवपेत्प्रातराहवनीयमुद्धरन्पश्चात्प्राङ्मुखो निवपेत्सायमग्निहोत्रꣳ होष्यन्नग्नेण परीत्य जुहुयात्प्रातरग्निहोत्रꣳ होष्यन्नपरेण परीत्य I. 72. 6. जुहुयादेवमस्येते ज्योतिषी अव्यवेते भवतो । ऽथायमुद्धरण-मन्त्रो वाचा त्वा होत्रा प्राणेनोद्गात्रा चक्षुषाध्वर्युणा मनसा ब्रह्मणा श्रोत्रेणाग्नीधैतैस्त्वा पञ्चभिर्दैवैर्वैदैर्लिङ्गिरुद्धरामि भूर्भुवः सुवरुद्रियमाण उद्धर पाप्मानो मा यदविद्वान्यच्च विद्वाꣳ-स्चकार । अक्रा यदेनः कृतमस्ति पापꣳ सर्वस्मान्मोद्धृतो मुञ्च तस्मादिति सायꣳ । रात्रिया यदेनः कृतमस्ति पापꣳ सर्व- 72. 12. स्मान्मोद्धृतो मुञ्च तस्मादिति प्रातरग्निं निदधात्यमृताऽऽहुति-ममृतायां जुहोम्यग्निं पृथिव्यामृतस्य जित्यै । तयानन्नं[१]

---

१ Corrected ; तेना॰ MSS.

काममितो जयेम प्रजापतिर्यं प्रथमो जिगायाग्निमग्नौ वैश्वानरे
ऽमृतं जुहोमि स्वाहेति सायꣳ सूर्यमग्नौ वैश्वानरे ऽमृतं
जुहोमि स्वाहेति प्रातरेतद्ध[१] वा अग्नेरग्निहोत्रं पयोहोच-
I. 73. 7. मितरद्धोष्यन्यथाहितमग्नीन्परिषिञ्चेद्धुत्वाहवनीयमेवैकं परि- ५
षिञ्चेद्धोष्यꣳस्यैव हुत्वा चाहवनीयमेवैकं परिषिञ्चेन्नैव परि-
षिञ्चेदित्येतदपरमग्नेदं परोक्षोपस्थानं भवतीहैव सन्तच सतो
वो अग्नयः प्राणेन वाचा मनसा बिभर्मि। तिरो मा सन्त-
I. 77. 6. मायुर्मा प्रहासीज्ज्योतिषा वो वैश्वानरेणोपतिष्ठ इत्यग्नेमाꣳ
समिधं प्रवसतस्त्रिणीमभ्यादध्यात्प्रवसन्याजमानं[२] कुरुते ॥३०॥

अग्नेमꣳ समस्तहोमं यायावरधर्मेण विद्यमानमाचार्या १०
ब्रुवते। तत्रोदाहरन्ति यायावरा ह वै नार्मषय आसꣳस्ते
ऽध्वन्यआम्यꣳस्ते[३] समस्तमजुहवुस्तस्माद्यायावरधर्मेणाध्वनि[४] सम-
स्तꣳ होतव्यं। तस्यानिमित्तो[५] होमः। संवेशनेन वा निमील-
नेन वोपसमाधानेन वान्तर्दध्यान्न शूद्रगव्या[६] अग्निहोत्रं

---

१ च ins. Be G (sec. m.); C om. च (प्रातरेतद्वा)।

२ प्रवसन्या॰ G (sec. m.) and the Viv.

३ Thus Ben H U D G (pr. m.), धन्विन्य॰ (i.e. धन्वन्य॰?) Be G (sec. m.). Instead of आम्यन् Be आभ्यम्।

४ ॰णधन्विनि Be G (sec. m.).

५ Uncertain; ॰स्यानिमित्तो Be C D U G (pr. m.), ॰स्यनिमित्तो G (sec. m.), ॰स्यानिमित्तो Ben H.

६ Conjecturally; ॰द्गमचाया च॰ H G (pr. m.) U (sec. m.), ॰द्गम-चाया च॰ Ben D C U (pr. m.), ॰द्गगव्याग्नि॰ Be G (sec. m.). Probably we have here the genit. (dative) of ॰गवी, cp. उपवसथगवी, ब्रह्मगवी।

जुहुयाच्चाहिताये न मृतवत्साये न वहत्साये न वाहिन्यै[1] न वान्यायै न वान्यवत्साये नानुदेश्यप्रतिगृहीतायै[2] नानुस्तरणी-प्रतिगृहीतायै[3] । नैकस्यै दुग्धेन बहवो जुहुयुर्न बह्वीनामेवैको[4] । दुग्धं लभमानस्योपसादनप्रभृति स्कन्नानुमन्त्रणं भवति । दीयमानेष्वहूयमानेषु[5] यावन्त्यग्निहोत्राण्यभ्यतिक्रान्तानि[6] स्यु-स्तानि प्रतिसंख्याय प्रतिजुहुयात्[7] । यद्यनस्तमिते जुहुयात्पुन-रेवास्तमिते जुहुयाद्[8] अथ यदि महाराजे जुहुयात्पुनरेवौषसं जुहुयादिति । ॥ ३१ ॥ षोडशः ॥

80. 11. कथमु खलु जीवपितुः पिण्डदानं भवतीति । येभ्य एव पिता ददाति तेभ्यः पुत्रो ददाति । द्वाभ्यां जीवपिता ददात्येकस्मै जीवपितामहो ददाति । न जीवन्तमतिदद्या-दित्येके । पितृव्यस्य चेत्सगोत्रस्य द्रव्यमुपयच्छेत[9] कथं तत्र पिण्डदानं भवतीति । यस्मिन्काले पित्रे पिण्डं ददाति

---

१ Emended ; वहान्यायै Be G Ben U, वाहान्यायै H D, वाहळायै C.

२ I am uncertain if we are to read here also अनूदेश्य (cp. XXIV. 13 : 197. 6) ; नानुदेश्य॰ Be Ben C D, ॰नानुदेश्य॰ G U, नानुदेय्य॰ H ; अनुदेश्य one copy of the Viv., अनूदेश्य another.

३ These words found in Ben D C U only ; they are mentioned in the Vivaraṇa.

४ एव effaced in G.

५ Thus Be H G ; ॰मानेष्वेवहूय॰ D C, ॰मानेषुहूय॰ Ben U ; cp. Rudradatta on Āp. IX. 8. 5.

६ अभि om. Ben U (pr. m.) C.

७ यद्वीत G (sec. m.) only ; cp. XX. 10 : 23. 12.

तस्मिन्काले ऽस्य पिण्डं निमृणुयाद्'थ चेदसगोचस्य दायमुपयच्छेत[1] कथं तत्र पिण्डदानं भवतीति ' स्वेभ्यो दत्त्वा प्रतिवेशं बर्हि स्तीर्त्वा बर्हिःप्रभृति पिण्डं दद्याद'पि वागार एव स्थालीपाकꣳ अपयित्वा बर्हिःप्रभृत्येव पिण्डं दद्यात्क'थमु खलु पुत्रिकापुत्रस्य पिण्डदानं भवतीत्य'तन्ते ऽमुष्मै तत मम पितामह ये च त्वामन्वेतन्ते ऽमुष्मै पितामह मम प्रपितामह ये च त्वामन्वेतन्ते ऽमुष्मै प्रपितामह मम प्रप्रपितामह[2] ये च त्वामन्विति ' प्रविदानकल्पेन वा दद्यात्स्वधा पितृभ्यः पृथिवीषद्भ्यः स्वधा पितृभ्यो ऽन्तरिक्षसद्भ्यः स्वधा पितृभ्यो दिविषद्भ्य इति ' पितुश्चेत्पितामहस्य प्रपितामहस्येति नामानि न जानीयात्कथं तत्र पिण्डदानं भवतीति ' प्रविदानकल्पेन वा दद्याद'पि वैतन्ते तत ये च त्वामन्वेतन्ते पितामह ये च त्वामन्वेतन्ते प्रपितामह ये च त्वामन्वित्यु'त्तर आयुषि स्तोम
I. 81. 2. छिन्दीतेति ' कस्मिन्नु खल्वेतत्काले क्षेत्तव्यं भवतीत्यू'र्ध्वꣳ षट्षष्टिभ्यश्च[3] वर्षेभ्यो ऽष्टाभ्यश्च मासेभ्य इत्येतस्मिन्नेवैतत्काले क्षेत्तव्यं भवतीति[4] ' कथमु खल्वनाहिताग्नेः पिण्डपितृयज्ञो भवतीत्यनिरुप्तꣳ स्थालीपाकꣳ अपयित्वाग्निमुपसमाधाय

---

१ यच्छेत G (sec. m.) only ; cp. XX. 10 : 23. 12.

२ Thus G (sec. m.) only ; all the other MSS. om. the first. प्र ।

३ Thus Ben C U (pr. m.) ; षट् षष्टिश्च D, षट्षष्टिभ्यो H G U (sec. m.), षष्टिभ्यो Be.

४ Thus Ben D C U (pr. m.) ; भवति om. H Be G U (sec. m.).

संपरिस्तीर्याऽऽनीर्ऽइत्वा दक्षिणेनाग्निं दक्षिणायं बर्हि स्तीर्त्वा बर्हिःप्रभृति पिण्डं दद्यादपि वागार एव स्थालीपाकꣳ अपचित्वा बर्हिःप्रभृत्येव पिण्डं दद्याद्यज्ञोपवीत्येव प्राजापत्ययर्चैतमग्निमुपतिष्ठेतेति ॥ ३२ ॥

I. 82. 6; 48. 16. ५ यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते हविष्कृता वाचं विसृज्याज्यानीर्जुऽइयात्कस्मिन्नु खल्वेनाः काले जुऽइयादिति प्रस्कन्दनान्तं कर्म कृत्वैतस्मिन्नेनाः काले जुऽइयात्कथमु खल्वनाहिताग्नेरायणं भवतीत्यनिरुप्तꣳ स्थालीपाकꣳ अपचित्वाग्निमुपसमाधाय संपरिस्तीर्याघारावाघार्याज्यभागाविष्ट्वायणदेवताभ्यः स्विष्टकृच्चतुर्थीभ्यो जुऽइयात्कामं[1] पुरस्तात्स्विष्टकृतो

I. 83. 3. ऽज्यानीरुपजुऽइयात्तस्यैतेनैव मन्त्रेण प्राश्नीयाद्ब्रह्मन्नः श्रेयः समनैष्ट देवा इत्यपि वा श्रुतवतो ब्राह्मणस्य हुतोच्छेषणान्निर्णेत

. 84. 15. मनाः प्राश्नमन्त्रः कथमु खल्वन्तर्विराजं बर्हिर्विराजमन्तर्बर्हिर्विराजमिति जानीयान्निर्णेनोपस्थाय विराजक्रमैरुपतिष्ठेत प्रोक्ष्य[2] पुनरागम्य[3] विराजक्रमैरुपस्थाय नित्येनैवोपतिष्ठेतैतेनैव[4] बर्हिर्विराजमुक्त्वमन्तर्बर्हिर्विराजं चेति सो

. 83. 16. ऽधः संवेश्यमाꣳसाश्नस्त्युपायो प्रवसति विपरीतनामधेय एष

---

१ Thus G (sec. m.) only; काम Be, कर्म, D, कर्मु C, कर्मं U, कर्मे Ben, कथं H.

२ Thus G, पोक्ष्य Be D, प्रोक्षन् Ben C U, प्राय H.

३ °गत्य G and U (sec. m.).

४ अपि instead of the last एव Ben D C U (pr. m).

I. 86. 5 भवति । स खिद्यथेदं प्रायश्चित्तं मध्ये[1] पतितमाग्निनो दिक्-
पालस्तमन्तमेव[2] परिणयेद्दीक्षणीयायां चेन्नश्येत्प्रायणीयामनु-
वर्तेत । प्रायणीयायां चेन्नश्येदातिथ्यामनुवर्तेतातिथ्यायां चेन्न-
श्येदग्नीषोमीयस्य पशुपुरोडाशमुत्तरमुत्तरं[3] तन्त्वमनुवर्ती[4]
स्यादथ चेदग्निर्दीक्षणीयायां नश्येत्कस्मिन्नु खल्वेनं काले ४
निर्वपेदिति । दीक्षाऽऽतीर्ऽखेतस्मिन्नेनं काले निर्वपेदपि वा
III. 54. 4 प्रागौद्गहणाच्चथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते प्रवसतः
प्रस्तरेणैवास्य सह यजमानभागमनुप्रहरेद्वुवायै वाज्येन पर्यु-
पस्तीर्य[5] जुह्वामवधाय जुह्वयात्प्रस्तरभृथं यजमानभागो गच्छ-
तीति प्रवसतः प्रस्तरेणैवास्य सह यजमानभागमनुप्रहरेदिति । १०

॥ ३३ ॥ सप्तदशः ॥

III. 55. 4. अथायं पशुः सोपवसथस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवती-
त्यजस्रैरग्निभिरुदवसाय षड्डोतारः[5] हुत्वा यूपाहुतिः हुत्वा
यूपः मयजुषं हुत्वा[4] वेदिं विमाय व्रतोपायनीयमग्निमाग्नी-
नन्वादध्याद्धृतमुपेयादिध्मावर्हिः संनह्योपवसेदथ प्रातराग्नेयेना- १५
ष्टाकपालेन यजेतेति तु बौधायनस्य कल्पो । नाग्नीनन्वा-

---

१ मध्य H Be G U D C.

२ Thus (•स्तमंतमेव) G H U (sec. m.), •स्तमंतमेव C, •स्तमतमेव Be, •स्तमतमेव Ben U (pr. m.) D.

३ Thus Ben U (pr. m.) D C; •मुत्तरमुत्तरं तचेममनु• Be U (sec. m.), •मुत्तरं तचेममनु• H G (pr. m.), •मुत्तरं तंचमनु• G (sec. m.).

४ वा ins. G Be U (sec. m.) H, not Ben D C.

५ The words षड्डोतारं unto हुत्वा are given by G (sec. m.) after उपेयात् (l. 15).

दध्यान्न व्रतमुपेयात्पाणी संमृशीत ' परिस्तृणीयात्पाचाणि निर्णिज्य सꣳसादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेशयेत्तूष्णीं[१] ' प्रणीते लौत्तरवेदिके मन्त्रेणोपविशेत्प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पाचाणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्फ्यहस्तः प्राङेत्य स्रुवयजुर्हरेत्सिद्धुमत ऊर्ध्वमथ शालोकेरण्योरग्नीन्समारोहोद्वसाय मथित्राग्नीन्विहृत्यैवमेव[२] षड्होतारꣳ कृत्वा यूपाहुतिꣳ हुत्वा यूपꣳ सयजुषं कृत्वा वेदिं विमायाग्नीन्त्वादध्याद्व्रतमुपेयादिध्मावर्हिः संनह्येत्पाणी संमृशीत ' परिस्तृणीयात्पाचाणि निर्णिज्य सꣳसादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेशयेत्तूष्णीं ' प्रणीते लौत्तरवेदिके[३] मन्त्रेणोपविशेत्प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पाचाणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा समिदित्याहवनीये पूर्णाहुतिꣳ हुत्वा स्फ्यहस्तः प्राङेत्य स्रुवयजुर्हरेत्सिद्धुमत ऊर्ध्वम् ' ॥ ३४ ॥

T. 55. 9. १५ स्फ्यो यूपो भवतीति ' कथꣳ खल्वस्य खरुरधिमन्थने[४] यूपग्रकले[४] इति[४] भवन्तीत्येतस्यैवावतक्षणादपि वान्यस्य

---

१ Thus Ben C D U (pr. m.), तूष्णीकं G Be H U (sec. m.).

२ After विहृत्य G ins. (on the margin): षड्होतारं कृत्वा यूपं सयजुषं कृत्वा वेदिं विमाय व्रतोपायनीयमग्नित्राग्नीन्त्वादध्याद्व्रतमुपेयादिध्मावर्हिः संनह्योपवसेत् । ३ लेवौत्त॰ Be.

४ Not wholly certain; ॰मंथनेयूपग्रकल इति Ben U C D G (pr. m.), ॰मंथनयूपग्रकले इति H G (sec. m.), ॰मंथनेयूपग्रकलमिति H. The Vivaraṇa, although not clear, gives ॰मन्थने as *viṣayasaptamī*. It seems more probable we have here a dual.

तज्जातीयस्य वृक्षस्य कुर्यादंचषाल एष भवति । प्रोक्षणप्रभृति मन्त्रान्साधयेदा परिव्ययणात्तृतीयवेलायां परिव्ययेदेवमुपरमंमितायां । पञ्चारत्निप्रभृतयः पशुबन्धिका यूपा भवन्त्या नवारत्नेर्नवारत्निप्रभृतय आग्निष्टोमिका यूपा भवन्त्येकविंशत्यरत्नेरेकारत्नेस्त्रयस्त्रिंशतुररत्निर्वा निरूढपशुबन्धस्य पालाशो यूपः । ५
किमु खलु प्रवसतः पशुबन्धः सिध्यतो३ न सिध्यतो३ इति । सिध्यतीत्येक आहुरथ हैक आहुर्न सिध्यतीति । लोकाग्नीन्खल्विमान्दितीयमग्न्याधेयं ब्रुवते । न तु खलु प्रवसतः पशुबन्धः सिध्यतीति ॥ ३५ ॥ अष्टादशः ॥

कियन्नु खलु पशुबन्धे याजमानं भवतीति । व्रतोपायन- १०
व्रतविसर्जने यज्ञस्य पुनरालम्भ । आज्यावकाशमु हैके ब्रुवत उपप्रेषाश्रावणं इति । किंदेवत्यं नु खल्विदं भवतीति । मृत्युदेवत्यमित्येव ब्रूयादथेमाः पशुबन्धे षट् प्रोक्षण्यस्तिस्रो ह मन्त्रवत्यस्तिस्रस्तूष्णीका । यवमतीरिन्द्रघोषवतीः पशुप्रोक्षणीरिति तूष्णीकाः । पशुपुरोडाशीयप्रोक्षणीः पाचप्रोक्ष- १५
णीरिध्मावर्हिःप्रोक्षणीरिति मन्त्रमसंस्कृताः । पशुबन्धे चेदा-

---

१ Pluti signs only in Ben C D U.

२ नतुखलु Be G, ननुखलु Ben, ननुखलु H, नखलु U C, न D.

३ व्रतोपायभे Be (instead of •पायन•) ।

४ Thus corrected (in accordance with the TS.) ; •दैवतं or दैवतं the MSS.

५ चि U (sec. m.).

ज्यभागावुदाजिहीर्षेत्कस्मिन्नु खल्वनौ काले यजेदिति ' स्वाहाकृतिप्रेषेण चरित्वा प्राग्वपायै ' पुरस्तात्स्वाहाकृतयो वा अन्ये देवा उपरिष्टात्स्वाहाकृतयो ऽन्य इत्यादित्यस्यैवैते रश्मयः
I. 121. 3. प्राचीनाश्च प्रतीचीनाश्च भवन्त्यथायं पशुपुरोडाशस्तस्य कः
५ कर्मण उपक्रमो भवतीति ' जघनेन गार्हपत्यꣳ स्फ्यं निद-ध्यात्स्फ्योपरि पात्रीं ' पात्र्यां व्रीहीनावपेच्छूर्पादानप्रभृति कर्मान्तस्तायत आप्यनिनयनान्तो ' जघनेन गार्हपत्यमाप्येभ्यो निनयेत्प्रोक्षणीप्रेषेण पुरोडाशीयानि[1] पिष्टानि संयौयादेवꣳ[2] सवनीयानां ' यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते ॥ ३६ ॥

I. 64. 4. १० निरवदायैवास्य स्विष्टकृतमिडामवद्येत्कथमच चतुरवत्तं भवतीत्युपस्तीर्य पुरोडाशं द्वेधा कृत्वाभिधारयेदेवमस्य[3] चतु-रवत्तं भवत्यथ हैक आचार्या एकमुद्गृह्य धर्मान्यशुवन्त्स उत्पा-दयन्त्यग्न्याधानं व्रतोपायनं पृष्ट्यां प्रणीतां याजमानमाज्य-भागौ प्राग्निधं यजमानभागब्रह्मभागौ चतुर्धाकरणं विष्णु-
१५ क्रमानिति ' कियन्नु खलु पशुवन्धे दर्विहोमा दृष्टा भवन्तीति '
122. 17. षड्धोता यूपाहुति स्तोक्या दिशांप्रतीज्यौपयज इति ' किंदे-
124. 7. वत्या उ खलु मनोता भवतीत्याग्नेयीत्येव ब्रूयात्किंदेवत्य उ खलु वनस्पतिर्भवतीति ' वैष्णव इत्येव ब्रूयाद्विज्ञायते वैष्णवा वै वनस्पतय इत्यथाप्युदाहरन्ति यज्ञो वै विष्णुरित्यथायं

---

१ पुरो॰ Ben G (sec. m.), पौरो॰ the other MSS.

२ Thus U H Be G; संयुयादेवं Be, संयुत्यादेवꣳ C.

३ ॰मच Ben U (pr. m.), D C.

पशुः सार्वचैष्टुभो भवत्येकादश प्रयाजा एकादशानूयाजा एकादशकपालः पशुपुरोडाश एकादशावदानान्येकादशोपयाजा इत्येवं पशुः सार्वचैष्टुभो भवति । यथो एतच्छालीकेः कल्पं[1] वेदयन्ते ऽरण्योरग्नीन्समारोह्योदवसेत्तं[2] चेत्तच चेष्टन्नादित्यो ऽभ्यस्तमियात्कथं तच प्रायश्चित्तꣳ सिध्यती३[3] न सिध्यती३[3] इति । सिध्यतीत्येक आङ्रर्थ हैक आङ्रर्न सिध्यतीति । यज्ञाभिपरीत एष[4] आकाशो भवति । नैव सिध्यतीतीन्द्रा[5] अयं पशुः सार्वचैष्टुभो व्याख्यातः । ॥ ३७ ॥

एकोनविꣳशः ॥

अथातः काम्यान्पशून्व्याख्यास्यामः । को नु खल्वेषामुपाꣳशु भवतीति । य एवाश्वमेधिकाः प्राजापत्याः सावित्राः सारस्वताः पौष्णा याम्याः पितृदेवत्या द्यावापृथिव्या वायव्याः सौर्या वैश्वकर्मणा इति । गर्भिण्यो भवन्तीति कथमत्र प्रायश्चित्तꣳ सिध्यती३ न सिध्यती३ इति । सिध्यतीत्येक आङ्रर्थ हैक आङ्रर्न सिध्यतीत्येतत्समृद्धय एता भवन्ति । नैव सिध्यतीत्यादित्यां मल्हां गर्भिणीमालभत इत्यृषिनामधेयमेवैत-

---

१ The kalpa of Śāliki here alluded to I have not traced in our Dvaidhapraśnas; the prāyaścitta is, according to the Vivaraṇa, the one treated of in XIV. 24 init.

२ Thus G (sec. m.) Be; •समारोप्यो• the other MSS.

३ Pluti signs not given by all the MSS. here and infra.

४ एष om. H Ben C.

५ सिध्यतीतीन्द्रा H, सिध्यतीतिन्द्रा (or चा) or सिध्यतिन्द्रा the other MSS.

ह्वत्यप्सदती[1] भवतीत्यहीनदतीत्येवैदमुक्तं भवत्यथेयं दशर्षभा संवत्सरमभि विहिता[2] । प्राजापत्य[3] एवैषां कद्रुर्दग्रमो भवतीति[4] । कथमत्र ब्रह्मचर्यꣳ सिध्यती३ न सिध्यती३ इति । सिध्यतीत्येक आऽऊरथ हैक आऽऊनं सिध्यतीति । संतिष्ठते ।
५ नैव सिध्यतीति । पर्यारिणी भवतीति । परिहारसूरित्येक आऽऊरथ हैक आऽऊरनुजैवैषोक्ता भवति । वेहदित्येतामाचक्षते । ॥ ३८ ॥

सोमापौष्णं चेतमालभेतेति । चयाणामेवैष उक्तो भवत्यथाप्युदाहरन्ति यस्त्रिस्रो धयतीति । त्वाष्ट्रं वडवमालभेतेति ।
१० यमेवैतं पुमाꣳसꣳ सन्तमधिरोहति स वडवो । विषम आलभेतेति । देवयजनं[5] वा विषमꣳ स्याद्यस्मिन्वा पशुमालभेतापां चौषधीनां च सन्धावालभत इत्युदकान्त इत्येक आऽऊरथ हैक आऽऊः प्रावृषि वा शरदि वेति । यस्यास्मिन्ने शस्यमाने सूर्यो नाविर्भवति सौर्यं वऽऊरुपमालभेतेति । प्रायणीये
१५ चेदतिरात्रे न दृश्येतारभ्णीयस्याऽऊः सवनीयस्योपालम्भ्यं

---

१ Uncertain ; दत्यूषीनाम॰ Be, दत्यूषिनाम॰ Ben C G D, दत्यूषिम॰ H, दत्यूष्टिनाम॰ U (pr. m.), दत्यूष्टिनाम॰ U (sec. m.). Read perhaps दत्यूशीनामधेय॰ ?

२ Thus Ben C D G (pr. m.), विहिताः Be U H G (sec. m.).

३ Thus Ben C U D G (pr. m.), ॰पत्या Be H G (sec. m.).

४ इति only in Be.

५ Before देव॰ all the MSS. exc. Be ins. यद् or य ।

कुर्यादथ चेदुदयनीये ऽतिरात्रे न दृश्येतैकाहिके वानूबन्ध्य-
स्योपालम्भ्यं कुर्युरपि वोदवसायैवैतेन पशुना यजेरन्नितौग्वा[1]
दमे काम्याः पशवो व्याख्याताः ॥ ३९ ॥ विंशः ॥

॥ इति चतुर्विंशः प्रश्नः ॥

---

१ °तौग्वा some of the MSS. ; इति दत्वा Viv.

69. 2. कथमु खलु यावज्जीवप्रयुक्तानां चातुर्मास्यानामनुप्रयोगो भवतीति । फाल्गुन्यां वा चैत्र्यां वा पौर्णमास्याꣳ शुनासीरीयपरुषा यजेतार्थ वैश्वदेवायोपवसेद्वैश्वदेवेनेष्ट्वा पौर्णमासवैसृधाभ्यां यजेतार्थ चेदिष्ट्वा पशुना सोमेन वा यजेत कथं तत्र कुर्यादिति । प्रतिक्रम्यैतस्य पचस्य शुनासीरीयपरुषा यजेतार्थैतेषामेकेन यजेतार्थ वैश्वदेवायोपवसेद्वैश्वदेवेनेष्ट्वा पौर्ण-

ib. मासवैसृधाभ्यां यजेतेति । यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते यावज्जीवप्रयुक्तान्येव चातुर्मास्यानि स्युरन्तर्मिथुनानि । प्रथमे त्वेव संवत्सरे व्रतं चरेदिति कथमत्रेष्टिपशुबन्धा इति । काममिष्ट्वा कामं पशुबन्धेनेति । क्व उ खलु चातुर्मास्यानि समामं गच्छन्तीति । राजसूये च चातुर्मास्येषु च सोमेष्वित्येव ब्रूयादथाप्युदाहरन्ति द्वादशाहे ऽपि चातुर्मास्यैर्यजेत । वैश्वदेवेनेष्ट्वा[1] चतुर्थ्यां वरुणप्रघासैरष्टम्यां च[2] नवम्यां च साकमेधैर्दाद्श्याꣳ शुनासीरीयपरुषा यजेतेति । विज्ञायते संव-

130. 5. १५ त्सरप्रतिमा वै द्वादशरात्रयो भवन्तीति । चित्तद्वर्हिर्भवतीति । तूष्णीकानि ह्यन्तराणि भवन्तीति मन्त्रवद्[1]ह[2]बाह्मणमेतदेव[3]

134. 3. सदन्यत्रेष्टिसंनिपाते[3] विपरीतं भवतीति । क्व उ खलु करम्भ-

---

१ Before वैश्व० D G U C ins. प्रथमायां, which, strictly spoken, is superfluous.

२ च om. U G D Ben C and Rudradatta on Āp. VIII. 1. 2; it is found in Be H and the Vivaraṇa.

३ Thus G; D Ben (pr. m.) U (pr. m.) C present the same reading, leaving out only ह; U (sec. m.) Ben (sec. m.) Be ins. एतद्वः between मन्त्रवद् and उ; H reads as G, only ०तदेवताद्दन्यत्रे०; Ben ०वदेतद्वह्वान्यमेतदुपसदन्यत्रे०, Be: ०वदेदतद्वह्वान्यमेतदुपसदन्यत्रे०।

पाचाणि प्रथमं मन्त्रं लभन्त इति[1] प्रोक्षण[2] इत्येव[3] ब्रूयात्सह हविर्भिः करम्भपाचाण्यभिपर्यग्नि कुर्यात्[4] किंदेवत्यानि नु खलु करम्भपाचाणि भवन्तीति[5] वारुणानीत्येव ब्रूयाद्विज्ञायते ऽन्यमेव[6] वरुणमवयजत इत्यसं प्रेत सुदानव इति गृहान्प्रेचे-
III. 72. 1. तेत्येवेदमुक्तं भवति[7] नौ व्यतिचारꣳ लम्वयजुषी हरेयाता- ५
मितस्त्वामुतस्त्व[8] यन्तं[9] प्रतिप्रस्थाताध्वर्यु परिगृह्णीयात्सह[10]निरु-
प्तस्य प्रतिप्रस्थातापो निःषिच्याध्वर्यो[11]राज्यस्य वाचयेदंधेमयो-
रतिप्रणयनादादायाध्वर्युः स्वमिध्ममपक्रम्यैव तिष्ठति[12] ॥ १ ॥

अथायं प्रतिप्रस्थातान्तरेणेध्मं[13] चाहवनीयं चोपातीत्य स्वमिध्ममाददीत[14] तावपसलैः[15] पर्यावृत्येध्मौ हरेयातामथा- १०
मुतः[16] प्रदक्षिणमावृत्येध्मौ प्रतिष्ठाप्यैतेनैव यथेतमेत्य प्रतिनि-

---

१ Thus Be G (sec. m.), the Viv.; प्रोक्षणाप्रभृतीम्येव U G (sec. m.) Ben H, प्रोक्षणप्रभृत्येव D, प्रोक्षणप्रभृत्येव C.

२ Thus all, cp. the Calcutta edition of TS, vol. II, p. 41, l. 5 from bottom (TBr. I. 6. 5. 4 ?).

३ °त्यायं Be G U (pr. m.).

४ Thus G U (sec. m.) and the Viv.; प्रनिम्र° D C U (pr. m.) Be Ben; H om. the prepos.; cp. Âp. VIII. 5. 12.

५ °ध्वर्युरा° H Ben (pr. m.).—After चाध्वर्यु C D Be G U (pr. m.) ins. च, U (sec. m.) चार्धं।

६ Thus Ben H U (sec. m.) and the Vivarana; °त्यानोत्तरेव Be G C U (pr. m.) D.

७ Thus G U C and the Viv., the other MSS. om. नौ।

८ परिहरेयाताम° U (sec. m.).

वेष्टयते प्रतिप्रस्थातान्तरेण वेदी प्राचीनमुपयमनीहारो[१] ।
ऽथेमा अध्वर्योः प्रोक्षणो दक्षिणेन प्रतिप्रस्थातारं परिगृह्या-
138. 4. मादयेदेवमेताभिरनभिपरिहृतो भवत्यथेयं[२] मारुती दक्षिणां
वेदिं गच्छति सप्तमी[३] हविषामधिश्रीयते[३] । कथमेतयाव्य-
५ वेतानि भवन्तीति । प्रतिहृत्यैनामग्रेण दक्षिणेन[४] हवीष्यन-
भिघारितामुद्वासयेदथैनां पुनरधिश्रित्याभिघारितामुद्वा-
स्यान्तर्वेद्यासादयेदेवमेतान्यव्यवेतानि भवन्त्यथायं प्रतिप्रस्थाता
मारुत्यै दैवतस्य सकृदेवानुवाचयेत्सकृदाश्रावयेदथान्यत्राध्वर्योः
कृतानुकारो भवतीति । तद्यदिहाश्रावयतीह[५] यजतीति
१० तत्प्रतिप्रस्थाता कृतानुकार एव भवत्यथेदं मारुत्यै मेक्षण-
73. 3. मग्रेणोत्तरवेदिकमग्निं[६] परिगृह्यानुप्रहरेद्यथो[७] एतदौपमन्यवस्य

---

१ Thus G U C D, ०यमनिहारो the other MSS.

२ इति after भवति ins. D U Ben C.

३ Uncertain reading and meaning, the Vivaraṇa of this passage is missing. G (sec. m.) reads as given above; सप्तम्यस्य हविषामधिश्रि° Ben (pr. m.) C, सप्तम्या हविषामधिश्रि (or श्र)यते Be U (sec. m.) Ben (sec. m.) G (pr. m.), सप्तथम्यविषधनिश्रयते H.

४ Instead of दक्षिणेन (thus G, Ben sec. m. Be) दक्षिणा U (sec. m.), दक्षिणानि C Ben (pr. m.) U (pr. m.) H D.

५ Thus Ben (sec. m.) G (sec. m.), the last MS ins. इति also after ०श्रावयति) H (only ०वयतिह) and the Viv. (reading यदी०); तद्यदाहा० Ben (sec. m.), तद्यदाश्रावयतीह Be, तद्यदिहाश्रावयतीति तत्-प्रतिप्रस्था० C.

६ ०ग्रेणोत्तर० Be H.

७ पर्याहृत्यानु० U (sec. m.).

कल्पं वेदयन्ते तुषेश्च निष्कासेन चावभृथमवेयादिति देवतं
प्रदाय खिष्टकृतं प्रयच्छेत्तुषान्संप्रकीर्योदकान्तं प्रत्यस्येत्सिद्धमत
. 141. 18. ऊर्ध्वमयायं गृहमेधीय आज्यभागप्रतिपत्कडान्तः[1] संतिष्ठते
III. 74. 10. तच्च नास्ति प्राग्निचं तूष्णीꣳ [2]समक्राञ्काकलान्यरिधीनग्रा-
I. 143. 18. वनुप्रहरेद्दभिवान्याथामविद्यमानायाꣳ संधिनीचीरं दोहये- ५
दिति ॥ २ ॥ प्रथमः ॥

I. 143. 17. अथायं महापितृयज्ञस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति
बर्हिर्यजुषा कुर्याद्देवानां पितृणां परिषूतमसि देवपितृबर्हिर्मा
त्वाक्रमा तिरक्वर्वं ते राध्यासमित्यपहतो ऽररुः पृथिव्यै देव-
पितृयजन्या इत्यपहतो ऽररुः पृथिव्या अदेवपितृयजन इत्येव- १०
मेतेष्वधिकरणेषु कुर्याच्च देवाश्च पितरश्च संनिगच्छेयुः
पाणी संमृज्य परिस्तृणीयात्पाचाणि निर्णिज्य सꣳसादयेद्
ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेश्याचैवोत्तरत उदपात्रं निधाय जघनेन
गार्हपत्यꣳ स्फ्यं निदध्यात्स्फ्योपरि[3] पात्रीं पात्र्यां व्रीहीना-
वपेच्छूर्पादानप्रभृति कर्मान्तस्तायत आप्यान्तो जघनेन १५
I. 147. 4. गार्हपत्यमाग्नेभ्यो निनयेद्दक्षिणपरिक्रामन्येत ऋत्विजो ऽध्वर्यु-
रनन्तरो ऽग्नेः स्यादथ यजमानो ऽथ ब्रह्मायाग्नीध्रो ऽपि

---

१ Thus G U D Ben C, ॰ल्कोडांत Be, ॰ल्कडांता H; read ॰प्रतिपत्कडान्तः ?

२ Thus (and cp. XXI. 3 : 74. 10) Ben U H, ॰कक्ला॰ D C, ॰काक्ला॰ G (sec. m.) Be.

३ निधाय instead of निदध्यात् Ben U (sec. m.).

वाग्नीध्र एवानन्तरो ऽग्नेः स्यादथ यजमानो ऽथ ब्रह्माथाध्वर्यु-
ib. विपरिहरन्ति हवीꣳष्यग्नेय पुरोडाशं धाना जघनेन धानाः
करम्भमित्येवं विपरिहृतानामेवैतेषाꣳ हविषामेकैकमुदाम-
येत् क उ खलु वैयम्बका निरुप्यन्त इत्युदास्य हवीꣳषि
५ रुद्रायाम्बिकाये जुष्टं निर्वपामीति यस्य मन्त्रवन्तः कायेति
कायं निर्वपेत्कायानुब्रूहीत्यनुब्रूयात्कं यजेति यजेत क उ खलु
153. 1. वैयम्बकाणाꣳ सौविष्टकृतं भवतीति यदेवातो मूत आस-
जतीत्यसमुदित ऋषभं ददातीति[1] महाहविषामेवैषो ऽसमु-
दिते[2] दातव्यो भवति सर्वमेव याजमानं पित्र्यज्ञ उत्सौ-
१० देत्यनुबन्धे सौम्ये ऽध्वरे ऽन्यत्रतश्चोत्पत्तिवचनात्सर्व[3] एवाग्नि-
र्याजमानो ऽग्निचये सर्वमेवाग्न्याधेयच्छन्दो[4] याजमानमग्न्या-
धेये ॥ ३ ॥ द्वितीयः ॥

156. 1. अग्निष्टोमेन यक्ष्यमाणः प्रव्यमात्मानं कुर्वीत येनास्या-
कुग्नलꣳ[5] स्यात्तेन कुग्नलं कुर्वीत यान्यृणान्युत्थितकाम्यानि
१५ स्युस्तानि व्यवहरेदनुज्ञापयीत वा स पुरस्तादेवोपकल्पयते

---

१ इति om. Ben H.

२ Emended; समुदितो MSS.

३ Thus U Ben C D H; न्यत्रतश्चोत्पत्ति० G. and the Viv.; न्यत्रतश्चोत्पति० Be.

४ Thus G U (sec. m.) and the Viv.; ०धेयंछंदसो H Ben D C, ०धेयश्छंदसो Be.

५ Thus (and cp. XXIV. 12: 195. 8) Be D U C, ०स्याऽकुग्नलं G. ०स्यकुग्नलं Ben H.

I. 156. 6. प्रभूतं हणवश्ग्रं पश्वाज्यश् स्थाल्यमचं कुम्बं च कुरीरं चेति । विदलमु ह कुम्बं भवति जालमु कुरीरं । द्वादशग्रतं दक्षिणानां । विज्ञायते छन्दोगब्राह्मणं वीरहा वा एष देवानां यः सोममभिषुणोतीति । ग्रतेन वीरं निरवदयते । दशभिर्दश प्राणान्यैकादशी तयात्मानं । यैव द्वादशी सा दक्षिणेत्यथ[1] ह हैक एकविश्ग्रतिदक्षिणेन यजन्त एकविश्ग्रं यज्ञायज्ञिय-मिति वदन्तो । ऽथ हैके सप्तगुना यजन्ते सोमक्रयणतिथि-गव्यनूबन्ध्याश्चतस्रो[2] मध्यतस्तदपि द्वाग्रतये[3] विज्ञायते प्र सप्त-गुग्मतधीतिं सुमेधामिति ॥ ४ ॥

156. 9. अथातो देवयजनकल्पः । स एतद्देवयजनकल्पं जोषयते[4] पुरस्तादुदकमनूषरमनुपहितमविस्रग्दार्यनिरिणमसुषिरमभङ्गु-रमवल्मीकं[5] बऊलौषधि[6] यत्रान्याश्चान्या ओषधयो व्यतिषक्ताः

---

१ दक्षिणेत्यथ Be Ben (sec. m.). On this passage cp. Pañc. br. XVI. 1. 12.

२ After ॰गव्य॰ G ins. (on the margin), ॰र्घ्यचेत्य, thus also the Vivaraṇa.

३ See Ṛgveda X. 47. 6.

४ ॰नुपहितम॰ Be G (sec. m.), the Viv.; ॰नूपहितम॰ the other MSS.—॰विस्रग्दार्यनि॰ G and one copy of the Viv.; ॰विस्रन्दार्यनि॰ Ben and another copy of the Viv.; ॰विरंदार्यनि॰ U; these MSS. point to a reading अविस्र(स्र)न्दारि; ॰विस्रन्दीर्यमनि॰ D, ॰वि(पि)स्रन्दीर्ये(र्घे)मद्य॰ Ben C H D; these MSS. point to a reading अविस्रन्दार्यम्. Both readings occur equally in Baudh. pitṛmedha I. 4: 7. 14 (cp. Hir. pi. sū. I. 1: 33. 3). Gārgya Gopālayajvan comments: अविस्रन्दारि यत्र विविधं दारणं प्रदरादिकं विदारणं न विद्य तदविस्रन्दार्यम्।—बऊलौषधि G U D C, the Viv.; ॰धी Be ॰धिकं Ben ॰धीकं H.

स्युः प्रागुदक्प्रवणं यथा चात्वालसारिणीरापः स्युर्नातिप्रवणं यस्मादन्यत्पुरस्तात्समन्तिकं देवयजनं न विन्देयुस्तदेतां प्राचीनवꣳशाꣳ शालां मापयन्ति । कृत्तिकाः खल्विमाः प्राचीं दिशं न परिजहति[१] । तासाꣳ संदर्शनेन मापयेदित्येतदेकꣳ ।
५ श्रोणासंदर्शनेन मापयेदित्येतदेकं । चित्रास्वात्योरन्तरेणेत्येतदपरं । दिक्षतीकाशा भवतीति[२] । दार्भिरेवैषा[३] दिक्षतीकाशा भवत्यथाप्युदाहरन्ति[४] वꣳशानामेवातीकाशान्कुर्यादिति । द्वौ स्तोमौ प्रातःसवनं वहत इति[५] । चित्पत्यच्छदग्नौ प्रातःसवनं वहतः । पञ्चदशसप्तदशौ माध्यन्दिनꣳ सवनꣳ ।
१० सप्तदशैकविꣳशौ तृतीयसवनमेष एव सꣳस्तुतुष्टोमो भवति । चत्वारो हि स्तोमा भवन्त्येष एव सन्दादशस्तोमो[६] भवति । द्वादश हि[७] स्तोत्राणि भवन्ति । अथो एतदौपमन्यवस्य कल्पं वेदयन्ते पुरस्तादेवैतत्त्रैविध्यगतेषु देवयजनमध्यवस्येद्विज्ञायते सा वा इयꣳ सर्वैव वेदिरिति । ॥ ५ ॥ तृतीयः ॥

159. 9.११ अथेममाग्नावैष्णवमेके प्रागपुदीच्यायै ब्रुवत उपरिष्टाद्[८] ।

---

१ MSS., exc. H. ॰जहंति (॰जाहनंति Be).

२ भवंतीति MSS., but दिक्षतीकाशा is adj., sc. शाला ।

३ ॰वैषां MSS.

४ Thus (भवति) U only, भवंत्य॰ H, भवंतीत्य॰ all the other MSS.

५ See TS. VII. 1. 1. 1.

६ Thus C and the Viv., all the other MSS. unanimously ॰स्तोभो ।

७ Om. G U D C.

८ Thus Be G U D Ben (sec. m.); उपरिष्टादायं H Ben (pr.m.) and the Viv. one copy another, sec. m., originally reading उपरिष्टादयं; the Viv. explains यथा कल्पे ।

156. 11.

159. 9.११

. 88. 17.

क उ खलु दीक्षणीयायै बर्हिर्यजुषा कुर्यादिति व्युपनिधाय[1]
I. 159. 10. संभारान्प्राक् पाणिसंमर्शनान्न यजमानं व्रतमुपनयति न पत्नीꣳ
संनह्यतीत्यध्वरदीक्षायै व्रतं प्रणुदते। सर्वैवैषा व्रतोपायनीया
I. 159. 11. भवतीष्टिरयमु पत्नीसंनहनं। न यजमानभागं करोति न
ब्रह्मभागमित्याग्नीःसंयोजनावेवैतावुक्तौ[2] भवतः। किमुपक्रम- ५
माणो यज्ञमाग्निषं वदेदित्यथापि सुभिक्षो व्रतोपायनीयस्य
भवतीति। कस्मै[3] किꣳ सुभिक्षायावद्येद्यजमानभागस्य खलू-
त्सादनाद्ब्रह्मभाग उत्सीदति। संयुक्तौ ह्येतौ यजमानभागब्रह्म-
I. 159. 12. भागाविति। न बर्हिषदं पुरोडाशं करोति नान्वाहार्यं याच्- १०
तीति। दक्षिणोक्तावेवैतावुक्तौ[4] भवतो। ऽन्या उ खल्विह
ib. दक्षिणाः प्रतिख्याता भवन्ति। न फल्गीकरणहोमेन चरति
न समिष्टयजुर्जुहोतीत्यन्तपरिक्रमिणावेवैतावुक्तौ[5] भवतः।
I. 159. 13. किमुपक्रममाणो यज्ञमन्नं परिणयेदिति। न पूर्णपात्रे यज-
मानं वाचयति न विष्णुक्रमाक्रमत इत्यवभृथोक्तः खलु पूर्ण-

---

१ Thus Be G (sec. m.) and the Viv. a. h. l. and as cited elsewhere; the prep. वि om. D U Ben H C.

२ Thus Be U (sec. m.) G (only °वैवै°); एव H U (pr. m.), °संयोजनाव--- D, °संयोजनायेवैतावु° Ben and a citation by Sāyaṇa; °संयोजनावैमानायु° C.

३ The Viv. seems to read तस्मै।

४ Thus Be G U (sec. m.) Ben (sec. m.) and the Viv.; दक्षिणो-क्तावेवैतावु° Ben and U (pr. m.), दक्षिणैकायो एवैतावु° D, दक्षिणैकार्यो एवैतावु° C, तच्चगणोक्तादक्षिणैकार्यावेवैतावु° H.

५ °क्रमणावे° D C, °क्रामिणावे° Be.

पाचो भवत्यन्यः खल्विहावभृथः प्रतिख्यातो भवत्यन्तपरिक्रमिणो विष्णुक्रमाः । किमुपक्रममाणो यज्ञमन्तं परिणयेदिति । ॥ ६ ॥

59. 18. द्वादश वात्सबन्धान्युदयच्छन्निति[1] । कतमानि खल्वि-
५ मानि वात्सबन्धानि भवन्तीत्येता एव स्रुवाऊतीरन्यत्र स्वाहा-
60. 10. कारादित्यथाप्युदाहरन्ति समानमंख्यानो ऽग्निर्रुचि[2] तिस्रो
देवतास्तानि द्वादशाथेदं कृष्णाजिनं नौरूक्तं[3] भवत्याच्च जान्वे-
163. 5. तत्पार्श्वत एवाभिमर्पेद्दक्षिणं प्रति रश्मं यथा नावं । नक्तं चेद-
मेध्यं पश्येदाहवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठेतार्थेमानि दैक्षाणि
१० व्रतानि सायमुपक्रमाणि प्रातरपवर्गाण्यथौपसदानि प्रातरुप-
164. 2. क्रमाणि सायमपवर्गाण्यथेदं[4] दैक्षं व्रतं परिश्रित्यैव व्रतयेदाहवनीय एवैतत्पुराग्निहोत्रꣳ हूयते स मानुध्यास्यतीति[5] ।

॥ ७ ॥ चतुर्थः ॥

---

१ See TS. VI. 1. 2. 5.

२ ग्निरुचि G (sec. m.), निरुचि Be, ग्नीनिति U (sec. m.), ग्निनिति C, ग्निरिति the other MSS.

३ See TS. I. 2. 2. e (last pāda).

४ Thus Ben (pr. m.) G (sec. m.), ॰थैतद्दैक्षं ॰थैतंदैक्षं H C U D G (pr. m.) Ben (sec. m.).

५ Thus H, समनुध्यास्यतीति Be Ben, स मानुध्यासीदिति C U D G (pr. m.), समनुध्यस्यासीदिति G (pr. m.). The Vivaraṇa seems to have read as C, etc.: स आहवनीयोऽनुध्यासीत् चात्वीयमन्यत्र हूयमानं दृष्ट्वेति, but we expect a future: 'if the Āhavanīya sees that I offer somewhere else, it will... .'

I. 167. 3. अथायं प्रायणीयस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति
बर्हिर्यजुषा कुर्याद्यदि पुरस्तादयज्ञक्रतुः स्यात्पाणी संमृज्य
परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत
उपवेश्याज्येनोत्तरत उदपात्रं निधाय जघनेन गार्हपत्यꣳ स्फ्यं
निदध्यात्स्फ्योपरि पात्रीं पात्र्यां व्रीहीनावपेच्छूर्पादानप्रभृति ५
कर्मान्तस्तायत आ प्रस्कन्दनात्प्रस्कन्दनान्तं कर्म कृत्वाहवनीये
स्रुवाऽऽहुतिꣳ हुत्वोपनिष्क्रम्य संप्रेषमुक्ताभिप्रपद्य तिरः पवित्रमप
आनीयाधिश्रित्य तिरः पवित्रं तण्डुलानावपेद्दध्याज्यं निर्वपे-
द्दध्याज्यमधिश्रयेदुभयं पर्यग्नि कृत्वा स्फ्यहस्तः प्राङेत्य स्रुव-
यजुर्हरेत्सिद्धुमत ऊर्ध्वꣳ गंयन्तः[1] प्रायणीयः संतिष्ठते १०
को नु खल्वस्य कर्मणोऽवशेषो भवतीत्या स्रुचां विमोकाच्च
चरुहविषामाप्यनिनयनं विद्यत इति[2] स्थालीभिश्चैव चरुं
I. 169. 20. निर्वपेदिति नु[3] बौधायनस्य कल्पः किंदेवत्या उ खलु
पदाऽऽहुतिर्भवतीत्याग्नेयीत्येके वैष्णवीत्येके प्राजापत्येत्येके
I. 172. 19. वाग्देवत्येत्येव[4] ब्रूयात्कृष्णयोर्णास्तुकया सोमविक्रयिणमन्तरेण १५
I. 172. 15. भ्रूमके[5] विध्यति राजानं प्रत्यपोर्णुते यजमानः ॥ ८ ॥

---

१ गंयुयंतः G D C U (pr. m.), गंयवतः Be.

२ Effaced in G.

३ Om. Be H.

४ Thus H, °देवतेत्येव the other MSS.

५ Thus G U (sec. m.) and the Viv. (both copies); भ्रमेके Be, भ्रूमध्यके Ben H Kes., भ्रुवोर्मध्ये C D; cp. Baudh. grhs. I. 1: अथैनामन्तरेण भ्रूमके दर्भेण संमार्ष्टि।

वयः सुपर्णा उपसेदुरिन्द्रमित्येतयाथ यदि न सोमविक्रयी
स्यादग्रेण यूपावटकालं पलाशशाखां निहत्य समुपनह्य राजानं
पलाशशाखायाꣳ समासज्योपासीतायथ यदि कस्मिंश्चिदवसंयुक्तं
ब्याहरेत्क्षिप्रमिति वा त्वरध्वमिति वा कुरुतेति वा[1] तद्राजा-
173. 19. ५ नमाददीत । न संवादा आवर्तेरन्त्सोमविक्रयी स्यादथेयं
174. 14. प्रथमा सुब्रह्मण्योंकारान्तैवैषोक्ता भवत्यथायमातिथ्यस्तस्य कः
कर्मण उपक्रमो भवतीति । बर्हिर्यजुषा कुर्याद्यदि पुरस्ता-
दयजुष्कृतꣳ स्यात्पाणौ संगृह्णीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि
निर्णिज्य सꣳसादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेश्य दक्षिणमनड्वाहं
१ विमुच्यावेक्षोत्तरत उदपात्रं निधाय जघनेन गार्हपत्यꣳ स्फ्यं
निदध्यात्स्फ्योपरि पात्रीं । पात्र्यां व्रीहीनावपेच्छूर्पादानप्रभृति
कर्मान्तस्यायत आ प्रस्कन्दनात्प्रस्कन्दनान्तं कर्म कृत्वोत्तरमन-
ड्वाहं विमुच्य राजानं प्रपादयेत्सिद्धमत्राग्निष्टोमिकं[2] कर्म
175. 19. जानीयादा संप्रैषात्कृष्णाजिनावधवनेनैवातिथ्यं[3] प्रतिपद्यते ।
१५ सिद्धमत ऊर्ध्वम् । ॥ ९ ॥ पञ्चमः ॥

म दर्भपुञ्जीलमुहृह्येति । कतरन्नु खल्विदं दर्भपुञ्जीलं
भवतीति । यदेवैतद्गोदानयोर्निदधातीति । सप्त गिरीन्मि-
त्वेति । कतमे नु खल्विमे गिरयो भवन्तीति । प्रयाजानू-

---

१ वेति or वोति MSS. exc. H; om. C.

२ ॰ष्टोमिकं G U D C.

३ ॰धवने॰ G and the Viv.; ॰यवने॰ Be, ॰यवतिने॰ Ben, ॰धूनने॰ D U C.—॰तिथ्यं G, ॰तिथ्य Be, तिथ्यस्य the other MSS.

याजा[1] एवैता उक्ता भवन्तीति दीक्षणीयायाः प्रायणीयाया आतिथ्याया अग्नीषोमीयस्येत्याप्युदाहरन्ति[2] दीक्षणीया प्रायणीयातिथ्योपसदो ऽग्नीषोमीयः सन्नम इति ॥ यज्ञो देवेभ्यो निलायतेति । कतमो नु खल्वयं यज्ञो भवतीति । य एवैष इडान्त आतिथ्यः संतिष्ठते ॥ तं देवा हस्ताभ्यां[3] रभ्येच्छन्निति । यदेवैतत्तानूनप्नꣳ समवस्रग्न्तीति[4] ॥ तमिन्द्र उपर्युपर्यत्यक्रामदिति । यदेवैतदुपसङ्गिरन्तीति ॥ तमेभ्यो यज्ञ एव यज्ञमाहरदिति । कतमो[5] नु खल्वयं यज्ञो यज्ञमाहरदिति[5] । दीक्षणीया प्रायणीयातिथ्यैष एव यज्ञो यज्ञमाहरदिति[5] ॥ वराहो ऽयं वाममोष इति । सुत्यमङ्गां वर्षिष्ठं । तद्यजमानं वामं वसु मुष्णातीति ॥ के नु खल्वातिथ्यस्यानूयाजा[1] भवन्तीत्युपसद इत्येव ब्रूयात्किंदेवत्या उ खलूपसदो भवन्ती-
I 178. 19. त्याग्नेय्य इत्येव ब्रूयात्कथमु खलूपसदामुपक्रमो भवतीति । बर्हिर्यजुषा कुर्याद्यदि पुरस्तादयजुष्कृतꣳ स्यात्पाणी संमृज्जीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य मꣳसादयेन्मदन्तीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा सुवहस्तः प्राङेत्य स्रुवयजुर्हरेत्सिद्धमत ऊर्ध्वं । यथा प्रकृत्यामेवं प्रथ-

---

१ °नुयाजा MSS.

२ °षोमीयस्य चेत्यथा G U (sec. m.).

३ सम् found in Be G U D C only.

४ From कतमो unto आहरदिति missing in G H ; इति missing in Ben C Be D U.

५ इति missing in G U C.

मायामुपसदि स्रुचः सादयेदभ्यूढा द्वितीयस्यामभ्यूढतरास्तृतीयस्याम्[१] । संवरमाणा दर्वोपसद्भिः प्रचरेयुर्नाकृतमाद्रियेरन्त्समयाङ्गुलिः[२] स्रुवमादायास्त्रिवोपसदं जुहुयादिति ।

॥ १० ॥ षष्ठः ॥

५ क उ खल्वग्नीषोमीयस्य बर्हिर्यजुषा कुर्यादित्युद्वास्य
188. 13. प्रवर्ग्यं प्रागाहवनीयस्य प्रणयनात्संवनीयेभ्यश्च वत्सानुपाकुर्याद्भावच्छिन्न आहवनीये गार्हपत्ये पदक्षतीयमुपवपेदेवमुपय-
183. 14. मनीष्वयेयमौदुम्बरी[३] स्थूणा यजमानेन संमिता कार्या भवत्यथायं यूपो यजमानस्यारत्निभिर्विमितो भवति ।
१० सप्तोपर[४] इत्येके[५] । ऽत्रो हैवैतानि[५] कुर्याच्चूपावटं तु[६] परि-
194. 11. लिख्य पाणी संमृज्य । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सम्मादयेत्प्रोक्षणीः संस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरूप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्रुचः संमार्ष्टि । ता उत्तरवेदिं हरन्ति प्रोक्षणीश्चाथ प्रतिप्रस्थाता पत्नीमभिसंनह्येत्पौरोडा-

---

१ °दतरास्तृ° H Ben U Be; °दतरांद्ध° G, °दतराद्ध° D C.

२ Thus G D Ben CU (pr. m.), °मपांगुलि Be, °मपंगुलीभिः U (sec. m.). H defective. The Viv.: परिस्तीर्णमूलं प्रस्तरमादाय ।

३ Between उपवपेदेवम् and उपयमनीषु H Ben ins. रथम्, not G U Be D C.

४ Conjectural reading; सप्तोपर इत्येके G C Be U, सप्तोपरेत्येके Ben, सप्तोपर इत्येके H, सप्तोमपर इत्येके D; सोपर इ° the Viv.

५ हैवैनानि all the MSS., with न° the Viv. (one copy) = वक्ष्यमाणानि ।

६ om. H.

ग्निकेनाथैनां गार्हपत्यमीक्षयेदथैनामाज्यमवेक्षयित्वाज्येनाद्रवेत्यात्या[1] तदवेक्षितमुपयच्छीत[2] तेजो ऽसीत्यथैनच्चकलेनोपयत्य हरेत्तेजो ऽसु प्रेहीत्यथैनदाहवनीये ऽधिश्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्यथैनद्भृत्वोत्तरेण प्रोक्षणीः सादयित्वावेक्षेतोत्पुनुयादाज्यवतीभ्यां प्रोक्षणीः[3] प्रसिद्धमाहवनीयसकाशे ५
III. 97. 11. पृषदाज्यवन्त्याज्यानि गृह्णीतेति सिद्धमत ऊर्ध्वं[4] यथो एतच्छालीकेः कल्पं वेदयन्ते पत्नीग्राह्य एवाग्नीषोमस्याज्यानि गृह्णीयात्तानि खरे सादयेदिति[5] समन्वानीय वासमन्वानीय[6] वा पुराणगार्हपत्यं पाणौ संगृह्णीत[7] परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सं॒सादयेत्प्रोक्षणीः सं॒स्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेद्दाज्यं निरूप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्रुचः संमार्ष्टि[8] ता अत्रैव सह सं॒सादयन्ति प्रोक्षणीश्च[9] न[10] प्रतिप्रस्थाता पत्नीमभिसंनह्येत्पौरोडाग्निकेन[11] नैनां[12] गार्हपत्यमीक्षयेदथैनामाज्यमवेक्षयित्वाज्येनाद्रवेत्यात्या तदवेक्षितमुपयच्छीत तेजो ऽसीत्यथैनच्चकलेनोपयत्य हरेत्तेजो ऽसु प्रेहीत्यथैनद्गार्हपत्ये ऽधिश्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्यथैनद्भृत्वोत्तरेण प्रोक्षणीः

---

१ ॰नोद्रवे॰ instead of ॰नाद्रवे॰ G here and infra l. 14. Is उद्रवेत् the better reading?

२ Thus here and l. 14 G Be D C Ben U (sec. m.), ॰यच्छेत H U (pr. m.).

३ Only given by G U (sec. m.).

४ Thus G U D Be, C H Ben om.

५ Thus Be C only, the other MSS. om. न reading ॰ग्निकेनैनां।

मादयित्वावेक्षेतोत्पुनुयादाज्यवतीभ्यां प्रोक्षणीः प्रसिद्धं गार्हपत्यसकाशे पृषदाज्यवन्त्याज्यानि गृहीत्वा ॥ ११ ॥

194. 17. परिकर्मिभ्य उत्प्रदाय ब्रह्मणे राजानमुत्प्रयच्छेत्संप्रच्छन्नेषु स्रुवाङ्कृती[1] जुह्वयात्संप्रच्छन्नाश्चैव गच्छेयुराहवनीयाद्राजा दक्षिणार्धः स्यादग्निरथ गावोवाय्यान्युत्तरार्ध्यान्याज्यान्यपि वाग्निर्दक्षिणार्धः स्यादथ राजाथ गावोवाय्यान्युत्तरार्ध्यान्येवाज्यानि[1] पूर्वया द्वारोपनिष्क्रम्योत्तरेण सदः परीत्याग्नीध्रागारे ऽग्निं निधायाभिक्रम्य प्रोक्षणीहस्त उत्तरेणाग्नीध्रीयं धिष्ण्यं प्रतिपद्यते[2][1] ऽन्वञ्च आज्यैराहवनीये क्रतेधं प्रोक्ष्य वेदिं प्रोक्ष्य बर्हिः प्रोक्ष्य बर्हिरासन्नं प्रोक्ष्योपनिनीय पुरस्तादाश्वत्थं प्रस्तरं गृहीत्वा पञ्चविधं बर्हिः स्तीर्त्वा प्रस्तरपाणिः प्राङभिसृप्य कार्ष्मर्यमयान्परिधीन्परिधायोर्ध्वं समिधावभ्याधाय बर्हिर्मुष्टिं विधृती प्रस्तरमित्येतत्समादाय प्रदक्षिणमावृत्य पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रपद्योत्तरार्धे खरस्य बर्हिर्मुष्टिꣳ स्तृणीयाद्बर्हिषि विधृती[1] विधृत्योराश्वत्थं प्रस्तरं[1] प्रस्तरे जुह्वं[1] बर्हिषोतरा[1] एता असदन्निति समभिमृश्याप उपस्पृश्य ब्रह्मणो राजानमादाय पूर्वया द्वारा हविर्धानं

---

१ स्रुवाङ्कृतीर्जु॰ MSS., but cp. the Viv.: त्वं सोम जुषाण इति (TS. I. 3. 4. *a* and *b*).

२ प्रतिपद्यते Be G U D C, प्रतिपद्यंते Ben, ॰यमतिपद्यंते H.

प्रपादयेदात्मानमभिपरिहरमाण[1] इव सिद्धमत ऊर्ध्वम्।

॥ १२ ॥ सप्तमः ॥

क उ खलु ग्नित्यवदिध्मावर्हिरपवर्गं गच्छतीत्यग्नीषोमीय इत्येव ब्रूयात्क उ खल्वग्नीषोमीयः सुत्यमहरनुसमेतीति सचस्क्रियामित्येव[2] ब्रूयात्क उ खलु प्रवर्ग्यः सुत्यमहरनुसमेतीति सचस्क्रियामित्येव[2] ब्रूयात्का उ खलु देवता सुब्रह्मण्या प्रथमाह्वयत इति वागेव वाचमाह्वयतीति क

I. 197. 2. उ खलु पितापुत्रीया[3] सुब्रह्मण्या प्रथमाह्वयत इत्यग्नीषोमीयस्य हुतायां वपायां परिहृतासु वसतीवरीषु द्वितीया प्रातरनुवाके तृतीया दक्षिणासु ह काल एक आह्वयन्ती-

I. 197. 8. त्यथ यो वीडितः कुम्भस्तं याचतीति दृढ इत्येवेदमुक्तं

I. 198. 17. भवति पयस्व सकूंस्त्व कुरुतेति श्रयणार्थ एवैते उक्ते

I. 199. 1. भवतश्चतस्रो रज्जवश्चतस्रो वपाश्रपणीर्दयमिध्मावर्हिरिति सवनीयस्य चानूबन्ध्यस्य चैतानि भवन्ति काश्चतस्र स्रुवीर्वाय्याः सोमग्रहणीरित्यादित्यस्रुक्स्रुग्घविर्ध्रुवस्रुवीत्येतानि द्वादशोर्ध्वपात्राणि भवन्ति दधिग्रहपात्रमपाꣳस्यन्तर्यामयोर्दिदेवत्यानाꣳ ग्रहकामन्थिनोर्ऋतुपात्रे आदि-

---

१ Thus Ben C Be G D U (sec. m.); ॰त्मानमपरिह॰ H, ॰त्मानमनभिपरिह॰ U (pr. m.).

२ Thus Ben C G (sec. m.) U (pr. m.); ॰स्क्रियायामित्येव H Be U (sec. m.).

३ ॰पुत्रिया G U.

त्यस्याख्या औपशयं पात्रमुक्थ्यस्याख्या औपशयं पात्रमर्धेम एकादश चमसा भवन्ति यजमानस्य ब्रह्मणो होतुरुद्गातुर्मैत्रावरुणस्य ब्राह्मणाच्छंसिनो ऽच्छावाकस्य सदस्याग्नीधः पोतुर्नेष्टुरिति [1] तेषां त्वरूणि सरूपाणि कारयेन्नैयग्रोधानां [1] विज्ञायत उत्तरस्यां[1] ततौ[1] यदत्वरुकैश्चमसैर्भक्षयन्ति न्यग्रोधचमसैरित्येतस्मान्नैयग्रोधा एव भवन्ति [1] रश्मिश्च[2] म[2] इत्यादाभ्य एवैष उक्तो भवत्यधिपतिश्च म इति प्राजापत्य एष दधिग्रहो भवति [1] सारस्वतश्च मे पौष्णश्च[3] म[3] इति[3] वसतीवरीरित्येक आऽऽहरथ हैक आह्र राजसूयिक एष महाग्रहो भवति [1] पोषणादु[4] ह[4] पौष्णो भवति ग्रहणाद्[5] सारस्वत इति [1] ॥ १३ ॥ अष्टमः ॥

200. 5.
98. 16.

अथेदं महाराज्ञिकं कर्म [1] अस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति [1] हस्तपादाग्प्रक्षाल्यान्तरेण चात्वालोत्करौ देवयजनमभि प्रपद्यन्ते [1] तेषां यथासंप्रैषं विहितानि कर्माणि भवन्त्यथाध्वर्युराग्नेय्यर्चाग्नीध्रमभिमृशेद्वैष्णव्या हविर्धानमित्यथो परमत्यथैष आग्नीध्रः पूर्वः पत्नीग्राभं द्रुत्वाग्नीतुपसमाधाय

---

१ The first citation from the *uttarātatiḥ* seems XVIII. 21 300. 13, the second I have not been able to point out.

२ °श्चमस H ; Ben om. म ।

३ Thus G D U C, पोष्णश्च म H, पौष्णश्चेति Ben, पौष्ण इति Be.

४ Thus G U ; पोषणादु ह H D C, पोषणादहि Ben Be.

५ Thus emended ; ग्रहणानु G U Ben Be, ग्रहणाद्रु C, ग्रहणानु D, ग्रहणाल H.

संपरिस्तीर्य पात्राणि निर्णिज्य सꣳसाद्याज्यं विलाप्योपास्ते ।
ऽपरः[१] प्रतिप्रस्थाता प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं
निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्रुचः संमार्ष्टि । ता उत्तरवेदिꣳ
हरन्ति प्रोक्षणीस्वाधाध्वर्युराग्नेय्यर्चा स्रुचो ऽभिमृशति ।
संमृष्टानि द्विधा पात्राण्यभिमन्त्र्यन्त[२] इति । वायव्यया ५
वायव्यान्यैन्द्र्या[३] मदो । ऽथैष उन्नेता यावोवायव्यꣳ संप्रक्षाल्य
द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधाय दक्षिणस्य हविर्धानस्य
पुरोऽक्षꣳ सꣳसादयत्युपकल्पयते प्रतिप्रस्थाता पृषदाज्याय
दध्याग्नीध्र इध्मावहिरुपसादयत्यथ प्रतिप्रस्थाता पत्नीमभि-
संनह्येत्यौरोडाग्निकेनाथैनां गार्हपत्यमीक्षयेदथैनामाज्यमवेक्ष- १०
यिताज्येनाद्रवेत्याह[४] तदेवेक्षितमुपयच्छीत[५] तेजो ऽसीत्या-
थैनच्छगलेनोपयत्य हरेत्तेजो ऽनु प्रेहीत्यथैनदाहवनीये
ऽधिश्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्यथैनद्भृत्वोत्तरेण प्रोक्षणीः
सादयित्वावेक्षेतोत्पुनयादाज्यवतीभ्यां प्रोक्षणीः प्रसिद्धमाहव-

---

१ ऽपरः U (pr. m.), परः D C, ऋपरः Ben (pr. m.), ऋपरः the other MSS. H. wholly corrupt.

२ Uncertain reading ॰सक्षत Ben, ॰सक्षंत G (sec. m.), °सर्क्षंत G (pr. m.), ॰सक्षात Be C U, ॰सक्षत D, ॰सक्ष्यंत D. The Viv. (one copy) ॰सक्ष्य changed into ॰सक्ष्य, and thus also the other copy.

३ ॰यैन्द्रिया G C.

४ ॰नोद्रवे॰ again G.

५ ॰यक्षीत G (sec. m.), U (pr. m.) D C Ben, ॰यक्षेत G (pr. m.) Be H U (sec. m.).

नौयसकाग्ने पृषदाज्यवन्त्याज्यानि गृह्णीते । मिद्धुमत ऊर्ध्वम ।
॥ १४ ॥

98. 17. अथ ग्रालीकेरेवमेवैषां यथासंप्रेषं विहितानि कर्माणि भवन्त्यथाध्वर्युराग्नेय्यर्चाग्नीध्रमभिमृशेद्वैष्णव्या हविर्धानमित्यथोपरमत्यथैष आग्नीध्रः पूर्वः पत्नीग्राहं द्रुत्वाग्निमुपसमाधाय संपरिस्तीर्य पात्राणि निर्णिज्य सꣳसाद्याज्यं विलाप्योपास्ते ऽपरः प्रतिप्रस्थाता प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरूप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्रुचः संमार्ष्टि ता आग्नीध्रꣳ हरन्ति प्रोक्षणीस्त्वाध्वर्युराग्नेय्यर्चा स्रुचो ऽभिमृशति संसृष्टानि द्विधा पात्राण्यभिमन्त्र्यन्त[1] इति वायव्यया वायव्यान्ऐन्द्र्या[2] मदो ऽथैष उन्नेता ग्रावोवायव्यꣳ संप्रेक्ष्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधाय दक्षिणस्य हविर्धानस्य पुरोऽक्षꣳ सꣳसादयत्युपकल्पयते प्रतिप्रस्थाता पृषदाज्याय दध्याग्नीध्र इध्मावर्हिरुपसादयति न प्रतिप्रस्थाता पत्नीमभिसंनह्येत्पौरोडाग्निकेन[3] नैनां[3] गार्हपत्यमीक्षयेद्यैनामाज्यमवेक्षयित्वाज्येनाद्रवेत्पल्या[4] तदवेक्षितमुपयच्छीत[5] तेजो ऽसीत्य

---

१ ॰मन्त्यंत Be G, ॰मन्त्यत U C, ॰मन्त्र्यंत D; H and Ben. abbreviate this passage.

२ ॰न्यैन्द्रिया G U C, ॰न्यैंद्रीया Be.

३ Thus G (pr. m.) D Be C Ben; ॰केनैनां G (sec. m.) H; ॰केनाधैनां U (sec. m.).

४ ॰नोद्रवे॰ again G.

५ ॰यछीत all (H. abbreviates).

थैनच्छकलेनोपयत्य हरेत्तेजो ऽनु प्रेहीत्यथैनदाग्नीध्रीये ऽधिश्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्यथैनद्भृत्वोत्तरेण प्रोक्षणीः सादयित्वावेक्षेतोत्पुनुयादाज्यवतीभ्यां प्रोक्षणीः। प्रसिद्धमाग्नीध्रीयमकाग्रे पृषदाज्यवन्त्याज्यानि गृहीत्वा परिकर्मिभ्य उत्प्रदाय प्रोक्षणीहस्त उत्तरेणाग्नीध्रीयं धिष्ण्यं प्रतिपद्यते। ५ ऽन्वञ्च आज्यैरथेध्मं प्रोक्ष्य वेदिं प्रोक्ष्य बर्हिः प्रोक्ष्य बर्हिरासन्नं प्रोक्ष्योपनिनीय पुरस्तात्प्रस्तरं गृहीत्वैकविधं[1] बर्हिः[1] स्तीर्त्वा[1] प्रस्तरपाणिः प्राङभिसृप्योदुम्बरान्परिधीन्परिधायोर्ध्वं समिधावभ्याधाय बर्हिर्मुष्टिं विधृती प्रस्तरमित्येतत्समादाय प्रदक्षिणमावृत्य पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रपद्योत्तरार्धे खरस्य १० बर्हिर्मुष्टिꣳ स्तृणीयाद्बर्हिषि विधृती। विधृत्योः प्रस्तरं। प्रस्तरे जुह्वं। बर्हिषौतरा। एता असदन्निति समभिमृश्य योगेन युनक्ति। सिद्धमत ऊर्ध्वम्। ॥ १५ ॥ नवमः ॥

किमग्निहोत्रो दोक्षितः किमौपसदः किंप्रसुत इति। विज्ञायते व्रतमेव दोक्षितस्याग्निहोत्रं। घर्मोच्छिष्टमौपसदस्यो- १५ पाꣳशुन्तर्यामौ[2] प्रसुतस्य। यो ह्यनुदिते स सायमग्निहोत्रभक्तिर्य[3] उदिते स प्रातरग्निहोत्रभक्तिः। किंदर्शपूर्णमास[3]

---

१ The three words एक °व° स्तीर्त्वा effaced in G.

२ Thus G U D C Be; °पसदमुपाꣳशु° H, °पसदमस्योपाꣳशु° Ben, the Vivaraṇa also has औपसदस्य।

३ Thus Be G U (sec. m.), the Viv.; °दर्शपूर्णमासस्य H, दार्श (or दर्श) पौर्णमासस्य (or स्स) H D C Ben (pr. m.), all without इति: °मास इति Ben (sec. m.). °दर्शपौर्णमास इति U (pr. m.).

दति विज्ञायते पौर्णमासं यज्ञमग्नीषोमीयं पशुमकुर्वत
99. 11. दार्शं यज्ञमाग्नेयं पशुमकुर्वतेति यथो एतदौपमन्यवस्य कल्पं
वेदयन्ते प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यः सवनीयान्निर्वपेत्सक्त-
दुपहितान्येव कपालानि स्युरा समभिवासनात्सृष्टं कर्म
५ तायते[1] तेषामेकैकमुदासयेदनुसवनं येनयेन प्रचरिष्यन्स्या-
दपि वा व्यभिसृष्टानां पिण्डानां परिग्रायथीतेतरयोः[2] सवनयो-
र्यद्येककपालश्चिकीर्षितः[3] स्यात्प्रातःसवनिकैरेव[4] वर्तयेत्कृतान्ना-
त्पौरोडाशिकं कर्म प्रत्यादद्दीतेतरयोः[5] सवनयोरनुसवनमङ्गा-
राध्रूहनेनैव कपालेषु प्रतिपद्येत भिद्धमत ऊर्ध्वम्
१० ॥ १६ ॥ दशमः ॥

96. 6. यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्त उभयतःशुक्रा आदि-
त्यवतीर्वसतीवरीर्गृह्णीयात्ताः शुक्रास्ताभिराप्याययेत्ताभिर-
भिषुणुयादित्युपर्यर्धं होढचमसं कृत्वेत्येतेनैवापि कृतौयेन
वर्तयेत्तथौरपः पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रपादयेद्धोढचमसीया
१५ वसतीवरीया मैत्रावरुणचमसीया इति दक्षिणेन होतारं
परिग्रह्यापरया[6] द्वारैकधनानैतस्मिंश्च काले सर्वत्र एव मैत्रा-

---

१ Thus Ben, ज्ञायते C D, तायत H (reading एषाम् instead of तेषाम्), वर्तयेत् G Be U (sec. m.) and the Viv.

२ इतरयोः Be G (pr. m.), उत्तरयोः Ben C U D G (sec. m.).

३ यद्येक० H and the Viv., यदेक० G U Ben Be; C defective.

४ ०सवनिकै० G U D, Viv., ०सवनीकै० the other MSS.

५ उत्तरयोः MSS.

६ परिप्रग्रह्या० Be U.

वरुणचमसौयाः पर्यस्येत्तृतीयं वसतीवरीणामवनयेत्तृतीयमेक-
II. 190 12. धनानामेवमस्य प्राक्केवलः शुक्रो भवति । सोमग्रहं गृह्णीयाद्ब्र-
ह्मवर्चसकामस्येत्यनिरूपस्यैवैष राज्ञो गृहीतव्यो भवति । का
उ खलु देवताः प्रथमꣳ सोमं भक्षयन्तीत्याप इत्येव ब्रूया-
दिज्ञायत उपहूताः सोमस्य पिबतोपहूतो युष्माकꣳ सोमः ५
पिबत्विति । क उ खलु सोमस्य सोमपीथो भवतीति ।
विज्ञायते यत्ते सोमादाभ्यं नाम जागृवि तस्मै ते सोम
सोमाय स्वाहेत्येष एवापि सोमस्य सोमपीथस्यैषाꣳ संनिपति-
तानामानुपूर्वेतेति[1] । निगाभ्यासु वाचयित्वादाभ्येन चरेदथो-
पाꣳशुसवनमाददीताथ राजानं निर्वपेत्सिद्धमचाग्निष्टोमिकं १०
कर्म जानीयादा फलकयोरभिमर्शनात्फलके अभिमृश्य
पृश्निभिश्चरेदथ प्राणग्रहैश्चरेदथाꣳशूनुपसंगृह्णीयादथाꣳशुना
चरेदथोपाꣳशुना । काले ऽन्तर्यामेण । सिद्धमत ऊर्ध्वम् ।

॥ १७ ॥ एकादशः ॥

III. 101. 7. यथो एतद्बौधायनस्य कर्म वेदयन्ति । आग्रयणस्य ग्रहणे १५
द्वयोर्धारयोः प्रातःसवने गृह्णीयात्तिसृणां माध्यंदिने सवने
चतसृणां तृतीयसवन इत्युपाꣳश्वन्तर्यामयोश्च मꣳस्रावः संततश्च
शुक्र एते द्वे प्रातःसवने । संततश्चैव शुक्र आग्रयणश्चोदचनेन

---

[1] Thus G U D, °पातितानां° H Ben, °पतितानां° C, °पोभानां Be.—°मानुपूर्वतेति G U (sec. m.), °मानुपूर्वते H, °मानुपूर्यतेति Be, °मानुपूर्व्यतेति Ben U (pr. m.), °मनुपूर्वतेति C D.

च[1] तृतीया माध्यंदिने सवन[1] आदित्यस्याख्यामतिग्रिष्टो[2] राजादित्यग्रहस्य च सꣳस्राव आग्रयणस्यैवोदचनेन[3] च चतुर्थी तृतीयसवने[1] संपूतꣳ राजानं चयेण श्रीणीयात्पयसा सक्तुभिर्हिरण्येनेति[1] स यं कं चन ग्रहं गृह्णात्युभयत[4] उदबुध्नꣳ हिरण्यग्रयणमेवैनं करोति[1] तिष्ठता ग्रहा होतव्या अन्यच
101. 9. प्राजापत्याच्च मन्थिसꣳस्रावाचेति[1] यथो एतच्छालीकैः कल्पं वेदयन्ते द्रप्सानुमन्त्रणीयास्यिति स्रुवाऋतोरेवैता जुह्वयात्कस्मिंचु खल्वेनाः काले जुह्वयादिति[1] संतनीर्ऽवैतस्मिन्नेनाः[5]
212. 6. काले जुह्वयादित्यथोचेतरित्याह प्राञ्चꣳ राजानं पूतभृतमभि संपवयताद्ग्राभिराधवनीयं गृह्य न्युञ्जतादित्युक्तसंप्रेष[6] एष ग्रेत[7] आवकाग्रेभ्यो[1] ऽवकाग्रैरुपस्थाय दग्राभिरेवैनं[8] गृह्य न्युञ्जति[1] ॥ १८ ॥

समानं कर्माश्विनाद्ग्रहादित्या[9] धिष्णियव्याघारणसंपा-

---

१ Given by G U D only.

२ ०स्याख्या चति० Ben H.

३ एव om. Be G U D.

४ गृह्णीयादिति instead of गृह्णाति Be G (sec. m.).

५ संतनी० Be, सततीर्ऽ० H.

६ Thus Ben H, ०त्युक्तः सं० the other MSS.

७ ग्रेते G U D C, एते Be, दाते Ben, H. corrupt.

८ Thus G (sec. m.) U D, दग्रभिरेनं C, दग्राभिरेवैनां the other MSS.

९ Viv.: समानं कर्माश्विनाद्ग्रहादिति यदीच्यते (e.g. XI. 3 : 67. 17) तदाचमेव विधिः ।

I. 213. 20. नादित्येष समुद्देशो[१] भवति । कथमु खलु धिष्ण्यानां यथान्युप्तं व्याधारणं भवतीति । विभुवे प्रवाहणाय स्वाहेति व्याधार्य रौद्रेणानीकेन पाहि माग्ने पिपृहि मा मा मा
I. 214. 8. हिꣳसीरिति । सप्त वृणीत इति । होतैवैषाꣳ सप्तमो भवत्यृर्गण उत्तरेष्वहःसु प्रातःसवनिकं प्रसर्पणं कथꣳ स्यादित्याहवनीयोपस्थानप्रभृतीत्येव ब्रूयात्सहस्र ऋविघनानामुपस्थानं ।
I. 217. 6. कथमु खल्वेषां विसꣳस्थितसंचरः स्यादित्यन्तरेण होतुश्च धिष्ण्यं ब्राह्मणाच्छꣳसिनश्च ये ऽधिष्ण्याः । अथ धिष्ण्यवन्तः खꣳस्वमेव धिष्ण्यमुत्तरेण परिक्रामेयुरयमावध्वर्यू अचमसौ[२] भवतः । क उ खल्वेतयोर्भक्षो भवतीति । होट्चमस इत्येव ब्रूयात्क उ खल्वृत्विजामेकाहे सोमं न भक्षयन्तीत्युन्नेता गावस्तुत्सुब्रह्मण्य इत्येव ब्रूयात्क उ खलु सत्रे दीक्षिता भक्षयेयुरिति । नेष्टुश्चमस उन्नेता भक्षयेदच्छावाकचमसे गावस्तुदुद्गातृचमसे[३] सुब्रह्मण्यो । ऽपि वा सर्व एवाग्नीध्रचमसे भक्षयेयुर्विज्ञायत उत्तरस्यां ततौ[४] तेषां य एवाग्नीध्रः स गावस्तुत्स सुब्रह्मण्यः स उन्नेतेति । ॥ १९ ॥ द्वादशः ॥
I. 217. 11. III. 104. 7. यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते समानपाठ्यामेव

---

१ °देशो G (sec. m.).

२ Thus H Ben (pr. m.) C D U (pr. m.), °मसिनौ Ben (sec. m.) Be G U (sec. m.).

३ °द्गातुचमसे H only.

४ See XVII. 21 : 301. 2.

सवनीयानुदासयेत्पुरोडाशस्यैवैषो ऽलङ्कारो दृष्टो भवति[1]। मध्यतः पुरोडाशमुपस्तीर्णाभिघारितमुदासयेत्पुरस्ताद्धाना दक्षिणतः करम्भं पश्चात्परिवापमामिक्षामुत्तरतः। कथमु
17. 13. खल्वेषाꣳ संचरी[2] स्यादिति। प्रज्ञातो हविष्यथो ऽथापरं।
५ पूर्वया द्वारोपनिर्हत्यापरया द्वारा सदः प्रपाद्याग्नेय कर्तॄन् जघनेन धिष्णियानुत्तरेणाच्छावाकस्य धिष्णियं पर्याहृत्यान्यस्मै प्रदायैतेनैव यथेतमेत्योत्तरेण सदः परीत्य पूर्वया द्वारोपनिर्हत्योत्तरेणाग्नीध्रीयं पर्याहृत्यान्तर्वेद्यासादयेदध्वर्युꣳ श्चेद्धविर्धानं[3] प्रपन्नः स्यदुपनिष्क्राम मा त्वाभिपरिहारिष-
18. 12.[4] मित्येव ब्रूयाद्यो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते द्विदेवत्येषूत्तरतस्तिष्ठते प्रतिप्रस्थात्रे प्रतिनिर्याह्यं[5] प्रयच्छतीति यदाध्वर्युः पुरोडाशान्प्रत्यङ् हरेत्तद्धविर्धानं प्रपद्यमानं प्रतिप्रस्थातारं परिगृह्णीयाद्ध्रुवादायोपनिष्क्रामत्युपनिष्क्रान्तस्यैवाध्वर्युर्ग्रहादत्ते। ऽपरेण परिक्रान्तायोत्तरतस्तिष्ठते प्रतिप्रस्थात्रे

---

१ °नीति Ben.

२ Thus Ben C U and G (pr. m.) the Viv. (one copy); संचरि D H the Viv. (another copy), संचारी Be G (sec. m.), संचरः U (sec. m.). The Viv.: संचरणं संचरो गमनं तस्यास्ति संचरी (°रि) मार्गः; cp. XXVI. 24.

३ Thus H G (pr. m.) Kes'., the other MSS. ins. अथ before अध्वर्यु°

४ प्रतिनिया? Ben Be and one copy of the Viv.

प्रतिनिर्याह्यं[1] प्रयच्छतीति[1] ऊत्वा यवनीय[2] प्रदक्षिणमावृत्य[2] प्रतिप्रस्थाताध्वर्यु परिगृह्णीयाद्[1]थाध्वर्युः प्रतिप्रस्थातारं प्रत्यङ् द्रवन्याचेण[1] सिद्धुमत ऊर्ध्वमंथेमे द्विदेवत्या अननुवषट्कारा भवन्ति[1] क[3] उ खल्वेषामनुवषट्कारो भवतीति[1] विज्ञायते द्विदेवत्यानृतुयाजान्यस्य पात्नीवतो ग्रहः। आदित्यग्रह- ५
III. 106. 2. सावित्रौ[4] तान्स्म[5] मानुवषट्कृथा[5] इति[1] यथो एतदौपमन्यवस्य कल्पं वेदयन्ते द्विदेवत्येषु दीर्घभक्षेणैवैनाभ्यक्षयेद्भक्षेहि[6] सावित्रेति प्रतिपद्य क्रत्वे दक्षाय रायस्पोषाय सुवीर्यताया दित्यात:[1] प्रत्यभिमृशते मा मा राजन्विवीभिषो मा मे हार्दि त्विषा वधीः। वृषणे शुष्माायायुषे वर्चस दित्यायानु- १०
भवनभक्षेणैव[7] भवनमुखीयान्भक्षयेदिति[1] ॥ २० ॥ चयोदशः ॥

क उ खलु वसतीवरस्य स्तोत्रभक्तिर्भवति शस्त्रभक्तिश्चेति[1] विश्वरूपासु ह्यस्य स्तोत्रभक्तिर्भवति प्रातरनुवाके[8] ह शस्त्रभक्तिः[1] क उ खलूषाश्चन्तर्यामयोर्द्विदेवत्यानाश्च स्तोत्रशस्त-

---

१ प्रतिनिर्या° Ben Be and one copy of the Viv.

२ °नीयाप्रदक्षिण° G U D C.

३ क उ U Be Ben C, Viv., क G H.

४ °सावित्रं Be Ben (sec. m.), °सावित्रान् Ben (pr. m.)

५ Thus G (pr. m.) U D C and cp. Āśv. śrs. v. 5. 21 (Vait. sū. 20. 4); मास्मतानुवष° Ben (pr. m.), मास्मताननुवष° G (sec. m.), तास्मानुवष° H, ममास्मतानुवष° Be.

६ °भक्षेणैवै° Be G.

७ °भक्षेणैव Be G U (sec. m.).

८ °वाको Be G C U (sec. m.).

भक्तिर्भवतीति | यदुपाꣳशु ग्रꣳसति तदुपाꣳशुयाजान्तर्यामयोः |
226. 1. प्रउग उक्थे[१] द्विदेवत्यानामथायं प्रतिप्रस्थातर्तुग्रहेष्वध्वर्योरुक्त-
रतःसेवी भवतीतस्यामुतस्य यन्तं प्रतिप्रस्थाताध्वर्यु परिगृह्णी-
याद्याध्वर्युः प्रतिप्रस्थातारं प्रत्यङ् द्रवन्पात्रेण | सिद्धमत
ऊर्ध्वं | किंदेवत्या उ खल्वृतुयाजा भवन्तीत्यृतुदेवता
दत्येतदेकमथापरमिन्द्रꣳ होता यजति | मरुतः पोता यजति |
ग्नावो नेष्टा यजत्यग्निमाग्नीध्रो यजतीन्द्रं ब्राह्मणाच्छꣳसी
यजति | मित्रावरुणौ मैत्रावरुणो | देवं द्रविणोदां चत्वारो
ऽश्विनाध्वर्यू अध्वर्यू[२] | अग्निं[३] गृहपतिं गृहपतिः | क उ
खल्वैन्द्राग्नस्य स्तोत्रभक्तिर्भवतीति | बर्हिष्यवमान इत्येव ब्रूयाद्ये
के चन ग्रहा अस्तोत्राः पवमान एव[३] तेषाꣳ[४] स्तोत्राणि
भवन्ति[४] | क उ खलु माध्यंदिनीयः सवनीया निरुक्थन्त इति |
चुल्लकवैश्वदेवस्य स्तोत्र इत्येव ब्रूयात्क[५] तृतीयसवनीया |
माहेन्द्रस्य स्तोत्र इत्येव ब्रूयात् | ॥ २१ ॥

नाराशꣳसमुपदस्तꣳ ऊतादेवैनꣳ[६] होत्रचमसाद्गृह्णीया-

---

१ Thus U (sec. m.), Viv.; उक्थो G U (pr. m.), उक्थ्ये Be Ben H C. Acc. to the Viv. it is synonymous to शस्त्रे।

२ Thus G U D C; चाध्वर्यवोग्निं Ben H Be.

३ Thus G Be, एवैतेषां Ben D H U C.

४ भवंतीति Ben H.

५ उखलु ins. G U D C.

६ Thus G U (sec. m.), ऊतादेनं H D C U (pr. m.), ऊतादेवैनं Ben (sec. m.) Be, ऊतादैनं Ben (pr. m.)

द्विनाराग्र्यं प्रातःसवनं च माध्यंदिनसवनं चैकनाराग्र्यं तृतीयसवनं । चत्वार्युन्नीयमानसूक्तानि[१] भवन्तीति[२] । सवनमुखेषु[३] चाच्छावाकचमसे[३] च[३] । त्रयो दीर्घभक्षाः । क्व उ खलु प्रवर्ग्यः सुत्यमहरनुसमेतीति । दधिघर्म इत्येव ब्रूयात्किंसुपसदाग्र्यं । सौम्यस्य परीज्येति । तिरश्चीमन्फलके ग्राव्णोद्रादयतीति । शुष्काभिषव इत्येतदाचक्षते । कथमु खलु रथंतरपृष्ठे माहेन्द्रं ग्रहं गृह्णीयान्महाग्र्यं इन्द्रो य ओजसेत्येतया गाथया माहेन्द्रं गृह्णीयादथ बृहत्पृष्ठे महाँ इन्द्रो नृवदा चर्षणिप्रा इत्येतया त्रिष्टुभा माहेन्द्रमथोभयपृष्ठे[४] यया पृष्ठं तया गृह्णीयात्पुरोरुचमितरां कुर्यादिति । ॥ २२ ॥ चतुर्दशः ॥ १०

I. 234. 1. ५

कथमु खलु सवनीयस्य पशोश्चर्याया उपक्रमो भवतीतौडमूनग्र्यं संस्तीर्य पृषदाज्यं विहत्य[५] जुह्वाग्र्यं समानीयान्तरेण चात्वालोत्करावुदङ्नुपनिष्क्रम्य संवदेताभिधारयेदासादयेत्यग्निं पञ्चहोत्रा चतसृषूपस्तृणीते । मनोताप्रक्षतिनेडान्तेन चरेत्सिद्धमत ऊर्ध्वमथोक्थ्यविग्रहेषु य एव प्रातःसवनिको[६] १५

---

१ ॰र्युन्नीयमानानिसू॰ Ben H, ॰र्युन्नीयमानिसू॰ Be, ॰र्युन्नीयसू॰ C.

२ इति om. G.

३ । Thus, hesitatingly, emended. सवनमुखेष्वाश्वावाकच (॰कच॰) मसेच सवनेच C U D; सवनमुखेष्वश्वावाकचमसे च सवनमुखेषु G (sec. m.); सवनमुखेचाश्वावाकचमसे च सवने च Be Ben; सवनमुखेश्वावाकचमसेवसवने च H

४ After माहेन्द्रम् G U D ins. ग्रहम् ।

५ Thus H, विहृत्य the other MSS. (G is indistinct).

६ ॰सावनीको or ॰सवनीको some of the MSS.

ग्रहणमन्त्रः स एव माध्यंदिनोयः स तृतीयसवनिको[1] ।
251. 1. देवतामेव व्यृद्धयेच्चमसायचमसायैव चौरस्त्रीन्पुरोडाशग्रहक-
लानुपास्येन्नव[2] होतश्चमस इति । त्रयाणामेवैष उक्तो भवत्य-
थायमाग्रयणस्त्रयस्त्रिंशतो देवतानां गृह्यते । क उ खल्वेताः
५ प्रदाने विज्ञायन्त इति । पात्नीवते । विज्ञायते पात्नीवत-
54. 12. स्त्रिंशतं चौरस्य देवानिति । कथमु खलु पात्नीवतं भक्षये-
दादित्यवद्ग्रहणस्य सोम देव ते मतिविदस्तृतीयस्य सवनस्य
जगतीच्छन्दसो ऽग्निना वैश्वानरेण पात्नीवता त्वष्ट्रा पीतस्य
मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामीति । ॥ २३ ॥

१० कथमु खल्वन्तरुक्थ्यो भवतीति । प्रसिद्धं तृतीयसवन
आग्रयणं गृहीत्वोक्थ्यं गृह्णीयादथैनं ध्रुवमुपस्थाप्य त्रिषूर्ध्व-
पात्रेषु विगृह्णीयादुपयामगृहीतो ऽसि देवेभ्यस्त्वा देवायुव-
मुक्थ्येभ्य उक्थायुवं यज्ञस्यायुष इन्द्रावरुणाभ्यां[3] जुष्टं गृह्णा-
मीति । पुनर्हविरसीत्युक्थ्यस्थालीं प्रत्यभिमृशति । परिमृज्य
१५ मादयत्येष ते योनिरिन्द्रावरुणाभ्यां त्वेति । तदानीमेवापरं[4]
गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसि देवेभ्यस्त्वा देवायुवमुक्थ्येभ्य उक्था-

---

१ °सावनीको or °सवनोको some of the MSS.

२ Thus D G U (pr. m.) C Ben (pr. m.), °पास्येतच H, °पास्यैरन्नव Ben (sec. m.), °पास्येरंनव Be.

३ Nearly all the MSS. insert here and infra त्वा before जुष्टं।

४ MSS., exc. Be once and Ben once (sec. m.), read °परेण instead of °परं।

युवं यज्ञस्यायुष इन्द्राबृहस्पतिभ्यां[1] जुष्टं ग्रह्णामीति । पुनर्ह-
विरसीत्युक्त्यस्थालीं प्रत्यभिमृशति । परिमृज्य मादयत्येष
ते योनिरिन्द्राबृहस्पतिभ्यां त्वेति । तदानीमेवापरं ग्रह्णात्यु-
पयामगृहीतोऽसि देवेभ्यस्त्वा देवायुवमुक्थ्येभ्य उक्थायुवं
यज्ञस्यायुष इन्द्राविष्णुभ्यां जुष्टं ग्रह्णामीति । नाच पुनर्हविर- ५
सीत्युक्त्यस्थालीं प्रत्यभिमृशति । दक्षाभिरेवैनां मृष्ट्वा न्युञ्जति ।
परिमृज्य मादयत्येष ते योनिरिन्द्राविष्णुभ्यां त्वेत्यथैनान्ध्रुवे
ऽवनीय होढ्रचमसे ऽवनयेत्स्तोत्रे स्तोत्राण्यवपेच्छस्त्रे ग्रस्त्राणि ।
तस्य प्रत्तस्य[2] भक्षं इन्द्रावरुणाभ्यामिन्द्राबृहस्पतिभ्यामिन्द्रा-
विष्णुभ्यामग्निना वैश्वानरेण मरुद्भिः पीतस्य मधुमत उपह्व- १०
तस्योपह्वतो भक्षयामीत्येतेनैव वा भक्षयेदपि वा नित्यपूर्वे-
णादित्यवद्गणस्य सोम देव ते मतिविदस्तृतीयस्य सवनस्य
जगतीच्छन्दस इन्द्रावरुणाभ्यामिन्द्राबृहस्पतिभ्यामिन्द्राविष्णुभ्या-
मग्निना वैश्वानरेण मरुद्भिः पीतस्य मधुमत उपह्वतस्योपह्वतो
III. 113. 2. भक्षयामीति । यथो एतदौपमन्यवस्य कल्पं वेदयन्ते पुरस्ता- १५
न्निन्दाङ्कृती जुङ्कयान्निन्दाङ्कृती ऊत्वा हारियोजनं ग्रहं
II. 326. 12. ग्रहीयादित्यथ हैके चात्वालदेशे ऽवभृथं निधाय दक्षा
पयसा मधुमिश्रेण नैष्टयनैर्ऋतीषमभिजुहोति यत्ते ग्रावणा

---

१ Here begins M (see Introd. to Vol. II, p. IV).

२ Thus U M, प्रनस्य D, प्रबस्य Be, thus or प्रत्तस्य Ben., प्रतिर H G. om. the word altogether, प्रत C.

चिच्छिदुः सोम राजन्नित्यवभृथयजूंषि जुहोतीति[१] । कतमानि खल्विमान्यवभृथयजूंषि भवन्तीति । यदेवैनदाहवनीये शाकलैश्चरन्ति देवकृतस्यैनसो ऽवयजनमसि मनुष्यकृतस्यैनसो ऽवयजनमसि पितृकृतस्यैनसो ऽवयजनमसीत्यवभृथाऽऽप्तावितिं । कतमा उ खल्वियमवभृथाऽऽप्तिर्भवतीत्यप उद्गृह्य[२]
261. 5. ५ जुहोति यज्ञस्य त्वा यज्ञपते हविर्भिः । सूक्तवाके नमोवाके विधेम स्वाहेति । तिष्ठन्त एवावभृथेन प्रचरेयुः ।
261. 17. पराङावृत्तः प्रपदेनोदकान्तं प्रत्यस्येत्सिद्धमत ऊर्ध्वम् ।

॥ २४ ॥ पञ्चदशः ॥

262. 6. १० अथायमुदयनीयस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति । बर्हिर्यजुषा कुर्यात्पाणी संमृजीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य मृन्मादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेश्याचैवोत्तरत उदपात्रं निधाय जघनेन गार्हपत्यꣳ स्फ्यं निदध्यात्स्फ्योपरि पात्रीं । पात्र्यां व्रीहीनावपेच्छूर्पादानप्रभृति[३] कर्मान्तस्तायत
१५ आ प्रस्कन्दनात्प्रस्कन्दनान्तं कर्म कृत्वा तिरः पवित्रमप आनीयाधिश्रित्य तिरः पवित्रं तण्डुलानावपेदधाज्यं[३] निर्वपेदधाज्यमधिश्रयेदुभयं पर्यग्नि कृत्वा जघनेन गार्हपत्यमौपमदायां वेद्याꣳ स्रुग्वयजुर्हरेत्सिद्धमत ऊर्ध्वं । तस्य घृतस्याऽऽदानं । दक्षिणं परिधिमन्धिमपरं विमुच्य दक्षिणं वा परि-

---

१ See TS. VI. 6. 3. 1.

२ Thus G U M D C, उदत्य Ben हृत्य H.

३ From आवपेच्छूर्पा॰ unto तंडुलान om. G Be and Ben (sec. m.).

धिमग्नेण प्राञ्चं प्रायणीयमादायेत्यञ्चमुदयनीयमग्निमुखा
अच देवता इज्यन्ते । गंख्वन्त[1] उदयनीयः संतिष्ठत ॥ २५ ॥

I. 263. 2. अथ यदि पशुरुपक्लृप्तः स्यात्पाणी संमृज्य परि-
स्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य मृन्मादयेत्प्रोक्षणीः मृन्मृक्ष्य
पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्फ्यमाद- ५
दीत । संप्रैषप्रभृति पाशुबन्धिकं कर्म तायते । सिद्धमत ऊर्ध्वं ।

III. 114. 17. अथो एतच्छालीकेः कल्पं वेदयन्ते मैत्रावरुण्यामिक्षया यजेतेति
तस्मै मह सवनीयैर्वत्सापाकरणम्[2] मह मायंदोहमुदयनीयेन
चरित्वा पाणी संमृज्य । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य
मृन्मादयेत्प्रोक्षणीः मृन्मृक्ष्य पात्राणि प्रोक्षेदथ प्रातर्दोहं १०
धेनूर्दोहयेदथैनां[3] गार्हपत्ये अपयित्वानभिघारितामुद्वासयेद-
थाज्यं[4] निर्वपेदाज्यमधिश्रयेदुभयं पर्यग्नि कृत्वाहवनीये
वैदलकान्परिधीन्परिधायैनां[5] पुनरधिश्रित्याभिघारिता-
मुद्वास्यान्तर्वेद्यासादयेदथाग्नये सोमायेत्याज्यभागाभ्यां चरेदाज्य-
भागान्तं कर्म कृत्वा दक्षिणे वेद्यन्ते केशश्मश्रु वपते नखानि १५

---

१ Thus write G M U (sec. m.), गंवुवंतः Be U (pr. m.) C, गस्वंतं H, गंयुतं D.

२ Thus M Be Ben, वत्सानामपाक० G U D C, वत्सापाक० H.

३ ०नं Ben (pr. m.) Be.

४ Thus H U D C G (pr. m.) Ben (pr. m.); ०लानभिघारितमु० M, ०लाभिघारितमु० G (sec. m.) Be Ben (sec. m.).

५ वैदल० M only.

निहन्यते[1] ऽथाज्यभागप्रतिपत्केडान्ता[1] संतिष्ठते ' ऽथेयमुदव-
I. 263. 9. सानीयोपाꣳशु भवति पुनराधेयधर्म[2] हि[1] ' सहस्रमहावेद्यै
स्तम्बयजुषो हरणमसंनद्धा पत्नी यज्ञपुच्छमन्वास्ते ' ॥ २६ ॥

षोडशः ॥

५ अथेममग्निचयं त्र्युपसत्कꣳ षडुपसत्कं द्वादशोपसत्कमिति[3]
चिन्वते ' स यदि साहस्रं त्र्युपसत्कं चेय्यमाणो भवति पूर्वाह्णे
प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचि-
ताऋतौ[4] जुहोति ' द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय
संचिताऋतौ जुहोति ' श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य तृतीयां
१० चितिं चतुर्थीं चितिं पञ्चमीं चितिꣳ षष्ठीं चितिꣳ सपुरीषा-
मुपधाय संचिताऋतौ जुहोत्यौपवसथिकैव तृतीयाय यदि
साहस्रꣳ षडुपसत्कं चेय्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य
प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताऋतौ जुहोति ' श्वो[5]
भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय
१५ संचिताऋतौ जुहोति[5] ' स एवमेव पञ्चाहमौपवसथिकैव षष्ठ्यै[6] यदि
साहस्रं द्वादशोपसत्कं चेय्यमाणो भवति यथासूत्रं[6] तथाय

---

१ ०न खाच्य० Ben H.

२ Thus G Ben C D ; ०धर्म्यादि U, ०धर्म्यदि M, ०धर्मादिण H, ०यंस्यामाद्द Be.

३ ०र्कं वेति Ben H.

४ Here and infra some of the MSS. read ०ऋतौर्जुहो० ।

५ The passage from श्वो unto जुहोति om. M Be, in G it is effaced.

६ यथासूत्रमथ H G (sec. m.).

यदि द्विषाहस्रं[1] ऋपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्यो-
पसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताऊती
ऊलाहार्याꣳ सपुरीषामुपदधाति[2] द्वितीयां चितिꣳ सपुरी-
षामुपधाय संचिताऊती ऊलाहार्याꣳ सपुरीषामुपदधाति[3]
श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य तृतीयां चितिं चतुर्थीं चितिं ५
पञ्चमीं चितिꣳ षष्ठीं चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताऊती
ऊलाहार्याꣳ[4] सपुरीषामुपदधात्यौपवसथिकैव तृतीयांश्च यदि
द्विषाहस्रꣳ षड्डपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां
प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताऊती ऊला-
हार्याꣳ सपुरीषामुपदधाति[3] श्वो[4] भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य १०
द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताऊती ऊलाहार्याꣳ
सपुरीषामुपदधाति[5] स एवमेव पञ्चाहमौपवसथिकैव षष्ठ्यांश्च
यदि द्विषाहस्रं द्वादशोपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे
प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिमुपधायाध्वर्युपुरीष[5]
एताꣳ रात्रिं वसति[3] श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य १५
पुरीषमुपधाय संचिताऊती ऊलाहार्याꣳ[6] सपुरीषामुपदधाति[6]

---

१ द्विषा० and द्विषा० the MSS. promiscue; thus also त्रिषा०, त्रिसा०।

२ Thus Be G M, -सुपधाय the other MSS.

३ ऊलाहार्याꣳ M here and infra each time.

४ From श्वो unto ०दधाति effaced in G.

५ Most of the MSS. ins. सपुरीषाम् after चितिम्, but cp. the following chapter.

६ ऊला हेहे आहार्ये सपुरीषे उप० M.

स एवमेव यथासूत्रं तथा वर्तमानः पुरीषंपुरीषमुपधाय संचिताऊतौ ऊत्वाहार्यां सपुरीषामुपदधात्यौपवसथिकैव[1] द्वादशी[1] ॥ २७ ॥

अथ यदि चिषाहस्रं त्र्युपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्यां प्रचर्य प्रथमां चितिं सपुरीषामुपधाय संचिताऊतौ ऊत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति[1] द्वितीयां चितिं सपुरीषामुपधाय संचिताऊतौ ऊत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति[1] श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्यां प्रचर्य तृतीयां चितिं चतुर्थीं चितिं पञ्चमीं चितिं षष्ठीं चितिं सपुरीषामुपधाय संचिताऊतौ ऊत्वा द्वेद्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधात्यौपवसथिकैव तृतीयाय यदि चिषाहस्रं षड्उपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्यां प्रचर्य प्रथमां चितिं सपुरीषामुपधाय संचिताऊतौ ऊत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति[1] श्वो[2] भूते प्रवर्ग्योपसद्यां प्रचर्य द्वितीयां चितिं सपुरीषामुपधाय संचिताऊतौ ऊत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति[2] स एवमेव पञ्चाहमौपवसथिकैव षष्ठ्यय यदि चिषाहस्रं द्वादशोपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्यां प्रचर्य प्रथमां चितिमुपधायाध्वस्तपुरीष एताꣳ रात्रिं वसति[1] श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्यां प्रचर्य पुरीषमुपधाय संचिताऊतौ ऊत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति[1] स एवमेव यथासूत्रं तथा

---

१ ऊत्वा द्वेद्वे आहार्ये सपुरीषे उप० M.

२...२ Effaced in G.

वर्तमानः पुरीषंपुरीषमुपधाय संचिताहुती हुत्वा देवे आहार्ये
मपुरीषे उपदधात्यौपवसथिकैव द्वादशी । कथमु[1] खल्वन्त-
रुपसत्कं बहिरुपसत्कमन्तर्बहिरुपसत्कमिति विजानीयाद्[2] चैत्रस्य
संवत्सरस्य द्वादशावग्निष्य राजानं क्रीणीयात्सो ऽन्तरुपसत्कः ।
संवत्सरे पर्यवेते राजानं क्रीणीयात्स बहिरुपसत्को[3] दैत्रस्य ५
संवत्सरस्य षडवग्निष्य राजानं क्रीणीयात्तास्योपसदः स्युरुत्तरस्य
षड्राजः सो ऽन्तर्बहिरुपसत्कः ॥ २८ ॥ सप्तदशः ॥

II. 1. 8. मृदमेताꣳ समां[4] विलेन करोतीति[5] समां[6] भूम्यां
II. 1. 16. निदधातीत्येवेदमुकं भवत्यथैतावश्वगर्दभावुत्तरत उपस्थापयति[7]
पुरस्ताद्वा प्रत्यञ्चौ । स यदि पुरस्तात्प्रत्यञ्चौ दक्षिणो ऽश्व १०
उत्तरो गर्दभो । ऽथ यद्युत्तरतः पूर्वो ऽश्वो[8] ऽपरो[9] गर्दभो ।
ऽग्निभ्यः पशूनालभत इति । पञ्चानां पशूनां ब्राह्मणं भवति ।
स यद्यु[10] हैतान्पशूनुपाकरोत्या बर्हिष उपसनात्पशुबन्धिकं
कर्म वर्तयित्वा शिराꣳसि प्रच्छिद्यापो देहानभ्यवहरेयुरपो

---

१ Thus U G (pr. m.) C Ben (pr. m.) H M D, कउ G (sec. m.) Ben (sec. m.)

२ इति given by G U and a citation in the Mahāgnisarvasva.

३ समां D H U (pr. m.) C, समं M U (sec. m.) Ben (sec. m.) Be.

४ Thus (singul.) U (sec. m.) the Viv. and the Mahāgnis., plural the other MSS.

५ Thus (खोपरो) M D C U (pr. m.) the Viv. and Ms., खउत्तरतो Be Ben G U (sec. m.); H corrupt.

६ यद्य M. (i.e. *yady aha*).

देहानभ्यवहरन्नीति विज्ञायते । मासमेतं[1] ब्रह्मचर्यं चरति । सो ऽधःसंवेश्यमाꣳसाश्यस्युपायो भवति पूर्वदीक्षेत्येतामाचक्षते[2] ।
14. 7. त्रयोदशमेवैतं मासमभि दीक्षमाणो मन्यते । ऽथ कृष्णाजिने यजमानं वाचयति सुष्ठी चैव न करोति वाचं च न यच्छ-
५ तीति । कृष्णाजिनप्रभृति कर्मान्त एष भवत्यावेदनात्प्रथमाया-मुपसदि वेदिं विमिमीते[3] स्तम्बयजुर्हरतीति । कर्मवश-
18. 16. कारितमेवैतद्भवत्यथ[4] संभारेषूषाक्षिवपन्यददश्चन्द्रमसि कृष्णं तन्मनसा ध्यायेत्तदपीक्षेति ॥ २९ ॥

24. 1. उत्तरमुत्तरं प्रति बलीवर्दमुत्तरामुत्तराꣳ सीतां कृषन्स-
28. 9. र्वौषधं वपन्क्षयमाकृणावकाग्रं नावक्रामेदित्यथ[5] हैके[6] पुरुषे
37. 8. च क्षयमाकृणायां च साम गायन्ति । किमु खलु क्षयमाकृ-णानिकोतं भवतीति । हिरण्येष्टका मण्डलेष्टका रेतःसिगित्येव ब्रूयाद्यमिष्टकागणमुपदध्यात्तं न व्यवेयाद्दक्षिणेन दक्षिण-मुत्तरेणोत्तरꣳ । स यदि दक्षिणतः पुरस्ताद्देष्टका उपदध्या-
१५ दपसलैरचावर्तेताथ यद्युत्तरतः पश्चाद्वा प्रदक्षिणमावृत्य
43. 15. क्षयमाकृणामेवाभिमुख इष्टका उपदध्यात्कृत्तिका उपदधा-

---

१ Thus D C M (sec. m.) Ben Ms ; मासमेकं Be H G U M (pr. m.).

२ पूर्वा दी॰ Ben H.

३ मिमीते Ben H.

४ एव om. M G D C ; नद् instead of एतद् Ben (sec. m.) Be.

५ नावक्रा॰ M D C H U (pr. m.) Ms ; नातिक्रा॰ G U (sec. m.) Be Ben.

६ All the MSS. ins. ब्रुवते, only Ms. om.

नीति । कतमा उ खल्विमाः कृत्तिका भवन्तीति । विद्युत इत्येव ब्रूयादस्रवणार्थं[1] बौधायनस्याग्नावग्नौ पुनश्चितिः । सह सा न पुरीषचितिः षष्ठ्या चित्या वृद्धिर्जेति । वृद्धिर्जैवेति
II. 45. 17. श्राखौकिः । षष्ठं प्रच्छादमाहरमाणः कस्मिन्नु खल्वेनत्काल आहरेदिति । नक्षत्रेष्टका उपधायेत्येव ब्रूयात्स चिभिः कर्म- ५
भिरभिप्रैति पुरीषस्योपधानेन साहस्रवता प्रोक्षणेन धेनुकरणेनेति । सो ऽष्टाभिः कर्मभिरभिप्रेत्युत्तमे संचिताऽऽहुती शतरुद्रीयं नमस्काराः परिषेचनं विकर्षणꣳ सर्पाऽऽहुतीः सामभिरुपस्थानमनुशꣳसनमिति । ॥ ३० ॥ अष्टादशः ॥
III. 133. 1. अथ किं[2] नानाबीजानां निर्वपणे तन्त्रमिति[2] सुगादानं १०
तन्त्रꣳ शूर्पादानं तन्त्रं [3]धूःप्रभृतयः प्रकटमन्त्राः सर्वे तन्त्रं भवत्या[4] सावित्राद्बीजंबीजमभ्यावर्तते सावित्रं । तन्त्रं दक्षहोताभिप्रव्रजनं परिदानमिति तन्त्रं भवति । तन्त्रं कृष्णाजिनावधवनं तन्त्रमुलूखलाध्यूहनं तन्त्रं पुरोडाशीयानामावपनं तन्त्रं मुसलस्यावधानं तन्त्रꣳ शूर्पस्योपोहनं तन्त्रꣳ १५

---

१ °दास्रवणा° some of the MSS. and the citation in Viv. ; but cp. the vivaraṇa itself: स्रवति वै सा ताꣳ स्रवन्तीमिति (TS. v. 4. 10. 3) दोषनिहत्त्यर्था पुनश्चितिरिति ।

२ किं and इति only given by U (sec. m.) G (sec. m.), Ms. ; the other MSS. om. these words.

३ Before धूः° M Be Ben D C G (pr. m.) ins. प्रत्योषणं प्रत्योषणं or प्रत्योषधणं (i.e. प्रत्यौषधं ?).

४ Thus H Be G D C Ms; भवंत्या Ben U M.

हविष्कृदावपनप्रभृतिमन्त्रो बीजंबीजमभ्यावर्तते प्रस्कन्दनान्तो ।
133. 13. यथो एतच्छालीकः कल्पं वेदयन्ते सह खिष्टकृतात्याक्रामे-
134. 1. दित्येकादशप्रयाज एवैतदुपपद्यते न पञ्चप्रयाजे । यथो एतदौ-
पमन्यवस्य कल्पं वेदयन्ते पुरस्तात्खिष्टकृतो यावदाम्नातेना-
५ भिषिञ्चेन्नाज्य कृष्णाजिनं न दक्षौ न पार्श्वानि भवन्ति
कुशानेव मꣳस्तीर्य तेष्वेनमभिषिञ्चेदिति[१] । कथमु खलु
सत्रिणामभिषेक आवर्तत इत्यभिषेक आवेदनं प्रथमे ऽह्न्यभि-
षेकः प्रथमे ऽह्न्यश्वस्यावघ्रापणमादितश्चान्ततश्च बर्हिष्यवमान-
मास्तावे स्तुवीरन्नहरहर्यज्ञायज्ञियस्य[२] स्तोत्रे द्वाभ्यामभिस्तुत्रे-
१० दिति । ॥ ३१ ॥

कथमु खल्वेकादशिनानां[३] पशूनां चर्याया उपक्रमो भवती-
तीडसूनꣳ मꣳस्तीर्य पृषदाज्यं विहृत्य जुह्वाꣳ समानीयान्तरेण
चात्वालोत्करावुदङ्नुपनिष्क्रम्य संवदेताभिघारयेदामादयेत्यग्नु[४]
पञ्चहोत्रा चतसृभूपस्तृणीते । मुख्यस्य पशोर्दैवतमवदाय[५]

---

१ Corrected acc. to the Dvaidha; वेष्वेवैनम० MSS. (वेषुवैन० M, तथैवैन० H).

२ Thus, with the Saṃhitā, G Be Ben, ०यज्ञीय० H U D M C.

३ Thus(खल्वेका०) MSS. (एकादशिनीनाम् M.).

४ ०दामादये० not found in Be and effaced in Ben, but cp. XXV. 23, init.—पशुं seems, here and further on, to have been changed into पशून् in G.

५ ०दैवतम० M U Be, the Viv., ०दैवतम० H G D C Ben.—After ०दाय M. ins. अथ।

वृक्यमेदो यूषन्नवधाय तेन जुहूं प्रोर्णुयाद्यूष्णोपसिच्याभि-
धारयेदथोपभृति स्रिष्टकृते[१] सर्वेषां व्यङ्गाणाꣳ सकृत्सकृत्स्रि-
ष्टकृते समवदाय वृक्यमेदो यूषन्नवधाय तेनोपभृतं प्रोर्णुया-
द्यूष्णोपसिच्य[२] नाभिघारयेदथ[३] हृदयं जिह्वां वक्ष्यनिम
मतस्नौ[४] वनिष्ठुमिति[५] पात्र्याꣳ[६] समवधाय यूष्णोपसिच्य ५
नाभिघारयेदथ कꣳसे वा चमसे वा वसाहोमं गृहीत्वा
यूष्णोपसिच्याथाभिघारयेत्संमृशेत्पशुं पार्श्वेन वसाहोमं
I. 123. 13 प्रयौयान्मꣳस्तः[५] क्रुम्बतो जघनेनोत्तरवेदिं परिक्रम्याश्रावये-
द्याज्याया अर्धर्चे प्रतिप्रस्थाता वसाहोमं जुह्वयात्परिश्रिꣳ-
ष्याच्च दिग्भ्यो ऽथेतरद्वसाहोमहवन्याꣳ समवनयेद्वषट्कृते हवि- १०
र्जुहोति सो ऽनिष्ट्वैव स्रिष्टकृतमुदङ्कृत्याक्रम्य जुह्वां चैव
वसाहोमहवन्यां चोपस्तृणीते द्वितीयस्य पशोर्दैवतमवदाय
वृक्यमेदो यूषन्नवधाय तेन जुहूं प्रोर्णुयाद्यूष्णोपसिच्याभि-
धारयेदथोपभृति[७] स्रिष्टकृते सर्वेषां व्यङ्गाणाꣳ सकृत्सकृत्सम-
वदाय वृक्यमेदो यूषन्नवधाय तेनोपभृतं[८] प्रोर्णुयात्समवत्त- १५

---

१ Not given by G U D M.

२ °सिच्याभिधा° G, °सिच्यानाभिधा° H.

३ Thus D Ben C U (pr. m.), मतस्नू G M U (sec. m.), मतस्नू H.

४ Thus we ought to read also IV. 9: 123. 7.

५ Here and further on the MSS. write मंस्तः मस्तः मोस्तः मंस्तः मस्तः।

६ °यैत्थो° M.

७ After °भृतं G H M ins. यूष्णोपसिच्य नाभिघारयेत्, U ins. यूष्णो-
पसिच्य नाभिघारयेदथ हृदयं जिह्वां वक्ष्यनिम मतस्नु वनिष्ठुमिति पात्र्याम्; C is incomplete.

मेतद्घृष्णोपसिच्य[1] नाभिघारयेत्तथैव[2] कꣳसे वा चमसे वा वसाहोमं गृह्णीयाद्घृष्णोपसिञ्चेदथाभिघारयेत्संस्रुग्घेत्यग्नं[3] पार्श्वेन वसाहोमं प्रयौयान्मꣳस्तः कुम्बतो[4] जघनेनोत्तरवेदिं परिक्रम्याश्रावयेद्याज्याया अर्धर्चे प्रतिप्रस्थाता वसाहोमं जुहुयात्परिग्निꣳष्याच्च दिग्भ्यो[5] वषट्कृते हविर्जुहोति[6] स एवमेव सर्वेषां पशूनाꣳ[7] स यत्र वारुणस्य स्विष्टकृते ऽवद्येत्तद्विरभिघारयेत्संवत्तमेवैतद्घृष्णोपसिच्याभिघारयेत्तथैव कꣳसे वा चमसे वा वसाहोमं गृह्णीयाद्घृष्णोपसिच्याभिघारयेत्संस्रुग्घेत्यग्नं[8] पार्श्वेन वसाहोमं प्रयौयान्मꣳस्तः कुम्बतो[9] जघनेनोत्तरवेदिं परिक्रम्याश्रावयेद्याज्याया अर्धर्चे प्रतिप्रस्थाता वसाहोमं जुहुयात्परिग्निꣳष्याच्च दिग्भ्यो[10] ऽथेतरद्वसाहोमहवन्याꣳ समवनयेद्वषट्कृते हविर्जुहोत्यथ[11] पुरस्ताद्वनस्पतेः समान्यो दिग्नः प्रतियजेदथ वनस्पतिना चरेदथ स्विष्टकृता[12] सिद्धुमत ऊर्ध्वं[13] यथो एतदौपमन्यवस्य कल्पं वेदयन्ते मैत्रावरुण्यामिक्षया निरूढया यजेतेति सिद्धुमत्यौपवसथिकं कर्म जानो- II. 135. 3.
II. 62. 8. याद्यथामावास्यायाꣳ संनयतो ऽन्यत्र पिण्डपितृयज्ञात्संवत्सरं

---

१ समवत्तमेवैत॰ M, समवत्तमेतद् D; Ben om. समव॰ unto ॰धारये॰ (l. 2).

२ एव om. M, probably rightly.

३ Between दिग्भ्यो and वष॰ M H Ben U ins. तथैव कंसे वा चमसे वावनयेद्, in Ben and U these words are effaced; G (partly secunda, partly prima manu) तथैवेतरद्वसाहोमहवन्यां समवनयेद्।

न कंचन प्रत्यवरोहेन्न ग्रीष्मार्ꣳसं खादेन्न वयसां मार्ꣳसं नाग्निं चित्वा रामामुपेयान्नाग्निचिद्धर्षति धावेद्यदि[१] धावेदुपावर्तेतान्नाद्यमेवाभ्युपावर्तत[१] इति ब्राह्मणम् ॥ ३२ ॥

एकोनविꣳशः ॥

II. 63. 8. अथास्मिन्नाजपेये सप्तदशानार्ꣳ रथानां चयस्त्रयो ऽश्वास्त १
II. 63. 11. एकपञ्चाशतमुत्तरतः प्रष्टिं नियुञ्ज्याच्चतुर्विꣳशतिं[२] पशूनि-
II. 64. 4. त्यग्नीषोमीयस्यानूबन्ध्यस्य च चतुर्विꣳशौ भवतो ऽथ वै भवति सावित्रं जुहोति कर्मणःकर्मणः पुरस्तादिति दीक्षणीयां निर्वप्स्यन्सावित्रं जुहोतीति सावित्रादेव सावित्रं भवति
II. 64. 7. दीक्षाऊतीर्हेष्यन्सावित्रं जुहोतीति सावित्रꣳ हुत्वा दीक्षा- १०
II. 64. 8. ऊतीर्जुहुयात्प्रायणीयां निर्वप्स्यन्सावित्रं जुहोतीति सावि-
ib. 9. त्रादेव सावित्रं भवत्यन्तर्हिरण्याꣳ[३] हेष्यन्सावित्रं जुहो-
ib. 10. तीति सावित्रꣳ हुत्वान्तर्हिरण्यां[४] जुहुयात्पदेन चरित्वा राजानं क्रीत्वोह्यातिथ्यं निर्वप्स्यन्सावित्रं जुहोतीति सवि-
ib. 11. त्रादेव सावित्रं भवति प्रथमाभ्यां प्रवर्ग्येपसद्भ्यां प्रचरिष्य- १५
ib. 13. न्सावित्रं जुहोतीति सावित्रꣳ हुत्वा प्रथमाभ्यां प्रवर्ग्यपसद्भ्यां सद्भ्यां प्रचरेन्नहावेद्ये पूर्वं परिग्राहं परिग्रहीष्यन्सावित्रं
ib. 14. जुहोतीति सावित्रꣳ हुत्वा स्फ्यमाददीताहवनीयं प्रणेष्य-

---

१ यदि धावेद् om. most of the MSS.

२ Thus G (sec. m.), ॰विंशतिः Be, ॰विंशतं Ben, ॰विंशं D H M G (pr. m.), विंशं U C.

३ ॰ण्यां G (pr. m.) U (sec. m.) Ben H ; ॰ण्यं Be U (pr. m.) M.

४ ॰ण्यां U (sec. m.), ॰ण्ये the other MSS.

ib. स्रुचि जुहोतीति । सुचि शृतं हविरासादयति । रथवाहने
ib. महोहविर्धाने संभेष्यन्सुचि जुहोतीति । सुचि शृतं हविरासादयति । रथवाहने महोहविर्धाने संमिनुयादग्नीषोमौ प्रणेष्यन्सुचि
I. 65. 1. जुहोतीति । सुचि शृतं हविरासादयति । अग्नीषोमौ प्रणयेष्यन्पशुकृत्थि-
५ ष्यन्सुचि जुहोतीति । सुचि शृतं हविरासादयति । प्रोक्षणीरादत्ते ।
ib. 6. खर्वन्नं यूपमुत्सृज्याग्नीषोमीयं पशुमुपाकरिष्यन्सुचि जुहोतीति । सुचि शृतं हविरासादयति । बर्हिषो आदत्ते । तस्य प्रसिद्धं
ib. 8. वपया चरित्वा वसतीवरीर्ग्रहीष्यन्सुचि जुहोतीति । सुचि शृतं
ib. 9. हविरासादयति । पशुपुरोडाशं निर्वपिष्यन्सुचि जुहो-
१० तीति । सुचि शृतादेव सुचि शृतं भवति । ॥ ३३ ॥

I. 63. 5. ध्रुवरश्चतुरश्रिर्भवतीत्यनुदिशमश्रीः[1] स्रापयित्वाग्निष्टां च
I. 66. 16. सूर्यस्थां च । संमिनुयात्पञ्चेन्द्रानतियाज्याग्नाज्ञातीति[2] । सर्व
I. 68. 2. एवैते सोपयामा ग्रहीतव्या भवन्ति । मारुत्या प्रचर्यैतान्सं-
ज्ञपयेदिति । तन्त्रमुल्मुकहरणं तन्त्रमध्रिगुप्रैषो ऽभ्यावर्तेत[3]
१५ संज्ञप्तहोम ऊर्ध्वे[4] बर्हिषी[4] भिन्द्यात्स्वाहाकृतिप्रैष आज्यं द्वेधा
I. 71. 9. विभजेदुभयभागिन्य स्तोकीया । अथेदꣳ रथचक्रं प्रादेशमात्रं

---

१ Thus Ben H, ॰श्रीः the other MSS.

२ Before ग्रहा॰ Ben H Be ins. ग्रहान्; the word is missing in M D C and effaced in G.

३ Corrected; ॰वर्तत U, ॰वर्तत Be, ॰वर्तते the other MSS.

४ Thus G U (sec. m.) H Ben (pr. m.), ऊर्ध्वबर्हिषि Ben (sec. m.) C, ऊर्ध्वबर्हिषौ Be, ऊर्ध्वबर्हिषौ M.

II. 75. 8. भूमेरुच्छ्रितं[१] भवत्यपरेण परीत्य पञ्चमी संस्पृशतीति रथचक्रे
II. 79. 1. एवैते संस्पृशत्यथाहाजिसृतो[२] दक्षिणापथेनोपातीत्येति सूत-
ib. 2. राजन्या एवैत उक्ता भवन्ति[३] मारुता अग्नेयाहवनीयं परी-
ib. 14. त्येति चक्षसंग्रहीतार एवैत उक्ता भवन्त्यथ यजमानं तार्ष्ण्यं
परिधापयतीत्याज्येनैवैतत्तृप्तं[४] वासो भवत्यथापुदाहरन्ति दृषा ५
नाम दृचास्येषामेवैतद्भवत्यथेमं वाजपेयꣳ सर्वसप्तदक्षमेके[५]
ब्रुवत[६] आदेयादेव बृहत्सामैकविꣳशं वैष्णवीषु ग्रिपिविष्ट-
वतीषु स्तुवीरन्निति[७] ॥ ३४ ॥ विꣳशः ॥

॥ इति पञ्चविꣳशः प्रश्नः ॥

---

१ ॰त्सप्तं M Ben C.

२ After संस्पृशति and भवन्ति some of the MSS. इति।

३ Thus M, ॰वैतनं D C, ॰वैनंदं G U Ben, वैनंदं Be, वैतेंदं H.

४ Thus G Ben Be, पर्वस॰ M, सर्वसप्त॰ H U; D C om. सर्वं।—Before एक Be U D M ins. एव।

५ ब्रुवतेन M.

६ कुर्वंति instead of स्तुवीरन्निति M C.

अथायꣳ राजसूयो ऽर्धसप्तदशैर्मासैः संतिष्ठते ऽर्धषोड-
शैर्वा । तस्मिन्सोमसꣳस्थाः पञ्चैकाहा[1] अहीनो द्विराचः । षट्
छाला[2] । अष्टौ यूपाः षडु हाग्निष्टोमिका द्विपशौ[3]पशुबन्धे[3]
मौचामण्यामष्टमस्तावन्त एवावभृथाः । क उ खलु हविषो
. 86. 3.५ हविर्निरुप्यत इत्यानुमत इत्येव ब्रूयात्कृष्णं वासः कृष्णतूषं दक्षि-
87. 11. णेति । कृष्णदशमित्येवेदमुक्तं भवति । काममिष्ट्वा पशुबन्धेनेति ।
संतन्येष्ट्वाग्रयणेन वा पार्वणेन वा यजेत । कथमु खलु माक-
मेधपरुषीति । महाराजे पूर्वा संतनिः श्वो भूत उत्तरा प्रदोषे ।
किमु खल्वसमुदितं भवतीति । प्रागनूयाजिकात्संप्रैषादित्येव
. 91. 1.[10] ब्रूयाद्धार्हस्त्यं चरुं निर्वपति ब्रह्मणो गृह इति । योऽन्यो
91. 16. याजमानासंयुक्तो[4] ब्राह्मणो[5] भवति । भगाय चरुं वावाताये
. 92. 1. गृह इति । यान्या महिष्या[6] एव[6] सुभगा भवति । नैर्ऋतं
ib. 7. चरुं परिवृक्त्यै गृह इति । दुर्भगेवैषोक्ता भवति । पौष्णं चरुं

---

१ Thus M only; पंचहै काह H, पंचाहैकाहा (*i.e.* पञ्च षट् एकाहाः ?) पंचाहैकाह Ben U, पंचाहैकाहिनो Be.

२ शाला MSS.—द्विराचस्त्वेका the Vivaraṇa.

३ Thus G (sec. m.) and the Viv. °पशुपशुबंधे Be, °पशूपशुबंधे G (pr. m.) Ben U H, °पशूपशूपशुबंधे M.

४ Uncertain reading; याजमानासं° M Be Ben, याजमानसं° H U G (pr. m.), याजनसं° G (sec. m.). The Viv.: योन्याजनसंयुक्तः and यन्याजनासंयुक्तः ।

५ After ब्राह्मणो Ben G H U ins. ब्रह्मा, M ब्रह्म; this word is missing in Be and has been effaced in G and Ben.

६ Conjectural reading. महिष्यैव H Be U Ben. महिष्यैच M, महिष्यै G (omitting एव).

भागदुघस्य गृह इति। महानसिक[1] एवैष उक्थो भवत्यथाप्युदाहरन्ति यो भागलाभी[2] दोग्धि स एषैष उक्थो भवति। द्वादशाहेन[3] रत्निनाꣳ हवीꣳषि। त्रयोदशे[4] मैत्रावार्हस्त्यं। ह्यहो ऽग्निष्ट एतस्यैव[5] पूर्वपक्षस्य। तस्मिन्त्संतनीभ्यां यजेताथ चेदुक्थ्ये ऽभिषेचनीये ऽग्निं चिन्वीतैतस्मिन्नेव द्विरात्र आग्निकानि सावित्राणि ऽलोखाः संभृत्य पशुशीर्षाणि च वायव्येन पशुना यजेत॥ १॥ ५

II. 97. 7. अपां पतिरसीत्यपांपतीयाः। समुद्रियाणामेवैता उक्था भवन्ति। मरुतामोज स्थेति निवेश्या[6]। आवर्तानामेवैता[7] उक्था भवन्ति। सूर्यवर्चस स्थेत्यभिदृश्याः[8]। प्रसन्नानामेवैता उक्था भवन्ति। शक्करी स्थेति[9] गोरु[10] जरायोरेवैता[10] उक्था भवन्ति। १०

II. 111. 15. सो ऽत्रैवाग्नेयेनाष्टाकपालेन यजेतेति। सद्यः संतिष्ठमान उक्थ्य एतत्सूचं भवत्यथ चेदतिप्रवर्धेत तदानीमेवाग्नेयेनाष्टाकपालेन

---

१ Thus Be Ben (sec. m.); महानसिक G (sec. m.) and one copy of the Viv; महानासिक H U G (pr. m.) Ben (pr. m.) and another copy of the Vivarana; महानासीक M.

२ °भी M Ben, °भि Be H G U.

३ ग्राहो M.

४ °दश्नो M, दश्नो all the other MSS.

५ एव om. M.

६ Thus G U M, °वेष्या Be Ben, °वेषा H.

७ आदित्यानां or आदित्यानां MSS.

८ Thus all, against अनिदृश्याः of the text proper.

९ गोरुल्या seems to have fallen out.

१० Conjecturally; गोरजरायो° M, गारुजरायो° G (pr. m.), गारज्यायो Ben (sec. m.), गारज्यायो Ben (pr. m.), गारजरायो° H Be U, गारुजारयो G (sec. m.).

114. 4. यजेत | श्वो भूते सारस्वतेन | दशदशाच चमसमभिसंजानत इति | होढ्चमसे चोद्गाढ्चमसे च सप्तसप्तार्थेतरेषु नवनव |

117. 1. प्रसर्पणप्रभृतय एवैते[१] भवन्त्यषुषोमान्ता | अथायं प्रतीचीनस्तोमः केशवपनीयो ऽतिरात्रः षोडशिको भवति | तस्य ५ हाग्निष्टोमिकानि स्तोत्राण्यातृत्तानि भवन्त्येकविंशो बहिष्यवमानः सप्तदशान्याज्यानि माध्यंदिनस्य पवमानः पञ्चदशानि पृष्ठान्यार्भवस्य[२] पवमानस्त्रिवृद्यज्ञायज्ञियमित्यथ[३] प्रतीचीनस्तोमाय केशवपनीयायातिरात्राय दीक्षते | तस्य षड् दीक्षाः

117. 14. षडुपसदस्तयोदश्यां प्रसुतस्यतुर्दश्यामुदवसानमथैतस्मिन्नेव पञ्चा- १० वशेषे व्युष्टये[४] द्विरात्राय दीक्षते | स एतां चैकाꣳ रात्रिं पूर्वपक्षस्य दीक्षितो भवति द्वे चापरपक्षस्य | तासां[५] द्वादशोपसदो | ऽथोपवसत्यथोपवसथीये[६] ऽहन्यमावास्यायां[७] पूर्वमह-

118. 2. र्भवत्युत्तरस्मिन्नुत्तरमिति | संतिष्ठते व्युष्टिर्द्विरात्रो[७] | ऽथोत्तराꣳ रात्रामध्वस्येत्य मथित्वाग्नीन्विहृत्योदयनीयायाग्नि-

---

१ Thus Ben, एवते M, एते H Be G U.

२ Thus M G (sec. m.), °र्भवतिश्च Ben, °र्भव the other MSS.

३ अथ om. H Ben.

४ Thus M only, व्युष्टि the other MSS.

५ Thus G (sec. m., first hand invisible) and the Viv., which comments: तृतीयप्रभृतीनाम् ; तस्यांसा H U, तस्यासां Be, तस्य M, Ben, defective.

६ Thus, hesitatingly, emended; थोपवसत्यहान्यौपवसथ्योभवतिमावा° G (pr. m.), थोपवसत्यथाहौन्योपवसथ्यममावा° Ben, थोपवसथ्येहन्यमावा° G (sec. m.), थोपवसथाहान्यौपवसथ्योमावा H Be M (the last only °सथ्येममा°), थोपवसथाहान्यौपसथ्योमावा° U.

७ Thus, here and further on, M only; °द्विद्वि° all the other MSS.

ष्टोमाय[१] दीक्षते। तस्य तिस्रो दीक्षास्तिस्र उपसदः सप्तम्यां प्रसुतः। संतिष्ठत एष[२] उदयनीयो[३] ऽग्निष्टोमः सहस्रदक्षिणो ऽथैतस्मिन्नेव पक्षावग्नेषे चक्षस्य धृतिनाभिविधत्ते[४] देविकाहविर्भिस्त्रैधातवीयया सौचामण्येति। संतिष्ठते राजसूयो ऽर्धसप्तदशैर्मासैरथ ग्राम्लीकेः केशवपनीयान्तस्तें ऽर्धषोडशाः[५]। ५

॥ २ ॥ प्रथमः ॥

अथातो ऽङ्गसवः। प्रसिद्धमेव प्रथमो ऽर्धमासः संतिष्ठते। पञ्चाहेन चातुर्मास्यानि द्व्यहेन संतनी अष्टमे ऽहनीन्द्रतुरीयं नवमे ऽक्षि पूर्वाणि देविकाहवीꣳषि दशमे ऽङ्गुत्तराण्येकादशे[६] द्वादशे चयोदश इति त्रिषंयुक्तैस्तुर्दशे वैश्वानरो द्वादश- १०
कपालः पञ्चदशे वारुणो यवमयश्चरुरिति मासो। द्वादशाहेन रात्रिनाꣳ हवीꣳषि चयोदशे मैत्राबार्हस्पत्यं द्व्यहेन संतनी अर्धमासेनाभिषेचनीय उक्थ्य इति द्वौ मासावर्धमासेन सप्तदशो दशपेयो ऽर्धमासं दीक्षितो[७] दीक्षितव्रतीति चयो मासा। अर्धमासेन प्रतीचीनस्तोमः केशवपनीयो ऽतिरात्रो १५
ऽर्धमासेन व्युष्टिर्द्विरात्र इति चत्वारो मासा। अर्धमासेन चक्षस्य धृतिरिति। ते ऽर्धपञ्चमा। अथ ग्राम्लीकेः। सप्ताहेन

---

१ Thus M; °विच्छत्योदवसानीयाया° or यया° the other MSS.

२ एवमुषडवधानीया Ben.

३ Thus G (sec. m.) and the Viv.; °भिधत्ते Be U, °भिविद्यते Ben, °भिधीयंते M.

४ Thus M Be G (sec. m.), °षोडशः H U G (pr. m.), °षोडश Ben.

५ चन्युत्त° Be Ben.

६ Effaced in M.

पवित्रो ऽग्निष्टोमः स एवमेव पत्नावग्नेषꣳ सिद्धमा वारुणा-
द्वादशाहेन रत्निनाꣳ हवीꣳषि त्रयोदशे मैत्रावार्हस्त्यं द्व्यहेन
संतनी इति मासौ ऽर्धमासेनाभिषेचनीय उक्थ्यो ऽर्धमासेन
सप्तदशो दशपेय इति द्वौ मासावर्धमासेन प्रतीचीनस्तोमः
५ केशवपनीयो ऽतिरात्रो ऽर्धमासेन व्युष्टिर्द्विरात्र इति त्रयो
मासा ऽर्धमासेन त्रयस्त्र धृतिरिति ते ऽर्धचतुर्था ऽथ
पतन्तको द्वादश दीक्षा द्वादशोपसदः सप्ताहो ऽहीनो
राजसूयो यथावकाशमितरै राजसूयहविर्भिर्यजते ऽथ
दैविकाहविर्भिर्यजते ऽथ त्रैधातवीयया यजते ऽथ सौत्रा-
१० मण्या यजते संतिष्ठते राजसूयः ॥ ३ ॥ द्वितीयः ॥

119. 1. अथेममिष्टिकल्पं पञ्चदशसामिधेनीकं च सप्तदशसामिधे-
नीकं च समामनामस्त्रं[1] सिद्धं[1] याजमानं बौधायनस्य
कल्पो[2] यथान्नायꣳ ग्राम्यौके स्त्रीꣳस्तृचाननुब्रूयादिति त्रिः
प्रथमामनूच्य तिस्रो ऽनन्तरा अनुब्रूयात्त्रिरुत्तमां ताः[3]
१५ पञ्चदश[3] पञ्चदशानुब्रूयादित्येकादशेमाः[3] सामिधेन्यः समा-
मनामस्त्रासां त्रिः प्रथमामन्वाह त्रिरुत्तमां ताः पञ्चदश
सप्तदशानुब्रूयादेकविꣳशतिमनुब्रूयाच्चतुर्विꣳशतिमनुब्रूयात्त्रिꣳ-
शतमनुब्रूयाद्द्वात्रिꣳशतमनुब्रूयात् षट्त्रिꣳशतमनुब्रूयाच्च-
त्वारिꣳशतमनुब्रूयाच्चतुश्चत्वारिꣳशतमनुब्रूयादष्टाचत्वारिꣳशत-

---

१ तस्र प्रसिद्धं M.

२ कल्पे M.

३ Thus corrected; ताः पंचदश सप्तदशानु° M Be U H, ताः पंचद-शानु° Ben; in M सप्तदश is effaced and G is defective.

मनुब्रूयादिति धाय्यालोक एता धातव्या भवन्त्याग्नेय्यः सर्वा गायत्र्यः। सर्वाणि छन्दाꣳस्यनुब्रूयादपरिमितमनुब्रूयादिति धाय्यालोक एवैता धातव्या भवन्ति। नैताः सर्वा गायत्र्यो गायत्रौ पुरोऽनुवाक्या भवति त्रिष्टुग्याज्या। पुरस्तात्पङ्क्ता पुरोऽनुवाक्या भवत्युपरिष्टात्पङ्क्ता याज्या। मूर्धन्वती पुरोऽनुवाक्या भवति नियुत्वत्या यजत्युपाꣳशुयाजमन्तरा यजतीति दर्शपूर्णमासयोरेवैतदुपपद्यते नान्यत्र ॥ ४ ॥ तृतीयः ॥

अथेमाः काम्या इष्टयो निष्पुरीषेणैव प्रयोक्तव्या भवन्ति सꣳ संवत्सरं पयोव्रतः स्याद्वादग्राहं वा यावद्वा ग्रꣳसीत। तासां याः समानसंयोजना एकां चेत्तासां निर्वपेत्सर्वा एवैता निर्वप्तव्या भवन्ति यथो एतदनायुक्तोऽग्निपरिचरोऽल्पमुद्धृत्य पुनरप्युद्धरति। कथमत्र प्रायश्चित्तꣳ सिध्यतीꣳ न सिध्यतीꣳ इति। सिध्यतीत्येक आहुरथ हैक आहुर्न सिध्यतीति। निर्दिष्टभागो वा एतयोरन्यो ऽनिर्दिष्टभागो ऽन्य इत्युभावु खल्विमावनिर्दिष्टभागौ भवतो। नैव सिध्यतीति। तन्नं दृष्टेरादानं। गार्हपत्यमकाग्राद्भृष्टिमाददीत। तयाहवनीये वैश्वानरस्य कपालान्युपदध्यात्। प्रदक्षिणमावृत्य गार्हपत्ये मारुतस्य

II. 125. 3.

---

१ Found in Ben H, the other MSS. om. the word.

२ Thus G, नावद्वा ग्रांसीत Be, यावत्तद्वाग्रंसीत M U, यावत्तद्वादग्रसीत H याव – – सीत Ben.

३ Thus Ben Be G (sec. m.); °नुयुक्तो H G (pr. m.) U, °नुयुक्तो M.

४ Thus G M U; उभाउ H Be; Ben defective.

५ नया° G (sec. m.).

क्षतानि पिष्टानि समुप्य[१] संयुत्य[१] व्यभिमृश्य[१] पिण्डौ[१] कृत्वा-
ग्नेण[१] मारुतस्य पिण्डं पर्याहृत्याहवनीये वैश्वानरमधिप्रज्ञ्या-
त्प्रदक्षिणमावृत्य[१] गार्हपत्ये मारुतं त्वचं ग्राहयित्वेमं त्वचं
ग्राहयेदसुं पर्यग्नि कृत्वेमं पर्यग्नि कुर्यादसुम् अपयित्वेमम् अप-
५ येदपि वोभयमेवोभयत्र कुर्यात्तस्य घृतस्यासादनं दक्षिणं[२]
परिधिसंधिमपरं[३] विमुच्य दक्षिणं वा परिधिमग्नेण[४] सिद्ध-
25. 11. मत ऊर्ध्वमेतस्मिन्वा एतौ मृजाते यो विद्विषाणयोरन्नम-
26. 22. क्तीतीतरमितरेणेत्येवैष[५] उक्तो भवति[६] यं मृधो ऽभि प्रवे-
पेरन्राष्ट्राणि वाभि समियुरिति[६] प्रतिवेश्या राजानो मृधः[६]
27. 15.१० स्व एव जनपदा[७] राष्ट्राणि विशो[६] यो हतमनाः स्वयंपाप
द्व स्यादिति[६] मति बले हतमनाः स्वयंपाप द्व स्यादिति[६]
27. 21. साधुरूपे कुले स्वयंपापो[६] यस्मै प्रत्तमिव सन्न प्रदीयेतेति[६]

---

१ Thus Be M; संयुत्यव्यूह्याभिमृश्य U G, समुप्यसंयुत्यपिंडौ व्यूह्याग्नेण Ben, संयुह्यव्यूह्याभिमृश्य H.

२ Thus (अधिप्रज्ञात्) Ben, अधिप्रज्ञात् M, अधित्रज्ञात् G H U, अधि-प्रहृज्ञात् Be, cp. XXVI. 6 : 279. 9 : अधिप्रज्ञम्; it is synonymous to अधिप्रज्ञात्।

३ Om. Ben.

४ Thus all the MSS. exc. M, which has परिधिसंधिमन्वितरं; is अपरं to be cancelled? A prayoga omits it.

५ Thus G (sec. m.), °ग्नमत्तीतरमितरेणेत्येष U, °ग्नमत्तीतरमितरेणेत्येष Ben, °ग्नमत्तीतरमितीतरमितीतरेणेत्येवैष M,° ग्नमत्तितरमितीतरेणेत्येष एवैष Be, °मितरेणेत्येष H (partly defective).

६ वा ins. G.

II. 128. 17. प्रत्तमनुपाक्तं[1] प्रतिवध्यमानमेवैतद्भवत्यथास्यामध्वरक्रत्याया-
मिडान्तं[2] प्रथमं तन्त्रं कुर्यादेवं द्वितीयं ' तृतीयेन सहावशेषं
वर्तयेत्कथमत्र भक्षा इति ' तत्रतत्र वा भक्षयेदपि वा
II. 130. 4 सर्वासाꣳ समवदाय ऊत्वान्ततो[3] भक्षयेदनड्वान्होत्रा देय इति।
II. 130. 7. यजमानस्यैवैष गौष्टाद्दातव्यो भवति ' वेदिं परिगृह्यार्धमुद्ध- ५
II. 131. 6. न्यादर्धं नेति ' दक्षिणं वा वेदेरर्धमपरं वेत्यैन्द्रस्यावदाय
वैश्वदेवस्यावद्येदथैन्द्रस्योपरिष्टादिति ' द्वे एवैते अवदाने उक्ते
II. 131. 9. भवत ' उपाधाय्यपूर्वयं[4] वामो दक्षिणेति ' प्रवेणतो[5]
वान्ततो वा तासाणि वा नीलानि वा सूत्राण्युपहितानि[6]
II. 131. 13. भवन्त्यपि वोपधानरज्जुरेवैषोक्ता भवत्यथास्याꣳ सज्ञानेष्याꣳ[7] १०
सकृदेवानुवाचयेत्सकृदाश्रावयेद्वे ह्यस्यै याज्यानुवाक्ये भवतः '
॥ ५ ॥

---

१ Thus Be; °मनापक्तं M G (pr. m.), °मनापापक्तं Ben H U, °मनापाक्तं G (pr. m.); °मनापाक्तमप्रति °G (sec. m.).

२ Thus (प्रतिवध्यमान°) M G U, प्रतिवध्य° the other MSS. (G, अप्रतिव° sec. m.).

३ Thus Ben, ऊत्वातनो G U M, ऊत्वातिनो H.

४ Thus (cp. XIII. 20 : 131. 5) M only, उपधाय्य° the other MSS. and the Viv.

५ Thus M Be, प्रतिवेषतो Ben. प्रवतो H, प्रवतो G U, प्रवतः the Viv. (both copies).

६ Thus Ben M Be °दनानि G H U.

७ Thus Ben Be U G, संज्ञान्येष्यां M H; the correct reading seems to be (see XXIV. 3 : 187. 7) संज्ञानीष्यां।

2. 16. अथ वै भवति यदि नावगच्छेदिममहमादित्येभ्यो[१] भागं निर्वपाम्यामुष्मादमुष्मै विशो ऽवगन्तोरिति निर्वपेदिति निरुप्योपरमति[२] । परिदानान्तं कर्म कृत्वाथैताम्त्रीहीन्कृष्णाजिने समुप्योत्तरार्धे ऽग्न्यगारस्यासञ्चयेदथावगते सꣳसादयेत्स्रोचण-
3. 15. प्रभृतिना कर्मणा प्रतिपद्येत । सिद्धमत ऊर्ध्वं । यथा नख-निर्भिन्नायामेवꣳ शतकृष्णलायां । पुरा वा तण्डुलानामावपनाद्रुक्मवदध्याच्छृतमुत्तरमपि[३] वैनꣳ घृतमेव सुवर्णरजताभ्याꣳ
36. 9. रुक्माभ्यां परिगृह्यान्तर्वेद्यासादयेदाग्नेयस्य च सौम्यस्य चैन्द्रे समाश्लेषयेदिति । व्यभिघृष्टानां पिण्डानां पुराधिपृञ्जनात्समाश्लेषयितव्यं[४] भवति । सर्वेषामभिगमयन्नवद्यतीति[५] सदे-
40. 17. वतस्य[६] सक्थिष्टङ्कस्येत्येवेदमुक्तं[७] भवत्यथो खलु यावतीः समा एवन्मन्येत तावन्मानꣳ स्यादिति । त्रिꣳशद्दर्षस्येत्यात्मनतिमानं कुर्वीत । चत्वारिꣳशद्दर्षस्येत्यात्मष्टिमानं कुर्वीतैष एवैतस्याभि-

---

१ **इदम्** instead of **इमम्** Be Ben H M.

२ Probably **इति** has fallen out.

३ **उपदध्यात्** Ben M, **उपदध्यात्** Be G U H.

४ Thus (**°घिष्टंजनात्**) M G (sec. m.), **°घिघ्रजनात्** U H G (pr. m.), **°घिंजनात्** Be; Ben is defective; cp. **अधिघृञ्जात्** XXVI. 5: 277. 2. Bhavasvāmin gives the periphrase: **प्रागधिश्रयणात्** ।

५ Thus U G Ben; **°नीतिसदैवस्य** M, **°नीतिसदैवतस्य** H, **°तिनीडेदैवतस्य** Be.

६ Thus M only; **सक्थिष्टङ्कस्ये°** Be, **सक्थिष्टङ्कनस्ये°** or **स्क्थिष्टङ्कनस्ये°** the other MSS.

II. 142. 12. वृद्धिकल्पो[१] ऽथ वारुणेषु च संज्ञानेष्वां[२] च सकृदेवानुवाच-
II. 142. 16. येत्सकृदाआवयेत्सकृत्प्रदानाः समानदेवता ' आपोनप्त्रीयं चरुं
पुनरेत्य निर्वपेदिति ' को नु खल्वपां नपाद्भवतीति ' वैद्युत
II. 145. 12. इत्येव ब्रूयात्कृष्णमधु चेति ' पौत्तिकमित्येवेदमुकं[३] भवत्यन-
स्त्रिगधमिति ' चिवलीकमित्येवेदमुकं[४] भवत्यथाप्युदाहरन्ति ५
II. 149. 13. चिच्छदिष्कमित्येवेदमुकं[५] भवति ' यथा चिधातावेवꣳ[६]
संदिग्धपुरोडाशस्यावदानकल्पः ' ॥ ६ ॥ चतुर्थः ॥
II. 152. 2. म सर्पानसृजतेति ' मामा एवैत[७] उक्ता भवन्ति ' म
II. 155. 10. वयाꣳस्यसृजतेति ' छन्दाꣳस्येवैतान्युक्तानि भवन्ति ' स वैव
II. 155. 13. स्यादिति ' पुराणगार्हपत्यमभ्युपदिशन्ति ' तस्य पशुवेलाया- १०
मुल्मुकमादाय दक्षिणया द्वारोपनिर्हृत्य दक्षिणेन सदः परीत्य
दक्षिणेन मार्जालीयं धिष्णियं पर्याहृत्यान्तरेण यूपं चाहव-
नीयं चोपातिहृत्यान्तरेण चात्वालोत्करावुदङ्नुपनिर्हृत्य तेन
पशुꣳ अपचेयुरथ यदाहवनीयादुल्मुकꣳ स्यादपचा तत्सहा-

---

१ एतस्य om. M; Ben Be are defective here.

२ संज्ञान्येष्वां again M G U H, see above.

३ पौतिक° M Ben, चौतिकं the Viv. (one copy), पौतीक° G U, पौचीक H Be and another copy of the Viv.

४ °वलीक° Ben H, °वल्लिक° Be M G U.

५ Thus Ben; चिछदीत्यं° M, चिछदित्यं° Be, चिविछतीत्यं° H G U.

६ चैधातावेवं Be, चिधातवेवं M, चि (or चे° चै°) धातवीयैवं the other MSS.

७ Thus M only, एवैता all the other MSS.

हरेयुः । किंदेवत्यानि खल्वपाच्यानि भवन्तीति । द्वे प्राजा-
56. 14. पत्ये आग्नेयं वायव्यं वैश्वदेवमितीष्टगों वा अध्वर्युर्यजमान-
स्येष्टगं दृत्युष्णायमित्येवेदमुक्तं[1] भवत्यथापुदाहरन्त्यध्वर्युरेवैष
उक्तो भवत्यामन्यान्मा मन्त्रात्पाहि कस्माच्चिदभिशस्त्या इत्यनु-
५ व्याहारो ह[2] वा आमन्यो मन्त्रस्तस्मान्मा पाहीत्येवेदमुक्तं
160. 14. भवति । तस्माद्यज्ञवास्तु नाभ्येवेत्यमित्यहोरात्राविति एकं । याव-
दग्नयः शीताः[3] स्युरित्येतदेकं । यावदेनमभिवर्षेदित्येतदपरं ।
163. 9. द्वौ समुद्रौ वितताववूर्यावित्यहोरात्रावेवैतावुक्तौ भवतः ।
पर्यावर्तते जठरेव पादो दृत्युदरे पादा इत्येवेदमुक्तं भवति ।
१० तयोः पश्यन्तो अतियन्त्यन्यमपश्यन्तः सेतुनातियन्त्यन्यमित्यहः
पश्यन्तो अतियन्ति रात्रिः स्वप्नेन सेतुनातियन्त्यन्यमिति ।
163. 19. द्वे द्रुधसी सततौ वस्त एक इत्यादित्यो ऽहोरात्रे वस्त इत्ये-
वेदमुक्तं भवति । तिरोधायैत्यसितं वसानः शुक्रमादत्ते अनु-
ह्याय जायां इति । रात्रिं वसानस्तिरोधायैति शुक्रमादत्ते
167. 8.१५ ऽहरित्येवेदमुक्तं[4] भवति । कीटावपन्नस्येति । कतमो नु
167. 10. खल्वयं कीटो भवति[5] । य एवैष पिण्डान्संवर्तयतीति । नित्ये

---

१ Thus (उष्णायम्) M G U H and the Viv. (periphrase: दर्वी वा उलुकं वा); उलप° Be, उ-प° Ben.

२ Only given by M Be.

३ All the MSS. om. the visarga and Be reads शिता ।

४ अहरि° MSS.

५ इति ins. M G U

ग्रहणे वैष्णवीमृचमनुवर्तयतीति। पृषदाज्य एवैषानुवर्तयितव्या[1] भवति[2]॥ ७॥

II. 171. 8. अथातोऽतिग्राह्यान्व्याख्यास्याम। दर्से त्वेव[3] पृष्ठ्यातिग्राह्याः पञ्चेन्द्रा वाजपेये। परःसामानस्यार्वाक्सामानस्य सौर्यो वैषुवते। वैश्वकर्मणादित्यौ गवामयने। प्राजापत्यो महाव्रते। बार्हस्पत्यो बृहस्पतिसवे। वैमृधे चोद्भिदि च त्रिषिमति च वृषा सो अरुषः पवत इति च। द्वावश्वमेधे महिमानावादेशादेवाश्वस्य वपां महिमाभ्यां[4] परिजुह्वयात्। कथमु खलु परःसाम्नां भक्तो भवतीति। रुद्रवद्गणस्य सोम देव ते मतिविदो माध्यंदिनस्य सवनस्य त्रिष्टुप्छन्दसो[5] ऽङ्गिरोषधीभिः १० पीतस्यौषधीभिः प्रजाभिः पीतस्य प्रजाभिः प्रजापतिना पीतस्य मधुमत उपहृतस्योपहूतो[6] भक्षयामीत्येष एवार्वाक्सा-

II. 177. 18. मामादृत्तो भक्तो। ऽष्टाप्रूड्विरण्यं दक्षिणेत्यष्टापिक्कमित्येवेदमुक्तं[7] भवति। द्वौ चेद्भर्तौ स्यातां द्वादशप्रूट् स्यादेको ह

---

१ Thus M; नुवर्ति(र्तो)तव्या Be G H, °नुवर्तयितव्यं U, नुवर्तव्या Ben.

२ इति ins. M G U.

३ त्वेव MSS.; the Viv. points to त्वेव।

४ Thus (with °मा°) all (only महीभ्यां Ben), also the Vivaraṇa.

५ ...५ Thus acc. to the Viv. and cp. Āp. XXI. 21. 4. The MSS. more or less corrupt.

६ Thus Be G U; °द्राफ्लक° M; °द्रापूत्रिपिक° H; Ben altogether corrupt. Is पिक=पिङ्क? or are we to read पुङ्क? The same word occurs VII. 6: 209. 18.

महाकोग्रः स्याद्द्वावान्तरकोग्रौ स्यातामथास्त्रिगर्भाया[1] आज्ये-
नैवैतान्यस्थानि[2] समुदायुत्य मध्यमेन पर्णेनान्तःपरिधि निन-
येद्भूर्भुवः सुवरिति ॥ ८ ॥ पञ्चमः ॥

180. 5. यदालब्धायामभ्रो भवतीत्यालब्धायां चेदभ्रः स्यात्स्रुग्भा-
५ यपेदेवाथ चेदुपाहृतायामभ्रः स्यादन्यमेतस्मिन्स्थान उपाहृत्यो-
30. 12. त्तरमेघसंपन्नमेतयागमयेरन्नित्यथेमे[3] जया अभ्यातानाः[4]
99. राष्ट्रभृत[5] इत्याहिताग्नेस्थानाहिताग्नेस्थान्यच्च विहाराहृष्टा भव-
न्त्यभिसमारम्भात्त्वेवैनानाचार्याः[6] प्राक् स्विष्टकृत उपजुहृत्यष्टौ
वसव इति कतमे नु[7] खल्विमे वसवो भवन्तीति पृथिव्य-
१० न्तरिक्षं द्यौरग्निर्वायुरादित्यश्चन्द्रमा आप इत्येते ऽष्टौ वसव
एतेषु वा इदꣳ सर्वं प्रतिष्ठितं यदिदं किंच य एवं वेद
प्रत्येव तिष्ठत्येकादश रुद्रा इति प्राणा एवैत[8] उक्ता भवन्ति
द्वादशादित्या इति मासा एवैत[8] उक्ता भवन्ति पञ्च
ऋतव्ये नवनव ऋतव्ये पञ्चधा विऋतव्ये नवनवाꣳग्रवो

---

१ Uncertain reading; °गर्भाया the Viv.; °गर्भयाजमाज्येना° Ben, गर्भ-
यागमाज्ये° M, °गर्भमाज्येना° Be G U, गर्भोमाज्येना° H.

२ °स्थानि G Be and the Viv., °स्थीनि M U Ben, °स्थिनि H.

३ Thus (°त्तरमेघ°) M, °त्तरंमेघ° or °त्तरमेघ° the other MSS., but cp. the Vivaraṇa: उत्तरस्मिन्मेघवर्जिते।

४ Thus M; जया अभ्यातानाघाट्ट° Be G U, जयाभ्यातानाघाट्ट° Ben H.

५ Thus, in accordance with the Viv., G; °पिसमारंभा° M Be, °विसमारंभा° U Ben H.

६ Om. M.

७ Thus both times M and G (sec. m.); एवैना the other MSS.

भवन्त्यथ य एव दशमो मन्त्र एतेषामेवैषो ऽभिग्रहणार्थो[1]
II. 192. 10. दृष्टो भवति। तां दुग्ध्वा ब्राह्मणाय दद्याद्यस्यान्नं नाद्या-
II. 196. 2. दिति। भैक्षाय प्रत्यवस्थिताय्यैवैषा दातव्या भवति। किंदे-
वत्या उ खल्वतिरिक्तसोमा[2] भवन्तीति। यंयं ग्रहमभ्यतिरि-
च्येरंस्तत्तद्देवत्या[3] एव स्युरित्येतदेकमथापरं। विज्ञायत उ ५
खल्वेषां[4] ब्राह्मणमथ कस्मादैन्द्रो यज्ञ आ संस्थातोरित्येतस्मा-
II. 199 5. दैन्द्रावैष्णवा एव भवन्ति। तेन ग्रीतीभवता षडहसंस्थां
काङ्क्षेयुरिति। षडहब्राह्मणमेवैतद्भवत्यथ चेदहःसंयोग[5] एव-
मापद्येत[6] यथापि नव मध्यमानि सांवत्सरिकाण्यहानि संनि-
गच्छेयुस्तदानीमेवैनꣳ ग्रीतीकृत्वा संचिनुयुरथ चेदुदयनीये १०
ऽतिरात्र[7] एतदेव[8]। प्रजा वै सत्रमासत तपस्तप्यमाना अजु-
ष्कृतीरिति। तत्पृच्छन्ति[9] कतमत्तत्सत्रं[10] भवतीति। यदेवै-

---

१ Thus M and the Viv.; all the other MSS. सं° instead of अभि°

२ तिरिक्तः सोमो भवतीति M. Ben (the last without इति), °तिरिक्त-सोमा भवंतीति the other MSS.

३ °देवता MSS.

४ Thus G M U H; खल्वेषां खल्वे Be, खल्वेब्राह्म Ben. The last reading seems to point to खल्वेकेषां ब्रा°, cp. the Viv.: अन्येषां ब्राह्मणम्; but the Brāhmaṇa here cited is to be found TS. III. 3. 7. 3.

५ Thus M and the Viv.; °संयोगं एवमा° G U, संयोगमेवमा M Be H.

६ Thus M; तिराचे एतदेव H U (sec. m.) तिरा॰एतदेव G U (pr. m.), तिराचौतदेव Ben, तिराचिएवैतेव Be.

७ ऽदयंति M only (cp. XIV. 1: 152. 5), ऽदयति all the other MSS.

८ Thus corrected; कतमस्त° M Be U H, कतमत्तसत्रं Ben G (sec. m.).

तदनाहिताग्नयो वृथाश्रमꣳ श्राम्यन्त्येतत्सत्त्र[1] भवतीति।

॥ ९ ॥ षष्ठः ॥

204. 2. आश्विनं प्रागाश्विनमिति। कियन्नु खल्वाश्विनं भव-
204. 10. तीति। [2]द्वियोजनं वा यावद्वाश्वो ऽङ्का गच्छेद्विस्तावा[3] वेदि-
५ र्भवतीत्याग्निकस्य प्रक्रमस्य चतुरश्रकृतस्याक्ष्णयामानमाददीत।
स प्रक्रमः स्यात्तेन वेदिं विमिमीतापि वा विꣳशत्याश्च
रथाक्षाणामेकविꣳशत्याश्च पदानामष्टाङ्गुलस्य च[4] चतुर्विꣳशं
भागमाददीत। स प्रक्रमः स्यात्तेन वेदिं विमिमीते।
त्रिस्तावो[5] ऽग्निर्भवतीति[6]। त्रयः सप्तविधाः। स एकविꣳशति-
204. 5.[10] विधो। ऽथैतौ हृदौ मध्यतो देवयजनस्य जोषयत इति।
किमर्थौ[7] खल्विमौ हृदौ भवत इत्यश्वावनो ह दक्षिण
208. 18. आवभृथिक उत्तरो। द्वौ दोषावनुजाये च पुत्रो ऽन्वाधेयाये
चेति। यो ऽस्य पितुरनुजायाः पुत्रः स पुरस्तान्नयत्यथ यो
208. 19. ऽस्य मातुरन्वाधेयाये पुत्रः सो[8] ऽपरो[8]। जरत्पूर्वया सव्यं
209. 8.[15] जानु वेष्टयित्वेत्युपधानरज्जुरेवैषोक्ता भवति। अतं वै[9] तस्या

---

१ Thus Ben H U G (pr. m.), श्राम्यंतेतत्स M श्राम्यंवेतत्स० Be G (sec. m.).

२ कियन्नु खलु ins. Be M, कथं नु खलु H.

३ स्तावान्वे० M Be.

४ च given only by M and G (sec. m.), cp. XXX. 4 s.fin.

५ त्रिस्तावान्वेदिर्भ० M Be, त्रिस्तावावेदिर्भ० H.

६ नु ins. Ben.

७ Thus G M Be; सोन्यो H U, सोयमो Ben.

८ Are we to supply वै also XV. 5 : 209. 8 or to accept that the Karmānta points directly to T Br. III. 8. 9. 3?

II. 209. 11. राजपुत्रा इति । प्रतिहिता एवैत उक्ता भवन्ति । गतम्[१]

II. 211. 5. राजान[१]उया इति । राजन्या एवैते नाभिषेच्या[२] भवन्त्यथ सावित्रमष्टाकपालं प्रातर्निर्वपतीत्येषैव[३] प्रथमा सावित्री । वैश्वदेवपशुषि द्वितीयापराह्णे तृतीये[४] तदेकाहिकं कर्म जानीयादुत्तरतश्च देवयजनादुदवस्येच्चातुर्मासिकानां पशूना- १

II. 217. 18. मेवं[५] वायव्याय[६] पशव एवं त्वपराय[७] । स्नाहान्येतयेष्ट्या यजत इति । कथमत्र भक्षा इति । तत्रतत्र वा भक्षयेदपि वा पुरस्तादेवैतस्मै स्नाहाय । यूपमास्थाये[८] राज्ञुदालमग्निष्ठं[९] मिनोतीति । स्नेह्मातक इत्येवेदमुक्तं भवत्यथाप्युदाहरन्ति राज्ञुदालमग्निष्ठं मिनोति भ्रूणहत्याया अपहत्यै । पौतुद्रवाभितो १०

II. 223. 5. भवतः पुण्यस्य गन्धस्यावरुद्ध्या इति । तृतीयं दक्षिणानां ददातीत्याग्निकानामु[८] ह[८] तृतीयं कामप्रेण सह तृतीयमतिरात्रे तृतीयं ।

II. 223. 14. चतुष्टोम एष भवति[९] । चतुश्चत्वारीय[१०] एष[१०] चतुष्टोमो भवति ॥ १० ॥

---

१ Read गतमराजान ?

२ Conjectural reading; नाभिस्नेया M, नाभिषिच्या the other MSS.

३ Thus G Ben; M om. एव, reading स्नेषा; ॰त्येवैषैव U H, त्येवेषैव Be.

४ मेव M G U.

५ ॰व्याये Be H U.

६ इति ins. M.

७ Reading and interpunction dubious; ॰स्नायेराज्ञु॰ M, ॰स्नायेतराज्ञु॰ G, स्नायेत् राज्ञु॰ the other MSS.

८ Thus G M Be; ॰कानामुदाहृतं U H, Ben defective.

९ इत्येके ins. M only.

१० ॰रीया एष G and the Viv.; ॰रीयादेष M Be, ॰रया (or ॰पा) देष Ben U H.

225. 7. एकस्मै स्वाहा द्वाभ्याꣳ स्वाहेति । कथमु खल्वेतानन्-
226. 8. वाकाङ्कुर्यादिति । यथाप्रकृत्यस्तथानन्तरायꣳ[१] होतव्यास्तु-
र्विꣳशतिꣳ रशना आदाय यूपानभ्यायन्ति चतस्रश्चतस्र इतरे
परिकर्मिण इति[२] । कथमेतासु नियुञ्ज्यादित्यश्वस्तुपरो
५ गोमृग इति ते चयः समानरशना । रराध्येषु तिस्रः । पर्य-
ङ्ग्येषु पञ्चाग्नये ऽनीकवते रोहिताञ्चिरनड्वानित्येतेष्वष्टौ[३] ।
सोमाय स्वराज्ञे ऽनोवाहावनड्वाहावित्येतेषु सप्तार्थैतेषां चय-
स्त्रयः समानरशना । मुख्यस्यैवैषां चतुर्थी भवति । समानं
कर्मा पर्यग्निकरणात्पर्यग्निकृतानामेतेषां पशूनामूनविꣳशति-
१० रुत्सृज्यन्त[४] एकचत्वारिꣳशतमतिग्रिय्यन्ते । द्विचत्वारिꣳशत-
मेषाꣳ[५] ग्रासा[६] भवन्त्यश्वे[७] ऽव[८] द्वौ समासं गच्छतो । ऽथेत-
रेषां प्रतिपशु[८] संपद्यन्त[९] इन्द्राग्निभ्यामोजोदाभ्यामुष्टाराविति ।
235. 6. प्रासङ्ग्यावेवैतावुक्तौ[१०] भवतो । ऽथैतस्मिञ्छल्मलिग्रर्चे[११]

---

१ ॰नथानंनराय MSS. (only G: ॰नंतरा see m. and M: ॰नथांतरायं)।
२ इति supplied by me.
३ ॰नितित्येष्वष्टौ G U Be.
४ ऊन om. M, खना read Be U.
५ श्वेषां instead of एषां G U H.
६ Thus M; ग्रसा G Be, ग्राखा Ben U H.
७ Thus M Be G (sec. m.); ॰श्वेन Ben, श्वत U H.
८ Thus Be G, ॰पशुꣳ or ॰पशुं the other MSS.
९ ॰पद्यते Ben H.
१० Thus G M Be; सप्रसंग्या॰ Ben, सप्रासंग्या॰ U H.
११ Thus (शल्मलिग्रर्चे चा॰) M, ॰ग्रच Be Ben H U, ॰वचाग्रपि॰ G (sec. m.).

आशुपिष्टानि[1] संयुत्येत्याशुकानामेवैतानि व्रीहीणां पिष्टानि
श्रुल्लालिश्नेश्मणा संयुतानि[2] भवन्ति। पृथक् प्रतिप्रस्थातारो ऽव-
II. 240. 4 द्यन्ति। तेषां मैत्रावरुणा एवानुब्रूयुश्चार्थैवैतानि प्रदानानि[3]
भवन्ति लुवर्दाय स्वाहा बलिवर्दाय स्वाहेति। सूर्याचन्द्रमसा-
वेवैतावुक्षौ भवतो। ऽथाप्युदाहरन्ति संवत्सरो वा दलुवर्दः ५
II. 242. 5. परिवत्सरो बलिवर्द इति। तस्य मूर्ध्नि जुहोति[4] जुम्बकाय
स्वाहेति। किंदेवत्या उ खल्वियमाहुतिर्भवतीति। वारुणी-
II. 242. 10. त्येव ब्रूयात्किंकिदीविर्विदीगय इति। विदिदिह्वीविकोदी[5]ह
II. 243. 4. किंकिदीविर्भवति। पृषत उ[6] पतंगो[6] विदीगयो[6]। ऽथैता-
न्पशूनुपाकरोत्याग्नेयमैन्द्राग्नमाश्विनमिति। यमा एवैते छागाः १०
समानयोनयो भवन्ति। तेषामुक्तं चरणं यथैकादशिनानां
II. 244. 2. पशूनां। किंदेवत्या उ खल्वृतुपशवो भवन्तीत्यृतुदेवता
इत्येतदेकमथापरमाग्नेयाः प्रथमा ऐन्द्रा द्वितीया वैश्वदेवा-
स्तृतीया मैत्रावरुणाश्चतुर्था बार्हस्पत्याः पञ्चमाः सावित्राः षष्ठाः
संवत्सराय निवत्सर इति प्राजापत्याः। ॥ ११ ॥ सप्तमः ॥ १५

---

१ Thus (श्रुश्नलिश्नेश्मणा ऽआ०) M, ०श्नेश्म Be Ben H U, ०वचाशुपि० G (sec. m.).

२ संयुता Ben, संयुक्तानि the other MSS.

३ om. Be.

४ All the MSS. exc. G ins. इति।

५ Wholly uncertain reading. I have accepted the reading given by Be; विदीदिह्वीविह्वी M, विदिट्वद्दह्वीकिदी U, विदिद्विद्दह्वीकोदी H, विद - - दिकाक्रति Ben, विद्दिभिः किद्दिहेति G (sec. m.).

६ Thus Be, उश्नंगोर्विदी० M, उपहनंगोविदी० the other MSS.

245. 1. अथायं द्वादशाह उभयविधो भवत्यहीनो वा सत्रं वा
स[1] यद्यु[1] हैको[1] दीक्षते ऽहीनो भवत्यथ यदि बहवः सत्रं
यदि चैवाहीनो यदि च सत्रमुभयथैवोभयतोऽतिरात्रो भव-
त्यन्यतरतो ऽतिरात्रा ह्यहीना भवन्त्युभयतोऽतिरात्राणि
५ सत्राण्यादेशादेवोभयतोऽतिरात्रो ऽहीनो भवत्यादेशात्तु[2]
सत्रमनतिरात्रं यथैतदग्निष्टोमायनꣳ सारस्वतमयनं[3] विश्व-
245. 7. सृजामयनमिति कथमु खल्वेषाꣳ संनिवापः स्यादिति
सावित्रेभ्यः प्रथमꣳ संनिवपेरन्हुत्वा सावित्राणि विसमारोह्या-
ग्निहोत्राणि जुह्वुयुरथ वायव्याय पशवे संनिवपेरन्वायव्येनेड्वा
१० विसमारोह्यैवाग्निहोत्राणि जुह्वुयुरथ यदि[4] दीक्षणीयायै
संनिवपेरꣳस्तेषां तत्संन्युप्तात्स्यात्[5] सुर्युदवसानीयाद्युदवसायैव[6]
प्रतिवेशा यज्ञपुच्छानि कुर्वीरन्कथमु खलु संदीक्षिता विष्णु-
क्रमाक्रमेरन्निति महापाशाभिपरीता[7] वा क्रमेरन्नपि वा

---

१ Thus Ben, सयद्येको the other MSS.

२ Before आदेशात्तु G (sec. m.) ins.: आदेशादनतिरात्रोऽहीनो भवति; the Viv. makes no mention of these words.

३ Thus U G (pr. m.) Ben, °स्वतमयनं the other MSS, only H: सारस्वतायनं।

४ यद् M G U H.

५ तत्तत् instead of तत् G U, तेतत् H.

६ सुर्युदवसाना° Ben, सुर्ह्युदवसानीयात्यु (द्यु) दव° Be M, सुद्यदवसानीयादुवसाय H, सुरुदवसानीयादुदवसाय G; cp. Āp. XXI. 2. 15.

७ Thus, hesitatingly, emended; °पाशाभिःपरीता MSS. and the Viv.

पाग्नानभिसंधिलाभिक्रमः[१] स्यादथाह[२] क्रमस्वाथाह[२] क्रमस्वे-
II. 247. 1. III. 164. 1. त्यतिगुरुस्तथा[३] कल्पः स्याद्यथो एतत्सूत्रं भवति षष्ठ्यासुपसद्यु-
त्तरवेदिꣳ संनिवपन्त्यपि[३] वैकादश्यामित्यनग्निचय एवैतदुप-
II. 247. 11. पद्यते न साग्निचये। कथमु खल्वेषामहीनसंततिर्भवतीति।
वसतीवरीणामभिगृह्णनेनाध्वर्युः संतनोतीध्मबर्हिषोरुपकल्पनेन ५
च पयसां विग्रावणेन च वाचो[४] यम्येन[५] ब्रह्मातिप्रेषेण होता
पुनरभ्यासेन च सुब्रह्मण्योद्गाता[६] यज्ञस्य पुनरालम्भेन यज-
मानः[६]। प्रचरन्त एवैतद्ध्वाज्यꣳ समाददते। ऽथेमानि सव-
नानि बर्हीꣳषि संचिनुयुस्तेषां महाराज उत्थायाग्नीध्र
आज्यानि गृह्णन्नो ज्वलयेरन्निति॥ १२॥ अष्टमः॥ १०
II. 248. 3. कथमु खलु दिवा प्रातरनुवाकस्याङ्ग उपक्रमो भवतीति।
तत्पत्नीसंयाजान्तं वा हृदयशूलान्तं वाहः कृत्वा समुपनह्य
राजानं काले वसतीवरीरभिगृह्याहीनसंततिं कृत्वा यावो-
वायव्यꣳ संप्रत्तास्य द्रोणकलशे दग्रापवित्रे समवधायाग्नीध्रं

---

१ Thus H U (without the visarga); पाग्नानभिः पर्यहित्र॰ Ben, पाग्निनोःसंधिलाभिक्रमः M Be G (the last two omitting the visarga at the end).

२ Thus G (which has only both times ॰थाहं instead of थाह); instead of the second क्रमस्वेति Be H U have: क्रम इति, M: क्रमस्व इति।

३ Thus H only; ॰वपत्यपि G U Ben, ॰वपत्येत्यपि M Be.

४ वाचयम्येन M. Is वाचंयम्येन the correct reading?

५ Thus G (sec. m.), ॰ण्याथोद्गाता all the other MSS.

६ Om. M.

द्रुत्वा समिद्वारा यन्त्याहृत्य समिधः[1] आहवनीय उपसाद-
यन्ति। परिहृतासु वसतीवरीष्वाहृतायां सुब्रह्मण्यायां
संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेध्मावर्हिः संनह्य पयांसि
विश्रिय्याग्नीध्रं द्रुत्वाग्नीध्रे संवेशनरूपाणि हुत्वा प्रातःकर्मणा
५ प्रतिपद्यते। प्रसिद्धेन महाराजिकेण। सिद्धमत ऊर्ध्वमुप-
स्तम्भनं वा एतद्यज्ञस्य यदतिग्राह्यास्रुक्के पृष्ठानीति। चित्-
स्रेकविंशस्य चक्रे आग्नेय उपस्तम्भनं। पञ्चदशस्य त्रिणवस्य
चक्रे ऐन्द्र उपस्तम्भनं सप्तदशस्य[2] त्रयस्त्रिंशस्य[3] चक्रे सौर्य
165. 5. उपस्तम्भनं। यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते निर्मन्थ्यो
१० मन्त्रवान्भवतीत्याध्वर्यवा एवाच मन्त्रा आवर्तन्ते नाग्निमन्थ-
250. 9. नीयाः। स्वयमृतुयाजमेवैतदहर्भवति[4] नैतदहरन्योन्यस्यर्तुयाजं
यजतीति[5] ॥ १३ ॥

आश्राव्याध्वर्युरन्यस्मै यहं प्रदायैतेनैव यथेतमेत्य जघनेन
हविर्धाने उपविश्यर्तुसंप्रैषमुक्तोपोत्थाय हुत्वा व्यनीय प्रद-
१५ क्षिणमावृत्य यत्रायाचीत्तत्राङ्गारौनो होढभक्षं भक्षयेत्प्रत्य-
251. 10. ङ्गारौनो[6] ऽध्वर्युभक्षं। पारुच्छेपीहोता शंसति बालखिल्या
मैत्रावरुणो विहरति वृषाकपिं[7] ब्राह्मणाच्छंसी शंसत्येवया-

---

१ M G Be U ins. आग्नीध्र।

२ पंचदशस्य Be.

३ Thus Ben; °त्रिंशतस्य the other MSS.

४ इति ins. U H, it is effaced in G.

५ Thus M; प्रत्यग° the other MSS.

६ °कपीयं M.

मरुतमच्छावाकः[1] किंकर्मा[1] तर्ह्यध्वर्युर्भवतीति[1] प्रत्याग्रणा-
II. 252. 11. नीत्येव[2] ब्रूयाद्या एता अध्वर्युरनुष्टुभ उद्धृत्याहरति ताश्चतस्रो
गायत्र्यस्तास्तिस्रो ऽनुष्टुभः[3] सोम राजन्नेह्यवरोहेत्येतस्ये गायत्र्ये
पदमाचेण राजानमुपावहरेत्कथमु खलु दशममहर्भक्त्या[3] ५
सर्वचतुर्विꣳशं[4] च भवति[5] चिष्टोमं[6] चान्यच[7] तूष्णीꣳस्तोमा-
दिति[3] चतुर्विꣳशो बर्हिष्यवमानः पञ्चदशं ब्रह्मसाम[8] चय-
स्त्रिꣳशमग्निष्टोमसाम[3] तासासु[9] ह नवागच्छन्ति[9][3] ताश्चतु-
र्विꣳशतिः संपद्यन्त[3] एतदेवापि दशममहर्भक्त्या[10] सर्वचतु-
II. 256. 8. र्विꣳशं[11] च भवति चिष्टोमं चान्यच तूष्णीꣳस्तोमादित्युपसृज- १०

---

१ Thus emended; किंकमतिर्ह्यो Ben, किंकर्मानंह्य० Be G U, किंकर्मा-नꣳह्य० M, किंकर्मानर्ह्यो H.

२ Thus G (sec. m.), प्रत्याग्रणानीं M Be U H, वस्याग्राणीनीत्येव Ben.

३ Thus Ben and the Viv. only; ०र्भवतीति or ०भवति the other MSS.

४ Thus (and cp. XXVI, 16 init.) M Ben Be, सर्वचतु० G U H.

५ Om. G H Be.

६ Thus G M Be; भवतिचिष्टद्ग्निष्टोमं U H, भवतीत्यग्निष्टोमं Ben.

७ Thus M Be (Ben defective), वा चान्यच G U H.

८ ०साम U (sec. m.) M G.

९ Doubtful and conjectural reading; तसासुहनन्वागछति Ben, तासा-सुहतन्वागच्छती M, तासासुहनगछंति G U H; Ben defective. The meaning is clear; चयस्त्रिंशानां मध्यं (r मध्यात्) नव पंचदशस्तु प्रक्षिप्यन्ते। तथा तयोः (i.e. the pañcadaśam brahmasāma or pañcadaśam mādhyandinam paramānam and the trayastriṁśam agniṣṭomasāma) चतुर्विꣳशं भवति।

१० Thus G only (०र्भक्त्या), ०र्भवत्या all the other MSS.

११ सर्वचतु० Ben Be H.

न्नाचे वत्सं धारयन्धरुणो धयन्निति | किंदेवत्या उ खल्वियमाऋतिर्भवतीति | प्राजापत्येत्येव ब्रूयादिति | ॥ १४ ॥

॥ नवमः ॥

VII. 2. 8. अथेमं द्वादशाहं गवामयनेरेव प्रतिव्यूहामस्तस्य नवाहानि प्रतिव्यूहं गच्छन्ति यान्यन्यानि प्रायणीयोदयनीयाभ्यां द्वादशाच्चाक्रो | ऽथ[१] छन्दोमास्तत्[१] षडेव[१] | खल्वानो[२] हि[३] प्रथमस्त्रिराचो[४] | गायत्रीप्रातःसवने[५] प्रथमे त्रिराचे[६] ऽष्टौ कृत्वो ऽथे प्रथममुपाꣳश्वभिषवमभिषुणुयादेकादश कृत्वो द्वितीयं | द्वादश कृत्वस्तृतीयं | महाꣳ इन्द्रो नृवदा चर्षणिप्रा दित्येतया त्रिष्टुभा माहेन्द्रं गृह्णीयाद्दध्नेभिः सवितः पायुभिष्ठमित्येतया जगत्या सावित्रमष्टाकपालान्प्रातःसवनीयान्कुर्यादेकादशकपालान्माध्यंदिनीयान्द्वादशकपालाꣳस्तृतीयसवनीयान्त्सुमद्गणेन गायत्रच्छन्दसा प्रातःसवनीयान्त्रचयेद्रुद्रवद्गणेन त्रिष्टुप्छन्दसा माध्यंदिनीयानादित्यवद्गणेन जगती-

---

१ ? Thus Be U H; यच्छंदोमाला: षडेव M, यत्छंदस्तत्षडेव G, यच्छंदस्तत् षडेव Ben; the Vivaraṇa also has छंदस्तत् षडेव।

२ खस्खानो Ben. खधानो M.

३ Thus B G M, ह्वि U ह्वित् Ben H.

४ Thus, in accordance with the Vivaraṇa, U; प्रथममहस्त्रिराचो the other MSS.

५ गायत्रीं प्रा॰ G.

६ Instead of त्रिराचे here and in the similar passages further on some of the MSS. (Ben H U) तिराचे।

च्छन्दसा हतौयसवनौयानित्यथ जगतौप्रातःसवने[1] द्वितौये चिराचे द्वादश कृत्वो ऽग्ये प्रथममुपाꣳश्वभिषवमभिषुणुयाद्दष्टौ कृत्वो द्वितौयमेकादश कृत्वस्तृतौयं[2] महाꣳ इन्द्रो य ओजसेत्येतया गायत्र्या माहेन्द्रं ग्रहं गृह्णौयाद्दामम्य सवितरित्येतया चिष्टुभा सावित्रं[2] द्वादशकपालान्प्रातःसवनौयान्कुर्याद्दष्टाकपालान्माध्यंदिनौयानेकादशकपालाꣳस्तृतौयसवनौयानादित्यवद्गणेन जगतीच्छन्दसा प्रातःसवनौयान्प्रचयेद्वसुमद्गणेन गायत्रच्छन्दसा माध्यंदिनौयान्रुद्रवद्गणेन चिष्टुप्छन्दसा हतौयसवनौयानित्यथ[3] चिष्टुप्प्रातःसवने[3] हतौये चिराच एकादश कृत्वो ऽग्ये प्रथममुपाꣳश्वभिषवमभिषुणुयाद्द्वादश कृत्वो द्वितौयमष्टौ कृत्वस्तृतौयं[2] महाꣳ इन्द्रो य ओजसेत्येतां गायत्रीं चिरभ्यावर्तयेदनुपयामाꣳ[2] सा जगती संपद्यते[2] तया माहेन्द्रं गृह्णौयाद्धिरण्यपाणिमूतय इत्येतया गायत्र्या सावित्रमेकादशकपालान्प्रातःसवनौयान्कुर्याद्द्वादशकपालान्माध्यंदिनौयानष्टाकपालाꣳस्तृतौयसवनौयानुद्रवद्गणेन चिष्टुप्छन्दसा प्रातःसवनौयान्प्रचयेदादित्यवद्गणेन जगतीच्छन्दसा माध्यंदिनौयान्वसुमद्गणेन गायत्रच्छन्दसा हतौयसवनौयानिति[2] ॥ १५ ॥

॥ दशमः ॥

---

१ Corrected; जगतौंप्रा॰ G M Be, जगत्प्रा॰ H U; Ben has a lacuna.

२ इति om. Ben G U.

३ Thus M Be; चिष्टुभःप्रा॰ Ben U H G (pr. m.), चिष्टुभंप्रा॰ G (sec. m.).

261. 12. अथायं वैषुवतो लभेत मासगणानामित्येक आहुः सप्त-
262. 8. दश दीक्षा द्वादशोपसदो वैषुवतं त्रिःप्रयुक्तमं[1] कथमु खलु गोआयुभ्याः स्तोमा[1] भवन्तीति[1] गोर्नु खलु पञ्चदशो बहिष्पवमानस्तृन्त्याज्यानि सर्वमप्तदशं[2] माध्यंदिनः[3] सवनः सर्वैकविःप्रं [4] तृतीयसवनः सोक्थ्यमथायोस्तृद्बहिष्पवमानः[4] पञ्चदशान्याज्यानि सर्वमप्तदशं[5] माध्यंदिनः सवनः सर्वैकविःप्रं
261. 11, तृतीयसवनः सोक्थ्यमथेमौ विश्वजिदभिजितावग्निष्टोमौ
3. सत्रगतौ भवतः[1] केनु[6] खल्वेतयो स्तोमा[7] भवन्तीत्यभि-
जिनु[7] खलु व्युदयञ्चतुरावृत्तो[1] ऽथ विश्वजिच्चतुरुदयस्त्या-
[10] वृत्तः[8][1] कथमु खल्वेकविःप्रतिगर्भौ भवतीत्यभिजितमुपेत्य पृच्छाः षडहमुपेयुरथ चीन्परःसाम्नो ऽथ वैषुवतमथ चीन्प्रत्य-क्साम्नो ऽथावृत्तं पृच्छाः षडहमथ विश्वजितं[1] कथमु खलु गोआयुषी विहृते जानीयादिति[9][1] पुरस्तादभिजितो गामु-पेयात्तस्थान एवायुर्भवतीति[1] कियन्तो नु खलु गवामयने

---

१ Thus Be G U and the Viv.; स्तोमा भवतीति H, स्तोमो भवतीति M.

२ Thus Be M; सर्वस॰ G U H Ben.

३ Thus G (sec. m.'); ध्यंदिनाना all the other MSS

४ ०मानं MSS.

५ Thus M Be; सर्वस॰ G U Ben, सर्वतःस॰ H.

६ कोनु M H U Be G (pr. m.), कउ G (sec. m.), कानु Ben.

७ Thus M Ben G; ०मो भवतीं H U Be.

८ ०चतुरस्त्राट्तः M H Be (the last two ०तः), Ben defective.

९ इति Supplied by me.

ऽग्निष्टोमा भवन्तीति । ज्योतिरग्निष्टोमस्त्रिवृदग्निष्टोमो विश्व
जिदभिजितावग्निष्टोमौ वैषुवतं दशममहर्महाव्रतमिति षण्णेति
ह वा इदं गवामयनं प्रज्ञातस्तोमं ब्रुवते । तस्य होत्तरं पक्ष
आवृत्तं भवति यदन्यद्गोआयुभ्यां च दशरात्राच्च । अनौका-
नवावृत्ताग्यहान्यष्टौ कीयात् ॥ १६ ॥

अथेमा दाचिऽग्नतमेकादग्निग्नो गवामयने । तेषां[1] पूर्व-
स्मिन्पक्षमि षोडग्र निष्ठीयन्ते षण्णदग्र[2] एकादग्निग्नै बार्ह-
II. 265. 11. स्त्यो वैषुवते[3] सवनीयः संपद्यते । तस्य नवाहान्यपशुकान्य-
तिरिच्यन्त इति । कतमानि खल्विमान्यहानि भवन्तीति ।
पृष्ठ्यस्य षडहस्योत्तराणि त्रीणि त्रयश्छन्दोमा दशममहर्महा- १०
II. 262. 12. व्रतमुदयनीयो ऽतिरात्र इत्यभिप्लवाश्चाचीयन्ति च तदङ्गि-
रसामयनमिति । पृष्ठ्यानामत्र स्थाने ऽभिप्लवानेव दधाति ।
पृष्ठ्याश्चाचीयन्ति च तदादित्यानामयनमित्यभिप्लवानामत्र
स्थाने पृष्ठ्यानेव दधात्यग्निष्टोमाश्चाचीयन्ति च तत्प्रजापते-
रयनमित्युभयेषामत्र पृष्ठ्याभिप्लवानाऽ स्थाने ऽग्निष्टोमानेव १५

---

१ Thus M G Be Ben U, तासां H, cp. Āp. XXI. 23. 2.

२ Thus G (sec. m.) and the Viv.; मध्या ins. M Ben, ध्या ins. Ben U G (pr. m.); H. defective; meaning and interpunction uncertain; cp. Āp. XXI. 23. 2.

३ Thus M U Be H Ben; ०वतः H G (sec. m.), ०वतेः G (pr. m.), ०वतेऽ Ben.

267. 9. दधात्याघाटौभिः[१] पिञ्छोलाभिः[२] कर्करीकाभिरित्याघाय्यो[३] ऽह[४] कोलोष्टा[५] भवन्ति। पिञ्छोला[६] उ ह वीणाकाण्डभ्रग्ा[७]।
267. 5. वीणा[८] उ कर्करीकास्तं[९] काल एव ग्रस्त्यादणन्तीत्यादन्द्यादित्येवेदमुक्तं[१०] भवति॥ १७॥ एकादशः॥

५ अथ वै भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वै यजेत यो ऽग्निष्टोमेन यजमानो ऽथ सर्वस्तोमेन यजेतेति। चत्वारि पञ्चदशान्याज्यानि। तौ द्वौ त्रिःशदर्गौ। तयोरितरस्मिंस्त्रिःशदर्गे तिस्र उपास्यति। तौ द्वौ त्रिणवत्रयस्त्रिःशौ।
269. 16. गायत्रं पूर्वे ऽहन्साम भवति त्रैष्टुभमुत्तर इति होतुराज्य-

---

१ Thus G M U, ०ट्भिः Be H.

२ Thus (पिंछा०) H U G (sec. m.), पिछो० G (pr. m.) Be M, पिच्छो० Ben.

३ कर्करी० Ben, कर्करि० the other MSS.—०घाय्योरह Ben H U, ०य्योरच्च Ben, ०घाटयोरह M, ०घाय्यउह G.

४ ? कोलोष्ठो H, कोलोष्टा G, कोलोष्टो M U, कालोष्टौ Ben, कोलोषो Be (compound of काल-ओष्ठ?).

५ Thus M H U, पिछोला Be G पिटच्छोला Ben.

६ ??Thus read U H Be (with var. ०ष्टग्ा), वीणाकाणाकाष्टग्ा M, वीणाकांडभूग्ा G.

७ Thus G only; वीणाग्ा Be H U M, वीणार्का Ben.

८ MSS., exc. Ben, कर्करिका०; perhaps the form with short *i* is, after all, preferable.

९ Emended in accordance with the text proper; instead of ०ङणनो० the MSS. read ङणंनो०।

II. 270. 6. मेतानि[१] संपाद्येदेवमेवोत्तरे ऽह्नि होतुरेवाज्ये ' अथास्येषा[२] सहस्रतमन्यतएनी कण्डूलतोपकृष्णा[३] भवतीति ' सꣳसेविते-त्येवेदमुक्तं भवति ' कस्मिन्नु खलु काले लक्ष्मणां पष्ठौहीं
II. 273. 7. वार्चन्नीं दद्यादिति ' संग्रामं जित्वा राजन्य एनां[४] दद्यात्कथमु खलु गर्गचिराचेर्णर्तुमुखेषु विहृतेन यजेतेत्याषाढे वा[५] श्रावणे वा पक्षे ऽग्निष्टोमेन वा[६] यजेत ' तत्पत्नीसंयाजान्तं वा हृदय-शूलान्तं वाहः क्षत्वा समुपनह्य राजानं काले वसतीवरीरभि-गृह्याहीनसंततिं[७] क्षत्वा गावोवाय्यꣳ संप्रचाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधायाग्नीध्रं दुत्वा समिद्धारा यन्त्याहृत्य समिध आहवनीय उपसादयन्ति ' परिहृतासु वसतीवरी-व्याहृतायाꣳ सुब्रह्मण्यायाꣳ संप्रेषणीयाः समिधो ऽभ्याधाये-त्यावर्हिः संनह्याविग्निय[८] पयाꣳस्युपवसन्नथ श्वो भूते सव-नेष्ट्या यजेत ' तत[९] स्तम्वयजुर्हरति ' स एवमेवाहरहर्वसती-

---

१ Thus G U H, होतुराज्यानि Be, होतुराज्यानि एतानि M, होतुरात्रि-तानि Ben.

२ या॰ M.

३ Thus Ben M U, कंडलतो॰ Be, ॰कंडूलतो॰ G H.

४ एतां Be.

५ Om. all exc. Ben.

६ Is वा to be cancelled?

७ ॰वरीभिः परिगृह्य Ben H.

८ Thus G Be U H; ॰ग्निविग्नि॰ the other MSS.

९ तत om. M. Ben; are we to remove it or to read as infra (k. 19). तत्र न?

वरीः परिहरमाणश्चतुरो मासः सवनेष्ट्या यजते । नाग्निहोत्रं जुहोति न दर्शपूर्णमासाभ्यां यजते । ऽथ चतुर्षु मासेषु पर्यवेतेषु परिहृतासु वसतीवरीष्वाहृतायाꣳ सुब्रह्मण्यायामहरहः संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेध्मावर्हिः संनह्य पयाꣳसि विग्निष्योपवसन्ति ॥ १८ ॥

अथ श्वो भूत उक्थ्येन यजते । तत्तथैव पत्नीसंयाजान्तं वा हृदयशूलान्तं वाहः कृत्वा सप्तपनह्य राजानं काले वसतीवरीरभिगृह्याहीनसंततिं[1] कृत्वा यावोवायव्यꣳ संप्रचाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधायाग्नीध्रं दुत्वा समिद्धारा यन्त्याहृत्य समिध आहवनीय उपसादयन्ति । परिहृतासु वसतीवरीष्वाहृतायाꣳ सुब्रह्मण्यायाꣳ संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेध्मावर्हिः संनह्याविग्निष्य[2] पयाꣳस्युपवसन्त्यथ[2] श्वो भूते सवनेष्ट्या यजते । तत्र तथैव न[3] स्तम्बयजुर्हरति । स एवमेवाहरहर्वसतीवरीः परिहरमाणो ऽपराꣳश्चतुरो मासः[4] सवनेष्ट्या[4] यजते । नैवाग्निहोत्रं जुहोति न दर्शपूर्णमासाभ्यां यजते । ऽथ चतुर्षु मासेषु पर्यवेतेषु परिहृतासु वसतीवरीष्वाहृतायाꣳ सुब्रह्मण्यायामहरहः संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेध्मावर्हिः संनह्य पयाꣳसि विग्निष्योपवसन्त्यथ श्वो भूते

---

१ ॰वरीभि. परिह॰ G U.

२ Thus M U G; संनह्य पयांसि विग्निष्योप॰ the other MSS.

३ न read by all the MSS., but seems to be expunged in M.

४ Thus M U H; मासांस्यव॰ Ben G, मासास॰ Ben.

II. 273. 1 sqq. ऽतिरात्रेण यजते सयज्ञपुच्छेनाथैताꣳ सहस्रतमीं प्राचीं वोदीचीं वावर्तयꣳस्तया[१] विहारं चात्मानं च न व्यवेयादिति ।

॥ १६ ॥ द्वादशः ॥

किंदक्षिणा उ खल्वहीना भवन्तीत्यहर्गणोऽहर्गणः सहस्रदक्षिणः स्यादित्येतदेकमेकैकमहः सहस्रदक्षिणꣳ स्यादित्येतदेकं । द्वादशशतदक्षिणꣳ स्यादित्येतदेकं । यथाश्रद्धदक्षिणꣳ स्यादित्येतदपरमादेशादेवैतस्मिन्नतिरात्रे सहस्रमनुविहितं ददाति । द्विरात्रप्रभृतयो ऽहीना भवन्त्येकादशरात्रादर्धेमान्यहीनाभिपरीतानि[२] सत्त्राणि भवन्ति यथैतत्संवत्सरगर्भ[३] एकादशरात्र । उभयविधो हि भरतद्वादशाहो । द्वादशाग्नि-
III. 168. 10. ष्टोमा रथंतरसामानः । स ह भरतद्वादशाहो । ऽथोद्यन्स्तोमेषु चिदृत्प्रथममहः स्यात्पञ्चदशं द्वितीयꣳ सप्तदशं तृतीयमेकविꣳशं चतुर्थमितीदेवैकमथापरस्मिन्नृत्प्रथमस्याङ्गः[४] प्रातःसवनं पञ्चदशं माध्यंदिनꣳ सवनꣳ सप्तदशं तृतीयसवनमथ[५] द्वितीयस्याङ्गः

---

१ Thus M; वावर्तयन्तया G, वावर्तयस्तया U Ben H.

२ Thus G; ०हीनाभिः परौ (or रि) तानि the other MSS.; अहीनापतितानि or अहीनाचरितानि the Vivaraṇa; cp infra k. 21 s. fin.

३ Thus Ben; यथैनत्सं० the other MSS.

४ ०मितीन्वे० or मितीत्वे० MSS.; the following is doubtful; ०कमथापरंसचिष्ट G U Ben U M, but in M स is effaced; ०कमथापरं सर्वचिष्ट० Ben. The Viv. has अपरस्मिष्ट०; if this is the correct reading, we ought to correct also एकम् into एको।

५ The MSS. here are defective; the passage has been restored by me according to Sāyaṇa on TS. VII. 1. 8 (ed. Calc. Vol. VII, 198).

पञ्चदशं प्रातःसवनꣳ सप्तदशं माध्यंदिनꣳ सवनमेकविꣳशं तृतीयसवनमथ तृतीयस्याऽहः सप्तदशं प्रातःसवनमेकविꣳशं माध्यंदिनꣳ सवनं त्रिणवं तृतीयसवनमथ चतुर्थस्याऽह एकविꣳशं प्रातःसवनं त्रिणवं माध्यंदिनꣳ सवनं त्रयस्त्रिꣳशं तृतीयसवनम् ॥ २० ॥

168.12. अथेम औपसदाः पुरोडाशाः शूर्पादानप्रभृतय आप्यान्ताः सुवाऽऽहुत्या चैनान्सह सक्रुच्चुऽयादौपमन्यवीयेन[१] 275. 8. कल्पेनाग्नेयानेककपालाननुसरन्ति[२] प्राञ्चो यान्तीत्याहवनीयसकाशाच्छम्यां प्रास्येत्सा यत्र निपतेत्तद्गार्हपत्यस्यायतनꣳ स्यात्प्राचीनं[३] तत आहवनीयो ऽथ यद्यपर्याणा अप उपाधिगच्छेयुरपोनप्त्रीयं चरुं तृतीयसवनीयानामनुनिर्वाप्यं कुर्युरथोपोत्तरेद्युः समाप्यत्वेव[४] ग्रम्यां प्रास्येत्त्र्यहा भवन्ति पञ्चाहा 170. 5. भवन्तीत्यभिप्लवानामेवैते[५] ऽपच्छेदा[५] भवन्त्यष्टमे ऽह्नि वाजपेय इति[६] । तत्र यदेव सुत्याभिपरीतं वाजपेयिकं कर्म

---

१ Thus Ben, ॰न्यवेन the other MSS.

२ Thus G (sec. m.) only; ॰नुसरन्ती all the other MSS. and my two copies of the Vivaraṇa.

३ कुर्वन्ति instead of स्यात् G (sec. m.).

४ ? Thus M G; ॰त्वेव U H; समाप्येत Ben, सःसमाप्यत्वेव Be; the Viv. gives the periphr.: उत्तीर्य समादे(दे)यात् ।

५ Uncertain; ॰वैतेपछदा Be, ॰वैतेपछेदा H, वैते-छदा Ben, ॰वैतेपछेदा U and G (pr. m.), ॰वैतेतपदा G (sec. m.), ॰वैतपछेदा M. The Vivaraṇa periphrases: अभिप्लवानामेवान्ते लोपे (or ॰वान्तलोपे) न प्राप्ताः ।

६ इति Supplied by me.

II. 279. 14. तत्कुर्यादेषेदꣳ सꣳसदामयनमच्छन्दोमं[1] भवतीति[2] विज्ञायत[3] उ खल्वस्य छन्दोमभक्तयस्तुर्विꣳशं चतुश्चत्वारिꣳशमष्टाचतुर्विꣳशमिति ॥ २१ ॥ चयोदशः ॥

II. 283. 1. अथायमतिरात्र उभयविधो भवत्यहीनो वैकाहो वापि तु खल्वस्याहीनस्यैव रूपं[4] द्वादशोपसदो ऽनेकमहरभिविधत्ते[5] ऽथैकाहस्यैव रूपꣳ[4] सकृद्वसतीवरीर्गृह्णाति सकृ-

II. 285. 13. त्पशूनुपाकरोत्येकं[6] क्रतुकरणꣳ[4] समयाविषिते सूर्ये हिरण्येन षोडशिन स्तोममुपाकरोतीत्यर्धास्तमित इत्येवेदमुक्तं[7] भवति[4] तस्य चेदनुपाक्रत आदित्यो ऽभ्यस्तमियाद्गार्हपत्ये तिस्रः सुवाऋतवो जुह्वयाद्भूर्भुवः सुवरित्यथ यस्योक्थ्ये ऽतिरिच्येतातिरात्रं कुर्वीतेत्यतिक्रान्ताः खल्वस्य दीक्षोपसदो ऽतिक्रान्तं क्रतुकरणमतिक्रान्तꣳ षोडशिनो ग्रहणमथ तदानीमेव षोडशिपात्रमुपकल्प्य तिसृभिर्वह्निमृग्भिर्गृह्णीयाद्यथैतेन[8] पुरस्ताद्राचिपर्यायेभ्यश्चरेत्तद्वैवमेव संप्रैषः[9] प्रतिप्रस्थातराग्रयणदृतीयं गृद-

---

१ Thus (and cp. TS. VII. 4. 2. 3, Pañc. br. XXIII. 19. 8) M G U H; ॰यनछंदोमं Be, ॰यनंमछंदोमं Ben.

२ r. विज्ञायत्त ?

३ Thus G (sec. m.), नेकम॰ Be, नैकम॰ M Ben G (pr. m.) U (sec. m.), यैकम॰ H.—Instead of अभिविधत्ते (thus M Be G U), Ben: अभिविद्यते, H. अभिद्यते। The Viv.: अहीनरूपकं द्वादशोपसत्कलमेकस्मिन्नहन्य समाप्तव्यं च।

४ Thus M G U Be; ॰त्यकं Ben, त्वेयं H.

५ इति om. all exc. M.

६ Thus M Ben; ॰यैतेन G Be U.

७ प्रषः M G U.

दृतीयानि[1] जाघनीः पृषदाज्यं गोपायाग्नीदाश्विनं ते द्विक-
290. 11. पालꣳ घृतमप्यपरराजे ऽस्खिति । कस्मिन्नु खलु काल आश्विनो द्विकपालो निरुप्यत इति । तार्तीयसवनिकैर्वा पुरोडाशैः[2] महापि वा पुरस्तादुत्तमस्य राज्ञिपर्यायस्य । चित्रदे स्तोमाना-
309. 11. ५ मवमस्त्रिवृत्परम दत्यतिरात्रब्राह्मणमेवैतद्भवत्यथैयꣳ सौचा-मणिकी सुरा पादकिण्वा[3] वा[4] भवत्यपि वा पञ्चिका । ग्रभ्याणि च तोक्माणि[5] चेति । यवानासु[6] ह[7] ग्रभ्याणि
309. 15. भवन्ति व्रीहीणासु ह तोक्माणि[5] माषास्तु नग्नऊरथायं कारो-तरो दारुमयो वा वैदलो[8] वा मृन्मयो वा चर्मणा लेवाभि-
१० विदि[9] स्यादथꣳ सुतासुतीति । सुतसु[10] हास्यासुच भवत्या-
I. 331. 7. सुतसु[10] हास्येह भवत्यथास्मिन्दाक्षायणयज्ञे कुर्यादुपाꣳशुयाज-मिति । ॥ २२ ॥ चतुर्दशः ॥

---

१ Om. G U H Be.

२ पश्चपुरो॰ H, पौरोडाशैः M.

३ पादकीण्वा H U, पाकीण्वा G, पादक्विणा M, पादक्विण्वा Be. The Viv., although corrupt, mentions the word किण्वा ।

४ वा om. H Ben.

५ ॰णि both times G Be, once ॰णि once ॰नि M, ॰नि both times Ben H U.

६ यवानांह Ben; read perhaps यवानामह ।

८ वैदलो M H U Ben, वै॰ G Be.

८ Thus all exc. Ben (॰विंदि). The Viv. seems to give the paraphrase: कर्मणा (r. च॰) वन्योम्नः (var. वन्योप्नः) ।

९ r. सुतमहास्या॰ ?

१० ॰भवत्यसुतसु Ben, भवत्यासुतमो M Be H.

II. 292. 1. अथास्यामेकादग्निन्यां यूपाङ्गतिसन्धं याग्नौ ह्रियते ' ऽथा-
ब्रश्वनजा संचारिणी ' सꣳस्पर्शकं[१] कर्म तद्भवत्यग्निष्टां[२] प्रथम-
स्याश्विꣳ[३]सङ्दाहन्याद्विर्द्वितीयस्य त्रिस्तृतीयस्यैवमेवेतरेषामनु-
पूर्वं छेदनज्ञायाय चाथ वेदिविमानं ' दशानां च रथाङ्गाणा-
मेकादशानां च पदानामष्टाङ्गुलस्य च[४] चतुर्विꣳशं भागमाद- ५
II. 293. 9.दीत ' स प्रक्रमः स्यात्तेन वेदिं विमिमीतार्थेमावुपस्थावानौ
चतुरङ्गुलमाचेण विच्छृतमौ[५] स्यातामर्थेतरे रथाङ्गान्तराला[६]
II. 293. 10.एव खुरित्यथ वै भवत्युपरसंमितां मिनुयात्पिङ्गलोककाम-
II. 293. 12.स्येति यावत्यग्निष्टस्योपरं[७] तावन्माचा इतरे भवन्ति ' षषाङ्ग-
संमितामिन्द्रियकामस्येति यावदग्निष्टस्य रशना तावन्माचा १०
II. 293. 13.इतरे भवन्ति ' सर्वान्समाग्प्रतिष्ठाकामस्येति सर्वान्समाग्प्रतिष्ठा-
II. 293. 14.कामस्य करोति ' ये त्रयो मध्यमास्तान्समान्यशुकामस्येति
II. 294. 1.तान्समान्यशुकामस्य करोति ' व्यतिषजेदितरानिति[८] स एवमेव
II. 294. 3.दक्षिणमुत्तरमित्यष्टौ यूपान्व्यतिषजत्यथ वै भवति यं कामयेत
प्रमायुकः स्यादिति गर्तमितं तस्य मिनुयादुत्तरार्ध्यं वर्षिष्ठमथ १५

---

१. सꣳसर्दूक Be. Instead of सꣳस्पर्शकं कर्म a citation in the Mahāgnisarvasva gives संस्पर्शि कर्म।

२ Thus according to Ms. (text and comm.); ०ग्निष्टांतस्याश्विꣳ the MSS.

३ Om. Ben Be U; cp. XXX. 4.

४ विप्रङ्ग० M Ben.

५ ०चांतस्यादा M Be, चांतस्यादा H.

६ Thus MSS.; r. यावदग्नि०?

८ M Ben ins. व्यतिषजति।

ह्रसीयाꣳसमित्युत्तरार्ध्यमत्र वर्षिष्ठं मिनोति दक्षिणार्ध्यं ह्रसीयाꣳसमेष वै गर्तमिद्यस्यैवं मिनोति ताजक् प्रमीयत इति
294. 6. ब्राह्मणं दक्षिणार्ध्यं वर्षिष्ठं मिनुयात्सुवर्गकामस्याथ ह्रसीयाꣳसमिति ॥ २३ ॥

५ अङ्गुष्ठपर्वमात्रेणाङ्गुष्ठपर्वमात्रेणोत्तरमुत्तरं यूपꣳ ह्रसीयाꣳसं मिनुयादपि वा यूपावटानामेवैता मात्रा अतिखनेदपि वोपग्रयमेवोपनिदधते[१] ताभिर्मात्राभिरभिसंपादयेत्क्षयमु खलु यूपावटाꣳश्च परिलिखतो यूपाꣳश्चोच्छ्रयतः[२] पशूꣳश्चोपाकुर्वतः संचरी[३] स्यादित्यन्तरेणाग्निष्ठं[४] चोपस्थावानं चोपा-
१० तीत्य जघनेनोत्तरवेदिं परिक्रम्यान्तरेणाग्निष्ठं[५] चैवोपस्थावानं[६] चोपातीत्यैकैकं परिलिखेद्वोच्छ्रयेद्वोपाकुर्याद्वापि वा यंयं परिलिखेद्वोच्छ्रयेद्वोपाकुर्याद्वा तंतं न व्यवेयाद्दक्षिणेन दक्षिणमुत्तरेणोत्तरमपि वा सर्वानेवाग्रेण यूपान्परीत्यैकैकं परिलिखेद्वोच्छ्रयेद्वोपाकुर्याद्वा व्यतिषङ्गं[७] तेन पूर्वाः संपद्यन्त एवं

---

१ •निधत्ते U.

२ •च्रयतां M, •च्रयतो Ben U.

३ Corrected; कःसचरो M G Be H, कःसंचारो Ben, कंसंचरो U. The Mahāgnisarvasva संचरः (without कः). संचरी (cp. also XXV. 20 : 251. 4) has the meaning of मार्गः (Viv.).

४ •ष्ठां most of the MSS.

५ Thus M and a citation in the Ms.; •णाग्निं the other MSS.

६ एव given by Ben only.

७ •षंगे Ben, •षग Ben, •षंगं H.

व्यतिषक्तानामेवैतेषां पशूनां[1] पञ्च दक्षिणार्ध्यान्पशूनुपक्रम्येव[2] स्थापयेयुर्वारुणं प्रथममत्यानयेयुरथानुपूर्वमितरानन्तरेण चालालोत्करावुदङ्नुपनिष्क्रम्य[3] प्रस्थाय्या[4] निहन्युरपि वा मण्डलीकृताꣳस्तेषां वपा उत्खिद्याहरेयुर्यथा[5] वपाभिर्विहारं चात्मानं
II. 296. 3. च न व्यवेयुरथायं पात्नीवतो ऽङ्गुष्ठपर्वमात्रेणोत्तरार्ध्याद्यूपाद्वसीयाꣳस्यादपि वा यथात्राह्मणमवाङ्नाभिमत्यषालमनवस्तीर्ण-
II. 297. 15. मथेदꣳ[6] सर्पाणामयनꣳ स्तोमतो विकृतं भवत्यथेदं विश्व-
II. 298. 11. सृजामयनं कथमिदानीन्तनेषु स्यादिति[7] व्रतं दीक्षाः व्रतमुपसदः सहस्रं[8] प्रसुतः[9] ॥ २४ ॥ पञ्चदशः ॥
II. 299. 10. अथेदं कुण्डपायिनामयनमग्निहोत्रपूर्वमेके ब्रुवते सोमपूर्वमुपयन्ति[10] तत्पत्नीसंयाजान्तं वा हृदयशूलान्तं वाहः कृत्वा

---

१ Om. Ben Be.

२ पशून् ins. all the MSS. exc. Ben (cp. XVII. 14: 295. 10).

३ °क्रम्य G U.

४ Thus Ben only and Ms. (प्रस्थानुक्रमावस्थितान्), and the Vivaraṇa (प्रस्थान्यथा स्थितानि (sic) स्युः); प्रतिप्रथाया U (pr. m.), प्रतिप्रस्थानाया the other MSS.

५ Thus the Ms. (तेषां संज्ञानां वपाः चषाध्वर्युणा उत्खिन्नाः परिक्रमिण आहवनीयं प्रति नयेयुः); उत्खिदेयुर्यथा the MSS.

६ अनवस्थितम् instead of अनवस्तीर्णम् G (sec. m.).

७ These words are missing in G Be U H; प्रसुतः M, प्रसुतं Ben.

८ Uncertain reading; °सुपयंति G (sec. m.) Ben; °सुपसं U H, °सुभयं M, °सुपेवसयं Be; the Viv.: स एव चारुमणीयमहः।

समुपनह्य राजानं काले वसतीवरीरभिगृह्याहीनसंततिं[1] कृत्वा
गावोवायव्यꣳ संप्रचाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधायाग्नीध्रं
दृत्वा समिद्धारा यन्त्याहृत्य समिध आहवनीय उपसादयन्ति ।
परिहृतासु वसतीवरीष्वाहृतायाꣳ सुब्रह्मण्यायाꣳ संवेशनीयाः
५ समिधो ऽभ्याधायेध्मावर्हिः संनह्याविग्निष्य पयाꣳस्युपवसन्त्यथ
स्वो भूत आमावास्येन हविषा यजते । तच्च न स्रुग्वयजुर्हरति ।
त एवमेवाहरहर्वसतीवरीः परिहरमाणा अष्टाविꣳशतिमहा-
न्यामावास्येन[2] हविषा यजन्ते । नाग्निहोत्राणि जुह्वति न
पौर्णमासीं यजन्ते । स यत्र तृतीयसवने धिष्ण्यान्विहरति
१० तदजस्रं मार्जालीयं करोति । समासन्नेषु हविःषु गार्हपत्ये
करम्भपात्राण्यभिपर्यग्नि कृत्वा तैर्मार्जालीये प्रचरति । गार्हपत्य
एव पिण्डपितृयज्ञꣳ श्रपयित्वा तेन मार्जालीय एव प्रचरति ।
प्रतिपूरुषमुवेवैषां[3] प्रवराग्प्रहृणीत । एकैकस्यैवैषां त्रयस्त्रयः
पिण्डास्ते पञ्चदश[4] । महापितृयज्ञे स्त्रीर्ण[5] बर्हिर्भवति न वेदि-
१५ मालिखति[6] न स्रुग्वयजुर्हरति नाज्यानि गृह्णीते । स यत्र

---

१ Emended (cp. XXVI. 18, 19); ॰वरीभिः परिगृह्या॰ U H, वरीरभि-परिगृह्या॰ M G Ben, ॰वरीभिपरिगृह्या॰ Be.

२ Emended; ॰विंशतिरहा॰ MSS.

३ Thus M G U H and the Viv.; ॰पुरुष॰ Ben Be.—॰सुवेवैषां my conjecture (उवेव = उ एव), ॰सुवैवैषां MSS. exc. G (॰सुचैवैषां) ।

४ पंचदश M Ben Be.

५ स्त्रीर्ण M Be H.

६ After लिखति Ben ins. न खनति ।

तृतीयसवने धिष्ण्याग्निहरति तदजस्रं मार्जालीयं करोति ।
समासन्नेषु हविःषु गार्हपत्ये महापित्र्यज्ञहवींष्यपि श्रपयित्वा
तैर्मार्जालीये प्रचरेदाहवनीये मारुत्या प्रचरेदन्तमेवावभृथः[1]
परीयाद्द्वितीया[2] वेदिर्भवति प्रक्रमाणासु ह तृतीयं नवमस्तु[3]
भूमेर्भागो भवतीति ॥ २५ ॥ षोडशः ॥ ५

II. 302. 12. अथ पञ्चहविषमिष्टिमिष्ट्वाग्निहं पुनरावृत्तमेकैकेन हविषा
यजेतैकं चेद्वा हविषो पर्यवेते स्यातामथ संवत्सरः समा-
प्येत कथं तत्र कुर्यादिति । प्रतिलक्ष्यैतस्य पञ्चस्य पञ्चहविष-
II. 302. 16. मिष्टिं निर्वपेदथ संवत्सरतमे ऽग्निं पञ्चहविः स्यादिति । प्रथमे
द्वादशाहे ऽग्निं चिन्वीतेति । प्रथमे द्वादशाहे ऽग्निं चित्वान- १०
श्चतुरहं प्रथमयोपसदा गच्छेच्चतुरहं मध्यमयाष्टाहोनꣳ संव-
त्सरमुत्तमयार्थेतराꣳश्चतुरहोनाꣳश्चतुरहोनानेकैकया[4] चतुर-
श्चतुरो[5] मासान्प्रत्यादद्दीत । चतुरहं प्रथमयोपसदा गच्छे-
च्चतुरहं मध्यमया चतुरहमुत्तमयापि वा चतुरश्चतुर एव
मासानेकैकयोपसदा गच्छेदित्युत्तमे[6] द्वादशाहे ऽग्निं चिन्वी- १५
तेत्युत्तमे द्वादशाहे ऽग्निं चित्वानो ऽष्टाहोनꣳ संवत्सरं प्रथम-

---

१ Thus M (sec. m.) G; ०रेदंतमथावभृथः Be; ०रेदंतमेथावभृथः U H, ०रेदन्त एवावभृथः Ben; cp. the Vivaraṇa: अवभृथोऽग्निं गच्छेत्।

२ Thus (परोयात्) M Ben; प्रतीयात् the other MSS.

३ नवमंच Ben.

४ Instead of इतरान् (thus Ben M the Viv.) इमान् H Be G U.

५ Thus G U M H Be; चतुरश्चतुरहोनान् Ben.

६ इति om. G.

योपसदा गच्छेच्चतुरहं मध्यमया चतुरहमुत्तमयायेतराꣳश्च-
तुरहोनानेकैकया[१] चतुरश्चतुरहोनान्मासाग्प्रत्याददीत[२] । चतु-
रहं प्रथमयोपसदा गच्छेच्चतुरहं मध्यमया चतुरहमुत्तमयापि
वा चतुरश्चतुर[३] एव मासानेकैकयोपसदा गच्छेदिति ॥ २६ ॥

393. 6. ५ अथ लोकंपृणा दृष्टका उपदधन्मासमेतीति । लोकंपृणा
दृष्टका उपदधन्मासं गत्वा चिꣳगत्तमस्यामहः[४] सर्वं प्रच्छादं
प्रच्छादयेदपि वा चिꣳगतोऽवकाशं कृत्वा लोकंपृणा दृष्टका
उपदधन्मासमेतीति । कथमेतं मासं गच्छेदितीष्टिः प्रथमाय
पूर्वाह्णिके प्रवर्ग्योपसदावथेष्टका[५] अथापराह्णिके[६] प्रवर्ग्योपसदौ
१० मासि वसोर्धारेति । मासं पुरीषेण यन्तीति । कथमेतं मासं
गच्छेदितीष्टिः प्रथमाय[६] पूर्वाह्णिके प्रवर्ग्योपसदावथ पुरीष-
मयापराह्णिके प्रवर्ग्योपसदौ । चतुरो मास उपसङ्गिरे-

---

१ Instead of इतरान् some of the MSS. again इमान्;—चतुरहोनान् twice (as above) H, and one of my copies of the Vivaraṇa.

२ ? Thus (and is so to be read also supra, 308. 12 ?) M U G, चतुरश्चतुरोमासाग्प्र० K, चतुरहश्चतुरहोनान्मासाग्प्र० Ben, चतुरश्चतुरोनान्मा-सान्प्र० Be.

३ Thus Ben H and one copy of the Viv.; चतुर the other MSS.

४ Are these words corrupt? The Vivaraṇa periphrases: चिꣳगत्तमे ऽह्नि सर्वमुपधेय शेषमुपदध्यात् ।

५ Thus according to the Viv.; ०येष्टकामथाप० G, U Ben; the other MSS. are incomplete.

६ अथ om. the MSS; it is given in the Vivaraṇa.

तीति[१] । यदमुत्र[२] मासेन करोति तदिह दशरात्रेण करोति । चतुरो मासः सुनोतीति । कतमे नु खल्विमे मासा भवन्तीति । गवामयनस्य प्रथमोत्तमौ च मासौ यौ चाभितो
II. 306. 1. विषुवतः[३] सह वैषुवतेन । वसतीवरीषु मृत्पिण्डमन्ववधायेति[४] । किमर्थो नु खल्वयं मृत्पिण्डो भवतीति । संतन्यर्थ एष ५
भवतीति । भिन्ने कुम्भे ऽन्यस्मिन्कुम्भ एतं मृत्पिण्डमन्ववधायाप[५] आनयेत्तत्पत्नीसंयाजान्तं वा हृदयशूलान्तं वाहः कृत्वा समुपनह्य राजानं काले वसतीवरीरभिगृह्याहीनसंतति[६] कृत्वा यावोवाय्यꣳ संप्रचाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधायाग्नीध्रं द्रुत्वा समिद्धारा यन्त्याहृत्य समिध आहवनीय उपसादयन्ति । १०
परिहितासु वसतीवरीष्वाहृतायाꣳ सुब्रह्मण्यायाꣳ संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेध्मावर्हिः संनह्याविग्रिय्य[७] पयाꣳस्युपवसन्त्यथ श्वो भूते सवनेष्टा यजन्ते । तच्च न स्तम्बयजुर्हरति[८] । त एवमेवाहरहर्वसतीवरीः परिहरमाणाः संवत्सरꣳ सवनेष्टा यजन्ते । नाग्निहोत्राणि जुह्वति न दर्शपूर्णमासाभ्यां यजन्ते । १५

---

१ Thus Ben and the Viv.; उपसद उपसद्भिरेतीति the other MSS.

२ Thus the Viv; यदत्र the MSS.

३ वैषुवतोः Ben.

४ Thus Be U G H M; ॰पिंडमवधाय Ben.

५ Thus Ben; the other MSS. om. चनु; Be defective.

६ Thus Be G U H; ॰वरीरभिपरिगृह्या॰ M (sec. m.).

७ Thus M G U Be; संनह्यविग्रिय Ben H.

८ ॰हरंति MSS.

ऽथ संवत्सरतस्यां[१] पर्यवेतायां परिहृतासु वसतीवरीष्वाहृतायाꣳ सुब्रह्मण्यायामहरहः संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेध्मावर्हिः संनह्य पयाꣳसि विशिष्योपवसन्त्यथ श्वो भूते[२] ऽभिजितेष्टोक्तिष्ठन्ति[२] ' ॥ २७ ॥ सप्तदशः ॥

306. 8. ५ अथ वै भवति क्रन्दस्यितं चिन्वीत पशुकाम इत्यभ्यादानप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदा[३] वायव्यात्प्रत्यञ्चं वायव्येन पशुना यजेत प्रत्यञ्चं दीक्षणीययेष्ट्वाप्रवृञ्जनप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदा वात्सप्रविष्णुक्रमेभ्यः ' प्रत्यञ्चं वात्सप्रविष्णुक्रमैः क्रमित्वा निगदेदेवेतरान्मन्त्रान्विहरेदग्निꣳ[४] ' रूपाणि[४] दर्शयेद्रूक्षेदिरिणं '
१० तच्च नैर्ऋतान्मन्त्रान्निगदेत्[५] प्रत्यञ्चं गार्हपत्यमुपतिष्ठेत ' प्रत्यञ्चं प्रायणीयया ' प्रत्यञ्चमातिथ्यया ' कार्ष्णाजिनीप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदा[६] कर्षणवपनाभ्यां ' प्रत्यञ्चं कर्षणवपने ' प्रथमां

---

१ Thus emended; ॰वत्सरतस्यां Be U H, ॰वत्सरंतस्या G Ben.

२ Thus Ben and G (sec. m.); भूतेष्वोक्तिष्ठंति U, भूतेथोक्तिष्ठंति H Be, भूते द्वोक्तिष्ठंति M.

३ Corrected; इत्यभ्यादान॰ Ben, इत्यारभ्यादान॰ the other MSS.; The Vivaraṇa details देवस्य त्वेत्यादिनाभ्यादान॰ (sic), cp. X. 2 : 2. 3.

४ Doubtful; G (sec. m.) reads as given in our text and cp. the Vivaraṇa विहरेत् चिनुयादग्निम्; विहरेदग्निंतत्रूपाणि Ben, विहरेग्नींद्र॰ रूपाणि Be, विहरेदग्नीद्रूपाणि H U, विहरेदग्नीद्रूपाणि M; the comm. on the Śulba cites the passage with अग्निरूपाणि।

५ Emended; नैर्ऋतीन्मंत्रा॰ M Be G (sec. m.); नैर्ऋतिमंत्रा Ben U, नैर्ऋतिमंत्रा॰ H.

६ Thus (कार्ष्णाजिनी॰) M Be H U (cp. X. 23 : 21. 17); ॰जिनि॰ G (sec. m.) ॰जिन॰ Ben.

चितिꣳ सपुरीषां निगदेदेवं द्वितीयामेवं तृतीयाꣳ[1] सर्वां[1] चितिꣳ सपुरीषाꣳ सवण्डां चितिꣳ सपुरीषां[1] निगदेद्या[2] अहान्तःशालीका[2] आऽतयः स्युर्जुह्वादेव ता[1] अथ य औत्तरवेदिका मन्त्राः स्युर्निगदेदेव तान्[1] ॥ २८ ॥

अग्निहोत्रं वै दर्शहोतुर्निदानं दर्शपूर्णमासौ चतुर्होतुरि- ५
त्येक आनुपूर्व्य[3] ब्रुवते[1] ऽथाप्युदाहरन्त्याग्नाधेयं पूर्वस्यां तता-
वेकादशप्रयाजꣳ सर्वꣳ सहोत्पद्यन्तेऽतवः षड्धोतेति[1] षाण्मास्य[4]
एष पशुबन्ध उक्तो भवत्यथाप्युदाहरन्ति षट्सुषट्सु मासेष्वा-
हिताग्निना पशुना यष्टव्यं भवत्यु[1]भे काष्ठे अभियजेत[1]
माघमासे[5] धनिष्ठाभिरुत्तरेणैति· भानुमानर्धाश्लेषस्य आवणस्य १०
दक्षिणेनोपनिवर्तत इत्येते काष्ठे भवतस्तदन्ततो ऽनीजानस्य[6]

---

१ The reading of this passage is wholly uncertain; I have accepted the reading of M (on वण्ड cp. XVII. 25 and 26); सर्वांश्चितिः सपिंडां चितिं सपुरीषां U H; सर्वांश्चितीः सपिंडां चितिं सपुरीषां G, सर्वांश्चितीः संपिंडां - - - चितेसपुरीषां Be, सर्वांश्चितीः संवसा - - चितिं सपुरीषां Ben.

२ Thus G (sec. m.), which however, as do all the other MSS. exc. U, reads ०ह्वांताःशा० instead of०ह्वान्तःशा; निगदेदेवंह्यांतः शालिका G (pr. m), निगदेदेवंह्यास्याहांताः शालीका M., निगदेदेह्याहांताः शालिका H, निगदेदेवंह्याहांतः शालिका U, निगदेदेवंह्यां - - - ह्वांताः शालीका Be, निगदेदेवंह्याभांताः शालीका Ben.

३ Thus M Ben U G (sec. m), ०पूर्वै Be, आनुपूर्व्य H G (pr. m.).

४ Thus Be U G and the Viv. (one copy); षण्मास्य M H Ben and the Viv. (another copy).

५ ०मासेन Ben U (sec. m.).

६ Are we to read with the Vivaraṇa. ऽनीजानꣳ ?

[. 334. 6. संवत्सरो नातीयादथ चातुर्मास्येषु सोमेषु पञ्चहोता सप्तहोतु स्यानं प्रत्येत्यथ य एष चातुर्मास्यसंयोजनो निर्मन्थ्य उत्सीदत्येष पशुसंयोजन एव[१] भवति । परिधौ पशून्नियुञ्जीतेति[२]
340. 17. ब्राह्मणमेतद्यूपा एव तदस्माकं भवन्त्यथ[३] महापितृयज्ञे स्त्रीर्ण
५ बर्हिर्भवति न वेदिमालिखति न स्तम्बयजुर्हरति नाज्यानि गृह्णीते । स यत्र तृतीयसवने धिष्ण्यान्विहरति तदजसं मार्जालीयं करोति । महाहविर्भिश्चरित्वा समासन्नेषु हविःषु गार्हपत्ये महापितृयज्ञहवींष्यपयित्वा तैर्मार्जालीये प्रचरेदाहवनीये मारुत्या प्रचरेदन्तमेवावभृथः[४] परीयात्तस्य प्रथमा
१० चितिः पुरीषवती[५] मन्त्रवती भवतीति । प्रथमैवास्य चितिः पुरीषवती मन्त्रवती भवत्यथेतरास्तूष्णीका । यांयां चितिꣳ सपुरीषां ब्रुवते सामैवास्य चितिः पुरीषवती मन्त्रवती भवत्यथेतरास्तूष्णीकाः । ॥ २९ ॥ अष्टादशः ॥

[. 343. 1, sqq. अथेम एकाहास्तेषां यान्यहान्यनादिष्टान्यग्निष्टोमा इत्येव
१५ तानि जानीयादथाहीनरात्रिसत्रेषु यान्यहान्यनादिष्टान्युक्थ्या
344. 12. इत्येव तानि जानीयान्माध्यंदिनीया एवैनं चमसा निम्रजन्तो

---

१ एष the MSS.

२ पशुं instead of पशून् M.

३ Thus M G U H Be; एतद्यूपा एवतस्माकं भवत्यथ Ben.

४ Thus Ben (only चरेत् instead of प्रचरेत्) ; चरेदंतमोवभृथः G H, चरेदंतमोवभृथः U, चरेदंतमेनावभयः Be, प्रचरेदंतमेनवावभृथः M; cp. XXVI. 25 : 308. 3.

५ सपुरीषवती MSS.

यन्नीति[१] । सदस्यासीनं माध्यंदिनीया एवैनं चमसा निमृ-
II. 344. 13. जन्नो यन्ति भक्षार्थास्तुर्विꣳग्र एष भवति । शुक्रामन्थिनोः
II. 345. 4. सꣳस्रावेणाभिषिञ्चतीति । यजमानायतन आसीनꣳ शुक्रा-
II. 345. 9. मन्थिनोः सꣳस्रावꣳ समानीयाभिषिञ्चति[२] । चतुष्टोम एष
भवति । सप्त हवीꣳषि प्रातःसवनीयाननुवर्तन्त इत्याग्नेयो ५
ऽष्टाकपालः पौष्णश्चरुः सावित्रो[३] द्वादशकपालस्त्वाष्ट्रो ऽष्टा-
कपालो वारुणो दशकपालो वैश्वदेवश्चरुर्मारुतः सप्तकपाल
II. 346. 4. इत्यष्टौ हवीꣳषि प्रातःसवनीयाननुवर्तन्त इत्याग्नेयो ऽष्टाकपालः
सौम्यश्चरुः सावित्रो[३] द्वादशकपालो बार्हस्पत्यश्चरुरग्नीषोमीय
एकादशकपालः सारस्वतश्चरुर्वारुणो[४] दशकपालो द्यावापृथिव्य १०
II. 346. 17. एककपाल इति । यत्किंच राजसूयमृतेसोमं तत्सर्वं भव-
तीति । मारुतं चाचैकविꣳशतिकपालं प्रतिषेधयत्यौपसदा-
II. 347. 14. ग्नेष्टोरर्धचतुर्दशेरेव[५] मासैः संतिष्ठते । यत्किंच राजसूयमनु-
त्तरवेदीकं[६] तत्सर्वं भवतीति । डिपशुं चाच पशुबन्धं प्रतिषेध-
II. 348. 19. यति[७] चातुर्मास्यानि चार्ध्यर्धनेष[८] मासेन संतिष्ठते । सिꣳहे १५

---

१ इति om. M Ben U.

२ Thus G H U Be, समवनीया० M, अवनीया० Ben.

३ The words द्वादश० unto सावित्रो (incl., l. 6) are given only by Ben, which, however, reads सावित्रो दशकपा० instead of सा० द्वादश० ।

४ Thus Ben, सावित्रश्च the other MSS.

५ Thus M Ben; ०षेधयंत्यो० Be U H, ०षेधयतीत्यो० G.

६ ०वेदिकं all, but cp. T Br. II. 7. 5. 2.

७ Thus Be, ०यंति the other MSS.

८ Thus G only; नार्ध० all the other MSS.

350. 14. व्याघ्र उत या पृदाकाविति ' किंदेवत्या उ खल्वियमाकृति-
र्भवतीति ' ॥ ३० ॥

354. 16. इन्द्राणीदेवतेत्येव[१] ब्रूयात्सप्तदशिना पशुवन्धेनेड्खाः
संभृत्य पशुग्रीर्षाणि च वायव्येन पशुना यजेतापि वा पुरस्ता-
५ देव तूष्णीꣳ[२] संभृताः[३] संभृत्य मन्त्रवतीं स्रुचꣳ संभृत्य तयानु-
356. 8. प्रलिप्य[४] ' नियुनक्त्युक्थ्यस्योपयामगृहीतो ऽस्यग्नये त्वा बृहद्वते
वयसत उक्थायुवे यन्ते अग्ने बृहद्वयस्तस्मै त्वा विष्णवे त्वा
जुष्टं गृह्णामीति ' परिमृज्य सादयत्येष ते योनिरग्नये त्वोक्था-
358. 14. युव इति ' नियुनक्ति ध्रुवस्य मूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या
१० मघवन्तसृताय जातमग्निम्[५]। कविꣳ सम्राजमतिथिं जनाना-
मासन्ना पात्रं जनयन्त देवाः ॥ उपयामगृहीतो ऽसीन्द्राय
त्वा मघवते जुष्टं गृह्णामीति ' परिमृज्य सादयत्येष ते योनि-
359. 3. रिन्द्राय त्वा मघवत इति ' नियुनक्ति पात्नीवतस्योपयाम-
गृहीतो ऽसि बृहस्पतिसुतस्य त इन्दो[६] इन्द्रियावतः पत्नीवन्तं
१५ ग्रहं गृह्णामीन्द्रा[७] पत्नीवा इति ' नियुनक्ति हारियोजन-

---

१ इंद्राग्नी॰ Ben.

२ तूष्णीमेव M.

३ संभृतां all, but cp. the Vivaraṇa: तूष्णीं संभृता उक्षा संभृत्य ।

४ Thus M, तयानुप्रपलिप्य Be, तयानूपलिप्य G (sec. m.), तयानुलिप्य Ben H U.

५ जातमिंद्रमग्निं M.

६ Thus M G U, इंद्रो the other MSS.

७ Uncertain; ॰मींद्रा॰द G (sec. m.), ॰मींष्या॰ Be, ॰मींद्राग्रा॰ H ॰मींद्रग्न्या॰ U, ॰मीऽद्राग्रा - उ Ben, ॰म्यग्रा॰ M.

स्योपयामगृहीतो ऽसि रोहिदसि रोहिद्योजनो रोह्यो स्याता वज्रस्य भर्ता पृश्नेः प्रेता तस्य ते देव सोमेष्टयजुष स्तुतस्तोमस्य शस्त्रोक्थस्य रोहिदन्तं ग्रहं गृह्णामि रोही स्थ रोह्योर्धानाः सहसोमा अग्नये स्वाहेति। यो ऽग्निष्टुतेन्द्रस्यर्ग्स्तमुत्सादयेद्यो दन्द्रस्तुत्यग्निस्यर्ग्स्तमुत्सादयेच्चित्या अन्या देवताः। किंदेवत्यानि ५
II. 360: 10. खल्वतिरिक्तस्तोत्राणि भवन्तीत्याश्विनानीत्येव ब्रूयाद्यच्च[1] किंच रात्रिमुपातिरिच्यते सर्वं तदाश्विनमितीन्वेकमथापरमाग्नेयं[2] प्रथममैन्द्रं द्वितीयं वैश्वदेवं तृतीयं वैष्णवं चतुर्थमिति।

॥ ३१ ॥ एकोनविंशः ॥

II. 366. 11. स यो ग्रीष्मस्य जघन्याहःसु प्रजहितेषु[3] यवेष्विति। प्रमृदि- १
II. 366. 12. तेष्वित्येवेदमुक्तं[4] भवत्यधिकरणेनेत्येवेदमुक्तं भवत्यृत्विजः[5] पदे-
II. 367. 1. नाङ्गापयतीति[6] तत्पूर्वं[7] वेत्यथैनमभ्यज्य पवयित्वोदानयतीति। सिद्धमत्राग्निष्टोमिकं कर्म जानीयादोत्तरस्मादुपघातादेतस्मिंस्तु काले चीणि बर्हींष्यृषि यजुषा कुर्याद्दीक्षणीयायाः

---

१ °स्यदि M.

२ °मितीन्वेक°, °मितीचेक°, °मितिन्वेक° the MSS.

३ Thus M G (sec. m.) and the Viv.; व्रजितेषु Be, व्रजतितेषु H U G (pr. m.), व्रजंतितेषु Ben.; the meaning is, acc. to the Viv., प्रपक्वेषु।

४ प्रमुदिते° Ben.

५ भवतीत्यृत्विजः Ben.

६ पदंना-पयतीति Ben, पदंनाङ्गायंतीति Be U, पदंनाङ्गयंतीति G, पदंवाङ्गयंतीति H, पदंनासीदयतीति M, but द cancelled.

७ Conjectural reading. तत्पूर्वंवत्यथै° Ben G (sec. m), तत्पूर्वंत्यथै° Be H U M G (pr. m.).

प्रायणीयाया आतिथ्याया इत्यथ निर्वपेद्दोहणीयां प्रायणीयामातिथ्यादाज्येन[1] वर्तयेद्यावद्वथा[2] आगच्छेयुः[3] सहनिरुप्तमाज्यं तिसृषु स्थालीषु विगृह्णीयाद्यो दोहणीयायै सम्[4] स्था[5] तया[6] दोहणीयाम् संतिष्ठापयिष्यन्[7]प्रणीताभिः प्रायणीयस्य
368. 2. 4 प्रतिपद्येतैष[8] एवातिथ्याया उपक्रमो भवतीति । चित्सेन माण्डेन वत्सतरेण राजानं क्रीलोह्यातित्यं निर्वपतीति । चिष्टायणेनेत्येवेदमुक्तं[9] भवति[10] । कथमु खल्वस्य मन्त्रानभिनमये-
368. 3. च्चिदसि[11] मनो[12] ऽसि[12] धीरसि दक्षिणो ऽसि यज्ञियो ऽसि क्षत्रियो ऽस्यदितिरस्युभयतःशीर्षा[13] म न: सुप्राङ् सुप्रत्यङ्
1 0 संभवेत्येकगणा[14] उपसदो भवन्तीति । पूर्वाह्णिका एवैता उक्ता
68. 13. भवन्ति । खलेवालौ यूपो भवतीत्येतामेवैषां[15] मेधीं कुर्वन्ति ।

---

१ ? Thus Be U H, ०यामाज्येन G, ०यांपृषदाज्येन M, Ben utterly corrupt.

२ Thus the Vivaraṇa; all the MSS. are hopelessly corrupt; G has the least corrupt reading यावद्यमागच्छेयुः ।

३ Thus M G U Be, संस्थाया H, संस्थान Ben.

४ Thus M G U, प्रतिपद्येतैष Be Ben, प्रतिपद्येतेषणया H.

५ ०ष्टायनेने० MSS. exc. Ben.

६ भवतीति MSS. exc. M.

७ ०भिसंनमये० G.

८ मनासि MSS. exc. H.

९ Thus Be G U Ben, ०शिरो H, ०शीर्षासि M.

१० ०गुणा MSS.

११ ०त्येतयैवैषां Ben; are we to correct: ०त्येतामेवेषां (iṣā)? Viv. एतामेव क्षत्रियवामार्थं कुर्वन्ति ।

स खलेवाली यूपस्तस्मै कटे परमिव चषालभाजनं भवतीत्या-
II. 369. 1. कुट्[1] दत्येवेदमुक्तं भवत्यथैतान्यशूनुपाकरोत्यग्नीषोमीयमाग्नेय-
मनूबन्ध्यमिति[2] यमा एवैते छागाः समानयोनयो भवन्ति[3]
तेषामुक्तं चरणमथास्याꣳ सद्यस्क्रियामनुक्रियां परिक्रियामति-
क्रियामवभृथप्रभृत्यस्तमिते[4] यज्ञपुच्छं[5] तासां प्रथमैव सरथा[6] ५
प्रथमा चित्सोमक्रयणी प्रथमाग्निहोत्रोच्छेषणव्रतोथास्याꣳ[7]
सद्यस्क्रियामनुक्रियां परिक्रियामतिक्रियां चिन्नदिस्तनैक-
स्तनव्रतस्य[8] रूपाणि[9] कुर्वन्ति[10] कं[11] उ[12] खल्वेकाहे दृष्टः[13]
संनिवापो भवतीति[14] व्रात्यस्तोमे चेन्द्राग्न्योश्च कुलाय दत्येव
II. 371. 5. ब्रूयादथास्मिन्व्रात्यस्तोमे[15] बहव एकस्मै दीक्षन्ते[16] ऽदीक्षिता[17] १०
II. 373. 8. एवैनान्याजयन्ति[18] दण्डोपानहꣳ[19] ग्रामुलाजिनमिति[20] ग्रा-

---

१ Thus G M Ben, ॰कट्ट U H. ॰क्रुट्ट Be; the Viv. reads चाकुट and details: चाहतखानं निम्नतलम्।

२ Instead of अतिक्रियाम् here and l. 7 the MSS. read अभि॰, अवि॰ or दुति॰।

३ Thus corrected; सरथाः Be M G, सुरथाः H U, सपथाः Ben.

४ Corrected; ॰षषन्न(ट्ट तोमंथास्यां M G U Be, ॰षषवतनमथास्यां H Ben.

५ Corrected; ॰कस्तनव्रतरूपाणि Ben H, ॰कट्टनस्य रू॰ M Be G U.

६ Thus M G Be U, कस्त H क्क Ben.

७ दृष्टीः Ben, दृष्टं Be.

८ Thus M Ben, ॰थैनस्मिन्व्रा॰ the other MSS.

९ Thus M G; दीक्षते Be U H, एकस्मिन्नदीक्षते Ben.

१० दीक्षित ... जयति H.

११ ? दंडोपानद्दनं G (sec. m.) Ben, दंडोपद्दननं G (sec. m.), दंडोमन-द्दनं Be, दंडोपनद्दन H, दंडोपिगद्दनं M.

मुलकानामु[1]ह दर्भमिश्राः[2] कम्बला भवन्ति स च भवति[3] श्वेतं[4] चौरक्षाजिनम्[5] ॥ ३२ ॥

74.3. 4. स एष[6] ज्येष्ठानामग्निष्टोम एष एव सन्कनीयसामुक्थ-
386. 6. श्चतुष्टोमं पूर्वमहर्भवति पञ्चस्तोममुत्तरꣳ[7] रथो[8] हविर्धानं
386. 8. ९ कुर्यात्तन्यरूपमुत्तरं हविर्धानमुत्सीदेयुः शकटमन्वा दौ चय-
स्त्रिꣳशौ मध्यत स्तोमौ भवत इति पृष्ठ्यस्तोमावेवैतावित-
स्तामुतश्च[9] प्रतिलोमौ[9] भवतो ऽथामावास्यायां[9] प्रतिममस्य
83 10 चान्द्रमसं पिण्डपितृयज्ञं दद्यात्तं ब्रह्मणः सन्नं पर्युपविश्य
भक्षयन्ति यदृतं मन्यन्ते तेन ब्राह्मणं ब्राह्मणो वै वर्णानाꣳ
१० श्रेष्ठो[10] ऽग्निर्देवानामित्येतेन वा भक्षयेदपि वा व्याहृतीभि-
83. 12. श्चतुष्टोम एष भवतीति[11] चतुरुत्तरीय[12] एष[13] दिग्गां चतु-

---

१ Thus M Be and Viv.; ग्रामुलाका॰ the other MSS.

२ Corrected according to the Viv., दर्भमिश्रा M G (sec. m.), दर्भमि Ben, गर्दभमिश्रा Be U H.

३ भवंति MSS.

४ श्वेतां MSS.

५ चोर॰ Ben (च-चौरक्ष-अजिनम्)।

६ एष Ben and Viv.; एव the other MSS.

७ Thus M only; ॰मुत्तरमथो the other MSS.

८ Thus M G (sec. m.) Be Ben; ॰तस्माप्रति॰ U H G (pr. m.).

९ Refers acc. to the Vivarana to the दुरश (XVIII, 37).

१० Thus M Ben, ज्येष्ठो G U Be H.

११ Ben om. इति, rightly?

१२ Corrected; ॰त्तरीयादेष M G U Be, ॰त्तरीयादष H, ॰तराथावदेय Ben.

II 392. 6. स्तोमो भवत्यथाग्निष्कानान्यग्नये[1] ऽवभृथप्रभृत्यस्तमिते यज्ञ-
II. 395. 8. पुच्छं[2] तस्य दशसु वहिष्यमानः शते सहस्रे ऽयुते नियुते प्रयुते[3]
ऽर्बुदे न्यर्बुदे समुद्रे मध्ये ऽन्ते परार्धे पद्धे[3] पल्वे नित्यमुक्ता[4]
मनसैव स्तुवानो मन्यत एतावति[5] मे[6] स्तुतमित्यथ सक्तप्रवर्ग्यं
II. 405. 18. एकमेवाग्निहोत्रमथाग्निष्कुनस्कर्णयज्ञे[7] तिलमिश्रमग्निला म- ५
त्स्यान्खादित्वा[8] चारमाचं[9] पिबेदथ सामपथे संविशेत्स्वप्नादेव
II. 406. 8. स्वप्ने गच्छति[7] राग्निकृतं[10] धान्यं ददाति मरायकृतं धान्यं
II. 407. 4 ददातीति[7] मृतकृतमित्येवेदमुक्तं भवति[7] प्रचरन्ति प्राञ्चः
प्रत्यञ्चः प्रचरन्तीति[7] यः प्रत्यङ् विहारो दक्षिणतऽपचार
एष भवत्येतेनैवापि सर्वतोमुखो व्याख्यात[7] एतेन सहस्र- १०
शाखो[7] ऽथैनमिह[11] पवयित्वामुत्र पवयन्तीति[12][7] सिद्धमत्रा-

---

१ कानांड० (or कानांद० ?) M.

२ Om. G U.

३ पद्धे G U Ben and probably also M; पद्मे Be, द्वे H; are we to correct here and XVIII. 43. वद्धे ?

४ Thus Ben; नित्यमुक्ष्य the other MSS.

५ Thus M G U; एतावतिमेव H, एतावतीमे Be, एतावतीमेव Ben.

६ ०स्वादित्वा H.

७ Thus G U; ०माच M, चारमाच H, चरमच Ben, मचारमाचं Be.

८ राग्नी० G Be U H.

९ Conjectural reading; वैनमिह MSS (वैरनशुह M). I have not been able to point out the passage in the text proper here referred to.

१० ०यतीति G (sec. m.) Be.

412. 4. ग्निष्टोमिकं कर्म जानीयादुत्तरस्यैव[1] ज्ञापनाय[1] स द्वौ चिरात्रौ[2] कुरुत एकं च द्विरात्रमिति[3] । द्वौत्रोपसद्भिरेवास्यैतान्यहान्यभिविधत्ते । ऽहीनविधो[4] ऽति यज्ञं दद्यात्तदिदं[4] प्रोक्तं यदकृप्तꣳ सूचतः । मामयिकं लेव क्रतुयोग[5] यज्ञे यज्ञमुपलक्षये-
5 तेति बौधायनो यज्ञे यज्ञमुपलक्षयेतेति बौधायनः । ॥

३३ ॥ विꣳशः ॥

॥ इति षड्विꣳशः प्रश्नः ॥

। कर्मान्तꣳ समाप्तम् ।

---

१ Thus the MSS.; read ॰उत्तरस्यै च ?

२ द्विरात्रौ G U.

३ चिरा॰ MSS. exc. M.

४...४ Wholly uncertain; ॰हीनविधोतियज्ञदयात्तदिदं G, हीनविधोतियज्ञं दद्यात्तदिदं U, हीनविधौतियज्ञदयात्तदिदं Ben Be, हौनविधोतियज्ञं दधातौदं H, हौनवियोनियज्ञं दद्यात्तिदिदं M. The Viv. seems to point, at least also to the reading यज्ञं दद्यात् ।

५ Thus M G U H, क्रतुयेसंग Be, क्रतुयेसंग Ben.

गच्छेद्यत इन्द्र भयामहे स्वस्तिदा विशस्पतिरित्येताभ्याꣳ स्रुवाऽऽहुतीं जुहुयादभये वा पुनर्यजेत [1] [1]सर्वचोपाꣳशुप्रभृति वाच[2] स्थानानाꣳ स्वराचरपदवृत्तभ्रेषेष्वाभिर्गीर्भिर्यदतो न ऊनमित्येतया स्रुवाऽऽहुतिं जुहुयात्सर्वचानाज्ञातप्रायश्चित्तेष्वनाज्ञातं पुरुषसंमित इत्येताभ्याꣳ स्रुवाऽऽहुतीं जुहुयात्सर्वचेष्वावर्हिषः [1] प्रयाजानूयाजानां[3] पाकचाकर्मसु[4] यत्पाकचा मनसेत्येतया स्रुवाऽऽहुतिं जुहुयात्सर्वच स्रुक्चे भिन्ने छिन्ने भग्ने[5] नष्टे[5] चामे विपर्यास उद्दाह[6] ऊनातिरिक्ते वा[7] यन्न आत्मनो मिन्दाभित्पुनरग्निश्चुरदादित्येताभ्याꣳ स्रुवाऽऽहुतीं जुहुयात्सर्वेष्वग्न्युपघातेषु पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसवः समिन्धतामित्येतया समिधमादध्यादेतयैव स्रुवाऽऽहुतिं जुहुयात्सर्वेषु यज्ञक्रतुषु पत्नीः संयाज्य प्राङेत्य ध्रुवामाप्याय्य ध्रुवातः सर्वप्रायश्चित्तानि जुहोति ब्रह्म प्रतिष्ठा मनस इत्येतेनानुवाकेन प्रत्यृचमथ वै भवति समिष्टयजूꣳषि जुहोति यज्ञस्य समिष्ट्यै [1] यद्वै यज्ञस्य क्रूरं यद्विलिष्टं यदत्येति यन्नात्येति यदतिकरोति यन्नापिकरोति

---

१ In H U the prāyaścitta सर्वचेष्वावर्हिषः (l. 5) is given here, but cp. T. Br. III. 7. 11. 5.

२ वाचि U, वावि H.

३ °नुयाजा° H Tr.

४ पाकचकर्मसु B Tr.

५ Om. Tr, B; the last om. also भिन्ने छिन्ने।

६ ? उद्दाह Tr, वुद्दाहो H, उद्दाह B U, विपर्यासेदूरदाहे C'; the Viv. explains as उल्लेखने।

७ Om. Tr.

तदेव तैः प्रीणातीति ब्राह्मणमेतान्येव ब्राह्मणविधिविहितान्याप्यायनानि[१] मन्त्रवन्ति[२] भवन्तीति बौधायनो ' मन्त्रगणास्मातानि नैमित्तिकानीति शालीकिः ' ॥ २ ॥ प्रथमः ॥

अथ कपालकरणे रथचक्रचित्याङ्कत्यस्वग्रफमाचञ् स्थानं कल्पितं भवति ' संकल्पो[३] ऽधिकारः कपालवृद्धिः कपालह्रासो वा कपालानामनभिप्रथने व्याहृतीभिराहवनीये स्रुवाङ्कृतीर्जुह्वयाद्भूर्भुवः सुवरित्येतावदेव नानाप्रथने चातिप्रथने चाथ हविषामग्रतद्रवदाहोत्सेकनिस्रावे[४] प्रायश्चित्तिरग्रते रुद्राय स्वाहेत्याहवनीये[५] स्रुवाङ्कृतिं जुह्वयाद्वे वायवे विदग्धे निर्ऋत्यै ' यदि दग्धञ् स्याद्यत्तच[६] ग्रृतञ् स्यात्तेन[७] प्रचरेदथ यदि सर्वमेव दग्धञ् स्यादपो ऽभ्यवहृत्य मिन्दाङ्कृतौ जुह्वयादथान्यं निर्वपेदाज्येन वा प्रचरेत्सौ ' व ततः प्रायश्चित्तिर्यस्यैवैष[८] दिग्धुत्सिच्येत तस्यैतस्यै देवतायै स्रुवाङ्कृतिं जुह्वयाद्यदि प्राग्नये यदि दक्षिणतो यमाय यदि पश्चाद्वरुणाय यद्युत्तरतः

---

१ U ins. sec. m. नित्यानि. B ins. प्रायश्चित्तानि नित्यानि ।

२ मंचवर्षवंति B and U (sec. om.)

३ संकल्पे B.

४ °स्रावेषु Tr.

५ आहवनीये om Tr. B.

६ Thus C' Tr. and Viv., स्यात्तच H, स्याद्यच B U.

७ अथ Tr. ins. after स्यात् ।

८ Thus also the Vivaraṇa.

सोमाथाथ[1] यदि सर्वत एवोत्सिच्येतैताभ्यः सर्वाभ्यो देवताभ्यः स्रुवाऋतौर्जुह्वयात्तमाज्येनाप्यायनीभ्यामाप्याययत्याप्यायस्व सं त इत्यथ हविषासुद्रासनकाले पतनस्खालनखण्डनोद्वर्तनसंसर्पणविपरीतव्यवायकरणेषु[2] [3]व्याहृतीभिराहवनीये स्रुवाऋतौर्जुह्वाङ्भुवः सुवरित्यथान्तरेण वेद्युत्करावुदङ्नि- ५
ष्क्रम्या तमितोरुदङ्निःसृत्य[4] व्याहृतीरुक्त्वा व्याहृतीभिरेव प्रतिपद्यते[5] ॥ ३ ॥

व्याहृतयस्तु[6] चतुष्पादा नवार्धगाश्च षडक्षराः ।
चतुर्णामपि वेदानामादिमध्यावसानिकाः[7] ॥
मन्त्रोनं वातिरिक्तं वा दुरिष्टं वापि यद्भवेत् । १०
व्यपोहयन्ति[8] पाप्मानं तस्माद्व्याहृतयः स्मृता इति ॥

यद्यृक्षो यज्ञभेद आगच्छेद्भूरिति गार्हपत्ये जुह्वयाद्यदि यजुष्टो भुव इत्यन्वाहार्यपचने यदि सामतः सुवरित्याहवनीये यदि सर्वतः सर्वा जुह्वयाद् ।

---

१ अथ om. B U.

२ Instead of °फलन° B: कालन°।— Before संसर्पण° B U have वलनवेपन°।

३ Before व्या° A B ins. प्रायश्चित्तं, C′ प्रायश्चित्तिर्।

४ Thus U C′, °परिहृत्य H (pr. m.), °पहृत्य Tr H (sec. m.), संसूरथाथ B.

५ °पद्यते Tr H, °पद्येते B U C′ (प्रविशेत् the Viv.)

६ व्याहृतीस्तु U only.

७ °सानकाः H U.

८ Thus H U B C′, पोहति च Tr.

उद्भृते तु पुरोडाशे वेपिते स्यन्दिते[१] तथा।
भिन्ने सꣳसर्पणे चापि[२] प्रायश्चित्तं कथं भवेदिति॥

विज्ञायते

उद्भृते तु[३] कुलꣳ हन्याद्वेपिते नश्यति प्रजा[४]।
भिन्ने सꣳसर्पणे चापि यजमानः प्रमीयत इति॥

अथ[५] पतनफालनखण्डनोद्वर्तनसꣳसर्पणेषु[६] प्रसिद्धमुदास्य बर्हिषदं कृत्वा प्रभूतेन सर्पिषावसिच्याभिमन्त्रयते किमुत्पतसि किमुत्प्लोष्टाः शान्तः शान्तेरिहागहि[७]। अघोरो यज्ञियो भूत्वासीद सदनꣳ स्वमासीद सदनꣳ स्वमिति। ब्रह्मणे वरं दत्त्वान्तर्वेद्यासादयेत्तस्याꣳ सꣳस्थितायाꣳ सुरभिमतीं निर्वपेत्तस्याꣳ सꣳस्थितायां तन्तुमतीं निर्वपेत्।

आयुष्मत्यस्तु कर्तव्या उत्तराश्छन्दसः[८] क्रियाः।
हविर्भेषविधिस्त्वेषः[९] विहितस्तत्त्वदर्शिभिरिति॥

---

१ स्यंदिते Tr. C'.

२ वापि U.

३ Thus C' U Tr, नु H, B om.

४ प्रजाः U C'.

५ Instead of अथ Tr ब्राह्मणम्।

६ B again °कालन° instead of °फालन°।

७ शांतैरि° Tr.

८ ? Thus U Viv. (sec. m.), °राःछंदसः H, °राश्छांदसः C', °राछंदसः Viv. (pr. m.) Tr B.

९ हविर्भेष° Tr.

स्कन्ने ग्रहणनिर्वापे[1] द्रव्याणां चानुमन्त्रणे ।
यस्मिन्काले विजानीयात्तत्कुर्यात्कर्मसꣳस्तरे[2] ॥
प्रणवो व्याहृतयश्चैव[3] यज्ञ एष परो ऽवरः ।
तस्माद्यज्ञस्य यत्स्कन्नं विपरीतं च यद्भवेत् ।
तत्सर्वं व्याहृतीभिः[4] कुर्यादन्यत्र च वषट्कृतात् ॥ ५
अजानद्भिः कृतं यच्च त्वरमाणैश्च यत्कृतम् ।
व्याहृतीनां प्रयोगेण यत्कृतं कृतमेव तदिति ।
कपालानां प्रमाणानि ब्रूयादाध्वर्यवे विधौ ।
समानि चतुरश्राणि द्व्यङ्गुलानि समन्ततः ॥
हविर्विकाराणां प्रमाणेन समविषमाणि[5] वर्धयन्तीति[6] १०
बौधायनः[7] ॥ ४ ॥ द्वितीयः ॥

अथारणिगतानामात्मगतानामजस्राणामन्वाहितानाꣳ[8] मवनगतानां चाग्नीनामुद्धातानां[9] प्रायश्चित्तिररणिगतं मथित्वा विहारं कल्पयित्वा गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतु-

---

१ ग्रहणनि॰ Tr.

२ ? Thus Tr B, सꣳस्तरेत् C′, संचरेत U H

३ Thus H Tr C′, °हृतिश्च B U.

४ Thus Tr, °तिभिः H C′ U (pr. m.), °हृतिः B, °हृति U (sec. m.)

५ च ins. Tr B U (sec. m.).

६ Thus Tr U (sec. m.), वर्धयतीति B, वर्धयेदिति C′ H U; the Vivarana periphrases छेदयन्ति ।

७ अजस्राणाम् om. Tr.

८ वाग्नी॰ U H.

गृहीतं गृहीत्वाहवनीये संतनोति[१] जुहोति मनो ज्योतिर्जुषता-माज्यं विच्छिन्नं यज्ञꣳ समिमं दधातु। या दृष्टा उषसो निमुचश्च ताः संदधामि हविषा घृतेन स्वाहेत्येतत्प्रायश्चित्त-मनुगते ऽङ्कते ऽभ्युदिते ऽभिनिमुक्ते चेतत्परिविक्तस्यैतत्परि-
५ विन्नस्यैतत्परिविविदानस्यैतत्सोमवामिने[२] सोमातिपविताय[३] भक्षान्नरितस्यैतद्भक्षरहितस्यैतत्परोष्टस्यैतत्परियष्टुरेतदेव यस्य पुरुषो रथो ऽश्वो गौर्महिषो वराहो ऽहिर्मृगः श्वा वान्यद्वा श्वापदमन्तराग्नौ[४]गच्छेदेतदेव[५] [६]यस्याग्नेरेकदेशमपहरेयुरेतदेव सर्वास्वेवाग्निहोत्रस्यार्तिषु मनस्त्या प्रायश्चित्तिः क्रियत इति दृष्टा
१० वसीयान्भवतीति ब्राह्मणम्॥ ५॥ तृतीयः॥

अथ दर्शपूर्णमासयोश्चत्वार ऋत्विजस्तेषामेकस्मिन्नविद्यमाने त्रयः प्रचरेयुर्द्वौ वार्थे[६] यद्येक एव स्यात्पुरा प्रयाजेभ्य आज्य-स्थाल्याः स्रुवेणोपघातमेकाध्वर्यवप्रायश्चित्तानि जुहोति जुष्टो वाचो भूयासं जुष्टो वाचस्पतये देवि वाक्। यद्वाचो मधुमत्त-

---

१ Thus Tr, संतनिं C′, संतनि B U, संतति H.

२ Thus (and cp. Āp. IX. 12. 11) B; after परिविन्नस्यैतत् Tr H C′ U ins. परिविदानस्यैतत्; Tr reads instead of परिविविदान॰ परिविदान॰।

३ ॰पवितस्यैतत् U C′.

४ After गच्छेत् H C′ and U ins. the following passage (which however, is put between brackets in U): एतदेव विष्णूच (H. C′ विद्यामूच) पुरोषस्लोहितरेतोमांसास्थिमज्जामेध्याध्याधाने समारोप्य मथित्वा पवमा-नेष्टिर् (॰नेष्टिस्तु U).

५ Before यस्य B U H C′ ins. अथ।

६ च found only in Tr C′ and the Vivaraṇa.

स्मिन्मा धाः सरस्वत्यै स्वाहा ॥ इमामेवाश्विना यज्ञस्य यदाचो यदुरिष्टम्। तदश्विनौ भेषजेन संदधाताꣳ[1] स्वाहा ॥ चातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रꣳ हवेहवे सुहवꣳ शूरमिन्द्रम्। ह्वये नु शक्रं पुरुहूतमिन्द्रꣳ स्वस्ति नो मघवा धात्विन्द्रः स्वाहा। यन्मे मनसश्छिद्रं यदाचो यच्च मे हृदः। देवास्तच्छमयन्तु सर्वꣳ सोमो बृहस्पतिश्च स्वाहा ॥ यद्दिद्वाꣳसो यदविद्वाꣳसो मुग्धाः कुर्वन्त्यृत्विजः। अग्निर्मा तस्मादेनसः श्रद्धा देवी च मुञ्चताꣳ स्वाहा ॥ यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्यां यन्मातरं पितरं वा जिहिꣳसिम। अग्निर्मा तस्मादेनसो गार्हपत्यः प्रमुञ्चतु दुरिता यानि चक्रम करोतु मामनेहसꣳ स्वाहा ॥ ब्रह्मत्वे हौत्र आध्वर्यव आग्नीध्रे याजमाने[2] चैक एव यज्ञे यत्पर्याणि[3] तन्मे[3] देवा रचन्तां प्राणान्मे मा हिꣳसिषुः स्वाहा ॥ अहं ब्रह्माहꣳ होताहमध्वर्युरहमाग्नीध्रोऽहं यजमान एक एव यज्ञे पर्याणि[3] तन्मे[3] देवा रचन्तां प्राणान्मे मा हिꣳसिषुः स्वाहेत्येकाध्वर्यवप्रायश्चित्तानि कृत्वान्तर्वेद्यासीनः सर्वा देवता यजतीति विज्ञायते।

अतिक्रान्तेषु होमेषु पर्वस्वाग्रयणेषु च।
अरण्योर्ध्रियमाणेषु कथं तन्त्रं न लुप्यते ॥

---

१ Thus H C′, संधातारौ Tr, संदधातारौ B U.

२ Om. H C Tr.

३ Thus Tr B; पर्वणितंमे or तन्मे C′ H U. I take पर्याणि as standing for परियाणि, 1st conj. praes. cp. अपर्याण।

ग्रुचिश्च पावमानी च तन्तुमानथ पाथिकृत्।
एता दृष्टयः[1] प्रयोक्तव्यास्ततस्तन्त्वं[2] न लुप्यते॥
ग्रुचिः शोधयते पापं तन्तुस्तन्त्वं न लोपयेत्।
पथिकृत्यन्यानमारोहेत्[3] पावमानी तु पावयेदिति नु[4]
बौधायनस्य कल्पो[5] दर्शे व्यतीते पाथिकृती कार्या पौर्णमासे व्यतीते वैश्वानरी कार्योभये व्यतीत उभे[6] कार्ये बहुषु व्यतीतेष्वन्वारम्भणीया[7] स्यादिति[8] शालीकिः॥ ६॥ चतुर्थः॥

अथ यद्यरणी जीर्णे स्यातां जन्तुभिर्मन्थनेन वा समाने नवे अन्ये अरणी आहृत्यामावास्यायामुपोष्य[9] श्वो भूते दार्शेनेष्ट्वा तस्मिञ्जीर्णे शकलीकृत्य गार्हपत्ये प्रक्षिप्य प्रज्वाल्य दक्षिणेनोत्तरारणिमादाय[10] मध्येनाधरारणिमुपर्यग्नौ धारयन्नपत्युद्बुध्यस्वाग्ने प्रविशस्व योनिमन्यां देवयज्यां वोढवे जातवेदः। अरण्या अरणिमनुसंक्रमस्व जीर्णां तनुमजीर्णया निर्णुदस्वेत्यथ[11] ते योनिरृत्वियं इत्यरण्योरग्नीन्समारोह्य[12] मन्थन-

---

१ दृष्टीः प्रयुञ्जीत ततः Tr.
२ Thus Tr, ॰त्यंथानारोहेत् C', ॰न्थानमारोहेत् B, ज्ञानमारोहयेत् H U.
३ नु given by U C' only.
४ उभये B U.
५ ॰भणी Tr.
६ कार्येति U.
७ ॰मावास्यायामुपोष्य om. Tr B.
८ ॰रणीमादाय H.
९ निर्णु॰ Tr; after °दस्वेति H U C' ins. अथ।
१० ॰ग्निं instead of ॰ग्नीन् B; ॰रोप्य Tr B.

स्यावृता गार्हपत्यं[1] मथित्वा[1] विहारं कल्पयित्वा गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये संतनीं[2] जुहोति मनो[3] ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञꣳ समिमं दधातु। या दृष्टा उषसो निमुचश्च ताः संदधामि हविषा घृतेन स्वाहेत्यथाग्नये तन्तुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति[4] ५ शरावं[5] दक्षिणां ददाति[4] सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठते[4] ॥ ७ ॥ पञ्चमः ॥

अथारण्योर्व्यापत्तिं[6] व्याख्यास्यामो[4] ऽष्टाभिर्निमित्तैर्विन-ष्ट्यमेध्यश्चाण्डालशूद्रवायसपतितरासभरजस्वलाभिश्च[7] सꣳ-स्पर्शने ऽरण्योर्विनाग्नेस्तयोरुत्सृज्य[8] समाने नवे अन्ये[9] अरणी १० आहृत्याग्निमहमग्न्याधेयमरणिगतं[10] पुनराधेयं नष्टारणी अप्सु निमज्जति[11] भवतं नः समनसावित्यथोत्तरां छित्त्वा भित्त्वा

---

१ Tr om. मा० म०, B om. मा°।

२ Thus Tr B U, संततिं H C′.

३ All the MSS. abbreviate the mantra.

४ Thus Tr C′ H and the prāy. candrikā; शरावं B U.

५ अथातोरण्यो० H U C′;— ०र्व्यापत्ती० Tr.

६ ष्टभि० instead of ष्टाभि० Tr B U.— ०चण्डाल० Tr.

७ ? Thus (°स्तयोर्द°) Tr C′ and the Viv., °प्रायोर्द° H, °स्तायोर्द° B U.

८ Om. H U.

९ ? ०सह० Tr C′ H B and the Viv., ०गत० U— ०माग्न्या० Tr.— ०रणिगतं Tr and the Viv., ०रणीगतं C′ H U ०रणगतं B.

१० निमज्जति B C′, निमज्य Tr H B and the Viv.

अकलीक्षत्य मन्थनसामर्थ्यꣳ समारोपणसामर्थ्यं मन्थनशेषं वा प्रमन्थनं[१] च कुर्यात्समस्तशब्दवर्जꣳ संतिष्ठते ऽरण्योर्व्यापत्तिः ॥ ८ ॥ षष्ठः ॥

अथ हविर्दोषान्व्याख्यास्यामो यथैतन्नीलमक्षिकाशातिका[२] मत्कुणश्वेलशिरसोर्यूके[३] कीटो वा पिण्डकारी स्यात्क्षुद्रकीट-मक्षिकापिपीलिकावर्जꣳ श्वमार्जारनकुलकुक्कुटमर्कटध्वाङ्क्षाखु-पुरीषसिक्पदकेशश्मश्रुनखकुनखपूतिद्रव्यस्वेदासृक्स्नेहाश्रुकासच-वध्यार्द्रव्रणैर्वोपहतमन्यैर्वोपहतꣳ[४] रजस्वलया वा स्पृष्टं तथाप्रय-तेन[५] भ्रूणघ्नेन वा दृष्टं तथापपात्रेणामेध्ये वा देशे स्कन्नं दुष्टꣳ हविरपो ऽभ्यवहरन्ति ग्रीते[६] भस्मनि वा निधापयति[७] मिन्दाऊती कृत्वाथान्यन्निर्वपेदाज्येन[८] वा प्रचरेदपि[९] तु[१०]

---

१ Thus B H and the Viv.; प्रयनं U C′, प्रमंथं Tr.

२ Thus (•शातिका i. e. •शाशातिका according to the Viv.), B and the Viv., •शांतिका H C′. •शौतिका U.; Tr om.

३ Thus (•श्वेल•) U H C′ and the Viv., •श्वेल B, •चेल• Tr.

४ •क्षवध्या• my conjecture; •क्षवध्या• Tr, •क्षवथा• H, •क्षवध्या• U, •क्षवथा C′, •वर्ध्या• B.; the Viv.: क्षवथुः क्षुतं।

५ •प्रयतेन H; अप्रयतो नामाशुचिः the Viv.

६ शीत Tr C′.

७ •यंति Tr H U.

८ •थान्यन्नि• Tr, •थान्यनि• B, •थान्यंनि• C′ U, •थार्ज्यनि• H.

९ After प्रचरेत् H U C′ ins. सैव तत्र प्रायश्चित्तिर्।

१० Thus Tr C′ Viv. (sec. m.), नु H U B Viv. (pr. m.).

खलु चित्रसंस्कारमाज्यं[1] ब्रुवत इति[2] मिन्दाऽऽहुती ऽऽहुत्वा मनस्वतीं जुहोति[3] सैव ततः[4] प्रायश्चित्तिः[5] ॥ ९ ॥ सप्तमः ॥

अथातो ऽग्नीनामुद्वातानां प्रायश्चित्तिराऽऽहुतयः संस्कारार्था दृष्टा भवन्ति[6] चतुर्होतार इत्येके[7] व्याहृतय इत्येके[8] मिन्दाऽऽहुती इत्येके[9] मनस्वतीत्येके[10] महाव्याहृतय[11] इत्येके[12] ५ ऽथ यदि सर्व एवोद्वायेयुरायतनेभ्यो ऽरण्योरग्नीन्समारोह्य[13] मन्थनस्थावृता गार्हपत्यं मन्थतीतः प्रथमं जज्ञे अग्निः स्वाद्योनेरधि जातवेदाः। स गायत्रिया[14] त्रिष्टुभा जगत्या देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन्निति[15] छन्दोभिरेवैनꣳ स्वाद्योनेः प्रजनयतीति ब्राह्मणम्[16] अथ यदि मथ्यमानो न जायेत यत्रान्यं पश्येत्तत आहृत्य होतव्यमित्यथान्यमत्वरमाणः[17] पुनर्मन्थेदथ यदि १० जात एवोद्वायेत्समारोपणमन्त्रं जपित्वा पुनरेव मन्थेदथैनमुप-

---

१ °संस्कारतमा° U (pr. m.) Viv. (sec. m.), °सꣳस्कारतमा° C'.

२ ततः Tr, तत U B H C'.

३ H U C' add इति विज्ञायते।

४ Om. Tr C'.

५ °रोत्य B U H.

६ गायत्र्या MSS.

७ After ब्राह्मणम् H C' insert the passage (l. 11-12): अथ यदि... पुनरेव मन्थेत्।

८ Instead of the words: अथान्यमत्वरमाणः ... पुनरेव मन्थेत् (l. 11-12) H C' have (and cp. Rudradatta on Âp. IX. 2, 3): लौकिकमग्निमाहृत्य विहृत्याग्नीन्नारणी निधाय जुहुयात्पुनरेवात्वरमाणो मन्थेदुक्तं मन्थनम्; these last two words not in C'.

तिष्ठत दृषे रय्यै रमस्व महसे युन्नायोर्जे ऽपत्यायेत्यथैनमुपसमिन्द्धे सारस्वतौ त्वोत्तौ समिन्धाताꣳ सम्राडसि विराडसीत्यथैनमुपसमाधायान्वाहार्यपचनमाहृत्य ज्वलन्तमाहवनीयमुद्धृत्य न्युप्योपसमाधाय[1] गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा दशहोतारं मनसानुद्रुत्याहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने स्वाहेत्यथ प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्ङाद्रुत्य[2] गार्हपत्ये दशात्मकं ब्राह्मण एकहोतेत्येतस्यानुवाकस्य दश सुवाङ्कृतीरथ यद्यन्वाहार्यपचन उद्यायेद्गार्हपत्यादेनमुद्धृत्यान्वाहार्यपचने चतुर्होतारं जुहोति गार्हपत्ये दशात्मकमथ यद्याहवनीय उद्यायेद्गार्हपत्यादेनमुद्धृत्याहवनीये पञ्चहोतारं जुहोति[3] गार्हपत्ये दशात्मकमथ[3] यदि सवनगतानामग्नीनामाग्नीध्रीय[4] उद्यायेच्छालामुखीयादेनमुद्धृत्याग्नीध्रीये षड्होतारं जुहोति शालामुखीये दशात्मकमथ यद्यौत्तरवेदिक आहवनीय उद्यायेदाग्नीध्रीयादेनमुद्धृत्यौत्तरवेदिक आहवनीये सप्तहोतारं जुहोत्याग्नीध्रीये दशात्मकम् ॥ १० ॥

एतयैवावृतैकस्मिन्नुद्राते द्वयोर्वा प्रतिविभज्य होतृभ्रुञ्जयाद्ब्राह्मणीस्तेजस्ताः समस्तास्व जुञ्जयात्तथा मिन्दाञ्जतो जुञ्जया-

---

१ These two words found in C′ H U (in U they are cancelled), U ins. अथ after ०धाय।

२ These two words om. Tr C′ H.

३ H B read उत्या and insert जुञ्जयात् after दशात्मकम्।

४ सवनगतानामग्नीनाम् om. Tr.

न्मनस्वतीं चेदाहवनीये जुहुयात्सैषाजस्राणामन्वाहिताना॰ मवनगतानां चाग्नीनामुद्वातानां प्रायश्चित्तिरेतदेव[1] होमकाले ऽन्वाधानवर्जमथ यस्याग्निरुद्धृतो[2] ऽङ्कते ऽग्निहोत्र उद्वायेदिति यथासूत्रं[3] वा कुर्यादपि वा गार्हपत्यादिध्मादीप्य[4] मन्थन-मधिमन्थनमुपसमिन्धनमित्येतान्मन्त्वाग्निगदेपि[5] वा ज्योति-ष्मतीमिष्टिं निर्वपेदपि वा ज्योतिष्मतीभ्यामृग्भ्यां पूर्णाहुतिं जुहुयादपि वा ज्योतिष्मतीः॰ स्रुवाहुतिं जुहुयादग्नये ज्योति-ष्मते स्वाहेतीष्टपूर्णाहुतिस्रुवाहुतीनां पूर्वपूर्वं विधिं बलीया॰-समाचार्या ब्रुवते[6] तत्रोदाहरन्ति

येये विशेषा लघवो यत्रयत्रोपलक्षिताः। १०
कर्म तैर्न प्रसङ्गेन कुर्यादापत्सु तद्धनम्[7] ॥
विशेषान्सर्ववेदेभ्यः[8] प्रयत्नेनोपधारयेत्[9]।
कर्मणां प्रविचारार्थमापत्सु[10] च समाप्नुयादिति ॥

---

१ Thus C' H B U (pr. m.) and the Viv.; •त्तिर्वै Tr, •त्तिरेवाथ यदि U (sec. m.).

२ यस्यस्याग्नि• Tr.

३ Viz. according to the ritual exposed in XIII. 7 : 124. 1.

४ Instead of ध्मादीप्य H U उद्वास्य।

५ अधिमंथनम् found in C' Tr H U (pr. m.).

६ तद्धनं H U.

७ •देवेभ्यः H Tr and once in the Viv.

८ प्रयत्नेनो• B.

९ प्रतिचारा• B U.

यदि प्रमङ्क्तेन ऊतं च[1] लौक्ये[1] मुग्धैर्वा[2] वालैर्ऊतꣳ स्यादिहतं[3] च पत्या तानरण्योरग्नीन्[4] समारोह्योदवसाय[5] मथित्वाग्नीन्विहृत्य पूर्णाऊतिस्तन्तुमती च कार्येत्यथ यद्यप्रमङ्क्तेन ऊतं च[6] लौक्ये[6] मुग्धैर्वा[7] वालैर्ऊतꣳ[8] स्यादिहतं च पत्या ताभ्याहृतीभिर्विहृत्य पूर्णाऊतिस्तन्तुमती च कार्येति[9] ॥ ११ ॥ अष्टमः ॥

अथ वै भवति[10] निर्ऋतिर्वा एतस्य यज्ञं गृह्णाति यस्या कस्यां च हविः क्षायति[10] यद्यवदानानि विन्दन्ति नाच प्रायश्चित्तं कुर्वन्ति[9] दहति ह वा एषो ऽध्वर्युरवदानानि[9] समू[11]हैतान्येष[11] तर्पयति[11][9] दहति ह वा एष य[12] आज्यं[12]

---

१ ? चलौक्ये Tr U, चलोक्ये C′ the Viv., चेलौवे H, चेलौक्ये B.

२ Thus B C′, मुग्धैनेवा H, मुग्धेनवा Tr U the Viv.

३ विहृते H U.

४ Thus Tr and the Viv., त्वानारण्यो० H, थारण्यो० B U, तारण्यो० C′.

५ समारोप्योदवसाय H U, समारोप्य B, समारोह्य Tr C′.

६ Thus Tr C′ the Viv., चैलोक्ये B, क्षालोक्ये H, लौकिक्ये U.

७ Thus B, मुग्धेनवा H, मुग्धेनवा U C′, मुलेग्धनवा Tr.

८ Thus Tr B, वालैर्ऊतꣳ C′, वालैर्वाऊतं H U.

९ These three words not in H Tr.

१० Thus (and cp. Āp. IX. 1. 17) Tr B U the Viv. क्षारयति C′, क्षपर्यति H.

११ समूहैतान्येष संतर्पयति U, समूह्यैतान्येष तर्पयति Tr, समूहैनान्येष संत० H, समूहैनंतान्येष संत० B, समूहैतान्येषः संत० C′.

१२ Thus Tr and the Viv., यदाज्यं the other MSS.

पुरस्ताद्हुत्वाथावदानानि जुहोत्याज्येनोपरिष्टान्नाभिघारयति। तेषाꣳ संदग्धानां न देवास्तृप्यन्ति[१] न यजमानो ऽथ हैनान्येष संतर्पयति य आज्यं पुरस्ताद्धुत्वाथावदानानि जुहोत्याज्येनोपरिष्टादभिघारयति। तेषाꣳ संदग्धानां तृप्यन्ति[२] देवास्तृप्यति[२] यजमानो[२]। ऽथ यद्याग्नेयात्पुरोडाशादग्नीषोमौ यजेताग्नीषोमीयादाग्निं यजेत नैतत्प्रदानमित्याहवनीये स्रुवाहुतिं जुहुयाद्यद्वो देवा अतिपादयानीति। देवपवित्रमाग्नेय्यो याज्यापुरोनुवाक्या देवपवित्रमैन्द्रियो[३] देवपवित्रं प्राजापत्या देवपवित्रं व्याहृतय इत्यथ यदि होता याज्यापुरोनुवाक्यासु मुह्येत सर्वाभिराग्नेयीभिर्यजेतेति। विज्ञायते ऽग्निः सर्वा देवता इत्यैन्द्रीभिर्विज्ञायत[४] इन्द्रो वै सर्वा देवता इति। प्राजापत्याभिर्विज्ञायते प्रजापतिः सर्वा देवता इति। व्याहृतीभिर्विज्ञायते सर्वा वा ऋचः सर्वाणि सामानि सर्वाणि यजूꣳषि यद्व्याहृतय इत्यथ यदि यजमानो याजमानेषु मुह्येत व्याहृतीभिरेवान्तरेण वेद्युत्करौ प्रपदन[५] व्याहृतीभि-

---

१ देवतास्तृ॰ U (sec. m.).

२ Thus Tr, देवा (or देवता) स्तृप्यंत्यथ यज॰ U (sec. m.) B, देवास्तृप्यंति यजमानो H; C′ incomplete.

३ Thus U, ॰मिंद्रियो C′, ॰मैन्द्रो Tr U the Viv., ॰मैन्द्रिया H.

४ After the instrumental here and infra some of the MSS. ins. वा।

५ प्रपादनं Tr. C′.

रेवोपनिष्क्रमणं व्याहृतीभिरेवानुमन्त्रणं[1] विज्ञायते[2] सर्वा वा ऋचः सर्वाणि सामानि सर्वाणि यजूंषि यद्व्याहृतय इत्युपामते ह वै यज्ञं देवा[3] अन्तरिता[4] इदमु नो ह्विर्न ऋतं तद्धोष्यत[5] इत्या स्विष्टकृत इत्येक । एडाया इत्येक । आनु-
५ याजेभ्य[6] इत्येक । आ ग्रंयुवाकादित्येक । आ समिष्टयजुष इत्येक । ऊर्ध्वं चेत्समिष्टयजुषः स्मरेत्सꣳस्थाप्यैतामिष्टिमन्वा-मिष्टिमनुस्रवणं तन्वीत । यज्ञो ह[7] वै[8] यज्ञस्य प्रायश्चित्ति-रिति विज्ञायते ॥ १२ ॥ नवमः ॥

अथ सांनाय्यदुहो[9] धयेयुश्चेद्वत्सा वायव्यया[10] यवाग्वा[10]
१० सायं यजेतापिकस्यां दुग्धायां न[11] धीतां[11] दोहयेद्दुग्धाभिः सꣳस्थाप्यादुग्धानां[12] वत्सानपाकृत्य स्वः सांनाय्येन यजेत ।

---

१ च ins. H U C'.

२ देवता H C'.

३ Thus H U C', अंतरिता Tr B.

४ तस्माद्धो॰ Tr.

५ Thus, not आनू॰ the MSS.

६ देव Tr.

७ साङ्गार्याद्धो Tr, साय्यदुहो H.

८ Thus C' Tr and the Viv.; वायव्यावा यवाग्वा B C', वायव्या-यंवाग्वा C'.

९ ? नाधीतां Tr, नधीता B, नपीतां H U C'. The Vivaraṇa peri-phrases: अन्यामानीय तां दोहयीत (sic) ।

१० ॰स्थाप्य दुग्धानां Tr H.

सायंदोहस्येदार्तिमार्च्छेदिन्द्राय[1] व्रीहीञ्चिरुण्योपवसेदिति यथा-समाम्नातमपि वा प्रातर्दोहं द्वैधं कृत्वान्यतरदातच्य[2] सायं-दोहस्थाने कुर्याच्छृतस्थान[3] इतरत्प्रातर्दोहस्येदार्तिमार्च्छेदैन्द्रं वा माहेन्द्रं वा पुरोडाशं निरुप्य तेन दध्ना सह प्रचरेदुभयं चेदार्तिमार्च्छेदैन्द्रं[4] पञ्चशरावमोदनं निर्वपेदिति। प्रसिद्ध- ५
माग्नेयेन प्रचर्यैन्द्रेण प्रचरेत्सर्वाणि चेद्धवींष्यि दुह्येयुर्नश्येयु-रपहरेयुर्वाज्येनैता देवताः प्रतिसंख्यायमिद्वैतामिष्टिमन्या-मिष्टिमनुक्रमणां[5] तन्वीत। यज्ञो ह[6] वै[6] यज्ञस्य प्रायश्चित्ति-रिति विज्ञायते। ॥ १३ ॥ दशमः ॥

अथातश्छन्दस्यनाम्नातानि[7] ऊतानुमन्त्रणानि व्याख्या- १०
स्यामो। वैमृधमिष्टमनुमन्त्रयत इन्द्रस्य वैमृधस्याहं देवयज्य-येद्रियाव्यसपत्नो वीर्यवाञ्छ्रीमान्भूयासित्यसपत्नो वीर्यवान्भूया-

---

१ After इन्द्राय C′ H U and the Viv. ins. वा महेन्द्राय वा but cp. T Br. III. 7. 1. 6.

२ ॰न्यतरमाप्त्य B U, ॰न्यतरदाप्त्य C′.

३ कृतस्थान इतरत् only in H U C′.

४ आर्तिमार्च्छेत् om Tr H C′.

५ प्रतिसंख्यामि॰ Tr; C′: प्रतिसंख्यायामि॰; the Viv. and B U as given in the text.

६ ह वै Tr.

७ The Prāyaścitta candrikā makes the interesting statement, that these anumantraṇa formulas are taken from the Kāṭhaka (कंठोक्ताः sic). Some of them occur indeed in the Kāṭhaka (v. i: 44. 5 sqq.).

समिति वा[२] । पर्यन्यस्याहं देवयज्यया सुयवसो[१] भूयासꣳ । सोमस्याहं देवयज्यया प्र प्रजया च पशुभिश्च जनिषीय सुरेता रेतो धिषीयेति वा । सवितुरहं देवयज्यया स्वस्तिमान्यज्ञमान्भूयासꣳ । सरस्वत्या अहं देवयज्यया वाचमस्याद्यं पुषेयꣳ । सरस्वतो ऽहं देवयज्यया श्रद्धामना भूयासं । पूष्णो ऽहं देवयज्यया पुष्टिमान्यज्ञमान्भूयासं[३] । मरुतामहं देवयज्यया प्राणैर्ऋध्यासं । विश्वेषां देवानामहं देवयज्यया प्राणैः सायुज्यं गमेयं । द्यावापृथिव्योरहं देवयज्ययोभयोर्लोकयोर्ऋध्यासं भूमानं प्रतिष्ठां गमेयमिति वा । वाजिनामहं देवयज्यया रेतस्वी भूयासं । वरुणस्याहं देवयज्यया धर्मभाग्भूयासं । कस्याहं देवयज्यया ग्रविष्ठो[४] भूयासं । विश्वकर्मणो ऽहं देवयज्यया विश्वानि कर्माण्यवरुन्धीयादित्या अहं देवयज्ययाꣳहसो मुच्येय । वायोरहं देवयज्यया रत्नभाग्भूयासꣳ । सूर्यस्याहं देवयज्यया सुदृग्रीको भूयासमग्नाविष्णवोरहं देवयज्यया वीर्यवान्भूयासं । विष्णोरहं देवयज्यया

---

१ H U C′ ins. पर्जन्यमिष्टमनुमन्त्रयते H U C′, and thus each time further on, mutatis mutandis, before each formula (e.g. after सुयवसो भूयासमिति सोमष्टिमष्टमनुमन्त्रयते सोमस्याहं etc.). But cp. the expression (p. 342. 2.) यथादेवतमिष्टमनुमन्त्रयते ।

२ सूयवसो Tr only.

३ पशुमान् in Tr C′ and Prāy. candrikā only.

४ ग्रचिष्ठो Tr B.

ग्निपिविष्टो भूयासमर्यम्णो ऽहं देवयज्यया सुवर्गं[1] लोकं गमेयमिति। यथादेवतमिष्टमनुमन्त्रयत[2] एवमनादिष्टानष्टाकपालानाग्नेयविकारानाचक्षत एकादशकपालानग्नीषोमीयविकारान्दादशकपालान्वैश्वदेवविकारानेककपालं भूमिकपालं च द्यावापृथिव्यविकारावतो[3] ऽन्यानाग्नेयविकाराꣳस्त्वरून्सौम्यविकारान्दधिपयश्रामिक्षापयसः[4] सांनाय्यविकारा[5] वनस्पतिः खिष्टकद्विकार। उपाꣳशुयाजानुपाꣳशुयाजविकारानाचक्षत[6] इत्यथाप्युदाहरन्ति[7] हविःसामान्यं देवतासामान्यं कपालसामान्यमिति हविर्देवताकपालसामान्ये हविःसामान्यं बलीय[8] इत्यपि[8] वास्य यज्ञस्यागुर उदृचमग्नीयेति सार्वत्रिकम्। १०

॥ १४ ॥ एकादशः ॥

॥ इति सप्तविꣳशः प्रश्नः ॥

---

१ Thus U C′ Prāy. candr., स्वर्ग Tr B H.

२ ॰दैवत॰ H U C′.

३ Thus B U H Viv., ॰विकारानतो Tr C′.

४ Thus (॰विकारान्दधि॰) U C′ and Viv.; ॰विकारांदधि॰ Tr, ॰विकारादधि॰ H, ॰विकारानिति शालीकिर B. — C′ breaks off after पयश्रामिक्षापयस्म (sic).

५ Thus Tr U B, ॰विकारान् H.

६ Thus U; ॰कारावचत इत्य॰ H, कारानित्यथा Tr B.

७ Thus B H U and the Viv., बलीयोऽपि Tr.

अथ वै भवति यः पापयक्ष्मगृहीतः स्याद्यो वापरुध्येत देवेभ्य ऋषिभ्यः पितृभ्यो गोभ्यो ब्राह्मणेभ्य[1] एनाभिगस्तो ऽभिगस्यमानो वा रहस्येद्या यजेतेत्येतयेद्या यज्यमाण उपकल्पयते हिरण्यं[1] तस्याः प्रज्ञात उपवसथो[1] ऽथ प्रातर्जुते ऽग्निहोत्रे पुरापां प्रणयनाद्गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने येन देवाः पवित्रेणात्मानं पुनते सदा। तेन सहस्रधारेण पावमान्यः पुनन्तु मा स्वाहेत्येतरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीय एव जुहोति प्राजापत्यं पवित्रꣳ ह्येतद्यामꣳ हिरण्मयम्। तेन ब्रह्मविदो वयं पूतं ब्रह्म पुनीमहे स्वाहेत्येतरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीय एव जुहोतीन्द्रः सुनीती सह मा पुनातु सोमः स्वस्त्या वरुणः समीच्या। यमो राजा प्रमृणाभिः पुनातु मां जातवेदा मोर्जयन्त्या पुनातु स्वाहेत्येतय पृष्ठ्याꣳ स्रुत्वापः प्रणीयाग्नये ऽꣳहोमुचे ऽष्टाकपाल इति दग्धहविषमिष्टिं निर्वपति अपधित्वासादयति[1] तस्याः सन्नद्ध सामिधेन्यः[1] समिध्यमानां च समिद्धां चान्तरेण पावकवत्यौ धाय्ये दधात्यपामिदं न्ययनं नमस्त इति द्वे[2][1] पावकवन्तावेवाज्यभागावग्नौ[3] रक्षाꣳसि सेधति शुक्रशोचिरमर्त्यः। शुचिः पावक ईड्य इति

---

१ B U ins. पशुभ्य, which is neither found in the Prāy. pradīpa देवेभ्यः पितृभ्य ऋषिभ्यो गोभ्यो ब्राह्म॰ Tr, देवेभ्य ऋषिभ्यो ब्राह्मणेभ्यः पितृभ्य H.

२ द्वाभ्यां Tr B, द्वे H.

३ एव given by Tr only.

पुरोनुवाक्यामनूच्य यत्ते पवित्रमर्च्यग्ने वितनमन्तरा। ब्रह्म तेन पुनीमह इति यजति[1] यो धारया पावकया परिप्रस्यन्दते सुतः। इन्दुरश्वो न कृत्वियः[2] इति पुरोनुवाक्यामनूच्य कलशेषु धावति पवित्रे परिषिच्यते। उक्थैर्यज्ञेषु वर्धत इति यजत्यथ हविषामग्नेर्मन्वे प्रथमस्य प्रचेतस इत्येतस्मिन्ननुवाके याज्यापुरोनुवाक्याः सहसंयाज्या भवन्त्यथ[3] पुरस्तात्स्विष्टकृतः सुवाऊतीरुपजुहोति पवमानः सुवर्जन इत्येतेनानुवाकेन प्रत्यृचं[4] प्रसिद्धेडाथान्वाहार्यमासाद्य हिरण्यं ददाति[5] समानं कर्मा पत्नीसंयाजेभ्यो[6] ऽथ पुरस्ताद्बृहस्पतेः सुवाऊतीरुपजुहोति यद्देवा देवहेडनमित्येतेनानुवाकेन प्रत्यृचम्[7] संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा[8] विसृजते व्रतमेतयैव यजेतर्तुव्यतिक्रमे[9] दारव्यतिक्रमे ऽयोनौ वा रेतः सिक्त्वैतयैव यजेत पातकोपपातकसंयुक्तो[10] दादशाहं महापातकसंयुक्तो मासं पुण्यमिच्छन्संवत्सरमृतुं वा तामेतां महापवित्रेष्टिरित्याचक्षते मृगारेष्टिरिति वा रहस्येष्टिरिति बौधायनः[11] ॥ १ ॥ प्रथमः ॥

---

१ Thus Tr U H, कृत्व्य B.

२ भवन्तीत्यथ Tr.

३ यजेतर्त्वतिक्रमे Tr.

४ पातकोवपातक० Tr, पातकोपातक० B. The Viv.: पातकोपपातकः महापातकानां रहस्यकृतानाम्।

५ Tr B H repeat the last three words.

यथो एतत्सो ऽपरिमितं प्रवसतीति[1] न संवत्सरमति प्रवसतीत्येवैदमुक्तं भवति स उ चेदति प्रवसेत्पविचेष्ट्या यजेतेत्येतयेष्ट्या यक्ष्यमाण उपकल्पयते हिरण्यं[1] तस्याः प्रज्ञात उपवसथो[1] ऽथ प्रातर्ऋते ऽग्निहोत्रे पुरापां प्रणयनाद्गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने येन देवाः पवित्रेणात्मानं पुनते सदा। तेन सहस्रधारेण पावमान्यः पुनन्तु मा स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीय एव जुहोति प्राजापत्यं पवित्रं यतोद्यामꣳ हिरण्मयम्। तेन ब्रह्मविदो वयं पूतं ब्रह्म पुनीमहे स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीय एव जुहोतीन्द्रः सुनीती सह मा पुनातु सोमः स्वस्त्या वरुणः समीच्या। यमो राजा प्रसृणाभिः पुनातु मां ऽग्निर्वेदा मोर्जयन्त्या पुनातु स्वाहेत्यथ पृष्ठ्याꣳ स्तीर्त्वापः प्रणीयाग्नये पवमानाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति सरस्वत्ये प्रियाया उपाꣳश्वाज्यमग्नये पावकाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति सवित्रे सत्यप्रसवायोपाꣳश्वाज्यमग्नये शुचये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति वायवे नियुत्वत उपाꣳश्वाज्यमग्नये व्रतपतये[2] पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति विष्णवे शिपिविष्टायोपाꣳश्वाज्यमग्नये वैश्वानराय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति दधिक्राव्ण उपाꣳश्वा-

---

१ इति not in the MSS., but cp. III. 14 : 85. 2.

२ °तय इति Tr.

ज्यमिति | अपधित्वासादयति | तस्याः सप्तदश सामिधेन्यः | समिध्यमानां च समिद्धां चान्तरेण पावकवत्यौ धाय्ये दधात्यपामिदं न्ययनं समुद्र इति द्वे[1] | पावकवन्तावेवाज्यभागावग्नौ रक्षाꣳसि सेधति शुक्रशोचिरमर्त्यः। शुचिः पावक ईड्य इति पुरोनुवाक्यामनूच्य यत्ते पवित्रमर्चिष्यग्ने वितनमन्तरा। ब्रह्म तेन पुनीमह इति यजति | यो धारया पावकया परिप्रस्यन्दते सुतः। इन्दुरश्वो न कृत्विय इति पुरोनुवाक्यामनूच्या कलशेषु धावति पवित्रे परिषिच्यते। उक्थैर्यज्ञेषु वर्धत इति यजत्यथ हविषामग्न आयूꣳषि पवसे ऽग्ने पवस्वेत्यग्नेः पवमानस्योत नः प्रिया प्रियास्विमा जुह्वाना युष्मदिति सरस्वत्याः प्रियायाः अग्ने पावक म नः पावकेति पावकस्या विश्वदेवमा सत्येनेति सवितुः सत्यप्रसवस्याग्निः शुचिव्रततम उदग्ने शुचयस्तवेति शुचेर्वायुरग्नेग वायो शुक्रो अयामि त इति वायोर्नियुत्वतस्त्वमग्ने व्रतपा असि यद्वो वयं प्रमिनाम व्रतानीति व्रतपतेः प्र तत्ते अद्य किमित्ते विष्णो परिचक्ष्यं भूदिति विष्णोः शिपिविष्टस्य वैश्वानरो न ऊत्या पृष्टो दिवीति वैश्वानरस्य दधिक्राव्णो अकारिषमा दधिक्रा इति दधिक्राव्णो | ऽथ ऋतानुमन्त्रणमग्नेः पवमानस्याहं देवयज्यया शुचिः पूतो मेध्यो विपाप्मा ब्रह्मवर्चस्यन्नादो भूयासमग्नेः पावकस्याग्नेः शुचेरग्नेर्व्रतपतेरग्नेर्वैश्वानरस्याहं देवयज्यया शुचिः

---

१ द्वाभ्यां Tr B.

पूतो मेध्यो विपाप्मा ब्रह्मवर्चसन्नादो भूयासमित्यु पाꣳशु-
यजायामुपाꣳशुयाजवदित्यथ[१] पुरस्तात्स्विष्टकृतः सुवाऋतो-
रुपजुहोति पवमानः सुवर्जन इत्येतेनानुवाकेन प्रत्यृचमतिथि-
वत्यौ[२] दमूनवत्यौ संयाज्ये जुष्टो दमूना अतिथिर्दुरोण इमं
५ नो यज्ञमुपयाहि विद्वान्। विश्वा अग्ने अभियुजो विहत्य
शत्रूयतामाभरा भोजनानि॥ मर्जय्यो मृज्यते खे दमूनाः
कविप्रशस्तो अतिथिः शिवो नः। सहस्रशृङ्गो वृषभस्तदोजा
विश्वाꣳ अग्ने सहसा प्रास्मन्यानिति प्रसिद्धेडायान्वाहार्यमा-
साद्य हिरण्यं ददाति समानं कर्मा पत्नीसंयाजेभ्यो ऽथ
१० पुरस्ताद्बृहतः सुवाऋतीरुपजुहोति यद्देवा देवहेडनमित्येते-
नानुवाकेन प्रत्यृचꣳ संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा
विसृजते व्रतमेतयैव यजेताभिशस्तो ऽभिशस्यमानो वैतयैव
यजेतर्तुव्यतिक्रमे[३] दारव्यतिक्रमे ऽयोनौ वा रेतः सिक्त्वै-
तयैव यजेत संवत्सरमर्धपादमेकविꣳशतिरात्रं[४] वा तिर्यग्यो-
१५ निगताञ्ज्ञातीञ्ज्ञात्यन्तरे[५] वर्तमानान्दुष्कृतैरपरुद्धान्दग्ध पूर्वा-

---

१ °ग्रयाजविकारवदित्यथ H U.

२ °मत्यौ U.

३ Thus B U H and Prāy. candr.; Tr. omits the passage.

४ Thus (अर्धपादम्) H and Prāy. candr., °मूर्ध्वपाद° U, मध्यपाद° Tr B. The meaning acc. to the Vivaraṇa is: द्वौ मासौ।

५ ज्ञातीन Tr and the Viv. °ज्ञातान् U; B and H. om.

न्दशापरानात्मानं चेकविंशं[1] पङ्क्तिं च पुनाति न[2] च[2] पुनरावर्तत[2] इत्यथाप्युदाहरन्ति

वैश्वानरीं व्रातपतीं पवित्रेष्टिं तथैव च।
ऋताऋतौ प्रयुञ्जानः पुनाति दशपूरुषमिति[3]॥ २॥

द्वितीयः॥

अथातो नक्षत्रेष्टीर्व्याख्यास्यामो[4] ऽग्निर्वा अकामयताऽन्नादो देवानाꣳ स्यामिति ता ब्राह्मणेन[5] व्याख्याताः[4] सा या वैश्वाख्याः पौर्णमास्याः पुरस्ताद्दमावास्या भवति स सप्तसंवत्सरस्यापभरणीभिः[6] संपद्यते तस्यामारभेतेति[4] तस्या उपवसथे ऽरण्योरग्नीन्समारोह्योदवसाय[7] मथित्वाग्नीन्विहृत्याजस्रान्वापि वा[8] पौर्णमास्याममावास्यायां वोपपसेद्यस्यां[9] तन्नक्षम

---

१ Thus B U, विंशति H Tr and Prāy. candr.

२ These words omitted by Tr as also the following इति; the Prāy. candrikā reads न स पुन०।

३ Thus (and cp. Baudh. dhś. I. 2. 17, Vas. dhs. XXII. 10) Tr B (the last only ०पुरुष० and U (sec. m.) and Prāy. candr.; पवित्रेष्टिमृतार्तवौ। स्वगारेष्टिं प्रकुर्वाणः पुनात्याविꣳशतिं (or पुनाति वि०) कुलमिति H and U (pr. m.).

४ See T Br. III. 1. 4 sqq.

५ Thus Tr B U (sec. m.) ०भरणा H U (pr. m.) Prāy. candr.

६ ०रोथो० B U H Prāy. candr.

७ Om. U B.

८ उपवसेत् om. Tr.

संपद्यते । तचैषोऽत्यन्तप्रदेशो । हविरुच्छिष्टव्रतो[१] यजमानो[२] भवतीति विज्ञायतेऽपि वा जन्मनचत्रे कुर्यादायुष्कामस्य[३] यावज्जीवं[३] अवरार्ध्यो वा प्रयोगो । जीववन्तावाज्यभागौ यजत्या नो अग्ने सुकेतुना[४] त्वꣳ सोम महे भगमित्यथ[४]
५ निर्वपत्यग्नये कृत्तिकाभ्यो जुष्टं निर्वपामीत्यग्निं[५] कृत्तिका यजेति संप्रेष्यत्याग्नेयमष्टाकपालमनुमत्यै चरुमिति[६] सर्वत्रानुषजति नचत्रहविर्मध्ये । अपथित्वासादयति । तस्याः सप्तदश सामिधेन्यः । समिध्यमानां च समिद्धां चान्तरेण श्रीमत्यौ धाय्ये दधाति स्वारुहा यस्य श्रियो दृꣳहे ऽदाभ्यः पुरएतेति ।
१० रयिमन्तौ पुष्टिमन्तावाज्यभागौ[७] यजत्यग्निना रयिमश्नवद्गयस्फानो अमीवहेत्यथ हविषामग्निर्मूर्धा भुवो ऽनु नो ऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वमिति संचरयोर्याज्यापुरोनुवाक्या ।

---

१ °व्रतोपायी H U.

२ Om. Tr.

३ Thus reads Tr; the three other MSS.: °दायुष्कामस्यावरार्ध्यो; the manuscript tradition, however, seems to be defective, the Vivaraṇa runs: अपि वा जन्मनि क्रियेतायुष्कामः किं नच स्वजन्मनचत्रदेवत्याभिर्हिं यावज्जीवमथ वा अवरार्धः प्रयोगः जन्मनचत्रदेवत्याभिर्हिं जन्मनचत्रे चिरावर्तयेदायुष्कामोऽत ऊर्ध्वं यथाश्रद्धमायुष्कामस्य ।

४ The two mantras are given Sakalapāṭhena in B.

५ इति om. U B H.

६ इति om. Tr B H.

७ पुष्टिमन्तौ om. Tr.

नक्षत्रहविषामग्निर्नः[1] पातु कृत्तिका[2] इति यथासमाम्नातमथ पुरस्तात्खिष्टकृतः स्रुवाऋतीरुपजुहोत्यग्नये स्वाहा कृत्तिकाभ्यः स्वाहेति यथासमाम्नातम्[3] । खिष्टवत्यौ[4] संयाज्ये हव्यवाहम् खिष्टमिति । संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा । विसृजते व्रतम् ॥ ३ ॥ ५

एवमुत्तरमुत्तरं[5] प्रतितन्त्रमुत्तरउत्तरेऽहनि यजेत । विशेषान्व्याख्यास्यामः । प्रजापतिः सवितेत्युपाꣳशु सर्पेभ्य आज्येषाभ्य[6] आज्ये करभमिति । सर्वे यवा भवन्त्यधिश्रयण-काले तिरः पवित्रमाज्यमानीयाधिश्रित्य[7] तिरः पवित्रं कर-भानावपति[8] । पितृभ्यो मघाभ्यः पुरोडाशꣳ षट्कपालमिति । १० पैतृयज्ञिकेन निर्वपणप्रोक्षणाधिवपनसंवपनादीनि[9] व्याख्यातानि भवन्ति । तार्तीयसवनिकेन[10] मौम्येन प्रचरणकल्पो व्याख्यातो ।

---

१ •र्विषोऽग्नि• H.

२ Tr gives a longer citation of the pratika.

३ Tr. ins. अथ।

४ •कृतो U H.

५ एवमेवमु• U H.

६ Thus Tr; प्रतिमंचमु• H U, तंचमु• B and the Viv.

७ Thus (•त्रे•) B and Prāy. candr. as T Br. III. 1. 4. 7; •स्रे• U H Tr.

८ अधिश्रित्य given only by Tr.

९ Thus Tr B H and Prāy. pradīpa; •भमानयति U.

१० •संवपन• om. Tr; •संयवनादीनि the Viv.

११ •सवनीयेन Tr.

ऽथैतदायवे निष्पाये गव्ये दुग्धमिति[1] पयसः प्रातर्दोहवत्संस्कार[2]। आ[3] विशाखाभ्यामिष्ट्वा तदानीमेव पौर्णमासीमाज्येन यजेतार्थ श्वो भूते मित्रायानूराधेभ्यश्चरुमित्युत्तराभिरषाढाभिरिष्ट्वा[4] तदानीमेवाभिजिता यजेतार्थ श्वो भूते विष्णवे श्रोणाये पुरोडाशं चिकपालमित्युत्तरेषु प्रोष्ठपदेषु पुरोडाशं भूमिकपालमिति[5] कपालमात्रं[6] भूमौ परिलिख्याङ्गारमधिवर्तयति[7]। तस्यैककपालवत्संस्कार[8]। आपभरणीभिरिष्ट्वा[9] तदानीमेवामावास्यामाज्येन यजेतार्थ श्वो भूते चन्द्रमसे प्रतीदृश्याये पुरोडाशं पञ्चदशकपालमित्यभिनीयैवाहनि[10] निर्वपेदुदिते चन्द्रमसि प्रचरेत्तं एतमहोरात्राभ्यां चरुं निरवपतां द्यावां व्रीहीणां शुक्लानां च कृष्णानां न मवात्योर्दुग्धे श्वेताये च कृष्णाये चेत्यभिनीयैवाहनि[11] निर्वपेदस्तमिते प्रचरेदपि वा मन्थावेव निर्वपेत्मन्थावेव प्रचरेन्निर्वपणन्यायेन[12] प्रचरेदथैतमुषसे चरुमित्यभिनीयैव रात्रौ निर्वपेदुषसि प्रचरेदथैतस्मै नक्तचाय चरुं निर्वपति। यथा त्वं देवानामस्येवमहं मनुष्याणां भूयासमिति निर्वपण-

---

१ ? Thus Tr B; ॰रोथावि॰ H, ॰रोथवि॰ U.

२ ॰यानुराधे॰ Tr.

३ ॰मंचं Tr.

४ प्रति॰ U H.

५ ? Thus B; ॰रोथापभ॰ U, ॰रोषभ॰ H Tr.

६ इविर् ins. H.

७ निर्वपणन्यायेन प्रचरेत् in Tr only.

काले यजमानायतन आसीनो यजमानो जपत्यभिनीयैवाहनि[1] निर्वपेदुदितेषु नक्षत्रेषु प्रचरेदथैतꣳ सूर्याय नक्षत्रेभ्यस्त्वरुमित्यभिनीयैव रात्रौ निर्वपेदुदिते सूर्ये प्रचरेदथैतमदित्यै चरुमथैतं विष्णवे चरुमिति यजति[2]। यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञ एवान्ततः प्रतितिष्ठतीति ब्राह्मणं। वरो[3] दक्षिणा भवतीति[3] विज्ञायते ऽपाघावद्वा[4]। प्रसिद्धः पशुः। पार्थिकत्येष्ट्वा दर्शपूर्णमासाभ्यां यजेत नक्षत्रसत्रेण द्युतिरानन्त्याय। [5]ज्योतिषामयनेनेष्ट्वा पापं निर्णुद्य[6] ज्योतिष्टमुपजायते ऽप पुनर्मृत्युं जयतीति ह[7] स्माह[7] बौधायनः॥ ४॥

तृतीयः॥

नवैरेवामावास्यायां[8] पौर्णमास्यां[8] वा यजेत नवैवाग्नि-

---

१ हविर् ins. H.

२ Om. Tr.

३ वरा दक्षिणा भवन्तीति Tr.

४ Thus (and cp. the Journal of the German Oriental Society, Vol. LVII, p. 742) U Tr, पाद्यावद्वा B, पाकदा H. The Vivaraṇa runs: अपाघावद्वा दक्षिणा इति शेषः। यथा अपावासु ग्रूयन्ते दक्षिणाः तास्वन्विष्टि पष्ठौही वरान्दद्यात्कꣳसं च स्त्रियै चाभारꣳ सक्तञ्चा इति (cp TBr. III. 12. 4. 7).

५ Tr ins ज्योतिषा।

६ निर्नुद्य Tr.

७ Om. B.

८ Thus Tr H and the Viv.; ॰मावास्यां पौर्णमासीं वा U, नवैरेव पौर्णमासीममावास्यां वा B; the accus. instead of the locat. also Āp. VI. 30. 13.

होत्रं[१] जुहुयादपि वाग्निहोत्रौ वा[२] नवानादयित्वा[३] तस्याः पयसा जुहुयादपि[४] वा[५] नवानां[६] यवाग्वा[७] सायंप्रातरग्निहोत्रं जुहुयादपि वा गार्हपत्ये चतुःशरावमोदनꣳ अपयित्वाग्रयण-देवताभ्यः खिष्टकृच्चतुर्थीभ्यो[८] जुहुयादपि वा नवेरेव ब्राह्मणा-न्भोजयेत्[९] एष[१०] दृष्टोपचारकल्पो[११] हरितयवव्रमौधान्यौषधि-वनस्पतिमूलफलशाकानामनिष्टाग्रयणं[१२] यथाकामी[१३] स्यात्पक्ति-वैषम्याद्व्रीहिभिरिष्ट्वा[१४] व्रीहिभिरेव[१५] यजेता यवेभ्यो यवैरिष्ट्वा यवैरेव[१५] यजेता व्रीहिभ्यो ऽपि वा व्रीहिभिरेव[१६] यवैर्वा यजेत संतिष्ठन्त आग्रयणानि ॥ ५ ॥ चतुर्थः ॥

---

१ Thus H U and the Viv.; भवेरेवा॰ B Tr.

२ Thus U and the Viv., वा नवानदयि॰ Tr, वावानादयि॰ H, वैमानादयि॰ B.

३ Om. Tr; cp. Âp. l. c. 15.

४ Thus (as gṛhyasûtra and Hir. śrs. III. 8. 23) Tr B, ॰र्थीभ्यो (as Âp. l. c. 16,) H U.

५ Thus U and the Viv., ॰स एवैष Tr, H B om. स।

६ Thus Tr; दृष्टोपचार॰ B U, दृष्टोपचारि॰ H.

७ ॰शिंबी॰ instead of ॰श्मी॰ H; ॰फलमूल॰ instead of ॰मूलफल॰ U; ॰निष्ठापि instead of ॰निष्ठाग्रयणं (thus B U H and Viv.) Tr.

८ Thus B H, यथा॰ Tr U Viv.

९ Thus U and the Viv.; स्यासक्तिवै॰ B, स्यानाक्पंक्तिवै॰ H, स्यान्नान् पक्तिवै॰ Tr.

१० एव om. Tr.

११ एव om B U.

अथातः पशुप्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामः। स यदि पशु-
रुपाक्रतो वाग्येत यद्दस्य पारे रजस इत्येताꣳ जुह्वा नैमि-
त्तिकीं[1] द्वितीयां जुहोति यस्माद्वीषावाग्निष्ठास्ततो नो अभयं
कृधि। प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड नमो रुद्राय मीढुषे स्वाहेति[2]।
यस्माद्वीषावेपिष्ठाः पलायिष्ठाः समज्ञास्थाः शक्रदक्रथा मूत्रम- ५
क्रथा इत्येतेषु[3] निमित्तेषु य इदमकस्तस्मै नमस्तस्मै स्वाहेति
द्वतीयाꣳ। स यदि निषीदेद्यस्माद्वीषा न्यषद इत्येताꣳ जुह्वा
तं मेत्रावरुणदण्डेनोत्थापयेदन्येनोदुम्बरेण वोर्ध्वा उदुम्बर ऊर्क्
पशव ऊर्जैवास्मा ऊर्जं पशूनवरुन्द्ध इति ब्राह्मणमुदुम्बरे तिष्ठे-
त्युक्षमुदग्रेत्यश्वमुच्छ्रागेति छागमुन्नेषेति मेषमुदग्र इति १०
वग्रां। स उ चेन्नाक्रु पर्यग्निकरणाच्छियेत याश्वमेधे प्राय-
श्चित्तिस्तां जुह्वाथान्यं[4] तद्दैवत्यं[5] तदर्णं[6] तदयसं[7] तद्रूपं
तज्जातीयं पशुमालभेत। तस्योपाकरणादि सर्वमावर्तते निर्म-
न्थ्य सामिधेनीनच्छेषाघारसंप्रेषसंमार्गप्रवरप्रयाजवर्जमथ[8] यदि
तज्जातीयं न विन्देताजावयो[9] गोअश्वा इत्यन्योन्यस्य प्रति- १५

---

१ °त्तिकां H U.

२ इति only in U (sec. m.)

३ Thus U (pr. m.) इत्येषु B, इत्येवमेतेषु Tr, इत्येवमेदेषु H.

४ Thus (and cp. XVIII. 11 : 355. 15.) Tr B; H U om. अथ।

५ तदे° Tr and the Viv.

६ तदूर्णं तद्रूपं H U.

७ °सामिधेनित° Tr, °सामिधेनीस्त° H U.

८ Thus Tr, °ताजोवयो H U, °तांजावि B.

निधयो भवन्तीति[१] तेषां छागस्य[२] मेषस्योपाकरणीयावदाभे[३]ऽन्यतममालभेत[४] त्वाष्ट्रेण प्रचरणकल्पो व्याख्यातो[५] ऽथास्य[६] शरीरमपु प्रवेशयति न वा उवेतन्त्रियस आशानां त्वा विश्वा आशा दृति द्वाभ्याम्[७] ॥ ६ ॥

अथ यद्यङ्गहीनः पशू रूपतो वर्णतो वाग्नेयीमाग्नावैष्णवीमैन्द्रीं वायव्यां प्राजापत्यामिति च जुहुयात्तमेवोपाकुर्यादथ यदि वपामाहियमाणाꣳ श्येनो ऽपहरेच्छ्येदा[८] पात्र्याꣳ हिरण्यमन्वर्धाय[९] चतुर्गृहीत[१०] गृहीत्वाहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने उद्यन्त्सुपर्णो[११] न विभाति सर्वꣳ हिरण्यकुचिः सप्तरश्मिरा पुरस्तात्। सर्वेषु लोकेषु विभुः प्रविष्टो गातुमस्मिन्यज्ञे यजमानाय विन्द[१२] स्वाहेत्यथैतस्यै[१३] वपायै स्थाने यत्किंचिन्मेदोरूपमवाग्रिष्टꣳ स्यात्तदुत्पाद्य[१४] तेन प्रचरे-

---

१ भवंति B U H.

२ Partly conjectural reading; छागस्य मेषस्येदुपाकरणीयादुपाकरणीयानामन्यतम॰ U, छागवेदुपाकरणीया उपाकरणीयानामन्यतम॰ H, छागं च मेषं चोपाकरणीयावावालभेदन्यतम॰ Tr, छागमस्यमेषस्योपाकरणीयावत्लाभेन्यतम॰ B. The Viv. तेषां छागस्य मेषस्योपाकरणीयावित्ति।

३ U ins. after स्यात् : षट्तयमभिविदर्शयति, H ins. before स्यात् : (व्याख्यात)रेधास्य षट्चयमभिविदर्शयति (cp. IX. 19 : 296. 3).

४ Thus B Tr U; H corrupt.

५ Om. Tr.

६ उदांत्सु॰ H, उद्यत्सु॰ U-Tr, उदुत्सु॰ B.

७ Thus Tr, विंदत्स्वा॰ B H U.

८ Thus B, ॰दुत्पाद्य Tr U H.

दंथ यद्येनां पुनर्विन्देत नैनामाद्रियेतांथ यदि वपा हविरव
दानं वा स्कन्देदा त्वा ददे यज्ञसे वीर्याय चास्माखग्निर्या
यूयं दधाथेन्द्रियं पय दत्यादाय जुहोति यस्ते द्रप्सो यस्त
उदर्षा दैव्यः केतुर्विश्वं भुवनमाविवेश। स नः पाह्यरिष्टै
स्वाहेत्यंथ यद्यसंस्थिते पत्नौ प्रकुनिस्सषाल उपविशेच्चषालं ५
प्रक्षाल्य यूपं प्रोक्ष्य तथैवाज्येन जुहोत्यापवस्व वदस्व[१] वा[१]
मोमपोतये गातुमस्मिन्यज्ञे यजमानाय विन्द[२] स्वाहेति[२]।

॥ ७ ॥ पञ्चमः ॥

अथातस्यातुर्मास्यान्तरालव्रतानि व्याख्यास्यामस्तंस्यैतद्व्रत[३]।
नानृतं वदति। न मांसमश्नाति। न स्त्रियमुपैति। नास्य[४] १०
पत्नूननेन वासः पत्नूलयन्त्यंसन्मयपाय्यशूद्रोच्छिष्टो। स्वयं
पादौ प्रक्षालयते[५]। न लवणमश्नाति। न कौद्रौधान्यमन्यत्र[५]
तिलेभ्यो। नामन्त्राꣳ प्रयीत। न स्त्रियमुपेयात्कामसृतौ
जायामुपेयाद्यद्यजातपुत्रः स्यादुभयोः कालयोर्मधुपूर्वं व्रत-

---

१ ? Thus U, वदस्व H, वदसुवा B, वदस्मुवा Tr.

२ Thus Tr again. विंदस्वा॰ B U H, विदस्वा॰ Prāy. candr.

३ Thus B: व्याख्यास्यामो व्रतं चरेदिति तस्यैतद्व्रतं Tr; after व्याख्यास्यामः H and U have a passage which seems to be interpolated (from XXI. 1.: 69. 2, 3): तान्यस्य (these two words only in H) यावज्जीवप्रथमौत्थिकं चातुर्मास्यानाम(न)न्तरस्मिन्नहनि प्रथमे स्नेव संवत्सरे व्रतं चरेदिति।

४...५ om. Tr.

५ Thus (and cp. II. 20: 67. 1) B. कौशी॰ H U Prāy. candr. कौग्रि॰ Tr.

मुपैति । मध्वश्नातीति ब्राह्मणं[1] । घृतमित्येवेदमुक्तं[1] भवति[1] । दैव्यं मधिति । विज्ञायते ऽञ्जन्ति त्वामध्वरे देवयन्तो वनस्पते मधुना दैव्येनेति । नान्यस्योच्छिष्टं भुञ्जीत । नान्यस्यार्त्विज्यं कुर्वीत । नाञ्जीत । नाभ्यञ्जीत । न श्राद्धं[2] भुञ्जीत । न लोमानि वापयीत[3] । न दतो धावते[4] । न नखानि निकृन्तते[4] । कामं पर्वसु[5] केशश्मश्रुलोमनखानि[6] वापयीत । चतुर्षुचतुर्षु मासेषु निवर्तयेतेति ब्राह्मणं[7] । संवत्सरादूर्ध्वं दार्शपौर्णमासिकमेव[8] व्रतमुपदिशन्ति तस्य चेद्वैश्वदेवस्य कालो[8] नातीयाद्यद्यतीयादग्नये[8] व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति[9] । सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठत आमावास्यकालादिति[10] व्याख्याताः । कालातिक्रमेष्वापदि[11] यजेत । ॥ ८ ॥ षष्ठः ॥

---

१ Thus Tr B ; ०णं वेदमुक्तं भवति घृतमित्येतद्वै H, ० णे चैवेदमुक्तं भवति घृतमित्येतद्वै U ; on this passage cp. Rudr. on Âp. VIII. 4. 11.

२ श्राद्धानि Tr.

३ Thus U H, वापयते B, छिंदीत Tr.

४ Thus MSS., we expect the optat.

५ पर्वांते Tr.

६ लोमनखानि om. Tr.

७ दार्शपूर्णमासिकं Tr.

८ Thus is the reading of U sec. m. U (pr. m.) B and Tr. om. the words यद्यतीयात् and B has कालोनीयाद् instead of कालोनानी० ।

९ शरावं दक्षिणां ददाति U ins. on the margin.

१० ०स्यस्य कालादिति Tr.

११ Thus also the Vivaraṇa, काला चतिक्र० H. (rightly ?).

अथातोऽध्वरदीक्षाप्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामो दीक्षित-
श्चेदनृतं वदेदिमं मे वरुण तत्त्वा यामि त्वं नो अग्ने स त्वं नो
अग्न इति चतस्रो वारुणीर्जपेत्कृष्णाजिनाद्ध्वच्छिन्नो दण्डाद्वा
देवाञ्जनमगन्यज्ञस्ततो मा यज्ञस्याग्नीरवतु। वर्धतां भूतिर्दध्ना[१]
घृतेन मुच्यतु यज्ञो यज्ञपतिमर्हस इति जपेदमेध्यमनिष्टं ५
वा दृष्ट्वा जपतीत्युक्तमेतदभिहृष्टोऽभिहृष्यमाणो वा[२] जपती-
त्युक्तमेतद्धुतयिलाप आचम्य जपति शिवाः पीता भवत यूय-
मापोऽस्माकं योनावुदरे सुशेवाः। दरावतीरनमीवा अना-
गसः स्वस्ति नो भवत जीवस इति छर्दयित्वा निष्ठीव्य वा
जपति यदचापि रसस्य मे निरष्ठविषमस्तृतः[३]। अग्निष्टत्सोमः १०
पृथिवी पुनरात्मन्धात्तु म इति रेत स्कन्नमनुमन्त्रयते
यन्मे रेतः परीतोषात्तदर्पिथ[४]। अग्निहोत्रमिव[४] मोमेन तदहं
पुनरादद इति मूत्रं करिष्यन्पुरीषं वा पृथिव्या[५] लोष्टमा-
दत्त दयं ते यज्ञिया तनूरिति करोत्यपो मुञ्चामि न

---

१ दध्ना om. H.

२ om Tr.

३ निरष्ठविषम् B U H and the Prāy. candrikā, निरष्ठीविषम् Tr and a prayoga of the collection Burnell;—अस्तृतः or अस्तृत Tr B H and the same prayoga, अस्तृत B and the Prāy. candrikā.

४ परीतो॰ Tr B, परितो॰ U H Prāy. candrikā—॰र्पिथ अग्नि॰ Tr, र्पिथा। अग्नि॰ prayoga Burnell, ॰र्पिथेग्नि॰ H, ॰र्पिथाग्नि॰ U, ॰र्पितग्नि॰ B, cp. Āp. X. 13. 10.

५ अथिव्यां Tr U.

प्रजामश्नोमुचः स्वाहाकृताः पृथिवीमाविशतेति । लोष्टं प्रतिनिदधाति पृथिव्या संभवेति । वीभत्सा नाम[१] स्थापः[१] स्वाहाकृताः पृथिवीमाविशतेत्यश्रु[२] । कफस्या[३] नाम स्थापः स्वाहाकृताः पृथिवीमाविशतेति स्नूहानं[४] । तपस्या नाम स्थापः स्वाहाकृताः पृथिवीमाविशतेति खेदं । दुःस्वप्नं दृष्ट्वा जपत्यभिपर्यावर्तते[५] दुःस्वप्न पापस्वप्नादभूत्यै[६] । ब्रह्माहमन्तरं करवै न हि स्वप्नमुपगय[७] इति । स्वप्ने ऽन्नं भुक्त्वा जपति यदन्नमद्यते नक्तं न तन्मातः क्षुधो ऽवति । सर्वं तदस्मान्मा हिंसीन्न हि तद्दृशे दिवेति । लोहितमुत्पतितं दृष्ट्वा कण्डूय[८] वा जपति नमो रुद्रियाभ्यो ऽङ्गः स्वाहेति । न वर्षति धावेद्यदि धावेन्नमो रुद्राय[९] वास्तोष्पतय[९] इत्येतामृचं जपेच्चान्येन दीक्षितेन समेयाद्यदि समेयात्क्वया नश्चित्र आभुवदित्येतामृचं जपेद्देव-

---

१ Thus (and cp. Āp. X. 14. 1) Tr, नामाप स्व: H U Viv. and Prāy. candrikā ; B om. this passage.

२ Thus the prayoga Burnell ; •श्री Tr, •श्रुपाते U ; H totally corrupt and B defective.

३ Thus Tr, Viv. and prayoga Burnell ; कफे निर्ऋते कफस्या U.

४ Thus the prayoga Burnell, स्नोहं Tr, स्नेहं B and Viv, स्वस्या H.

५ Thus MSS., read with Av. VII. 100 जपति पर्यावर्ते ।

६ The original reading of Baudh. is difficult to restore. •भाऽप-भुज्यते B, •भोभुङ्क्ते Tr, •भोपभुक्ते U Prāy. candr. •भोपभुक्ते H.

७ Thus B U Tr and Prāy. candr., •प्रथ H.

८ Thus MSS.

९ वायवे Tr.

यजनादन्यचाभ्युदितो ऽभिनिमुक्तो वा सूर्यो मा देवो देवेभ्यः पाविति जपेदितीत्वा[१] दमानि[१] सर्वाखेवाध्वरदीक्षासु प्रायश्चित्तानि भवन्तीति[२] बौधायन[1] आवान्तरदीक्षाये विसर्गादिति शाखीकिः[1] ॥ ९ ॥ सप्तमः ॥

अथातः सर्वयज्ञानां प्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामः[1] सर्वत्र स्कन्नच्छिन्नभिन्नभग्नदुष्टविपरीतहीनेषु[३] [४]हविःस्यन्दनास्रावितपतितस्फुटितेष्वद्विजश्वानविडालकाकखरमृगपशुपक्षिसरीसृपादीनामन्यत्कीटानामृत्विजो[५] ऽग्नीनामन्तरागतानां[५] द्वादशगृहीतेन[५] स्रुचं पूरयित्वा दुर्गां[६] मनस्तो[६] मद्रा-

---

१ Thus Tr (reading only ॰न्वा), जपेदितोमानि B U H.

२ च स्मार्च ins. H U.

३ Thus the Prayāscittapradīpa, and H and the Viv., the last two omitting, however, ॰छिन्न॰; स्कन्नेछिन्नेभिन्ने भग्ने॰ B U, स्कन्नेभिन्नेछिन्नेभग्न॰ Tr; ॰हीन B.

४ हविस्संदना॰ B, हविस्संदना॰ H, हविस्यन्दना॰ Tr, हविर्विस्संदन॰ U.

५ One of the most difficult passages! स्फुतिवेष्वविर्द्विज॰ U, स्फुतिवेषुद्विज B U, ॰स्फुटिताद्विज॰ Tr. The Viv. reads अद्विज॰ (द्विजातिरिक्ताः शूद्रादयः) – श्वानवि (or वि)डाल॰ all, but the Viv. ॰श्वानोविडाल॰ explaining अनः शकटम्; this points to अद्विजश्वानोविडाल॰ – Before खर H U have शूक॰ – ॰सरीसृपादिर् H U and the Viv., सरीसृपादि॰ Tr, सरीसृपादीनाम् B. – अन्यत्कीटानाम् the Viv., अन्यत्कीटो B, अन्यत्कीटानाम् H U. – ग्नीनामंतरागतानांद्वा॰ U (sec. m.), ग्नीनंतरागतानांद्वा॰ H U (pr. m.) ग्नीनामंतरागवेद्वा॰ B Tr, ग्नीनामंतरागवेद्वा॰ Viv.—Read perhaps instead of अन्नागतानाम्: अन्नरागमने। In the Gṛhyasūtra (IV, 8) this passage also is to be found equally corrupt.

६ Thus Tr, दुर्गामनस्तो B U H.

व्याहृतीस्तिस्रो जुहुयाज्जातवेदसे सुनवाम सोममरातीयतो निदहाति वेदः । स नः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः स्वाहेति[१] । कार्यविपर्यासे च[२] मन्त्रब्राह्मणमाचं[३] दर्भेष्वावहिःपरिधिविधृतिपवित्रहविःकपालस्रुक्स्रुवारणिकृष्णाजिनप्रणीताग्न्युद्वासनेन[४] यत्किंचित्कार्यविपर्यासः स्याद्ये चान्ये चाज्यस्थाल्याः स्रुवेणोपघातं प्रायश्चित्तानि जुहोति प्रजापतये स्वाहा हिरण्यगर्भाय स्वाहेत्यथ पितामहां जुहोति भृगूणां व्रतये स्वाहाङ्गिरसां तपसे स्वाहेत्यथ महाव्याहृतीर्जुहोति भूरग्नये च पृथिव्यै च महते च स्वाहा भुवो वायवे चान्तरिक्षाय च महते च स्वाहा सुवरादित्याय च दिवे च महते च स्वाहा भूर्भुवः सुवश्चन्द्रमसे च नक्षत्रेभ्यश्च दिग्भ्यश्च महते च स्वाहेत्यथ व्याहृतीर्जुहोति भूः स्वाहा भुवः स्वाहा सुवः स्वाहा भूर्भुवः सुवः स्वाहेति[५] ॥ १० ॥

॥ अष्टमः ॥

मन्त्रहीने ऽतिरिक्ते वा दुरधीते दुरागते ।
अनागते ऽवषट्कारे[६] अतीते[७] वापि[८] यद्भुते[९] ॥

---

१ दुर्गा ins. B.

२ च found in H Tr and the Vivaraṇa.

३ Thus B, ॰माच Tr, ॰मंचभेदे च U, ॰माचोभेदे च H.

४ This whole passage is incomprehensible to me; स्रुचिः om. B K. – ॰कपालनाग्रस्रु॰ H U – ॰वरणी॰ B K U – प्रणीतानामग्न्युद्वासनादि H U.

५ ॰ट्कृते H.

६ Thus Tr, ऽतीते H U, व्यतीते B.

७ चापि Tr, B.

८ ? ॰ते B Tr, ॰तं H U.

हविषः[१] स्यन्दनाद्ग्नेर्होतुर्हीनस्वरेण[२] च।
अतिदाहे च हविषां यत्किंचित्पात्रभेदने॥
कपालनाग्ने भेदे च चतुष्याद्यन्तरागते[३]।
प्रणाग्ने च पवित्रस्य[४] आज्यस्यैवावलोडने[५]॥
हविषां च विपर्यास स्खलित्वप्रयतेषु च। ५
यज्ञप्रसारणीकाले[६] दैधीभावे समुत्थिते॥
निन्दाकृतौ च होतव्ये व्याहृत्यः प्रणवादिकाः।
वारुणस्तन्तुमत्यस्याग्निश्च[७] मनसा तौ॥
महाव्याहृतयः सप्त प्राजापत्या तथैव च।
प्रसंधानाय यज्ञस्य[८] लेते[९] मन्त्राः प्रकीर्तिताः॥ १०
अप्रायश्चित्तिको यज्ञो ह्यसुरैः संप्रभुज्यते।
असुरैर्भुक्तयज्ञस्तु[१०] देवान्दोषेण[११] संश्रयेत्॥

---

१ Thus Tr and the Viv. हविषाꣳ U, हविषां B, हवि H.

२ हीन॰ Viv.

३ Thus Tr B and the Viv., ॰व्यादंतरागतौ U; ॰व्यादांतरागतौ H.

४ Thus U, ॰चस्याज्य॰ Tr H, ॰चस्यचाज्य B.

५ ? Thus U H, प्रसारणा॰ Tr, प्रासारणा॰ B; प्रसारणिकाले यज्ञप्रसारिणि (sic) यज्ञविस्तार: the Vivarana.

६ Thus Tr H T U, ॰मत्यस्याग्न्य॰ B.

७ Thus Tr, यज्ञस्येते U (pr. m.) and H, स्येचेते U (sec. m.). स्यतत्ते B.

८ Thus H U B, ॰यज्ञस्य Tr.

९ Thus Tr B, यज्ञेन U, इयज्ञन H.

ऋत्विजो यजमानं[1] च[2] आयुषो[3] ब्रह्मवर्चसात्[4]।
प्रच्यावयेदुरिष्टं तत्तस्माद्दोषाग्प्रणाग्यदिति[5] ॥

॥ ११ ॥ नवमः ॥

अथातो ऽनुग्रहान्व्याख्यास्यामः[6] । सायꣳहोमं चोपोदयं[7]
५ जुहुयात्प्रातर्होमं चोपास्तमयं[7] कालेन कालमनतिक्रम्य ।
कालो[8] दर्शपूर्णमासयोरग्निहोत्रस्य च न[9] स्कन्दते[9] न व्यथत
इति[10] विज्ञायत । आ प्रातराऊतिकालात्सायमाऊतिकालो
नातीयादा सायमाऊतिकालात्प्रातराऊतिकालो । ऽथ यदि
सायꣳ सायं दोषा वस्तोर्नमः[11] स्वाहेत्यऊतिꣳ ऊत्वाग्निहोत्रं
१० जुहुयाद्यदि प्रातः प्रातर्दोषा वस्तोर्नमः[11] स्वाहेत्याऊतिꣳ
ऊत्वाग्निहोत्रं जुहुयादथ यदि पूर्वस्यामाऊत्याꣳ ऊतायां-

---

१ Thus B K U (pr. m.), °मानस्य Tr, मानं वा U (sec. m.).

२ आयुषो Tr.

३ °वर्चसः Tr.

४ Thus H U; तत्तस्मा° B, तुतस्मा° Tr.—The last words repeated in B Tr.

५ Thus Tr B and the Viv., नुकस्याग्या° H U.

६ Thus U H, वो° B Tr and the Viv.

७ Thus H; काले U, कालेन B कालेन च Tr.

८ Thus H U, नस्कंदने B, स्कन्ने Tr; °होत्रस्य च स्कंदनं व्यथते Viv., cp. the citation of Bhāradvāja in Rudradatta's comm. on Āp IX. 7. 3.

९ च ins, H U.

१० वस्तोर्दोषा U and Prāy. candrikā.

माहवनीयो ऽनुगच्छेदग्निर्दारौ दारावग्निरिति वदञ्चकले[१] हिरण्यं निधायोत्तरामाहुतिं जुहुयात्कालातिक्रमेष्वापद्धोम[२]। आमावास्यस्य[३] कालात्पौर्णमासस्य कालो नातीयादा पौर्णमासादामावास्यस्या[४] व्रीह्याग्रयणस्य कालाच्छ्यामाकाग्रयणस्य कालो नातीयादा यवाग्रयणस्य[५] कालाद्व्रीह्याग्रयणस्या[६] श्यामाकाग्रयणाद्यवाग्रयणस्या[७] वरुणप्रघासानां कालादैश्वदेवस्य कालो नातीयादा साकमेधेभ्यो[८] वरुणप्रघासानामा शुनासीर्यात्साकमेधानामा वैश्वदेवाच्छुनासीर्यस्या दक्षिणायनपशोः कालादुत्तरायणपशोः कालो नातीयादोत्तरायणपशोर्दक्षिणायनपशोरौत्तरवसन्तज्योतिष्टोमस्य[९] कालात्पूर्ववसन्तज्योतिष्टोमस्य[१०] कालो नातीयात्समस्तस्य संवत्सरस्या[११] निज्यासुत्या[१२]। ऋषयो ह स्म तत्प्रयोयुगा[१३] आसंस्ते ऽर्धमासायार्धमासायाग्निहोत्रमजुहवुः[१४]। प्रतिपदि सायं चतुर्दशगृहीतानि गृह्णाति।

---

१ Thus U, वदञ्च० Tr, वदेच० B H.

२ Thus Tr, ०होममा० U, होमा० B U.

३ Thus Tr, ०यणाद्व्रीह्याग्र० B H, ०यणकालाद्व्रीह्याग्र० U.

४ श्यामाकाद्यवा० Tr.

५ Thus U, ०धानां H B, ०धानां कालाद्य० Tr.

६ Thus Tr, ०पशोरुत्तरवसंत० B U.

७ Thus Tr, ०त्पूर्ववसंतस्यज्यो० B, ०त्पूर्ववसंतज्यो० U.

८ ? Thus Tr U, ०त्सरस्य चानो० B; H om. this passage.

९ तत्प्रयोयुगा Tr, प्रयोगा H and the Viv. (pr. m.) तत्प्रयोगा B, प्रयोग U, प्रयोयुगा Viv. (sec. m.) which explains अतिशयेन प्रयोगविदः।

१० Thus Tr B, र्धमासेर्धमासेग्नि० H U – ०चमजुहवुः Tr, ०चंजुह्वुः U H, ०चंजुह्वुः B; on this passage cp. Hir. pi. sū. II. 9 : 56. 11.

सकृदुच्यते हविरेका[1] समित्सकृद्धोमः[2] सकृदुपस्थानꣳ सकृत्पाणिनिमार्जनमेवं प्रातरथ षण्मासानऋते ऽग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासाभ्यामनिष्ट्वाग्रयणेष्ट्वातुर्मास्यैः पशुबन्धेन चाग्नये पथिकृते ऽग्नये तन्नुमते ऽग्नये वैश्वानरायाग्नये व्रतपतय इति[3] पुरोडाशाञ्चिरुष्याग्निहोत्रꣳ हुत्वा[3] दर्शपूर्णमासाभ्यामिष्ट्वाग्रयणेष्ट्वातुर्मास्यैः[4] पशुबन्धेन चाथ संवत्सरमऋते ऽग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासाभ्यामनिष्ट्वाग्रयणेष्ट्वातुर्मास्यैः पशुबन्धेन चाग्नये पवमानायाग्नये पावकायाग्नये शुचये ऽग्नये पथिकृते ऽग्नये तन्नुमते ऽग्नये वैश्वानरायाग्नये व्रतपतय इति पुरोडाशाञ्चिरुष्याग्निहोत्रꣳ हुत्वा[3] दर्शपूर्णमासाभ्यामिष्ट्वाग्रयणेष्ट्वातुर्मास्यैः पशुबन्धेन च ॥ १२ ॥

अथ हविषामर्थे व्रीहियवौ तयोरलाभे[5] प्रियङ्गवः कोद्रवोदारवरकवर्जꣳ[6] श्यामाकनीवारवेणुयवास्तरसंपाककन्दमूलफलान्यापः[7] सक्तुमिति[8] हुतमाज्यार्थे गव्यमिति प्रत्यय-

---

१ Thus Tr B, एकाꣳ समिधꣳस० U H.

२ B U H put व्रतपतये before वैश्वानराय ।

३ Tr ins. अग्निहोत्रं हुत्वाद् ।

४ ०र्मास्यैश्च Tr.

५ Thus B Tr, the Viv. and the Prāy. candr. ; ०रभावे H U.

६ ? Thus Tr H U, ०वोदारक० B ; ०वोदारकमाषवर्जं the Prāy. dīpikā.

७ Uncertain reading; ०संवादकंदसू० Tr, ०संवाकंदसू० B U, ०संवाकेसू० H, ०सकंदसू० Prāy. pradīpa.

८ Thus H U, सक्नूमिति B ०सक्नूनिति Tr.

स्तंस्यालाभे माहिषमाजं वा घृतमाज्यार्थं प्रयुञ्जीत[१]। भोजने-ष्वविरुद्धं मन्यन्त[२] एके। तयोरलाभे तैलं प्रतिनिधिस्तंस्या-लाभे जर्तिलतैलमंतमौकुसुम्भमर्षपवार्क्षेहा[३] इति[४] शिष्ट-प्रामाण्यादंत ऊर्ध्वमलाभे यवपिष्टानि व्रीहिपिष्टानि श्यामा-कपिष्टानि वाद्भिः मंसृज्याज्यार्थं प्रयुञ्जीत। कुशा स्तर- ५
णार्थे[५]। तेषामलाभे शरमयकुतपाश्ववालमुञ्जसुगन्धितेजना-र्जुनादारदूर्वाश्यामाकाः[६] चीरवृक्षा दक्षव इत्येतेभ्यः। प्रस्तर-बर्हिर्विधृतिपविचयूपरशनाशाखाकपरिस्तरणान्तर्धानासनशयन-स्तोचोपाकरणार्थाः कार्याः सर्वत्रणेभ्यो वा शुष्कशुण्ठिनल-वल्वजकृष्णतूलत्रणवर्जं[७]। पालाशः खादिरो वेध्मस्तंयोरलाभे १०
याज्ञिकानां वा[८] वृक्षाणामन्यतमस्तेषामलाभे उरुकपित्थको-विदारशल्लकिश्लेष्मातकनीपनिम्बतिलकवाधकविभीतकराजवृ-

---

१ Thus B U, प्रयुंजवे Tr., H. omits the passage.

२ B U ins. इति।

३ Emended; ॰वार्क्षेहाशिष्ट॰ Tr, ॰यार्क्षावाक्षेहाष्ट॰ B, वार्क्षवाक्षेहा इति शिष्ट॰ H U.

४ शास्त्रस्था॰ H U.

५ शरमय॰ Tr, शरमय्य॰ U, शरमय्यः H U – ॰र्जुनादार॰ Tr, ॰र्जुनादारा॰ B U, र्जुनशरा H.

६ Thus Tr (reading only शुण्ठि instead of शुण्ठिन); शुक॰ H U, ॰शीर्षविल्वलक्ष्ण॰ B; ॰शुंडिनवल्लक्ष्ण॰ H, ॰शुंडिनवस्वन॰ U. Sāyaṇa (citing in his bhāṣya on the darśapūrṇamāsa) gives शुंठ instead of शुण्ठि॰।

७ Om. by Sāyaṇa in his citation.

चकरञ्जपलाण्डुवर्जम्[१] । सर्ववनस्पतीनामिष्टो भवतीत्येके[१] ।
दक्षिणानां काले गौर्हिरण्यं वामस्तेषामलाभे फलानां मूलानां
भक्ष्याणां[२] दद्यान्न त्वेव न यजेत ।

नित्यं[३] नित्येषु युक्तः स्यात्तथैवाजस्रिकेषु च ।
यस्य नित्यानि लुप्तानि[४] तथैवाजस्रिकाणि च ॥
विपथस्थो[५] न स[६] स्वर्गं गच्छते पतितो हि सः ।
तस्मान्मूलैः फलैर्वापि[७] मधुना तरसेन[८] वा[८] ।
नित्यं नित्यानि कुर्वीत न च नित्यानि लोपयेत् ॥
न च नित्यानि लोपयेदिति ॥ १६ ॥ दशमः ॥

॥ इत्यष्टाविंशः प्रश्नः ॥

---

१ Thus Tr and B (B reading, however, °अलसो° and °पर्णार्जुन instead of °पलण्डु° ; both have °वार्श्राणस° insead of °वाधक°). Say. in a citation agrees with the above given reading, putting only करञ्ज between कपित्थ and कोविदार; U reads: नौपनिंबतिलकवाधक विभीतकराजदृक्षशाखमल्लिरक्तं (sec. m. अरत्त) करंजपिण्डकोविदारस्नेग्रातक-पलांडु (sec. m. पर्णार्जुन) वर्जं; H: चौपनिंबविल्वाकवाध्रीषकवैभीतकराजदृक्ष-शाखमकटंकपित्थंकरंजककोविंदारस्नेग्रातकपलांडुवर्जं ।

२ After एके the MSS. exc. Tr and the Viv. ins. यदि ।

३ Thus H U, भक्ष्याणां B, भक्षणानां Tr.

४ Thus B U and Viv.; नित्या Tr, निष्णुं H.

५ युक्तानि Tr.

६ Thus Tr B and Viv.; विपदंक्षा U H.

७ सः U च Tr.

८ Thus U H and Viv.; मूलफलैः Tr B.

९ Thus B and Viv. तरसापिवा Tr U H.

अथाभिदग्धानि[1] सदोहविर्धानानि समस्तदेवयजनमाहृ-
तेव[2] क्रियेरन्नाहृता[3] वा[4] वसतीवरीः प्रथमं ग्रहीष्यादिति[5]
वाधूलकस्य मतमथेतरानानुपूर्वमित्यथ[6] यदि [7]भिन्नेषु कपा-
लेषु सर्वाणि[8] निपतेयुस्तत्र यावत्सूतं[9] पुरीषमाहृत्य वसती-
वरीभिः संयुत्य[10] विस्राव्य प्रचरेत्तत्र प्रायश्चित्तं गृहाणामेकेन ५
जुहुयादाग्नौध्रीयविनाग्न आग्नेय्यर्चा[11] जुहुयादग्निर्मूर्धा दिव
इति। वैष्णव्या हविर्धाने[12] विष्णो त्वं नो अन्तम इत्याग्नेय्या[13]
स्रुच्चयमग्निः सहस्रिण इति। वायव्यया वायव्येषु वायो शतꣳ
हरीणामित्यैन्द्रिया[14] सदमैन्द्रं विश्वा अवीवृधन्निति। वैश्व-

---

१ अथानि॰ H U and the Vivaraṇa.

२ Thus Tr H U and Prāy. candrikā, समस्तदेव॰ B.

३ Thus B and the Viv., क्रियेरन्नाहृता Tr H U, cp. Rudradatta on Āp. XIV. 25. 2.

४ Om. T B, given by U H and the Vivaraṇa.

५ Thus Tr B, ग्रहीरन्निति H U.

६ Thus B, ॰तरानानुपूर्वमित्यथ Tr, ॰तरानानुपूर्वं भवत्यथ U, ॰तराण्यनुपूर्वं भवंत्यथ H.

७ Om. H.

८ कपालानि यत्र ins. B, यत्र ins. Tr.

९ यावत्सूतं U and Viv., यावत्पूतं B H, यावत्सूतं Tr.

१० Thus U, ॰युज्य H B, ॰सृज्य Tr.

११ ॰ग्नेय्या B U H.

१२ ॰र्धानं B Tr.

१३ The passage अग्नेय्या...हरीणामिति found in H U only.

१४ ॰त्यैंद्रीया H B ॰त्यैंद्रा Tr, त्यैंद्र्या U.

देव्या प्राम्बऽग्ने विश्वे देवाः शृणुतेमꣳ हवं म इति[1] सर्वेषु मिन्दाऊती जुऊयाद्घृतीश्चापि वेष्टिं निर्वपेदगारदहने[2] क्षामवान्[3] सर्वविनाग्ने तन्नुमतौ[4] दग्धेषु[5] सोमेषु[5] वा नष्टेषु वा सोमानामुपघातापहारेषु[6] वा यथालाभमꣳशून्यहोत्वा वमतीवरीभिः[7] संयुत्याभिघुत्य[7] प्रचरेत्सर्वविनाग्न ओषधीभिरभिघुत्य प्रचरेत्तत्कृत्वा[9] पुनर्यजेतेति श्रुतिरेवमेव कुर्यात्सा[10] प्रायश्चित्तिरिति[11] ॥ १ ॥ **प्रथमः** ॥

अथ होचकाणामन्योऽन्यस्य मैचावरुणश्चोदयेदपि[12] वान्योऽन्यस्य याज्यापुरोऽनुवाक्याभ्यां[13] यजेत[13] तस्य प्रायश्चित्तं[11] ब्राह्मण एकहोतेत्यस्यानुवाकस्य प्रथमेन होतुर्जुऊयाद्द्वितीयेन मैचावरुणस्य तृतीयेन ब्राह्मणाच्छꣳसिनश्चतुर्थेन पोतुः पञ्चमेन नेष्टुः षष्ठेनाच्छावाकस्य सप्तमेनाग्नीध्रस्याध्वर्युः प्रधानदेवतामनुच्चारयित्वा योन्यामुच्चारयेद्यद्वो देवा अतिपादयानीत्येतया स्रुवाऊतिं जुऊयाद्देवात्मकेनाष्टमेन नवमेन पूर्वोक्तं

---

१ Thus Tr U Viv., ॰दाहे B H.

२ Thus all the MSS. and the Vivaraṇa.

३ Thus Tr and the Viv., मतौ B H U.

४ दग्धेषु Tr.

५ Thus Tr B; वोपघातापहारेषु U, वेष्वघातापहारेषु H.

६ ॰वरीभिःसंयुज्य U, ॰वरीः संपूज्य H, Tr B om. these three words.

७ तत् om. H U.

८ सा om. U Tr.

९ Thus Tr ॰त्योदयत्यपिवा B U H and the Viv.; H om. अपि वा।

१० Thus Tr B and the Viv., ॰वाक्याभ्यामवचि H, ॰वाक्या भवति U.

प्रायश्चित्तं कुर्यादुक्थ्यपर्यायेषु[१] यथाक्रमेण जुहुयाद्दशमेन षोडशिरात्रिपर्यायेभ्यो[२] राथंतराय संधये। तथा ग्निपिविष्टस्तोत्रे वाजपेये। तथातिरिक्तस्तोत्रेष्विति[३] यथाचोदितमन्यो यजेत्तत्प्रथमो[४] यजेज्जपेद्वा स्वयं चोदितः स्वयमेव यजेद्द्वितीय एव[५] प्रायश्चित्तं भवेत्सोमे ऽन्यत्रैवं कुर्याद्धोतान्येन यजेदन्येनैव[६] मैत्रावरुणो वा पूर्वोक्तं प्रायश्चित्तं कुर्यात्तथा याज्यापुरोऽनुवाक्यास्वन्यथान्यत्प्रायश्चित्तं[७] भवेद्यथाश्वमेधस्यान्न हौमेष्वारण्यानां पशूनाꣳ स्रुवाहुत्या ऊनातिरिक्तपुनरुक्तव्याघातेषु[८] मिन्दाहुती जुहुयात्तंयष्टकोपधाने। ऽथ[९] देवसुवाꣳ हविषामन्यद्बीजमन्यदैवतस्य[१०] कुर्यात्तदुत्सृज्य पुनरुत्पाद्य यजेदतिशिष्टꣳ सह यजेज्जपेद्वा। पूर्वोक्तं प्रायश्चित्तं कुर्यादिति। ॥ २ ॥ द्वितीयः ॥

---

१ ॰क्य॰ H U.

२ Thus B H, षोडशिनिरात्रि॰ Tr U.

३ इति in Tr only.

४ Thus Tr U, यजेतत्प्र॰ B, यजेनप्र॰ H.

५ एवं B only.

६ Thus B U, यजेतान्यं दैवतं Tr (H om.).

७ ? Thus Tr, ॰क्यास्वन्यथान्यत्प्रा॰ B, ॰क्यास्वथान्यथान्यच्च प्रा॰ H, ॰क्यास्वथान्यच्च प्रा॰ U.

८ ? Thus Tr, ऊनातिरिक्तेषु पुनरुक्तव्याघातेषु U, ऊनातिरिक्तेषु H, न्यूनातिरिक्तेषु B.

९ थ om. H U.

१० ? ॰षामन्यंबीजमन्यदैव॰ B, ॰षामन्यं बीजमन्यदैव॰ Tr H, ॰षामन्यदन्यदै॰ U.

अथ वितते यज्ञकर्मणि प्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामस्तद्-
चौषधं पयः पशुः सोम आज्यमित्येतेषु न्यूनेषु वा नष्टेषु
वापहृतेषु[1] वा[1] पुनरुत्पाद्य गृह्णीयाद्यद्य स्मरेत्प्राक् स्विष्टकृत
उत्पादनं भवति । स्विष्टकृत ऊर्ध्वं स्मरेत्तत्सꣳस्थाप्यैतेनैव[2]
पुनर्यजेत्सह यजेद्वाथ यदि निरूप्य स्मरेदन्यं[3] दैवतममुष्मै
त्वेति प्रतिविभज्याभिमृश्य[4] सर्वं जुहुयादमुष्मै स्वाहेति । यच[5]
स्मरेत्तचैवमेव कुर्यादासादनादर्थं[6] यद्यासाद्य स्मरेदन्यायात्य
स्थानेषु जुहुयादन्यदा[7] पूर्वोक्तं प्रायश्चित्तं कुर्यादन्यासु देवता-
स्विष्टासु[8] नष्टेषु दुष्टेषु वा[8] दोषवति[9] तन्त्रे प्रधानमावर्तये-
त्सर्वेष्टिरग्नेषतंस्तस्य[10] कः कर्मण उपक्रमो भवतीति । भागिनो
देवतस्य शूर्पादानप्रभृति कर्म कृत्वा अपथित्वासाद्य स्वस्थाने[11]

---

१ These two words in Tr only.

२ तत् om. B H.

३ ॰न्यदैवतं H.

४ तदानीमेव ins. U.

५ वा ins. B U H.

६ जुहुयात् instead of कुर्यात् Tr.

७ अन्यत् in U only. Is it to be cancelled ?

८ Thus B U, ॰ष्टासुनेषुदुष्टेषु वा H, ॰ष्टासुनष्टेषुवा Tr.

९ Thus B U, ग्नेषवति Tr, – षवति B.

१० H आवर्तते instead of आवर्तयेत् ; ॰सर्वेष्टिरग्नेषतंस्तस्य Tr, ॰सर्वेष्टिरग्नेषतस्तस्य B U, ॰सर्वेष्टिरग्नेतंस्तस्य H ; सर्वेष्टिरग्नेतः gives the Vivaraṇa.

११ स्व om Tr.

प्रचरेत्तंच प्रायश्चित्तं मिन्दाऽऽहुती जुऽहुयाद्व्याहृतीश्चैवं[१] पंक्त्यावुपाकरणप्रभृत्या[२] खिष्टकृतः[३] पूर्वोक्तं[४] प्रायश्चित्तं[५] कुर्यादथ[६] यदि प्रातरनुवाकमनुपाकृतमादित्यो ऽभ्युदियात्कथं तत्र प्रायश्चित्तं भवतीत्युषाः केतुना जुषतां यज्ञं देवेभिरन्वितम्। देवेभ्यो मधुमत्तमꣳ स्वाहेति मिन्दाऽऽहुती व्याहृतीश्च ऽऽहुत्वोपाकुर्यादथ यदि प्रातरनुवाके ग्रस्यमान आदित्यो ऽभ्युदियादुद्वयं तमसस्परि[७]यु त्यं चित्रमित्येताभिः सुवाऽऽहुतीर्जुऽहुयादथ यदि सोमो नाविः स्यान्नवोनवो भवति जायमानो यमादित्या अꣳशुमाप्याययन्तीत्येताभ्याꣳ[८] सुवाऽऽहुती[९] जुऽहुयाद्यदि[१०] सूर्याचन्द्रमसोर्ग्रहणं[११] विद्यत एतदेव ॥ ३ ॥

अथ यदि ग्रहान्गृहीष्यमाणो भागिनौं देवतामगृहीत्वा योन्यां गृह्णीयात्तथासुग्नेः[१२] स्वाहेति तदानीमेव सर्वं जुऽहुयाद्भागिनौं पुनर्गृहीत्वा मिन्दाऽऽहुती जुऽहुयादपि वा ग्रहाणामेकेन जुऽहुयात्सर्वान्वाचयिष्यते विधे नामन्नित्येवमादीन्ग्रहान्होचकाणां[१३] ग्रहेषु वा चमसेषु वा हविर्दोषोक्तदोषो[१४] भवे-

---

१ ०न H U.

२ Thus Tr, ०प्रभृतिनयाखिष्ट० H U B.

३ Thus Tr, पूर्वोक्तं प्रायश्चित्तमथ B, पूर्वमथ H U.

४ एताभ्यां सुवाऽऽहुतीर् (sic) and यदि only in Tr.

५ सूर्यचंद्र० B U H.

६ ०थादथा० H U.

७ Thus Tr, चोद्दणां or चोद्दणां B U H.

८ Before भवेत् H U ins. वा।

त्तथापो[1] ऽभ्यवहृत्य[2] तत्प्रायश्चित्तꣳ हुत्वा तथा पुनर्गृह्य हुत्वा जुहुयाच्चमसेषु[3] पुनरुन्नीय जुहुयाद्धुत्वा वा तस्मिन्हिरण्यमन्नर्धायाप आनीय भक्षयेत्तेषैव ततः प्रायश्चित्तिरथ यदि सवनकालो ऽतिक्रामेदग्निर्मूर्धा दिव इत्येतस्यानुवाकस्य प्रथमेन गायत्रेण[4] जुहुयात्प्रातःसवने[5] । तथा त्रैष्टुभेन[6] माध्यंदिने सवने । तथा जागतेन[7] तृतीयसवने । त ऊर्धमतिरात्र[8] उत्तरमहर्नाधिगच्छेद्यदि गच्छेद्यज्ञभ्रेष आगच्छेत्तच्च प्रायश्चित्तꣳ सर्वान्होतॄन्जुहुयादिज्ञायते ब्रह्म वै चतुर्होतार इति । तस्माच्चतुर्होतृनेव जुहुयादत ऊर्ध्वमहःसंख्यां[9] नाधिगच्छेदेकाहेष्वथ[10] सवनीयानां प्रायश्चित्तिरथ यदि पूतिगन्धः[11] स्यात्तदुत्सृज्य पुनरुत्पाद्य प्रचरेदपि वोष्णोदकेन प्रक्षाल्याज्ये[12] ऽवधाय[13] पुनः अपयित्वा प्रचरेत्तत्रापि यदि[14] पूतिगन्धो भवेत्तदुत्सृज्य पुनरेवोत्पाद्य प्रचरेत्तथा सवनीयानां पुरो-

---

१ ०त्तथापत्य Tr.

२ Thus Tr, चमसेषुवा B H U.

३ गायत्र्या Tr.

४ प्रातः सवने जुहुयात् B H U.

५ त्रिष्टुभा, जगत्या Tr.

६ ०तिरात्रादुत्तर० Tr.

७ Thus H and Viv. ; संख्या B U, संख्यं Tr.

८ यदि ins. Tr.

९ Thus B and Viv., पूतीगंध U, पूतीगंधाः H, पूतीगंधं Tr.

१० Thus U, ०ज्येनावधाय H, ०ज्येन—B, ०ज्येन, omitting अवधाय, Tr.

११ in U only.

ङाग्नानां तथा मांनाय्यानामथ यदि स्तोचꣳ ग्रस्तं प्रतिगरं वोत्सृजेन्मिन्दाऽऊतौ ऊत्वोपाकुर्यादथ यद्येकाꣳ स्तोचीयाꣳ सूक्तं वर्चं वार्धर्चं वा प्रतिगरं वोत्सृजेन्मिन्दाऽऊतौ ऊत्वा जपेत्स्तोचोपाकरणप्रभृत्या[1] होमादाचं यच्छेद्यदि वाचं विसृजेद्वैष्णवीमृचं जपेदथ यद्याऽऽव्य वाचं विसृजेद्वैष्णवीमृचं जपेद्विष्णो त्वं नो ऽन्तम इति पुनरेवाऽऽव्य[2] यजेदूनातिरिक्तपुनरुक्तव्याघातेष्वन्येषु वान्यत्र प्रायश्चित्तं[3] मिन्दाऽऊतौ जुऽहुयात्सर्वस्थानेषु मिन्दाऽऊतौ यज्ञशरीरमिति श्रुतिस्तस्मात्सर्वेषामाचार्याणां प्रग्रस्तमिति ॥ ४ ॥ तृतीयः ॥

अथ यदि ऽऊताऽऊतौ सोमौ सꣳसृज्येयातामाहवनीयादुदीचो[4] ऽङ्गारान्निरूह्य[5] तेषु जुऽहुयाद्यज्ञस्य हि स्थ ऋत्वियाविन्द्राग्नी चेतनस्य च। ऊताऽऊतस्य त्वयतमऽऊतस्य ऊतस्य च॥ ऊतस्य चाऽऊतस्य चाऽऊतस्य ऊतस्य च। इन्द्राग्नी अस्य सोमस्य वीतं पिबतं जुषेथाꣳ स्वाहेति तस्य नित्यभक्षमनुवर्तयति[6] मा यजमानं तमो विदन्मर्त्विजो मो दमाः प्रजाः। मा यः सोममिमं पिबात्सꣳसृष्टमुभयं ऋतमित्यथ यद्यन्य-

---

१ Thus Tr B, ०स्तोचादानप्रभृत्या U H.

२ एव om. Tr.

३ ०त्तेषु Tr.

४ ०यादेवोदीचो Tr B.

५ Thus Tr U, ०न्निर्वर्त्य B H.

६ ०वर्तयेन्मा U.

ऊनाश्वमसा अन्यऊनैः सꣳसृज्येरन्सोमे वा सोममभिगृह्णीया-दित्येतदेवाथ यद्यन्यवृता स्रुचिजो ऽन्यवृतैः सꣳसृज्येरन्दी-क्षिता[1] दीक्षितैर्वान्यच्च ब्राह्मणसोमात्सच्चाच्चेत्येतदेवाथ यदि सुतः सोमो ऽभिवृष्येत[2] तदित्पदं[2] प्रत्यस्मै पिपीषत इत्येताभ्याꣳ स्रुवाऊतौ ऊत्वा[3] तस्य[3] नित्यभक्षमनुवर्तयतीन्दुरिन्दुमवागा-दिन्दोरिन्द्रो ऽपात् । तस्य त इन्दविन्द्रपीतस्य मधुमत उप-हूतस्योपहूतो भक्षयामीत्यथ यदि सुते सोमे यजमानो म्रियेत भयं वागच्छेत्सर्वाणि हवीꣳषि पात्र्याꣳ समवधाय द्रोणकलशे सोमं जुह्वामाज्यं पशुमन्यस्मिन्नेकामाहुतिं जुह्वयाद्येभ्यो[4] देवा येषामिदं भागधेयं बभूव येषां प्रयाजा उतानूयाजाः । इन्द्रज्येष्ठेभ्यो वरुणराजभ्यो ऽग्निहोत्रेभ्यो देवेभ्यः स्वाहेति ऊत्वात ऊर्ध्वं पैत्रमेधिकं कर्म प्रतिपद्येताभये[5] वा[6] पुनर्यजेत[7] जीर्णस्याग्नेस्य[7] चाग्निहोत्रचेष्टायामात्मन्यग्निमा-रोपणं[7] विद्यत इत्यात्मनि समारूढेष्वग्निषु[8] न खादेच्च पिबे-

---

१ ०दीक्षितो B H U.

२ ०दृष्येतत्तदित्पदं H, ०दृष्येत्तदित्पदं B U, ०दृष्येत्तदित्पदं Tr.

३ जुह्वयात्तस्य Tr.

४ जुहोति ये Tr.

५ ०पद्यतेभये Tr.

६ H. om. वा ; it is added sec. om. in U and found in B Tr.

७ Thus Tr, ०स्याग्निहो० H U B.—०न्यग्निसमा० Tr, ०समा० B U H.

८ अग्निषु om Tr.

स्योपरि शय्याꣳ[१] शयीत नाप्सु निमज्जेन्न मैथुनं व्रजेत्कामं खादेत्कामं पिबेत्कामं त्वेवोपरि शय्याꣳ[१] शयीत नैवाप्सु[२] निमज्जेन्न मैथुनं व्रजेदिति[३]। प्रक्षालितपादपाणिरप आचम्य प्राङ्मुख उपविश्याग्निहोत्रयजुषा[४] यावन्मात्रं व्रतयित्वा तूष्णीं भूयो व्रतयेत्प्रजापतिं मनसा ध्यायन्नित्येवमेवोपामीता शरीर- ५
विमोक्षणात्[५]। ॥ ५ ॥ चतुर्थः ॥

अथ वै भवति[६] यथा वै पुत्रो जातो म्रियत एवं वा एष म्रियते यस्याग्नीरख्य उद्दायति। यन्निर्मन्थ्यं कुर्यादिच्छिन्द्याद्भ्रातव्यमस्मै जनयेत्स एव पुनः परीष्यः। खादेवैनं योनेर्जनयति। नास्मै भ्रातव्यं जनयतीति ब्राह्मणमुख्यस्येदुदायेदप्सु १०
भस्म प्रवेश्योखाꣳ शक्त्यण्डेन परिलिप्य पुनरेवैनां[७] प्रवृज्य परिदायाऽऽकृतिषाहं कृत्वाथैनाꣳ[८] स्रुवाऽऽकृतिभिरभिजुहोति[९] सुवर्न घर्मः स्वाहा सुवर्नार्कः स्वाहा सुवर्न शुक्रः स्वाहा सुवर्न ज्योतिः स्वाहा सुवर्न सूर्यः स्वाहेत्यर्कवतीभ्यामर्कमभिधावभ्या-

---

१ शय्यायां H B U.

२ नलेवासु B U (H def.).

३ इति om. Tr.

४ Thus the Viv., ०होत्रं यजुषा the MSS.

५ ०वि० om B H U.

६ See T S. V. 7. 5. 1.

७ पुनरेवैनं B, पुनरेवाभ्यां Tr.

८ ०थैनं Tr, ०थैषां B.

९ ०ऽऽकृतीभि० Tr H U.

दधात्यर्कः पवित्रं पवित्रमर्को रजसो विमान इति द्वाभ्यां मुञ्जकुलायप्रभृतिना कर्मणा प्रतिपद्येता कृष्णाजिनवाचनाद्[1]थ वै भवति तमो वा एतं गच्छति यस्याग्निरुख्य उद्वायति। मृत्युस्तमः। कृष्णं वासः कृष्णा धेनुर्दक्षिणेति। कृष्णं वासः कृष्णां धेनुꣳ शतमानꣳ[2] हिरण्यमिति ददाति[3]। तमसैव तमो मृत्युमपहते। ऽथो तेजो वै हिरण्यं। तेज एवात्मन्धत्त इति ब्राह्मणमथ यद्यासन्दी शिक्यमगारं वा दह्येत वैश्वानरीभिः समिधो ऽभ्यादध्याद्वैश्वानरो न ऊत्येत्येतेनाष्टार्चेनाथ यदि वसतीवरीकलग्नः[3] पात्रेजन[4] एकधनाः[4] कुम्भेष्टकाः कथनेष्टका[5] वा परासिच्येरन्यूपो वा भिद्येत रशना वा छिद्येत चषालं वा भिद्येतौदुम्बरो वा भिद्येत गावा वा भिद्येत द्रोणकलशो वा दीर्येतान्यद्वा यज्ञे दारुमयं मृन्मयं[6] वा पात्रं भिद्येत तत्खलेनैव यजुषा स्व[7] आयतने[7] निधायोपधायाभिमन्त्रयते[8] भूरायुर्मे धारयत प्राणं मे धारयत प्रजां मे

---

१ Tr ins. च।

२ Found in Tr only and in a citation in the Mahāgnisarvasva.

३ Thus Tr, the Viv. and the Prāy. Candrikā, वसतीवरकल० H U, वसतीवरः कल० B.

४ Thus B and the Prāy. Candrikā, पात्रेजना H, पात्रेजनीरेक० U, पत्रेजनीरेक० Tr.

५ Thus Tr B, कधने० U, कथने० H.

६ मृण्मयं Tr.

७ Thus Tr. and the Viv. खस्यस्याने U, खस्यस्याने B H.

८ Thus Tr, निधायवोपधायाभि० B, निधायवोपधायावाभि० H U.

धारयत पशून्मे धारयत मा म आयुः प्राणः प्रजाः पशवः परामिच्चेरन्नित्यथ यदि दारुमयं पात्रमाहवनीये[1] ऽनुप्रहरेदथ[2] यदि[2] मृन्मयमपो[3] ऽभ्यवहरेद्भूमिर्भूमिमगान्माता[4] मातरमप्यगात्। भूयास्म पुत्रैः पशुभिर्यो नो द्वेष्टि स भिद्यतामिति[5] ॥ ६ ॥ पञ्चमः ॥

[5]अथातो ऽग्निहोत्रस्य लौकिकविधिं व्याख्यास्यामः[6] पुराग्निहोत्राद्गार्हपत्यादरण्योरग्नीन्समारोपयन्त्यथं[7] ते योनिर्ऋत्विय इत्यन्तर्वेद्यरणी निधाय लौकिके[8] ऽग्नौ जुहुयात्सायमुद्धरति[9] सायमाहुतिꣳ हुत्वा[10] प्रातरुद्धरति प्रातरुद्धरति प्रातराहुतिꣳ हुतेति विज्ञायते[11] ऽथाग्निहोत्रं चतुर्भिर्लुप्यते[12] होमोपस्थानव्रतदर्शपूर्णमासैरिति[13] तन्तुमत्येष्टेष्ट्वा[14] दर्शपूर्णमासाभ्यां यजेत[15] संतिष्ठते विच्छिन्नप्रायश्चित्तिः[16] ॥ ७ ॥ षष्ठः ॥

---

१ After पात्रं H U B ins. भिन्नम्।

२ अथ यदि om. Tr.

३ मृण्मयं Tr.

४ ०वहरेर्भूमि० H U.

५ The first part of this kh. differs considerably in the MSS. I have given the text of Tr, which, on the whole, agrees with the Vivaraṇa.

६ पुराग्निहोत्रस्य कालाद्गार्हपत्यभस्मनारणी सꣳस्पृश्या (or सꣳस्पर्श्या)रण्योः समारोपयत्यथं B U H.

७..७ लौकिकमग्निमाहृत्य सायमुदृत्य B U H.

८ इति विज्ञायते ins. B U H.

९ Thus the Viv., ०र्लुप्येत the MSS.

१० दृष्ट्या om. Tr.

११ Thus Tr and the Vivaraṇa; ग्निहोत्रस्य लौकिकविधिः B U H.

अथापद्यग्निहोत्राणा[1] समामस्तद्यथा राष्ट्रविभ्रमो व्याधयो ऽध्वगमनं गुरुकुलवासो देशकालद्रव्यानुपपत्तिरन्यैस्त्र्यायोगो[2] यासु[3] विद्यत इति। तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति। कामं पूर्वाह्णे वापराह्णे वाग्निहोत्रवेलायां वा यथासूत्रं[4] वा कुर्यात्प्रसिद्धं वा[4] यजमानस्य प्रवासात्प्रसूतः[5] प्रसिद्धं प्रतिपदि सायं[5] चतुर्दश चतुर्गृहीतानि गृह्णाति सोपवसथे पार्वणे वाथेतरस्मिन्पञ्चदश[6]। प्रसिद्धं सर्वं समित्प्रभृति कर्म। मन्त्राꣳस्त्वेकवत्सꣳस्थाप्य सायमग्निहोत्राणि[7] हुत्वा प्रातरग्निहोत्राणि[8] जुहुयात्सायमुपक्रमः प्रातरपवर्गः। काले[9] पार्वणे न यजेत। नोर्ध्वं[10] पाक्षिकात्समासो न प्रसङ्गे नाश्रद्दधानस्यापि-ष्युदाहरन्ति[11]

---

१ Thus Tr and the Viv.; अथाग्नि० B U H.

२ Tr ins. होम after ०काल०।

३ Thus H U, धासु Tr (grantha!), वान्यासु B.

४ Instead of these four words Tr प्रसिद्धं only.

५..५ Thus Tr; प्रवसतः प्रसुतः प्रतिपद्दोष्टाथ U H, प्रवसत् प्रतिपदि सायं B.

६ वा only in Tr.

७ Thus U, ०त्राणां Tr B H.

८ Thus U, ०त्राणां Tr B, ०त्राणं H.

९ कालोथ H

१० Thur Tr, नोर्ध्वं B U H.

११ Thus Tr, ०दधानस्य अथाप्यु० B, ०दधाननव B ०दधानेनव U (the last two om. अथाप्युदाहरन्ति).

अश्रद्धा परमः[१] पाप्मा पाप्मा ह्यज्ञानमुच्यते।
अज्ञानाल्लुप्यते धर्मो लुप्तधर्मो ऽधमः[२] स्मृतः॥
श्रद्धया शुध्यते बुद्धिः श्रद्धया शुध्यते मतिः।
श्रद्धया प्राप्यते ब्रह्म श्रद्धा पापप्रणाशिनी[३]॥

तस्माच्छ्रद्दधानेनाप्रसङ्गेन[४] संपन्ने[४] काले[४] तन्त्रमत्या यजेत। ५
एवं लौकिकप्रयोग एवमङ्गत एवं विध्यपराधे चाथाप्युदाहरन्ति न वृथाग्नीनुदासयेन्नैवानापत्सु। वीरहा वा एष देवानां यो ऽग्निमुदासयत इति। तस्माच्छ्रद्दधानस्याप्रसङ्गिकस्य[५] चान्यत्रापि[६]

येये विशेषा लघवो यत्रयत्रोपलक्षिताः। १०
तैः कर्मसंस्तरे[७] कुर्यान्न्यायोपेतं यथा भवेत्॥
स्वशास्त्रे विद्यमाने[८] यः परशास्त्रेण वर्तते।
भ्रूणहत्या समं तस्य स्वशास्त्रमवमन्यतः॥
आर्षेयस्य स्वशास्त्रस्य प्रदेशास्तद्गुणैः समाः।
कर्मणां प्रविचारार्थमापत्सु च समाप्नुयादिति॥ ८॥ १५

---

१ परमा MSS.

२ Thus B H U, धर्मः Tr.

३ Thus Tr, ०प्रनाशिनी U, ०प्रमोचनी B H.

४ ? Thus Tr (only संपन्नेन), ०प्रसंगेन प्रसंगेन संपन्नेकाले U, ०प्रसंगेन काले B H; the Viv. also has प्रसन्नेकाले।

५ ? Thus H U, ०धानस्याप्रसंगिक० B, ०धानेनाप्रसंगिकस्य Tr.

६ Thus Tr, ०कस्यान्यात्रापि B, ०कस्य च अन्यत्रापि U, ०कस्य च H.

७ Thus B U H, ०संस्तरैः Tr.

८ ०मानो H U.

यथो एतत्सो ऽपरिमितं प्रवसति न संवत्सरमति प्रवसतीत्यविशेषाज्जायापत्योराहिताग्न्योरित्येवेदमुक्तं भवति। विज्ञायते चार्धो वा एष आत्मनो यत्पत्नीत्यथ यदि प्रवसति यजमाने पत्न्याः प्रवासनिमित्तꣳ स्यात्तदास्तोष्यतीयꣳ ऋत्वाध्वर्युः समारोपयेदयं ते योनिर्ऋत्विय इति। यत्र गच्छेत्तत्रानो हरेत्तत्र प्राग्नीं मथित्वा विहारं कल्पयित्वा गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये संतनोति जुहोति मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञꣳ समिमं दधातु। या दृष्टा उषसो निमुचश्च ताः संदधामि हविषा घृतेन स्वाहेत्यथाग्नेय तन्तुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति। अरावं दक्षिणां ददाति। सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठते। अथ यदि यजमानश्चैव पत्नी चोभौ लेव निष्क्रामतो ग्रामान्ते ग्रामसीमान्ते वा वसतो ऽग्निहोत्रमेव जुयेताविकृतमग्न्याधेयं कुर्वीतानग्नीन्हरन्तो नोच्छ्रसेयुर्यद्युच्छ्रसेयुरग्नयो लौकिकाः संपद्येरन्नतो विना समारूढेष्वग्निषु नाद्रियेत ग्रम्याप्रासेसत्त्वनिदर्शनात्। ॥ ९ ॥ सप्तमः ॥

---

१ प्राप्य only in Tr.

२ ०नश्च H U.

३ लेवमेव H U.

४ ? Thus B, वसातेग्नि० Tr, वसेतग्नि० U, वसत्यग्नि० H, वसेते the Vivaraṇa.

५ अग्निषु नाद्रियेत om. Tr.

६ ? ग्रम्याप्रवासेसत्त्वनिद० Tr, ग्रम्याप्रासेसत्त्वेतत्त्वद० B, ग्रम्याप्रासेनदीसत्त्वनिद० U, ग्रम्याप्रासेनदीत्वनिद० H.

अथ वै भवति सर्वान्वा एषो ऽग्नौ कामान्प्रवेशयति यो ऽग्नीनन्वाधाय व्रतमुपैति स यदनिष्ट्वा प्रयायादिति | स यदनिष्ट्वा प्रयास्यन्भवति तद्गार्हपत्य[1] आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये जुहोत्यन्वारभे यजमाने तुभ्यं त अङ्गिरस्तमेति | यो ऽग्नीनन्वाधाय व्रतमुपैति स यद्युदाय- ५
तीति तत्पुरस्ताद्व्याख्यातं | यस्याहिताग्नेरग्निरपक्षायति यावच्छम्यया प्रविध्येद्यदि तावदपक्षायेत्तꣳ सꣳभरेदिदं त एकं पर उ[2]त एकमिति | सꣳभृत्यानुप्रहरेदग्निहोत्रकालेषु[3] वान्येषु[3] वा[3] | यदि परस्तरामपक्षायेदनुप्रयायावस्येदित्यनुप्रयायावस्ये- त्तद्यत्रैवावस्येत्तत्र[4] वोदासयेयुरोषधीर्वा[4] एतस्य पशून्यः १०
प्रविशति यस्य हविषे वत्सा अपाक्रता धयन्ति | तान्यदुह्याद्यातयामा हविषा यजेत | यत्र दुह्याद्यज्ञपरुरन्तरियाद्धायव्यां यवागूं निर्वपेदित्यथैतेषां दोहयित्वा[5] तस्मिन्नप आनीय व्रीहिप्रभृति सिद्धमत ऊर्ध्वमथ यस्य सायं दुग्धꣳ हवि- रार्तिमार्च्छतीन्द्राय व्रीहीन्निरुप्योपवसेदिति | निर्वपणान्तं[6] १५

---

१ Thus B, तदागार्ह० H U, गार्ह० Tr.

२ ज Tr. H.

३ Thus Tr U and the Viv. (only चान्येषु instead of वा०); कालेषु वा H, कालेचान्येषु वा B.

४ Thus H U, ०वस्येत्तत्रैवावस्येदोषधी० Tr, ०वस्येत्तद्यत्रैवावस्योषधी० B.

५ किंचिद् ins. Tr and the Viv.

६ निर्वापणान्तं Tr, निर्वापांतं Viv.

कर्म कृत्वा श्वो भूत आग्नेयेन प्रचर्यैन्द्रेण प्रचरेच्छृतस्थानं तत्कुर्यादथ[1] यस्योभयꣳ हविरार्तिमार्च्छत्यैन्द्रं पञ्चशरावमोदनं निर्वपेदिति[2] प्रकृत्या वा निर्वपेच्छरावेण वेति[2] प्रकृत्या[3] निर्वपेत्तथा[3] शरावपरिमाणार्थꣳ शरावमिति वदन्तस्तथा[3] चतुष्पाच्चं निर्वपेदित्यपि चाम्नायमेव निर्वपेत्सांनाय्यस्थाने[4] कुर्यात्[5] स्यात्[5] त्वेऽहन्यहन्यनालम्भुका भवति तामपरुध्य यजेतेति[2] तामपरुध्यैव[6] यजेत सर्वेणैव यज्ञेन यजते[2] तामिष्ट्वोपक्रयेतामू[7] हमस्मीत्यृतुकाल[8] उपगमनमन्त्वो[2] ऽग्न्याधानप्रभृत्यपरुध्यैव यजेत तथैकाहानाम्[2] ॥ १० ॥ नवमः ॥

१० अथ यदि[9] दीक्षोपसत्सु[9] तथाहर्गणेष्वन्येष्वहःसु वा[10] यथा[10] ऋहे पर्यवेते गोमूत्रेणोष्णोदकमिश्रेण लोहितं क्षित्वेत्युक्त्वा[11]

---

१ Thus Tr and B; U and H read (after कृत्वा): यैतान्त्रीहीञ्छूर्पे समुप्याङ्गिरभ्युक्ष्यासंजयेदथ वागते सꣳसादयेत्प्रोक्षणप्रभृतिना कर्मणा प्रतिपद्येन सिद्धमत जर्धूमथ यस्योभयꣳ etc.

२ These three words not in Tr.; प्रकृत्यैव B

३ तथा not in Tr.

४ After निर्वपेत् Tr. has: न प्रकृत्या प्रसिद्धमाग्नेयेन प्रचर्यैन्द्रेण प्रचरेत्।

५ कुर्यात् only in Tr.

६ एव not in Tr.

७ ०येतामोद्दम० U and the Viv. (pr. m.) ०येतेत्यमोद्दम० Tr, but cp. T Br. III. 7. 1. 9.

८ यदी० Tr, यदी० B.

९ ? वाथ Tr.

१० ? क्षिन्खे० Tr, क्षिले० B H U and the Viv.

प्रक्षाल्य दर्भपुञ्जीलैः पवयतीति विज्ञायत आपो वै दर्भास्तैर्हि[1] स्नाता भवतीति विज्ञायते ब्रह्महत्यायै ह्येषा वर्ण प्रतिमुक्तास्त इति तस्माद्धविर्नान्वीक्षेत न स्पृशेदित्यथ सूतिकाया[2] दग्राहे पर्यवेते यथास्नातꣳ शौचं कृत्वा पत्नीं कर्मसु योजयेत्तत्कर्म पुत्रो[3] ब्रह्मचारी वा कुर्यात्तन्मन्त्रं यजमानो जपेदेषा पत्न्यकुशलो[4] यदि स्यादेवमेव कारयेदित्यथ यदि[5] सांनाय्ये घर्मे वा प्रवृत्तायां पयो न स्याद्येन[5] केन चिदुपायेन किंचित्पयो[6] दोहयित्वाद्भिः सꣳसृज्य प्रचरेन्नैवान्यत्पय आनीय कुर्यात्तेव ततः[7] प्रायश्चित्तिरथ यदि सोमाधानमारभ्य पुरा[8] दीक्षणीयाया अनालम्भुका भवति नाग्निहोत्रं जुहोति ऋहे पर्यवेते[9] ऽमुदीचाप्रभृति सिद्धमत ऊर्ध्वमथ यदि पुरा व्रतदोहनादनालम्भुका भवति ऋहꣳ हविष्यमश्नीयाद्यदि व्रते[10] दुग्धे[10] हविष्यमेव[11] व्रतमपो ऽभ्यव-

---

१ Thus H U, दर्भा इति तैर्हि B, दर्भा इति तेन Tr.

२ Thus H ०कायां Tr B U.

३ तत्पुत्रो Tr.

४ Thus Tr and U (sec. m.); कुशली B H U (pr. m.).

५..५ Thus Tr; सांनाय्यं वा घर्मो वा प्रवृत्तो नश्येद्येन B, सांनाय्ये वा घर्मे वा प्रवृत्तायां पयो नश्येद्येन U, H is corr. but reads at the end पयोनस्याधेन।

६ किंचित्तस्मिन् Tr.

७ तत्र B H.

८ पुरस्ताद् Tr.

९ यथास्नातं शौचं कृत्वा ins. U.

१० Thus B U H and the Viv., ०तं दुग्धं Tr.

११ Only in Tr.

हरेत् । अहे[१] पर्यवेते गोमूत्रादि सिद्धमत ऊर्ध्वमथ[१] यदि पुरा प्रवर्ग्यस्य[२] स्यात्[२] प्रवृञ्याद्धविष्यप्रभृति यथाज्ञातꣳ शौचं कृत्वा गोमूत्रादि सिद्धमत ऊर्ध्वमथ यदि प्रवृक्ते[३] ऽनालम्भुका भवति हविष्यमेव[४] तदहः[४] सꣳस्थाप्य अहे[५] पर्यवेते गोमूत्रादि ५ सिद्धमत ऊर्ध्वमथ[५] दीक्षित वाचं यच्छ व्रत्य वाचं यच्छ[६] पत्नि[६] वाचं[६] यच्छेति संप्रैषादेकस्तनप्रभृत्यानालम्भुका[७] भवति सिद्धमावभृथात्कृत्वा अहे पर्यवेते ऽवभृथमवयन्ति । सुत्ये ऽहनि मार्जालीये सिकतोपोप्ते परिश्रित्योपविग्रेदन्येद्युरहःसु पत्नी-ग्रालायामेवोपविग्रेत्प्राग्वꣳग्रं[८] न प्रयच्छेत ॥ ११ ॥ दशमः ॥

१० अथातः प्रायश्चित्तसमुच्चयं व्याख्यास्यामः । सर्वत्रानादिष्टेषु मनस्वती मिन्दाऽऽहुती स्याद्धुतयो होतार इति जुहुयात्सर्वेष्व-व्रत्येषु[९] मिन्दाऽऽहुतौ पिढयज्ञलोपे सप्तहोतारमिति[१०] जुहुया-दथ[१०] यद्यग्न्याधेये सर्वमौपासनमभिप्रव्रजेयुः पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसवः समिन्धतामित्येतया स्वाऽऽहुतिꣳ हुत्वा[११] लौकिके

---

१ अहे..ऊर्ध्वम् only in Tr.

२ ? Thus U B, प्रवर्ग्यस्य न Tr, प्रवर्ग्यस्यासन्न H.

३ प्रवृत्ते MSS. and Viv.

४ Thus Tr, ०ष्यमेतदहः B H U.

५ Instead of अहे..ऊर्ध्वम् Tr has only सिद्धम् ।

६ Only given by Tr.

७ Thus Tr, संप्रैषावेक० B H U.

८ उपविग्रेत् om, H U.

९ Thus Tr, ०षु व्रत्येषु B U H.

१० इति जुहुयात् in Tr only.

११ तस्मिन् ins. Tr.

ऽग्नौ गृह्याणि कर्माणि प्रयुञ्जीत[1] यद्यर्धमवशिष्येतार्थ[2] यदि ब्रह्मौदनिको धारितः स्यादौपासनवत्स्यात्तथोद्धृते पाकादूर्ध्वं जयादीष्ट्वा जुहुयादथ यदि गार्हपत्यमनाहितमादित्यो ऽभ्युदियादादित्य अरभ्यान्यस्मिन्काल आदध्यान्मध्ये चेदग्निविनाग्न एतदेवार्थ[3] यदि पत्नीमृत्विय[4] विन्देत प्राग्दक्षिणाया एतदेवात ऊर्ध्वमपरोधो ऽग्निहोत्रे च सोमे[5] चावभृथादिषु[6] सर्वचेष्टिपशुसोमेषु[7] तावन्मात्रं[8] पत्न्या वा सर्वमथ यदि गार्हपत्याहवनीयावुद्वायेतामभिनिमोचेदभ्युदियादाग्न्याधेयं[9] तत्र प्रायश्चित्तिः। पुनराधेयमित्येके। ऽथ[10] यदि पत्नी बहिः सीमां पुनराधानमथ यद्यात्मनि समारूढेष्वव्रत्यं चरेदरणिविनाग्नोक्तदोषो[11] वा[12] भवेदग्न्याधेयमरणिविनाग्नेनाग्निविनाग्न[13] उक्तो। ऽथ यदि ग्राममर्यादां नदीं वाग्नीनतिहरेयुरेतानेन-

---

१ अथ ins. Tr.

२ Thus H U, ०ग्निष्येदथ Tr, ०ग्निष्येतानग्निन्कुर्यादथ B.

३ अथ in Tr only.

४ Thus Tr, पत्न्यृत्वियं B U H.

५ Thus B H, सोमे चावभृथात् U, सोमेनावभृथादिषु Tr.

६ Thus Tr B, सर्वेष्टि० U H.—०सोमेषु Tr B, ०तंत्रेषु U H.

७ स ins. U H.

८ Thus Tr, आहवनीयगार्हपत्यावु० B U H.—उद्वायेताम् Tr.

९ In Tr only.

१० ०रणौ B U H.

११ In H U only.

१२ Tr om. अग्न्याधेयम्, rightly?

वाग्नीन्ध्रियमाणानन्वारभेयातां[1] । प्रवमति यजमाने न[2] पत्नी[2] प्रवसति[2] नाच प्रायश्चित्तं । भिन्नयोनिस्रेदन्वाहार्यपचन उद्वायेद्या[3] प्रकृतिस्तत[4] आहरणं पृथगरणी वा । ॥ १२ ॥

अथ यद्येककपालः परावर्तते[5] प्रजापतेर्वर्तनिमनुवर्तखेत्यध्वर्युः खस्थाने प्रतिष्ठापयेत्प्रति त्वे प्रतितिष्ठामि राष्ट्रे विश्वमन्याभिवावृध दत्येताभ्यां यजमानो ऽनुमन्त्रयते । ऽस्कान्द्यौः पृथिवीमस्कानजनि प्राजनीत्येताभ्याꣳ स्रुवाऽऽहुतौ जुहुयात्समꣳस्थिते वैश्वानरौमिष्टि[6] निर्वपेद्दिज्ञायते च यत्प्राङ्[7] पचेत देवलोकमभिजयेद्यद्दक्षिणा पितृलोकं । यत्प्रत्यग्चाꣳसि यज्ञꣳ हन्युर्यद्दुदङ् मनुष्यलोकमभिजयेत्प्रतिष्ठितो होतव्य दत्यथ यदि पशुबन्धः सोमो वा लुप्येत वैश्वानरौमिष्ट्वा पुनर्यजेत[8] । सर्वं चेत्मृत्यमहरतिक्रामेत्समन्वारब्धाः[9] प्राग्रुपवेशनादपच्छिद्येरन्समाप्य पुनर्यजेत । सोमेन दीक्षितो न[10] दद्यान्न[10] जुहुयान्न[10] पचेच्च जपेदित्यादित[11] एव विभजेदित्याऽऽहतो-

---

१ Instead of एतानेव B U H एतदेव।

२ Thus Tr, B om. न, प्रवसति H, S प्रवसति वा U.

३ Thus Tr B, ०येद्यथा U H.

४ Instead of तत Tr तद्।

५ पराङ्गावर्तते Tr.

६ दृष्टिम् alone in Tr.

७ प्राक् H.

८ एकादशेषु ins. U.

९ After ०क्रामेत् U ins. सर्पणे।—Instead of ०रब्धाः (thus Tr.) ०रब्धा वा U, रब्धा वा H B.

१० न जुहुयान्न दद्यान्न Tr.

११ इति om. Tr.

पेतो[१] न[१] स्रायान्नापो[१] ऽवगाहेत न वासो जह्यान्न रजः[२] प्रस्रावयेत्सर्वत्र च यजमानस्यर्त्विजां च यावत्कर्म व्रतमुपदिशन्ति नर्त्विजामार्त्विज्यमन्यत्र विद्यते न महर्त्विजाꣳ समासो[३] न[३] सर्वत्र[३] यजमानस्यार्त्विज्यमन्यत्र सत्त्रात्सर्वेषु[४] सोमेषु सोमापचार-कालातिक्रमान्तरितविपर्यासव्यत्ययसमासादिष्वन्येषु[५] चाज्ञा- ५
तेषु[६] ज्ञातेषु च दोषेषु[६] प्राक् समिष्टयजुष आज्यस्थाल्याः स्रुवेणोपघातꣳ सर्वप्रायश्चित्तानि जुहुयाज्जयानित्येके ऽभ्यातानानित्येके राष्ट्रभृत इत्येके ऽमात्यहोमानित्येके छन्दाꣳसीत्येके सौरीरित्येके तनूरित्येके होतृनित्येके दशात्मकमित्येके पौरुषीरित्येके वैष्णवीरित्येके महाव्याहृती- १०
रित्येके व्याहृतीरित्येके प्राजापत्यामित्येके[७] प्रणवमित्येके सर्वानित्याचार्यः[८] सर्वानित्याचार्यः ॥ १३ ॥ एकादशः ॥

॥ इत्येकोनत्रिꣳशः प्रश्नः ॥

---

१ ब्र० न स्रायात् in U only.

२ Thus Tr, वासः B U H.

३ ? Thus reads U, समासोन चापिवै (यज्ञ०) Tr, समासोमेन सर्वत्र B, समासोमेन सर्वत्र H. The meaning of the whole passage is unclear to me.

४ सत्राच्चसर्वेषु Tr.

५ सोमोपचार० Tr.—०सादिषु चान्येषु B.

६ Thus (only वाज्ञा० instead of चाज्ञा०) Tr, वाज्ञातेषु दोषेषु B, चदोषेषु U H.

७ Thus Tr, प्राजापत्यानि० H B, प्राजापत्यानी० U.

८ ०चार्यः Tr H, ०चार्याः B U.

अथेमे ऽग्निचयास्तेषां भूमेः परिमाणविहारान्व्याख्यास्यामो । ऽथाङ्गुलप्रमाणं चतुर्दशाणवस्तुस्त्रिꣳशत्तिलाः पृथुमꣳश्लिष्टा दत्यपरं । दशाङ्गुलं क्षुद्रपदं । द्वादश[1] प्रादेशः[1] । पृथोत्तरयुगे चयोदशिके । पदं पञ्चदशाष्टाशीतिशतमीषा चतुःशतमचः । षडशीतिर्युगं । द्वात्रिꣳशज्जानुः । षत्रिꣳशच्छम्याबाहू । द्विपदः प्रक्रमो । द्वौ प्रादेशावरत्निरथाप्युदाहरन्ति पदे युगे प्रक्रमे ऽरत्नाविति ग्राम्यायां च मानार्थेषु यथाकामीति । पञ्चारत्निः पुरुषो व्यामश्च[2] । चतुररत्निर्व्यायामश्चतुरश्रः[3] चिकीर्षन्यावच्चिकीर्षंस्तावतीꣳ रज्जुमुभयतः-पाशां कृत्वा मध्ये लक्षणं करोति । लेखामालिख्य तस्या मध्ये शङ्कुं निहन्यात्तस्मिन्पाशौ प्रतिमुच्य[4] लक्षणेन मण्डलं परिलिखेद्विष्कम्भान्तयोः शङ्कू निहन्यात्पूर्वस्मिन्पाशं प्रतिमुच्य पाशेन मण्डलं परिलिखेदेवमपरस्मिꣳस्ते यत्र समेयातां तेन द्वितीयं विष्कम्भमायच्छेद्विष्कम्भान्तयोः शङ्कू निहन्यात्पूर्वस्मिन्पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणेन मण्डलं परिलिखेदेवं दक्षिणत एवं पश्चादेवमुत्तरतस्तेषां ये ऽन्याः सꣳसर्गास्तचतुरश्रꣳ संपद्यते । ऽथापरं । प्रमाणाद्द्विगुणाꣳ रज्जुमुभयतःपाशां कृत्वा मध्ये लक्षणं करोति । स प्राच्यर्धो । ऽपरस्मिन्नर्धे चतुर्भागोने

---

१ द्वादशांगुलंप्रादेशं M.

२ Thus T, च not in my copies.

३ Thus throughout B U M; ०स्र० instead of ०त्र० throughout H.

४ प्रमुच्य B M H.

लक्षणं करोति। तन्न्यञ्चनमर्धं ऽश्मार्थं। पृष्ठ्यान्तयोः पार्श्वौ प्रतिमुच्य न्यञ्चनेन दक्षिणापायम्यार्धेन श्रोण्यंसाक्षिर्हरेद्दीर्घचतुरश्रं चिकीर्षन्यावच्चिकीर्षेत्तावत्यां भूम्यां[1] द्वौ शङ्कू निहन्याद्द्वौद्वावेकैकमभितः[2] समौ। यावती तिर्यङ्मानी तावतीꣳ रज्जुमुभयतःपार्श्वां कृत्वा मध्ये लक्षणं करोति। पूर्वेषामन्ययोः पार्श्वौ प्रतिमुच्य लक्षणेन दक्षिणापायम्य लक्षणे लक्षणं करोति। मध्यमे पार्श्वौ प्रतिमुच्य लक्षणस्योपरिष्टाद्दक्षिणापायम्य लक्षणे शङ्कुं निहन्यात्समो ऽश्मः। एतेनोत्तरो ऽश्मो व्याख्यातस्तथा श्रोणी। यच्च पुरस्ताद्दीर्घमसौ मिनुयात्तच्च तदर्धे लक्षणं करोत्यथापरं प्रमाणादध्यर्धाꣳ रज्जुमुभयतः-पार्श्वां कृत्वापरस्मिꣳस्तृतीये षड्भागोने लक्षणं करोति। तन्न्यञ्चनमिष्टेः[3] ऽश्मार्थं[4]। पृष्ठ्यान्तयोः पार्श्वौ प्रतिमुच्य न्यञ्चनेन दक्षिणापायम्येष्टेन श्रोण्यंसाक्षिर्हरेत्समचतुरश्रस्याक्ष्णयारज्जुर्द्विस्तावतीं भूमिं करोति। प्रमाणं तिर्यग्विकरणायामस्तस्याक्ष्णयारज्जुस्त्रिकरणी। तृतीयकरणेन व्याख्याता। नवमस्तु[5] भूमेर्भागो भवतीति[6]। दीर्घचतुरश्रस्याक्ष्णयारज्जुः पार्श्वमानी[7] तिर्यङ्मानी च यत्पृथग्भूते कुरुतस्तदुभयं करोति।

---

१ Thus my copies, भूमौ T.

२ ०वेकमभितः B, ०वेकैवमभितः H.

३ ०नमिष्टेन सार्धं M.

४ Before नव० M ins. विभागस्तु नासां।

५ भवति M.

६ च ins. M,

तासां[1] चिकचतुष्कयोर्द्वादशिकपञ्चिकयोः[2] पञ्चदशिकाष्टिकयोः[3] सप्तिकचतुर्विꣳशिकयोर्द्वादशिकपञ्चविꣳशिकयोः[4] पञ्चदशिकषट्चिꣳशिकयोरित्येतासूपलब्धिः ॥ १ ॥

नानाचतुरश्रे समस्यन्कनीयसः करणा वर्षीयसो वृध्रमुस्रिखेर्वृध्रस्याक्ष्णयारज्जुः[5] समस्तयोः पार्श्वमानी भवति चतुरश्राच्चतुरश्रं निर्जिहीर्षन्यावन्निर्जिहीर्षेत्तस्य करणा वर्षीयसो वृध्रमुस्रिखेर्वृध्रस्य पार्श्वमानीमक्ष्णयेतरत्पार्श्वमुपसꣳहरेत्सा यत्र निपतेत्तदपच्छिन्द्याच्छिन्नया निरस्तꣳ समचतुरश्रं दीर्घचतुरश्रं चिकीर्षꣳस्तदक्ष्णयापच्छिद्य भागं द्वेधा विभज्य पार्श्वयोरुपदध्याद्यथायोगमपि[6] वैतस्मिꣳश्चतुरश्रꣳ समस्य तस्य करणापच्छिद्य[7] यदतिशिष्यते तदितरत्रोपदध्याद्दीर्घचतुरश्रꣳ समचतुरश्रं चिकीर्षꣳस्तिर्यङ्मानीं करणीं कृत्वा शेषं द्वेधा विभज्य पार्श्वयोरुपदध्यात्खण्डमावापेन[8] तत्संपूर-

---

१ Found in all my copies; not given by T.

२ M om. द्वादशि..कयोः।

३ पंचिकषष्टिकयोः M.

४ ॰विꣳशति॰ instead of ॰विꣳशि॰ M.

५ द्रद instead of द्रध the MSS. here and infra. cp. Thibaut, Pandit X, pp. 17, 18.

६ ॰रुपसंदध्या॰ M U B.

७ Thus अपि वैत॰ my copies, not अपि चैत॰, as Thibaut reads.

८ Thus B H U, ॰च्छिद्याद् M only.

९ Instead of पार्श्वयोः T: विपर्यस्येतरत्र।; उपसंदध्या॰ B H U.

येत्तस्य निर्हार[1] उत्तरश्चतुरश्रमेकतोऽणिमच्चिकीर्षन्नणिमतः करणीं तिर्यङ्मानीं कृत्वा शेषमर्द्धेन विभज्य विपर्यस्येतरचोपदध्याच्चतुरश्रं प्रउगं चिकीर्षन्यावच्चिकीर्षेद्द्विस्तावतीं भूमिꣳ समचतुरश्रां कृत्वा पूर्वस्याः करण्या मध्ये शङ्कुं निहन्यात्तस्मिन्पाशौ प्रतिमुच्य दक्षिणोत्तरयोः श्रोण्योर्निपातयेद्दक्षिणस्यन्यमपच्छिन्द्याच्चतुरश्रमुभयतः प्रउगं चिकीर्षन्यावच्चिकीर्षेद्द्विस्तावतीं भूमिं दीर्घचतुरश्रां कृत्वा पूर्वस्याः करण्या मध्ये शङ्कुं निहन्यात्तस्मिन्पाशौ प्रतिमुच्य दक्षिणोत्तरयोर्मध्यदेशयोर्निपातयेद्दक्षिणस्यन्यमपच्छिन्द्यादेतेनापरं प्रउगं व्याख्यातं[1] चतुरश्रं मण्डलं चिकीर्षन्नृणार्धं मध्यात्प्राचीमभ्यापातयेद्यदतिशिष्यते[2] तस्य सह तृतीयेन मण्डलं परिलिखेन्मण्डलं चतुरश्रं चिकीर्षन्विष्कम्भमष्टौ भागान्कृत्वा भागमेकोनविꣳशधा[3] विभज्याष्टाविꣳशतिभागानुद्धरेद्भागस्य च षष्ठमष्टमभागोनमपि वा पञ्चदश भागान्कृत्वा द्वावुद्धरेत्तैषानित्या[4] चतुरश्रकरणी[1] प्रमाणं तृतीयेन वर्धयेत्तच्चतुर्धनात्मचतुस्त्रिꣳशोनेन[5][1] सविशेषः[1] ॥ २ ॥

अथाग्न्याधेयिके विहारे[6] गार्हपत्यादाहवनीयस्यायतनं[1]

---

१ निर्हास B U, cp. Z D M G. LV, p. 579.

२ ०भ्यायतये० B M.

३ ०विꣳशधा H M.

४ Thus U M; ०धरेदेषा० H B and T.

५ Thus my copies.

६ Thus, not विहारो, my copies.

विज्ञायते ऽष्टासु प्रक्रमेषु ब्राह्मणो ऽग्निमादधीतैकादशसु राजन्यो द्वादशसु वैश्य द्वत्र्यायामदशतीयेन चीणि चतुरश्राण्यूचीनानि कारयेदपरस्योत्तरस्याꣳ[१] श्रोण्यां गार्हपत्यस्यैव दक्षिणे ऽꣳसे ऽन्वाहार्यपचनः पूर्वस्योत्तरे ऽꣳस आहवनीयो ऽपि वा गार्हपत्याहवनीययोरन्तरालं पञ्चधा षोढा वा संभुज्य षष्ठꣳ सप्तमं वा भागमागन्तुकमुपसमस्य[२] समं चैधं विभज्य पूर्वस्मादन्ताद्वयोर्भागयोर्लक्षणं[३] करोति । गार्हपत्याहवनीययोरन्तौ नियम्य लक्षणेन दक्षिणापायम्य लक्षणे शङ्कुं निहन्ति । तद्दक्षिणाग्नेरायतनं भवत्यपि वा प्रमाणं पञ्चमेन वर्धयेत्तत्सर्वं पञ्चधा संभुज्यापरस्मादन्ताद्वयोर्भागयोर्लक्षणं[३] करोति । पृष्ठ्यान्तयोः प्रग्रौ प्रतिमुच्य लक्षणेन दक्षिणापायम्य लक्षणे शङ्कुं निहन्ति । तद्दक्षिणाग्नेरायतनं भवति । विपर्यस्तेनोत्करो व्याख्यातो । ऽपरेणाहवनीयं यजमानमाची भवतीति दार्शपौर्णमासिकाया वेदेर्विज्ञायते । तस्यास्त्रिभागोनं पश्चात्तिरश्ची । तस्या एवार्धं पुरस्तात्तिरश्चीव[४] दीर्घचतुरश्रमेकतोऽणिमद्विहत्य स्फ्यिषु शङ्कूनिहन्याद्यावती पार्श्वमानी

---

१ ॰दपरस्योत्तरस्योत्तरस्यां B M.

२ ॰गंतुमुपसमस्य H U.

३ Thus (and cp. Thibaut's remark) B; the other MSS. अन्त्यात् instead of अन्तात् ।

४ ॰त्तिरश्ची यावद् M.

द्विरभ्यस्ता[१] तावतीः[१] रज्जुमुभयतःपाशां हत्वा मध्ये लक्षणं करोति। दक्षिणयोः पार्श्वयोः[२] पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणेन दक्षिणापायस्य लक्षणे अङ्कं निहन्यात्तस्मिन्पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणेन दक्षिणं पार्श्वं परिलिखेदेतेनोत्तरं पार्श्वं व्याख्यातं। पूर्वं पार्श्वं तया द्विरभ्यस्तया परिलिखेदेवमपरं। दशपदा पश्चात्तिरश्ची द्वादशपदा प्राच्यष्टापदा पुरस्तात्तिरश्चीति पाशुवन्धिकाया वेदेर्विज्ञायते। मानयोगस्तस्या व्याख्यातो। रथक्रमितेत्येकेषां। विराट्संपन्नेत्येकेषां[३]। ग्राम्यामाची चतुःस्रक्तिर्भवतीत्युत्तरवेदेर्विज्ञायते[४]। समचतुरश्राविशेषाद्द्विहतीया वेदिर्भवतीति पैटक्या[५] वेदेर्विज्ञायते। महावेदेस्तृतीयेन समचतुरश्रताया[६]स्तृतीयकरणी[७] भवतीति[८]। नवमस्तु भूमेर्भागो भवति[९]। यजमानमाची चतुःस्रक्तिर्भवतीत्येकेषां। दिक्षु स्रक्तयो भवन्ति। वेदिद्विहतीये यजेतेति सौचामणिकीं वेदिमभ्युपदिशन्ति। महावेदेस्तृतीयेन समचतुरश्रताया अष्टादशपदा पार्श्वमानी भवति। तस्यै दीर्घकरणामेकतोऽणिमत्करणां च याथाकामीति। ॥ ३ ॥

---

१ द्विस्तावतीं B.

२ ? Found in H M U; B. om. Thibaut omits the word.

३ चतुरः० the MSS.

४ पैटयज्ञिकाया B, and U originally.

५ ०ल्लताया: करणी ल्तीयकरणी B U, and cp. Thibaut's remark on this passage.

६ भवति M U, भवती H.

७ भवतीति M.

प्राग्वꣳशः षोडशप्रक्रमायामो द्वादशव्यासो[1] ऽपि वा द्वादशप्रक्रमायामो दशव्यासस्तस्य मध्ये द्वादशिको विहारस्त्रिꣳशत्पदानि प्रक्रमा वा पञ्चात्तिरश्ची भवति षट्त्रिꣳशत्प्राचौ चतुर्विꣳशतिः पुरस्तात्तिरश्चीति महावेदेर्विज्ञायते। मानयोगस्तस्या व्याख्यातः आहवनीयात्षट् प्रक्रमान्महावेदिस्तत एकस्मिन्सदस्तद्दशकमुदक् सप्तविꣳशत्यरत्नयो ऽष्टादशेत्येकेषां ततश्चतुर्षु हविर्धानं तद्दशकं द्वादशकं वा मानयोगस्तयोर्व्याख्यातो यूपावटीयाच्छङ्कोरर्धप्रक्रममवग्रथ्योत्तरवेदिं विमिमीते दशपदोत्तरवेदिर्भवतीति सोमे विज्ञायते मानयोगस्तस्या व्याख्यातस्त्रयोदशः ग्रम्यामाचो ऽपरिमितो वायोपरवाः प्रादेशसखाः प्रादेशान्तराला अरत्निमाचꣳ समचतुरश्रं विहृत्य स्रक्तिषु शङ्कून्निहन्यादर्धप्रादेशेनार्धप्रादेशेनैकैकं मण्डलं[2] परिलिखेत्सदसः[3] पूर्वार्धाद्विप्रक्रममवग्रथ्य धिष्ण्यानां[4] द्विप्रादेशो विष्कम्भस्तयान्तराला आग्नीध्रागारस्य[5] पार्श्वमानी पञ्चारत्निरेतेन मार्जालीयो व्याख्यातस्तस्योदीचीं द्वारं कुर्वन्ति रथाचान्तराला यूपावटा भवन्तीत्येकादशिन्यां

---

१ द्वादशपदव्यास० M, which omits the following words up to दशव्यास०।

२ परिमंडलं M and U (sec. m.).

३ ०त्सदः H.

४ Thus, not धिष्णिया०, the MSS.

५ आग्नीध्रीया० T.

विज्ञायते। तस्या[1] दशानां च रथाक्षाणामेकादशानां च पदानामष्टाङ्गुलस्य च चतुर्विंशं भागमाददीत। स प्रक्रमः स्याक्तेन वेदिं विमिमीते[2]। ऽथाश्वमेधे[3] विंशत्याश्च रथाक्षाणामेकविंशत्याश्च पदानामष्टाङ्गुलस्य च चतुर्विंशं भागमाददीत। स प्रक्रमः स्याक्तेन वेदिं विमिमीते[4]। ऽथ[5] प्राच्येकादशिन्यां[6] यूपार्थं वेदेः पूर्वार्धात्पदार्धव्यासमपच्छिद्य[7] तत्पुरस्तात्प्राञ्चं[8] दध्यान्नाक्षाष्टाङ्गुलं विद्यते। न व्यतिषङ्गो। यूपावटाः पदविष्कम्भास्तिपदपरिणाहानि यूपोपराणीति।

॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

अर्धाष्टमाः[9] पुरुषाः[10] प्रथमो ऽग्निरर्धनवमा द्वितीयो। ऽर्धदशमास्तृतीय। एवमुत्तरोत्तरो[11] विधाभ्यास ऐकादशविधात्तदेतत्सप्तविधप्रभृत्येकशतविधान्तमत ऊर्ध्वमेकशतविधानेव प्रत्यादद्दीतानग्निकान्वा यज्ञक्रतूनाहरेदन्यत्राश्वमेधादश्वमेधमप्राप्तं चेदाहरेदत ऊर्ध्वं विधामभ्यस्येन्नेतरदाद्रियेतातीतं[12]

---

१ तस्यै U originally and a citation in the Mahāgnisarvasva.

२ ०मीताश्वमेधे M, cp. XXVI. 23 : 304. 6.

३ ०मीताथ again M.

४ प्राच्ये० M, प्राच्यै० the other MSS.; ०न्या U.

५ Thus M; पूर्वार्धात्पदार्धव्या० U, पदार्धव्या० B, पूर्वार्धात्पदार्धन्या० H.

६ ०प्राच्यां M.

७ अर्धाष्टमपुरुषाः T.

८ ०त्तरे M.

९ ०भ्यस्येदन्यतरदाद्रि० M.

चेदाहरेदाहृत्य कृतान्नादेव प्रत्याददीत । कथमु खलु विधामध्यस्येदं दन्यत्प्रकृतेस्तत्यञ्चदश भागान्कृत्वा विधायां-विधायां द्वौद्वौ भागौ समस्येत्ताभिरर्धाष्टमाभिरग्निं चिनु-यादूर्ध्वप्रमाणाभ्यां जानोः पञ्चमस्य चतुर्विंशेनैके[1] समा-मनन्त्यथ हैक एकविधप्रभृतीनपत्तपुच्छाञ्श्चिन्वते । तन्नोपपद्यते पूर्वोत्तरविरोधादथ हैकेषां ब्राह्मणं[2] भवति श्येनचिदग्नीनां पूर्वा तितिरित्यथापरेषां[3] न ज्यायाञ्सं चित्वा कनीयाञ्सं चिन्वीतेत्यथास्माकं[4] । पत्ती भवति । न ह्यपक्षः पतितुमर्हत्य-रत्निना पत्ती द्राघीयाञ्सौ भवतस्तस्मात्पक्षप्रवयाञ्सि वयाञ्सि । व्याममात्रौ पत्ती च पुच्छं च भवतीति । नापक्षपुच्छः श्येनो विद्यते । न चामप्रविधस्य पक्षपुच्छानि विद्यन्ते न च सप्तविधं चित्वैकविधप्रसङ्गस्तस्मात्सप्तविध एव प्रथमो ऽग्निर्भेदान्वर्जयेदधरोत्तरयोः पार्श्वसंधानं भेदा इत्युपदिशन्ति । तदन्यत्रेषु न विद्यते[5] न सक्थिपार्श्वयोः । साहस्रं चिन्वीत प्रथमं चित्वान इति[6] । पञ्चमायां वा चितौ

---

१ ०श्येनैवैके T.

२ See XXIV. 5: 188. 14.

३ ०थापरं M.

४ ब्राह्मणं ins. U on the margin; the brāhmaṇa is found T. S. V. 2. 5. 1.

५ विद्यते U.

६ See T. S. V. 6. 8. 2.

संख्यां[1] पूरयेद्द्विशतास्थेष्टकीर्षेत्यश्वचोडाभिर्नाकसदः[2] समान-संख्यं[3] प्रतीयात्[4] ॥ ५ ॥

पशुधर्मो[5] ह वा अग्नेर्यथा ह वै पशोर्दक्षिणेषामस्थ्यां यद्दक्षिणं पार्श्वं तदुत्तरेषामुत्तरं यदुत्तरेषां दक्षिणं तद्दक्षिणेषामुत्तरं यदवाक्[6] चोर्ध्वं[6] च[6] तत्समानमेवमिष्टकानाꣳ रूपाण्युपदध्याद्यो दक्षिणातो लेखास्ता दक्षिणत उपदध्यात्तथावृत उत्तरत[7] ऋजुलेखाः पश्चाच्च[8] पुरस्ताच्च भवन्ति[7] व्यालिखिता मध्ये[7] ऽथ या विश्वयस्था[9] यथा ह वै पशोः पृष्ठवꣳशो नैवैकस्मिन्पार्श्वे व्यतिरेकेण वर्तते नैवापरस्मिन्नेवं तासामुपधानं प्रतीयाद्यद्यपि ब्राह्मणं[10] भवति प्रजापतिर्वा अथर्वाग्निरेव दध्यङ्ङाथर्वणस्तस्येष्टका अस्थानीति[11] तस्माद्बहिस्तन्वं चेच्चिनुयात्तन्वोपह्वयमध्यैरात्मोपह्वयमध्यात्संदध्यात्[12]ऽथैनं[13] चिनुत इति विज्ञायते[11] ऽस्थन्वतीभिरनिष्टकाभिर्न[14]

---

१ om. M.

२ ०ग्नाꣳसे U, ०ग्नांसे०B.—०चोडानाकसदः M.

३ ०ख्यं H U, ख्यां M, ०ख्याः B.

४ ०धर्मा B M U.

५ यदवांचं M; यदर्वाक् चो० B.

६ Thus H M U, पश्चात् B.

७ Thus with T; विषय० my copies.

८ T. S. V. 6. 6. 3.

९ Some of the MSS. write (as Lāṭy. I. 5. 7.) उपह्वय or ह्वय, some (as Drāhy. II. 1. 10.) उपह्वव।

१० ०योभिरिष्टकाभि० M B.

संख्यां पूरयेदिष्टकचिद्वा[1] अन्यो ऽग्निः पशुचिदन्य इत्येतस्माद्ब्राह्मणात्पशुर्वा एष यदग्नियोनिः खलु वा एषा पशोर्विक्रियते यत्प्राचीनमेष्टकाद्यजुः क्रियत[2] इति च[3] लोकवाधीनि[4] द्रव्याण्यवटेषूपदध्यान्मण्डलमृषभं विकर्णीमितीष्टकासु[5] लक्षणानि प्रतीयादिष्टकामन्त्रयोरिष्टकाव्यतिरेके लोकंपृणाः संपद्यन्ते परिमाणाभावादतीतानेव[6] वेष्टकागणानचोपदध्यात्पञ्च[7] लोकंपृणा[8] मन्त्रव्यतिरेके ऽक्राः अर्करा: संधिषूपदध्यात्प्राचीरुपदधाति प्रतीचीरुपदधातीति गणेषु रीतिवादः[9] प्राचीमुपदधाति प्रतीचीमुपदधातीति कर्तुर्मुखवादः[10] पुरस्तादन्याः प्रतीचीरुपदधाति पश्चादन्याः प्राचीरित्यपवर्गश्चतुरश्रा-खेवैतदुपपद्यते[11] ॥ ६ ॥

न खण्डामुपदध्यान्न भिन्नामुपदध्यान्न कृष्णामुपदध्यान्न जीर्णामुपदध्यान्न लक्षणामुपदध्यान्[12] स्वयमातृण्णाः स्वयंचितावुपदध्यादूर्ध्वप्रमाणमिष्टकानां जानोः पञ्चमेन कारयेदर्धेन

---

१ See T. S. I. 5. 8. 2.

२ ॰यत इति B U, but we have one single citation: T. S. V. 2. 10. 1.

३ om. H.

४ With व my copies: T. with व।

५ विकर्णी is, according to the Mahāgnisarvasva, विशाखकर्णी स्त्री।

६ Thus B U, ॰तीतानेवे॰ M, H is incompl. T reads as M, inserting, moreover, स्व after ॰गनान्।

७ Thus H, लक्षासु॰ M U; लक्षाणसु॰ T.

नाकमदां पञ्चचोडानां च' यच्छोषपाकाभ्यां प्रतिहृषेत[1] पुरीषेण तत्संपूरयेत्पुरीषस्यानियतपरिमाणत्वाद्व्यायाममाचो भवतीति गार्हपत्यचितेर्विज्ञायते' चतुरश्रेत्येकेषां' परिमण्डलेत्येकेषां' चतुरश्रꣳ सप्तधा विभज्य तिरश्चीं चेधा विभजेदपरस्मिन्प्रस्तार उदीचीरुपदधाति' समचतुरश्रास्त्रेदुपदध्याद्व्यायामषष्ठेनेष्टकाः कारयेच्चतुर्थेन हृतौयेनेति' तासां नव प्रथमा द्वादश द्वितीया इति पूर्वस्मिन्प्रस्तार उपदधाति' पञ्च हृतीयाः षोडश प्रथमा इत्यपरस्मिन्परिमण्डलायां यावत्संभवेत्तावत्समचतुरश्रं हृत्वा तन्नवधा विभजेत्प्रधीꣳस्त्रिधाचिधेत्यपरं[2] प्रस्तारं[2] तथोपदध्याद्यथा प्रध्वनीकेषु स्रक्तयो भवन्ति' धिष्ण्या एकचितीकास्चतुरश्राः परिमण्डला वा' तेषामाग्नीध्रीयं नवधा विभज्यैकस्या स्थाने ऽग्नानमुपदध्यादथ होतुर्धिष्ण्यं[3] नवधा विभज्य पूर्वाꣳस्त्रिभागानेकैकं द्वेधा विभजेदथेतरान्नवधानवधा विभज्य मध्यमपूर्वौ द्वौ[4] भागौ समस्येदथ मार्जालीयं चेधा विभज्य पूर्वापरौ भागौ पञ्चधा विभजेदुखभस्मना मꣳस्त्र्यष्टकाः कारयेदिति' संवत्सरभृत[5] एवैतदुपपद्यते न रात्रिभृत[5]' एवमस्य मन्त्रवतो चितिकृन्निष्कं-

---

१ Thus U and T; ॰सेत् H M B.

२ ॰परस्मिन्प्रस्तारे M B.

३ धिष्ण्यं H M.

४ द्वौद्वौ M.

५ See X. 12 : 11. 13.

न्दश्चितं[1] त्रिषाहस्रस्य परस्ताच्चिन्वीत कामविवेकात्तस्य रूपꣳ श्येनाकृतिर्भवतीति[2] ॥ ७ ॥ द्वितीयः ॥

अथ वै भवति[3] श्येनचितं चिन्वीत सुवर्गकाम इत्या-कृतिर्दैविध्यं[4] चतुराश्रात्मा श्येनाकृतिश्च[4] विज्ञायत उभयं[4] ब्राह्मणं[4] पञ्च दक्षिणायाꣳ श्रोण्यामुपदधाति पञ्चोत्तरस्यां[5] वस्तो वय इति दक्षिणे ऽꣳस उपदधाति[5] वृष्णिर्वय इत्युत्तरे[5] व्याघ्रो वय इति दक्षिणे पक्ष उपदधाति[5] सिꣳहो वय इत्युत्तरे[5] पुरुषो वय इति मध्य इति चाथापरं[5] वयसां वा एष प्रतिमया चीयते यदग्निरित्युत्पततां क्रायय इत्यर्थः[5] समचतुरश्राभिरग्निं चिनुते[6] दैव्यस्य च मानुषस्य च व्यावृत्त्या इति मैत्रायणीयब्राह्मणं[7] भवति[5] तस्येष्टकाः कारयेत्पुरुषस्य चतुर्थेन पञ्चमेन षष्ठेन दशमेनेत्यथाग्निं विमिमीते[5] यावान्पुरुष ऊर्ध्वबाहुस्तावदन्तराले वेणोश्छिद्रे[8] करोति मध्ये तृतीयं[5]

---

१ See XVII. 28 : 306. 8. and XXVI. 28 : 311. 5.

२ H adds प्रकृतित्वात् and thus also T, but see the comm.: इतिकरणः परिभाषासमाप्त्यर्थः ।

३ See T. S. V. 4. 11. 1.

४ The first brāhmaṇa is found T. S. V. 3. 1. 5. (cp. Baudh. X. 38: 36. sqq.) the second T. S. V. 5. 3. 2.

५ U and Mahāgnisarv. ins. पक्षयोरेव वीर्यं दधाति ।

६ Thus my copies; चिन्वीत T.

७ I have not been able to trace this passage in the agniciti-brāhmaṇa of our Maitrāyaṇī Saṃhitā.

८ Thus M; वेणोः छिद्रे H U, वेणोश्छिद्रे B and Thibaut.

यदमुत्र स्वन्वया करोति तदिह वेणुना करोति। तस्मात्मा समचतुरश्रश्चत्वारः पुरुषाः। पक्षः समचतुरश्रः पुरुषः। स तु दक्षिणतो ऽरत्निना द्राघीयानेतेनोत्तरः पक्षो व्याख्यातः। पुच्छः समचतुरश्रः पुरुषस्तमवस्तात्प्रादेशेन[1] वर्धयेदेवꣳ सारत्निप्रादेशा मन्नविधः संपद्यत। उपधाने पक्षाग्रादुत्तरतः पुरुषतृतीयवेलायां चतस्रः पङ्क्तयस्तासामभितो द्वे द्वे पादेष्टके। ततो ऽष्टौ चतुर्थ्यः। पक्षशेषꣳ षड्भागीयाभिः प्रच्छादयेदेतेनोत्करः पक्षो व्याख्यातः। पूर्वापरयोः पुच्छपार्श्वयोश्चतुर्भागीया उपदध्याद्दक्षिणोत्तरयोः पादेष्टकाः। शेषमग्निं पञ्चमभागीयाभिः प्रच्छादयेदेष द्विग्रतः प्रस्तारो ऽपरस्मिन्प्रस्तारे पक्षाग्रादुत्तरतो ऽर्धव्यायामवेलायां तिस्रस्तिस्रः षष्ठ्यो द्वे द्वे द्विपदे इति विपर्यासमुपदध्यात्तथोत्तरे[2]। दक्षिणस्याꣳ श्रोण्यां नव षष्ठ्यश्चतुरश्रतास्तथोत्तरस्यां। नवनव षष्ठ्यो द्वे द्वे द्विपदे इति दक्षिणादꣳसादोत्तरादꣳसादिपर्यासमुपदध्याच्छेषमग्निं पञ्चमभागीयाभिः प्रच्छादयेदेष द्विग्रतः प्रस्तारो व्यत्यासं चिनुयाद्यावतः प्रस्ताराꣳश्चिकीर्षेत्॥ ८॥

अथापरः। पुरुषस्य पञ्चम्यस्तां एवैकतो ऽध्यर्धास्तासामर्धाः पार्श्वासोपधाने पूर्वापरयोः पक्षपार्श्वयोरर्धेष्टका उदीचीरुपध्यात्तथोत्तरे। दक्षिणोत्तरयोः पुच्छपार्श्वयोश्चतस्रश्चतस्रो[3] ऽध्यर्धा उदीचीः। पुच्छस्यावस्ताच्चतस्रो ऽर्धेष्टका उदीचीस्ता-

---

१ अधस्तात् instead of अवस्तात् M.

२ °दध्यादेवमुत्तरे B.

३ पुरुषपक्षयो° B.

सामभितो द्वे पादेष्टके[1] जघनेन पुच्छाण्डयोरेकैकामर्धेष्टकां[2] प्राचीꣳ[1] शेषमग्निं पञ्चमभागीयाभिः प्रच्छादयेदेष द्विगतः प्रस्तारो[1] ऽपरस्मिन्प्रस्तार आत्मसक्थिषु चतसृः[2] पादेष्टका उपदध्यात्तासामभितो द्वेद्वे अर्धेष्टके[1] पूर्वस्मिन्नीके पञ्च[1] पञ्चाण्डयोस्तिस्रस्तिस्रो ऽध्यर्धा उदीचीस्तासामन्तरालेष्वेकैकामर्धेष्टकां प्राचीꣳ[1] शेषमग्निं पञ्चमभागीयाभिः प्रच्छादयेदेष द्विगतः प्रस्तारो[1] व्यत्यासं चिनुयाद्यावतः प्रस्ताराꣳश्चिकीर्षेत्[1] ॥ ९ ॥[3]

अथ वक्रपक्षो व्यस्तपुच्छस्तस्येष्टकाः कारयेत्पुरुषस्य चतुर्थस्तासामर्ध्याः पाद्याश्च[4] नित्यमक्षण्णयापच्छेदनमनादेग्ने[1] पादेष्टकाश्चतुर्भिः[5] परिगृह्णीयादर्धपदेन पदेनाध्यर्धपदेन पदसविशेषेणेति[1] ते द्वे यथा दीर्घसꣳश्लिष्टे स्यातां तथार्धेष्टकां कारयेदथाग्निं विमिमीत[1] आत्मा द्विपुरुषायामो दशपदव्यासस्तस्य दक्षिणादꣳसादुत्तरतो ऽध्यर्धप्रक्रमे लक्षणं करोत्येवमपरतस्तयोरुपरिष्टात्सन्धां नियम्याꣳसमपच्छिन्द्यादेतेनेतरासाꣳ[6] स्वक्षीनामपच्छेदो व्याख्यातः[1] स आत्मा[1] शिरो

---

१ पुरस्ता० U, पुरुषपार्श्वयो० M.

२ पादेषु M; T om.

३ Here ends probably the third adhyāya ; no indication of it is found in my copies.

४ ०ष्टेति B U H.

५ ०ष्टकांचतुर्भिः my copies.

६ Between नियम्य and ꣳसम् M ins. अनुसन्धि।

ऽर्धषष्ठपदायाममर्धपुरुषव्यासं[1] तस्याꣳसौ प्रक्रमेणप्रक्रमेणा-
पच्छिन्द्यात्पुच्छस्य षट्पदा प्राची द्विपुरुषोदीची[1] तस्य पूर्वे
स्रक्तौ त्रिभिस्त्रिभिः प्रक्रमैरपच्छिन्द्यात्पञ्चो द्वादशपदायामो
दशपदव्यासस्तस्य मध्यात्प्राञ्चि[2] षट् पदानि प्रक्रम्य शङ्कुं
निहन्याच्छ्रोणीरेकैकमथेनꣳ स्नद्यया परिचिनुयादन्तस्नद्य- ५
मपच्छिद्य तत्पुरस्तात्प्राञ्चं दध्यात्स[1] निर्णाम[1] एतेनोत्तरस्य
पक्षस्य निर्णामो व्याख्यातः[1] पक्षाग्रयोः प्रक्रमप्रमाणानि पञ्च-
पञ्च चतुरश्राण्यनूचीनानि कृत्वा सर्वाण्यवाञ्चमक्षण्यापच्छिन्द्या-
दर्धान्युद्धरेदेवꣳ सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यत[1] उपधाने
शिरसो ऽग्रये चतुर्थीमुपदध्याद्धꣳसमुखीं पुरस्तात्पादेष्टके १०
अभितस्तयोरवस्तादभितस्तिस्तिस्रश्चतुरश्राः[1] शेषे पादे-
ष्टका[1] अपि वा शिरसो ऽग्रे हꣳसमुखीमुपदध्यात्तस्य अव-
स्ताच्चतुर्थीमुपदध्यात्पादेष्टके अभितस्तयोरवस्तादभितस्ति-
स्तिस्रश्चतुरश्राः[1] शेषे पादेष्टकाः[1] शिरसो ऽवस्तात्पञ्च
पादेष्टका व्यतिषक्ता उपदध्यात्तथा पुच्छस्य पुरस्ताद्यद्यदपच्छिन्नं १५
तस्मिꣳस्तर्धेष्टकाः पादेष्टकाश्चोपदध्याच्छेषमग्निं चतुर्भागीयाभिः
प्रच्छादयेत्पाद्याभिः सार्धाभिः संख्यां पूरयेदेष[2] द्विगतः[2]
प्रस्तारो[2][1] ऽपरस्मिन्प्रस्तारे हꣳसमुखीश्चतस्रश्चतसृभिः पादेष्ट-
काभिः संयोजयेद्यथा दीर्घचतुरश्रꣳ संपद्यते[1] तत्तिर्यक्

---

१ प्रांचं M.

२ These three words not in B; T omits them.

स्वयमातृण्णावकाश उपदधाद्ध्रुवमसि ध्रुवक्षिति[1] र्ध्रुवयोनिर्ध्रुवमसि ध्रुवक्षितिर्ध्रुवयोनिरिति द्वे पुच्छाग्रये र्ऽर्धपदेनात्मनि विग्रये। तयोरवस्तादभितस्तिस्रः पादेष्टकाः प्राङ्मुखीरुपदध्यात्पुच्छस्यावस्तात्पञ्चदश पादेष्टका व्यतिषक्ता उपदध्यात्पादेष्टके अर्धेष्टकेति पक्षपक्षाणां प्राचीर्व्यत्यासं चिनुयाद्विग्रये यदपच्छिन्नं तस्मिन्नर्धेष्टकाः पादेष्टकाश्चोपदध्याच्छेषमग्निं चतुर्भागीयाभिः प्रच्छादयेत्याद्याभिः सार्धाभिः संख्यां पूरयेत्॥ १०॥

अथापरः। पुरुषस्य पञ्चमीभिः शतमशीतिः सप्तार्धं च मारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते। तासां पञ्चाग्रेद्वे चात्मन्यर्ध-चतुर्थः[2] शिरसि। पञ्चदश पुच्छे। र्ऽष्टपञ्चाशत्सार्धा देहिणे पञ्च उपदध्यात्तयोत्तरे। र्ऽर्धव्यायामेन सक्थीनामपच्छेदः। संनतं पुच्छं। पञ्चयोस्त्रिभिस्त्रिभिररत्निभरपनामो। र्ऽध्यर्धाभिः[3] षट्षट् पक्षाणि कुर्यादाकृतिः शिरसो नित्यायिष्टकानां विकाराः। पुरुषस्य पञ्चम्यस्ता एवैकतो र्ऽध्यर्धास्ता एवैकतः सपादाः। पञ्चम-भागीयाया पाद्याः सार्धास्तयाध्यर्धायास्तयोश्चाष्टमभागौ[4] तथा शेषयेद्यथा तिस्रः सक्थयो भवन्ति। पञ्चमभागीयायाश्चाष्टम्यस्तानि दशात्मनि पञ्चमभागीयाः सार्धा उपदध्यात्तथा पुच्छे। पञ्चयो-श्चाध्यर्धाः सार्धाः। शिरसि याः संभवन्त्यपरस्मिन्प्रस्तारे पुर्वयोः

---

१ पुरस्याग्ये U.

२ ॰परं M.

३ ॰तुर्थाः B.

४ Thus B, ध्यर्धाभिः M U, ॰ध्यर्धाभिः T.

५ ॰स्तयाध्यर्धाया॰ M U.

पक्षाण्ययोरेकैकामुभयीमुपदध्यादेकैकामपरयोर्द्वे द्वे शिरसः पार्श्वयोः। पुच्छस्यावस्तादध्यर्धाः प्राचीर्यथावकाशं पार्श्वयोः पाद्याः साष्टमभागाः[1]। पक्षयोश्चाध्यर्धाः सावयवाः। शेषं यथायोगं यथासंख्यं यथाधर्मं[2] चोपदध्यात्॥ ११॥

कङ्कचित्[3] एतेनात्मा पुच्छं च व्याख्यातम्। शिरसि पक्षोपदध्यात्तस्याकृतिर्व्याख्याता। सप्तपञ्चाशद्दक्षिणे पक्ष उपदध्यात्तथोत्तरे। व्यायामेन सप्रादेशेन पक्षयोरपनामः। पञ्चमभागीयार्धाभिः षट्षट् पक्षाणि कुर्यादध्यर्धावशिष्यते। तया पुच्छस्यावस्तात्पादावरत्निमात्रावरत्न्यन्तरौ सौ प्रादेशव्यासौ भवतस्तयोरवस्तादभितो द्वौद्वावष्टमभागौ प्राग्भेदावुपदध्यादेवम्। सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते[4]। ऽथेष्टकानां विकाराः। पञ्चमभागीयाः सावयवाः। पादेष्टकां[5] चतुर्भिः[5] परिगृह्णीयादर्धप्रादेशेनार्धप्रादेशेन प्रादेशेन प्रादेशसविशेषेणेत्यर्धेष्टकां[5] चतुर्भिः[5] परिगृह्णीयादर्धव्यायामेन द्वाभ्यामरत्निभ्यामरत्निसविशेषेणेति। ताः षट्। तासां चतुरश्रपाद्याः साष्टमभागाः पादयोरुपधाय शेषं यथायोगं यथासंख्यं यथाधर्मं[2] चोपदध्यात्॥ १२॥

---

१ ०भागीयाः M.

२ यथार्ध्यं my copies throughout.

३ See XVII. 28 : 307. 1.

४ शिरसो नित्या ins. M.

५ पादेष्टकाश्चतुर्भिः M.

अञ्जचित[1] एतेनात्मा शिरः पुच्छं च व्याख्यातं पदावपोद्धृत्य। त्रिषष्टिर्दक्षिणे पक्ष उपदध्यात्तथोत्तरे। पुरुषेण पक्षयोरपनामो ऽपरस्मादपनामात्प्राञ्चमरत्निं मित्वा तस्मिन्न्यञ्चां नियम्यापरं पक्षपक्षापच्छेदमन्वायच्छेदेवं[2] पक्ष पक्षस्यः मार्धा उद्धृता भवन्ति। पादेष्टकामपनाम[3] उपधाय तासां चतुरश्रपाद्याः साष्टमभागा अपोद्धृत्य श्रोणिं[4] यथायोगं यथासंख्यं यथाधर्मं चोपदध्यात्॥ १३॥

प्रउगचितं चिच्चीतेति[5]। यावानग्निः शारत्निप्रादेशस्तावत्प्रउगं कृत्वा तस्यापरस्याः करण्या द्वादशेनेष्टकास्तदर्धव्यासाः कारयेत्तासामर्धाः पाद्याश्च। तासां द्वे अर्धेष्टके बाह्यसविशेषे[6] चुबुक उपदध्यादर्धाश्चान्तयोः। श्रोणिमग्निं बृहतीभिः[7] प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेदपरस्मिन्पक्षारे ऽपरस्मिन्नीके सप्तचत्वारिꣳशत्पादेष्टका व्यतिषक्ता उपदध्याच्चुबुक एकाꣳ शृङ्गपाद्यां[8]। दौर्घे चेतरे चतस्रः स्वयमातृण्णावकाश उपदध्यादर्धाश्चान्तयोः। श्रोणिमग्निं बृहतीभिः प्राचीभिः प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेत्॥ १४॥

---

१ See XVII. 28 : 307. 4.

२ पक्षपक्षमपक्षे० M, पक्षयंनापक्षे० B.

३ पादेष्टकानामवनाम B.

४ Thus (not श्रोषा as T) my copies

५ See XVII. 28 : 307. 7.

६ Thus my copies ; वाह्यविशेषे T.

७ M ins. प्राचीभिः, rightly ?

८ Not given by T in the text.

उभयतःप्रउगं चिन्वीतेति[1] । यावानग्निः सारत्निप्रादेशस्तावदुभयतःप्रउगं कृत्वा । नवमेन तिर्यङ्मान्याः प्रउगचितोक्ता विकारास्तथोपधानमपरस्मिन्प्रस्तारे चुबुकयोर्द्वे पादेष्टके उपदध्यात्संधन्तयोश्च दीर्घपार्श्वे । दीर्घे चेतरे च[2] चतस्रः स्वयमातृण्णावकाश्च उपदध्यादर्ध्वास्यान्तयोः । शेषमग्निं दृंहतीभिः प्राचीभिः[3] प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेत् ॥ १५ ॥

चतुर्थः ॥

रथचक्रचितं चिन्वीतेति विज्ञायते । त्रयाणि तु[4] खलु रथचक्राणि भवन्ति साराणि च प्रधियुक्तानि चाविशेषात्ते मन्यामहे । ऽन्यतरस्याकृतिरित्यथाग्निं विमिमीते । यावानग्निः सारत्निप्रादेशस्तावतीं भूमिं परिमण्डलां कृत्वा तस्मिन्यावत्संभवेत्तावत्समचतुरश्रं[5] कृत्वा तस्य करण्या द्वादशेष्टकाः कारयेत्तासूर्ध्वं षट् प्रधावुपधाय शेषमष्टधा विभजेदपरं[6] प्रस्तारं तथोपदध्याद्यथा प्रध्यनीकेषु स्वक्तयो भवन्त्यथापरः[7] । पुरुषार्धात्यङ्गदशेनेष्टकाः समचतुरश्राः कारयेन्मानार्थास्तासां द्वे शते पञ्चविंशतिश्च सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते । तास्वन्याश्चतुःषष्टिमावपेत्ताभिः समचतुरश्रं करोति । तस्य

---

१ See XVII. 28 : 307. 9.

२ Not in the text as given by T.

३ तावत् not in the text of T.

४ After विभजेत् U ins. (probably taken from the bhāṣya): अस्मिन्प्रस्तारे चतुरश्रस्त्रीरत्नान्तरदेशात्प्रतिसंपादयेद० ।

५ After भवन्ति U ins. इति ।

षोडशेष्टका[१] पार्श्वमानौ भवति । चयस्त्रिꣳशदतिशिष्यन्ते । ताभिरन्तान्सर्वशः परिचिनुयात्ताभिः षोडश मध्यमास्यात्तुःषष्टि-रराश्यात्तुःषष्टिर्वेदिर्नेमिः शेषा । नाभिमन्ततः परिलिखेन्नेमि-मन्ततश्चान्तरतश्च[२] परिलिख्य नेमिनाभ्योरन्तरालं द्वाविꣳशद्धा विभज्य विपर्यासं भागानुद्धरेदेवमवाप उद्धृतो भवति । नेमिं चतुःषष्टिं कृत्वा व्यवलिख्य मध्ये परिक्षेप्त्रा अष्टाविꣳशतिशतं[३] भवन्त्यराꣳश्चतुर्धाचतुर्धा[४] नाभिमष्टधा विभजेदेष प्रथमः प्रस्तारो । ऽपरस्मिन्प्रस्तारे नाभिमन्ततश्चतुर्थवेलायां परि-क्षेपेन्नेमिमन्तरतो । नेमिमन्तरतश्चतुःषष्टिं[५] कृत्वा व्यवलिखेदराणां पञ्चधा विभाग आ परिकर्षणयोर्नेम्यामन्तरालेषु द्वेद्वे नाभ्या-मन्तरालेष्वेकैकां । यच्छेषं नाभेस्तदष्टधा विभजेत्स एष षोड-शकरणः सारो रथचक्रचित्[६] । ॥ १६ ॥ पञ्चमः ॥

द्रोणचितं चिन्वीतेति विज्ञायते[७] । द्वयानि तु[८] खलु द्रोणानि भवन्ति[९] चतुरश्राणि च[१०] परिमण्डलानि चावि-

---

१ ०ष्टकाः my copies.

२ ०मिमंतनतः पर्यस्य तस्य परिलिखेन्नेमि० M, B om. परिलिख्य, U has तत्र after परिलिख्य; cp. XVII. 29 : 307. 16.

३ Thus T and U; अष्टाविंशच्छतं B, अष्टाचत्वारिꣳशच्छतं M.

४ Thus U M; विभजेत् instead of the second चतुर्धा B T.

५ नेम्यंतरत० U, नेम्यंत० M, नेमिमंतत० B.

६ ०चक्रः B M.

७ See XVII. 29 : 308. 3.

८ Only in U B.

९ Only in U.

१० om. B.

शेषान्ते मन्यामहे । ऽन्यतरस्याकृतिरित्यथाग्निं विमिमीते । चतुरश्र आत्मा भवति । तस्य त्रयः पुरुषास्त्रिभागोनाः पार्श्वमानी । पश्चात्सरूभवति । तस्यार्धपुरुषो दशाङ्गुलानि च[1] प्राची । त्रिभागोनः पुरुष उदीचीत्येवꣳ[2] सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते । ऽथेष्टकानां विकाराः । पुरुषस्य षष्ठ्यस्ता ५
एवैकतो ऽध्यर्धास्तासामर्ध्यास्तिर्यग्भेदाः पुरुषस्य चतुर्थ्य इति । तासां त्रयोऽष्टोत्तराञ्छयोः षट् षष्टीरुपधाय शेषमग्निं दृहतीभिः प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेदपरस्मिन्प्रस्तारे दक्षिणे ऽꣳसे ऽध्यर्धामुदीचीमुपदध्यात्तयोत्तरे । पूर्वस्मिन्नक्नीके षड्भागीया उपदध्याद्दक्षिणोत्तरयोश्चतुर्भागीयास्त्रयोः १०
पुरस्तात्पार्श्वयोर्द्वे चतुर्भागीये उपदध्यात्तयोरवस्तादभितो द्वे द्वे अध्यर्धे विषूची । तयोरवस्तान्मध्यदेशे[3] द्वे[4] षष्ठ्यौ प्राच्यौ । शेषमग्निं दृहतीभिः प्राचीभिः[5] प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेत् ॥ १७ ॥[6]

अथापरः । पुरुषस्य षोडशीभिर्विꣳशतꣳ[7] सारत्निप्रादेशः १५
सप्तविधः संपद्यते । तासामेकामपोद्धृत्य शेषाः परिमण्डलं करोति । तत्पूर्वेण रथचक्रचिता व्याख्यातꣳ । षोडशीं पुरस्ता-

---

१ Only in U.
२ इति om. U.
३ मध्येदेशे B.
४ om. B.
५ om. U.
६ End of sixth adhyāya ?
७ °विंशंशतं B. विंशतिशतं M.

द्विगव्य उपधाय तया सह मण्डलं[1] परिलिखेद्दक्षादपच्छिन्नं तत्पुरस्तादुपदध्यात्प्रधीनाꣳ सप्तधा विभागः । प्रधिमध्यमाः प्रक्रमव्यामा भवन्ति । चतुरश्राणामर्धाभिः संख्यां पूरयेद्-परस्मिन्प्रस्तारे प्रधिमध्यमामोष्ठ उपधाय यदक्षात्तद्वेधा विभजेत्स एष नवकरणो द्रोणचित्परिमण्डलः । समूह्य-परिचाय्यौ[2] पूर्वेण रथचक्रचिता व्याख्यातौ । समूह्यस्य दिक्षु चात्वालान्खानयित्वा तेभ्यः पुरीषꣳ समूह्योपदध्यात्परिचाय्य दृष्टकानां देशभेदस्तꣳ सर्वाभिः प्रदक्षिणं परिचिनुयात् ।

॥ १८ ॥ सप्तमः ॥

श्मशानचितं चिन्वीतेति विज्ञायते[3] । सर्वमग्निं चतुरश्रा-न्पञ्चदश भागान्कृत्वा तेषामाख्यातमुपधानं । त्रिभिर्भागैर्भा-गार्धव्यासं[4] दीर्घचतुरश्रं विहृत्य पूर्वस्याः करण्या मध्याच्छ्रोणी[5] प्रत्यालिख्यान्तावुद्धरेत्तस्य दशधा विभागस्तानि विꣳशतिः सर्वो ऽग्निः संपद्यते । ऽपरस्मिन्प्रस्तारे प्रउगमध्ये[6] ऽनूचीनं विभजे-त्तस्य षड्धा विभागस्तौ द्वे पार्श्वयोरुपदध्याद्भागहतीयायामाश्च-तुर्थव्यामाः कारयेत्तासामर्धास्तिर्यग्भेदास्तो अन्तयोरुपधाय

---

१ परिमंडलं M.

२ See XVII. 29 : 309. 6, 8.

३ See XVII. 30 : 309. 1.

४ भागार्धं om. B.

५ Thus my copies (cp. the bhāṣya) ; अर्धाच्छ्रोणी Thibaut.

६ प्रधिमध्ये B.

शेषमग्निं दहतीभिः प्राचीभिः प्रच्छादयेदूर्ध्वाभिः संख्यां पूरयेदूर्ध्वप्रमाणमग्नेः पञ्चमेन वर्धयेत्तत्सर्वं त्रेधा विभज्य द्वयोर्भागयोश्चतुर्थेन वा नवमेन[1] वा चतुर्दशेन वेष्टकाः कारयेत्ताभिश्चतस्रो वा नव वा चतुर्दश[2] वा[2] चितीरुपधाय[2] शेषमवाञ्चमक्षण्यापच्छिन्द्यादर्धमुद्धरेत्तस्य नित्यो विभागो यथायोगमिष्टकानाꣳ ह्रासवृद्धी ॥ १९ ॥ अष्टमः ॥

कूर्मचितं चिन्वीत यः कामयेत ब्रह्मलोकमभिजयेयमिति विज्ञायते[3] दयाः खलु कूर्मा भवन्ति वक्राङ्गाश्च परिमण्डलाश्चाविशेषात्ते[4] मन्यामहे ऽन्यतरस्याकृतिरित्यथाग्निं विमिमीते चतुरश्र आत्मा भवति तस्य दश प्रक्रमाः पार्श्वमानो भवति तस्य द्वाभ्यांद्वाभ्यां प्रक्रमाभ्यांꣳ स्वकीनामपच्छेदः पूर्वस्मिन्नक्षे प्रक्रमप्रमाणानि चत्वारि चतुरश्राणि कृत्वा तेषां ये अन्ये ते अक्षण्यापच्छिन्द्यादेवं दक्षिणत एवं पश्चादेवमुत्तरतः स आत्मा शिरः पञ्चपदायाममर्धपुरुषव्यामं तस्याꣳसौ प्रक्रमेणप्रक्रमेणापच्छिन्द्यात्[5]स्वपच्छेदे[5] पादानुन्नयेत्तस्य द्विपदाक्षण्या तिरश्ची तद्विगुणायाममनूची तस्य द्विपदाक्षण्या पूर्वमꣳसमपच्छिन्द्यादेतेनेतरेषां पादाना-

---

१ पंचमेन M.

२ वधीरुपधाय M.

३ See XVII. 30 : 309. 6.

४ परिमंडलांगा० U.

५ प्रक्रमेण once M.

मपच्छेदा व्याख्याता। अपरयोः पादयोरपरावंसावपच्छिन्द्यादेवं[१] सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते। तस्येष्टकाः कारयेत्पुरुषस्य चतुर्थस्तासामर्धाः[२] पाद्यास्तार्ध्यर्धपाद्यास्तृतीभिः[३] परिगृह्णीयात्क्रमेण द्वाभ्यां पदाभ्यां पदमविशेषेणेति। ते द्वे[४] यथा दीर्घमंसश्लिष्टे स्यातां तथैकां कारयेद्द्विपदाच्छ्रोणार्धेन समचतुरश्रामेकामुपधाने शिरसोऽग्रे चतुरश्रामुपदध्याद्धंसमुखावस्तात्पक्षपुच्छे चतुरश्रे द्वे पादेष्टके इति पादेषूपदध्याद्यद्यदपच्छिन्नं तस्मिन्नर्धेष्टका[५] उपदध्याच्छेषमग्निं[५] चतुर्भागीयाभिः प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेदपरस्मिन्प्रस्तारे शिरसोऽग्रे हंसमुखीमुपदध्यात्पादेष्टके अभितस्तयोरवस्ताद्भितो द्वे अर्धपाद्ये[६] विषूची। तयोरवस्ताद्भितश्छेदमंसश्लिष्टे द्वे पादेष्टके। द्वे द्वे द्विपदे तिस्रस्तिस्रोऽर्धेष्टका इति पादेषूपदध्याद्यद्यदपच्छिन्नं तस्मिन्नर्धेष्टकाः पादेष्टकाश्चोपदध्याच्छेषमग्निं चतुर्भागीयाभिः प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेत्॥ २०॥ नवमः॥

---

१ ०रपराꣳसावप० M.

२ चतुर्थीस्ता० B, but cp, XXX. 10 : 403. 9.

३ ०ध्यर्धापाद्यां चतुर्भिः Thibaut, but cp. XXX : 10 : 403. 10.

४ om. T, but cp. l.c.

५ Thus M; तस्मिन्नर्धेष्टकाश्चोप० B, and Thibaut; तस्मिन्नर्धेष्टकाः पदेष्टकाश्चोप० U (rightly? cp. XXX. 10 : 404. 16).

६ अधर्धा० T.

अथापरः पुरुषस्य षोडशभिर्विंशत्यग्रशतं[1] सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते तासां पञ्च षोडशीरपोद्धृत्य शेषाः परिमण्डलं करोति तदुत्तरेण द्रोणचिता व्याख्यातमथ ताः पञ्च षोडश्यस्ताभिरवान्तरदिक्षु पादानुत्तमेच्छिरः[2] पुरस्तात्तासां परिकर्षणं व्याख्यातं प्रधीनाꣳ सप्तधा विभागः प्रधिमध्यमाः[3] प्रक्रमध्यामा भवन्ति यदतिरिक्तꣳ संपद्यते तच्चतुरश्राणामध्यर्धाभिर्येयुज्येतापरस्मिन्प्रस्तारे पादानाꣳ शिरोवद्विभागः शिरसः पादवद्धृत्यासं चिनुयाद्यावतः प्रस्ताराꣳश्चिकीर्षेत्कूर्मस्यान्ते तनुपुरीषमुपदध्यान्मध्ये बृहल्लमतदेव[4] द्रोणे विपरीतमथ हैक एकविधप्रभृतीन्प्रउगादीन्ब्रुवते समचतुरश्रानेक आचार्यास्तस्य करण्या द्वादशनेष्टकाः कारयेत्तासामर्ध्याः पाद्याश्चाथाश्वमेधिकस्याग्नेः पुरुषाभ्यामो नारत्निप्रादेशानां प्राकृतो[5] वा चिगुणस्त्रिस्तावो ऽग्निर्भवतीत्येकविꣳशो ऽग्निर्भवतीत्युभयं ब्राह्मणमुभयं ब्राह्मणम्[6] ॥ २१ ॥ दशमः ॥

॥ इति शुल्बसूत्रं समाप्तम् ॥

---

१ °विꣳशतं B U, विंशतंशतं M.

२ Thus my copies; before शिरः Thibaut reads पञ्चम्याꣳ० but the locat. cannot be correct and पञ्चम्यां would be superfluous.

३ Thus my copies; प्रधिमध्याः Thibaut, but cp. XXX. 18 : 411. 2.

४ एव only in U and in one of Thibaut's MSS.

५ Thus H U, प्रकृतौ B, ना M.

६ See XXVI. 10 : 285. 4, where, however, only the first brāhmaṇa is found.

अथातः प्रवरान्व्याख्यास्यामः । सप्तानामृषीणामगस्त्याष्ट-
मानां[1] पञ्च भवन्ति । त्रयः पञ्च भृगूणां पञ्चार्षेया वत्सा
विदा आर्ष्टिषेणाश्चत्वार एवाङ्गिरसः कौमण्डा दीर्घतमा
रौच्चायणा[2] गर्गाश्च । गर्गाणां त्र्यार्षेयो विकल्पो । विश्वा-
५ मित्रपञ्चे[3] पूरणा द्व्यार्षेयाः । प्रुनकवसिष्ठा[4] एकार्षेया । अतो
ऽन्ये त्रिप्रवरा भवन्त्येतेषु भृग्वङ्गिरसो भिन्नविवाहं[5] कुर्वते
न चेत्समानार्षेया बहवः स्युरिति मतं बौधायनस्येति[6] । ॥ १ ॥

अथात[7] ऊर्ध्वानध्वर्वृणीते[8] ऽमुतो ऽर्वाचो होतेत्येष
एवोभयोः सर्वत्रोद्देशो । द्व्यार्षेयसंनिपाते ऽविवाहस्त्र्यार्षेयाणां ।
१० त्र्यार्षेयसंनिपाते ऽविवाहः पञ्चार्षेयाणाममसमानप्रवरैर्विवाह[9] ।

---

१ ०णामागस्त्याष्ट० Be U.

२ रौच्या० G M T.

३ ०वंशे Be U.

४ प्रुनकावसिष्ठा BU.

५ According to the Pravaramañjarī the reading ऽभिन्न० is also admissible.

६ Here ends the first k. according to Be U; according to the other MSS. it ends after ०चोद्देशः (line 9); but the Pravaramañjarī remarks इतिकरणमध्यायपरिसमाप्तिबोधनार्थम् ।

७ Thus all the MSS. and Āp. XXIV. 5. 8; r. अथेत and cp. Āp. II. 16. 9.

८ एवोर्ध्वान० Be U.

९ Thus T M; ०णांसमानप्र० Bu G; Be U and Pm om. the two words असमा० विवाहः; cp. Āśv. śrs. pariśiṣṭa (p. 891 of the Calcutta edition).

एक एव ऋषिर्यावत्प्रवरेष्वनुवर्तते। तावत्समानगोत्रत्वमन्यच[1] भृग्वङ्गिरसां[2] गणादिति[3] पञ्चानां त्रिषु सामान्यादविवाह-स्त्रिषु द्वयोः। भृग्वङ्गिरोगणेष्वेव श्रेषेष्वेको[4] ऽपि[5] वारये-दिति[6] ॥ २ ॥

भृगूणामेवादितो[7] व्याख्यास्यामो। मार्कण्डेया माण्डूका[8] माण्डव्याः काश्यप[9] आलेखना दार्भायणाः[10] आर्करात्रा[11]

---

१ Instead of अन्यच Be U च्यते।

२ ०ङ्गिरोगण० Be U, ०ङ्गिरसां गणाच T M G, omitting the following passage; गणैरिति Bu, equally omitting the following passage.

३ एके instead of एको Be U.

४ This śloka is found only in Be U of the MSS.; it is not treated by the author of the Mañjarī, but we find it cited in the Gotrapravaranirṇaya of Raghunātha, in the Saṃskāraratna-mālā p. 418, the Prayogaratna fol. 64. C. 1, the Nirṇayasindhu, III, fol. 30. a. 5. Instead of एव we find I sometimes cited with एवं (rightly ?). Instead of विवारयेदिति Be U have विवाह्येदिति and the metric bhāṣya on the Pravaraparisiṣṭa of Kāty. (Verz. der Berl. HSS. I. p. 62, 25) has निवारयेत; Gopīnāthadīkṣita (Ratna-mālā l.c.) remarks: श्रेषेष्वेको ऽपि प्रवरः समानस्येत्तद्विवाहं वारयेदित्यर्थः।

५ भृगूनेवादितो Be U; एव om. Bu T Pm Pn.

६ Thus M G Bu, मांडका T; मांडूकेया Be U Pm Pn Rm.

७ Thus G T Pn: काशय Pm, कांसव M, कांस्य Bu; कांसेया Be U Rm.

८ दर्भा० M Bu.

९ Thus G Pn; आ (or अ)र्कराच्या the other sources.

दैवतायनाः[१] शौनकायना माण्डूकेयाः[२] पार्षिकाः[३] साङ्काः[४] प्राञ्जायनाः[४] पैलाः पैङ्गलायना दाध्रेषयो[५] वाह्नकयो[६] वैश्वानरयो वैदीनरयो[७] विरोहिता[८] वार्क्षि[९] गौष्टायणा[१०] ऐष्टेषयः[११] काश्यक्षत्त्रा वाग्भूतया[१२] ऋतभागा[१३] ऐतिग्रायना जानायनाः[१४]

---

१ Thus Bu U Rm Pn, देवंता॰ or दैवंता॰ the other sources.

२ Thus M G Rm; मंडूकेया Bu; T om.; माधूकेया the others.

३ Thus M G Bu Pn Pm; T om.; वार्षिकाः the others.

४ ? सांकप्रान्तायनाः Bu (grantha), सांकप्रान्ता॰ M G, सांकाप्रांता॰ Be U, शांकाः प्रजायनाः Pm, साकांप्राज्ञा॰ Sk, साका॰ प्राज्ञा॰ Rm, सांकाः प्राज्ञा॰ Pn (cp. gaṇa *aśvādi*).

५ ? Thus M G T Pn, दाध्रेषयः Bu, दाध्रेषकयो U, दाध्रेषकाकयो Be, दाध्रेयकाः Sk, राध्रेद्यकयो Pn.

६ वा॰ M Pn Be U.

७ Thus M T Rm Pn; वैदीनराः Bu, वैभीनरयो G, वैदीनरयो Be U, वैदित॰ Sk (cp. PW. s. v. विदीनर)।

८ Thus Be U Pm Pn; विलोहिता M G T Bu, वैरोहिता Sk Rm.

९ ? Thus M Pm, वर्क्षा G T, वर्भाः Bu, वाह्या the others.

१० ? Thus M G T Bu, गोष्टायणा Pm, गोष्ठायना Rm, कौकायना Be U.

११ Conjecturally. यष्टेषय M G T, यष्टेषयः Bu, ष्टै (or ष्ठै)केया Be U Pm, ष्टौकयः Rm, ष्टौकपाः Sk, ष्टैकयः Pn.

१२ ? Thus G T; वात्भू॰ M, वार्कभू॰ Bu, वाह्नतका Be U, वाह्नूतका Rm Pm, वाड्भतका Sk, वाड्तका Pn.

१३ ऋत॰ Be U, ऋत॰ Rm Sk Pn.

१४ Thus (and cp. gaṇa *aśvādi*) T Bu Pm Pn, जाया॰ M, जान्ना॰ G, जानायनाः Be U Sk, ज्ञानायनाः Rm.

पाणिनिर्वाल्मीकि स्थौलपिण्ड्यः शैखावता[१] जिह्नीतयः[२] मावर्णिर्वाकायना[३] बालायना मौक्षतयो मण्डवित्तौविष्टयो[४] हस्त्याग्रयः[५] शौद्धकयो[६] वैकर्ण[७] औपजिङ्घय[८] औरग्रयः[९] काम्बलोदरयः[१०] काठोरक्षदैहलिर्विरूपाचा[११] वृकाश्वा उच्चैर्मन्यवो दैवमत्या[१२] आर्कायणा[१३] मार्कायणाः काङ्कायना[१४] ५

---

१ ? Thus M G; शैखामिताः Bu, शौखावता T, सौषावता Be U, सौपातवाः Sk Pn, सैषातवा Pm, सैवातवा Rm.

२ Thus Be U Pm Pn Rm; जिह्नि० T Sk, जिक्षतयः G, जिक्षतीयः M, जिगीतयः Bu.

३ Thus Be U Pm Pn Rm Sk; बाकायना T, बार्कायणा G, बाकायणा M, शाकायनाः Bu; वाकायनि Mān. sū., वागायना Laugākṣi.

४ सौविष्टपयो M G T, सौविष्टक्षपथाः Bu.

५ ? Thus Be U Pm Sk; हस्त्यग्रयः G T, गस्त्यग्रयः M, अगस्त्यग्रयः Bu, हस्त्याग्रयो Pn, हस्ताग्रहः Rm, हस्ताग्रयः Sk.

६ Thus M G T Sk Rm Pn; शौ० Pm, सैद्यकयः Bu, रौद्रकायो Be U.

७ Thus Bu Rm; the others have वैकर्ण्य, वैकर्णेया, वैकर्णेया or वैकरार्या (cp. Pān. IV. 1. 117).

८ Thus G only; द्रौ० M T; द्रो० Be U Pm, मौ० Bu; द्रोणकजि० Rm Sk, द्रोकजि० Pn.

९ Thus M G T Bu, चौरसयः all the others.

१० कांवरोदरयः M G T, कांबनो० Bu, कांबोदयः Be U, कांबलोदरयः Sk Rm, कांवलोदयः Pm.

११ ? Thus M G T; काठक्षत् Bu, कांबोदक्षत् Be U Pn, वाकारक्षत् Rm Sk, कचोरष्ट Pm (cp. कौठार ? gaṇa *śivādi*).— वैरूपाचा U, वैरूपाच्या Be.

१२ Thus M Bu T; दैवमर्त्या G, देवमत्या Pm, इमत्या the others.

१३ Thus (as Laugākṣi) M G T Bu, चार्यायणा the others.

१४ Thus M Bu Be U Sk Pn; काख्यायना G, कांवायना T.

वाधवायनिनो[1] गांकरवाः[2] कारववस्याद्रममा[3] गाङ्गेया अनुपेया[4] याज्ञिका[5] जाबालिर्बाङ्कमित्रायणा[6] आपिग्रलयो[7] वैष्टपुरेया लोहितायना[8] उद्दाला नाडायनाः[9] गारद्वतायना[10] राजितवाहा[11] वत्सा वात्स्यायना[12] इत्येते वत्सास्लेषां पञ्चार्षेयः प्रवरो भवति । भार्गव च्यावनाप्नवानौर्व जामदग्न्येति होता । जमदग्निवदूर्ववदप्नवानवच्च्यवनवद्भृगुवदित्यध्वर्युः । ॥ ३ ॥

---

१ ? Thus M G Bu, वाधवौस्वधनिनः T, वाधव (or वा)वम्यायनाः Be U, याधवायनिनः Pn, वायनस्वाथनिनः Rm, वापनयः वायनिनः Sk, वायकावावायाथिनः Pm (cp. वायव्याथन Mān. sū).

२ Thus (with Mān. sū.) Pm, गांकरवः M G T, गांकवः Bu, गांकराक्षाः Be U, गार्ङ्करवाः Rm, गार्णरवाः Sk.

३ कारवव० G, कारवङ्क० T, कारस्यवः Bu, कारवर्हः M, कारवचः Pm. Not found in any of the other MSS. or nibandhas; cp. perhaps कालवव of Āp. XXIV. 9. 1, although there as Viśvāmitra.—०मसा Be U T Sk Rm, ०मसो M Bu G Pm Pn.

४ ? Thus M G T Bu, नौपेया Be U Pn, नौषेया Pm, नौधेया Rm, लौवेय Sk.

५ Thus M G T Bu Rm; याद्रिया Be U, याज्ञिया the other nibandhas.

६ Instead of जाबालिः (cp. Āp. XXIV. 5. 14.) M G T Bu have पारिमण्डलिः, cp. पारिमंडनि of Laugākṣi.

७ Thus Be U Pm Pn Sk Rm; आपिग्रालेयो or आविग्रालेयो M G T Bu.

८ रो० Be U, लौ० Pn (perhaps better).

९ See Pāṇ IV. 1. 99; नाळायनाः M G T Bu; मालायनाः the others.

१० Thus all exc. T and M, which have गाठद्द० ।

११ Thus M G Bu T; राद्दजितवाद्दा Be U Pm, राजतवाद्दा Pm Sk.

१२ Thus Be U Pm Rm Pn Sk; वानावाद्या G, वानावाच्या M T, नवाच्याः Bu.

विदाः शैला अवटाः शैलाः[१] प्राचीनयोग्या[२]अभयजाताः[३] काण्डरथयो वैदभृताः[४] पुलस्त्य[५] आर्कायणा[६]मार्कायणा[६] नाष्ट्रायणाः क्रौञ्चायना भुञ्जायना[७] जामल्लायना[८] इत्येते विदास्तेषां पञ्चार्षेयः प्रवरो भवति। भार्गव च्यावनाप्नवानौर्व वैदेति होता विदवदूर्ववदप्नवानवच्च्यवनवद्भृगुवदित्यध्वर्युः। ५

॥ ४ ॥

आर्ष्टिषेणा नैरथयो[९] ग्राम्यायणाः[१०] काण्वयज्ञान्द्रायणाः[११] प्रौढकल्पायनाः[१२] सिद्धाः सुमनायना गौराभिरांभिरित्येते[१३]

---

१ Found only in M G T and Be U.

२ ॰योगा M G T Bu.

३ Thus also (and cp. gaṇa *gargādi*) Laugākṣi and Mānava; अभयदानाः Be U and the nibandhas.

४ Thus (and cp gaṇa *gargādi*) corrected in acc. with the Mānava text; वैत॰ M G T Bu, वैन॰ Be U and the nibandhas.

५ Thus M G T Bu; पुलस्तय Pm, पुलस्त्य the others.

६ Perhaps these two (cp. p. 418. 5), the last of which is missing in Bu, ought to be cancelled.

७ Thus M G T Bu; भुंजा॰ Be U; fails in all the nibandhas.

८ ? Thus Be U; जामला G, जाल्लो M, जमल्ला T, बोधाः भार्गवः Bu; नाल्लामल्ला Pm.

९ Thus the MSS. and Pm Pn; नैरृथयो Rm Sk.

१० ग्राम्यायणयः Rm perhaps rightly, cp. gaṇa *tikādi* and ग्राम्यायणि of Laugākṣi.

११ ? काण्वय॰ M T, काण्वया॰ G, कण्वकः Bu; काम्यायना॰ Be U, कार्णायनाः Rm Pn, कारणायुनाः Pm, काण्वायनाः Sk.

१२ Thus M G T, पाण्डकायनाः Bu, पौटकल्पायनाः Be U Pn Pm Rm, पौठकल्पायनाः Sk.

१३ Thus M T Pm; गौराभिरांभि॰ G, गारांभि॰ (omitting आभिः) Be U, गौरा Bu, गौराभिः Sk Rm, गोरांभिरांभिः Pn.

आर्ष्टिषेणास्तेषां पञ्चार्षेयः प्रवरो भवति[1] भार्गव च्यावनाप्नवानार्ष्टिषेणानूपेति[1] होतानूपवदृष्टिषेणवदप्नवानवच्च्यवनवद्भृगुवदित्यध्वर्युर्वत्सा विदा[1] आर्ष्टिषेणा इत्येतेषामविवाह[2] एते पञ्चावत्तिनः[3] ॥ ५ ॥

यस्का मौनो[3] मूको[4] वाधूलो वर्षपुष्यो बाल्हेयो[5] राजितताथिनो[6] दुर्दिनो[7] भास्करो देवन्तायनो[8] बाष्कलेयो[9] माध्यमेया वाग्रयः[10] कौशाम्बेयाः कौटिल्याः[11] सत्यकश्चित्रसेना[12]

---

१ Thus the pravara in Be U and all the nibandhas (cp. Āp. XXIV. 5. 15); the four other MSS. are more or less confused.

२ The words after अध्वर्युः given only by Be U T Bu Pm, but in Be U : ०विवाहस्तेषां पंचार्षेयो भवति ।

३ Thus Be U and the nibandhas; मौना G, मूनो T M, अमुनः Bu.

४ मुको Be मूका G, मोको Rm.

५ ? Thus T Bu M, बाळायो G; मातावाक्कोयो Be U, मातल्यो Pm, भागलेयो Rm Sk, नागलेयो Pn.

६ Thus all (०तापिनो Be U, रातित० Pm), the other nibandhas substitute a name from the Laugākṣi pravarasūtra (भागविज्ञेयो) ।

७ दुर्दितो Be U.

८ ? (cp. p. 417. 1) Thus M G Be U Pn, देवंतायना T, दैवतायना Pm, दैवजायनो Sk.

९ ? Thus Be U, बाष्कलयो T G, बाकळेयः Bu, बाकलयो M, वाकलया Pm, वार्कलेयो Pn Rm Sk.

१० Thus M Bu पाग्रयः G T वासयः Be U and the nibandhas.

११ Thus Be U, कौठिल्याः M, काठिल्याः Bu, क्रौंठिल्याः T, कौण्डल्याः G; after this name Be U have सप्तकेयाः क्रौविल्याः, the last name (instead of कौटिल्याः) also Rm Sk Pn, कौविल्याः Pm.

१२ Instead of सत्यक० (thus Be U M T Pm) सम्यकि० G, ससकः Bu, सत्यकयः Pm, सत्यकयाः Rm, सत्यकपयः Sk.

भागन्तयो वार्काश्वकय[१] औक्था[२] औग्रचितयो[३] भागुरित्यय दत्येते यस्कास्तेषां ऋार्षेयः प्रवरो भवति। भार्गव वैतहव्य सावेतसेति[४] होता। सवेतोवद्दौतहव्यवद्भृगुवदित्यध्वर्युः[५]। ॥ ६ ॥

मित्रयुवो[६] रौक्षायनाः[७] ग्रायण्डिनाः[८] सापिण्डनाः[९] सुराभिना[१०] माल्या[११] वाल्या[१२] महावाल्यास्तार्ज्यायणा ५

---

१ Thus emended (cp. इकाश्वकि of the Laugākṣisūtra); वार्काश्वकय M G T, वातार्काश्वकेय Be U.

२ ?? औत्था M, औक्था T, औचा G, औत्थाः Bu; Be U and the nibandhas omit this name.

३ ? औगंचित्रयो G, औगंचितयो Be U, औक्षितयाः T, औकचितया M, औगाः चितयाः Bu.

४ The MSS. exc. Bu (which has साचेतसेति) and Pm Sk, have all सावेदसेति।

५ Instead of सवेतोवत् MSS, exc. Bu (which has सचेतसवत्) and Be U (which have सवेदोवत्), all सवेदसवत्।

६ Thus Be U and the nibandhas; मित्रयूणा M G T, मित्रायणाः Bu.

७ Thus (and cp. Census p. 120) Be U (after ग्रायण्डिनाः, after मित्रायुवो they have रौक्षायणाः), रैष्ट्रायनाः Rm, रौक्षायणाः Pm, रैक्षायनाः Sk, रौष्ट्रायणाः G, रौगंयायणाः M T, रौग्यायणाः Bu.

८ ? Thus T, ग्रायण्डीनाः M, ग्रण्डीनराः Bu, ग्रारंडिना Be U. All the other MSS. and the nibandhas om. this name. Be U ins. after it (cp. foregoing note) रौष्ट्रायनाः।

९ ? Found only in Be U (सापिंडायनाः) G (सापिण्डीनाः), Sk and Rm (सापिंडिनाः), Pn (सापेंडिनाः) Pm (सापिंडिताः). The Census l.c. has *sāpindana*.

१० Thus T Bu, सुरांभीना G, सुरांभिनग्राना M, सुरभिनेया the others.

११ ? Thus Be U and all the nibandhas; वाल्या M G, वल्या T, वल्लाः Bu.

१२ Thus Be U, यवाल्या M, यवल्या G, यावल्या T, यावल्लाः Bu; all the nibandhas om. this name.

औरुक्षायणा[१] वाजायना[२] मादाघयः[३] कैतवायना इत्येते मित्रयुवस्तेषां[४] आर्षेयः प्रवरो भवति । भार्गव वाध्यश्व दैवोदासेति होता । दिवोदासवद्वध्यश्ववद्भृगुवदित्यध्वर्युः । ॥ ७ ॥

वैन्याः पार्था वाष्कलास्तेषां[५] आर्षेयः प्रवरो भवति । भार्गव वैन्य पार्थेति होता । पृथुवद्वेनवद्भृगुवदित्यध्वर्युः[६] । ॥ ८ ॥

शुनका गार्त्समदा यज्ञपयः[७] सौगन्धयः[८] खार्दमायना[९] गाङ्गायना[१०] मत्स्यगन्धाश्चौचाः[११] श्रोत्रियास्तैत्तिरीयाः[१२]

---

१ ? Thus Be U ; उरुक्षायणा M G, उच्चायणा Pn, उरुचमायणाः Bu ; T and the other nibandhas om.

२ ? Thus Be U Pm ; वाङ्गायना M G T, वार्जायनाः Bu ; not in the nibandhas.

३ Thus (and cp. मदाघ) M G, मादापयः T, मदार्पयः Bu, माजायनाः Be U, माजाद्यया Pm.

४ मित्रयव० M T, मित्रायणा० Bu.

५ Instead of वाष्कला०, Bu पात्कलाः, T पात्कल्का०, Pm वाल्कला० । After this name Be U add शाकलाः, Bu adds श्वेताः, Sk, श्वेनाः, Rm and Pn श्वैताः (cp. Āśv. XII. 10 11). In M the *vainyāḥ pārthāḥ* are left out. The Census report has as fourth name *shveta*.

६ वैन० instead of वेन० MSS. exc Be U.

७ ? Thus all (perhaps better with the Laugākṣisūtra याज्ञयपः) the MSS. and Pm Pn, यज्ञपतयः G and Sk only.

८ Thus Be U Sk Pm ; सौभंकयः Bu, सपयः M T, सौपयः G.

९ कार्द० G only (कर्दमायनाः Lau., Mān.).

१० गाङ्गायनाः Bu.

११ Before चौचाः Be U have गार्भायणाश् and after it चैचियाः ।

१२ Thus Be U Pm Sk ; ०स्तित्तिर्याः M G T, ०स्तित्तरीयः Bu.

पत्यूला[१] इत्येते शुनकास्तेषामेकार्षेयः प्रवरो भवति। शौनकेति होता। शुनकवदित्यध्वर्युर्गार्त्समदेति होता गृत्समदवदित्यध्वर्युर्वा[२]। ॥ ९ ॥ प्रथमः ॥

अङ्गिरसो व्याख्यास्यामः। आयास्या आणीवेयाः[३] काचाचयो[४] मूढाः[५] सात्यकयस्तैदेहाः[६,७] कौमारवत्यास्तौण्डिर्दार्भिर्दैवकिः[८] सात्यमुग्रिः[९] कौवाह्या[१०] बौध्या[११] नैकरिः[१२] स्वस्तैषकिः[१३]

---

१ ? Thus T G, पत्यूला M, आपत्यूलाः Bu, पित्यला Be, विप्यला U;—प्रत्यूषाः Sk, प्रत्युषाः Pn, both probably after the Laugākṣi—(प्रस्रूषाः) and the Mānavasūtra (प्रत्युराः)।

२ After the first अध्वर्यु Bu ins., omitting वा at the end, गार्त्समदानामेकार्षेयः।

३ Conjecturally (cp. gaṇa *śubhrādi* on Pāṇ. IV. 1. 123); आनिचेयाः M T, अनिचेयाः Bu, श्रोणीवेधाः G, श्रोणिचेयाः Be U Pm, श्रोणिवेयाः Pn, श्रोणिवेधाः Sk Rm.

४ कौचा० Bu; all the nibandhas om. this name.

५ ? Thus M G T Bu, मूढसंरयाः Be U, मूढरयाः the nibandhas.

६ सात्य० M G T Bu, सत्य० Be U and the nibandhas.

७ तैदेहाः Bu, तैदेयाः T, तैन्देहाः G M; खेदेहाः Be U, खैदेहाः Sk, खैदेहाः Pm Pn Rm, r. perhaps तौदेयाः ?

८ Instead of तौण्डिर्दार्भिः (thus Be U) तौण्डिभिः M T, तौण्डिकिः G Bu; instead of दैवकि, दैवकिः Rm Sk.

९ ०मुग्रि T, ०मुग्र M G, ०मद्किः Bu; सत्य० Be U Pm.

१० Thus (or कौवा०) Be U and the nibandhas; कोबाह्यो or कोबाह्या M G T Bu.

११ वौभ्या or वौभ्या Be U Pm Pn Rm, वैभ्याः Sk; बौध्या M G T Bu (cp. Pāṇ. IV. 1. 107).

१२ Thus (नैकरि०) MSS. exc. Bu (करि०), Rm (नौकरि०), Sk (नौकरिः)।

१३ I have adopted the reading, however doubtful, of Be U, which is supported by Sk Rm Pn; the four other MSS. have (in connection with the foregoing name) नैकरिष्टौष्टैषौकिः (G), नैकरिष्टिकिः (M), नैकरिष्टिष्टैणिकः (T), कैरिष्टः ष्टैत्तकिः (Bu).

कौलालयः[१] कारुणिः[२] काठोरिः काशीवाजाः[३] पार्थिवा इत्येत आयास्या गौतमास्तेषां आर्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसायास्य गौतमेति होता[४] गौतमवदयास्यवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[४] ॥ १० ॥

५ शारद्वता[५] आभिजिता[६] रौहिण्याः चीरकरम्भाः सौमुचयः[७] सौयसुना[८] औपबिन्दवो[९] राङ्गणा[१०] राणयो[११] मार्षण्या[१२] इत्येते शारद्वता[१३] गौतमास्तेषां[१४] आर्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गि-

---

१ किला० Bu G Pm Pn.

२ आरुणिः M only; the nibandhas, however, all point to का० ।

३ काशि० M G T Rm Pn; after this name Be U add काशीयाः ।

४ Instead of गौतम० and अयास्य० (thus Be U) गौ० and आ० the other MSS.

५ Corrected; शारद्वन्ना T, शरद्वन्ना M G Bu and the nibandhas; शरद्वन्तो Be U; cp. Pāṇ. IV. 1. 102.

६ Thus Rm only, अभि० all the MSS. and the other nibandhas.

७ ? Thus Be U and the nibandhas; सौसुरयः M G T, सौगुरयः Bu.

८ ? Thus Be U; सौधासुरा G T, सौथासुरा M, सौयासुरा Bu. Perhaps two names: सौधाः, सुराः ?

९ R. औपबिन्दवयः ? cp. gaṇa *bāhvādi*; औपविन्दवो Sk Rm Pn; कोपबिंदवो Be U Pm, रौपबिंदवो M G T Bu.

१० Thus Be U, रङ्ग० or रङ्गो० the other MSS. and the nibandhas.

११ Thus (and cp. gaṇa *pailādi*) M G T, राणेयाः Bu, गणयो Be U and the nibandhas.

१२ ? मार्षण्या Be U Pm Pn, मार्षण्या M G, मर्षण्या T, माषणाः Bu, भार्षण्याः Rm.

१३ शरद्वंतस् Be U Bu (omitting गौतमास्), शरद्वता G M, शरद्वंता T.

१४ गौतमास् om. Be U T.

रस गौतम शारद्वतेति होता[1] शरद्वद्वृहतमवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[1] ॥ ११ ॥

कौमण्डा मामन्थरेषणा[2] मासुराचाः काष्ठरेषय[3]ऊर्जायना[4] वानजायना[5] वाग्रय[6] इत्येते कौमण्डा गौतमास्तेषां पञ्चार्षेयः प्रवरो भवत्यांङ्गिरसौचथ्य[7] काक्षीवत गौतम कौमण्डेति होता[1] कुमण्डवद्वृहतमवत्कक्षीवद्वदुचथ्यवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[8] ॥ १२ ॥

दीर्घतमसां[9] पञ्चार्षेयः प्रवरो भवत्यांङ्गिरसौचथ्य[7]काक्षीवत गौतम दीर्घतमसेति[10] होता[1] दीर्घतमोवद्वृहतमवत्कक्षीवद्वदुचथ्यवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[11] ॥ १३ ॥ १०

---

१ Thus Be U only, शरद्वतवद्वृहतम॰ the other MSS.

२ Be U add मासरेषयः।

३ Thus M G Bu, काषरेषय T, काष्ठ॰ Be U Pm, काषरेखयः Sk, काष्ठरेखयः Rm.

४ Thus (and cp. Āp. XXIV. 7. 1) M G, ऊर्जया T, ऊजायनाः Bu, ऊंजायना Be U Pm Rm Sk.

५ ? Thus MG, वाना T, Bu om.; याजायनाया Be U, वाजायन Pm, वांजायनाः Sk Rm.

६ Thus Be U Γ G Sk, पाग्रय M Bu.

७ ॰तथ्य Be U and in the adhvaryu formula उतथ्यवत्।

८ Thus Be U only ॰त्कक्षीवतव॰ the other MSS.

९ Corrected (see, however, p. 415. 3); दीर्घतमस्य Be U, दीर्घतमानां the other MSS.

१० Thus Be U (r. दैर्घ॰ ?), दीर्घतमेति the other MSS.

११ Thus Be U, दीर्घतमव॰ the other MSS.

औग्रनसा दिश्याः[१] प्रशस्ताः सुरूपाश्च सहोदरा विग-
ढकाः[२] सुबुध्या[३] निहित।[४] गुहा[५] इत्येत औग्रनसा गौतमा-
स्तेषां आर्षेयः प्रवरो भवत्यांङ्गिरस गौतमौग्रनसेति होतो[१]-
ग्रनसवद्गोतमवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[१] ॥ १४ ॥

कारेणुपालयो वास्तव्याः[६] श्वेतीयाः पौञ्जिष्टय[७] औदञ्जा-
यना[८] वान्धक्या[९] आजगन्धय[१०] इत्येते कारेणुपालयो गौतमा-
स्तेषां आर्षेयः प्रवरो भवत्यांङ्गिरस गौतम कारेणुपालेति
होता[१] करेणुपालवद्गोतमवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[११][१] ॥ १५ ॥

वामदेवानां आर्षेयः प्रवरो भवत्यांङ्गिरस गौतम वाम-

---

१ Thus Be U G and the nibandhas; दिश्याः M Bu, दिश्यः T.

२ ? Thus M G T, पिंगरकाः Bu, विकंहताः Be U and the nibandhas.

३ ? सुबुद्धा Be U Pm, सुबुध्रिया G, सुबुधन्या M, सुबुदयः Bu, सुबुभ्रा T, सुबुद्धाः Sk, सुबुधा Rm.

४ निहता Be U and the nibandhas exc. Rm.

५ Om. Be U Pm.

६ Be U add वामदेव्या ।

७ Thus T, पौञ्जिष्ठ्या MG, पजिष्टाः Bu, पौंजिष्ठ्या Be U Rm, पौजिष्ठाः Sk Pm.

८ ? (cp. औदञ्जायनि gaṇa *tikādi*) औदुञ्जायना M G, औदुंजायना T, औदुज्यायनाः Bu, औदुरुंजायना Be U, औदजा॰ the nibandhas.

९ ? Thus M G T, वन्धान्याः Bu, मधुचारा Be U and the nibandhas exc. Sk (साधु॰) ।

१० ? अजगंधा Be U, राजगन्धयः M G T Bu, आजगन्धाः Rm, अंजगंधा Sk.

११ करेणुपालिव॰ Be U, कारेणुपालव॰ the other MSS.

देवेति होता[1] वामदेववद्गोतमवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युर्गौत-
मानाꣳ सर्वेषामेवाविवाहः[1] ॥ १६ ॥ द्वितीयः ॥

भरद्वाजाः[2] चाम्पायणा मामण्डा[3] देवाश्वा उद्दहव्याः
प्राग्वꣳश्यो वाहलया[4] बाह्योगा[5] वासिनायनास्तैदेहा[6]
आज्ञा[7] औचा[8] भूरयः पारिणद्धेयाः[9] गैखेयाः[10] गौद्धकय[11] ५
ऊरूढाः[12] खारिगौवय[13] औपग्नयो वयोच्चिभेदा आग्निवेश्या

---

१ The last three words in M T Be U only, the last two omitting एव and adding इति at the end.

२ भर० (here and infra 432, 1) U only (and Sk Pm), all the others भार०।

३ ? Thus M G, मामंथा T, मामण्डाः Bu; मंगदा Be, मंगडा U Pm, मेङ्डा Rm, भेगयाः Sk.

४ ? वाहलगा M G T, वालकाः Bu, वाहलचाः Sk, वह्वालभा Pm, वाह-च्छ्रा Rm, देवहेला Be U.

५ ? Thus Be U and the nibandhas; वन्थोगा T G, वन्द्योगा M, वण्ड्यगाः Bu.

६ (cp. वासिनायनि P W) वाग्निनायना० G, वाग्निना० T M, वग्निना० Bu; वासनायना० Be U, वसीनायना Pm, वासीतायना Rm, वग्रीतायनाः Sk.

७ ? ? Thus M G T Bu, आज्ञा Be U, Sk Rm, अज्ञाज्ञा Pm.

८ ? Thus Be U Bu Sk Rm Pm, औथा M, औक्थ्या G, औधा T.

९ Thus Rm only, पारी० G, पारिणद्धेयाः Sk, परिणद्धेयाः Be U M, परिधेयाः T, परिनद्धेयाः Pm, वारिणेकेयाः Bu.

१० Thus M G T Bu, केशखेयाः Be U and the nibandhas.

११ Thus M G, गौद्धिकय T, गौकय Bu, गौद्दय Be U Sk, गौद्धय Rm Pm.

१२ Thus G T Be U Rm, ऊरुढाः M, औरूढाः Bu, उरूढाः Sk, उरुग Pm.

१३ खार० Be U Rm.

वेधाः[1] शठा[2] गौरिवाथनाश्चेलका[3,4] स्तनकर्णा ऊरूचा[5] माण-भिन्द्याः[6] काङ्कोदङ्कास्तौज्वलयो[7,8] वेलाः[9] खारणादयो[10] भारण्डेया माद्रपथयः[11] मौरोभङ्गाः[12] शुङ्गा[13] दैवमतय[14]

---

१ वेश्राः Be U (the nibandhas om. this name).

२ Thus M Bu Pm, शग Be U, शला T, शां G शयः Sk, शवा Rm.

३ Thus (with न) Bu G Rm; भौरिवायनाः M, गोरिवायनाः Pm, गौरिवावनाः Sk, गौखालारेखायनाः Be U.

४ ? Thus Be U T, ०श्चेळका M G, खेलकाः Rm Sk, वेलकाः Pm, चौरुकाः Bu.

५ ? Thus M G, ऋौरुचाः Bu, उरूचा T, रच Be U, चत्चाः Sk Pm Rm.

६ Thus M T; माणभिन्दघ्राः G, माणभन्द्याः Bu, माणभिंद्याः Be U Rm, माणिभिंद्याः Sk (to be taken together with the foregoing name ?).

७ ? Thus M G, काण्डोदंका० T, कासोदकाः Bu, कहोदकाः Be U (which add : कांजोवकाः), कहोदकाः Rm, कहादकाः Sk.

८ ? Thus M T Bu; ०स्तौजलयो G, खोज्वलयो Be U, खोज्वलयो Pm, सौज्वलायाः Sk Rm.

९ ? Thus Bu Sk Rm, वेलाः Be U Pm, वेणाः M G T.

१० Thus emended, cp. gaṇa *bāhvādi*; खारणादयो M G, ०दयो T, खारणाःदेयाः Bu, खारुडादेवेया Be U, खारुडादयो Pm.

११ Thus M G T, माच० Bu, भद्ररथा Be U, भद्राथयः Pm, भद्रादयः Rm Sk.

१२ ? Thus M G T, सौरभंगाः Bu, सौरभराः Be U Sk Pm, सौरंभराः Rm.

१३ Thus Bu Pm Sk Rm, शृंगा Be U, सुभाङ्गा M G, सुभंगा T.

१४ Thus, and cp. gaṇa *taulvalyādi*, M G T, देवमत Bu Be U and the nibandhas.

इषुमता[1] औदमेघयः[2] प्रवाहणेयाः कल्माषा राजस्त्रिः[3] सुधुपक्षदाराह्यो[4,5] वलभिकय[6] उग्रांगता[7] ग्रालाहलयो देववेला[8] महावेला[9] निविच्छायना[10] धन्यायनाः[11] ग्रालालयः ग्रार्दूलयः कात्कला[12] वाक्कला[13] सैन्धकेलाः[14] क्रौडायणाः[15]

---

१ R. ऐषुमता ?

२ Thus, and cp. gaṇa *pailādi*, Be U Rm; औद्मे॰ Sk; बौदो-मेघयः M G, वैदादोदमे॰ T, दोदःमेघयः Bu.

३ Thus M G Bu T Pm, ॰स्त्रंवाः Be U, ॰स्त्रवयः Rm Sk.

४ Thus M G T Bu, साधुपक्षतयो Be U, संधोपक्षतयः Sk Rm, संयोधोपक्षत Pm.

५ Thus (and cp. वाराह्य P W) M G T, पराह्वया Bu, राह्यो Be U, पराह्वरयो Pm Rm Sk.

६ Thus M G T, वलभीकयो Pm, वलभोकयो Rm Sk; उपलंभिकयाः Bu, वलभयो Be U.

७ ? ? Thus M G T, इन्द्रोद्गताः Bu, रुद्रांगयथाः Be U Sk, रुद्रांगपथाः Pm Rm.

८ Thus M G T Bu, वेदवेल Be U, वेलाः Sk, वेदचेला Rm, वेदवेला-यना Pm.

९ Only in M G T Bu.

१० ? Thus M G, निपिंचायना T, रज्यायनाः Bu; ह्रत्यायना Be U Pm Rm Sk.

११ Thus (and cp. धान्यायन gaṇa *aśvādi*) M G T Bu; Be U and the nibandhas omit this name.

१२ ? Thus G Bu, कार्कलाः T (cp. perhaps Pāṇ. IV. 2. 145), कात्ककला M, कालाचला Be U, काचला Rm Pm, काचलयः Sk.

१३ ? Thus M G, वाक्कलाः Bu, फात्कलाः T, वा (or वा)च्कलाः Be U and the nibandhas.

१४ ? Thus G; ॰कलाः M, सैन्धाः कैन्दाः Bu, सच्चकेलाः T, सात्यकेताः Be U, सत्यकेयाः Sk, सैन्धकेयाः Rm, सैन्धकेधाः Pm.

१५ क्रौठा॰ T, क्रोडा॰ M G Bu, कौंडा॰ Be U, क्रौंदा॰ Pm, कौंदा॰ Sk, कौडा॰ Rm (क्रौलायन Kāty.).

कौडिल्या[1] ब्रह्मस्तम्भा राजस्तम्भा अग्निस्तम्भा वायुस्तम्भाः सूर्यस्तम्भाः[2] सोमस्तम्भा[2] यमस्तम्भा इन्द्रस्तम्भा विष्णुस्तम्भा यज्ञस्तम्भा[3] आपस्तम्भा ये चान्ये स्तम्भशब्दाः[4] श्लिष्टा[5] आरुणसिन्धुः[6] कौमुद्गन्धिः[7] शक्तिः[8] कौशिवायना[8] आचेया-
१ यणाः[9] भामण्या[10] धूमगन्धाः[11] कुक्काः[12] कौकाचयो नैतुन्दयो दार्भयः श्यामेया मत्स्यक्राथाः[13] कौक्कायनाः[14] कारुपथयः

---

१ ? Thus M G Pm, क्रौदि० T, काण्डिल्याः Bu, कौडिल्या Be U कौण्डिन्याः Rm Sk.

२ Thus Be U and the nibandhas; सोम० सूर्य० M G; Bu om. सोम०; in the following names the order is somewhat different in the MSS.

३ Only in M G T Bu.

४ स्तंभस्तंबशब्दा Be U (cp. Āp. XXIV. 7. 1).

५ Om. Be U and the nibandhas.

६ Thus M G T; आरुणाकिसिंधु Pm, ऋभ (or ऋम)णसिंधव Be U, आरुणाः (or आरुणाः) सिन्धवः Sk Rm.

७ गन्धयः Be U and the nibandhas.

८ Instead of these two names Be U and the nibandhas have one name : शिखायना।

९ Thus (and cp. gaṇa *aśvādi*) Be U Pm, माचेयायणा Rm Sk, आचेयणा M G T, आचणाः Bu.

१० ? Thus Be U; भामाणाः the nibandhas; भामण्या M G T, यत-मासत Bu.

११ Om. Be U and the nibandhas.

१२ ? Thus M G T, कोकाः Bu, कुक्काः Be U Pm Rm Sk.

१३ ? Thus Be U Pm Rm, ०क्रापाः Sk, मत्स्यक्रोडाः Bu, ०काथाः M G T.

१४ ? Thus (and cp. Āp. XXIV. 7. 1.) T, केकौ० M G, काच्यायणाः Bu, कारणायनाः Be U and the nibandhas.

कारीषायणाः[१] काम्बल्या[२] इत्येते भरद्वाजांशेषां[३] आर्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस बार्हस्पत्य भारद्वाजेति होता। भरद्वाजबृहस्पतिवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः। ॥ १७ ॥

रौक्षायणानां[४] पञ्चार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस बार्हस्पत्य भारद्वाज वान्दन मानवचसेति होता। मानवचोवद्वन्दनवद्भरद्वाजवद्बृहस्पतिवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः। ॥ १८ ॥

गर्गाः सांभरायणाः मखौनयो[५] गन्धरायणा[६] बाङ्गलकयो[७] भट्टका[८] भाट्टबिन्दवः[९] कौष्टुकयः[१०] सौयामुनिर्भ्राजि-

---

१ कारी॰ Be U G Pm, कार्षि॰ the other MSS. and Sk Rm.

२ ? कांबल्या Be U, काबल्या G T Bu, काबाल्या M, कावल्या Pm Sk Rm.

३ भार॰ M G T Bu Be, भर॰ U Pm.

४ रौक्षा॰ (and cp. p. 415. 4) G Be U Sk Rm; रौक्ष्या॰ M G Bu — In Be and U of the MSS. only and in Sk Rm Pn of the nibandhas (*not* in Pm), a list of nine names is given finishing: इति रौक्षाः, taken, as it seems, from the Kātyāyana pravarasūtra, cp. Verz. der Berl. HSS. vol. I, p. 56, l. 30 sqq. The raukṣāyaṇas correspond with the ṛkṣas of Āp and Āśv. and the rukṣabharadvājas of the Mānavasūtra (cp. also Verz. l.c. p. 60, l. 23).

५ Thus Be U G Pn; सखौन (or त)यो the nibandhas; सांखिनयो T M, सांखनायो Bu.— After this name Be U add अथसांख्यायना।

६ माधरायणाः Sk Rm.

७ Thus Be U M G Pm Pn, बङ्ग॰ T, बाङलका Bu, बाङलयो Sk Rm.

८ Thus (and cp. gaṇa *upakādi*) M G T Bu Pm; भाट्टका Be U, भाट्टकनो Sk Rm Pn.

९ भाट्ट॰ M T, भट्ट॰ Bu.

१० क्रौष्टकयः Be U Pm, क्रोष्ट॰ Rm Sk, कौष्टुकयः G T, कौष्ट॰ M, कौष्टकाः Bu.

नाञ्चेया[१,२] होचापचयः सत्यापचयः काणायना[३] औपमत्क-टायना[४] जाणवत्सलाग्रशाखावन्तयः[५] संग्रहतुल्या[६] वैडुहा[७] निखोहताः[८] कारिरौतिः कैवल्या[९] राजयः[१०] पौलय इत्येते गर्गाणामेषां पञ्चार्षेयस्त्यार्षेयो वा प्रवरो भवत्याङ्गिरस बार्ह-स्पत्य भारद्वाज नैध्रुव गार्ग्येति होताङ्गिरस नैध्रुव गार्ग्येति वा गर्गवच्छिनिवद्भरद्वाजवद्बृहस्पतिवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युर्गर्ग-वच्छिनिवदङ्गिरोवदिति वा भरद्वाजानाꣳ सर्वेषामेवा-विवाहः[११] ॥ १९ ॥ तृतीयः ॥

---

१ सौधा० G T, सौजा० Bu.

२ ? भाजिनाञ्चेया T, भाज० M G, भाजिनाःचधाः Bu ; भागीनाच्यो Be U, भागिनाञ्चयो Pm, भाजिनाञ्चयो Pn Rm Sk.

३ Be U om. this and the following name. In the nibandhas none of the following gargas is found.

४ Thus (and cp. Kāty. Verz. d. Berl. HSS. p. 55, l. 40) T only ; औपत्कटायना M G, औपउत्कटाः धना Bu ; r. perhaps औपमर्कटा-यना, cp. उपमर्कट of the Mānava— and Laugākṣi-sūtra.

५ Thus M G T, शोणव० Bu, जनवानव० Be U.—०पचयः instead of ०वन्तयः Be U.

६ Thus T G, ०तुल्यो Be U, संग्रव० M, संभव० Bu.

७ ? वैळुहा M G, वैळुहका T, वैदुहाः Bu ; वेणुभरिः Be U.

८ ? निखोहताः M G, निखोतसाः T, रिखोहताः Bu ; खौग्रह (but cp. the last syllable of the foregoing name in these two MSS). Per-haps the first name ends on ०रिः।

९ Thus M G T Bu, क्रौचाल्यो Be U.

१० ? Thus M G T Bu, रां (or रं)कुवत् Be U.

११ The four last words only in M T (here भा०) but they are quoted in Pm Pn.

[1]विष्णुवृद्धाः [2]अठमर्षणा[3] भद्रणा[4] मद्रणाः[5] [6]आम्बरायणा[7] बादरायणा वात्सप्रायणाः[8] मात्यकिः मात्यकायना नैतुन्ना स्तुत्या[9] भारुण्णा[10] वैहोडा[11] दैवस्थानय[12] इत्येते विष्णुवृद्धाःऋषयः

---

१ Be U begin no new adhyāya, but take adhy. 3 and 4 together as the third. Moreover, in these two MSS., the sequence of the Kaṇḍikās is somewhat different: here, after the gargāḥ, follow the kapayaḥ, the haritāḥ, kāṇvāḥ, rathītarāḥ, viṣṇuvṛddhāḥ, mudgalāḥ, saṃkṛtayaḥ and finally *again* the kapayaḥ. Pm agrees on the whole, giving, however the kapayaḥ only once, at the end.

२ अटामरणा Be U Pm.

३ भद्रिणा MSS. and Pn, भद्रणा Sk, मद्रणा Rm, भद्राण Pm.

४ मद्रिणाः M T, मद्रीणाः Bu, मन्त्रिणाः G, भद्रणा Sk Rm, मद्राणां Pm.

५ ? Thus M G, ग्रांबु॰ T, ग्रांव॰ Bu; ग्राम्बु (or लू)म्बायना Be U, not given in any of the nibandhas as belonging to the Baudh. pravara; Pn Sk mention further on ग्रांबरायणाः।— After this name Be U Sk have वत्सरायणा।

६ मात्स्य॰ Be U.

७ Thus Be U T and the nibandhas; स्तुन्ना G Bu, स्तुन्या M.

८ Thus Be U Bu and the nibandhas; भारुण्णा M, भारुण्ण्या G, भा-ण्णा T.

९ Thus T and the nibandhas; वैहोडा M G, वैहोची Be U.

१० Thus M G (and cp. gaṇa *pailādi*). दैवस्था॰ T, नैस्था॰ Bu, दैव॰ Be U and the nibandhas.

आर्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस पौरुकुत्स त्रासदस्येति[1] होता[1] त्रसदस्युवत्पुरुकुत्सवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[2] ॥ २० ॥

कण्वा औपमर्कटायना[3] वाष्कलाः[4] शैलाहलिनो[5] मौञ्जि-मौञ्जयो[6] मौञ्जिगन्धा[7] वाजिवाजयो[8] वाजश्रवसा इत्येते[9] कण्वास्तेषां आर्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसाजमीढ काण्वेति होता[1] कण्ववदजमीढवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[1] ॥ २१ ॥

हरिताः कौत्साः[9] ग्राङ्क्षा[10]दार्भ्यां[11] शैभङ्गो[12] भैमगवो[13]

---

१ Thus MSS. r. ०दस्येति ।

२ MSS. exc. Be U त्रसदस्यव० ।

३ Thus G Rm Sk, ०मार्करायन्ना Pm, ०पमार्काण्डायना Be U.

४ वाल्कलाः M, वल्कलाः Bu, यत्कला T, cp. Census report, p. 121.

५ ? Thus M, शैलाहलितो T, शैलाहलयो G, हलनाः Bu; पौलदालिनो Be U, पौलहलिनो Sk, पौलाहलिनो Rm, पौलहालिनो Pm, पौलहलिनो Pn.

६ ? Thus M, मांजिमाजयो Be U, मांजिमांजयो Pm, मौजिमाजयो Pn, मौञ्जिभाजयो Rm Sk, मौञ्जीमौञ्जयो G, मौजीमौजयो T, माजायाः Bu.

७ Thus G Sk Pn, मौजि० Bu M, मांजि० T Be U, मौधि० Pm, मौनि० Rm.

८ ? Thus M G, वाजिः वाजयः Bu, वाजिवाजयो T, विजया Be U, विजिवाजयो the nibandhas.

९ Thus Bu, कौत्या T, कौत्साः M G, कुत्सभैम्याः Be U.

१० Emended (cp. Āśv. XII. 12. 3), सांख्यो M G T Bu Pm, शंखः Rm Pn Sk, साखेया Be U.

११ Thus Be U, दर्भ्यः M G T, दर्भः Bu, दर्भयः Rm Pn Sk.

१२ Thus M G, शैवभंगो T, शैंगवः Bu; सौभगा Be U, सौभाग्याः Sk, सौभागा Rm Pm Pn.

१३ Thus Be U Pn, शैमगवो M G T; cp. Āśv. l. c.

मनायुर्ल्म्बोदरो[1,2]महोदरो नैमिश्रयो[3] मिश्रोदनाः[4] कौठपाः[5] कारोषयः[6] कौलयः पौलयः[7] पौण्डलो[8] मान्धूपो[9] मान्धातुर्मांद्रकारय[10,11] इत्येते हरितास्तेषां ऋषेयः प्रवरो भवत्यांङ्गिरमाम्बरीष यौवनाश्वेति होता। युवनाश्वदम्बरीषवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः॥ २२॥

---

१ ? मनायु० Be U, मल्लायु० Pm, मनायवो Pn, मनायवाः Sk Rm, गवमनायु० M G T.

२ ? Thus T, लावोदरो G, लवोदरो M; वाल्लोदरो Be U, वाल्लोदराः Sk Rm, वल्लोदरा Pn.

३ Thus (and cp. gaṇa *taulvalyādi*) Bu and the nibandhas. नैमिश्रेयो M G T, वैमिश्रयो Be U.

४ Thus Pm, विमिश्रौदनाः Be U, चित्रौनः Bu, मिश्रौदराः M G T, मिश्रौदकाः Sk Rm.

५ ? Thus M, कौतपाः Be U and the nibandhas; क्रौटपाः T, काङ्कपाः Bu, कूपोदरः G.

६ कारो० G Pn, कारि० M T Pm, करो० U Bu Sk Rm, करि० Be.

७ cp. p. 433. 3.

८ ? Thus M G, पौडलो Be U Pm, पौण्डुरः Bu, पौंदेयो T, पौटला Sk, पौटला Pn, पटोलयः Rm.

९ Thus G Be U, माधुयो Pm, मांदुको T, माण्डूपो M, मण्डूपः Bu.

१० ? Thus M G T, मन्धातुः Bu, माधातु Pm, मांधाट्ट Be U. Why the genitive? मान्धातारो Pn points to मान्धाता, मंधातवो Sk Rm as from a nom. sing. मान्धातुः।

११ Thus G T, मद्रकारय M, मांदकार Be U, मांडकारयः Sk Pm Rm.

मंकृतयो लमकाः[१] पौत्यस्तण्डिः[२] शम्भुः[३] शैवगवः[४] परि-भवस्तारकाद्या[५,६] हारियोवा[७] वैतलेयाः[८] श्रौतायनास्तारायणा[९] आत्रायणा[१०] आर्षेयस्थान्द्रायणा[११,१२] आपप्रापयः[१३] प्रतिमाषा[१४] इत्येते मंकृतयस्तेषां आर्षेयः प्रवरो भवत्यांङ्गिरस मांकृत्य गौरिवीतेति होता[१५] गौरिवीतवत्मंकृतिवदङ्गिरोवदित्य-ध्वर्युः[१५] ॥ २३ ॥

---

१ ? लममकाः Bu, लमगाः M G, लमवाः T, मलकाः Be U Pm.

२ Thus M G T, पौत्यकः Bu, पौल॰ Be U Pm.

३ शंभूः Bu (शम्भु Āśv. XII. 12. 5).

४ Thus (cp. Āśv. l. c.) Be U Pn, शैभवः M G T Bu Pm.

५ ॰भवा॰ Be U Pm.

६ Thus M G T Pm, ॰स्तारका Be U Bu.

७ ? Thus Be U Pm, हारिद्रा M G T, हारिन्द्रः Bu.

८ ? Thus M G T Bu ; शैषणः Be U, शेषयाः Pm.

९ श्रौता॰ Be U T, श्रोता॰ M G, श्रौचा॰ Bu, श्रौना॰ Pm.

१० Thus Be U ; आत्रायणा M G Bu (T om.), रात्रा॰ Pm.

११ Thus M G T, आर्षभयः Bu ; Be U Pm om. ; आर्षि occurs also in the Mānavasūtra.

१२ In M G T Bu only.

१३ ? आपप्रापयः G, आपम्रपयः M, आपग्रपयः T, अवग्रपयः Bu ; अम्रापयः Be U, आम्रापयः Pm.

१४ Thus Be U Pm, ॰माष्या M G T Bu.

१५ Corrected (cp. the var. lect. on Āp. XXIV. 10. 8) ; गुरुवीत॰ Be U M Pm, गुर्वीत॰ G, गुरवीत॰ Bu, गुर्विंत॰ T.

रथीतरा ह्रास्त्रिदासिः[१] काण्वायना[२] नैतिरक्षयः[३] शैला-लयो[४] भैलिभिल्लिभायनाः[५] सावह्वा[६] भैक्षवाह्वा[७] हैमगवा[८] इत्येते रथीतरास्तेषां ऋषयः प्रवरो भवत्यांङ्गिरस वैरूप राथीतरेति होताङ्गिरस वैरूप पार्षदश्वेति[९] वा। रथीतर-वद्विरूपवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः पृषदश्ववद्विरूपवदङ्गिरोवदिति[९] वा। ॥ २४ ॥

मुद्गला हिरण्याक्षा ऋषभा[१०] मिताक्षा[११] ऋग्म्या[१२] ऋग्म्या-यणा[१२] दीर्घजङ्घाः प्रलम्बजङ्घास्तरुणा[१३] भिन्दवा[१४] इत्येते

---

१ ह्रास्त्रिदाग्नि T, ह्रस्त्रिदासिः M G, ह्रस्त्रिदासि Be U Pm Pn, ह्रस्त्रिदाः Bu, ह्रस्त्रिदाःसि Rm Sk.

२ ? Thus M G T Bu; Be U have two names: कांभायनाः काङ्कना; काङ्कायनाः the nibandhas.

३ ? Thus (and cp. Census report p. 121) Be U and the nibandhas; नैतिरक्षयः M T, नैतिरक्षाया G, नैरक्षतिक्षयः Bu.

४ ? Thus Be U; सैलालयो Pm Pn, ऐशलेयो M G T, वैशालेयाः Bu.

५ ? भैलिभिल्लीभायनाः Be U (भैलयोभिल्लीभायना Rm Sk Pn); लेभिल्लि-वायनाः M G, लेभिलिंवाह्वना T, लोहखवाह्वनाः Bu.

६ ? Thus Be U and all the nibandhas; सावाह्वाङ्का G, संवाह्वाह्वा M, सावाह्वावाह्व T, खाङ्गावाङ्गाः Bu.

७ भैक्षवाह्वा Be U.

८ हैं० M G T Bu, हैं० Be U and the nibandhas.

९ Thus, on the whole, M T (G is defective); instead of पार्षदश्वेति and पृषदश्ववत् Be U: पार्थेति (पार्थेतेति Pm) and पार्थवत्; Bu पार्थिवेति and पार्थिवत्; cp. Āp. XXIV. 9. 5.

१० ? रूपभा U, रुपाक्षा Be.

११ मिना क्षा (or क्ष)याक्ष्या Be U.

१२ तूपायणा Be U.

१३ प्रलम्ब in Be U only; ०तारणा M G T, ०तारुणा Bu.

१४ Thus M G, विंदवः T, भंदका Be U.

मुद्गलास्तेषां ऋर्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस भार्म्यश्व मौद्गल्येति होता[1] मुद्गलवद्भृम्यश्ववदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[1] ॥ २५ ॥

कपयो[2] वैतलानामेतिग्रायनाना पतञ्जलानां तरक्षिनां ताण्डिनां भोजसिना[2] ग्राङ्करवाणां[3] करग्रिखण्डानां[4] मौषीतकिष्काग[5]लयः[5] पौष्यय[6] इत्येते कपयस्तेषां ऋर्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसामहय्यवौरुचयेति[7] होतौरुचथ्यवदमहय्यवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[7] ॥ २६ ॥ चतुर्थः ॥

ऋचीन्याख्यास्यामो[8] ऽचयो भूरयश्छान्दिश्छान्दोगिः[8]

---

१ भर्म्यश्व० MSS.

२ The following names are all given in the genitive plural in M G T *and* in Pm, although this nibandha otherwise uses to agree with Be U. The last mentioned two MSS. and Bu have the nomin. plur.

३ Thus G T, ग्राकरवाः Bu, ग्रांकरवाणानां M, काग्रखणां Pm; Be U the first time (the Kapayaḥ are given twice in these MS). सारंगवायनाः ।

४ Thus M G T, करसिखंडाना० Pm, काग्रिखण्डाः Bu, सरसिखंड (or डि)ना Be U the first time, कासखरणारसिखंडा आमौ० the second time.

५ ? Thus (cp. Pāṇ. IV. 1. 117) T only, ०कागसयः M Bu, कागवीयो G, सागरस Be U (first time), संग्रयः (sec. time), सागसद् Pm.

६ Before पौष्यय (Be U : पौषय and पौष्या) G ins. मायग्रवाः ।

७ Thus (not आमहीय, अमहीयवत्) MSS.; after अध्वर्युः Be U add (the first time) भरद्वाजानां सर्वेषामविवाद इति, cp. the end of k. 19.

८ भूरयश्छंदिश्छांदोगि Be U, भूययश्छान्दिश्छान्दोभिः M, भूयश्छान्दिश्छान्दोभिः G, भूयःयश्छादिः छन्दोभिः Bu, भूपयः छांदोगिः T; छान्दोगि also the Laugākṣi-, and छन्दोगि the Mānavasūtra; cp. Census rep. p. 120 *bhuri chāndi*.

पौष्टिका[१] माङ्गलयः[२] शैवाश्छागलास्तृणविन्दवो[३,४,५] भागन्तयो मालक्रुणो[६] व्याडलः[७] शाम्बव्यायनाः[८] कार्मर्यायणयो[९] दाक्षि-स्तेदेहा गाणिस्थतय[१०] औद्दालकिद्रोणभावा[११] गौरिग्रीवयो गाविष्ठिराः शिग्रुपालाः कृष्णाचेया गौराचेया अरुणाचेया नीलाचेयाः श्वेताचेयाः श्यामाचेया महाचेया आचेया[१२] हालेया[१३] ५

---

१ Thus Bu Pm, पौठिका Be U, पौष्पिका G Rm Pn, पौष्पका T M, पौषिका Sk.

२ ? Thus M G T Bu, मौद्गलयः Be U Pn, माङलयः Pm, मौडलयः Sk, मौडलयः Rm.

३ Thus M G Bu (T om.); शैपा॰ Be U, सैपा॰ Pm, सौवा॰ Sk, सौपा॰ Rm, सौषा॰ Pn.

४ Thus (and cp. Pāṇ. IV. 1. 17) Sk Pm Pn, छागवः Bu, छगल॰ M G T Be U. Before this name Be U Pn have छरागाश् and Sk Rm लगलाश्।

५ ॰विन्दुर् G M T Bu.

६ ? Thus M G T, मळःकूजाः Bu; मालरुचो Be U and the nibandhas.

७ With ळ instead of ड M G T Bu, with ल the others.

८ Thus T and (with सां॰ instead of शां॰) Rm Sk; शांबव्यानयः G, शांबर्यायनाः Bu, शांबव्यायनयः M; सावर्याः Be U.

९ Thus (and cp. Schol. on Pāṇ. IV. 1. 155) T only; कार्मर्यायनयो M, कार्मर्यानयो G, कर्मर्याःयणः Bu; कामर्यानयो Be U, कामा (or म)र्या-(or र्य)नयो Sk Rm.

१० ? Thus M T, गाणपतय G, गणपतय Be U, गाणिः स्तयः Bu.

११ Thus M G Bu and the nibandhas; द्रोणभावनः T, द्रोणिभवो Be U.

१२ This and the following names, up to महाचेया are given by M G T Bu in the singular, the nibandhas also have the plural.

१३ In M G T Bu only.

१४ Thus (and cp. Kāty. śrs. X. 2. 21) M G Bu, हलाचेयः T, गालेया Be U and the nibandhas

वालेयाः[१] गौभेया[२] वामरथीनां[३] वैतभावयः[४] गौद्रेयाः कौद्रेया गोपवनाः[५] कालपवयः[६] आनौषायणाः[७] आनङ्गिर्मानङ्गिर्दौरङ्गिः[८,९] मौरङ्गिः पुष्पयः[१०] शैखयः[११] माकेतायना भारद्वाजायना[१२] इन्द्रातिथिरित्येते ऽत्रयस्तेषां आर्षेयः प्रवरो भवत्यात्रेयार्चनानस श्यावाश्वेति होता। श्यावाश्ववदर्चनानसवदत्रिवदित्यध्वर्युः[१३]। ॥ २७ ॥

---

१ Thus G Bu Sk Rm Pn; इलेयाः T; M. om; वौलेयाः Be U, वौलेयाः Pm.

२ Thus (cp. Kāty. l.c.) T M G, शौत्रेयाः Bu, त्यौगेय Pm, सौगेया Be U, शौभ्रेया Pn.

३ Thus Pm only, वामरथीना G, वामरथिना M T, वामः रथीतर Bu, वामरथिनो Be U, वामरथ्या Pn.

४ ? Thus M G Bu, वैतभावः T, वैतभाव Be U, वैतभावा Pm, श्वेतभावाः Sk Rm, श्वैतभावाः Pn.

५ गोपवमानः M G T Bu.

६ ? कालावय M G T, कालाश्वयाः Bu, कालापचय Be U, काला (or ल) पचय(or या) the nibandhas, कालयवयो Pn.

७ ? Thus M G T Bu; आनौलायना Be U Pm, नौलायना Pm.

८ मारङ्गि instead of आनङ्गि Bu G.

९ गौरङ्गि instead of दौ० G, शौरङ्गिः Bu M, दोरंगिः T.

१० ? पुष्यायनः Be U (? पौष्यायनाः), सौपुष्ययः Pn (cp Kāty. in Verz. d. Berl. HSS. p. 59. 2).

११ Thus M, शैखयः G Bu, शाखयः T, सैव्ययः Pm; this name not found in Be U and the other nibandhas.

१२ Thus Be U Bu and the nibandhas; भारद्वाजायनय M G T.

१३ Thus MSS, we expect अर्चनानावत् instead of ०नानसवत्।

वाङ्गुतकानां[१] आर्षेयः प्रवरो भवत्याचेयार्चनानस वाङ्गुतकेति[१] होता। वङ्गुतकवदर्चनानसवदचिवदित्यध्वर्युः[१]। ॥२८॥

गविष्ठिराणां आर्षेयः प्रवरो भवत्याचेयार्चनानस गाविष्ठिरेति होता। गविष्ठिरवदर्चनानसवदचिवदित्यध्वर्युः। ॥२९॥

मुद्गलाः[२] शालिसंधय[३] और्णनाभयो[४] दाक्षिर्वैतवाहाः[५,६] शिरीषयः[७] शालिमतो व्रीहिमतो[८] गौरीषितो[९] गौरिकयो[१०]

१ वङ्ग० and वाङ्ग० the MSS promiscue.

२ Bu, in reading मङ्गला, stands alone; nevertheless this might be a better reading (cp. Āp. XXIV. 8. 14: सुमङ्गल), as the mudgalas, it is true as a gotra of the Bharadvājas, have been treated already: whichever may be the right reading, this branch answers to the atithis of Āpastamba, the pūrvātithis of Vāikhanasa.

३ ? Thus G, व्याळसन्धिश् M T, व्यालिसंधयः Pn, व्याळसन्धाः Bu, लिसंधयो Be U, शालिसंधयः Sk Rm, व्यासिसंधि Pm.

४ Thus Pn Sk, ऋर्णवाबो Be U, आरणवबो Pm, चौर्णवाबो M T, चौर्णपाःबो Bu, चार्णवाबो G.

५ Conjecture; धाक्षा Be U, and the nibandhas. धवाक्षिकि० T, धवाक्षीकि० M G, धवाचिकिः Bu; दाक्षि is mentioned amongst the pūrvātithis in the Mānavasūtra.

६ Thus Be U and the nibandhas; वैनभावयः the other MSS.

७ Thus (also the Mānavas) Be U and the nibandhas; शौर्षयः Bu, शेषयः M G, शोषयः T.

८ Only in M G Bu.

९ ? गौरिवीतो Be U, गौरिताः Rm Pn Sk, गौरितयो Pm. om. by T Bu.

१० गौरकयो Rm Pm Pn.

वायवना[1] वायुपूटा[2] इत्येते मुद्गलाम्बेषां ऋषयः प्रवरो भवत्याचेयार्चनानमपौर्वातिथेति होता[3] पूर्वातिथिवदर्चनानमवदचिवदित्यध्वर्युः[3] ॥ ३० ॥ पञ्चमः ॥

[3]विश्वामित्राण्व्याख्यास्यामः[3] कुशिकाः पार्णजङ्घा वारक्या[4] ५ औदरिर्माणिर्हृदग्निरालविरावट्टिरापद्यपा[5] [6] [7] [8] [9] अन्तकाः[10]

१ Thus Be U Pm; बाबायना M G, वापायना T, वाजवतः Rm Pn Sk, वाक्षायनाः Bu.

२ Only in M G T Bu (the last: वायुचूडाः).

३ The arrangement of the text differs for the following adhyāyas in the MSS. Be U treat firstly of the Viśvāmitras, then of the Kaśyapas, then of the Vasiṣṭhas; in the other MSS. (M G T Bu) we have first the Kaśyapas, then the Vasiṣṭhas, then the Viśvāmitras. I have adopted the sequence proffered by Be U for two reasons; the first is that the text of Baudhāyana seems to point to it, as treating in its paribhāṣā (p. 415, 4) of the Viśvāmitras *before* the Vasiṣṭhas; the second reason is, that Āpastamba Hiraṇyakeśin and Āśvalāyana observe the same order.

४ Thus Be U and the nibandhas; (amongst the Viśvāmitras a वारकि is mentioned by Hiraṇyakeśin), पारक्याः Bu, पारलुक्या M G T.

५ Thus M G T Bu (and cp. औदरि of Kāty.), औदलि Be U, औदलयो the nibandhas.

६ हृदर्चि instead of ०दग्नि० M G T (Bu as Be U).

७ Thus (आलवि, read perhaps आलम्बि) Be U; ०रलर्वि० Pm; आलवयः, आलपयः or आलुवयः the nibandhas; ०राननर्चि G, आल्पचराः Bu; M T om. this name.

८ Thus (आवट्टिः) G T, घट्टितिः Bu, ०राघतति० M, ०राद्यट्टि० Be U Pm; आद्यट्टयः or आघट्टयः the nibandhas.

९ ? Thus M G, ०रापद्या T, आपद्यवः Bu, आपयव्या Be U, आपद्य (or घ)प्याः the nibandhas.

१० Found in M G T only (perhaps dittogr. from the following name ?).

कामन्तका[१] बाष्पकयस्त्रिकिता[२] लामकायना.[३] ग्रालङ्कायनाः[४] ग्राङ्कायना[५] लौका[६] गौराः सौगन्तयो[७] यमदूता ग्रनभिख्याता-स्तारकायणाश्चैवला[८,९] जाबालयो[१०] यज्ञवल्क्या[११] विदण्डा[१२]

---

१ Thus Be U Bu and the nibandhas, कामन्तयो M G T.

२ ? Thus M G Bu, पाष्पय॰ T; वडकथा॰ Be U and the nibandhas.

३ Thus Be U, कामकायना Rm Sk, लामकोयनाः Pn, लामकरायनाः Pm; लाःकायनाः Bu, लमद्दायनाः M G, लमगायनाः T.

४ Thus (cp. Āp. XXIV. 9. 1) the nibandhas only; सालंकायनाः Bu, सालंकवायनाः Be U, not found in M G T.

५ Thus Be U Pm; Pn om; कास्यायना Sk Rm; साद्दायनाः Bu, सांके (or को)तायना M G T.

६ ? Thus the nibandhas, लौक Be U, लोका M G T Bu.

७ ? सागन्तयो M G Bu, स्यांगतयो T, सौगंतायना Be U, सौगन्तव्याः the nibandhas.

८ Thus (and cp. gaṇa *śivādi*) Be U, ग्रनभिख्याता॰ M, ग्रनभिख्ता ग्रभिनिखुता॰ G, ग्रभिनंमाता॰ T, ग्रयनद्रिताः ग्रनभिद्रिताः Bu; the niban dhas are still more corrupt.

९ Thus (तारकायणाः) Be U G and the nibandhas (also amongst the Viśvāmitras acc. to Hir.) ॰तारायणा॰ M— ? ॰चैलका Be U and the nibandhas, चौळका॰ M G T, चौळकायनाः Bu.

१० Thus Be U and the nibandhas; जालालयो M G, जलालयः Bu, लयो T. Before this name M G T ins. चौदुंबला, Bu वेमबलाः।

११ Thus (cp. Āp. l.c.) M G T; याज्ञवल्क्या Be U and the niban-dhas. After this name M G T have a few names more: पदजालाः (वादजालाः), ग्रदचलोकाः, हालेयो याज्ञवल्क्या।

१२ ? Thus Be U, विडंडा Pm, विनण्डा Sk Pn Rm, चण्टण्डा M G, चंवडंडा T.

भौवनयः[१] सौवभ्रवय[२] औपदृनय औदुम्बरिर्भारिष्टिकयः[३,४] श्यामेयाश्चैचेयाः शाल्मावता[५] मयूराः सौमत्याश्चित्तन्तवो[६] मनुतन्तवो[७] मान्तवो[८] ये चान्ये तन्तुशब्दा[९] बाभ्रव्याः[१०] कलापा[११] उत्सरय[१२] इत्येते कुशिकास्तेषां आर्षेयः प्रवरो भवति ।

---

१ Thus M T, भौवनः G, नुवलयः Be U and the nibandhas.

२ ? Thus M G, सौवर्भवय T (Bu wholly corrupt), सौत्रुतय Be U, सौत्रुतयाः Sk, सौष्टुतयः Rm, सौभ्टतयः Pn.

३ Thus (cp. Pāṇ. IV. 1. 173) M G T Bu, उदंपरि० Be U Pm, उदंपरयो Sk Rm Pn.

४ ? Thus M G T, भाष्टयः Bu, भाष्टयोग्याः Be U, भाष्टग्याः Rm, भाष्टग्याः Sk Pn Pm.

५ Thus (and Hir. also mentions them amongst the Viśvāmitras) M G T Bu, शालवंतो Be U, शालोवता Pm Pn, शालोचतरा Rm Sk.

६ Thus conjecturally; चित्रतवयः Be U and the nibandhas; चिततन्तयः Bu, चिचन्तयो M G, श्चिचंतयो T, to which answers more or less श्वेतन्तयो which now follows in G only; Be U add सतंतायना (सातंतायना, स्यातंतायना, सयंतंतायना the nibandhas).

७ Conjecturally; cp. the plural मनवस्तन्तवः of the nibandhas; मनुतपाः Bu, मनुतयो T, मनुतपो M G; अभूततंतवो Be U.

८ Thus Be U, and the nibandhas; मान्तपो M G T.

९ Conjecturally; येचान्येन्दुशब्दा M, येचान्येन्तशब्दा G, यचान्येदुशब्दा T, येचान्येइन्द्रशब्दाः Bu, यचान्यत्वशब्दा Be U. All the nibandhas corrupt.

१० See Pāṇ IV. 1. 106 : बाभ्रव्यः कौशिकश्चेत् (Schol.).

११ Thus Rm, कालाया Be U Pn Sk, कालावा M G, खालावा T, ककालाः Bu.

१२ ? Thus Be U and the nibandhas, उत्मरशृकय G, उत्मरशृतय M, उत्मरत्रमय T, वागुमरयः Bu.

वैश्वामित्र देवरातौदलेति होतो[1]दलवद्देवरातवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः[1] ॥ ३१ ॥

लोहिता दाण्डकयश्चाक्रवर्मायणा[1,2] झर्झायना[3] वाज्झायना[4] मादाघयः[5] कैतवायनयो[6] वाग्रय[7] इत्येते लोहितास्तेषां आर्षेयः प्रवरो भवति[1] वैश्वामित्राष्टक लौहितेति होता[1] ५ लोहितवदष्टकवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः[1] ॥ ३२ ॥

विश्वामित्रदेवश्रवसदेवतरसः श्रौमतकामकायनाः[8] कामकायनिनस्तेषां[9] आर्षेयः प्रवरो भवति वैश्वामित्र देवश्रवस देवतरसेति होता[1] देवतरसवद्देवश्रवसवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः[1][10] ॥ ३३ ॥ १०

---

१ दंडकय० Be U M Pn, ताण्डकयः Bu, दंडाकया० T, कुडक्या० M.

२ Thus M; चाक्रवर्णायना G and the nibandhas, चार्कवर्मायणा T, चाक्रायणा Be U.

३ ? missing in Be U and the nibandhas, badly corrupted in the other copies. M. reads as given above and probably also Bu; झर्झान्धर्यायना G, रथरधायना T.

४ Thus Be U Pm; वाजायनाः Bu, वज्झायना M G T.

५ Only in M G T (the last: मादाय्याः)।

६ (cp. gaṇa *tikādi*). Only in M (कैतवानायो) G (कैतवानयो) and T (केतवायनायो)।

७ Thus M G T, वंग्रयः Bu, वासय Be U.

८ Thus T; श्रौमति० the other MSS.; ०कामकायनाः T M, कामकायः Bu, G om.; जामकायनाः Be U, ज्यामका० the nibandhas.

९ Thus M G T Bu and Pm; कामकायना० Be U and the other nibandhas.

१० Thus all.

रौचकाश्चौडूहला[1,2] रेणवाश्च[3] तेषां आर्षेयः प्रवरो भवति[1] वैश्वामित्र रौचक[4] रेणवेति[5] होता[1] रेणुवद्रुचक-वद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः[6][1] ॥ ३४ ॥

[7]कताः मैरिन्याः करभा[8] वाजायनाः मांहितेयाः कौक्षत्याः प्रैग्निरेया औदुम्बरायणाः पिण्डयौवा नारायणा नाराय्या[9] इत्येते कतास्तेषां आर्षेयः प्रवरो भवति[1] वैश्वामित्र कात्यात्कौलेति होतात्कौलवत्कतवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः[1] ॥ ३५ ॥

धनंजयाः कारोषय आश्वत्तास्तुलभ्याः[10,11] मैन्यवायना

---

१ Thus G and the nibandhas (also the Census report, p. 120 : *raukṣak*), रौक्ष्यका० T M Be U, रौत्साः का Bu.

२ Hopelessly corrupt : ०खोडूहका Be U, ०खोडूहला Rm Pm Pn, ०चौदोहळा M, ०चौडूहला G.

३ Thus G Be U, रैवण० T Bu M and the nibandhas.

४ Thus G, रौक्ष्यक० the other MSS.

५ रैवणेति MSS. exc. G Be U.

६ Thus (रेणुवत्) Be U only, रैणववत् or रैवणवत् the other MSS.; instead of रुचक० (thus my emendation) the MSS. have रौचकवत् or रौक्ष्यकवत् (उक्थिवत् M only).

७ The Katas and Dhanamjayas are missing in Be U, the nibandhas differ wholly from the other MSS.

८ कारभा Bu.

९ नाराय्या M Bu (T corrupt).

१० आश्वा० M Bu.

११ ? तुलभ्याः M, ता-लभ्यः Bu, ०ताः तालभ्याः T, ०स्ता (स्था)गव्याखलभ्याः G.

उष्ट्राचा महाचा दत्येते धनंजयास्तेषां आर्षेयः प्रवरो भवति। वैश्वामित्र माधुच्छन्दस धानंजयेति होता। धनंजयवन्माधुच्छन्दोवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः। ॥ ३६ ॥

अजानां[1] आर्षेयः प्रवरो भवति। वैश्वामित्र माधुच्छन्दमाजेति होताजवन्माधुच्छन्दोवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः। ॥ ३७ ॥ ५

अघमर्षणाः[2] कुग्रिकास्तेषां[2] आर्षेयः प्रवरो भवति। वैश्वामित्राघमर्षण कौग्रिकेति होता। कुग्रिकवदघमर्षणवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः। ॥ ३८ ॥

इन्द्रकौग्रिकास्तेषां आर्षेयः प्रवरो भवति। वैश्वामित्रैन्द्र कौग्रिकेति होता। कुग्रिकवदिन्द्रवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः। १० ॥ ३९ ॥

पूरणा वारिधापयन्तास्तेषां[3] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति। वैश्वामित्र पौरणेति होता। पूरणवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः[4]। ॥ ४० ॥ षष्ठः ॥

कश्यपान्व्याख्यास्यामः[5]। कश्यपाच्चागरयो[6] मठरा ऐति- १५

---

१ Thus Be U only, आजानजानां T G, आजानजनां M, आजायनाः Bu.

२ Thus Be U, ०र्षणाः कौग्रि० T Bu, ०र्षणकौग्रि० M G.

३ Thus all the nibandhas; पूरणा पारिधापयंत्य० Be U, ०णाः पारिधापयन्नव० G, ०णाः पारिधावन्त० M, ०णाः परिधावन्त० T.

४ Only T adds विश्वामित्राणां सर्वेषां विवाहः (*sic*).

५ MSS. exc. Be U G, काश्य०।

६ Thus M G T Bu, ०पाष्टंगिरयो Be U, कश्याष्टांगिरयो Pm, ०पा अष्टांगिरयो the other nibandhas.

ग्रायना आभूत्या[१] वैग्निप्रा धूम्रा[२] धूम्रायणा धौम्या[३] धार्म्यायणा[४] औदव्रजिरायायणा[५] वैम्बकयः[६] प्रावाहार्या[७] हृद्रोगाः[८] काश्यातपा[९] आपाम्बानिका[१०] मौषीतकिश्ङ्कागमयो[११,१२] माष-

---

१ ? Thus Be U Pm, आमूत्या Pn, आशून्या Sk Rm, आङ्कत्या M G T, अङ्कत्याः Bu.

२ Thus Be U and the nibandhas, धूमा M G Bu, धूदा T.

३ Thus (in accordance with Hir.: एवमविकृतो धौम्याभिषेणमाठराणाम्,) corrected; सौम्या Be U and the nibandhas, धौमा M Bu, धौमज्या T, यौम्यायौमा G.

४ Corrected; घार्म्यायणा Be, धर्म्यायणा Pm Pn, धार्यायणा U, धौर्म्यायणा M, धौम्यायसा T, धौम्यायणाः Bu, यौम्यायणा G. (cp. gaṇa *aśvādi*).

५ Corrected (cp. gaṇa *pailādi*), औधप्रजुरायायणा M G T, औधप्रकराः आयायणाः Bu, औदव्रज्ञा अरायाः Be U, औटव्रज्ञाऐग्रा॰ Pm, सौवद्व्रजारायाः Rm, सवद्व्रजारायाः Sk. (ओडव्रजी Kāty., ओदव्रजी Mānavasūtra).

६ Thus corrected acc. to Pat. on Pāṇ. IV. 1. 97; वैवकयः Pn, चवकयः Rm, पैंबकयः M G T, वैमरूकयः Bu, पैधक Be U, पैदकयः Pm.

७ Thus M T, प्रवाहय्याः Bu, प्रवाहा G, प्रचर्या Be U Pn, प्रार्चयो Rm, व्रचर्या Pm.

८ Thus Be U and the nibandhas; हृद्रोगयः G Bu, हृद्रोगयः M, हृद्रोगयः T.

९ ? (viz. काश्री-आतापाः ?) काश्यातया M G, काश्यतया T, काश्यातयः Bu;—आतपा (without काश्री) Be U and the nibandhas.

१० ? Thus M G, आपाबानिका T, अपांबानिः Bu (but cp. the following), याचमनिः का U, याचनिः का Be, पाश्चायनिका Rm Pn, पांत्रयतिका Pm.

११ ? Thus M G, काठमौष्टिः Bu; T, om.; मेयानकिः Be U, मेषांतकयो Rm Pn, नेषातकिः Pm (मौषिकिटि Kāty., मौषिकिये Mān., मौषकरिति Laug.). After this name Be U add: साघसयो and M T काग।

१२ ? Thus T, कागसूयो M, काग्न्यो G, काहसयः Bu; माघसयो Be U, सागसयो Rm Pn, सामासयो Pm.

प्रावयः[१] सौधवयः[२] मायस्या[३] आसुरायणाश्वागव्याः[४] सौनद्या[५] स्थौलकेग्नयो वार्षकय[६] औपव्या[७] लाक्षणयः[८] क्रोष्टा[९] जीवतयः खार्दमायणा[१०] लोहितायना[११] मितकुम्भा[१२] पिङ्गाक्षय औडलयो[१३] मारायणा — — —[१४] वैकर्णेयाः[१५] कौषीतकेया[१५]

१ Thus M G T, माघरावरयः Bu; माघसरावयः Be U Rm Pn.

२ ? Thus Be U; सौवचयः Pm, सैन्धवयः Rm, सौबभ्रवयः G, but these have been enumerated already amongst the Viśvāmitras, p. 445. 1, if our constitution of the text there is correct.

३ Thus Be U M G and the nibandhas; साधस्या T, सयसः Bu.

४ Thus Be U Pm Sk, ०क्षागल्याः Rm, ०स्वागव्याः M T Bu, ०स्वगव्याः G.

५ Thus M G T; सौनद्यः Pn, सौनभ्यः Bu, सौनयः Pn, सौनयः Rm Sk, सौमपाः Be U.

६ Thus Be U and the nibandhas; to this reading also points Bu (वार्षकयः); वोडकय M G T.

७ Thus M G Pm Sk Pn; औपाव्या Rm, औषव्या Be U, औपग्या T, औग्रपर्याः Bu.

८ Thus in accordance with the texts of the Mān. and of Kāty.; लाचायणाः Be U and the nibandhas, लक्ष्मणा the other MSS.

९ ? Thus M G T Bu; क्रोष्टवो Rm Pn, क्रौष्ट Be U, क्रौष्टा Pm, क्रौष्टका Sk.

१० Thus M Bu T, खार्डु० G; खाद्रायणा Be U Pm, खाद्रायिणो Pn, साद्रायणा Rm, खाद्रायणाः Sk.

११ ? रोहि० Be U and the nibandhas.

१२ मित्र० M G.

१३ ? Thus Be U Sk औडुलयः Pm, औदुलयो Rm Pn, औज्वलयो T G (M only औ—यो), औज्वलयनः Bu.

१४ Utterly doubtful; यवच Be U, पचव Pm, पौलयो Rm Pn, पैलयो Sk, एव च M G; Bu is useless and T has a blank of three akṣaras.

१५ cp. Pāṇ IV. 1. 124 (काम्बोजे)।

धूमलक्षणयः[१] सुरा गौरिवायणा[२] विमत्स्या[३] आग्निशर्मायणा[४] औक्थ्यायनाः[५] काम्बरोदरयो देवयाता वैदो[६]ऽम्बा वेलया[६] महाचक्रेयाः पैठीनसा[७] पानस्या[८] विषगणा दाक्षायणयो[९] भालन्दनाः शाङ्खमित्रेया[१०] हरित्याः[११] पाञ्चाला[१२] जारमाणो[१३] वार्षगणिः[१४] सौविश्रवसो[१५] वैग्रंपायनाः खैरकिः कालग्रय[१६]

---

१ Thus M G T; ०लक्षणः Bu, धूमलयायनय Be U, धूमलहायणयः Pm Pn Sk, धूमलहायणाः Rm.

२ Thus T only, गौरिवायना M G and all the nibandhas; गौरिवापायन Be U.

३ This and the next seven (?) names in M G T Bu only.

४ Also in the Kātyāyana Laugākṣi texts.

५ औक्थायना M.

६ Thus M G only; T om. this and the following names up to भालन्दनाः, Bu: बोदरवाः लेलाः।

७ ०स्याः Be U and the nibandhas.

८ ? Thus Be U and the nibandhas; पानडा M G, पातसाः Bu.

९ Thus Sk only; दाक्षायणायो Be U, दाक्षयाणयो Pm, दाक्षमाणयो M G Bu Pn Rm.

१० Thus Be U Pn Rm Pm; शंख० Sk; सांख्यमित्रेयो M G T, सांख्याः मित्रेयाः Bu.

११ Thus Be U and the nibandhas; हरित्राः M T Bu, हरिणाः G.

१२ In M G T Bu only.

१३ Conjecturally (cp. gaṇa *gargādi*); जारमाच्यो T, जारमात्स्यो Be U Pm, जारमत्स्या Pn, जाः मात्स्याः Sk, जामात्स्याः Rm, जामराणो M, राजमाणो, वारकाणाः Bu.

१४ ? Thus M G T, रमाणि Be U Pm, रमाणयो Pn, रमणयः Sk Rm.

१५ Thus M G T, सौरि० Bu; सावित्र० Be U and the nibandhas.

१६ ? Thus M G T, जालग्रयः Bu; कामलाय Be U, Pn Sk Rm काग्रलाय Pm.

औक्षायणिर्मार्जायना:[१,२] कांसायना[३] दैवो होता[४] प्रुचय: खरेभा आयस्थूणा भागुरय: पाथिकार्या[५] गौमायना[६] हिरण्-पापा[७] आग्निदेविस्तथासूर्या[८,९] मुसला[१०] आविश्रेणा उत्तर-तोगण्डमाना[११] मन्त्रिता[१२] वैकर्णय[१३] स्थूलबिन्दव[१४] इत्येते

---

१ ? Thus M G, औक्षायनि॰ T, औक्षायणि: Bu; उक्षायनि॰ Be U, उक्षायनि Pn, उल्क्षायनयो the other nibandhas.

२ ? Thus M G T, Bu; मार्जालायना: Be U. मार्ज्जला॰ the nibandhas.

३ ? Thus M G T, कांसलायना Be U Pm, कासकायना Rm Pn Sk.

४ ? Thus Pm; दैवो होतु: M G T, दैवहोतु: Bu, देवोहोता Be U, देवा होतार: the other nibandhas.

५ Thus (and cp. gaṇa *kurvādi*) M G T, पथिकय Pm, पाथिकयो Be U, पाथिकया Rm Sk Pn.

६ Thus corrected (cp. gaṇa *aśvādi*); गोमायना Be U and the nibandhas (some गोमयना); गोमयाला G, गोमयता M, गोमया: T, होमयाता: Bu.

७ ? Thus M G Bu (T om. this and the following); हिरण्-वाथा: Sk Rm Pm, हिरण्पव: Pn, हिरण्पा Be U.

८ Conjecturally; अग्निदेवि॰ or ॰वी॰ the MSS. and Pm, आग्नयो देवयो the other nibandhas.

९ ? ॰थासूर्या M G Bu, ॰थासौर्वा Be U, ॰थासौया Pm; सौर्या (without तथा) the other nibandhas.

१० cp. gaṇa *gargādi*.

११ Doubtful. I have accepted the reading of M G: उत्तरतो-गर्भमाना: Bu, उत्तरतोगंधेषूदला Be U, उत्तरतोगंधेसुप्रूतदला Pm, उत्तरतो-गंधेषव Pn, उदली Rm Sk.

१२ Thus (cp. gaṇa *kaṇvādi*) the nibandhas; आमंत्रिता Be U, मंत्रवंत: Bu, मन्त्रवत: G M.

१३ Thus Be U and the nibandhas; वैकर्णेया: the other MSS (cp. p. 450. 4).

१४ Thus Be U and the nibandhas; शूल॰ M G Bu.

निध्रवाः[१] काश्यपास्तेषां[२] आर्षेयः प्रवरो भवति । काश्यपावत्सार नैध्रुवेति होता । निध्रुवदवत्सारवत्काश्यपवदित्यध्वर्युः[३] ॥ ४१ ॥

रेभाणां[४] आर्षेयः प्रवरो भवति । काश्यपावत्सार रैभेति होता । रेभवदवत्सारवत्काश्यपवदित्यध्वर्युः[३] ॥ ४२ ॥

अण्डिलाः कौहडाः[५] पावकाः[६] पार्यकाः[७] कौदमेघाः सौदानवः सावचसः कारेयाः[८] कौकुण्डेया[९] ऐषिकयो[१०] महोदकयः[१०] कौश्रयो[११] कामशयो[१२] मौञ्जायना[१३] जाणवत्साः[१४]

---

१ Thus Be U, निध्रुव० the other MSS.

२ काश्य० all but Pm.

३ Thus Be U Pm only; with फ instead of भ the others.

४ कौहळाः M, कौहलाः Be U, कौहळाः (or लाः) the others.

५ Thus G M T Rm; पाचकाः Pm, पायकाः Be U Pn, पापकाः Sk.

६ Thus M T Bu, पर्यका G, पार्थिका Be U, वार्थिका Pm, वापिका Pn Rm, तपिका Sk.

७ Thus Be U and the nibandhas; कारेयुः M G T; Bu om.

८ Thus T G Bu, कौण्डेयाः M, कौकंटकयः Pm, कौकंटयः Be U Rm Pn Sk.

९ ? Thus M G, ऐषिकय T, दैषीकय Bu, तैत्तिमाहकयो Pm Pn, तैत्तिमाहयो Sk, तैत्तिमाहवयः Rm, तैत्तिमाहस्तकयो Be U.

१० Thus Be U M and the nibandhas; महोकयः T महोदयाः Bu, महोदका G, but M G Bu ins. before this name one more: महोकयो or महाकायो।

११ Thus M T, कौरेयो G, कौत्सेयः Bu; कौसयो or कौश्यो Be U and the nibandhas.

१२ In M G T only.

१३ मौजा० Be U Sk Pm, माजयनाः Rm.

१४ ? Thus M G T, राण० Bu; जाणवंश्याः Be U, जाणवंशाः Pm, भाणवेशाः Sk Pn, भागावंशः Rm.

खार्वमायना[१] गाङ्गायना वात्सभाल्लयो[२] गोभिला[३] वैदायना[४] वात्स्यायना[५] वाह्यायनयो[६] बह्वदरयो[७] भागुरिः[८] गार्दभीमुखा[९] हिरण्यबाङ्गस्तेदेहा[१०] गोमूत्रा वार्कखण्डा[११] जानन्तरिर्जालन्ध-रिर्धन्वन्तरित्येते[१२,१३] शाण्डिल्यास्तेषां आर्षेयः प्रवरो भवति। काश्यपावत्सार शाण्डिलेति होता काश्यपावत्सार दैवलेति ४

---

१ ? खर्वमानया Be U, खार्वभायना Rm Pn, खार्वथानय Pm, खार्वशायना Sk, खार्दमायना M G T, खाद॰ Bu.

२ ? वात्सतालयो Be U, ॰भालयो the nibandhas, वत्सलभाल्लयो M G, वात्सगाल्लयो Bu, वत्सलाभालेयो T.

३ Thus (as Kāty.. Mān.) Be U and the nibandhas; गोवि (or वि)दा the others.

४ वेदा॰ Be U and the nibandhas; वेल्ला॰ M G Bu, वैल्ला॰ T (वैदायनाः Kāty., Mān, वैदानव Laug.).

५ Thus Be U and the nibandhas; वाच्यायना G, वाच्यानयाः Bu; T M om.

६ Found in M T G only (वा॰ G).

७ ? Thus Be U and the nibandhas; मह्वदकयो the other four MSS.

८ Plural Be U, singul. the other four and Pm

९ Emended hesitatingly in accordance with Mān. Laug. and Kāty (Verz. d. Berl. HSS. I. p. 58, l. 12 from bottom); खार्दभि-मुखा M T, खार्दमाभिमुखा G, खादाभिमुखाः Bu, खार्दतोमुखा Be U and the nibandhas.

१० Instead of तैदेहा Be U and the nibandhas तेदेहा or नैदेहा।

११ ? Hesitatingly emended (cp. Gobh. gṛhs. III. 10. 8 and टकखण्ड of Laug.); वाक्यषण्डा M G T, वाच्यषण्डाः Bu, वाक्यशठा Be U and the nibandhas.

१२ ? Thus M G T; जातरि Bu, जानंधरि Pm, जानंधरयो Pn Rm Sk, जलंधरि Be U.

१३ Thus Be U Pm Pn, जालन्तरि the other four.

वा काश्यपावत्सारासितेति वा शाण्डिल्यासित देवलेति वा शाण्डिल्यवदवत्सारवत्काश्यपवदित्यध्वर्युर्देवलवदवत्सारवत्काश्यपवदिति वासितवदवत्सारवत्काश्यपवदिति वा देवलवदवत्सारवच्छाण्डिल्यवदिति वा ॥ ४३ ॥

५ लौकाक्षयो[1] दार्भायणा मैत्रवादिर्वैदेहाः[2,3] कालेयाः[4] काप्युटिस्तथा कलयः[5] काश्यपाक्षयश्च[6] भालुकायनिर्नित्यरसोविरोदकिः[7,8] कौनामिः[9] सौतयः[10] सैतकिः[11] सांभरिरा-

---

१ Thus (cp. gaṇa *kārtakaujapādi*) M G T Bu, लौगाक्षयो Be U and the nibandhas.

२ ? Thus Be U and the nibandhas; मैत्रवाड्ड० the other MSS.

३ ? Thus M G T, वैभवः Bu, वेदला Be U; all the nib. are corrupt. After this name M adds: वाह्निष्ठैः, G, वासिष्ठः T, वाह्निवैष्टः।

४ Thus (काळेयाः) G Rm Sk Pn; कालेयुः M T, काळयः Bu, कलेपि Be U.

५ Wholly doubtful; तथाकलयः Be U Pm. without तथा the other nibandhas; तथाक्षयश्च M G T, तयाक्षयः Bu.

६ ? Thus M G T, कांसपायः Bu, कासयः पाक्षश्च Be U, कसपाक्षश्च Pm, कंसपाक्षा Rm Sk, कासपाक्षा Pn.

७ ? Thus Be U and Pm; फाल्गुका० M G, फाल्वका० T, भालुकाः Bu.

८ Utterly doubtful. Be U read as given in the text; ०यनिः समस्तविदोलकिः M T, ०दालकिः G; ०यनित्यरसविरोधकि Pm, नित्यारादादयः शौदकयः Sk, नित्यरक्षा च शौदकयः Pn. Probably the last name is शौदकिः (cp. gaṇa *bāhvādi*).

९ Thus (cp. gaṇa *bāhvādi*) M Pm, कौनामिकः G, कौनाभिः Be U, कौनामयः Sk Bm Pn.

१० Thus Be U Pn Rm, सौक्षय Pm, सौनमयः Sk, सैतयः M, सेतयः T; G om.

११ Partially emended with hesitation; सैतकिः सांभरिरानिष्ठिष्ठैषिकिः M T G (the last only ०ष्टैर्विकिः), सौतकिष्ठिरभोनिष्ठिष्ठैषिकः Be U, सौतिकिष्ठिभेरोनिष्ठिष्ठैविकि Pm, सौतिकपौष्ठिभेराः निक्षयः ऐषिकयः Sk.

निष्टिरैषिकिः[१] मौसुकिस्थैरन्दिः[२,१] पशुभिश्चोलपला[३] यौथ-कालकिलोकाचयो[४,५] यौथपालाजपाला[६] इत्येते लोकाचयो[५] ऽहर्वसिष्ठा नक्तं कश्यपास्तेषां ऋषेयः प्रवरो भवति[७] काश्य-पावत्सार वासिष्ठेति होता काश्यपावत्सारासितेति वा[७] वसिष्ठवदवत्सारवत्कश्यपवदित्यध्वर्युरसितवदवत्सारवत्कश्यपव- ५ दिति[७] वै तेषामेवाविवाहः[८] ॥ ४४ ॥ सप्तमः ॥

---

१ Partially emended with hesitation; सैतकिः सांभरिरानिष्टिरैषिकिः M T G (the last only ०रैर्विकिः), सौत्किष्टिरभोनिष्टिरैषिकः Be, U सौति-किष्टिभेरोनिष्टिरैषिकि I'm, सौतिकपौष्टिभेराः निष्ठयः रेषिकयः Sk.

२ Thus Be U Pm, सोसुस्थियः Rm, सौसुसिकयः Sk, सौसुकिन० Pm, सौसरि० M, सौभरि० G T.

३ ? Thus Be U, सैरंध्रयः Sk Rm, सैरिध्रय० Pn, चैरिद्रः M, चैरिचः G, चैरिद्याः T, चरंडि Pm.

४ I have accepted the reading of G, which is, however, highly doubtful; पशुभिश्चोलपलाथयौथकालकिको M, and thus also T (only चोपलाश instead of चोलपलाय); चौथणायोथ्यकालकपिलो Be U, चौथणायोकालकयो Sk, वोथणयः कालकयः Rm, चौथणायौधकालकेकलो Pm.

५ लोकाचयो M G T and with क here also Be U (लौकाचयो), लौगाचयो Pm.

६ Thus again G M, यौधापाया T, वाजपालयः Bu, वाचयाजया Be U Pm.

७ Instead of असित and असितवत् Be U: काश्यप and कश्यपवत्, rightly ?

वसिष्ठानेकार्षेयान्व्याख्यास्यामो[१] । वैकलिर्वाराटकिः[२,३] माखला[४] गौरिश्रवसः[५] आश्वलायनाः कापिष्ठाः[६] प्रौचिवृचा वैयाघ्रपद्या[७] वाह्मकायनिर्वाटव्या[८,९] जात्कर्ण्यः[१०] औडुलोमिः[११] कौभोजिः कौलायनाः सुन्दरहरिताः[१२] काण्डेविद्धिः[१३] सौयव-

---

१ वासिष्ठा० MSS. exc. Be U.

२ ? Thus M T Bu, वैतरकि० Be U, वैतलकि० Pm, वैतालकवयो (cp. वैतालकि of the Viṣṇupurāṇa ?) G Rm Pn Sk.

३ Thus (cp. gaṇa *gahādi*) M T, वाटालकिः Bu, वाटारकिः Be U, वाहरकि Pm, रकयः G Rm Pn, करकवयः Sk.

४ ? Thus Be U Pn, साखल्याः Sk, सरवला Rm, साश्वला M G, साश्ववाः Bu, सावला T.

५ Thus the nibandhas, ०वस the MSS.

६ Thus the MSS. and Pm, कपिष्ठ(or ष्ट)लाः the other nibandhas.

७ Thus emended; व्याघ्रपदा Be U, ०पादो Pm, ०पादाः Pn Rm Sk, व्याघ्रपाद्यो M G T Bu.

८ वा० all (cp. gaṇa *tikādi*).

९ ? Thus M G T. Instead of this single name all the other sources present two: औपवना औपवगा Be U (and precisely so Laugākṣi), गायनेर्नापत्या Pm, गायनयो नवाद्याः Sk Rm, गायनयोनायाद्या Pn.

१० Thus Pn, ०तुकर्णा M T G Bu, ०तुकर्ण्या Be U and the nibandhas.

११ Thus (cp. Pān. IV. 1. 85, Vārtt. 8, Schol.) G T Bu (only ०मः), औलोमिः M; the other MSS. and all the nibandhas corrupt.

१२ Thus Be U, सुंदहरितः Pm, सुदहरितः M G T Bu, सुंदाहारितः Pn, सुवाहरिताः Sk, सुवाहाहरीताः Rm.

१३ Thus (as also Mān., Kāty.) corrected; कांडेहद्धिः Be U Pm, काण्डेविद्धिः T G M.

मायना[१] आलम्भायना लौमायन्याः[२] स्वस्त्याः कार्षिताः[३] पार्णकायनाश्चौडकायनाः[४,५] पार्णवल्का[६] देवना[७] गौरव्याः[८] आविष्टायना[९] वाह्वकथय[१०] आविचितयो[११] ऽश्वयाजयाः[१२] पूति॰ माषाः सप्नवेला[१३] वासिष्ठा[१४] इत्येते वसिष्ठास्तेषामेकार्षेयः प्रवरो भवति वासिष्ठेति होता वसिष्ठवदित्यध्वर्युः ॥ ४५ ॥

---

१ Thus G, सौपवसायना Pm, सौपवत्स्यायनाः Rm Sk, सोयवत्स्यायना Pn, सौध॰ T, (॰इडि)रुपवत्स्यायना Be U.

२ Hesitatingly emended (cp. gaṇa *kuñjādi*), स्वमन्याः Be U Pm Bu, लोमड्न्याः M T G, लोमायत्याः Sk, Pn, लोमायनाः Rm.

३ ? Thus (or कर्षिताः) Be U and the nibandhas; पारिरक्षिताः G, कारिरिष्यक्षिताः M, कारीषयः क्षिताः T, कारुषतयः Bu.

४ पर्ण॰ Be U Pm, पार्ष्णिका॰ the other nibandhas.

५ In M G T Bu only.

६ Thus the nibandhas; पारीणवल्को M G Bu, परिणवल्को T, पर्णवल्को Be U, पार्णवल्को Pm.

७, ८ ? Thus the nibandhas; देवरगौरव्याः Be U, दैवाकोदिया M G, दैवाकोदीयाः T, देवलकातव्याः Bu.

९ Thus (as also Kāty.) M G T Bu; स्वविश्वावना Pm, स्वश्वविश्वायना Be U, विश्वायनाः Sk Pn. After this name M G T Bu have again सुदरिन ।

१० Only in Be U G and the nibandhas (वाह्वकाया G).

११ Thus M T G, आधि॰ Bu, अवकितयो the others.

१२ ? अयाजयाः Be U, अपादयः M G T, आसपादयः Bu, वस्वया (or पा)जया the nibandhas.

१३ Thus M G T, सप्नवेळकः Bu, सप्नवेलो Pm, सप्नवलो Pn, सत्यवेलाः Be U, सनवेषाः Sk, समवेलाः Rm.

१४ Thus M G T Bu (the last वसि॰) and Pn, missing in the other nibandhas; प्रग्रिखा Be U, दनिस्वादा Pm.

कुण्डिना लोहायना[1] गुग्गुलिरौपवस्तिर्वैकर्णयो[2-4] ऽग्नारथा[5] वाहवः[6] क्रौञ्चोक्याः[7] सामङ्गलिनः[8] कापटवः[9] पैठका[10] नवग्रामा[11] हिरण्याक्षायणाः[12] पैप्पलादयो भाक्षिर्माध्यंदिनाः[13,14] शान्तिः मौपतिथिरित्येते[15] कुण्डिनास्तेषां आर्षेयः

---

१ लोहितायना G only.

२ Thus T, गुग्गुलुः Bu, गुग्गुला G, गुग्गुलयो Be U and the nibandhas exc. Pm, which, reading युगलि, points to the sing.

३ Thus hesitatingly emended after the Mānava text; औपस्थि० M G, ०रौपस्थि० T, ०स्त्य० Be U Rm, अवस्थ्य० Pm, अवस्था Pn.

४ Thus (and cp. Schol. on Pāṇ. IV. 1. 124 : वैकर्णेयः काण्वपचेत् । वैकर्णिरन्यः) Be U Pn, नैकर्णय Rm.; Sk Pm om. The names following after this name I am unable to restore; in Be U we read one only : आविखा (or ख)दय (अविखलदशे Pm), in M G : भिन्दव आवल्ला (or ल्ला)वदरो, in T [illegible]ल्लुदभिंदव आवल्लवदरो, in Bu : भिन्दवः बिल्ववदरः, in Rm : औपवस्या, in Pn ; औपस्यंस्या ।

५ ०रथा Be U and the nibandhas, ०रथ the other MSS.

६ Thus M G T Bu and all the nibandhas, वाहवयः Be U.

७ ? Thus Be U, कौक्रोक्य Pm, क्रौंकोल्याः the other nibandhas; कौक्रोकाः M G, कौक्योकाः T, कौवोडाः Bu.

८ ? Thus M G T Bu, सालिंगनाः Be U, सांगलिनः Pm, सांगतिनः the other nibandhas.

९ Thus Be U M and the nibandhas; कापटः Bu, कार्पटवः G T.

१० Thus (cp. gaṇa *śivādi*) G Be U, पै० the nibandhas, पटसो T, पैठया M, पैठः Bu.

११ ०ग्राम्या M T G.

१२ Thus (r. क्षै० ?) Be U and all the nibandhas, क्षिरण्याक्षिः M G, क्षिरण्याक्षाः T, ०क्षः Bu.

१३ ? Thus M G T Bu, भाज्यक्षि० Be U Pm.

१४ ०निः M G T, ०नः Bu, ०न Be U Pm, ०नाः the other nibandhas.

१५ ? Thus M G T, सौपयियः Bu, सौमपक्षि० Be U, सोपनि० pm, सौमप(or य)क्षयः the other nibandhas.

प्रवरो भवति[1] वासिष्ठ मैत्रावरुण कौण्डिन्येति होता[1] कुण्डिनवन्मित्रावरुणवद्वसिष्ठवदित्यध्वर्युः[1] ॥ ४६ ॥

उपमन्यव औपगवा[1] माण्डलेखयः[2] कापिञ्जला[3] जालागतास्तपोलोकास्त्वैवर्णाश्चैव[4,5] पार्णागारिः[6] सुराचराः[7] शैलालयो[8] महाकर्णायना[9] वालग्रिखा[10] औद्गाहमानयो[11] बालायना[12] भागुरित्यायना[13] कुण्डोदरायणा[14] लाक्ष्मणेयाः[15]

---

१ Thus Be U T Bu (औगवाः) Pm, औदलयो G and the other nibandhas; in M the Upamanyus are omitted.

२ Thus Be U G and the nibandhas; ०रेखयः T, ०नेखयः Bu.

३ Thus (cp. gaṇa *śivādi*) MSS. and nibandhas (कपि० Be U).

४ ? Thus Be U and the nibandhas; जालायहा G, जालाजाः Bu, याहा-T.

५ Thus Be U and the nibandhas exc. Pm (जयो०), जलोका० G (instead of तपोलोका०), तलहका० T, गटहपतिः लाकाः Bu.

६ ? पर्णागारिः T, पाच्चागारिः Bu, पर्णगानि G, यासगिरयः Be U, ०पासागिरि Pm, पार्णगिरयः Rm Pn, पर्णगिरयः Sk.

७ Thus T G Bu; साराचरा Be U Pm, साराचा Pn, साद्दाचराः Sk Rm.

८ Thus Bu, मौलालयो Be U Rm Pn, मो० Pm, सौला० Sk, जालालयो T G.

९ Thus the MSS. and Pm, ०काखायना the other nibandhas.

१० वाल० Be U Pm, बाल० the other MSS. and nibandhas.

११ Thus (cp. gaṇa *pailādi*) T, औद्गाहमाना Pn, औद्गहनायनाः Sk, औद्दा० or औद्दा० the others.

१२ Thus T G Bu, वला० or बला० the others.

१३ Thus G T (with ०य्या०), Be U (with ०क्या०), Pm (with ०स्या०) भागवित्तायना Sk Pn Rm.

१४ कुंडिनो० Be U.

१५ cp. gaṇa *śubhrādi* (लक्ष्मणश्यामयोर्वाशिष्ठे) ।

काचान्तयो[1] वार्काश्वकय[2] आनृचरायणा[3] आलवचाः[4] कपिकेशाः[5] इत्येत उपमन्यवस्तेषां आर्षेयः प्रवरो भवति । वामिष्ठैन्द्रप्रमदाभरद्वसवेति[6] होताभरद्वसुवदिन्द्रप्रमदवद्वसिष्ठवदित्यध्वर्युः । ॥ ४७ ॥

पराशराः । काण्डूशया[7] वाजयो[8] वाजन्तयो[9] वैमतायनाः[10] ।
गोपालिरेषां पञ्चम एते कृष्णाः पराशराः ॥
प्रारोहयो[11] वैकलयः[12] प्लाचयः[13] कौमुदादयः[14] ।
हार्यश्विरेषां[15] पञ्चम एते गौराः पराशराः ॥

---

१ ? ? Thus G ; काचान्तकयः Bu, काचारुधो T, कचधय Be U, कावाधयो Pm, वाच्चकेया (or ०यो) the other nibandhas.

२ Thus G ; वार्क्ष०T, वक्राः चक्रयः Bu, वार्काश्वय Be U.

३ ? Thus Be U, अन्तचरभः Bu, अन्तचरा G, अन्तकाभा T.

४ ? आरवचाः G, आरवचाः T, आरश्वभाः Bu, आलवचाः Be U Rm Pn.

५ कापि० T.

६ Thus Bu, ०भरद्वसव्येति Be U T G.

७ Thus G Rm (also Laugākṣi) ; कंडुश्या Be U Pn, कदंश्यो M, कदश्यो T, कद्वंश्यः Bu, कांडश्या Sk, कदुश्यो Pm.

८ Thus M G T Bu, वाजिमंतयो Be U and the nibandhas.

९ Thus (cp. gaṇa *arihaṇādi*) Pm ; वैमतायनिर् M T, वैमत्तायनिर् G, वैमनायना Be U, भैमतायनाः Sk Rm.

१० गोवा० Be U and the nibandhas, cp. also Matsyapurāṇa 201 33 sqq. To obtain a śloka we should read : काण्डूश्या वाजन्तयो वाजयो वैमतायनाः ।

११ प्ररो० Be U Pm.

१२ Thus the nibandhas ; वैकलयाः Be U, वैतलेयः M G T Bu.

१३ प्लचयः Be U.

१४ Thus also the Mānava text ; कौमुडा० Be U.

१५ Thus Pm and, in the plural, the other nibandhas ; ०श्वि० Be U, ०श्यो० M G T Bu.

खल्वायनयोः[१] गोपयः[२] काल्कयः[३] श्यातयातयः[४]।
वारुणिरेषां पञ्चम एते ऽरुणाः पराशराः॥
भालुक्या बादरिश्चैव[५] काङ्कायनाः[६] कौकुशाल्वयः[७]।
चैमितिरेषां[८] पञ्चम एते नीलाः पराशराः॥
कृष्णाजिनाः कापिशुभ्राः[९] श्यामायनयः[१०] श्वेतयूपयः[११]। ५
पौष्करसादिरेषां[१२] पञ्चम एते श्वेताः पराशराः॥

---

१ Thus (r. खाल्या० ?) T M G, खल्यायनः Bu, कल्पायनयो Be U Pm; खाञ्जायन the Mānava text.

२ Thus T Pn Rm, गोप्रायः Pm, गोपेयाः Sk, गोपवयः G M Bu, गोपनयः Be U.

३ ? Thus Bu; काल्कधः G, कल्कपः M, काङ्कयः T; Be U and the nibandhas omit this name; कार्कयः the Mānava text.

४ ? Thus M Bu, श्यामया० G, स्यातया० T; श्यातयो Be U, स्यात (or न) यो Sk Rm Pm, स्यातयो Pn.

५ वाजरि० Be U and the nibandhas.

६ Doubtful; thus Be U M G, काङ्कायना Pm, काङ्कायनाः Rm, काण्वयनाः T, काण्वायाः Bu.

७ Equally doubtful; thus reads G, कौकुशल्वयः Bu, केकौकुशाल्वयः T, केकौककुशाल्वयः M; क्रौंकुल्वयः Be U, क्रौकुल्वयः Pm क्रौकुलेय Rm, (Kāty : कोकुवाद्या, Laug. : कौकचादयः)।

८ Thus M G, चैमिति० T, चौमिति० Bu, कौमिति Be U, क्रैमथे० Pm, क्रौमतय Pn, क्रैमतयः Sk, कौमतयः Rm.

९ ? Thus M G, कार्पाः शुभ्राः Bu, कापिसत्रुः T; पपिसुखाः Be U, का-(or क)पिसुखाः the nibandhas.

१० ? Thus Bu; स्यास्यापनयः Be U Pm, श्यामानतय M, श्यामाताया T, श्यामाः G, स्याप्यायनयः Rm Sk.

११ श्वेतपूरयः Be U only.

१२ पौष्कल० M T.

वाश्यायनयो[1] वार्ष्णेया[2] श्यामेयाः[3] श्रौतिभिः[4] सह ।
चौक्षिरेषां पञ्चम एते श्यामाः पराग्नराः ॥
कृष्णा[5] गौरा अरुणा नीलाः श्वेताः श्यामा ये पराग्नरास्तेषां[6] आर्षेयः प्रवरो भवति । वासिष्ठ ग्राक्ष पाराशर्येति होता । पराग्नरवच्छक्तिवदसिष्ठवदित्यध्वर्युः ॥ ४८ ॥ अष्टमः ॥
अगस्त्यौव्याख्यास्यामो । ऽगस्त्यो[7] विशालाक्ष[7] स्फाला-यना[8] औपदहनयः[9] कल्माषदण्डिर्धावर्णिर्लावर्णिर्लव्याबुंदो[10-12]

---

१ Uncertain ; वाश्यानयो M G, पाश्यायनयो T, मा (भा)र्गायनयो Be U गार्ग्यायनवो Pm. गार्ग्यादयः the other nibandhas.

२ Thus M G T, तार्ष्णेयाः Rm, नार्णेयाः Sk, वार्णयः Be U Pm.

३ Thus (cp. note 15 on p. 460) Be U Pn, श्यातमेयाः M G शतंमेया T.

४ ? स्रौतुद्दि Be U, स्रौविभिः M, शौविभिः G, पौथिभिः T श्रौतुदयः (or ०दवः) Pn Sk Rm (Pm om.).

५ Thus Be U and Bu (the last, however, omits, as do also M G T, ये); in M G T this enumeration (कृष्णाः..पराग्नराः) is given at the end of the adhyāya, after the kaṇḍikā and adhyāya number

६ Thus Be U and the nibandhas; गस्त्यबोधिः शालाक्याः M G T, अधिशालाः टां Bu.

७ ? Thus Be U Pm Pn. (r. perhaps स्कान्दायना), स्फाला० Rm, फाला० Sk, कालायना M G, कालयना T, किलायनाः Bu.

८ Thus Be U M G and the nibandhas; औपदनयः Bu, औपनयाः T.

९ Thus MSS. and cp. the Laugākṣi text : कल्माषदण्डिना ।

१०–१२ धावर्णि० found in MG T Bu only; for the following I have adopted the reading of G ; the last name only is uncertain ; ०लावणिलव्यादवधयो Be U, लावणयो (लापर्णा Pm) लव्यावरण्डयो the nibandhas ; लावर्णिस्यात्बुदो M, लावर्णिशात्प्रदो T, लाक्षाः बंबुदः Bu.

वैरिणयो[१] बुद्बुदोदरयः[२] ग्रैवपथयः[३] ग्राल्लावता[४] मौञ्जकयः[५] पाण्डुहृदा[६] हारियोवयो[७] रौहिष्या[८] मौसलयः[९] इत्येते ऽगस्त्य-रेतेषां ऋषयः प्रवरो भवत्यागस्त्य दार्ढच्युतेध्मवाहेति होतेध्म-वाहवदृढच्युतिवदगस्तिवदित्यध्वर्युः ॥ ४९ ॥

सोमवाहानां[१०] ऋषयः प्रवरो भवत्यागस्त्य दार्ढच्युत ५

---

१ Thus (and cp. वैरिणि of Kāty.) G m, वैरणयो the other sources.

२ ? Thus M G, बुद्बोदरयः Bu, बुद्बुदोरदरयः T; बुधोदरयो Be U, बुधो० Pm, बुदो० Pn, मुडो० Rm, मुदो० Sk.

३ Thus (cp. ग्रैवपथा of Kāty.) all exc. Be U (नैकप०) and Sk (ग्रैवथयः)।

४ ? Thus M G T Bu; ग्राल्लातपा Be U Rm, ग्राल्यातपाः Pm, ग्राल्यातयाः Sk, ग्राल्याता Pn.

५ Thus M Bu; माञ्ज० G, माज० T, मौंजनकयः Be M, मौजिलनाः Sk, Rm, औपमौंजिकयः Pn, मौंजीकरा Pm.

६ ? Thus M G, ०ह्रदाः T, पन्याः ह्रदाः Bu, पांडोह्रता Be U, पाथोह्रता Pm, पाथोह्रता Pn, पादोह्रताः Rm.

७ Thus M G T, ०ग्रीवाः Bu Sk, ०ग्रीवा Be U Pm, ०ग्रीवी Rm Pn.

८ ? Thus M G Pn, रौहि—T, रोहिष्या Rm, रौहिक्याः Bu, रौहिष्या Be U Pm.

९ Thus (and cp. gaṇa *gargādi*) Be U M G, मौत्सलयः Bu.

१० Between k. 49 and 50 M G T Bu have one more: सांभ-वाहानां ऋषयः प्रवरो भवत्यागस्त्य दा० सांभवेति होता सं (or सां)भवाहव० etc. Moreover in M G T the sequence is: *Sāṃbhavāha*, *Yajñavāha*, *Somavāha*. It is highly probable that these Sāṃbhavāhas, who are neither mentioned in Pm, have originated ditto

सौमवाहेति[१] होता । सोमवाहवहढच्युतिवदगस्तिवदित्यध्वर्युः ।
॥ ५० ॥

यज्ञवाहानां ऋषेयः प्रवरो भवत्यागस्त्य दार्ढच्युत याज्ञ-
वाहेति[२] होता । यज्ञवाहवहढच्युतिवदगस्तिवदित्यध्वर्युः ।
॥ ५१ ॥ नवमः ॥

चचियाणां ऋषेयः प्रवरो भवति । मानवेड[३] पौरूरवसेति
होता । पुरूरवोवदिडावन्मनुवदित्यध्वर्युः[४] । ॥ ५२ ॥

वैश्यानां ऋषेयः प्रवरो भवति । भालन्दन[५] वात्सप्र[६]
माङ्किलेति होता । मङ्किलवद्वत्सप्रवद्भालन्दनवदित्यध्वर्युः[५,६] ।
॥ ५३ ॥

नाराग्रःमान्व्याख्यास्याम[७] । आचेयवाश्वश्वावधूलवसिष्ठ-
कण्वगुनकसंकृतियस्कराजन्यवैश्या[८] इत्येते नाराग्रःमाः प्रकी-

---

graphically in the Somavāhas, as there must be 49 gotras, the last of which is that of the Yajñavāhas, cp. Pm. fol. 59. *a* : वत्सादीनां यज्ञवाहान्तानामेकोनपञ्चाशदध्याय० etc.

१ Thus Pn only, सोम० all the MSS.

२ Thus T Pn only, यज्ञ० the other MSS.

३ ०वैल Be U with ळ the others.

४ दळा० Be U, दळा the others.

५ Thus Be U, फालन्दन and फलन्दनवत् M G T.

६ Thus Be U, वात्सप्रमद and वत्सप्रमदवत् M G T.

७ See Baudh. X. 11 : 10. 11 (T S. IV. 1. 8).

८ Instead of ०संकृतियस्क० Be U read शुंडस्क० and Pm वंधुल० ।

र्तितास्तानूनपादितरेषां[१] क्षत्रियवैश्यानां[२] पुरोहितप्रवरो[३] भवतीति विज्ञायते। मनुवदिति वा सर्वेषां गोत्राणां[४] मानव्यो हि प्रजा इति विज्ञायते[४]। सगोत्रां गत्वा चान्द्रायणं चरेद्व्रते[५] परिनिष्ठिते ब्राह्मणीं न त्यजेन्मात्ववद्भगिनीवद्भगो[६] न दुष्यति[७] कश्यप[७] इति विज्ञायते। अथ[८] संनिपाते[९] विवाह ५

---

१ Thus Be U Pm; ॰तास्तानूनापातीनन्येषां गोत्राणाम् M G T. probably after Baudh. X. 11, but an accus. would here be unaccountable.

२ Thus Be U Pm, उभयेषाम् M G T.

३ M G T ins. (probably after Āśv. XII. 15. 4) राज्ञो।

४..४ Om. M G T, found in Be U and Pm (fol. 57. *b*), cp. T S. V. 1. 5. 6.

५ उपदिशेत् (instead of चरेत्) M G T; कुर्यात् Pm (thus also Govindasvāmin on Baudh. dhś. II. 1. 38.

६ त्यजन्ने (instead of त्यजेत्) M G T.—मात्ववद्भगिनीवत्। विभ्यादिति शेषः Govindasvāmin l.c.

७ Uncertain; thus read Be U Pm and Govindasvāmin l.c.; दुष्यत इति काश्यप M G T; perhaps, though, काश्यप in the better reading, cp. Schol. on Kāty. śrs. IV. 1. 2 and Pm fol. 59. *a*: स गर्भः सगोत्रायामुत्पन्नो ऽपि तदन्यगोत्रो ऽपि सन् काश्यपो भवतीति विज्ञायते।

८ This sentence (up to विज्ञायते p. 467. 2.) is not given by Be U, neither is it found in the quotation of the last kaṇḍikā given by Pm, but nevertheless in the discussion of this k., it is mentioned and commented upon by the author of the Pm; the text given above is that of Pm.

९ Thus Pm, सन्नि॰ the three MSS.

स्तदध्यायं[१] वर्जयेद्बौधायनस्य तत्प्रमाणꣳ हि कर्तव्यं[१] मानव्यो हि प्रजा इति च विज्ञायते[१]

गोत्राणां तु सहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
ऊनपञ्चाग्रदेवैषां प्रवरा ऋषिदर्शनात् ॥

विश्वामित्रो जमदग्निर्भरद्वाजो ऽथ गौतमः ।
अत्रिर्वसिष्ठः कश्यप इत्येते सप्त ऋषयः ॥

तेषाꣳ[२] सप्तर्षीणामगस्त्याष्टमानां[२] यदपत्यं तद्गोत्रमित्युच्यते[१] न[३] भवत्ययाजनीयो यः प्रवरान्त्स्वान्पराꣳश्च[३] विजानाति[४][१] मन्त्रो ब्राह्मणं वेद इत्याचक्षते[१] तस्मात्प्रवरज्ञाने यत्नो[५] महान्द्विजैः कार्यः[१] आद्धविवाह ऋत्विजो[६] देवा[७] स्तोत्रं[८] गोत्रमन्यानि च[९] महाप्रवरे[१०] संतिष्ठते[११][१] नित्यं पर्वणि-

---

१ विवाहंतदध्यायैः Pm ; M reads : सान्निपाताय वा वैवाह्याय वर्जये० ; the whole passage is obscure to me.

२ Thus Be U ; instead of तेषां सप्तर्षीणां T and Pm : सप्तानां सप्तर्षीणां, M G om. these two words.

३ Thus M G T Pm. In Be U this passage runs : भवत्ययाजनीयो यः प्रवरान्स्वान्न ।

४ विजा० Be U Pm, जानाति M G T.

५ यत्नस्तु M G T ; read ०विज्ञाने, to obtain a śloka ?

६ Thus M T G, ष्टदयो Pm, आद्यविवाहादिष्टद्विविधयो Be U.

७ Thus Be U Pm, न दैवात् M G, दैवाद्द T.

८ स्तोत्र Be U.

९ Not found in Be U Pm.

१० Thus Be U Pm, महाप्रवरेषाः M G T.

११ Thus all, r. ०ष्ठन्ते ? But the whole passage is not clear to me. After संतिष्ठते Be U ins. य इदं विजानाति ।

पर्वणि स्वाध्यायो[१] ब्रह्मलोके महीयते ब्रह्मलोके महीयत इति[२] ॥ ५४ ॥ दशमः ॥

॥ इति प्रवरप्रश्नः ॥

---

१ ? Thus M G T, स्वाध्याय Pm, स्वाध्याये निविष्टो Be U.

२ Be U om. इति । After इति M G T ins. इत्याह भगवान्बौधायनः । but the repetition marks the end of the praśna.

INDEXES.

I. INDEX OF PROPER NAMES.

(*a*) Names of Sāmans.

अग्नेर्हृदयम् X. 49 : 50. 16.
अरण्ये गेयानि सामानि XVI. 4 : 250. 3.
इडाहोचीयम् IX. 16 : 289. 6.
उद्वंशीयम् XVIII. 15 : 360. 6.
ऋतुस्तायज्ञायज्ञियम् X. 49 : 50. 18.
कण्वरथंतरम् XVIII. 7 : 349. 13.
कालेयम् XVIII. 15 : 359. 15.
गायत्रम् XIV. 25 : 196. 19.
गौरिवीतम् XIV. 25 : 196. 18.
जरावोधीयम् XVIII. 15 : 360. 4.
नौधसम् XVIII. 15 : 359. 14.
प्रजापतेर्हृदयम् X. 49 : 51. 1.
हृहत् II. 17 : 63. 4; X. 49 : 51. 1 and elsewhere.
भद्रम् XVI. 22 : 268. 4.
भासम् XVI. 13 : 261. 17.
यज्ञायज्ञियम् X. 59 : 61. 10, 11; XVI. 3 : 247. 13.
यामम् XV. 28 : 232. 9.
रथंतरम् X. 49 : 50. 17; XIV. 4 : 157. 17. and elsewhere.
रैवतम् XVIII. 15 : 359. 15.
वाजिनाश्वं साम XI. 8 : 77. 1, 5.
वामदेव्यम् II. 17 : 62. 4; X. 49 : 51. 1; XIV. 12 : 174. 8; XVIII. 15 : 359. 12.
वारवन्तीयम् X. 49 : 50. 17; XII. 18 : 114. 11.
वार्षाहारम् IX. 16 : 289. 5.
विकर्णम् XVI. 13 : 261. 17.
वैखानसम् XVI. 24 : 270. 1.
वैराजम् XVIII. 15 : 359. 11.
वैरूपम् XVIII. 15 : 359. 14.
शाक्करम् XVIII. 15 : 359. 12.
श्वेतम् II. 17 : 63. 5; IX. 16 : 289. 18; X. 49 : 50. 18.
श्रायन्तीयम् XII. 18 : 114. 11.

सौहविषम् XVIII. 15 : 360. 5.
हविष्कृन्निधनम् XVI. 24 : 270. 3.
हविष्मन्निधनम् XVI. 24 : 270. 2.

(*b*) NAMES OF PEOPLES AND LOCALITIES.

आरट्ट XVIII. 13 : 357. 6. (अरट्ट XVIII. 44 : 397. 11, but here the reading is not wholly certain), also dhś. I. 2. 14.

करस्कर XVIII. 13 : 357. 6, cp. dhś. l.c. (where the MS. Haug has also कर० not कार०) and Āp. XXII. 6. 18. (a var. with कर०)

कलिङ्ग II. 3 : 40. 9 ; XVIII. 13 : 357. 7.

काशिविदेह XVIII. 44 : 397. 10.

कुरुपञ्चाल XVIII. 44 : 397. 10

कुरुक्षेत्र XVIII. 25 : 374. 8.

गान्धार XVIII. 13 : 357. 6 ; XVIII. 44 : 397. 11 (?).

पञ्चाल XVIII. 25 : 374. 9 ; XVIII. 38 : 389. 3.

महावृष II. 3 : 40. 7, cp. महाहव AV. V. 22. 4, 5 and Śat. Br. Kāṇva text IV. 2. 3. 10 (कुरुमहाहवाः).

मूजवन्त् II. 3 : 40. 8 ; VI. 14 : 172. 2.

विदेह II. 3 : 40. 7.

शफाल XVIII. 13 : 357. 9.

सौवीर XVIII. 13 : 357. 5.

स्रावन्य (?) II. 3 : 40. 7.

स्पर्ग (?) XVIII. 44 : 397. 11.

कुरुक्षेत्र XVIII. 45 : 399. 11 ; XVIII. 47 : 403. 12.

खाण्डव प्रस्थ XVII. 18 : 298. 6.

प्राच्य प्रस्थवण XVI. 29 : 276. 5 ; XVI. 30 : 276. 14.

विसवनी (plur.) XVIII. 45 : 399. 11.

वसिष्ठीयप्रस्थ XVIII. 49 : 407. 14.

सुवर्णसवनी XVIII. 45 : 399. 11.

(*c*) RITUALISTIC AUTHORITIES.

आङ्गिरवि VII. 4 : 205. 4 ; XI. 2 : 66. 5 ; XIV. 15 : 180. 8 ; XX. 2 : 7. 2, etc.

आत्रेय XXI. 21 : 108. 11, 12.

आर्तभागीपुत्र XXI. 16 : 99. 9.

औपमन्यव XIII. 1 : 119. 12 and passim in Dvaidha and Karmānta.
औपमन्यवौपुत्र passim in praśna XX.
कात्य II. 15 : 57. 15; VII. 4 : 205. 4; XI. 2 : 66. 6; XX. 4 : 12. 12; XX. 5 : 15. 13; XX. 16 : 35. 13; 36. 10.
कौणपतन्ति XX. 13 : 30. 1.
गौतम XXI. 3 : 74. 15; XXIII. 19 : 184. 2.
ज्यायान् कात्यायनः XXIII. 7 : 158. 5.
दक्षिणाकारो राथीतरः XX. 11 : 26. 1.
दीर्घवात्त्य XX. 10 : 23. 5; XXI. 20 : 107. 2; XXI. 22 : 109. 10; XXIII. 19 : 182. 8.
बौधायन VII. 4 : 205. 3; XI. 2 : 66. 4; XIV. 15 : 180. 7. and passim in Dvaidha and Karmānta.
माङ्गल्य XXIV. 2 : 186. 3 name of an ācārya according to Veṅk. and according to एके in the Viv.; see माङ्गल्य in the Index of words.
मैत्रेय XX. 1 : 4. 3; XX. 24 : 53. 8.
मौद्गल्य XVI. 13 : 261. 16; XVIII. 2 : 344. 2; XX. 1 : 3. 13; XX. 13 : 29. 14, etc.
राथीतर VII. 4 : 205. 5; XX. 1 : 4. 5; XX. 5 : 14. 8, etc.
राथीतर plur. XX. 16 : 33. 8; XX. 18 : 38. 12.
वाधूलक XXIX. 1 : 368. 3.
शालीकि passim in Dvaidha and Karmānta.

(*d*) PROPER NAMES OF MYTHICAL, LEGENDARY AND HISTORICAL PERSONS OUTSIDE THE PRAVARA-PRAŚNA.[1]

अङ्गिरस् (plur.) II. 16 : 60. 6.
अत्रि XVI. 28 : 274. 3.
अमावसु XVIII. 44 : 397. 8, 11, son of Purūravas.
आज्य (आज, आद्य ?) III. 29 : 103. 7.
आत्रेय VIII. 6 : 241. 7, 10, 11; XV. 37 : 242. 3.
आयु XVIII. 44 : 397. 8, 9, son of Purūravas.
आरुणि XVI. 27 : 273. 8.
उर्वशी XVIII. 44 : 396. 2.
उशनाः काव्यः XVIII. 46 : 402. 1 sqq.

[1] The names of the serpents XVII. 18 have been omitted.

ऋतुपर्णः भाङ्गास्विनः XVIII. 13 : 357. 8.
औपोदितिः गौपालायनः वैयाघ्रपद्यः XVIII. 26 : 374. 8, 17 ; 375. 4.
कानान्न वाध्र्यश्वः XVIII. 41 : 392. 6 ; 393. 5.
केशिन् XVII. 54 : 334 3.
केशी दाल्भ्यः XVIII. 26 : 374. 12 ; XVIII. 38 : 389. 1.
कौत्स VI. 14 : 171. 19 ; VI. 15 : 172. 12 sqq.
कौलाश्यः याक्षः XVI. 27 : 273. 7.
खाण्डिक XVII. 54 : 334. 3.
गान्धर्वायणः वार्लेयः चाग्निवेश्यः XVIII. 26 : 374. 15.
गोवास्त XXIII. 13 : 170. 4.
जनक XXIII. 13 : 169. 13.
जयन्ती XVIII 46 : 403 2, a daughter of Indra (r. जयन्त्या च).
नैभ्रवः कश्यपः XVIII. 45 : 401. 6.
पार्थिन् XVIII. 49 : 408. 5.
पुरूरवः ऐडः XVIII. 44 : 396. 1.
पूर्वचित्ति XVIII. 45 : 397. 13, an apsaras.
प्रयोयुग XXVIII. 12 : 364. 12. (proper name ?)
बुधः सौम्यः XVIII. 26 : 374. 7.
भरत XII. 9 : 99. 15 ; XVI 32 : 278. 8 ; XXVI. 20 : 300. 10, 11.
भार्गव XII. 18 : 114. 11.
भृगु (plur.) II. 16 : 60. 6.
मनुः वैवस्वतः XVIII. 47 : 405. 1.
मशकः गर्ग्यः XVI. 27 : 273. 8.
रौद्धिणेयः क्रोथुनिः XVI. 27 : 273. 6.
वसिष्ठ (plur.) X. 11 : 11. 11 ; (sing.) XIV. 20 : 187. 4 sqq. ; XVII. 54 : 334. 2.
वार्लेय II 3 : 36. 8, acc. to the Viv. (see Index of words) no proper name.
शिबिः औशीनरः XVIII. 49 : 407. 9 sqq.
शुनस्कर्णः शैव्यः XVIII. 48 : 405. 18.
सार्वसेनि XVII. 54 : 334. 4.
सुदेवला XVIII. 13 : 358. 2.
सुरथः शैव्यः XVIII. 19 : 365. 19.
सूर्यवर्चस् XVIII. 46 : 402. 4, a gandharva
सौदास XVII. 54 : 334. 2.
हालेय II. 3 : 36. 8, acc. to the Viv. (see Index of words) no proper name.

(*e*) PROPER NAMES IN THE PRAVARA-PRAŚNA.[1]

अगस्ति page 463. line 6, 464. 4.
अग्निस्तभ 431. 1, a bharadvāja.
अघमर्षण 448. 6, a viśvāmitra.
अङ्गिरस् 424. 4 sqq.
अज 448. 4, 5, a viśvāmitra.
अजमीढ 435. 5, 6. son of aṅgiras.
अत्किल 447. 4, son of kata.
अत्रि 439. 8, etc.; 467. 6.
अनभिस्वात 444. 2, a kuśika viśvāmitra
अनूप 421. 2, son of ṛṣṭiṣeṇa.
अप्नवान 419. 6, son of cyavana.
अभयजात 420. 1, a vida bhṛgu.
अमहीय 439. 6, son of aṅgiras.
अम्बरीष 436. 4, son of aṅgiras.
अयास्य 425. 3, son of aṅgiras.
अरणाचेय 440. 4, an atri.
अर्चनानस 441. 5, son of atri.
अवट 420. 1, a vida bhṛgu.
अवत्सार 453. 2; 456. 5, son of kaśyapa.
अश्मरथ 459. 2, a kuṇḍina vasiṣṭha.
अष्टक 446. 4, son of viśvāmitra.
असित 455. 3; 456. 5, son of avatsāra.
आग्निदेवि 452. 3, a nidhruva kaśyapa.
आग्निवेश्य 428. 6, a bharadvāja.
आग्निशर्मायण 451. 1, a nidhruva kaśyapa.
आयास्य 437. 3, a saṃkṛti bharadvāja; 449. 2, a nidhruva kaśyapa.
आयोवेय 424. 4, an ayāsya gotama
आत्रेय 440. 5; 465. 11 an atri.

[1] Those names only have been given, which are more or less certain; some of them, being wholly doubtful, have been omitted. To each name have been added the names of the gotra and sub-gotra, designed, for convenience's sake by the unchanged proper names; strictly spoken, I ought to have written e.g. not 'a garga,' 'a bhṛgu' but 'a gargya,' 'a bhārgava.'

आचेयायण 431. 4, a bharadvāja, cp. gaṇa aśvādi (आचेय भरद्वाजे) on Pāṇ. IV. 1. 110.

आनङ्गि 441. 2, an atri.

आनीषायण ? 441. 2, an atri.

आपस्तम्ब 431. 3, a bharadvāja.

आपिशलि (०शालेय) 419. 2, a vatsa bhṛgu.

आभरद्दस् 461. 3, son of indrapramada.

आभिजित 425. 5, a śāradvata gotama.

आम्भि 420. 8, an ṛṣṭiṣeṇa bhṛgu.

आयस्थूण 452. 2, a śaṇḍila kaśyapa.

आयास्य 424. 4, 425. 2, an ayāsya gotama.

आरणमित्र 431. 4, a bharadvāja.

आर्कायण 418. 5, a vatsa bhṛgu ; 420. 2 (?), a vida bhṛgu.

आर्षि 437. 3, a saṃkṛti bharadvāja.

आर्ष्टिषेण 415. 1 ; 420. 7, 421. 3 a bhṛgu.

आलम्भायन 458. 1, a vasiṣṭha.

आलवि (r. आलम्बि ?, cp. gaṇa gaurādi) 443. 5, a kuśika viśvāmitra.

आलेखन 416. 6, a vatsa bhṛgu.

आविचिति 458. 3, a vasiṣṭha.

आविश्रेण 452. 3, a nidhruva kaśyapa.

आश्वलायन 457. 2, a vasiṣṭha.

आश्वत 447. 9, a dhanaṃjaya viśvāmitra.

आसुरायण 450. 1, a nidhruva kaśyapa.

इडा 465. 7, daughter of manu.

इध्मवाह 464. 3, son of dṛḍhacyuta.

इन्द्रकौशिक 448. 9, a kuśika.

इन्द्रप्रमद् 461. 3, son of vasiṣṭha.

इन्द्रलभ 431. 2, a bharadvāja.

इन्द्रातिथि 441. 4, an atri.

इषुमत 430. 1, a bharadvāja.

उचथ्य 426. 6, son of aṅgiras.

उचैर्मन्यु 418. 4, a vatsa bhṛgu.

उदल 446. 1, son of devarāta.

उद्दालक 428. 3, a bharadvāja.

उपमन्यु 460. 3, 461. 2 a vasiṣṭha.

उपशय 439. 6, son of amahayya.

औशनस (*sic*) 427. 4, son of gotama.
औष्ट्राक्ष 419. 3, a vatsa bhṛgu; 448. 1, a dhanaṃjaya viśvāmitra.
कण्ड 428. 6 : a bharadvāja gotama.
कर्जायन 426. 3, a kumaṇḍa.
कर्व 419. 6, son of apnavāna.
कवसभाग 417. 4, a vatsa bhṛgu.
कश्य 438. 7, a mudgala bharadvāja.
कश्यायण 438. 7, id.
कषभ 438. 7, a mudgala bharadvāja.
कष्टिषेण 421. 2, son of apnavāna.
कैतिशायन 417. 4, a bhṛgu; 439. 3, a kapi bharadvāja; 448. 15, a nidhruva kaśyapa.
कैषिकि (?) 456. 1, a lokākṣi kaśyapa.
कौक्थायन 451. 2, a nidhruva kaśyapa.
कौडलि 450. 4, id.
कौडुलोमि 457. 3, a vasiṣṭha.
कौदञ्जायन 427. 5, a kāreṇupāli gotama.
कौदमेघ 453. 5, a śāṇḍila kaśyapa.
कौदमेधि 430. 1, a bharadvāja.
कौदरि 443. 5, a kuśika viśvāmitra.
कौदव्रजि 449. 2, a nidhruva kaśyapa.
कौदुम्बरायण 447. 5, id.
कौदुम्बरि 445. 1, a kuśika viśvāmitra.
कौद्दालहमानि 460. 5, an upamanyu vasiṣṭha.
कौद्दालकि 440. 3, an atri.
कौपगव (?) 460. 3, an upamanyu vasiṣṭha.
कौपजिकि 418. 3, a vatsa bhṛgu.
कौपदस्नि 445. 1, a kuśika viśvāmitra; 463. 7, an agasti.
कौपविन्दु 425. 6, a śāradvata gotama.
कौपमत्कटायन 433. 1, a garga bharadvāja.
कौपमर्कटायन 435. 3, a kaṇva bharadvāja.
कौपय 450. 2, a nidhruva kaśyapa.
कौपरि 428. 6, a bharadvāja.
कौरभि (॰षि) 418. 3, a vatsa bhṛgu.
कौर्णनाभि (?) 442. 5, a mudgala atri.
कौशनस 427. 1, 2, a gotama.

कक्षीवन्त् 426. 6, son of ucathya.
कण्व 435. 3, 5 ; 465. 12, son of ajamīḍha.
कत 447. 4, 6, son of viśvāmitra.
कपि 439. 3, 5, a bharadvāja.
कपिकेश 461. 2, an upamanyu vasiṣṭha.
करभ 447. 4, a kata viśvāmitra.
करञ्जिखण्ड 439. 4, a bharadvāja.
करेणुपाल 427. 8, son of gotama.
कल्माष 430. 1, a bharadvāja.
कल्माषदण्डि 463. 7, an agasti.
कश्यप 448. 15, sqq.; 466. 5.
काचाक्षि 424. 4, an ayāsya gotama.
काठोरि 425. 1, id.
काणायन 433. 1, a garga bharadvāja.
काण्डेविद्धि 457. 4, a vasiṣṭha.
काण्डरथि 420. 2, a vida bhṛgu.
कापट 459. 2, a kuṇḍina vasiṣṭha.
कापिञ्जल 460. 3, an upamanyu vasiṣṭha.
कापिष्ठ 457. 2, a vasiṣṭha.
कापुटि 455. 6, a lokākṣi kaśyapa.
कामकायन 446. 7, a viśvāmitra.
कामकायनिन् 446. 7, id.
कामलक 444. 1, id.
काम्बरोदरि 451. 2, a nidhruva kaśyapa.
काम्बलोदरि (?) 418. 4, a vatsa bhṛgu.
कां(का)बल्य 432. 1, a bharadvāja.
कारिरौनि 433. 3, a garga bharadvāja.
कारी(रि)षायण 432. 1, a bharadvāja.
कारोक्षि (कारिषि) 436. 2, a harita bharadvāja; 447. 9 a dhanaṃjaya viśvāmitra.
कारुणि 425. 1, an ayāsya gotama.
कारुपथि 431. 6, a bharadvāja.
कारेणुपालि 427. 5, 6, a kareṇupāla gotama.
कारेय 453. 6, a śaṇḍila kaśyapa.
कामर्याथणि 440. 2, an atri.
कालपवि (?) 441. 2, id.
कालाप (?) 445. 3, a kuśika viśvāmitra.

कालेय 455. 5, a lokākṣi kaśyapa.
कालिक (?) 462. 1, an aruṇa-parāśara vasiṣṭha.
काश्यत्स 417. 4, a vatsa bhṛgu.
काश्योवाज 425. 1, an ayāsya gotama.
काश्यर्षि 426. 3, a kumaṇḍa gotama.
काङ्कायन 418. 5, a vatsa bhṛgu; 462. 3, a nīla-parāśara vasiṣṭha.
कौल्यालि 425. 1, an ayāsya gotama.
कुक 431. 5, a bharadvāja.
कुण्डिन 459. 1, a vasiṣṭha; 460. 2, a son of mitrā-varuṇa (?).
कुण्डोदरायण 460. 6, an upamanyu vasiṣṭha.
कुमण्ड 426. 6, son of gotama.
कुशिक 443. 4; 445, 4, a viśvāmitra; 448. 6, son of aghamarṣana
कृष्णाजिन 462. 5, a nīla-parāśara vasiṣṭha.
कृष्णात्रेय 440. 4, an atri.
कैतवायन 423. 1, a mitrayu bhṛgu.
कैतवायनि 446. 4, a lohita viśvāmitra.
कौकालि 431. 5, a bharadvāja.
कौक्षत्य 447. 5, a kata viśvāmitra.
कौडिल्य 421. 7, a yaska bhṛgu.
कौत्स 435. 7, a harita bharadvāja.
कौद्रेय 441. 2, an atri.
कौनामि 455. 7, a lokākṣi kaśyapa.
कौवाक्ष 424. 6, an ayāsya gotama.
कौभोजि 457. 4, a vasiṣṭha.
कौमण्ड 415. 3; 426. 3, 4, a gotama.
कौमारवत्य 424. 5, an ayāsya gotama.
कौमुदगन्धि 431. 4, a bharadvāja.
कौमुदादि 461. 7, a gaura-parāśara vasiṣṭha.
कौल्यायन 457. 4, a vasiṣṭha
कौशाम्बेय 421. 7, a yaska bhṛgu.
कौशिवायन 431. 4, a bharadvāja.
कौपोनकेय 450. 4, a nidhruva kaśyapa.
कौ(क्रौ)ष्टुकि 432. 8, a garga bharadvāja.
कौहड 453. 5, a śaṇḍila kaśyapa.
क्रौड्यायन 430. 3, a vida bhṛgu.
क्रौडायन (?) 431. 4, a bharadvāja.
क्षाम्यायण 428. 3, id.

चीरकरभ 425. 5, a śāradvanta gotama.
चैमिति 462. 4, a nīla-parāśara vasiṣṭha.
खरेभ 452. 2, a nidhruva kaśyapa.
खल्वायनि 462. 1, an aruṇa-parāśara vasiṣṭha.
खारणादि 429. 2, a bharadvāja.
खारि(खार)यौवि 428. 6, a bharadvāja.
खार्दमायन 423. 7, a śunaka bhṛgu; 450. 3 (?), a nidhruva kaśyapa.
गञ्चरायण 432. 7, a garga bharadvāja.
गर्ग 415. 4, a bharadvāja; 432. 7, sqq. son of śini.
गविष्ठिर 442. 3, an atri; 442. 4, son of arcanānas.
गाङ्गायन 423. 8, a śunaka bhṛgu; 454. 1, a śaṇḍila kaśyapa.
गाङ्गेय 419. 1, a vatsa bhṛgu.
गार्त्समद 423. 7, a śunaka bhṛgu.
गार्दभीमुख 454. 2, a śaṇḍila kaśyapa.
गाविष्ठिर 440. 4, an atri.
गुग्गुलि 459. 1, a kuṇḍina vasiṣṭha.
गुरु 427. 2, an uśanas gotama.
गृत्समद 424. 2, son of śunaka.
गोतम 425. 3, son of ayāsya.
गोपवन 441. 2, an atri.
गोपालि 461. 6, a kṛṣṇa-parāśara vasiṣṭha.
गोपि 462. 1, an aruṇa-parāśara vasiṣṭha.
गोभिल 454. 1, a śaṇḍila kaśyapa.
गोसूत्र 454. 3, id.
गौतम 425. 2, 467. 5.
गौमायन 452. 2, a nidhruva kaśyapa.
गौर 444. 2, a kuśika viśvāmitra.
गौराचेय 440. 4, an atri.
गौराभि 420. 8, an ṛṣṭiṣeṇa bhṛgu.
गौरिकि 442. 6, a mudgala atri.
गौरियौवि 440. 3, an atri.
गौरिवायण 451. 1, a nidhruva kaśyapa.
गौरिवीत 437. 5, son of saṃkṛti.
गौरिश्रवस 457. 2, a vasiṣṭha.
ग्राम्यायण 420. 7, an ṛṣṭiṣeṇa bhṛgu.
चाक्रवर्मायण 446. 3, a lohita viśvāmitra.

चान्द्रमस 419. 1, a vatsa bhṛgu.
चान्द्रायण 420. 7, an ṛṣṭiṣeṇa bhṛgu; 437. 3, a saṃkṛti bharadvāja.
चारायण 437. 2, a saṃkṛti bharadvāja.
चिकित 444. 1, a kuśika viśvāmitra.
चिचतन्तु (?) 445. 2, id.
चिचसेन 421. 7, a yaska bhṛgu.
चेल्लक 429. 1, a bharadvāja.
चैचेय 445. 2, a kuśika viśvāmitra.
चौच 423. 8, a śunaka bhṛgu.
चौडकायन 458. 2, a vasiṣṭha.
चौलि 463. 2, a śyāma-parāśara vasiṣṭha.
च्यवन 419. 6, son of bhṛgu.
जागरि (?) 448. 15, a nidhruva kaśyapa.
जागल 440. 1, an atri.
जागलि 439. 5, a kapi bharadvāja.
जागव्य 450. 1, a nidhruva kaśyapa
जान्दोगि 439. 8, an atri.
जमदग्नि 419. 6; 467. 5, son of ūrva.
जातूकर्ण 457. 3, a vasiṣṭha.
जानायन 417. 4, a vatsa bhṛgu.
जाबालि 444. 3, a kuśika viśvāmitra; 419. 2, a vatsa bhṛgu.
जामालायन (?) 420. 3, a vida bhṛgu.
जारमाण (?) 451. 4 a nidhruva kaśyapa.
जिह्वोति (?) 418. 1, a vatsa bhṛgu.
जीवनि 450. 3, a nidhruva kaśyapa.
तण्डि 437. 1, a saṃkṛti bharadvāja.
तरखिन् 439. 3, a kapi bharadvāja.
तरण (?) 438. 8, a mudgala bharadvāja.
ताण्डिन् 439. 4, a kapi bharadvāja.
तारकाद्य 437. 2, a saṃkṛti bharadvāja.
तारकायण 444. 3, a kuśika viśvāmitra
तार्क्ष्यायण 422. 5, a mitrayu bhṛgu.
तृणबिन्दु 440. 1, an atri.
तैत्तिरीय 423. 8, a śunaka bhṛgu.
तैरेद्ध 428. 4, an ayāsya gotama; 440. 3, an atri; 454. 3, a śaṇḍila kaśyapa.

त्रसदस्यु 435. 2, son of purukutsa.
त्रैवर्ण 460. 4, an upamanyu vasiṣṭha.
दाक्षायणि 451. 3, a nidhruva kaśyapa.
दाक्षि 440. 2, an atri; 442. 5, a mudgala bharadvāja.
दाण्डकि 446. 3, a lohita viśvāmitra.
दाध्रेषि 417. 3, a vatsa bhṛgu.
दार्भायण 416. 6, a vatsa bhṛgu; 455. 5, a lokākṣi kaśyapa.
दार्भि 424. 5, an ayāsya gotama; 421. 6, a bharadvāja.
दार्भ्य 435. 7, a harita bharadvāja.
दिवोदास 423. 3, son of vadhryāśva.
दिश्य 427. 1, an uśanas gotama.
दीर्घजङ्घ 438. 8, a mudgala bharadvāja.
दीर्घतम (॰तमस्) 415. 3; 426. 9, son of gotama.
दुर्दिन 421. 6, a yaska bhṛgu.
दृढच्युत 465. 1, son of agasti.
देवकि 424. 6, an ayāsya gotama.
देवतरस 446. 7, 9, son of devaśravasa.
देवयात 451. 2, a nidhruva kaśyapa.
देवरात 446. 1, son of viśvāmitra.
देवल 455. 2, son of avatsāra.
देवश्रवस 446. 7, 9, son of viśvāmitra.
देवाश्व 428. 3, a bharadvāja.
दैवन्नायन 421 6. a yaska bhṛgu (? perhaps जैव॰, cp. Pāṇ IV. 1. 103.)
दैवमति 429. 4, a bharadvāja.
दैवमत्य 418. 5, a vatsa bhṛgu.
दैवस्थानि 434. 3, a viṣṇuvṛddha bharadvāja.
दौरङ्गि 441. 3, an atri.
द्रोणभाव 440. 3, id.
धनंजय 447. 9, a viśvāmitra; 448. 2, son of madhucchandas.
धन्वन्तरि 454. 4, a śaṇḍila kaśyapa.
धान्यायन 430. 3, a bharadvāja.
धार्म्यायण 449. 1, a nidhruva kaśyapa.
धूमगन्ध 431. 5, a bharadvāja.
धूम्र 449. 1, a nidhruva kaśyapa.
धूम्रायण 449. 1, id.
धौम्य 449. 1, id.

नवग्राम 459. 3, a kuṇḍina vasiṣṭha.
नाडायन (?) 419. 3, a vatsa bhṛgu.
नारायण 447. 5, a kata viśvāmitra.
नाष्ट्रायण 420. 3, a vida bhṛgu.
निध्रुव 453. 1, a kaśyapa; 453. 2, son of avatsāra.
निह्नित (?) 427. 2, an uśanas gotama.
नीलाचेय 440. 5, an atri.
नैकरि 424. 6, an ayāsya gotama.
नैतिरचि (?) 438. 1, a rathītara bharadvāja.
नैतुन्दि 431. 5, a bharadvāja.
नैतुन्द्य 434. 2, a viṣṇuvṛddha bharadvāja.
नैमित्रि 436. 1, a harita bharadvāja.
नैरधि 420. 7, an ṛṣṭiṣeṇa bhṛgu.
पतञ्जल 439. 3, a kapi bharadvāja.
पराशर 461. 5, a vasiṣṭha; 463. 5, son of śakti.
परिभु 437. 1, a saṁkṛti bharadvāja.
पलाशशाखवन्धि 433. 2, a garga bharadvāja.
पाद्वाल 451. 4, a nidhruva kaśyapa.
पाणिनि 418. 1, a vatsa bhṛgu.
पाथिकार्य 452. 2, a nidhruva kaśyapa.
पारिणडेय 428. 5, a bharadvāja.
पारिमण्डलि (var.) 419. 2, a vatsa bhṛgu.
पार्णकायन 458. 2, a vasiṣṭha.
पार्णजङ्घ 443. 4, a kuśika viśvāmitra.
पार्णवल्क 458. 2, a vasiṣṭha.
पार्थ 423. 4, a vena bhṛgu.
पार्थिव 425. 1, an ayāsya gotama.
पावक 453. 5, a śaṇḍila kaśyapa.
पिङ्गाचि 450. 3, a nidhruva kaśyapa.
पिण्डयीव 447. 5, a kata viśvāmitra.
पुरुकुत्स 435. 2, son of aṅgiras.
पुरूरवस् 465. 7, son of idā.
पुलस्ति 420. 2, a vida bhṛgu.
पूतिमाष 437. 3, a saṁkṛti bharadvāja; 458. 3, a vasiṣṭha.
पूरण 415. 5; 448. 12, a viśvāmitra; 448. 13, son of viśvāmitra.
पूर्वातिथि 443. 2, son of arcanānas.
पृथु 423. 5, son of vena.

पृषदश्व 438. 5, son of virūpa.
पैङ्गलायन 417. 2, a vatsa bhṛgu.
पैठक 459. 3, a kuṇḍina vasiṣṭha.
पैठीनस 451. 3, a nidhruva kaśyapa.
पैप्पलादि 459. 3, a kuṇḍina vasiṣṭha.
पैल्ल 417. 2, a vatsa bhṛgu.
पौङ्गिष्ठि (?) 427. 5, a kāreṇupāli gotama.
पौण्डल (?) 436. 2, a harita bharadvāja.
पौलि 433. 3, a garga bharadvāja; 436. 2, a harita bharadvāja.
पौष्करसादि 462. 6, a śveta-parāśara vasiṣṭha.
पौष्पि 439. 5, a kapi bharadvāja.
प्रवाहणेय 430. 1, a bharadvāja.
प्रश्रस्त 427. 1, an uśanas gotama.
प्राग्वाग्नि 428. 4, a bharadvāja.
प्राचीनयोग्य 420. 1, a vida bhṛgu.
प्राच्यायन (?) 417. 2, a vatsa bhṛgu.
प्रारोहि 461. 7, a gaura-parāśara vasiṣṭha.
प्लाक्षि 461. 7, id.
बादरायण 434. 2, a viṣṇuvṛddha bharadvāja.
बादरि 462. 3, a nīla-parāśara vasiṣṭha.
बाधव्य 445. 3, a kuśika viśvāmitra.
बालायन 418. 2, a vatsa bhṛgu; 460. 4, an upamanyu vasiṣṭha.
बाष्कल 423. 4, a vena bhṛgu; 435. 3, (?), a kaṇva bharadvāja.
बाष्कलेय 421. 6, a yaska bhṛgu.
बाड 459. 2, a kuṇḍina vasiṣṭha.
बाडमिचायण 419. 2, a vatsa bhṛgu.
बाडलकि 432. 7, a garga bharadvāja.
बाह्वकि 417. 2, a vatsa bhṛgu.
बाह्योग (?) 428. 4, a bharadvāja.
बृहदग्नि 443. 5, a kuśika viśvāmitra.
बैम्बकि 449. 2, a nidhruva kaśyapa.
बौधायन 415. 7; 467. 1.
बौध्य 424. 6, an ayāsya gotama.
ब्रह्मलभ्य 431. 1, a bharadvāja.
भद्रण 434. 1, a viṣṇuvṛddha bharadvāja.
भरद्वाज 428. 3, 432. 1, 2; 467. 5, son of bṛhaspati.
भल्लन्दन 465. 9.

भालि 459. 3, a kuṇḍina vasiṣṭha.
भागवित्ति 422. 1, a yaska bhṛgu ; 440. 1, an atri.
भागुरि 452. 2, a nidhruva kaśyapa ; 454. 2, a śaṇḍila kaśyapa.
भागुरिस्थायन 460. 6, an upamanyu vasiṣṭha.
भागुरित्थि 422. 1, a yaska bhṛgu.
भारद्वाजायन 441. 4, an atri, cp. gaṇa aśvādi : भरद्वाज नाम्नि. on Pāṇ. IV. 1. 110.
भारण्डेय 429. 3, a bharadvāja.
भारुण्ड 434. 3, a viṣṇuvṛddha bharadvāja.
भालन्दन 451. 4, a nidhruva kaśyapa.
भालुक्य 462. 3, a nila-parāśara vasiṣṭha.
भास्कर 421. 6, a yaska bhṛgu.
भू (भू) ह्वायन 420. 3, id.
भूरि 439. 8, an atri.
भृगु 416. 5.
भृम्यश्व 439. 2, son of aṅgiras.
भैमगव 435. 7, a harita bharadvāja.
भोजसिन् 439. 4, a kapi bharadvāja.
भौद्गल 432. 8, a gārga bharadvāja.
भौज्यबिन्दु 432. 8, id.
मद्गिल 465. 9, son of vatsapra.
मठर 448. 15, a nidhruva kaśyapa.
मण्डवित् 418. 2, a vatsa bhṛgu.
मतवचस् 432. 5, son of bharadvāja.
मत्स्यक्राथ (?) 431. 6, a bharadvāja.
मत्स्यगन्ध 423. 8, a śunaka bhṛgu.
मद्रण 434. 1, a viṣṇuvṛddha bharadvāja.
मधुच्छन्दस् 448. 3, son of viśvāmitra.
मनु 465. 9.
मनुतन्तु 445. 3, a kuśika viśvāmitra.
मन्वित 452. 4, a nidhruva kaśyapa.
मयूर 445. 2, a kuśika viśvāmitra.
महाकर्णायन 460. 5, an upamanyu vasiṣṭha.
महाच 448. 1, a dhanaṃjaya viśvāmitra.
महाचक्रेय 451. 3, id.
महाचेय 440. 5, an atri.
महावाल्य 422. 5, a mitrayu bhṛgu.

मद्गोदकि 453. 6, a śaṇḍila kaśyapa.
मद्गोदर 427 1, an uśanas gotama; 436. 1, a harita bharadvāja.
माणभिन्द्य (?) 429. 1, a bharadvāja.
माणि 443. 5, a kuśika viśvāmitra.
माण्डलेखि 460. 3, an upamanyu vasiṣṭha.
माण्डव्य 416. 6, a vatsa bhṛgu.
माण्डूक 416. 5, id.
माण्डूकेय 417. 1, id.
मादाघि 423. 1, a mitrayu bhṛgu; 446. 4 (?), a lohita viśvāmitra.
माद्रकारि (?) 436. 3, a harita bharadvāja.
माध्यंदिन 459. 3, a kuṇḍina vasiṣṭha.
माध्यमेय 421. 7, a yaska bhṛgu.
मानङ्गि 441. 3, an atri.
मान्नु 445. 3, a kuśika viśvāmitra.
मान्थातुः (?) 436. 2, a harita bharadvāja.
मान्थूप 436. 2, id.
मामन्यरेषण 426. 3, a kumaṇḍa gotama.
मार्कण्डेय 416. 5, a vatsa bhṛgu.
मार्कायण 418. 5, a vatsa bhṛgu; 420. 2 (?), a vida bhṛgu.
मार्षण्य (?) 425. 6, a śāradvata gotama.
माषशरावि 449. 3, a nidhruva kaśyapa.
मासुराच्च 426. 3, a śāradvata gotama.
मितकुम्भ 450. 3, a nidhruva kaśyapa.
मिताच्च 438. 7, a mudgala bharadvāja.
मिचयु 422. 3; 423. 2, a bharadvāja.
मुद्गल 438. 7; 439. 1, son of bhṛmyaśva; 442. 5; 443. 1, (?), an atri.
मुसल 452. 3, a nidhruva kaśyapa.
मूक 421. 5, a yaska bhṛgu.
मूड 424. 5, an ayāsya gotama.
मेचलादि 455. 5, a lokāksi kaśyapa.
मौङ्गकि 464. 1, an agasti.
मौङ्गायन 453. 7, a śaṇḍila kaśyapa.
मौञ्जि (?) 435. 3, a kaṇva bharadvāja.
मौञ्जिगन्ध 435. 4, id.
मौन 421. 5, a yaska bhṛgu.

मौद्गलकि 439. 5, a kapi bharadvāja; 449. 3 (?), a nidhruva kaśyapa.
मौषलि 464. 2, an agasti.
यज्ञपि 423. 7, a śunaka bhṛgu.
यज्ञवल्क 444. 3, a kuśika viśvāmitra.
यज्ञवाह 465. 3, son of dṛḍhacyuti.
यज्ञस्तभ 431. 3, a bharadvāja.
यमदूत 444. 2, a kuśika viśvāmitra.
यमस्तभ 431. 2, a bharadvāja.
यस्क 421. 5, 422. 2; 465. 12, a bhṛgu.
युवनाश्व 436. 4, son of ambariṣa.
रथोतर 438. 1, a bharadvāja; 438. 4, son of virūpa.
राणि 425. 6, a śāradvata gotama.
राजस्तभ 431. 1, a bharadvāja.
राजस्तभि 430. 1, id.
राजितनाथिन् 421. 6, a yaska bhṛgu.
राजितवाह 419. 4, a vatsa bhṛgu.
राङ्गण 425. 6, a śāradvata gotama.
रुक्क 447. 2, son of viśvāmitra.
रेणु 447. 2, son of rukṣaka.
रेभ 453. 3, 4, son of avatsāra
रेणव 447. 1, a viśvāmitra.
रौक्क 447. 1, id.
रौक्षायण 415. 4; 432. 4, a bharadvāja,
रौष्ट्रायन (?) 422. 4, a mitrayu bhṛgu.
रौहिण 425. 5, a śāradvata gotama.
लाक्षणि 450. 2, a nidhruva kaśyapa.
लाक्षणेय 460. 6, an upamanyu vasiṣṭha.
लामकायन 444. 1, a kuśika viśvāmitra.
लोकाक्षि 455. 5; 456. 2, a kaśyapa.
लोदायन 459. 1, a kuṇḍina vasiṣṭha.
लोहित 446. 3, a viśvāmitra; 446. 6, son of aṣṭaka.
लोहितायन 419. 3, a vatsa bhṛgu; 450. 3, a nidhruva kaśyapa.
लौक 444. 2, a kuśika viśvāmitra.
लौमायन्य 458 1, a vasiṣṭha.
वत्स 415. 2; 419. 4, 421. 3, a bhṛgu.
वत्सप्र (sic) 465. 9, son of bhalandana.

वङ्गुतक 442. 2, son of arcanānas.
वध्र्यश्व 423. 3, son of bhṛgu.
वन्दन 432. 5, son of bharadvāja.
वयोत्तिभेद् 428. 6, a bharadvāja.
वर्षपुष्प 421. 5, a yaska bhṛgu.
वल्लभिकि 430. 2, a bharadvāja.
वसिष्ठ 457. 1, sqq. ; 467. 7.
वाजन्धि 461. 5, a kṛṣṇa-parāśara vasiṣṭha.
वाजश्रवस 435. 4, a kaṇva bharadvāja.
वाजायन 447. 4, a kata viśvāmitra.
वाजि 435. 4, a kaṇva bharadvāja.
वाङ्गायन (?) 446. 3, a lohita viśvāmitra.
वात्सप्रायण 434. 2, a viṣṇuvṛddha bharadvāja.
वात्स्यायन 454. 2, a śaṇḍila kaśyapa.
वाङ्गुतक 442. 1.
वाधूल 421. 5, 465. 11, a yaska bhṛgu.
वाध्र्यश्व 465. 11.
वानाजायन 426. 4, a kumaṇḍa gotama.
वामदेव 427. 9, a gotama ; 428, 1, son of gotama.
वामरथि 441. 1, an atri.
वायुपूट 443. 1, a mudgala atri.
वायुस्तम्भ 431. 1, a bharadvāja.
वारक्य 443. 4, a kuśika viśvāmitra.
वाराटकि 457. 1, a vasiṣṭha.
वाराहि (?) 430. 2, a bharadvāja.
वारिधापयन्त 448. 12, a pūraṇa viśvāmitra.
वारुणि 462. 2, an aruṇa-parāśara vasiṣṭha.
वार्कखण्ड (?) 454. 3, a śaṇḍila kaśyapa.
वार्काश्वकि 422. 1, a yaska bhṛgu ; 461. 1, an upamanyu vasiṣṭha.
वार्षकि 450. 2, a nidhruva kaśyapa.
वार्ष्णेय 463. 1, a śyāma-parāśara vasiṣṭha.
वालशिख 460. 5, an upamanyu vasiṣṭha.
वालेय 441. 1, an atri.
वाल्मीकि 418. 1, a vatsa bhṛgu.
वाश्रि 421. 7, a yaska bhṛgu ; 426. 4, a kumaṇḍa gotama ; 446. 4, a lohita viśvāmitra.
वासिनायन 428. 4, a bharadvāja.

वास्तव्य 427. 5, a kāreṇupāli gotama.
वाह्वकवि 458. 3, a vasiṣṭha.
वाह्वकायनि 457. 3, id.
वाह्वायनि 454. 2, a śaṇḍila kaśyapa.
विद् 420. 1; 420. 5; 421. 4, a bhṛgu.
विमत्स्य 451. 1, a nidhruva kaśyapa.
विरूप 438. 5, son of aṅgiras.
वि(वै)रूपाक्ष 418. 4, a vatsa bhṛgu
विश्वामित्र 443. 4, sqq.; 467. 5.
विषगण 451. 3, a nidhruva kaśyapa.
विष्णुवृद्ध 434. 1, 3, a bharadvāja.
विष्णुस्तम्भ 431. 2, id.
वीतहव्य 422. 3, son of bhṛgu.
वृकाक्ष्य 418. 4, a vatsa bhṛgu.
वेध (?) 429. 1, a bharadvāja.
वेन 423. 5, son of bhṛgu.
वैकर्ण 418. 3, a vatsa bhṛgu.
वैकर्णि 452. 4, a nidhruva kaśyapa; 459. 1, a kuṇḍina vasiṣṭha.
वैकर्णेय 450. 4, a nidhruva kaśyapa.
वैकलि (०लेय) 461. 7, a gaura-parāśara vasiṣṭha.
वैतभावि 441. 1, an atri.
वैतल 439. 3, a kapi bharadvāja.
वैतवाह 442. 5, a mudgala atri.
वैदभृत 420. 2, a vida bhṛgu.
वैन्य 423. 4, a bhṛgu.
वैमतायन 461. 5, a kṛṣṇa-parāśara vasiṣṭha.
वैयाघ्रपद्य 457. 3, a vasiṣṭha.
वैरंपायन 451. 5, a nidhruva kaśyapa.
वैश्रिप्र 449. 1, id.
वैश्वानरि 417. 2, a vatsa bhṛgu.
वैष्टपुरेय 419. 3, id.
वैहलि 418. 4, a vatsa bhṛgu.
वैहीनरि 417. 3, id.
व्याडि 440. 2, an atri.
व्रीहिमत 442. 6, a mudgala atri.
शक्ति 431. 4, a bharadvāja; 463. 5, son of vasiṣṭha.
शठ 429. 1, a bharadvāja.

गठमर्ण 434. 1, a viṣṇuvṛddha bharadvāja.
गण्डिल 453. 5, a kaśyapa; 455. 2, son of avatsāra.
गन्धु 437. 1, a saṃkṛti bharadvāja.
गरद्वन् 426. 1, son of gotama.
गाङ्करव 419. 1, a vatsa bhṛgu; 439. 4, a kapi bharadvāja.
गाङ्गायन 444. 2, a kuśika viśvāmitra.
गाङ्गमित्रेय 451. 4, a nidhruva kaśyapa.
गाङ्गु 435. 7, a harita bharadvāja.
गाग्नि 459. 4, a kuṇḍina vasiṣṭha.
गाम्बव्यायन 440. 2, an atri.
गाम्बुरायण 434. 1, a viṣṇuvṛddha bharadvāja.
गारद्वत 425. 5, 7, a gotama.
गारद्वनायन 419. 3, a vatsa bhṛgu; cp. Pāṇ. IV. 1. 102.
गार्कराक्ष 416. 6, id.
गार्दूलि 430. 4, a bharadvāja.
गालङ्कायन 444. 1, a kuśika viśvāmitra.
गालालि 436. 3 a bharadvāja.
गालावन 445. 2, a kuśika viśvāmitra; 464. 1, an agasti.
गालाहलि 430. 2, a bharadvāja.
गालिमत 442. 6, a mudgala atri.
गिरि 433. 6, 7, son of bharadvāja.
गिरीषि 442. 6, a mudgala atri.
गिरुपाल 440. 4, an atri.
गुप्त 429. 35, a bharadvāja.
गुचि 452. 1, a nidhruva kaśyapa.
गुनक 423. 7; 424. 1; 465. 12, a bhṛgu.
गुनकवसिष्ठ 415. 5.
गैल 420. 1, a vida bhṛgu.
गैलालि (?) 438. 1, a rathītara bharadvāja; 460. 4, an upamanyu vasiṣṭha.
गैव (?) 440. 1, an atri.
गैवगव (?) 437. 1, a saṃkṛti bharadvāja.
गैवपथि 464. 1, an agasti.
गैशिरेय 447. 5, a kata viśvamitra.
गौचिदृत्त 457. 2, a vasiṣṭha.
गौद्रेय 441. 1, an atri.
गौडकि (?) 428. 5, a bharadvāja.

गौनकायन 417. 1, a vatsa bhṛgu; cp. Pāṇ. IV. 1. 102.
गौशेय 441. 1, an atri.
ग्यामाचेय 440. 5, id.
ग्यामेय 431. 6, a bharadvāja; 445. 2, a kuśika viśvāmitra; 463. 1, a śyāma-parāśara vasiṣṭha.
ग्यावाश्व 441. 5, son of arcanānas.
चाविष्ठायन 458. 3, a vasiṣṭha.
चौचिय 423. 8, a śunaka bhṛgu.
चौतायन 437. 2, a saṃkṛti bharadvāja.
चौमस 446. 7, a viśvāmitra.
श्वेतयूपि 462. 5, a śveta-parāśara vasiṣṭha.
श्वेताचेय 440, 5, an atri.
श्वेतीय 427. 5, a kāreṇupāli gotama.
संकृति 437. 1, 4; 465. 12, a bharadvāja; 437. 5, son of aṅgiras.
संग्रहतुल्य 433. 2, a garga bharadvāja
सत्यक 421. 7, a yaska bhṛgu.
सत्यापचि 433. 1, a garga bharadvāja.
सप्तवैल्व 458. 4, a vasiṣṭha.
सवेतस् 422. 3, son of vītahavya.
साङ्कृतेय 447. 4, a kata viśvāmitra.
साकेतायन 441. 3, an atri.
सात्यकायन 434. 2, a viṣṇuvṛddha bharadvāja.
सात्यकि 424. 5, an ayāsya gotama; 434. 2, a viṣṇuvṛddha bharadvāja.
सात्यमुपि 424. 6, an ayāsya gotama.
सापिण्डन (?) 422. 4, a mitrayu bhṛgu.
साम्भरायण 432. 7, a garga bharadvāja.
सायस्य 450. 1, a nidhruva kaśyapa.
सावचस 453. 6, a śaṇḍila kaśyapa.
सावर्णि 418. 2, a vatsa bhṛgu.
सिद्ध 420. 8, an ṛṣṭiṣeṇa bhṛgu.
सुबध्य (?) 427. 2, an uśanas gotama.
सुमनायन 420. 8, an ṛṣṭiṣeṇa bhṛgu.
सुर 451. 1, a nidhruva kaśyapa.
सुराचर 460. 4, an upamanyu vasiṣṭha.
सुरूपाच 427. 1, an uśanas gotama.
सूर्यलाभ 431. 2, a bharadvāja.

मैतकि 455. 7, a lokākṣi kaśyapa.
मैत्रवायन 447. 9, a dhanaṃjaya viśvāmitra.
मैरित्र 447. 4, a kata viśvāmitra.
मोमवाह 464. 5, son of dṛḍhacyuti.
मोमस्तम्भ 431. 2, a bharadvāja.
मौक्षति 418. 2, a vatsa bhṛgu.
मौति 455. 7, a lokākṣi kaśyapa.
मौदानव 453. 6, a śaṇḍila kaśyapa.
मौबधवि 445. 1, a kuśika viśvāmitra (cp. var. on 450. 1).
मौमत्य 445. 2, a kuśika viśvāmitra.
मौमुचि (०रि) 425. 5, a śāradvata gotama.
मौयमुन 425. 6, id.
मौयासुनि 432. 8, a garga bharadvāja.
मौरङ्गि 441. 3, an atri.
मौविश्रवस (?) 451. 5, a nidhruva kaśyapa.
म्लनकर्ण 429. 1, a bharadvāja.
म्लुत्य 434. 3, a viṣṇuvṛddha bharadvāja.
म्यूलबिन्दु 452. 4, a nidhruva kaśyapa.
म्यौलकेशि 450. 2, id.
म्यौलपिण्डि 418. 1, a vatsa bhṛgu.
म्लस्य 458. 1, a vasiṣṭha.
म्लिष्ट 431. 3, a bharadvāja.
म्लैरकि 451. 5, a nidhruva kaśyapa.
म्हरित 435. 7; 436. 3, a bharadvāja.
म्हस्य (म्हया) ग्नि 418. 3, a vatsa bhṛgu.
म्हारिग्रीवि 464. 2, an agasti.
म्हार्यस्नि 461. 8, a gaura-parāśara vasiṣṭha.
म्हालेय 440. 5, an atri.
म्हास्तिदासि 438. 1, a rathītara bharadvāja.
म्हिरण्यबाहु 454. 3, a śaṇḍila kaśyapa.
म्हिरण्याक्ष 438. 7, a mudgala bharadvāja.
म्हिरण्याक्षायण 459. 3, a kuṇḍina vasiṣṭha.
म्हेडोग 449. 2, a nidhruva kaśyapa.
म्हैमगव 438. 2, a rathītara bharadvāja.
म्होचापचि 433. 1, a garga bharadvāja.

II. INDEX OF WORDS.

This index of words, which, to a certain degree at least, replaces the commentary, for an edition of which no sufficient manuscript materials were available, comprises in the first place those words, that are new in Baudhāyana or known hitherto from later texts or from the grammarians only. It contains also those words, which, it is true, are known well enough, but for which the bhāṣyas give an explanation that I thought it worth while to mention. All the references in the aupānuvākya praśna (praśna XIV) to previous parts of the Sūtra are to be found also in this index. Many words have, moreover, been registered in order to facilitate the finding of the passages referred to in other praśnas. Wherever no source is indicated, the explanation of a word or of an expression is taken from the vivaraṇa of Bhavasvāmin, which is known to me only for praśnas I—XIV (incl.), the atirātra, the ekādaśinī, the sautrāmaṇī, the aptoryāma and the dvaidha and karmānta praśnas. For the prāyaścitta praśnas the vivaraṇa of Gopāla has been consulted. *Keś.* means the prayogasāra of Keśavasvāmin; *Sāy.* the bhāṣya of Sāyaṇa on praśna I and on the corresponding dvaidha and karmānta passages; *MS.* the mahāgnisarvasva, an excellent bhāṣya on the agnipraśna (X) and on the ekādaśinī-sūtra; *Veṅk.* designs the bhāṣya of Veṅkateśvara (I.O. 776. *a*) extant only for the first 21 kaṇḍikās of the first karmānta-praśna.

अ ।

अंशग्रः II. 11 : 52. 4. खण्डग्रः ।
अंशुग्रहण VI. 10 : 166. 12. सोममानार्थम् ।
अंसीय VI. 22 : 182. 11; VI. 23 : 182. 21; VI. 27 : 190. 7; X 23 : 21. 11; X. 26 : 25. 10.
अकराल II 3 : 36. 13. उन्नतदन्तरहितः Veṅk.
अकाण्डकवच (?) XII. 2 : 87. 6.
अकामनियत (?) XXI. 26 : 116. 3. (see the crit. note).
अकिलासिन् II. 3 : 36. 13.
अकुशल XXIV. 12 : 195. 8. (see the crit. note); XXV. 4 : 231. 13.
अक्षण्ण XXIII. 7 : 158. 9.

अक्ष् c. निम् (निरष्ट) XV. 1 : 205. 1; XV. 7 : 212. 10; XVIII. 11 : 354. 12, cp. Śat. Br. XIII. 4. 2. 5.

अक्ष XXX. 1 : 389. 5, a measure, cp. रथाक्ष।

अक्षधुर् XXI. 14 : 95. 8, 9.

अक्षपालि I. 5 : 7. 7; XX. 5 : 15. 10. अक्षाग्रम्।

अक्षिकट XVIII. 9 : 353. 1.

अक्ष्णयामान (probably one word) VI. 22 : 182. 1, 7; VI. 25 : 185. 13; X. 19 : 17. 15, 19; XXVI. 10 : 285. 5.

अखण्ड II. 3 : 36. 13. अभिन्नदन्तमखण्डितोष्ठं च Veṅk.

अग्निचय II. 1 : 34. 15; XXIII. 19 : 180. 7; XXV. 3 : 231. 11; XXV. 27 : 259. 5; XXX. 1 : 389. 1. A manner of building the 'agni.'

अग्निदीक्षणीय X. 12 : 12. 6; XV. 13 : 217. 11; XXIV. 33 : 220. 5.

अग्निदीक्षाऽऽति X. 12 : 12. 11.

अग्निपद् XX. 17 : 37. 5.

अग्निपरिचर XXVI. 5 : 276. 11. अग्निपरिकर्मी॥

अग्निप्रथम X. 27 : 26. 12. ०प्रथमाः संभृतद्रव्याण्यग्नेः कृत्वा।

अग्नियोजन XX. 23 : 51. 21.

अग्निष्टुत् XVI. 35 : 280. 14; XVIII. 12 : 358. 3; XXIII. 18 : 178. 15; XXVI. 31 : 316. 4.

अग्निष्टोमायन XXVI. 12 : 289. 6.

अग्निसंयोजन fem. ०नी XXIII. 9 : 162. 13.

अग्निस्वर्ग XXVI. 31 : 316. 5.

अग्निहोत्रोच्छेषणव्रत II. 20 : 67. 4; XII. 20 : 116. 11.

अग्न्यगारिक XX. 25 : 55. 10.

अग्न्यभिहार XXIV. 9 : 192. 13. अग्निप्रचुर Veṅk.; cp. यदभिहार।

अग्रतःपुष्कर XX. 16 : 33. 13.

अङ्गिरसामयन XVI. 13 : 262. 15; XXVI. 17 : 296. 11.

अच् c. वि-उत् X. 25 : 24. 8. यथागवं व्युदचन्ति and the following: यथागवं यथालाङ्गलं यस्य ते वलीवर्दासस्तैर्वोत्सृजन्ति। अनड्वहां या गतिः सैव युगलाङ्गलवरत्राणाम्। यद्यध्वर्योस्तस्यैव यदि कस्य चित्तेषां मध्ये तस्यैव युगलाङ्गलं साधारणमेव। (cp. also Pi. Sū. I. 15 : 22. 15); XV. 8 : 212. 15, 17; XVIII. 29 : 377. 10.

c. नि VI. 31 : 196. 17. दक्षिणा न्यचति। नीचैर्गतमङ्गलिं करोति।

c. सम् XV. 16 : 220. 12.

अचमस XXV. 19 : 250. 10.

अचायम् XV. 14 : 218. 6; XV. 19 : 223. 19 (meaning ?).
अच्युत XXIII. 1 : 147. 16.
अजवश्रा XIV. 15 : 179. 6. अजा चासौ भवति वशा च। XX. 25 : 55. 7. (cp. T.S. III. 4. 3. 2); XXIII. 7 : 158. 4.
अजिह्म XXIV. 8 : 192. 7.
अज्यानि III. 12 : 82. 8, 19 (T.S. V. 7. 2. *d—h*); XVI. 29 : 276. 3; XVI. 30 : 276. 12; XX. 22 : 48. 16; XXIV. 33. 219. 6, 11.
अञ्जसव XXVI. 3 : 274. 7 (r. अञ्जःसव ?), a var. or the rājasūya.
अञ्जःसवकारीर XIII. 40 : 148. 6; XXIII. 4 : 154. 11, a var. of the kārīrīṣṭi.
अतिक्राम VIII. 6 : 242. 2; XIV. 20 : 187. 15 (T.S. III. 5. 3. *a—c*):
अतिक्री XVIII. 23 : 371. 1; XXIII. 18 : 179. 8; XXVI. 32 318. 4, 7, a var. of the sadyaskrī.
अतिगुरु XXVI. 12 : 290. 2. 'too difficult.'
अतिथिगवी XXV. 4 : 232. 7.
अतिदश्य XII. 8 : 97. 10. भूमिर्दश्यते यासु ताभ्यो गृह्णीताः।
अतिप्रणयन (sc. अग्निः) XXV. 1 : 228. 8.
अतिप्रथन XXVII. 3 : 325. 7.
अतिप्रदान (nom. act. to अतिप्रयच्छति) XXIV. 14 : 198. 14, cp. II. 16 : 61. 4.
अतिप्रवण XXV. 5 : 233. 1.
अतिप्रोक्ष XV. 7 : 211. 18; XV. 26 : 230. 9. 'an extra sprinkling.'
अतिप्रेष XVI. 3 : 248. 1.
अतिरिक्तसोम XXVI. 9 : 284. 4.
अतिरिक्तसोच XVIII. 15 : 360. 4.
अतिवरण XXIV. 12 : 195. 13, 196. 2. अतीत्य वरणम्।
अतिवित्सन XXI. 11 : 89. 9. अतीत्य नयनम्; cp. वित्स्।
अतिव्याध XVIII. 48 : 405. 15, name of an ekāha.
अतीकाश IX. 11 : 281. 10. अतीकाशेन अवकाशेन।
अतीमोक्ष II. 11 : 52. 13; VIII. 6 : 242. 2; XIV. 20 : 188. 10; XXIII. 8 : 160. 5 (T.S. III. 5. 4. *a—f*).
अत्यग्निष्टोम XIV. 20 : 187. 11; XXIV, 4 : 180. 3. प्रागुक्ताग्निष्टोम एव षोडशिना अधिकत्वादत्यग्निष्टोमः Veṅk.
अत्यन्तप्रदेश XXVIII. 3 : 349. 1.
अत्याकरण XXI. 21 : 108. 3.
अत्याक्रमण XX. 12 : 27. 10; XX. 30 : 65. 12.

अत्यायमन XXII. 1 : 117. 19. नयनम् MS.

अत्यास्रावण XX. 28 : 62. 4.

अविकिणिन् II. 3 : 36. 7. त्रयः किणाख्विकिणाः। विकिणा येषां ते विकिणिनः। यथा। व्याघातकिणः मल्लयुध्वनिमित्त आस्फोटकिणः। द्यूतासननिमित्तो गुल्फकिणः। हस्तिदमननिमित्तो ग्रैवेयकिणः।

अत्यरक्त XXV. 13 : 243. 5.

अथर्वशिरस् XXII. 7 : 126. 13 sqq.

अदितिदेवत XXIV. 11 : 194. 7. अदितिर्देवता एषां ते अदितिदेवताः। The eighteen carus here mentioned are : 1. अग्न्याधेये, see Baudh. II. 19 : 66. 9; 2. चातुर्मास्येषु, see Baudh. V. 17 : 153. 6; 3. प्रायणीयायाम्, see Baudh. VI. 10 : 167. 4; 4. उदयनीयायाम्, see Baudh. VIII. 21 : 262. 12; 5. अग्निहोत्रायाम्, see Baudh. X. 12 : 12. 7; 6. राजसूये रत्निनीषु (thus to be read ?), see Baudh. XII. 5 : 91. 16; 7. राजसूये प्रयुजेषु, see Baudh. XII. 19 : 116. 7, 8; 8. Baudh. XII. 19 : 115. 11; 9. एक दृष्टिकल्पे, see Baudh. XIII. 8 : 125. 8; 10. एको व्रात्यस्तोमे, see Baudh. XVIII. 25 : 373. 16; 11. अश्वमेधे, see Baudh. XV. 37 : 243. 7 (cp. T.S. VII. 5. 14); 12. ib. (cp. T.S. V. 5. 20); 13. ib. (cp. T.S. VI. 6. 18); 14. ib. (cp. T.S. VI. 6. 19); 15, 16. द्वौ सौत्रामण्यां कौकिल्याम्, this kind of sautrāmaṇī is not found in our texts of Baudh.; cp. Āp. XIX. 5. 5 and XIX. 10. 10; 17. आदित्याविर्वशा गवामयने, see T.Br. I. 2. 5. 2; 18. तत्रैव यत्तदादित्य स्तो ग्रह्यत इति (sic). ? ?.

अधस्पदम् adv. VI. 28 : 191. 7; X. 2 : 2. 17; XV. 6 : 210. 4; XXI. 15 : 96. 12.

अधःसंवेशिन् III. 13 : 83. 16; XVIII. 24 : 371. 7; XXIV. 33 : 219. 17; XXV. 29 : 263. 2.

अधिकल्प adj. XI. 6 : 73. 5; XII. 7 : 95. 15.

अधिकरण adj. fem. °णी IX. 1 : 265. 5, 18; X. 1 : 1. 5, 16. स्त्रीनामधिकरणीम्। उपरिष्टादुखाक्रियायोग्याम् MS.; subst. neutr. XX. 2 : 8. 4; XXV. 3 : 230. 11; XXVI. 32 : 316. 12; XXIV. 12 : 196. 8 : चीर्णधिकरणान्ययाज्ययाजनस्थानानि भवन्ति Veṅk.; XXIV. 2 : 186. 2 : अधिकरणानि अधिक्रियन्ते उत्पाद्यन्ते यैस्तान्यधिकरणानि साधनद्रव्याणि Viv. and Veṅk.

अधिज्य XXII. 5 : 123. 17.

अधिदेवन XIV. 17 : 182. 11, 14; XXIV. 8 : 191. 7.

अधिद्रवण XIV. 20 : 188. 9 : उक्तꣳ शुक्रामन्थिनोरधिद्रवणम् (T.S. III. 5. 3. *d*, *e*) see Baudh. VII. 13 : 221. 13.—XXII. 4 : 121. 18; XXIII. 15 : 174. 2.

अधिष्टन्न XXVI. 6 : 279. 9. अधिश्रयणम्; cp. ष्टज्।

अधिमन्थन nomen act. XXIII. 1 : 149. 2;—(sc. मन्त्रः) XXVII. 11 : 336. 5.

अधिवर्तन in अङ्गाराधिवर्तनो मन्त्र XX. 8 : 19. 11.

अधीवाक्या XVIII. 24 : 372. 8.

अधीवास XII. 14 : 107. 10 : अधीवासम् विस्तारिकाम्। XV. 28 : 232. 8 : छत्रिं चाधीवासं च, in T.Br. III. 9. 20. I one word कत्त्वधीवासे (loc.).

अध्वदानीव X. 59 : 62. 1 : सद्दावदानीया। XVII. 56 : 336. 9; XVII. 62 : 342. 6; XXII. 12 : 135. 1, 2.

अध्वसान XIV. 1 : 153. 4 : उत्तमध्वसानस्य see Baudh. VI. 9 : 166. 5.—XXI. 7 : 70. 5; XXI. 11 : 88. 17; XXII. 3 : 121. 11.

अध्यात्मम् adv. XV. 19 : 224. 2 : 'in the 'body' of the agni' (?).

अध्यूहन XX. 6 : 17. 4; XXV. 16 : 247. 9; XXV. 31 : 264. 14.

अध्वगत XXIV. 22 : 207. 1; XXIV. 23 : 207. 7.

अध्वरकल्पा XIII. 16 : 128. 18; XXIII. 2 : 150. 8; XXIV. 193. 8; XXVI. 5 : 278. 1; name of an iṣṭi.

अध्वरदीक्षा XXV. 6 : 234. 3.

अध्वरदीक्षाऽऽहुति XV. 13 : 217. 17.

अध्वराऽऽहुति X. 52 : 54. 17.

अध्वर्युतः XIV. 4 : 157. 15 : इतीन्न्वा अध्वर्युतः। एतावदेवाध्वर्यवे संसवे विशेषः।—XVI. 10 : 257. 6.

अध्वर्युपथ XVI. 9 : 256. 6, 7.

अध्वाजि X. 12 : 11. 14 : दीर्घोऽध्वाजिः कालावधिः।

अन् c. अप III. 27 : 99. 6; X. 46 : 46. 12; XIV. 10 : 170. 9 : उच्छ्वसिति।

c. अनु-अप VII. 6 : 209. 5.

c. अनु-प्र X. 31 : 29. 5 : अनुप्राणिति। वायुं नासिकाभ्यां निष्क्रामयति।

c. वि X. 39 : 37. 19 : व्यन्यात्। प्राणापानिति स एव व्यानः see the text.

c. अभि-वि XIV. 12 : 174. 9 : अभिव्यनिति। प्राणापानिति।

अनक्षसङ्ग IV. 1 : 108. 2. अनक्षसङ्गं छिन्द्यात्। अक्षो यावति स्थाणौ न सज्यते तावति छिन्द्यात्। शकटस्य गच्छतोऽधोऽक्षं यथा स्थाणुर्भवतीत्यर्थः।

अनखच्छिन्न I. 4 : 6. 12; XXIV. 25 : 210. 7.

अनग्निचय XXVI. 12 : 290. 3 : चित्यभावे ।
अनड्वच्छत XVIII. 38 : 388. 9 ; XXIII. 18 : 179. 17.
अनतिदश्र I. 13 : 20. 7 : बर्हिरनीत्य यथा वेदिर्न दृश्यते तथा स्तृणाति ।
अनतिपातयेत् XX. 11 : 25. 17 : अनतिक्रम्य पातयेत् Śāy.
अननुष्टुभ XVI. 6 : 252. 10.
अनन्तरायम् absol. XXVI. 11 : 287. 2 : अव्यवधानेन ।
अनन्तर्गर्भ XX. 11 : 26. 3.
अनपोह्य XIII. 42 : 149. 15 : अनपोह्यो जायेत । शत्रुभिरप्रधृष्य उत्पद्येत ।
अनभिहित XII. 2 : 87. 6, see अभिहित ।
अनर्थ्य XII. 8 : 97. 10 : अनर्थ्याः निष्प्रयोजनाः वहन्त्यादयः ।
अनवदानीय XI. 5 : 71. 5 ; XI. 11 : 79. 9 ; XI. 13 : 83. 12 (cp. T.Br. I. 8. 8. 4) : अनवदानीयम् अवदानेभ्यो यदन्यत् मांसं पृथक् पक्वम् ।
अनवसर्पण VI. 28 : 192. 12 : अनवसर्पणाय असंचलनार्थम् ।
अनवानम् absol. XIV. 12 : 174. 8
अनादिष्ट XXIV. 8 : 191. 6 : अनादिष्टो ऽग्निरिति । आदिष्टं विशेषविधिः । तद्रहितो ऽनादिष्टः । यत्र विशिष्यहोमाधिकरणं न विहितं तत्राग्निरिति जानीयादिति Veṅk.
अनादिष्टदक्षिण XIII. 1 : 120. 5 ; XXIV. 29 : 214. 13.
अनादिष्टस्थान XIII. 1 : 119. 4.
अनायुक्त XXVI. 5 : 276. 11 : अविद्वान् ।
अनार्त XXIV. 22 : 206. 11 : अनार्ता..देवता । आर्ता (r. आर्ति)–विनाशिनी ।
अनार्तेष्टि XIII. 1 : 119. 5 : अनार्तेष्टयः काम्येष्टयः ।
अनित्य XXX. 2 : 392. 14 : स्थूल ('gross,' Thibaut).
अनिधावम् absol. to निधावति VI. 2 : 158. 5 ; XXI. 8 : 82. 9 : अपरिवर्तयन् ; cp. T.S. VI. 1. 1. 6.
अनिरुप्त XXIV. 32 : 218. 17 ; 33 : 219. 8 : यथोपपन्नमेव ।
अनिष्क्रीर्ण part. to निष्क्रृणाति IX. 5 : 271. 1 : असुषिरः ।
अनिष्टस्विष्टकृत् adj. XI. 7 : 74. 3 ; XII. 10 : 100. 12.
अनुक्री a variation of the सद्यस्क्री XVIII. 23 : 370. 9 ; XXIII. 18 : 179. 8 ; XXVI. 32 : 318. 4.
अनुष्ठ्या name of the ṛk T.S. IV. 1 2. k, II. 13 : 55. 4 —'vedic authority,' equivalent to ब्राह्मणम्, XX. 16 : 33. 10 ; XXI. 22 : 109. 3, cp. also pi. sū. I. 10 : 15. 15 ; cp. एतदनुष्ठ्य, किमनुष्ठ्य ।
अनुयद्द XXVIII. 12 : 363. 4.
अनुच्छिन्दन् part. II. 14 : 56. 11 ; XV. 3 : 207. 9 : अनुच्छिन्दन्निवानुक्रमेण विभजन्निव साधारणेनेत्यर्थः ।

अनुच्छिष्टील VI. 12 : 168. 18.
अनुत्सर्गम् absol. XVI. 16 : 262. 11.
अनुदेयप्रतिग्रहीता (viz. गौः) XXIV. 31 : 217. 2 : शतायद्यज्ञ (var. शताद्यज्ञ०, मताद्यज०) करणादि लक्षायै नवस्राडभोजगदक्षिणायै वा।
अनुनिक्रामण XXI 11 : 89. 11. (cp. VI. 12 : 169. 15. where with T.S. VI. 1. 8. 1, we ought to read ०नुनिक्रामति).
अनुनिक्रान्ततर XXIV. 24 : 209. 10 : 'more easy to be followed (to be stepped in).'
अनुनिधायम् absol. XIV. 15 : 180. 8.
अनुनिर्वपण XXIII. 16 : 176. 1.
अनुपदाशिन् XV. 1 : 204. 6 ; XXIV. 14 : 198. 9.
अनुपयाम XXVI. 15 : 294. 12, 'without the formula उपयाम-गृहीतोऽसि.'
अनुपरिहरण XXI. 25 : 114. 11.
अनुपसारिणम् adv. IV. 6 : 117. 6 : परिसरणं प्रति परिगमनं यथासंभवम्।
अनुपहित XXV. 5 : 232. 11.
अनुपोन्न VII. 2 : 202. 8 ; VII. 7 : 211. 16 : अनुपोन्नं भूयामेव।
अनुप्रकम्पन XXI. 20 : 107. 3 ; XXI. 22 : 109. 11 ; XXI. 23 : 111. 8.
अनुप्रकारम् absol. to अनुप्रकिरति, XVII. 24 : 303. 8 and probably XVII. 31 : 311. 1.
अनुप्रवपण XXIII. 11 : 167. 12.
अनुमतात्त (?) XII. 15 : 109. 15 ; the viv. in wanting.
अनुमति XXIV. 20 : 204. 14 ; XXIV. 29 : 214. 17 : पूर्वा पौर्णमासी।
अनुरूपत्व XVIII. 29 : 378. 1.
अनुवर्तिन् XXIV. 33 : 220. 4.
अनुवाचनतः XXIII. 3 : 151. 16.
अनुवेष XV. 14 : 218. 10.
अनुव्याहार XXVI. 7 : 281. 4.
अनुश्रवण XXV. 30 : 264. 9.
अनुश्रुकरम् adv. XVII. 29 : 307. 15 ; 308. 10.
अनुषङ्गिन् XXI. 10 : 87. 3.
अनुसव्यम् subst. XXI. 14 : 94. 12 ; XXIII. 11 : 166. 8.
अनुसरण XXI. 2 : 71. 4.
अनुसरन्ति adv. XXVI. 21 : 301. 8.
अनुसवनभक्त VII. 17 : 229. 2 and often : अनुगतः सवनभक्तमन्त्रः।
अनुसवनम् adv. XXIII. 18 : 277. 18 ; XXIII. 19 : 183. 3 ; XXV. 16 ; 247. 5, 8.

अनुसामिधेनि adv. XX. 3 : 9. 6 : 'in accordance with the (number of the) sāmidhenī verses.'

अनुस्यन्द्यम् adv. VI. 22 : 182. 2; VI. 24 : 183. 18; VI. 25 : 187 1; X. 19 : 18. 1.

अनुस्तरणीप्रतिगृहीता (viz. गौः) XXIV. 31 : 217. 2.

अनूच्य VI. 10 : 166. 14; X. 12 : 11. 16 : अरत्निमात्राणि शीर्षाण्यनूच्यानि (r. probably शीर्षण्य॰, cp. Śāṅkh. śrs. XVII. 2. 8)। अरत्निमात्राणि गात्राणि। शीर्षाणि गात्राणि। अनूच्यानि उपर्यधोभावेन स्थापितानि।

अनूदेश्य XXIV. 13 : 197. 6, see crit. note.

अनैड XVIII. 48 : 406. 5 : 'without (at the end, the word) iḍā,' cp. ऐड।

अन्तग II. 3 : 36. 8 : अन्तगाः प्रसिद्धदेशगताः। दृषल्लीपतय इत्यन्ये। XXIV. 13 : 197. 8 : अन्तगमन्तदेशं प्रत्यन्तदेशे म्लेच्छदेशमिति यावत् or अन्तवर्णं गच्छति शूद्रस्त्रियं गच्छति Veṅk; प्रत्यन्तं गतवान् Viv.

अन्तःपक्षसम् adv. XI. 7 : 76. 6 : अन्तःपक्षसमेनां (sc. काष्ठां) कृत्वा। चक्रयोर्मध्ये एनामधोऽक्षां कृत्वा।

अन्तपरिक्रमिन् XXV. 6 : 234. 12; 235. 1 : अन्तगमनधर्माणौ।

अन्तरवखाविन् X. 33 : 30. 15 : तस्यान्तरवखाविणौ द्वे सुवाऽऽहुती जुहोति। सिकतापूर्णायामुखायां दक्षिणोत्तरपार्श्वसमीपे यथा घृतं प्रविशत्येकां दक्षिणे पार्श्वे एकाम् Viv.; अन्तरेव यथा आऽऽहुतिसाधनभूतघृते स्रवतः न तु उखाया बहिः तथा जुहोति MS.—X. 48 : 48 10 : अन्तः अवखावः छिद्रमस्यास्यौत्यन्तरवखावी MS. (=अन्तश्छिद्रः).—XIX. 4 : 422. 1.

अन्तराञ्जनम् adv. IX. 11 : 280. 16 (आञ्जनम् has apparently the same function as the absol. अञ्जम्, cp. Āp. XV. 11, 6): अथैनमन्तराञ्जनं मध्यमे परिधौ सꣳस्पृꣳस्पृ सादयति। अथैनमक्तमार्द्रप्रदेशं मध्यमस्य परिधेर्यथान्तर्भवति तथा संस्पृष्टं सादयति॥ cp. अवाञ्जनम्, ऊर्ध्वाञ्जनम्, बहिराञ्जनम्।

अन्तरुक्थ्य XXV. 24 : 255. 10 : अग्निष्टोमे आग्रयणानन्तरमुक्थ्यो गृह्यते सो ऽन्तरुक्थ्यः।

अन्तरुपसत्क XXV. 28 : 262. 2, 4 : दीक्षाणामन्ते उपसदो यस्य सो ऽन्तरुपसत्कः।

अन्तर्बर्हिरुपसत्क XXV. 28 : 262. 3, 7 : दीक्षान्ते ऽर्धमुपसदो बर्हिर्यस्य सो ऽन्तर्बर्हिरुपसत्कः।

अन्तर्बर्हिर्विराज XXIV. 33 : 219. 14, 16, see under अन्तर्विराज।

अन्तर्मिथुन XXI. 1 : 69. 3; XXV. 1 : 227. 8.

अन्तर्वर्त VI. 27 : 189. 16 : अन्तरालेषु दर्णपूलान्यास्यति ते ऽन्तर्वर्ता इत्युच्यन्ते।

अन्तर्वास XVIII. 44 : 397. 2, 3; XVIII. 45 : 398. 7, 399. 8.

अन्तर्विराज (viz. अन्त्युपस्थानम्) XXIV. 33 : 219. 13 : नयं प्रजामित्यादयो (T.Br. I. 2. 1. 25 sq., Baudh. III. 14 : 84. 16) विराजः। तेषां भेदाः। ते मध्ये वा बर्हिर्वेभियतो वा। स्वयमेव विश्लेषयति (in the following passage)। नित्यो मम नामेति (T.S. I. 5. 10. 1, Baudh. III. 13 : 83. 13). The antarvirājam upasthānam thus consists of the upasthāna with the विराजमन्त्र enclosed by the नित्यः। cp. अन्तर्बर्हिर्विराज, बर्हिर्विराज।

अन्तर्हसन् part. XX. 1 : 5. 11; XX. 5 : 15. 2, not explained by Bhavasvāmin or Sāyaṇa.

अन्तर्हित IX. 8 : 276. 18 : अन्तर्हिते परिस्रिते, cp. IX. 13 : 284. 11.

अन्तर्हिरण XI. 2 : 64. 9; XXV. 33 : 268. 12, 13.

अन्तःश्वर्करम् adv. X. 20 : 18. 13; X. 23 : 22. 7; XVII. 29 : 307. 15, etc.

अन्तःशालम् adv. VI. 30 : 194. 11; XIV. 9 : 167. 15 : अन्तःशालम् प्राग्वंशे।

अन्तःशालीक XXVI. 28 : 312. 3.

अन्तस्रित XXIII. 7 : 158. 9 : पार्श्वास्रित (sic).

अन्तस्रन्त्र XXX. 10 : 404. 5 '(a square) enclosed by the cord' (Thibaut).

अन्तस्राद VI. 26 : 187. 15, 188. 1 : प्रादेशान्तस्रादान् प्रादेशान्तरास्रान्।

अन्तःसदसम् adv. VI. 29 : 193. 12.

अन्तःस्वाहाकार (or अन्तस्वा०, thus probably better) XX. 5 : 15. 5; XXIII. 15 : 173. 9.

अन्त्यज (var. अन्तज) II. 3 : 36. 8 : प्रत्यन्ते जाताः। श्वपचपुल्किन्यादिषु।—XXIV. 13 : 198. 1 : प्रत्यन्तजातः or शूद्रां गतवान्। तस्यां (शूद्रायां) प्रसूत इत्यन्ये।

अन्नपतीया (viz. समित्) X 16 : 15. 14, 17; XXII. 3 : 120. 9 : a piece of wood put on the fire with the mantra अन्नपतेऽन्नस्य नो देहि (T.S. IV. 2. 3. *a*).

अन्यतरतोऽतिरात्र XXVI. 12 : 289. 4.

अन्यतो-मद् VIII. 13 : 252. 5; XXI. 23 : 111. 6 : एकतो-मदमुपरिष्टात्। यथा मोद द्रवेति अस्य स्थाने मदा मोद द्रवेति।

अन्यसाधारण XVII 27 : 306. 5.

अन्वाधेय adj. fem. XV. 1 : 205. 2; XV. 5 : 208. 18; XXVI. 10 : 285. 12, 14.

अन्वारम्भ II. 21 : 67. 18 : अन्वारभ्येते अनेन दर्शपूर्णमासावित्यन्वारम्भः। अन्वारम्भणीयेत्यर्थः।—XIV. 20 : 187. 3 : उक्तो ऽन्वारम्भः। याग आरभ्यते

जेनेत्यन्वारभ्भो ज्वारभ्भणीयेत्यर्थः । प्रथमो ज्नुवाक इत्यर्थः । (T.S. III. 5. 1) see Baudh. II. 21 : 67. 18 sqq.

अन्वारभ्भेष्टि XX. 18 : 39. 9 ; 40. 13.

अन्वारोह X. 31 : 29. 8 ; X. 39 : 38. 1 ; X. 46 : 46. 15, designation of the different mantras indicated in each passage ;—XIV. 6 : 161. 12, 19 : पवमानानामन्वारोहाः viz. T.S. III. 2. 1. sqq.

अन्विष्टकम् adv. IX. 17 : 292. 8 ; X. 19 : 18. 9.

अपचिति XVIII. 38 : 389. 2, name of an ekāha.

अपच्छेद subst. masc. XXVI. 21 : 301. 13 ; XXX. 11 : 405. 11.

अपच्छेदम् absol. XX. 12 : 26. 12 ; XX. 30 : 66. 8 ; XXII. 15 : 139. 8 ; XXIII. 13 : 171. 15.

अपदाति XV. 1 : 205. 6.

अपन्नदन् XXIV. 38 : 225. 1.

अपनाम XXX. 11 : 405. 12 ; XXX. 12 : 406. 7 ; XXX. 13 : 407. 3, 5, = निर्णाम ।

अपराग्नि XXIV. 26 : 211. 5.

अपर्याण VI. 9 : 165. 15 : परिहृत्य गन्तुमशक्याः । XXI. 10 : 88. 6 ; XXII. 3 : 121. 6 ; XXVI. 21 : 301. 10 : मध्ये मार्गं वर्जयित्वा गन्तुमशक्याः MS. ; stands for अपरियाण, cp. पर्याज्य, पर्याण ।

अपर्याणयजुस् XXII. 8 : 129. 3.

अपशव्य XXIV. 23 : 208. 3.

अपशुक XXVI. 17 : 296. 8.

अपसर्या II. 5 : 39. 4 (meaning ?).

अपस्य X. 19 : 17. 12 ; 18. 2, 10 ; X. 35 : 32. 9 ; XVII. 28 : 306. 12 ; XIX. 1 : 416. 2 : not iṣṭakās proper but शर्कराः ।

अपहृताग्नि XXIV. 19 : 204. 4.

अपाघा XIX. 8 : 429. 12, see crit. note.

अपाघावन्त् XXVIII. 4 : 352. 6, see crit. note

अपांपतीय XII. 8 : 97. 7 ; XXVI. 2 : 272 8.

अपालम्ब VII. 15 : 223. 19 ; VII. 17 : 229. 9 and often ; अपालम्बः पश्चादत्तमीषायां बद्धा रज्जुर्यष्टिर्वा धारणार्था ॥ अवालम्ब Āp.

अपाव्य XIV. 3 : 156. 5 : उत्तमपाव्यानां चरणम् । प्रजानन्न इत्यादि (T.S. III. 1. 4. *c—g*) see Baudh. IV. 6 : 117. 6—9 ;—XIV. 5 : 160 11 ; XXVI. 7 : 281. 1.

अपिशित XXIV. 21 : 205. 11 : अमांसम् Veṅk.

अप्न VI. 30 : 195. 3 ; VII. 3 : 203. 14 ; VIII. 9 : 246. 11 ; XIV

7 : 163. 7, 17; 164. 8 sqq.; XVIII. 15 : 260. 2; XXI. 17 : 100. 7 : विन्दुः or स्रोकः।

अग्नीर्याम (*a*-stem) XIV. 20 : 187. 13, 14; XVIII. 25 : 359. 7; XXIV. 4 : 188. 4 sqq.

अघय XXX. 9 : 403. 1; XXX. 10 : 404. 10; 404. 1; XXX. 11 : 406. 1 : 'joining point.'

अप्रज्ञातवस् XXIV. 28 : 213. 9.

अप्रताप V. 1 : 129. 10 : अप्रतापे उच्चारद्विसदृशे Kes.

अप्रतिच्छिन्नाप I. 4 : 6. 12.

अप्रत्त XII. 11 : 102. 9; XVIII. 17 : 362. 20.

अप्रत्यनरोधिन् XVIII. 2 : 344. 10.

अप्रयत XXVII. 9 : 333. 8 (see crit. note); XXVIII. 11 : 362. 5.

अप्रस्तुत XI. 7 : 76. 7 : अननुज्ञाताः।

अप्रस्तुत X. 59 : 61. 11 : एकयाप्रस्तुतं भवति। अन्यया स्रोचीकायाः प्राक् प्रस्तावात्।

अप्रासङ्ग XVIII. 35 : 385. 4, cp. प्रासङ्ग।

अप्सुदीक्षा XXV. 6 : 233. 15.

अप्सुषोम (thus probably to be read with the Viv.) VIII. 17 : 258. 12.

अप्सुषोमान्त XXII. 21 : 145. 15; XXIII 13 : 169. 12.

अबौष्टका (i.e. अबिष्टका) XIX. 10 : 431. 1, 6.

अब्राह्मण XVI. 33 : 279. 1, 6; XVI. 34 : 279. 13; XVI. 35 : 281. 3; XVI. 36 : 281. 6; XVII. 30 : 309. 6, 9 : 'for which there is no brāhmaṇa,' 'not treated in the brāhmaṇa.'

अभङ्गुर XXV. 5 : 232. 11 (also pi. sū. I. 4 : 7. 14) : न भज्यते। स्फुटितकपालं न भवति।

अभिगर II. 3 : 37. 1 : प्रतिगरस्य स्मारयिता।

अभिग्रहण XXVI. 9 : 284. 1.

अभिचरणीयशिल्प XIV. 20 : 187. 15 : ०ल्पानि स्रोचिर्नोष्णीषादि।

अभिज्वलन XX. 20 : 43. 6.

अभितोऽवसर्पण X. 33 : 30. 8.

अभिदृदि VIII. 14 : 253. 15 (cp. T.S. VI. 6. 7. 2) : उपरिदानम्।

अभिदृश्य XII. 8 : 97. 10; XXVI. 2 : 272. 10.

अभिनिघ्नता (viz. दृष्टिः) XIII. 1 : 119. 7, see XIV. 24 : 193. 17.

अभिप्रव्रजन XXV. 31 : 264. 13.

अभिप्रोक्षणतः XVIII. 11 : 354. 14 sqq.

अभिभूत in चिरण्याभिभूतरूपन XVIII. 23 : 370. 3—5.

अभिभूति XIV. 4 : 157. 3, 158. 3 : an āhuti offered with the formulas संवेशाय त्वा, etc. (T.S. III. 1. 7. 1).

अभिमर्शन masc. I. 17 : 25. 12, see under उपस्थान।

अभिवाह्य adj. XV. 1 : 204. 7.

अभिवृद्धि XXVI. 6 : 279. 13.

अभिषेक XII. 10 : 101. 10; XII. 11 : 102. 3. पात्रान् अभिषेकार्थान्।

अभिसमारभ्य XXVI. 9 : 283. 8 : आभिमुख्येनाविशेषणाज्ञानादप्रकरणाधीतत्वादित्यर्थः।

अभिहार्य adj. XV. 1 : 204. 8.

अभिहिङ्कार (thus, in one word, to be read) III. 27 : 99. 4.

अभिहित XII. 2 : 87. 3 : अभिहितो रथः वसोभिश्छन्नः किङ्किण्यादिना वा।

अभिहोम XXI. 1 : 71. 1; XXI. 15 : 96. 1; XXII. 6 : 125. 19; 126. 1.

अभीनामम् absol. XX. 18 : 39. 11 (see crit. note); XXIII. 19 : 181. 9.

अभीषु XX. 12 : 27. 6, see crit. note.

अभ्यय ? III. 28 : 101. 10 : यद्य वा अभ्यया वषट्काराः स्युः। येयजामहवषट्कारप्रणवमन्त्रा उपर्युपरि वषट्काराः स्युः प्रयाजादिषु।

अभ्यञ्जन XVIII. 48 : 406. 9, 407. 1, name of an ekāha.

अभ्यर्धात् XI. 5 : 71. 5; XIV. 14 : 178. 9; XVIII. 40 : 391. 7 (thus is probably to be read instead of ०र्धान्); XX. 2 : 7. 19; 8. 2; XXII. 11 : 133. 10 : पृथक्।

अभ्याकारम् absol. XX. 10 : 22. 8: अभ्याकारमिति ब्राह्मणे श्रवणात्पुनः पुनस्तैरेव संमार्जनमिति Sāy.

अभ्युदिता (viz. दृष्टिः) XIII. 1 : 119. 7, see XIV. 24 : 194. 9.

अभ्युदितेष्टि XX. 1 : 5. 1.

अभ्युद्धृता (viz. दृष्टिः) XIII. 1 : 119. 6, see XIII. 7 : 123. 21.

अभ्युपाकारम् absol. XIV. 26 : 198. 2; XV. 6 : 211 2; XV. 21 : 225. 8; 11; XV. 24 : 228. 12.

अभ्यूह XV. 1 : 205. 2; XV. 6 : 210. 7, 11 corresponding with उद्यूह of T. Br. III. 8. 4. 3 and Āp. XX. 3. 16.—XX. 6 : 17. 7; XX. 8 : 19. 16.

अमाऽग्नेषाग्निन् III. 13 : 83. 16; XVIII. 24 : 371. 16; XXIV. 33 : 219. 17; XXV. 29 : 263. 2.

अमागध XVIII. 25 : 373. 3, 5.

अमात्यहोम II. 11 : 52. 6, 12; II. 13 : 55. 2; XXIX. 13 : 388. 8 : यदेवा देवहेडनमित्यादयः।

अमृन्मयपात्रिन् II. 20 : 66. 19; XXVIII. 8 : 356. 11.

अमेघसंपन्न XIV. 15 : 179. 6 : मेघरहितान्यन्नानि । न भविष्यन्ति मेघा इति ।—XXVI. 9 : 283. 6 : मेघवर्जितम् ।

अयोदर्वी X. 18 : 16. 19; 17. 2.

अरण्ये अनुवाक्यो गणः X. 53 : 56. 1 : शुक्रेण मन्त्रेण उषस्य धुनिरित्यादि (Taitt. Ār. IV. 25).—XII. 10 : 100. 9 : धुनिरित्यादिना (Taitt. Ār. IV. 24).

अरण्ये अनुवाक्येन मन्त्रेण XXI. 21 : 108. 2 : भूर्भुवः सुवर्म इत्यादिना (probably Taitt. Ār. IV. 21).

अरुणपिङ्ग XVII. 1 : 283. 1; XVII. 3 : 285. 15; XVII. 5 : 286. 14 : सन्ध्यावर्ण गोरोचनवर्ण वा नासवर्ण वा ।

अर्घ्य XII. 8 : 97. 9 : अर्घ्याः सप्रयोजनाः उपयोगार्हाः पयोदध्याज्यमिश्रमिति ।

अर्धवेला VI. 14 : 171. 14; VI. 21 : 180. 2; VII. 5 : 205. 17; VII. 19 : 231. 17; VIII. 9 : 248. 6 : अर्धमात्रम् ।

अर्धशीर्ष IV. 5 : 115. 17 : दक्षिणमध्यर्धशीर्षम् is equivalent to दक्षिणे अर्धशिरसि of Āp. VII. 13. 8.

अर्मकपाल IX. 1 : 265. 4, 16; IX. 3 : 268. 4; X. 1 : 1. 4, 15; X. 5 : 5. 1 : शून्यग्रामकपालानि Viv.; नदीपुलिनेषु विशुष्कपङ्कस्य कपालानि दृश्यन्ते तानि । विनष्टग्राममध्यगतानि वृष्टशो अभिवर्षणेन शुष्कानि कपालानि वा Kṛṣ.

अर्ष masc. II. 5 : 39. 3.

अर्ष् XIV. 4 : 156. 15 (cp. T.S. III. 1. 7. 1) : अर्षतु अन्नपक्षुः ।

अर्हन् XXIV. 1 : 185. 14 : अर्हतां मन्त्रादीनाम् Viv. and Veṅk.

अलंकर्मीण XX. 2 : 6. 12; XX. 20 : 44. 6; cp. also pi. sū. I. 1 : 3. 11 (thus to be read instead of अलं कर्मणे), II. 5 : 9. 1 (ed. Raabe). The word is hitherto known only from the grammarians (Pāṇ. V. 4. 7).

अलजचित् XVII. 28 : 307. 4; XXX. 13 : 407. 1.

अवकाश VII. 8 : 213. 17; VIII. 2 : 236. 16; VIII. 11 : 248. 11; XIV. 8 : 165. 11; XXV. 18 : 249. 11 : अवकाशेश्वरति । अवेक्षणोपलक्षितेनमन्त्रेश्वरणमुपस्थानम्, T.S. III. 2. 3. *b*—*r*.—IX. 8 : 276. 14 : Taitt. Ār. IV. 7. १–१७.

अवगध XVII. 48 : 328. 14, 15; 329. 9; XVII. 51 : 332. 5; XVII. 52 : 333. 1; XVII. 53 : 333. 16; subst. from the verbal root गध् मिश्रीकरणे ?

अवग्राहम् XX, 6 : 16. 9; XXI. 8 : 82. 16 : अवगृह्यावगृह्य ।

अवघ्र VIII. 17 : 258. 12, cp. निघ्र ।

अवघ्रभक्षण XXI. 2 : 71. 9; XXI. 21 : 108. 1.

अवघ्रापण XXII. 12 : 134. 13; XXIII. 12 : 168. 6; XXV. 31 : 265. 8.

अवद्रवण XXII. 4 : 121. 19; XXIII. 15 : 174. 2, 6.

अवधवन XX. 6 : 16. 16; 17. 4; XXIII. 4 : 154. 9; XXV. 9 : 237. 14; XXV. 31 : 264. 14 : nom. act. to अवधूनोति।

अवनेक्तृ XVII. 43 : 324. 11 (also gṛhyasūtra I. 2).

अवभृथ VIII. 19 : 259. 11; VIII. 20 : 261. 6 : अवभृथमवभृथार्थानि वक्ष्यमाणानि।

अवभृथाऽऽति XXV. 24 : 257. 5.

अवरण XXIV. 12 : 195. 13; 196. 2 : वरणाभावः Veṅk.

अवशीर्णगव XXIV. 18 : 203. 2 : शीर्णः जीर्णः दृढः Veṅk.

अवषट्कृत VII. 11 : 216. 18.

अवहन्त्री nom. ag. fem. I. 6 : 9. 20 : अवहननकर्त्री। पत्नी दासी वा। दासी पिनष्टि पत्न्यवहन्ति। विपरीतमित्येके Sāy.

अवाञ्चनपिष्ट V. 5 : 133. 8; IX. 1 : 265. 5, 17; IX. 3 : 268. 4; X. 1 : 1. 4, 15; X. 5 : 5. 2 : अवाञ्चनपिष्टाः श्लक्ष्णपिष्टाः Viv.; क्षुण्णपिष्टाः Keś.; अञ्चनादपि सूक्ष्मं पिष्टाः Ms.

अवाञ्चनम् IX. 4 : 270. 15; IX. 17 : 290. 16; X. 8 : 7. 20; X. 13 : 13. 6 (also pi. sū. I. 13 : 18. 4) अवाञ्चनं पिष्ट्वा श्लक्ष्णपेषणं पिष्ट्वा।

अवान्तरकोश XXVI. 8 : 283. 1.

अवान्तरदिशा fem. XV. 19 : 224. 5 (also Maitr. S. III. 14. 7 : 173. 12).

अवान्तरदीक्षा VI. 19 : 178. 12 : अवान्तरदीक्षामुपनयति। पूर्वदीक्षाया उपरि ग्राहयति अध्वर्युरुपदिशतीति।—VI. 31 : 196. 19; IX. 19 : 294. 4.

अवान्तरश्रफ X. 3 : 3. 1, 3 : दक्षिणेऽवान्तरश्रफे। पदान्तःखुरस्थाने Viv.; पदस्थाने श्रफस्थानस्य द्वेधा विभक्तस्य दक्षिणार्ध इति तावत् Ms.

अवान्तरेडा III. 18 : 90. 19; III. 28 : 102. 1; XIII. 23 : 134. 5 : होतुर्ह्वस्से ऽवान्तामिडाम्।

अविवाह Subst. pravarapraśna 415. 9 and passim.

अविशोष्य XIX. 10 : 431. 4.

अविस्रन्दारि or ०न्दार्य XXV. 5 : 232. 11 (cp. pi. sū. I. 3 : 7. 13), विप्रक्षुद्दरणं न भवति, see also the crit. note.

अवौडित II. 13 : 56. 3 : दुर्बला स्रवन्तीति।

अवेष्टि in दिशमवेष्टि XII. 19 : 115. 6; XIII. 1 : 120. 2; XVIII. 5; 347. 10; XVIII. 6 : 348. 14.

अव्यतिषञ्जन् XXI. 21 : 108. 12 : अव्यवहितं प्रतिवचन (sic, r. वचनेन).

अग्नवेत्त XXIV. 30 : 215. 13.
अग्नापन्न XX. 1 : 5. 3, 4, 8; XX. 25 : 56. 15.
अग्नापन्नाङ्ग II. 3 : 36. 12; XXIV. 12 : 196. 3 : अविकलाङ्गः।
अग्नित्यप्रायश्चित्त IX. 20 : 297. 7.
अग्रनया XVII. 18 : 299. 3 'hunger,' also Ait. Br. VII. 15. 6.
अग्रुद्राच्छिष्टिन् II. 20 : 66. 19; XXVIII. 8 : 356. 11.
अग्नेतेजनो XV. 15 : 219. 13; XV. 31 : 237. 15; XV. 34 : 239. 14; XV. 35 : 240. 8, 10.
अग्नपदिक II. 7 : 44. 10 = आहवनीयः।
अग्नव्रज XV. 1 : 204. 13.
अष्टापसाव XII. 14 : 107. 7, cp. चतुरपसाव।
अष्टापिलक (?) XXVI. 8 : 282. 13, cp. पिलकावन्त् and अष्टाप्रूष्।
अष्टाष्ठ XVII. 15 : 359. 16.
अष्टाप्रूष् XIV. 14 : 177. 18 : अष्टाप्रूड्हिरण्यम् अष्टापुलकं हिरण्यम्, cp. अष्टापिलक and पिलकावन्त्; the corresponding expression of the Kāṭhaka is अष्टाष्टऽ हिरण्यम् (XIII. 10 : 192. 7, 8).
अष्टम Subst. neutr. XV. 16 : 220. 6; XV. 19 : 224. 7, seems to be a kind of receptacle for food.
अस् (अस्यति) c. अनु VIII. 16 : 257. 15 : अन्वस्यन्ते प्रक्षिपन्ति मुखे; XV. 2 : 206. 12.
c. परि-उप X. 57 : 60. 10; XI. 7 : 74. 10; XII. 10 : 101. 6; XVIII. 1 : 343. 13, etc.
c. परि-नि IV. 4 : 114. 15 : यावदुपरं तावत्पुरीषेण प्रच्छादयति; VI. 27 : 189. 7 : अन्यूनमनतिरिक्तं कृत्वा भूमिसमं न्यस्यति।
c. प्र XV. 29 : 233. 17 प्रास्य केशान् seems to be equivalent to विप्रश्य्य के०।
c. प्रति-सम् XXVI. 33 : 319. 7.
असंवत्सर XXII. 3 : 119. 22 : संवत्सरमनभिव्याप्य Ms.
असऽसव XXIII. 5 : 155. 13, 14.
असऽस्थापन XXIII. 7 : 158. 12, see crit. note.
असकाश् III. 13 : 83. 16 : असकाशो ऽसंनिधिः। यावति न दृश्यन्ते ग्रथस्तत्र।
असंज्ञन् II. 14 : 56. 7; XV. 3 : 207. 6; XVIII. 8 : 350. 12 : अचलयन्।
असंचर VI. 28 : 191. 9; XX. 10 : 22. 12; XX. 28 : 63. 4 : मनुष्या यत्र न संचरन्ति तत्र। VII. 15 : 225. 13 : असंचरे अनिष्क्रमणमार्गे।
असनीय II. 10 : 51. 6, 16 : उत्सर्गयोग्यम्।
असमित्क XXIV. 8 : 192. 6.

असमुदित XV. 6 : 210. 8; XV. 9 : 214. 8; XVIII. 5 : 347. 1; XVIII. 6 : 348. 6; XIX. 5 : 424. 18; XXIV. 28 : 214. 2; XXV. 3 : 231. 8; XXVI. 1 : 271. 9; for the meaning see the last citation; usually the Samvāda is the colloquy between the adhvaryu and the āgnīdhra : I. 19 : 29. 6.
असंभिन्दन् VI. 26 : 188. 1.
असंभिन्न V. 5 : 133. 14 : विश्लिष्ट।
असितञ्जु XVIII. 29 : 377. 14.
असिपथ XV. 30 : 235. 9 (T.Br. III. 9. 6. 4).
अस्तोच XXV. 21 : 253. 11.
अस्थ्युपायिन् III. 13 : 83. 16; XVIII. 24 : 371. 8; XXIV. 33 : 219. 17; XXV. 29 : 263. 2.
अस्फ I. 19 : 28. 1; XX. 25 : 55. 10.
अस्थिगर्भ XXVI. 8 : 283. 1.
असवणार्थ XXV. 30 : 264. 2 : स्रवति वै सा ताꣳ स्रवन्तीमिति (T.S. v. 4. 10. 3) दोषनिष्टत्यर्था पुनश्चितिः।
अहरहश्चिति XXIII. 15 : 174. 4.
अहीनविधि XVIII. 51 : 411. 15.
अहीनसंतति XV. 18 : 223. 7; XV. 32 : 238. 6; XV. 36 : 241. 8; XVI. 3 : 247. 11; XXVI. 12 : 290. 4; XXVI. 13 : 290. 13; XXVI. 18 : 298. 8; XXVI. 25 : 307. 1; XXVI. 27 : 310. 8.

आ।

आकुट्ट XXVI. 32 : 318. 1 : आहतस्थानं निम्नक्षतम्।
आक्षात्त XVIII. 48 : 406. 10.
आक्षीय XIV. 13 : 175 1; XXIII. 11 : 166. 15, see crit. notes.
आक्षीयन्त् XVI. 16 : 262. 12—14; XVII. 18 : 298. 7; XXIII. 11 : 167. 1, 5; XXVI. 17 : 296. 11—14; equivalent to आक्ष्यन्त् of the other texts.
आगन्तु XXI. 10 : 87. 9 : भिन्नजातीयम्।
आग्निपावमान III. 8 : 76. 18; 77. 13, 14; III. 21 : 93. 18; XX. 20 : 45. 5 sqq.
आग्नीध्रीयशयन XIV. 27 : 199. 1.
आघाटी (or ०टि) XVI. 20 : 266. 9; XVI. 21 : 267. 9; 268. 2; XXVI. 17 : 297. 1.

आघारपथ XX. 13 : 29. 12.
आच्छायन XX. 1 : 5. 9 : आभिमुख्येन गमनम्, cp. द्र c. आच्छ ।
आच्छेदन I. 2 : 2. 15 ; XX. 2 : 7. 16 ; 'the stubbles' equivalent to आलवाः of Āp.—nom. act. to आच्छिनत्ति XX. 1 : 5. 13.
आज्यप्रोक्ष X. 27 : 26. 1, 10 ; X. 50 : 51. 15 ; X. 51 : 53. 18 ; 54. 4 ; XXII. 9 : 131. 8, see पयःप्रोक्ष ।
आज्यव्रत XVIII. 32 : 382. 6 ; XVIII. 33 : 382. 15.
आज्यावकाश XXIV. 36 : 222. 11 : आज्यावेक्षणम् ।
आञ्जन XVIII. 48 : 406. 9 ; 407. 1, name of an ekāha.
आञ्जनम् IX. 11 : 280. 18 ; 281. 2, r. तथान्नराञ्जनम् and तथैवान्नराञ्जनम् ।
आणिवन्त् XI. 6 : 73. 5 ; XII. 7 : 95. 15 : सर्वमाणिवद्युज्यते । आणिवत् । अक्षान्ते चक्रधारणार्थं शङ्कवाणिः । तद्वद्रथं शकटं युज्यते । तथा चिभिस्त्रिभिः शकटानि वल्लीवर्दैः ।
आदित्यानामयन XVI. 16 : 262. 13.
आधवन XXIII. 6 : 157. 6.
आधाट XXII. 19 : 143. 11.
आधाव plur. XIV. 12 : 173. 12 : designation of the formulas T.S. III. 3. 3. *d*—*p* ; sing. XVI. 3 : 248. 11, cp. Drāhy. IX. 1. 3.
आधि XXII. 7 : 127. 6 : आधिमाधीयते स्मर्यत इत्याधिः स्मृतमिष्टकागणमुपदध्यात् । यदा स्मर्यते तदा उपदध्यादिति यावत् । cp. perhaps उपधि ।
आनन्दिन् XVIII. 29 : 378. 9 ; 379. 2.
आपरद्वारिक XXI. 9 : 86. 7 ; XXI. 19 : 103. 6.
आभिरूप्य XXIV. 6 : 189. 17 ; 190. 2 : आभिरूप्येण वा । अभिरूपः समर्थः । तस्य भाव आभिरूप्यं सामर्थ्यं लिङ्गमिति यावत् Veṅk. ; मन्त्रलिङ्गाभिरूप्यम् Viv.
आयाशिन् VI. 26 : 188. 4 ; VI. 29 : 193. 7 ; IX. 1 : 265. 14 ; IX. 5 : 271. 14 sqq. ; X. 1 : 1. 13 : उज्ज्वलं शोभायुक्तम् Viv. ; प्रकाशवन्तम् Ms.
आमध्यंदिनम् adv. XVII. 39 : 319. 3.
आमपक्व XIII. 37 : 145. 13.
आमात्य II. 8 : 46. 9 ; II. 12 : 52. 6 ; XXIV. 22 : 207. 2, 4 : लौकिकाग्निः ।
आमावसव XVIII. 44 : 397. 12 : 'from Amāvasu.'
आमुकुस्मिक (?) XV. 18 : 222. 11, cp. Āp. XX. 7. 8.
आम्भृणी (viz. वाक्) XVIII. 42. 394. 13.
आयनिगव II. 14 : 56. 5 : आयन्ति गावो यस्मिन्काले तदायनिगवम् । निष्ठङ्गप्रभृतित्वात् (cp. gaṇa निष्ठङ्गु) अव्ययीभावत्वान्न पुंसकम् ॥
आयव XVIII. 44 : 397. 10 : 'from Āyu.'

आयातन nom. act. to आयातयति XX. 11 : 25. 7 : XXI. 19 : 105. 3 ; XXI. 24 : 112. 10 ; XXII. 8 : 128. 1 ; XXII. 10 : 132. 3 ; XXII. 15 : 138. 6 : स्थापनम् ।

आरण्यकेतुक XIX. 10 : 431. 1 ; 435. 4.

आर्तिज XXIV. 16 : 200. 11 : आर्तेः संभवति आर्तिप्रयुक्तानि आधिपीडितपुरुष-कर्तव्यानि Veṅk.

आर्तेष्टि XIII. 1 : 119. 6 : आर्तेष्टयः प्रायश्चित्तार्थाः ।

आवश्यथिक XXVI. 10 : 285. 12 : अवश्यार्थः ।

आवाजग्रः XXII. 5 : 124. 14 : प्राचीं सीतां नीत्वा पुनः प्रत्यानीय प्राचीं पुनस्तथैव आवाजग्रो वजेर्गत्यर्थस्य ।

आवापज XXIV. 3 : 187. 2 : आवापजानि भेदेन ज्ञातानि Viv. ; आवापजान्या-हुतिजन्यानि आवर्तनीयाङ्गानि । कानि चिदिति शेषः Veṅk.

आविद् XII. 9 : 99. 13, name of the formulas T.S. I. 8. 12. *g*.

आवेष्ट्य XII. 2 : 87. 4, seems to be the counterpart of श्लक्ष्णक ।

आस्य XIV. 10 : 170. 1 : आस्यम् अवर्णे देहे रक्षणीयं व्याधिः, cp. T.S. III. 2. 9. 4 and II. 2. 6. 3.

आस्रवन IV. 1 : 108. 4 ; XXIV. 8 : 191. 8.

आस्रवनज XXVI. 23 : 304. 1 : an offering with the formula वनस्पते शतवल्शः (T.S. I. 3. 5. *h*) on the आस्रवनम्, cp. IV. 1 : 108. 3.

आश्रय V. 13 : 147. 4 ; V. 14 : 149. 1 ; X. 7 : 7. 11 ; X. 10 : 9. 13 ; XX. 12 : 27. 1 ; XXI. 2 : 71. 4.

आश्रातिक XXVII. 9 : 333 4 (cp. Taitt. Ār. I. 8. 7) : a kind of vermin.

आश्राप्रतिगरिन् XIV. 10 : 107. 7 : आश्राप्रतिगरी न स्यादिति । पूर्वव्याख्यानः तत्कृतप्रतिगरः आङ् पूर्वस्य पश्यते व्रजन्तः तच्चाकाले करणम् (sic).

आश्विरोऽयनयनम् XIV. 9 : 169. 3 (T.S. III. 7. 8. *i–m*), see Baudh. VIII. 10 : 247. 11.

आश्विस् XXIV. 1 : 185. 17 ; as an example the Viv. cites : बर्हिषोऽहं देवयज्यया प्रजावान्भूयासम् (T.S. I. 6. 4. 1).

आश्वीर्पद VI. 25 : 185. 15.

आश्वीःसंयोजन XXV. 6 : 234. 5.

आश्वुक XXVI. 11 : 288. 1.

आश्वुपिष्ट XV. 30 : 235. 6 ; XXVI. 11 : 288. 1.

आस्वासिक (?) XXI. 7 : 80. 3.

आश्विन XXVI. 10 : 285. 3, a measure of distance.

आसङ्ग, see उत्तरासङ्ग ।

आसन्य VII. 1 : 201. 8; XIV. 4 : 156. 17; XXVI. 7 : 281. 5, an offering with the formula आसन्याज्ञा (T S. III. 1. 7. 1).

आसपुट XI. 1 : 63. 6, equivalent, to उषपुट।

आहरणप्रीति V. 15 : 150. 8 : आहरणादेव प्रीतिर्यस्य तदाहरणप्रीति।

आहर्त XXI. 7 : 80. 4.

आहार्य XXV. 27 : 260. 4. sqq. : द्वितीयाहारनिमित्ताम्।

आहित XXIV. 31 : 217. 1 : आहिता (गौः)। आधिग्रहीता (thus both copies of the Viv.); गर्भिणीत्यन्ये।

आहुत XXIV. 4 : 187. 14; a kind of pākayajña : यद्धुत्वा दत्त्वा चादीयते स आहुत उपनयनादि Viv.; आहुतः। ह्रियते दीयते आदीयते यत्र स आहुतः। उपसर्गेणादानादिरूपार्थलाभः। होमदानात्मकः कर्मविशेष आहुत इत्यर्थः Veṅk.

आहुतिषाच् IV. 3 : 111. 14; X. 52 : 54. 17 : आहुतियोग्यं हुत्वा। ज्वलयित्वा।

इ।

इ c. आच्छ (sic) I. 1 : 1. 7; XXIV. 23 : 207. 8 : पर्णशाखामाच्छैति। आभिमुख्येन पर्णशाखां गच्छति आप्नु वा। आकारः प्रमादपाठ इति केचित्। आभिमुख्यार्थत्वादाच्छैत्याप्नार्थत्वादाभिमुख्येनाप्नु गच्छतीत्यर्थः। बर्हिरच्छैत्यादिषु नोभयं विवक्षितं मर्यादार्थो वा। आ शाखाया गन्तव्यमित्यर्थप्राप्तमिति केदनदूरत्वेऽपि न प्रतिनिधिरिति।

c. उप-अति I. 20 : 30. 14; III. 13 : 83. 17; III. 21 : 93. 6 and *often*.

c. अपि XIV. 14 : 177. 5 : अपियन्तम्। गां गच्छन्तम् 'to cover.'

c. अति-परि IX. 17 : 290. 18.

c. वि VIII. 4 : 238. 16 : आत्रावण एव येति। भिद्यत इत्यर्थः 'there is a difference.'

इडस्थन IV. 1 : 107. 6; IV. 8 : 122. 2, 15; XI. 5 : 70. 12; XV. 31 : 236. 15; XVI. 20 : 267. 6; XVI. 21 : 268. 4; XX. 29 : 64. 7; XXV. 23 : 254. 12; XXV. 32 : 265. 12 : इडा कुदिका वेदली। स्थना फलका; cp. इटस्थन of the Śatap. Brāhmaṇa.

इडादध XVII. 52 : 332. 6; XXIII. 17. 177. 15 : a kāmya darśa-pūrṇamāsa.

इडाधान IV. 8 : 122. 12 : इडापात्रम्।

इडोपह्वन adj. I. 18 : 26. 20 : इडोपह्वयते ऽस्मिन्नितीडोपह्वनं पात्रम् Sāy.; equivalent to इडापात्रम्।

दक्षोपहन XII. 16 : 110. 8.
दण्ड XVII. 31 : 309. 15; XVII. 32 : 311. 5 : दण्डं घटाधारकं तृणैर्मण्डलाकारम् ।
दत्यंगीच VI. 5 : 161. 14.
ददानीन्तन XXVI. 24 : 306. 8.
दध् c. उप I. 8 : 12. 5; V. 1 : 129. 4.
दन्द्रघोषवन्त् IV. 2 : 110. 11, 15; XXIV. 36 : 222 : 14, cp. IV. 3 : 110. 17.
दन्द्रतुरीय XII. 4 : 89. 14; XXVI. 3 : 274. 80.
दन्द्रवज्र XVIII. 36 : 386. 8; XVIII. 48. 405. 17 (twice mentioned!) : name of an ekāha.
दन्द्रसुत् XVIII. 14 : 348. 9; XXIII. 18 : 178. 15; XXVI. 31 : 316. 5 : name of an ekāha.
दन्द्रसोम XVI. 35 : 280. 15.
दन्द्रस्वर्ग XXVI. 31 : 316. 4.
दन्द्राग्न्योः कुलाय XXVI. 32 : 318. 9.
दन्द्रानस XV. 14 : 218. 11; XV. 19 : 224. 4; XV. 22 : 225. 18; 226. 1, 4.
दन्द्राभिहार XXIV. 9 : 192. 14, see यदभिहार ।
दषु XVIII. 36 : 386. 5 : name of an ekāha.
दषुजित (?) XV. 37 : 242. 6.
दष्टकावत् adv. XXII. 8 : 129. 4.
दष्टकोक्त XXII. 2 : 119. 7. दष्टकोक्तमिष्टकासु शष्टितम् मन्मयमन्मयं वा MS.
दष्टर्ग XIV. 4 : 146. 14, 15; XXVI. 7 : 281. 2 (cp. T.S. III. 1. 7. 1) : दष्टर्गा वा इति। दर्वीरिति केचित्। अङ्गारकर्षणार्थं काष्ठमित्यन्ये। उल्मुकमित्यन्ये ।
दष्टिपथ XXIII. 1 : 247. 5.

ई ।

ईच् c. परा caus. IV. 4 : 113. 11.
c. सम् with instrum. VIII. 13 : 251. 17 : होत्रा समीच्य संवादं कृत्वा आगतो ऽस्मीति ।
ईर्म VI. 12 : 169. 15; XXI. 9 : 84. 12.
ईषा XXX. 1 : 389. 4, name of a measure.

उ ।

उक्तसंप्रेष XXV. 18 : 249. 10.

उक्थ्यविग्रह XXI. 19 : 103. 8 sqq.; XXV. 23 : 254. 15.

उक्त c. प्रति I. 13 : 19. 18.

उक्तवेदत् XVIII. 40 : 391. 2, 7 (also in the Śatap. Br.).

उख्यासन्दी X. 12 : 11. 15.

उग्र XV. 5 : 209. 11 and elsewhere; XXI. 10 : 86. 15, sq.; XXVI. 10 : 286. 2.

उच्चार (in प्राङ्चार) II. 20 : 67. 1.

उच्छेषणीय XXIV. 15 : 199. 10 : उच्छेषणार्हः Viv.; ब्रह्मौदनोच्छेषणे समिध अभ्यज्याग्नावाधीयन्त इत्युच्छेषणीयशब्देन समिदाधानान्त उच्यते। समिदाधानान्त एको ब्रह्मौदनप्रकार इत्यर्थः Veṅk.

उच्छ्रायौ VIII. 19 : 259. 11; X. 27 : 25. 18; XV. 17 : 222. 5 : उच्छ्राय्यां कटे Viv.; उच्छ्रीयते ऽनयेत्युच्छ्रायौ खार्यादिः MS.

उत्काश्र VII. 4 : 203. 20 : उत्काश्रमेति सकाशं गच्छति।

उत्कृषी X. 9 : 9. 1, see crit. note.

उत्खेदन XXI. 5 : 78. 1.

उत्तपनीय (viz. अग्निः) II. 7 : 44. 2; II. 13 : 54. 16; XVIII. 8 : 350. 7; XVIII. 16 : 361. 8; XVIII. 40 : 391. 5; XXIV. 8 : 191. 12 : कपालादिसंतापजः Viv.; कपालाग्नौ दर्भमुष्टिमादीप्य तस्मिन्नग्नौ मुष्ट्यन्तरमादीप्य तृतीयमुष्टिगताग्नावुत्तपनीयाख्ये और्ध्वदेहिकं जुहुयादिति Veṅk.; cp. pi. sū. I. 2 : 5. 10.

उत्तरतःसेविन् XXV. 21 : 253. 2.

उत्तरदण्ड XXII. 1 : 117. 14. Ms, after the words of X. 3 : 3. 10 : तदुपरिष्टात्कृष्णाजिने निधाय, continues : उत्तरदण्डमिति शेषः। इयं वै कृष्णाजिनमसौ पुष्करपर्णमाभ्यामेवैनमुभयतः परिगृह्णातीति दर्शनात् (T.S. V. 1. 4. 3)। द्वैधं स्रुवपत्नीपन्यासे उत्तरदण्डत्वानुसादनाच्च। तथा च पुष्करपर्णेनोत्तरदण्डेन सꣳस्रृणातीति स्रुवं बोधायनस्य यथोत्पन्नेनैव सꣳस्रृणीयादिति शालीकिः। यथोत्पन्नेन उत्पत्तिसमये यथा स्रिवं तथा सꣳस्रृणीयात्। अधरदण्डेनेति यावत्।

उत्तरयुग XX. 25 : 57. 1; XXX. 1 : 389. 4, designation of a measure.

उत्तरर्क्ष XX. 7 : 18. 7 : ऋक्षं विग्रसनप्रदेशः Sāy.; equivalent to अधरलोम।

उत्तरलक्षन् IX. 17 : 292. 3; X. 32 : 30. 1; X. 33 : 30. 4 : उत्तरलक्षाधम् उपरिलेखाम्।

उत्तरवर्ग्य XII. 12 : 104. 2; XIII. 38 : 146. 9; XXIII. 3 : 152. 1 : उत्तरासङ्ग।
उत्तरा नतिः XXV. 13 : 243. 5; XXV. 19 : 250. 15.
उत्तरासङ्ग XVII. 41 : 321. 5.
उत्तुष I. 6 : 9. 14 उद्गतुष Sāy.
उत्थितकाल XXIV. 12 : 195. 9; XXV. 4 : 231. 14 : प्राप्तकाल Veṅk.
उत्पृष्ठ XVII. 30 : 309. 7, 9.
उत्सर्गिणामयन XVII. 22 : 301. 7.
उत्सेक XVII. 31 : 310. 10 : अवसावणे।
उदकराजि III. 29 : 103. 7 : उदकधारा।
उदक्शस् VI. 26 : 187. 12, see प्राक्शस्।
उदक्संस्थता VI. 29 : 193. 14 (read here also ॰संस्थनाया instead of ॰संस्थानाया); VII. 8 : 214. 3; VII. 10 : 216. 4; VII. 11 : 216. 10, 17; 217. 6.
उदचन VI. 34 : 198. 19; 299. 4; VII. 6 : 208. 3; VII. 7 : 212. 4; VIII. 9 : 245. 14; VIII. 10 : 247. 7; XXV. 18 : 248. 18, 249. 2 : उदचनान् उदञ्चनान्।
उदन्वन् I. 3 : 5. 11.
उदबुध्न XXV. 18 : 249. 4.
उदयञ्चवन् XXIII. 5 : 155. 11, see crit. note.
उदयनीय XIV. 21 : 190. 8 : उक्तोदयनीयस्य (viz. आञ्जतिः) T.S. III. 5. 5. *g*) see Baudh. VIII. 21 : 262. 14.
उदवसानीय XIV. 21 : 189. 19 : उक्तोदवसानीयेष्टिः (T.S. III. 5. 4. 3–4) see Baudh. VIII. 22 : 263. 3.—XXIII. 12 : 169. 7.
उदश्वित्चारमित्र XXIII. 7 : 159. 11.
उदानयन XX. 28 : 63. 5; XXI 8 : 83. 9; XXI. 23 : 112. 4.
उदाहनन XXI. 22 : 110. 4.
उदीक्षण XXI. 11 : 89. 7.
उदीचीनसंस्थता XXI. 15 : 97. 3, 5; XXI. 18 : 102. 13, 15.
उदूहन XX. 11 : 25. 1.
उद्गीथ XXI. 7 : 80. 4, see crit. note.
उद्गाह XXVII. 2 : 324. 8.
उद्गृनफलक VI. 10 : 166. 10; 167. 11; VI. 24 : 184. 2 : अवप्रोतस्य फलकस्योद्धरणम् Keś.
उद्धनन XIV. 21 : 190. 8 : उक्तमादित्यग्रहस्योद्धननम् (T.S. III. 5. 5. *c*, *d*) see Baudh. VIII. 10 : 246. 14.
उद्भिद् XXIII. 19 : 183. 1; XXVI. 8 : 282. 6 : name of an ekāha.

उद्यन्स्तोम XVI. 28 : 274. 1 : XXIII. 12 : 168. 10; XXVI. 20 : 300. 11.
उन्नीयमानस्तुत्त XXV. 22 : 254. 2.
उपकाश XV. 18 : 223. 14, cp. Āp. XV. 18. 13.
उपघात XXVI. 32 : 316. 13 : ओत्तरस्मादुपघातात्। अवास्मा एतद्विरुच्छिष्टमित्यादि (XVIII. 20 : 367. 5) ऐतस्मादेव। तावदपवादः। उपहन्यते प्रहृतः क्रमो येन वैकृतेन स उपघातः।
उपचारतः XI. 4 : 69. 5 : आग्नेय उपचारतः। आदावुपचारणीयः स उपचारो विशिष्यते आग्नेयमेवाध्वर्युरित्यादि; XV. 28 : 232. 4; XVII. 14 : 295. 13 : स्वार्थीकसप्तमि (cp. Pāṇ. V. 3. 7) विहारसमीपचारी भवति दक्षिणो भवतीति यावत् Ms.
उपदोह XXIV. 29 : 214. 5 : अग्निहोत्रार्थं स्याल्यां दुग्ध्वा पुनरित्यत्र दुग्धम्।
उपधान in सुवर्णोपधान XVII. 39 : 317. 4.
उपधानरज्जु XXVI. 5 : 278. 10; XXVI. 10 : 285. 15 : उपधानरज्जुरारम्भे वितानस्य।
उपधि I. 8 : 11. 18 : उपधिः कोणक्षेत्रं मध्यमद्वयपूर्वार्धे क्रमणे संबन्धिक्षेत्रमित्यर्थः Sāy.
उपनिग्रहण XXI. 12 : 90. 13.
उपनिग्राह्यम् absol. XXI. 20 : 206. 1 : उपनिग्राह्योपनिग्राह्य।
उपनिनयन XXI. 6 : 78. 10; XX. 26 : 60. 5; XXI. 12 : 89. 17; XXII. 4 : 123. 5; XXII. 5 : 124. 3; XXII. 16 : 140. 3.
उपनिषद् XVII. 21 : 301. 2.
उपन्युप्तसंभार XVII. 17 : 297. 6.
उपपत्त XVII. 40 : 319. 15; XVII. 41 : 321. 5, equivalent to गोदान?
उपपातक XXVIII. 1 : 344. 13.
उपमोचन XXII. 5 : 123. 14.
उपयमन adj.; fem. ०नी II. 17 : 62. 2; IV. 2 : 109. 11; X. 51 : 53. 2, 14 : उपयम्यते अग्नियोभिः (सद्भिः) आवद्धिन इति। पुरीषं प्रणयनेऽग्नधारणार्थम्।
उपयमनीहार XXV. 2 : 229. 1.
उपयाम subst. masc. XI. 1 : 63. 7; XI. 3 : 67. 4, 8 : उपयामानहतकालान् (?).
उपरिष्टात्स्वाहाकृति XXIV. 36 : 223. 3.
उपरिष्टाज्जुहू XXVI. 4 : 276. 5.
उपर्यधं III. 10 : 79. 18; VII. 6 : 208. 3; VII. 7 : 211. 18; VII. 13 : 220. 9, 10; VIII. 2 : 235. 14; XXV. 17 : 247. 13.

उपलब्धि XXX. 1 : 391. 3.

उपवसथगवि० XXIV. 15 : 199. 9 : गोपितृयज्ञः Veṅk., cp. II. 8

उपव्याहरण II. 1 : 34. 1 : प्रारिप्सितस्य कर्मण आरम्भसमीपे वचनम्।

उपव्युषम् XIV. 30 : 203. 11; XX. 1 : 3. 2 : उषःसमीपे।

उपव्रज्य XXX. 6 : 398. 12 sqq., cp. पत्नीपञ्चव।

उपशल XXIII. 3 : 152. 4 see crit. note.

उपशय adj. ('subsidiary, supplementary') IX. 5 : 272. 4; IX. 15 : 286. 15; XV. 14 : 218. 8; XV. 15 : 219. 16; XV. 23 : 226. 14; 227. 9; XVII. 11 : 292. 2; XVII. 13 : 294. 16; XVII. 14 : 295. 8 : एकादशयूपानां समीपे यः शेते स उपशयः Ms.; XXIII. 14 : 172. 3, 6; XXVI. 24 : 305. 7.

उपसंग्राहम् absol. VI. 13 : 170. 3.

उपसमाधान XXIV. 31 : 216. 14 : ज्वलनम्।

उपसमासम् absol. IX. 8 : 276. 7 : उपसमासमुल्मुकानि। पतितान्युल्मुकानि पुनःपुनः प्रक्षिपन्नः।

उपसमिन्धन (viz. मन्त्रः) XXVII. 11 : 336. 5.

उपस्था subst. fem. VI. 6 : 163. 3 : अतिथीनामुपस्थामेति। अतिथीनामागतानां ब्राह्मणानामुपस्थामुपस्थानमेति। तैः सह संगच्छत इत्यर्थः।

उपस्थान masc. I. 17 : 25. 22 : पुल्लिङ्गनिर्देशाच्छान्दसः। केषांचित्पाठः समानोपस्थानः समानाभिमर्शन इति। अस्मिन् पाठे समान उपस्थानो मन्त्रो यस्य पुरोडाशस्येति। एवं समानाभिमर्शन इति समानप्रत्यक्षन इति च Sāy.

उपस्थावन् XV. 14 : 218. 7; XV. 22 : 226. 10; XVII. 12 : 293. 9; XXVI. 23 : 304. 6; XXVI. 24 : 305. 9, 10 : उपस्थावानौ अग्निष्ठयूपसमीपवर्तिनौ दक्षिणोत्तरौ यूपौ MS.

उपहव VI. 18 : 177. 18 and often : तेषूपहवमिष्ट्वा। सर्वेषामध्वर्वादीनामध्वर्युवुपक्रयस्वेत्यादि कर्मनामधेयेनोपहवमिष्ट्वा।

उपहव्य XVIII. 28 : 376. 3, name of an ekāha; also XVI. 3 : 277. 19? the reading of XXI. 20 : 106. 7 is uncertain.

उपहास्य (?) XVIII. 46 : 402. 5; instead of उपहास्य आस r. perhaps : उपहास्यास; in this case the word is उपहासिन्; the meaning is आर।

उपाꣳशुग्रहणम् absol. to उपाꣳशु ग्रहणति VII. 17 : 228. 12.

उपाꣳशुयाजयोरनुमन्त्रणम् XIV. 10 : 171. 5 (T.S. III. 2. 10: *l*, *m*), see Baudh. VII. 5 : 207. 8 and VII. 6 : 209. 6.

उपाकरण VII. 8 : 213. 1; VIII. 2 : 236. 9; VIII. 11 : 284. 4; XIV. 11 : 172. 17 : designation of the formulas T.S. III. 3. 2. *a*; XIV. 3 : 156. 4 : प्रज्ञातमुपाकरणस्य (क्रिया) प्रजापते-

जायमाना इत्यादि (T.S. III. 1. 4. *a*, *b*) see Baudh. IV. 5 : 115. 5.

उपाकरणीय XIV. 14 : 177. 9; XIV. 15 : 179. 9; XXIII. 6 : 157. 17 : the two ṛks are again T.S. III. 1. 4. *a*. *b*.

उपाञ्जन masc. VI. 24 : 185. 5.

उपाध्याय्यपूर्वय XIII. 20 : 131. 5, 9; XXVI. 5 : 278. 8 : पार्श्वयोरुत्तरयोर्वा रज्ञानि वा नीलानि वा सूचाणि वस्त्रस्य तद्वस्त्रम् ।

उपाधिगमनकाल XIII. 1 : 119. 6 : ०कालाः । उत्पत्तिसमीपकालाः ।

उपोत्तरेद्युः adv. XXVI. 21 : 301. 12.

उपोहन nom. act. to उप-जहति XX. 6 : 17. 6; XX. 7 : 17. 14; XX. 16 : 35. 10; XXV. 31 : 264. 15.

उपासन nom. act. to उपास्ते XIV. 15 : 179. 18 : उपासने बर्हिरुपास्यति पृथिव्याः संश्चः पाहीति, see Baudh. IV. 6 : 117. 16;—XXIV. 14 : 198. 14 : उत्तरतो हिरण्यशल्कमुपास्यतीति, see Baudh. II. 16 : 61. 3.

उपासनवन्त् VIII. 12 : 251 1 : उपासनवन्तः । उपास्यत इत्युपासनं पुरोडाश-खण्डा वक्ष्यमाणाः सामान्येनोच्यन्ते । ते तद्वन्तः ।

उभ् c. प्रति IX 5 : 272. 13 : प्रत्युभति शगलम् । शगलं कर्करमपि (r. वर्क० ?) कटेन घटयति Viv.; वेणुकटेनाच्छादयति । कटादिना शागाग्निं छाद-यति Keś.

उभयतःप्रउग XVII. 28 : 307. 9; XXX. 15 : 408. 1.

उभयतःशुक्र VII. 13 : 220. 14, 17; VIII. 15 : 225. 5,7; XXI. 15 : 96. 6; XXV. 17 : 247. 11.

उभयतोऽतिरात्र XXVI. 12 : 289. 3, 4.

उभयतोऽभिपतन (?) XVIII. 40 : 391. 4, 7.

उभयतो-मद् (-मोद्) VIII. 13 : 252. 7; VIII. 15 : 255. 14; XVII. 4 : 285. 20; XXI. 23 : 112. 6.

उभयनीत XXIII. 16 : 174. 12 : सोमवामी विरक्तश्च (r. अतिरिक्तश्च ?); नीत is apparently part. from नयति ।

उभयपृष्ठ XXV. 22 : 174. 12.

उभाकाश्यस्कवत्त (?) XII. 2 : 87. 3, see crit. note.

उर्वस्थि in उर्वस्थिमात्र XXIV. 25 : 210. 2 (with उ०, not ऊ० as Āp. XVI. 13. 6), see crit. note.

उवस्त (or ऊ० ?) II. 5 : 39. 9; 40. 5, meaning ?

उलूकी IX. 18 : 293. 6.

उलखलवृष्न XXIII. 12 : 269. 1.

उल्मुकप्रथम IV. 6 : 117. 10 : उल्मुकस्तम्भाग्नीध्रमगतः कृत्वा

उष् c. अभि-उष XIV. 26 : 198. 8.
c. परि-उष XX. 31 : 67. 18.
उषसा XXI. 12 : 90. 1, name of the Soma-plant, cp. उशना Sat. Br.
उषपुट XI. 1 : 63. 6.
उष्णाग्र XXVI. 7 : 281. 3 : दर्वी वा उल्मकं वा।
उसण nom. act. to उसयति XXI. 26 : 115. 8.
उसय् XXI. 26 : 115. 8 : उसयेत्। उसशब्देनाभिदध्यात्।

ऊ।

ऊतीकसम्ब IX. 1 : 265. 4, 10; IX. 2 : 267. 6 : पूतीकसम्बं शुष्कादूर्वा वा।
ऊर्ध्वचित् X. 20 : 18. 20; X. 26 : 25. 13 : उच्छ्रिताः शर्करा मन्त्रमुच्चार्य सर्वान्स्पृशति।
ऊर्ध्वाञ्जनम् IX. 11 : 281. 5, cp. अन्तराञ्जनम्।
ऊर्मिकारम् VIII. 9 : 246. 13 : उदन्त्यूर्मिकारमविषिञ्चन्। ऊर्मिर्यथा संभवति न सिच्यते च सोमो वह्निस्थाद्दन्ति।
ऊह् c. अभि-निः XV. 19 : 224. 2.
c. अनु-वि X. 20 : 19. 2, 4; X. 26 : 25. 15; XIX. 2 : 417. 2, 4 : अनुव्यूहति। संभारान् शर्करास्थानेषु प्रकीर्य समं करोति।
c. प्रति-वि XXVI. 15 : 293. 3 : प्रतिव्यूहामः। प्रतिव्यूढं प्रत्यङ्गं विभागं करिष्यामः।

ऋ।

ऋजीष VII. 6 : 208. 10 : ऋजीषं किट्टिसम्।
ऋतपेय XVIII. 32 : 381. 14.
ऋतायु III. 14 : 84. 14 : ऋतायुवः अविनष्टं यज्ञमिच्छन्तः।
ऋतुदोहा XV. 13 : 217. 17, 19, 20; XV. 20 : 224. 16.
ऋतुदेवत XXV. 21 : 253. 5.
ऋतुपर्यायम् adv XV. 38 : 244. 2.
ऋतुपशु XV. 38 : 244. 2; XXVI. 11 : 288. 12.
ऋतुव्यतिक्रम XXVIII. 1 : 344. 12; XXVIII. 2 : 347. 13.
ऋतुसव XVIII. 4 : 346. 13.
ऋतेयद् XXIII. 15 : 173. 9.
ऋतेस्वाहाकार XX. 5 : 15. 4; XXIII. 15 : 173. 8.

ऋद्विपुनराधेय (thus to be read) III. 3 : 71. 11 : ऋद्ध्यर्थम्। ऋणोतीति वाक्यशेषात्।

ऋषभ X. 5 : 6. 2; X. 6 : 6. 8 sqq. and often in praśna X; XXII. 2 : 119. 5; XXII. 7 : 127. 3; XXX. 6 : 399. 4, a kind of iṣṭakā : ऋषभेष्टकाः उक्तप्रकारा उपरि ऋषभाकारं कृत्वा।

ऋषिनामधेय (?) XXIV. 38 : 224. 16.

ए।

एकगण XXVI. 32 : 317. 10.

एकचर XIV. 3 : 156. 4 : एकचरं निरूढे।

एकचरु XX. 8 : 18. 13.

एकचितीक XXII. 4 : 122. 4; XXX. 7 : 400. 11.

एकचिक XVIII. 34 : 384. 10, 12, name of an ekāha.

एकनाराशंस XXV. 22 : 254. 1.

एकयाजिन् XIV. 4 : 158. 2 : इति त्वेकाहयाजिनः (thus or इतीत्वा एकाहयाजिन is to be read, cp. XIV. 26 : 198. 11)। एतदेकाहसंसवे।

एकरात्रीरे XVIII. 1 : 343. 7.

एकवृत XVI. 1 : 245. 8.

एकविंशतिगर्भ XXVI. 16 : 295. 10.

एकवेदस् adj. XVIII. 33 : 383. 6, cp. त्रिवेदस्।

एकसर VI. 10 : 166. 15; X. 12 : 12. 1 : एकगुण।

एकस्तक IX. 18 : 292. 15 : एकस्तकः एकचरः स्वगात्रः।

एकस्फ adj. IV. 2 : 110. 13; X. 51 : 58. 15 (एकस्फ्या लेखा)।

एकादशिनी XVII. 11 : 292. 1; XXX. 4 : 395. 16.

एकापसाव XV. 2 : 206. 4.

एकाष्टका XIV. 13 : 176. 5, 7; XVI. 13 : 260. 6, 8 : माघकृष्णाष्टमी।

एकाहयाजिन् XIV. 26 : 198. 11, see also एकयाजिन्।

एतत्प्रभृति adj. XXIV. 38 : 224. 15.

एतदग्नि adj. XXIII. 7 : 159. 6.

एतदनुष्ठ adj. XXIV. 10 : 193. 16 : एतद्ब्राह्मण, cp. अनुष्ठा।

एतदनुदिष्ट VI. 18 : 165. 5 : आदौ यां प्रत्यनुदिष्टा एतदेवानुदिष्टमस्याः सा एतदनुदिष्टा। स एवानुदेशः। न भूयोऽनुदेष्टव्येत्यर्थः।

एतदवभृथ adj. XIV. 27 : 199. 16.

एतन्नामधेय adj. XXIV. 27 : 212. 5.

एरकोपबर्हणे dvandva dual, II. 8 : 45. 9; III. 10 : 79. 12, 14.

ऐ।

ऐकादशिनपशु adj. XXIII. 11 : 167. 6.
ऐकाहिक XXII. 3 : 120. 2 : ऐकाहिकस्त्वेवाग्निः नाहौनसत्त्रेषु Ms.
ऐन्द्राग्नपशु adj. XXIII. 11 : 166. 10.

ओ।

ओकारान्त XXV. 9 : 237. 6.
ओदनसव XVIII. 8 : 349. 15.
ओष्ठ XXX. 18 : 411. 4, a certain kind of iṣṭakā in the droṇacit.

औ।

औदुम्बर XII, 13. 104. 8; XII. 14 : 106. 7 : नाहं नासेन प्रच्छन्नं वा।
औद्गहण VI. 4 : 160. 3; X. 13 : 12. 15; XXI. 8 : 84. 9; XXIV. 33 : 220. 7, the offering with the formula T.S. I. 2. 2. c.
औपमन्यवीय XXVI. 21 : 301. 7.
औपयजिक IV. 11 : 126. 14 : उपयट्प्रयाजनो ऽग्निः।
औपशद् XVIII. 45 : 400. 10 sqq., name of an ekāha.
औपशय VII. 12 : 219. 8, 21; VII. 18 : 230. 13; VII. 19 : 231. 17; VII. 20 : 233. 1; VIII. 4 : 238. 13; VIII. 8 : 245. 3; VIII. 9 : 246. 1; XXV. 13 : 243. 1.
औपासन XXI. 22 : 110. 15 sqq., XXIV. 8 : 191. 12, cp. Journ. of the German Or. Soc. LVIII, 508.
औरभ्राजिन XXVI. 32 : 319. 2.
और्म्य XII. 8 : 97. 8 : ऊर्मिभ्यो गृहीताः।
औश्वनस XVIII. 47 : 403. 12; XVIII. 47 : 405. 3.

क।

कदाचित् XVII. 28 : 307. 1; XXX. 12 : 406. 5.
कट् XXIII. 7 : 159. 12, replaces the vaṣaṭ at certain abhicāra offerings.
कठिन XVII. 31 : 310. 9 : कटिके (sic) समानापन्नानाम्।

कण्डूलम XVI. 24 : 270. 6 ; XXVI. 18 : 298. 2, equivalent, apparently, to उपध्वस्त of Āp. XXII. 15. 8.

कदर्थ्य XVII. 45 : 326. 8.

कडु XXIV. 38 : 225. 2, cp. T.S. II. 1. 4. 2.

कनीयसानुकृष्य XVIII. 26 : 374. 4.

कपाल XXIV. 13 : 198. 2 : यः कपालान्युपदधन्ति। यः कपालान्युपदत्य संपदं ददाति Veṅk. ; दारिद्र्यं विन्द्यात् Viv.

कमण्डलुगत XX. 4 : 11. 10.

कयाशुभीय XIV. 4 : 158. 2, cp. T.S. VII. 5. 5. 2.

करण I. 11 : 15. 7 ; VI. 23 : 182. 15 and often : करणं जपतोमां नराः शृणुतेति करणमन्त्रो ऽदृष्टार्थो जपतीति वचनात्।

करणीय IX. 1 : 265. 3 ; X. 1 : 1. 2 : मदं करणीयाम् करणयोग्याम्।

कर्करीका XVI. 20 : 266. 10 ; XVI. 21 : 267. 9 ; 268. 3 ; XXVI. 17 : 297. 1, 3

कर्कश subst. masc. II. 5 : 40. 3, meaning ?

कर्ण in प्राचीनकर्ण VI. 25 : 186. 6 ; VI. 27 : 189. 3, 11 : प्राक्पश्चिमविशाखाः।

कर्माभिमुख्येनावर्तनशीलम् XXIV. 6 : 189. 12, 13 : कर्म प्रत्याभिमुख्येनावर्तनशीलम् Viv., कर्माभिमुख्येनावर्तनशीलम्। कर्मभेदनिबन्धनादृत्तिमदिति यावत् Veṅk.

कल्प XI. 11 : 80. 5 : कल्पैः। कल्पशब्दवद्विर्मन्त्रैः (T.S. I. 7. 9. d.).

कश्यप V. 11 : 143. 19., etc. : शयनस्योपरि विस्तारिका Keś.

कस् c. परि caus. XIV. 21 : 190. 4, see crit. note.

काकपिञ्जक IX. 18 : 293. 4 : भृङ्गः।

काजव II. 11 : 52. 12, see crit. note.

कानाम्नयज्ञ XXIV. 11 : 194. 6 ; XXVI. 33 : 320. 1.

कार subst. masc. XXIII. 12 : 169. 1 : क्रियन्त इति कारा: कर्तव्याः संस्काराः प्रक्षालनादयः।

कारुविज्ञ XV. 3 : 206. 15 ; XVIII. 18 : 364. 10 ; कारुविज्ञाः are probably 'the manufacturers and the vaiśyas,' or 'the vaiśyas, who are manufacturers.'

काल II. 13 : 55. 15 ; IV. 1 : 108. 10, and often. This word, equivalent to स्नानम्, occurs at least 34 times in our text.

कालायसकृत् XV. 15 : 219. 6.

काश्य XX. 1 : 5. 2, 4, 8.

काष्ठागमन XXII. 14 : 137. 20.

किंकरावसान XVIII. 24 : 372. 3. If Whitney is right in render-

ing AV. VIII. 8. 22 किंकरा by 'the attendants,' the reading किंकरायतना might, after all, be better.

किंकर्मन् XXVI. 14 : 292. 1.

किंगत XXIV. 12 : 195. 13 : किंगते किंप्रकारे Viv. ; किंप्राप्ते कौटग्रधर्मसंहिते ब्राह्मणे Veṅk.

किंदक्षिण XXIV. 29 : 214. 4 ; XXVI. 20 : 300. 4.

किंदर्शपूर्णमास XXV. 16 : 246. 17.

किंदेवत्य XXIV. 36 : 222. 12 and often in the Dvaidha and Karmānta.

किमग्निहोत्र XXV. 16 : 246. 14.

किमनुष्य XXIV. 10 : 293. 13 : किंब्राह्मण, cp. अनुष्या ।

किमभिधारित XXIV. 27 : 212. 7.

किमुपक्रममाण XXV. 6 : 234. 5, 13 ; 235. 2 : किमारभ्यमाणः ।

किमुपज्ञ XXIV. 2 : 186. 3 : किमुपज्ञः । उपज्ञा आज्ञानम् । प्रथमोपक्रम इति पर्यवसितो ऽर्थः । का उपज्ञा यस्य किमुपज्ञः । किमुपक्रमः किमारभ्य इति यावत् । किं प्राथमिकमङ्गमिति प्राञ्चार्थः Veṅk. : किमुपज्ञः किमारभ्यो यज्ञः Viv. ; cp. अदोपज्ञ ।

किमौपसद XXV. 16 : 246. 14.

किंपूत XXIV. 25 : 210. 6.

किंप्रसुत XXV. 16 : 246. 14.

किंप्रोक्षित XXIV. 25 : 210. 10.

कीट XXVI. 7 : 281. 16 (कीटापपन्न XIV. 9 : 167. 8), probably 'ant.'

कुण्डपाचिनामयन XVIII. 20 : 299. 10 ; XXVI. 25 : 306. 10.

कुमारय् XVIII. 46 : 402. 8 : कुमारयां चक्रे, known hitherto only from Dhātupāṭha X. 331 (ed. Böhtl.) : क्रीडायाम् ।

कुम्भ VI. 1 : 156. 6 ; VI. 4 : 160. 8 ; VI. 5 : 161. 2 ; XXV. 4 : 232. 1 (and see the next word) : वंशविदलं आलस्य नेमिभूतम् ।

कुम्भकुरीर VI. 5 : 161. 2 ; XV. 15 : 219. 17, cp. Āp. X. 9. 5, 7. and infra कुरीर ।

कुम्भतः IV. 9 : 123. 13 ; XX. 30 : 65. 8 ; XXV. 32 : 266. 8 ; 267. 3, 9 : मांसतः मांसबहुप्रदेशेन Viv. ; स्थूलप्रदेशेन Keś.

कुम्बा (?) XVIII. 24 : 372. 7.

कुम्भमिश्र XXI. 24 : 113. 12.

कुम्भी X. 28 : 27. 6 : अस्थनाः कुम्भाः मस्थनाः कुम्भाः Ms.

कुम्भेष्टका X. 27 : 26. 3 ; XXII. 6 : 125. 11.

कुरीर VI. 1 : 156. 6 ; VI. 4 : 160. 9 ; XXV. 4 : 232. 1 : जालम् ।
see also कुम्भकुरीर ।
कुरुविन्द XXIV. 5 : 189. 6.
कुलत्थ XXIV. 5 : 189. 4.
कुलायिनी IX. 17 : 292. 4, 5, name of a certain iṣṭakā.
कुलीरसुधिर XXIV. 14 : 198. 10.
कुष् c. उत् X. 10 : 9. 13 : उत्कुष्य प्रताप्य रोमाणि दग्ध्वा ।
c. अभि-उत् (?) X. 10 : 10. 1.
कुह्व XXIV. 20 : 205. 2 ; XXIV. 29 : 214. 17 : उत्तरामावास्या ।
कूवर XII. 12 : 103. 8 ; XII. 13 : 105. 16 ; XVIII. 24 : 372. 2.
कूर्मचित् XVII. 30 : 309. 6 ; XXX. 20 : 412. 7.
कूर्मष्ठचन् X. 50 : 52. 13, 14 : कूर्मष्ठचनम् । शुक्लविन्दुचितं कूर्ममदभ्रवर्णम् (viz. वक्ष्यमाणप्रोक्षणेन).
कूष्माण्ड II. 11 : 52. 12.
कृ (करोति) c. प्रति-वि XXIII. 18 : 178. 16 : प्रतिविदध्युः ।
कृतानुकर XXV. 2 : 229. 9.
कृत्तिकाः XXV. 5 : 233. 3 ; XXV. 30 : 264. 1.
कृष् c. नि XXIV. 23 : 208. 3 see crit. note.
कृष्णतूष XII. 1 : 85. 12 ; 86. 3 ; XIII. 37 : 145. 12 ; XXVI. 1 : 271. 5 : कृष्णदभम् ।
कृष्णबलच VI. 10 : 166. 9 ; VI. 14 : 170. 13 ; XVIII. 24 : 371. 9 : कृष्णा च बलची च कृष्णबलच्यौ ।
कृष्णमधु XXVI. 6 : 280. 4.
कृष्णल XI. 1 : 63. 3 ; XI. 9 : 79. 9, 18 ; XIII. 23 and 24 passim : कृष्णलानि गुञ्जप्रमाणानि Viv. ; कृष्णलप्रमाणानि Keś. and elsewhere the same author : कृष्णलम् कृष्णलपरिमाणं सुवर्णशकलम् ।
कॄ c. अनु-प्र IV 2 : 109. 22., cp. also अनुप्रकारम् ।
c. सम्-प्र XV. 19 : 224. 1 ; XXV. 2 : 230. 2.
केशवपनीय XII. 20 : 117. 1, 12 ; XXVI. 2 : 273. 4, 8 ; XXVI. 3 : 274. 15 ; 275. 5.
कोलोष्ट (?) XXVI. 17 : 297. 2.
कोशमित्र XIV. 14 : 179. 4 : कोशादिकम् । हिरण्योष्णीषवासांसि ।
कोष्ठ XX. 6 : 15. 17 : कुम्भूलः Viv. ; व्रीह्याश्रयः शकटः Sāy.
कौण्डपायिनी (plur.) XXIV. 4 : 188. 2 : कुण्डपायिनामयनम् ।
कौण्डपायिनीय XXIII. 14 : 173. 3.
कौण्डपायिन्य neutr. XXI. 1 : 69. 11.

क्रतुकरण XXI. 17 : 100. 9 ; XXII. 11 : 134. 7 ; XXII. 13 : 136. 10 ; XXIV. 4 : 188. 5 : अग्निष्टोमस्य क्रतुकरणं यत्तदत्यग्निष्टोमस्य यमग्र इति (T.S. I. 3. 13. 2.) जुहोति। — XXVI. 22 : 302. 7, 11.

क्रतुयोग XXVI. 33 : 321 4.

क्रम् c. अभि-अव X. 28 : 26. 14 : दक्षिणमꣳसमभ्यवक्रामन्तम्। दक्षिणमंसं दक्षिणपूर्वकोणादवतरन्तम्।

c. सम्-उत् IV. 7 : 120. 13 ; XV. 31 : 236. 11.

c. वि-परि (' to change places ') V. 13 : 147. 3 and elsewhere.

c. वि VIII. 16 : 257. 11 : विक्रम्य विगतौ पादौ कृत्वाग्रतः प्रस्थस्य।

क्रीड् c. निस् caus. VIII. 1 : 234. 14 : निष्क्रीडयन्ति। पाषाणानुत्क्षिप्य नीचैः पतनो ग्रहीत्वा क्रीडयन्त इवाभिषुण्वन्ति।

क्रूर XIV. 18 : 184. 3 : यद्वाचः क्रूरं तेन वषट्करोति। खाहाकारस्थाने खट् फट् इत्यादीनि तिसृष्वेकैकमन्त्रासु (sic.) चतसृषूक्तक्रमेण जुहोति वा सर्वासु कडिति वा।

क्रूरापचनन XX. 2 : 7. 7.

क्रदथु II. 5 : 39. 11, meaning ?

क्रथनेष्टका XXIX. 6 : 377. 10.

क्षा c. अव XIII. 7 : 124. 5 ; XIV. 28 : 200. 15, 16 ; XIV. 19 : 186. 10 : अवक्षाणानि उल्मुकानि।

क्षामकाष II. 14 : 56. 14 ; V. 10 : 142. 5, 9 ; XXI. 25 : 114. 7.

क्षिप् c. सम्-अव XXII. 14 : 137. 19, with obj. अश्वान्, ' to lay the whip upon.'

क्षिप्रसꣳस्कार XVII. 9 : 173. 17 ; XXIV. 9 : 192. 11.

क्षुद् c. परि V. 11 : 144. 11 ; XIII. 25 : 136. 2 ;—c. सम्-अव caus. समवक्षुदां चकार XVIII. 41 : 393. 1.

क्षुद्रपद VI. 22 : 182. 5, 6 ; XXX. 1 : 389. 3, name of a measure.

क्षुल्लकवैश्वदेव XXV. 21 : 253. 13 (cp. Pāṇ. VI. 2. 39).

ख।

खन् c. अति XXIV. 24 : 209. 11.

खनि XXII. 1 : 117. 10 : यस्मिन् लोके ग्रहं ग्रहाति, cp. Āp. II. 2. 5.

खलेवाली XXVI. 32 : 317. 11; 318. 1.

खारी IX. 4 : 269. 14 ; 270 17 ; X. 7 : 7. 5 ; X. 8 : 8. 3 : खारीम् वेत्रविशेषतां विगोलिकां वा।

खारीविवध XVI. 30 : 276. 13.

खारीविवधिम् XVI. 30 : 276. 7.
खारीहोम XV. 20 : 225. 4.
खुर adj., fem. खुरी XVIII. 24 : 371. 13, cp. perhaps खुर in gaṇa bahvādi.
ख्या c. सम्-वि-आ XIV. 11 : 173. 2.

ग ।

गधा XIII. 37 : 146. 17.
गन्धर्वयजुस् IX. 16 : 289. 18.
गन्धर्वाऽति X. 50 : 52. 5.
गम् c. उप-अधि II. 16 : 59. 4, 16, 22 ; VI. 6 : 163. 4 ; VI. 9 : 165. 13, 15 ; IX. 18 : 293. 10.
c. वि-अप II. 9 : 48. 11 : पृथक् कुर्वन्ति । व्यपगमनं व्यवच्छेदः ।
c. अभि caus. XIII. 28 : 138. 12 (T.S. II. 3. 6. 2) ; XIII. 42 : 149. 13 (T.S. II. 4. 11. 5) : सर्वेषामभिगमयन्नवद्यति । एकैकमवदानं युगपद्यथा चषाणां गृहीतं भवति तथावद्यति ।
c. सम्-आ desid. XVIII. 40 : 390. 16.
c. परि desid. XVI. 29 : 275. 5.
गम्भिष्ठ X. 56 : 59. 4 : अपां..गम्भिष्ठम् । गम्भीरे ह्रदे ।
गर्गविराच XVI. 27 : 273. 11 ; XXVI. 18 : 298. 5.
गव्यूति XVIII. 20 : 367. 7 : the half of a yojana : two krośas.
गामुक XVIII. 15 : 360. 8 : अन्नं..गामुकः । विनाऽगमनशीलः ।
गार्हपत्यचिति XXX. 7 : 400. 3.
गुप् c. नि XXI. 13 : 93. 1 : निगुप्तम् सुरचितम् ।
गुल्मशत XI. 2 : 66. 5 ; XI. 3 : 67. 1 : गुल्मशतान् संचितान् ।
गृ c. अभि-प्रति XIV. 10 : 170. 6, 8 (TS. III. 2. 9. 5) : यदभिप्रतिगृणीयात् अनागत एवासंप्राप्तोपरिप्रतिगृणीयात् ।
गैरेय XV. 16 : 220. 13, 'living on the mountains.'
गोदक्षिण XIII. 1 : 120. 5 ; XXIV. 29 : 214. 13.
गोदोहन adj. IX. 5 : 270. 21 ; 271. 12 ; 272. 9 ; IX. 13 : 284. 4 : स्थूणा गोदोहनी । गौर्दुह्यते यस्यां वडा सा गोदोहनी ।
गोधूमकलापी XI. 1 : 63. 5 ; XI. 2 : 65. 5 : °पीम् । उभयतःश्रोकां समायनाल्लाम् ।
गोन्यास XXII. 17 : 141. 12, see crit. note.
गोवलदग्रराच XXIII. 13 : 170. 4.

गोभाजग्रस् II. 11 : 52. 5 : गोभाजग्र इति गां भजन्त इति गोभाजाः। प्रत्येकमिति वीप्सार्थे स्वार्थे वा। ग्रस अस्य यजमानस्य गोदातार इत्येके। Many other attempts to explain this expression follow.

गोयच्छ XII. 15 : 108. 16 : गोध्यक्षः।

गोसव XVIII. 7 : 349. 1.

ग्रह् X. 20 : 18. 11 and often : आत्मन्यग्निं गृह्णीते। आत्मीयमग्निमात्मन्येव शरीरे गृह्णीते धारयति। धारयामीत्यवधार्यं मन्त्रम् (viz. T.S. v. 7. 9. *a*, *b*) उच्चारयति।

c. अव XI. 7 : 76. 6 : सव्यानवगृह्य दक्षिणैरनुपरिवर्तयाध्वै। सव्यान्दोहो युक्तान्वारयित्वा दक्षिणैः पर्यावर्तते (sic) एकं चक्रमन्तः (var. चक्रमन्तः) कृत्वा अपरेण बर्हिः पर्यावर्तध्वम्। But to सव्यान् (and दक्षिणैः) we must rather supply अभीगून्, cp. Lāṭy. II. 8. 12, Drāhy. IV. 5. 12, 13.

c. वि-अव XXIII. 3 : 152. 8, 10 : विभज्य गृह्णीतानि।

c. नि VI. 18 : 177. 12 : विच्छिद्य मन्त्रेण ध्रुवाया गृह्णाति।

c. उप-नि VI. 25 : 186. 11; VI. 27 : 190. 3 : द्वार्वाहौ कुशद्वयमुपनिगृह्य। तस्या मूलतः कुशमुष्टिं सह स्रुण्या गृह्णाति। X. 5 : 5. 6 : उपनिगृह्णाति। चिक्रयतीत्यर्थः Ms.; II. 15 : 57. 20 : उरसि श्लेषयति।

c. अति-प्र XV. 8 : 213. 1; XV. 9 : 214. 4.

c. उप-प्र VII. 15 : 224. 6.

ग्रामणीसव XVIII. 4 : 346. 13.

ग्रामन्याय XXIV. 1 : 185. 14 : ग्रामन्यायम् स्मार्तन्यायमिति यावत् स्मार्तप्रमाणविनियोज्यं चेत आचामेदित्यादि Veṅk.

ग्रामयोनि XX. 1 : 3. 9; XXIII. 4 : 154. 15; XXIII. 19 : 181. 13.

ग्रामाग्नि XX. 17 : 37. 13; XXI. 3 : 74. 13; XXI. 5 : 77. 16; XXII. 2 : 119. 7; XXII. 16 : 139. 18 : लौकिकाग्निः Ms.

ग्राम्यवादिन् XIII. 21 : 132. 8 : अन्ने आस्य (sic) वचनंस्थायी (sic) भवति प्रधान इत्यर्थः।

ग्राम्यलोक XXI. 21 : 107. 9.

ग्रावोवाय्य dvandva neutr. VI. 30 : 195. 14; XXI. 24 : 113. 14; XXV. 12 : 241. 5, 6; XXV. 14 : 244. 6; XXV. 15 : 245. 11; XXVI. 13 : 290. 13; XXVI. 18 : 298. 8; XXVI. 19 : 299. 8; XXVI. 25 : 307. 2; XXVI. 27 : 310. 9.

ग्रीवातः XX. 7 : 18. 4.

घृमुष्टि IX. 13 : 283. 16; IX. 16 : 289. 2; X. 50 : 51. 15 : घृमुष्टिः समग्रा दर्भमुष्टिः Viv.; मूलाग्रो दर्भमुष्टिः। मूलाग्रसमो मुष्टिर्वा। समग्रो मूलतः छिन्नः Keś.; स्थूला दर्भमुष्टिः। उकारलोपश्छान्दसः Ms.

घ।

घर्मदुघा IX. 5 : 271. 5 (घर्मदुघे dual) ; IX. 5 : 272. 11 ; IX. 8 : 277. 7 (घर्मदुघः gen.) ; IX. 9 : 277. 4 and elsewhere (घर्मदुघम् accus.).
घर्मष्टका IX. 17 : 292. 4.
घर्मोच्छिष्ट XVI. 2 : 246. 14.
घातय् c. परि XVIII. 2 : 366. 9.
घास XXII. 8 : 127. 13.
घासोत्त XXI. 2 : 72. 13.
घृतपिण्ड XXII. 8 : 128. 16.
घृतेष्टका X. 45 : 43. 21 ; XXII. 8 : 128. 14.
घ्रा c. अव inf. अवघ्रातोः XV. 27 : 231. 1.

च।

चक्ष् c. आ with instr. XVIII. 42 : 393. 10, 'to call after.'
चतुरुत्तर XXIV. 5 : 189. 3, 10 : चत्वार्येतराण्युत्तराण्यधिकानि येषां तानि चतुरुत्तराणि।
चतुरुत्तरीय XXVI. 10 : 286. 13 ; XXVI. 33 : 319. 11.
चतुरुदय XXVI. 16 : 295. 9.
चतुरपस्राव XII. 14 : 107. 7 : चतुरपस्रावम्। चतुष्प्रनाडीकमुभयतो द्वे। चतुस्रमण्डपमित्यन्ये।
चतुरवत्तिन् XX. 5 : 15. 12.
चतुर्धाकरण XXIV. 28 : 213. 13 ; XXIV. 29 : 214. 9.
चतुश्चक्र XVII. 53 : 333. 3 ; 54 : 333. 17 ; XXIII. 17 : 177. 15 : a kāmya darśapūrṇamāsa.
चतुष्टय XXIV. 1 : 185. 16 : चतुष्टयेन। चतुरवयवेन समुदायेन। चतुर्धा मन्त्रा वर्तन्त इत्यर्थः Viv. ; चतुर्भिः प्रकारैर्मन्त्रा वर्तन्ते कर्मस्वपयुज्यन्त इत्यर्थः Veṅk.
चतुष्पथ V. 16 : 151. 12 ; XXIV. 8 : 191. 8.
चतुष्पात् XII. 7 : 96. 5 ; XII. 16 : 110. 3 : चतुष्पात्त्वेवम् पदानि चत्वारि निवर्तनानि (cp. BR. s.v. निवर्तन i.) चत्वारि।
चर् c. वि-अति absol. XXV. 1 : 228. 5.
c. प्रति XVII. 15 : 296. 9 ; XVII. 16 : 296. 12, 15. 18 : वषायाः प्रतिचरति। वषाप्रचारस्थाने आज्येन प्रचरतीत्यर्थः Ms.

चरम adj. I. 7 : 11. 2.
चरमुख XX. 8 : 19. 4; XX. 22 : 48. 7 : चरप्रथमः।
चल् c. अनु-प्र caus. IX. 28 : 293. 14.
चषालहोमीय X. 50 : 51. 18 : चषालहोमीयम्। लोहवद्वत्वान्मुखं चषालवद्भवतीति चषालमुच्यते। मुखहोमार्थमित्यर्थः Viv.; चषालहोमीयं रथमुखहोमार्थं रथचषालवल्लोहवद्धं रथायं चषालशब्देनोच्यते। तच क्रियमाणा होमाश्चषालहोमाः। तदर्थो रथश्चषालहोमीयः Ms. (cp. X. 54 : 57. 2).
चातुष्प्राश्य XX. 6 : 15. 16 : चातुष्प्राश्याच्चतुष्प्राश्यनार्थं गच्छत इति दण्डाया आरभ्य।
चालालसारिन् XXV. 5 : 233. 1.
चार्मपक्ष adj., fem. °क्षी XII. 16 : 111. 6, 7; XVIII. 16 : 361. 4; XVIII. 19 : 365. 7; the Viv. (corrupt!) : चार्मपक्षीवाच्यदमेध्यमैं।
चि c. वि VI. 2 : 157. 20 : विचितम्। अध्वर्युणा खण्डशो विभक्तम्।
चितिकृत्नि X. 36 : 34. 10; X. 38 : 36. 18; X. 40 : 39. 7; XVII. 17 : 297. 11; XIX. 4 : 421. 4, 5; XXX. 7 : 400. 17.
चितिप्रणयनीय XXIV. 18 : 203. 5 : चित्यां चयननिष्पन्नस्यखिलविग्रहे अग्निः प्रणीयते अनेनेति व्युत्पत्त्या चितिप्रणयनीयशब्देनाप्रतिरथमुच्यते Venk.; प्रणयनीयचितौ प्रणीयते अग्निर्येनाप्रतिरथः Viv.
चिचिय II. 12 : 53. 7; II. 6 : 42. 11; XXIV. 14 : 198. 11 : चिचियस्य ग्रामादेश्चिक्कभूतस्य चयत्यस्य।
चुबुक VI. 25 : 185. 13; 186. 2; VII. 8 : 214. 4; VIII. 2 : 236. 19; VIII. 11 : 248. 14 : चुबुके तुण्डे।
चूर्णकृत XVII. 31 : 309. 13, cp. 311. 1. माषचूर्णम्।
च्यु c. प्र caus. IV. 8 : 121. 10.

छ।

छद् c. सम्-प्र II. 7 : 44. 1; II. 13 : 54. 15 and often.
छन्दश्चित् XVII. 28 : 306. 8, 9; XXVI. 28 : 311. 5; XXX. 7 : 400. 17.
छन्दोग XVI. 28 : 274. 2, 7; 275. 4; XVIII. 15 : 359. 16.
छन्दोगतः XIV. 4 : 157. 15; 158. 1 : अथ छन्दोगतः। उद्गात्सकाशाद्विशेषः।
छन्दोगवक्तृच XIV. 26 : 197. 11; XXIII. 8 : 161. 6, 8; XXIII 11 : 165. 15; XXIII. 18 : 178. 16.
छन्दोगवक्तृचतः XVI. 10 : 257. 7.

छन्दोगब्राह्मण II. 2 : 35. 20, cp. Ṣaḍviṃśabrāhmaṇa II. 10. 22–24 ed. Eelsingh ; XXIII. 5 : 156. 20, see crit. note.
छिद् c. प्र II. 9 : 48. 6 : प्रच्छिनत्ति पृथक् करोति ।

ज ।

जघन्यवाण (?) XVIII. 20 : 366. 8.
जघन्याचर् XVIII. 20 : 366. 11.
जघन्योदक XVI. 29 : 275. 11 ; XVI. 30 : 276. 8 ; Āp. XXII. 12 5 has उपमज्जने ।
जनकसन्नराज XXIII. 13 : 169. 13.
जन्य XII. 9 : 99. 8 शूद्रः ।
जरत्कद्रथ XVIII. 25 : 373. 4, 7, cp. कद्रथ Kaus. br. I. 5.
जरत्कोशविल V. 16 : 151. 7 : जीर्णसमुद्गे ।
जरत्पूर्वा XV. 1 : 205. 2 ; XV. 5 : 208. 19 ; XXVI. 10 : 285. 14 : 'an old pūrvā,' with pūrvā corresponds पेरम् of Āp. XX. 3. 9.
जरत्पूर्वीय XVIII. 25 : 373. 5, 7.
जल्पा subst. fem. II. 5 : 40. 11.
जिघ्र see निघ्र ।
ज्ञा c. अनु caus. XXIV. 12 : 195. 10 with obj. ऋणानि सान्त्वनादिना उत्तमार्णानुज्ञां लभेतेत्यर्थः Veṅk.
c. अप XXIII. 14 : 173. 1 : अपजानीयात् क्षीणः (sic.) ; the meaning probably is : 'to have a bad meaning about something.'
c. प्र desid. XXIV. 6 : 189. 16.
c. वि desid. med. XIV. 13 : 176. 6 ; XVI. 13 : 260. 4, 8.
c. सम् desid. med. XIII. 20 : 131. 14.
ज्येष्ठवन्धु XIV. 18 : 184. 13 ; XVIII. 14 : 359. 5 : ज्येष्ठो बन्धुषु ज्येष्ठबन्धुः । समासो मयूरव्यंसकादिषु (Pāṇ II. 1. 72 and the corresponding gaṇa) द्रष्टव्यः ।
ज्येष्ठानामग्निष्टोम XVIII. 26 : 374. 3.
ज्योतिरतिरात्र XVII. 61 : 340. 17.
ज्योतिरयन XVII. 59 : 339. 3.
ज्योतिषामयन XXVIII. 4 : 352. 8.
ज्योतिष्मती (viz. दृष्टिः) XXVII. 11 : 336. 5.

त ।

तच् c. अव XXIV. 35 : 221. 16.

तञ् c. सम्-आ XII. 5 : 91. 7. 15 ; 92. 10. ; XXIII. 9 : 163. 12.

तज्जातीय XVIII. 11 : 355. 16 ; XXIV. 35 : 222. 1 ; XXVIII. 6 : 354. 13, 15.

तत्प्रत्याच्छेद्य adj. XIV. 19 : 186. 4 : तत्प्रत्याच्छेद्यां पर्णमय्याऽ सुचि। तन्नाचप्रयोजनायाम् (तमाच॰ or तर्माच॰ my two copies of Viv.). The same expression occurs Pi. Sū. I. 8 : 13. 1 : तत्प्रत्याच्छेद्येन पर्णमयेन स्रुवेण (so I now read with the best MSS.). Perhaps we ought to divide : तत्प्रति (' expressly for this purpose ') आच्छेद्येन (' to be manufactured '), but then in the aupānuvākya-passage we expect ॰च्छेदायाम् instead of ॰च्छेद्याम्।

तदभिद्दार see यदभिद्दार।

तदग्रन adj. XVIII. 44 : 397. 1.

तद्दखात XVII. 39 : 318. 9, see crit. note.

तनुपुरीष X. 21 : 19. 14 ; X. 37 : 35.1 ; X. 46 : 45. 15 ; XIX. 4 : 421. 9 ; XXX. 21 : 414. 9 : मृदु पुरीषम्। यथा इष्टकासन्धिर्न दृश्यते। ' loose soil.'

तनू II. 18 : 62. 2 ; तन्वः the formulas designated by the following ; घोरास्तन्वः ib. : 64. 9 ; synonymous to तनूदवोऽषि XX. 19 : 41. 12.

तनूदविस् II. 7 : 44. 13.

तन्त्रधर XXI. 1 : 70. 12 ; XXII. 12 : 135. 3.

तन्वन्न I. 9 : 13. 1 : तनुरन्नो यस्य स तन्वन्नः।

तन्त्रस्थान XXIV. 3 : 187. 2 : तन्त्रस्थानं भजन्ते। तन्त्रतं यौगपद्यं प्रतिपद्यन्ते Viv. ; तन्त्रपदं भजन्ते। तन्त्रतं गच्छन्तीति यावत् Veṅk.

॰तपन fem. ॰नी (सान्नाय्यतपन्यौ स्थाल्यौ) I. 3 : 4. 4, 8.

तपस्वितामयन XVII. 23 : 302. 8.

तयादेवन subst. neutr. III. 6 : 74. 14, 19 ; X. 21 : 19. 11. and often : the murmuring of the formula : तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवः सीद।

तरी subst., plur. तर्यः XVII. 31 : 310. 7, 10 : सक्तुतण्डुलाः : the word seems to be a byform to स्तरी ' dryed out ' (sterilis),

cp. धेनुष्टरी Maitr. S. II. 5. 4 : 52. 11, Kāṭh. XIII. 6 : 187. 17 ; तर्यमेवैषाऽ वाचं करोति Maitr. S. l. c. 13, मरीकरोति Kāṭh. l. c. 20.

तल्परूप XXVI. 33 : 319. 5 : खट्वा मञ्चम् ।

तार्क्षिनामयन XXIII. 19 : 183. 1.

तानूनपात्री (sc. ऋक्) X. 11 : 10. 11 ; 11. 1, viz. T.S. IV. 1. 6.

तापचित (sc. अग्निः) IX. 12 : 283. 11.

ताप XXVI. 5 : 278. 9.

तार्ष्य XI. 11 : 79. 11, 14 ; XII. 9 : 98. 13 ; 99. 10, 11 ; XIII. 41 : 148. 15 ; XIII. 42 ; 149. 14 ; XV. 28 : 232. 9; XV. 29 : 234. 8 ; XXII. 15 : 138. 4 ; XXV. 34 : 270. 4 : तार्ष्यम् । आज्येन दत्तं वासः कौशेयं च ।

तिलकवन्त् XV. 37 : 242. 3 ; XVIII. 1 : 343. 6.

तिलधन्विन् XVI. 20 : 267. 4 ; XVI. 22 : 268. 5.

तीव्रता XVIII. 30 : 379. 10, 14.

तीव्रसुत् XVIII. 41 : 393. 6.

तीव्रसोम XVI. 31 : 277 18 ; XVIII. 29 : 379. 2.

तूपर XI. 1 : 63. 5 : यूपं तूपरम् । समच्छेदाग्रम् Viv. ; चषालस्थानरहितम् Keś.

तूष्णीं XVI. 7 : 254. 2 ; XVI. 8 : 255. 6 ; XXVI. 14 : 292. 5, 10.

तूष्णीमग्निहोत्र XXIV. 17 : 201. 5.

तृणवर्त VI. 27 : 189. 17, see अन्तर्वर्त ।

तृणोदक dvandva VI. 9 : 165. 14 : तृणोदकाय । तृणार्थमनड्वाहः । उदकार्थं वा सर्वेषाम् ।

तृतीयसवनम् III. 3 : 71. 12 (thus to be read), 17.

तृतीयवेला VII. 18 : 230. 14 ; VIII. 9 : 246. 1 : वेलाशब्दः प्रमाणवचनः ।

तृतीयाधेय XXIV. 19 : 204. 2.

तृप् c. सु-सम् caus. I. 14 : 21. 15 (सुसंतर्पयति) ; I. 18 : 27. 4 (सुसंतृप्तम्).

तृप XXV. 34 : 270. 5.

त्रिकिणिन् XXIV. 13 : 197. 8 : त्रयः किणा यस्य स त्रिकिणी । किणा आघातादिका देहगतानि चिह्नानि । त्रयत्यत्रिकिणशब्दस्य मल्लयुधसन्नद्धार्थ-स्फोटनआघातभारादिवहनैरुत्पन्नाः किणाः विवक्षिताः । एतादृशकिणत्रयमध्ये एकेनापि किणेन युक्तं न याजयेदित्यर्थः Veṅk. ; त्रयाकिण त्रास्फोटनकिणः ग्रैवेयकिणः काण्डपृष्ठमल्लहस्तिपका त्रिचिण (त्रिचेय var.) इत्यन्ये Viv.

त्रिगर्त XIII. 37 : 145. 13 ; XXVI. 6 : 280. 5 : चक्रस्थानयोरधे काष्ठ-मच्छित्त्वा तिर्यक्काष्ठं एवं तथा प्रउगे पृष्ठतश्च तत्त्रिगर्तम् । त्रिच्छिद्रिर्वा इयोः पक्षयोर्हि उपर्येकम् ।

त्रिच्छदिस् XXVI. 6 : 280. 6.

त्रिवलि XXI. 7 : 91. 9.

त्रिवलीक XXVI. 6 : 280. 5.

त्रिवेदस् XVII. 20 : 300. 11 ; XVIII. 32 : 382. 11 ; XVIII. 33 : 382. 15 : 'knowing the three vedas ; being at the same time hotṛ, adhvaryu and chandoga.'

त्रिशुक्र XVIII. 1 : 343. 4, 6.

त्रिश्रेणि XI. 3 : 67. 13, 15 ; XXII. 14 : 137. 1.

त्रिषंयुक्त XII. 4 ; 90. 4 ; XXVI. 3 : 274. 10.

त्रिस्राव XXVI. 10 : 285. 9 ; XXX. 21 : 414. 13, cp. द्विस्राव।

त्रैत XXIV. 39 : 225. 8 (cp. T.S. II. 1. 1. 6) ; BR : 'dreizahl,' but cp. the expl. of the Karmānta itself.

त्रैधातवीय (°या, viz. इष्टिः, °यम् sc. हविः) XII. 20 : 118. 6 ; XIII. 41 : 148. 12 ; XV. 38 : 244. 6 ; XVIII. 5 : 347. 13 ; XVIII. 6 : 348. 18 ; XXVI. 2 · 274. 4 ; XXVI. 3 : 275. 9.

त्रैविध्यगत XXI. 11 : 88. 18 ; XXV. 5 : 233. 8 : त्रिविधभावस्त्रैविध्यं विहृतेष्वित्यर्थः i.e. probably विहृतेष्वग्निषु।

त्रनीक XXVI. 16 : 296. 4.

त्रवरार्ध्य XXVIII. 3 : 349. 3.

त्रालिखित IX. 17 : 292. 3 ; X. 32 : 30. 1 ; XXX. 6 : 398. 8 : an iṣṭakā : तिस्रो रेखा उपरिलत्वा।

त्रुदय XXVI. 16 : 295. 9.

त्रुदि X. 5 : 5. 14, 15 : तिस्र उदयो यस्या उखायाः सा त्रुदिः उत् पूर्वाद्दान्तोः। उपसर्गे घोः किरिति (Pāṇ. III. 3. 92)। कि (or कं) प्रत्ययः। दयङ्दान्देग्ध्क्षान्दसः Ms. and partly Viv.

त्रुपसत्क XXV. 27 : 254. 5, 6 ; 260. 1 ; 261. 4.

त्लक्त्रासेचन XX. 16 : 33. 12, 14.

त्विषिमन् XXVI. 8 : 282. 6 (cp. XVIII. 39 : 389. 11 sqq.) ; name of an ekāha.

द।

दंष्ट्रवीर्य XVII. 18 : 298. 8, r. probably दंष्ट्रवीर्य।

दक्ष adj. XXI. 24 : 112. 13, see crit. note.

दक्षिणापथ XXI. 21 : 108. 4.

दक्षिणावन्त् X. 25 : 24. 8 ; XVI. 1 : 245. 2 ; XVII. 27 : 306. 6, 7 : दक्षिणावता एकादेन अहीनेन वा (in oppos. to सत्त्र).

दक्षिणोत्तरिन् III. 28 : 100. 13; III. 31 : 106. 5 : दक्षिणं पादं सव्यस्योपरि कृत्वा। VI. 19 : 178. 8; VI. 21 : 180. 15 : सव्यं पाणिमुत्तानं कृत्वा तस्योपरि दक्षिणं बाहुं न्यञ्चं च प्रागायतमञ्जलिं कुर्वन्ति Keś.

दण्डोपानहम् dvandva XXVI. 32 : 318. 11.

दधिग्रह XIV. 22 : 190. 11 : उक्तो दधिग्रहः (T.S. III. 5. 8) see Baudh. VII. 4 : 204. 9 sqq.

दधिघर्म XIV. 9 : 166. 11 : उक्तो दधिघर्मः (T.S. III. 2. 6. *b*) see Baudh. VIII. 3 : 237. 5.

दन्तधावन XVII. 39 : 317. 1 : 'a piece of wood used for cleaning the teeth' (?).

दधमिश्र XXVI. 32 : 319. 1 : शमुलकानासु च दधमिश्राः कम्बला भवन्ति। शमुलकानामूर्णाभिरौषन्मिश्राः सीताः (r. प्रीताः) कम्बला भवन्ति। श्यामवर्णा दधकाणामूर्णाभिः क्षताः कम्बला इत्यन्ये। शमुलशब्दार्थ एषो ऽजिनशब्दार्थः।

दर्भण subst. VI. 25 : 186. 11; VI. 27 : 190. 3 : दर्भणम् स्रुचिम्।

दर्भनाडी VI. 12 : 169. 3, 4; XII. 9 : 97. 12, 15 : दर्भमूलम्।

दर्व XV. 19 : 224. 11.

दर्विहोमाकारम् adv. X. 53 : 55. 16 : सर्वान्दर्विहोमधर्मान्कृत्वा।

दर्शपेय XII. 18 : 115. 4; XXVI. 3 : 274. 14; 275. 4.

दर्शमास्य XVI. 16 : 262. 12.

दर्शदृषिस् (sc. दृष्टिः) XV. 17 : 221. 10; XXVIII. 1 : 343. 14.

दर्शात्मक XXVII. 10 : 335. 7 sqq.; XXIX. 13 : 388. 9.

दा c. उत्-प्र VI. 30 : 194. 12, absol. to उत्प्रयच्छति।

दाक्षायणयज्ञ XVII. 51 : 331. 7; XXI. 1 : 69. 11; XXIII. 17 : 177. 7; XXIV. 4 : 188. 1; XXVI. 22 : 303. 11, a kāmya darśapūrṇamāsa.

दारव्यतिक्रम XXVIII. 1 : 344. 12; XXVIII. 2 : 347. 13.

दारुणसंयुत IX. 6 : 273. 14 : दारुणसंयुतानि पिष्टानि संयुत्य। खरसंवर्तितानि पिष्टानि संयुत्य the Vivaraṇa; it is more probable that दारुणसं° is equivalent to सुसंयुतानि, cp. gaṇa kāṣṭhādi on Pāṇ. VIII. 1. 67.

दार्वीदृत्त XXII. 5 : 124. 10; XXII. 6 : 126. 6; XXII. 13 : 135. 11 : दार्व्या युक्तो दृत्तस्य विकारो दार्वीदृत्तः खादिरादिः; we expect rather दार्वदृत्त or दार्वदृत्य।

दार्वीचित XV. 14 : 218. 5; XV. 19 : 223. 18; XVIII. 40 : 391. 2, 6.

दाशतय XXIV. 13 : 198. 2, see ṚS. IV. 18. 13; XXV. 4 : 232. 8, see ṚS. X. 47. 6.

दिक्षतीकाश VI. 1 : 156. 11 ; XV. 1 : 204. 11 ; XXV. 5 : 233. 6 : दिक्षु क्षतानीकाशा द्वार एवानीकाशा यस्याः सा दिक्षतीकाशा ।
दिव् X. 9 : 8. 8 : दीव्यन्त ऋषभम् । अक्षक्रीडनेन पराजितादृषभं गृह्णन्ति Ms. ; देवित्वा जित्वा गृह्णन्ति Viv.
दिश् c. उप-अति XVIII. 34 : 383. 10.
दिशांप्रतीच्या XXIV. 37 : 223. 16.
दीक्षितव्रतिन् XXVI. 3 : 274. 14.
दीक्षितावकीर्ण XVIII. 24 : 372. 11.
दीर्घभच VII. 15 : 224. 13 ; VIII. 4 : 239. 17 ; VIII. 12 : 250. 13 ; XXI. 20 : 106. 2 ; XXV. 20 : 252. 7 ; XXV. 22 : 254. 3.
दीर्घसोम VI. 28 : 192. 9 : दीर्घसोमे द्विराचादौ उक्थ्यादौ वा ।
दुरवगत XVIII. 12. 357. 1.
दुरश XVIII. 37 : 386. 10 ; XVIII. 38 : 388. 7, name of an ekāha.
दुर्गा (sc. आकृतिः) XXVIII. 10 : 360. 9.
दुर्णाश XVIII. 38 : 388. 8 ; 389. 1, name of an ekāha.
दुर्भग XXVI. 1 : 271. 13, as expl. of परिदक्षि ।
दूर्वायन्धि XXI. 24 : 112. 12.
दूर्वेष्टका X. 32 : 29. 19 ; XXII. 5 : 124. 7.
दृह् c. वि XVIII. 13 : 357. 14.
देवताभ्यावर्तिन् XXIV. 6 : 189. 12, 13 : देवतार्थमावर्तते देवताभ्यावर्ति Viv., see also Venk. as cited s.v. सर्वपृष्ठ ।
देवपुर् XV. 19 : 224. 2 : a kind of shed (?).
दैक्ष XXV. 7 : 235. 9, 11.
दोह (sc. स्तुतस्य, शस्त्रस्य) XIV. 9 : 168. 7 sqq., 169. 1.
द्युतिरानन्त्य XXVIII. 4 : 352. 8.
द्रप्सानुमन्त्रणीय XIV. 4 : 158. 17, viz. T.S. III. 1. 8. *d* : XIV. 5 : 160. 12, viz. T.S. III. 1. 8. *d* and III. 1. 10. *c–e* ; XXV. 18 : 249. 7.
द्रु c. अनु II. 21 : 68. 1, 3, 4 ; XXI. 8 : 84. 7.
c. सम्-अनु XIV. 16 : 181. 1, 17 ; XX. 6 : 16. 10.
द्रोणचित् XVII. 29 : 308. 3, 5 ; XVII. 30 : 309. 7, 10 ; XXX. 17 : 409. 13 ; XXX. 18 : 411. 5 ; XXX. 21 : 414. 3.
द्वादशप्रूष् XXVI. 8 : 282. 14, cp. अष्टाप्रूष् ।
द्वादशीद्याम adj. X. 12 : 12. 1.
द्वार्बाह्य VI. 25 : 186. 11, 14 ; VI. 27 : 190. 3, 6 and often : द्वारस्थूणा ।
द्विखुर XXIV. 5 : 189. 8.

द्विदेवत्यानां चर्या XIV. 10 : 171. 6 (T.S. III. 2. 10. *n–p*), see Baudh. VII. 12 : 218. 18 ; 219. 13 ; 220. 4.
द्विनाराशंस XXV. 22 : 254. 1.
द्विपद्य XXVI. 1 : 271. 3 and elsewhere.
द्विप्रवर II. 3 : 36. 9 : एकस्मिन् गोत्र उत्पन्नो ऽपरस्मिन् गोत्रे दत्तः Veṅk.
द्विप्रौदन XXIV. 15 : 199. 10.
द्वियोग XV. 24 : 228. 13 ; XVIII. 20 : 366. 10 ; 367. 7.
द्विरायाम II. 9 : 48. 8, 9 : ' taking twice.'
द्विश्रेणि XI. 3 : 67. 12, 15 ; XXII. 14 : 137. 1.
द्विस्राव XXVI. 10 : 285. 4, cp. विस्राव।
द्विःस्वाहाकारम् absol. XXIII. 7 : 159. 3.
द्व्यश्रि VII. 8 : 213. 12 : द्विकोणम्।

ध।

धनुर्धि XVIII. 24 : 372. 1.
धनुर्वेष्टि XI. 2 : 65. 4 (see crit. note) ; XXII. 13 : 136. 5.
धर्म XXIV. 2 : 185. 19 : तेषां पञ्चानां पृथग् धर्माः। औषधस्यावदननादयः। पयसो दोहनादयः। पशोरुपाकरणादयः। सोमस्य क्रयाभिषवादयः। आज्यस्य विलापनोत्पवनादयः।
धा c. अनु-नि XXIII. 17 : 177. 11 ; caus. XXII. 3 : 121. 10.
c. वि-उप-नि XXV. 6 : 234. 1 : समीपे स्थापयित्वा।
c. सम्-नि pass. X. 31 : 29. 2 : संनिधीयेरन् लग्ना भवेयुः।
c. प्रति pass. X. 12 : 11. 12 : अपरपक्षः प्रतिधीयते। दधातेर्धारणार्थस्य धार्यते दोहयोग्या। अपरपक्षमुद्दिश्यतीत्यर्थः। This is probably *not* the meaning.
c. अभि-वि XIV. 15 : 179. 7 : ब्राह्मणाभिविहिताः ब्राह्मणोक्ताः ; XXIV. 16 : 200. 14 : तमभिविदधीत। तमवकाशम्। अवकाशमभिलक्ष्य अवकाशं प्रतीक्ष्य, etc. Veṅk. ; XXIV. 21 : 205. 5 (but see the crit. note) ; XXIV. 38 : 225. 2 ; XXVI. 2 : 274. 3 ; XXVI. 22 : 302. 5 ; XXVI. 33 : 321. 3.
c. सम् IX. 9 : 277. 13 : संधाय। पादौ समस्य बद्धा।
c. अनु-सम् IV. 2 : 110. 14 : एकस्याथा लेखयानुसंधेहि। अविच्छिन्नां कुरु होत्रस्थानादारभ्य तस्यानु लेखामविच्छिन्नाग्रां कुरु यावदसौ तिष्ठतीति।
धातुगः XX. 11 : 25. 10.
धामन् X. 59 : 61. 7 ; XI. 13 : 82. 8 ; XII. 16 : 111. 2 ; XII. 18 :

114. 15; XV. 18 : 223. 10; XV. 36 : 241. 11; XVII. 2 : 284. 13; XVIII. 22 : 369. 8 : खे धामन्। खस्थाने।
धाव् c. अभि caus. XV. 5 : 209. 6; XV. 6 : 210. 2; XV. 24 : 228. 8.
c. अति-आ XVI. 3 : 248. 7.
c. सम्-प्र VI. 2 : 157. 16; VI. 3 : 159. 1 : संप्रधाव्य शोधयित्वा।
धू c. उत् IX. 18 : 293. 16, see crit. note.
धूनन XX. 3 : 10. 7.
धेनुकरण XXV. 30 : 264. 6.
धौरेयशस्या XX. 26 : 57. 11.
ध्रुवगोप II. 3 : 37. 2; XVII. 18 : 298. 4; XVII. 19 : 299. 2 : ध्रुवस्य रक्षिता।
ध्रुवन्त् XVII. 2 : 284. 17 and elsewhere : ध्रुवद्विश्वरित्वा। ध्रुवत्संस्थे-श्वरित्वा।
ध्रुवस्य चर्या XIV. 9 : 169. 3 : उक्ता ध्रुवस्य चर्या (T.S. III. 7. 8. *n–s*) see Baudh. VIII. 14 : 254. 18; VIII. 15 : 255. 16. sqq.
ध्वंस् c. प्र caus. med. (obj. चक्षी) IV. 11 : 126. 18; 127. 1, 5; XIV. 13 : 176. 1.
ध्वाङ्क्षावस्कट XIV. 9 : 167. 8.
ध्वान XX. 15 : 32. 12.

न।

नक्तंचपथ X. 46 : 45. 8.
नक्तंचप्रयोग V. 1 : 128. 2.
नक्तंचसत्त्र XXVIII. 4 : 352. 7.
नक्तंचेष्टि XXVIII. 3 : 348. 6.
नखक्षत् XV. 13 : 218. 4; XV. 16 : 220. 6.
नखनिभिन्न XXVI. 6 : 279. 5.
नभ्यस्य VI. 25 : 185. 13 : नभ्यस्ययोः। नभ्येन स्थितयोः। नभ्यम् अक्षो यस्मिन् फलके प्रोतः। मध्यमम्।
नम् c. अव caus. IX. 3 : 267. 18 : अवनाम्य सुखानि। अन्यतो सुखानि कृत्वा।
नलद XXIV. 14 : 199. 2 : नलदसज्ञः अवकाशज इत्यर्थः। नलदो मालेत्यन्ये। स्तृतानामेव तदुच्यते।
नष्टारणीक III. 3 : 72. 1; XX. 19 : 42. 7; XXIV. 19 : 204. 4.
नाकसद् X. 45 : 43. 3; XXX. 5 : 398. 1; XXX. 7 : 400. 1.
नागदन्त XXII. 19 : 143. 16.
नानाग्निन् XII. 15 : 109. 3, 9.

नानाप्रथन XXVII. 3 : 325. 7.

नानावर्धिस् XII. 2 : 86. 16 ; XIII. 1 : 119. 13.

नानाष्टक्य (Var. ०ष्टचौय) II. 7 : 44. 7 ; II. 18 : 63 : 16 ; X. 12 : 12. 4 ; X. 14 : 14. 4 ; X. 50 : 51. 14 ; X. 52 : 55. 2, 3 ; XII. 9 : 98. 13 ; XVII. 31 : 309. 13 ; XVII. 8 : 350. 4.

नानाश्रास XI. 4 : 69. 2, 3 : नानाश्राषाः । नानाखधितयः ।

नानाखष XI. 4 : 69. 2.

नाराशंस pravare : 465. 11.

नाराशंसो (sc. ऋक्) X. 11 : 10, 11 ; 11. 1 : T.S. IV. 1. 8. *c.*

नारिष्ट (sc. होम dual) XXIV. 29 : 214. 17, cp. Āp. II. 20. 6.

०निकोत in खयमाहषानिकोत X. 27 : 26. 5 ; XXV. 30 : 263. 12 ; हिरण्मष्टकामष्ठलेष्टका रेतःसिगिति (cp. X. 31 : 29. 9-14) Viv. ; खयमाहषाद्धिरण्मयपुरुषार्यचक्षुःश्रोत्रघ्राणमुखाच्छसप्तच्छिद्रस्य सदश्मखयंसंपन्नसप्तच्छिद्रवति Ms.

निस् c. उप II. 9 : 49. 1 (also gṛhs. I. 1 : अथ यच्छूलेषूपनिच्छ गव्यानि श्रपयन्ति स शूलगवः). The author of the Vivaraṇa, who seems to read उपनीच्छ (as do also some of the MSS. of the gṛhs.) explains : उपनिच्छ निवेश्य । निवेशनार्थ ईक्षतिर्द्रष्टव्यः । अनेकार्था धातव इति ; Āp. VII. 22. 9 has प्रणीच्छ ।

निग्राभ VII. 6 : 208. 4 sqq.

निग्राभ्य VII. 5 : 205. 7 : निग्राभ्यासु (अषु) निग्राभवतीषु ।

निग्राभ्यासु वाचनम् XIV. 4 : 158. 5 : उक्तं निग्राभ्यासु वाचनम् (T.S. III. 1. 8. *a*) see Baudh. VII. 5 : 205. 7.

निघ्र I. 18 : 27. 6 ; I. 20 : 30. 15 ; V. 15 : 149. 4 ; cp. अवघ्र ।

नित्यवत्स V. 10 : 142. 8 : नित्यवत्सायै जीववत्सायाः । अन्ये आत्मार्थ एव वत्सो यस्याः सा नित्यवत्सेति ।

निदान XVIII. 30 : 379. 8 ; XVIII. 45 : 400. 2 ; XVIII. 47 : 405. 1, 3 ; XIX. 6 : 425. 5 ; XXVI. 29 : 312. 5.

निपत् subst. VI. 6 : 163. 9 : निपतः काले । निपतनं निपत् संपदादिपाठात् भावे क्विप (Pāṇ. III. 2. 61) श्रयनस्य काल इत्यर्थः ।

नियतपान XX. 16 : 35. 13 see crit. note.

निरमथ XV. 1 : 205. 1 ; XV. 7 : 212. 4, cp. Śatap. Brāhm. XIII. 4. 2. 5.

निरयवन्त् XIX. 10 : 432. 7, designation of the iṣṭakās laid down with Taitt. Ār. I. 8. 5-6 (१४-१७).

निर्णाम XXX. 10 : 464. 6, 7 : ' the bending (of a wing).'

निर्जय adj. XII. 12 : 103. 12 ; XII. 16 : 110. 6 : निर्जयेन जेतव्येन ।

निर्देश fem. XXIII. 1 : 149. 5 : 'a woman, for which the ten days of aśauca are passed' : अशुध्यदिवसेषु अतिक्रान्तेषु ।

निर्देश XXIV. 1 : 185. 17 ; as an example the Vivaraṇa cites : अग्नये त्वाग्नीषोमाभ्याम् (T.S. I. 1. 8. *f*) ; शुन्धध्वं दैव्याय कर्मणे देवयज्यायै (T.S. I. 1. 3. *a*).

निर्बाध (एकविंशतिनिर्बाध) X. 12 : 12. 4 : एकविंशतिपुल्लकम् ।

निर्मन्थ्य adj. XX. 17 : 37. 13 and elsewhere.

निर्हार (var. निर्हास) XXX. 2 : 392. 1.

निवेश्य XII. 8 : 97. 10 ; XXVI. 2 : 272. 9 : निवेश्याः स्थावराः ।

निष्क XI. 1 : 63. 7 ; XII. 2 : 87. 5, 7 ; XV. 2 : 205. 8 ; XV. 4 : 208. 4 , XV. 15 : 219. 14 ; XV. 38 : 243. 14 ; XVIII. 38 : 388. 9 ; XXIII. 18 : 180. 1 : निष्कान् । अर्धचन्द्राद्यतीनाभरणविशेषान् ।

निष्करज्जु XI. 6 : 72. 5 ; 73. 7 ; XII. 7 : 95. 4, 16 : निष्कसहिता रज्जुः ।

निष्कास V. 9. 9 : 140. 10 ; VIII. 21 : 262. 7 ; XXV. 2 : 230. 1.

निष्पुरीष XXVI. 5 : 276. 8 : निर्गतपुरीषः । शुद्ध्युपलक्षणार्थमेतत् ।

निष्यन्दनवन्त् IX. 5 : 271. 18 : निष्यन्दनवन्तम् । उदकनिर्गमनमार्गवन्तम् । XIV. 26 : 198. 12 : परिष्यन्दं निष्यन्दनवन्तं कृत्वा तदेनं निनयन्ति । परिघाकारं कृत्वा मध्ये खनितां परि[तः] सर्वतः प्रणव(r. प्रवण ?)मार्गवन्तं कृत्वा मध्ये निनयति (thus, singular, the Viv.) ।

निहनन XX. 28 : 62. 17 ; XXI. 14 : 95. 11, nom. act. to निहन्ति ।

नी c. उप-अति XVII. 14 : 295. 11.

c. वि-अव XI. 12 : 81. 10 ; XI. 13 : 83. 11 ; XXV. 20 : 252. 1 ; XXVI. 14 : 291. 14.

c. अति-आ XXVI. 24 : 306. 2.

c. उत्-आ IV. 6 : 118. 7 ; XXII. 8 : 127. 14 ; XXII. 20 : 144. 10 ; XXIII. 9 : 163. 3, 4 ; XXVI. 32 : 316. 12.

c. वि-उत् XII. 20 : 92. 14 (obj. दिशः).

c. अनु-नि XXIII. 3 : 152. 2.

c. उप-नि II. 9 : 48. 2.

c. वि VIII. 1 : 234. 13 : तदेव सन्निनयन्ति । पूर्वमेव मन्त्रं विहृत्य नयन्ति । desid. act. XVIII. 45 : 401. 2.

नीत part. to नयति XVIII. 30 : 379. 13 ; XVIII. 41 : 393. 7 ; see also उभयनीत and the next word.

नीतदक्षिण XXIV. 13 : 197. 7 : न नीतदक्षिणं याजयेत् । दक्षिणानयनानन्तरं यस्य कस्य चिदृत्विजो ऽनुपपत्तौ सत्यां तस्यार्त्विज्यं न कुर्यादित्यर्थः Veṅk. ;

दक्षिणादानोत्तरकालम् Viv.; but नीत probably is part. not to नयति but to न्येति; cp. the foregoing word.

नीतमित्र XIV. 29 : 202. 6; the word is explained by the Sūtrakāra himself, see the following passage.

नु c. प्र XIV. 10 : 170. 9 : प्रणौति। यदा होता प्रणवं करोति।

नुद् c उप-आ XII. 18 : 114. 2 : वारयन्ति।

नेदीयस् II. 19 : 66. 10 : ग्रहते नेदीयसि वा। उदक एव ग्रहप्राये।

नेष्टाविद् XVII. 44 : 325. 7, here and equally in grhs. I. 3, corrupt; the mantra was originally : निष्ट्वाविदं जुहोमि, cp. Drāhy. XII. 1. 19 with the comm. of Dhanvin.

नैमार्जन XVIII. 2 : 344. 4.

नैष्टायन XVII. 45 : 326. 8 sqq; XXV. 24 : 256. 18.

नैस्य XVIII. 49 : 407. 11, 13.

नौमण्ड XVIII. 46 : 402. 9. 'ship-board' (?)

न्यञ्चन XXX. 1 : 390. 1, 2, 11, 12.

न्यूङ्खन XXIII. 10 : 165. 3.

प।

पक्षस् XI. 7 : 75. 8; XVIII. 10 : 554. 5; XVIII. 17 : 363. 3; XVIII. 24 : 372. 2; XXV. 34 : 270. 1 : रथस्य पक्षसी। रथचक्रे।—XXVI. 16 : 296. 4; XXVI. 17 : 296. 7 'half.'

पक्षोपक्षव X. 24 : 22. 11, 13, 15 : पक्षोपक्षवे : पक्षाग्रे; probably the correct reading is पक्षोपद्रव, cp. उपद्रव supra and प्रद्रव, अवद्रव in PW.

पचन IX. 3 : 268. 22; 269. 5, 7; X. 6 : 6. 5, 11, 15; XXII. 2 : 119. 5 : पचनं करीषादि Viv.; पचते अनेनेति पचनं करीषकाष्ठादि Ms.; 'fuel.'

पञ्चचितीक XXII. 4 : 122. 1, 3.

पञ्चचोड X. 45 : 43. 5; XXX. 5 : 398. 1; XXX. 7 : 400. 1 : a kind of iṣṭakā.

पञ्चतय XXIV. 1 : 185. 1 : पञ्चतयेन पञ्चावयवा अस्य वक्ष्यमाणस्य समुदायस्य पञ्चतयः Viv.; पञ्चावयवा यस्य स पञ्चतयस्तेन पञ्चतयेन पञ्चावयवयुक्तेन समुदायेन पञ्चभिः साधनैरिति यावत् Veṅk.

पञ्चदक्षसामिधेनीक XX. 18 : 39. 4; XX. 22 : 49. 3; XXIII. 1 : 147. 2; XXVI. 4 : 275. 11.

पञ्चबिल (viz. चरुः) XXIV. 27 : 213. 1, 3.

पञ्चवल्लि XXI. 7 : 81. 10.
पञ्चशारदीय XVIII. 11 : 354. 11; XXIV. 10 : 193. 13, name of an ekāha.
पञ्चविंश् (viz. दृष्टिः) XXVI. 26 : 308. 6.
पञ्चावत्तिन् XX. 5 : 15. 13; XX. 7 : 17. 11; XX. 13 : 29. 8; XX. 29 : 65. 2, 3.
पञ्चिक XXVI. 22 : 303. 6.
पञ्चेध्मीय XII. 4 : 88. 17; XXII. 16 : 140. 16.
पट् c. उत् caus. XXVIII. 7 : 355. 12.
पड्वीश XV. 15 : 220. 5; XV. 38 : 244. 1.
पत् c. अभि caus. VI. 2 : 158. 11; XXI. 8 : 83. 5 : अथैनꣳ सव्ये पाणावभिपात्य। एनं यजमानमात्मनः सव्ये पाणावभिपात्य सव्यं पाणिं ग्राहयित्वा Viv.; आधारत्वेन ग्राहयित्वेत्यर्थः Keś.; cp. Śatap. Brāhm. V. 3. 3. 11 : अथैनं दक्षिणे बाह्वावभिपाद्य।
पतंग XXVI. 11 : 288. 9 : दृषत उ पतंगः। दृषतः शुक्लपक्षयोः पतंग आसीनस्य न शुक्लत्वम्। उशब्दो निपातः। एक इत्यर्थः।
पतन्नक XXVI. 3 : 275. 7 : a modification of the rājasūya.
पत्तनाडी X. 47 : 47. 11; XIX. 2 : 417. 12 : पक्षिपक्षबुध्नसुषिरेषु।
पत्नीयजुस् XIV. 22 : 190. 10 : उक्तानि पत्नीयजूꣳषि (TS. III. 5. 6), see Baudh VI. 5 : 160. 19; VI. 3 : 159. 5 sqq.; I. 20 : 31. 10; VII. 3 : 203. 1; VII. 3 : 203. 10; VIII. 14 : 255. 5.
पत्नीशाल VI. 1 : 156. 13 etc., always as a neuter; once fem. : XXIX. 11 : 385. 8.
पत्नीसंयोजक adj. XX. 10 : 23. 9.
पद् c. सम् caus. XVII. 31 : 311. 1 : संपादयति। सदूकरोति शय्यादीन्यपि प्रक्षिप्य।
पदाक्षणया XIX. 1 : 415. 5. 7.
पदाशय VI. 13 : 170. 10; X. 2. 20 : पदस्थानम्।
पदरण adj. VI. 10 : 166. 12; VI. 12 : 169. 9; VI. 13 : 170. 4 : स्थाली पदरणी। पदपांसुधारणी।
पद्म XVIII. 43 : 395. 9; XXV. 33 : 320. 3 : a certain very high number, r. perhaps बद्ध ?
पयःप्रोक्ष X. 27 : 26. 1. 8; XXII. 6 : 125. 8 : पयःप्रोक्षं चाज्यप्रोक्षं च। पयस्याज्यं च प्रोक्षणार्थे।
पयोव्रोक्ष XXIV. 30 : 216. 3.
परक्षेत्र II. 3 : 36. 9 : जारजातः Viv.; परक्षेत्रे जारेणोत्पन्नः Veṅk.; probably the reading of Tr. पा॰ is preferable.

परिलप्य XVII. 29 : 308. 3, 5, 9, 13.
परिलेख्य XVIII. 1 : 343. 5.
परिवी XVIII. 23 : 370. 13; XXIII. 18 : 179. 8; XXVI. 32 : 318. 4, 7 : a var. of the sadyaskrī.
परिवातिक्रान्त II. 3 : 36. 7; XXIV. 13 : 197. 8 : परिवा मर्यादा। अतिक्रान्तमर्यादाः। अन्ये समुद्रयायिन इति Viv.; समुद्रयायी Veṅk.
परिवृच्यवन्त् X. 51 : 54. 1 : परिवृच्यशब्दवती (TS. IV. 6. 3. *f*, *g*).
परिवर्ग्य IX. 5 : 271. 11; IX. 12 : 282. 9; IX. 13 : 284. 3; XVIII. 24 : 371. 10 : वर्गस्य परितो वर्तमानं मद्दावीरादि वर्गार्थम्।
परिवाय्य XVII. 29 : 308. 9, 12; XXX. 18 : 411. 6, 7 : a manner of building the 'agni.'
परिधान XIV. 4 : 156. 13 : उन्नतौदुम्बराणां मद्दापरिधीनां परिधानम्। युनज्मि ते इत्यादि (TS. III. 1. 6. *c*, *b*) see Baudh. VII. 1 : 200. 17.
परिनक्तचम् adv. XX. 1 : 3. 2 : परिगतनक्तचमतिरोहितनक्तचावस्थायाम्।
परिप्लव adj. VI. 6 : 163. 8 : तस्मैते यजुषी परिप्लवे चावर्तेते निमित्तसंनिधाने (०संनिपाते Keś.) : 'returning.'
परिप्लु VII. 7 : 211. 18; VII. 8 : 212. 12; VII. 16 : 228. 4; VIII. 2 : 235. 14; VIII. 7 : 242. 15; XVIII. 36 : 385. 15 : द्रोणकलशे परिप्लु पात्रं प्रास्य परिप्लवमानं तस्मिंस्त्रिरुत्तीति सोमप्रक्षणार्थं दारुमयं पात्रं; Āp. : परिप्लवा।
परिभोजनीय I. 2 : 3. 10 : सर्वचोपभोगार्हाणि Sāy.
परियष्टृ XXVII. 5 : 329. 6.
परिलेपन XX. 16 : 36. 13.
परिवक्षण XXI. 12 : 91. 7.
परिवाद XVIII. 34 : 384. 11.
परिविन्न, परिविन्न, परिविविदान XXVII. 5 : 329. 4, 5.
परिशायन XX. 6 : 16. 13; XXI. 13 : 93. 14; nom. act. to परिशाययति; the meaning here and dhś. I. 14. 7 is not 'vollständiges Untertauchen' (thus the Petersb. Dict.) but 'keeping, preserving.'
परिस्रयण V. 11 : 143. 19; V. 12 : 146. 5; V. 15 : 150. 12; VIII. 9 : 245. 9; VIII. 20 : 262. 4; XV. 22 : 226. 4; XV. 30 : 235. 5 : परिस्रीयते अनेनेति परिस्रयणं वल्लकटकिलिञ्जादि।
परिषवण XX. 2 : 7. 12, nom. act. to परिषौति : क्र्यादि (r. कुर्यादि?)-सम्मस्यान्यपस्यादिना परिषवः।
परिषेवण XVIII. 24 : 371. 15.

परिष्कान्दम् absol. XVIII. 24 : 372. 6.

परिष्यन्दम् absol. XIV. 26 : 198. 12 : see under निष्यन्दनवन्त् ।

परिष्वङ्गपरम IV. 1 : 108. 9 : पराकाष्ठापरिष्वङ्गः Viv.; एकदेशः परिष्वङ्गः Keś.

परिस्तजिन् XVIII. 1 : 343. 3, 4.

परिहारस्थ XXIV. 38 : 225. 5 : परिहारस्थरित्यस्या अर्धसंवत्सरं (०त्यस्यार्धं सं० another copy) स्थित्वापरस्मिन् प्रस्थयते । अन्य आहुरेकस्मिन् पुमानेकस्मिन् स्त्रीवत्सो यस्याः सेति ।

परिहोम XX. 19 : 42. 1; XXI. 15 : 98. 8; XXI. 25 : 115. 4; XXII. 12 : 134. 12 : the offering on both sides (i.e. before and after).

परीज्या XXI. 23 : 111. 13; XXV. 22 : 254. 5.

परीत्य II. 14 : 56. 4; V. 1 : 129. 10 : परीत्येन सर्वतो ऽग्निना ।

परोक्षोपस्थान XXIV. 30 : 216. 6.

पर्जन्य XXIV. 25 : 210. 14.

पर्णसेव V. 11 : 143. 19; V. 15 : 149. 7; 150. 12; XIV. 13 : 176. 9, 12 : पलाशग्रहणः ।

पर्यवस्तोपम् absol. VI. 20 : 179. 1 : एकदेशमेकदेशं गृहीत्वा ।

पर्यवेतरात्रि adj. XVIII. 44 : 397. 7.

पर्याज्य XXI. 13 : 93. 7 : परिगतं याज्यं यागं वा प्रधानं यागसंबन्धम् । stands for परियाज्य, cp. the next word.

पर्याण subst. neuter XXI. 10 : 87. 3, stands for परियाण, cp. अपर्याण ।

पर्यारिन् XV. 7 : 211. 14 : 'going round' (according to the course of the sun, in opposition to अप्रदक्षिणा).

पर्यारिन् XXIV. 38 : 225. 5, cp. TS. II. 1. 4. 7.

पर्युपस्तारम् absol. X. 53 : 55. 16.

पर्युपोषण XIV. 13 : 175. 12 : उक्तं पर्युपोषणम् (TS. III. 7. 8. *b*) see Baudh. IV. 11 : 126. 14.—XX. 31 : 87. 18.

पल्य XVIII. 43 : 395. 9; XXVI. 33 : 320. 3 : a certain very high number.

पल्य XX. 6 : 15. 17 : पलालवल्लितरूपर्युपरि वेष्टितः Viv.; पल्यं निरुप्तहविरात्रयं गूढपम् Sāy.; also pi. sū. I. 14 : 20. 14.

पवमान VII. 8 : 212. 16; VIII. 2 : 236. 6; VIII. 11 : 248. 1; XV. 17 : 222. 4 : उदञ्चो ऽभि पवमानꣳ सर्पन्ति । उदङ्मुखाः पवमानमभि पवमानलक्षितं देशम् आसावं गच्छन्ति ।

पवित्र XXVI. 3 : 275. 1, name of an ekāha (in the rājasūya).

पविचेष्टि XXVIII. 2 : 345. 2; 348. 3.
पशुवन्धयाजिन् XXIV. 11 : 195. 5.
पशुश्रपण VI. 29 : 193. 17.
पष्ठौही VII. 4 : 205. 4 and elsewhere : गर्भयोग्या धाटदोतगर्भा।
पाजक XVII. 31 : 310. 9 : पाजके चतुरश्रचक्रे। काम्निकायां वा।
पालीवत XIV. 21 : 190. 7 : उक्तं पालीवतस्य त्रयणम् (TS. III. 5. 5. *b*) see Baudh. VIII. 14 : 254. 6.
पाद्किण्ड XXVI. 22 : 303. 6.
पापाय् XVIII. 26 : 375. 4.
पार्थ XVIII. 49 : 408. 5, name of an ekāha.
पाशुवन्धिक fem. ०की IV. 1 : 108. 13; XXI. 6 : 79. 4; fem. ०का XXX. 3 : 394. 7.
पिङ्ग XXIV. 21 : 205. 9, see crit. note.
पिप्पोला XVI. 20 : 266. 9; XVI. 21 : 267. 9; 268. 2; XXVI. 17 : 297. 1, 2.
पिण्डी subst. XIII. 38 : 146. 15; XIII. 39 : 147. 5; XIII. 40 : 148. 9.
पितापुत्रीय XXV. 13 : 242. 8.
पितामही (viz. आडतिः) XXVIII. 10 : 361. 7.
पिन्व् caus. IX. 9 : 277. 15; 278. 1 : पिन्वयति दोग्धि।
पिलकावन्त् VII. 6 : 209. 18 : पिलकावत् पुलकवदित्यर्थः, cp. अष्टापिलक and सपिलक।
पिष् c. उत् XV. 30 : 235. 18.
पिष्टोदपनी I. 4 : 6. 5.
पुण्डरिस्रजिन् XII. 17 : 112. 11; XXII. 20 : 144. 10.
पुत्रिकापुत्र II. 3 : 36. 8, here probably a subdivision of the Ātreyas is meant, cp. the Laugākṣipravara : पुत्रिकापुत्रान्याङ्गास्यामो ह्रालेयवालेयकौद्रेयवामरथ्य०, and thus also the Mānavapravara. The word has the usual meaning XXIV. 32 : 218. 5.
पुनरभ्यास XXVI. 12 : 290. 7.
पुनरालम्भ XXVI. 12 : 290. 7; XIV. 9 : 168. 12 : यज्ञस्य पुनरालम्भः TS. III. 2. 7. *m*.
पुनराहारम् absol. I. 12 : 18. 13 : अनुद्यच्छन्नेव पुनराहृत्याहृत्योद्यच्छन्निति।
पुनरुत्सृष्ट III. 1 : 69. 5; III. 3 : 70. 17 : अव (var. वि) शीर्णं दौर्बल्यात्।
पुनरुत्सूत III. 1 : 69. 4; III. 3 : 70. 16; XXIV. 18 : 202. 10 : तन्तुभिः पुननिर्भृतम्।

पुनर्निष्कृत III. 1 : 69. 4; III. 3 : 70. 16; XXIV. 18 : 202. 9 : शीर्णं पुनः संस्कृतम् Viv.; पुनः संस्कृतः शिथिलीभूतो रथः Veṅk.
पुनश्चिति XVII. 17 : 297. 4; XVIII. 14 : 89. 29.
पुरश्चरण II. 6 : 41. 8.
पुरस्तात्स्वाहाकृति adj. XXIV. 36 : 223. 2.
पुरस्ताद्भाग VI. 14 : 171. 1 : पुरस्ताद्भागशब्दवान् मन्त्रो यासूक्थिषु ताः पुरस्ताद्भागाः।
पुरस्ताद्धोम XXVI. 4 : 276. 4.
पुरुषमेध XXIV. 11 : 194. 5.
पुरुषास्थि XVIII. 36 : 385. 11; XXIII. 18 : 179. 11, cp. AV. v. 31. 9.
पुरोदक II. 2 : 26. 3 : प्रागुदकम्।
पुरोहितप्रवर XXIV. 28 : 213. 8.
पू; The optat. पुनुयात् is remarkable XX. 6 : 16. 8; XX. 10 : 23. 15, 17 and often in the Dvaidha and Karmānta.
पू c. सम् caus. XVII. 33 : 312. 4 : संपवय्य गालयित्वा।
पूगशः XI. 6 : 73. 7; XII. 7 : 95. 16 : संघशः।
पूतिदृण X. 13 : 13. 1; XIV. 13 : 176. 9, 12 : पूतिदृणानि जीर्णदृणानि Ms.; पूतीकदृणानि Viv.
पूर्णदर्व or पूर्णदर्वे V. 10 : 142. 5; XV. 10 : 215. 14; XVII. 57 : 337. 7; XXI. 3 : 74. 14; XXI. 6 : 79. 8; XXIV. 17 : 201. 3; after all पूर्णदर्वे seems to be the best attested form, see the various readings.
पूर्ववाह् II. 12 : 53. 9; XXIV. 14 : 198. 12 : युवा।
पूर्वसंस्थ XXIV. 10 : 193. 16 : पूर्वाश्च ताः संस्थाश्च पूर्वसंस्थाः Veṅk.; and elsewhere : प्रधानयागात्पूर्वं क्रियमाणाः प्रयाजाः वे पूर्वसंस्थाः।
पूर्वा subst. see जरत्पूर्वा।
पूर्वाग्नि XVIII. 8 : 350. 7; XVIII. 16 : 361. 8; XVIII. 40 : 391. 5.
पूर्वाह्णिक IX. 6 : 273. 21; IX. 12 : 283. 4; read with B : पौ० ?
पूर्वेद्युःकाल adj. XX. 1 : 4. 11.
पृच्छ् c. अधि I. 9 : 12. 20; I. 10 : 13. 6; V. I : 129. 5; V. 11 : 144. 14; XIII. 25 : 136. 4; XIII. 33 : 143. 7; XXVI. 5 : 277. 2; अधिपृणक्ति is equivalent to अधिश्रयति; Sāyaṇa gives as equivalent स्रापयति; as the Śatapatha Brāhmaṇa uses in this sense always अधिपृणक्ति, we are tempted to regard the form अधिपृणक्ति of Baudhāyana as a corruption; but अधिपृञ्चन

and अधिश्ज्यात् (XXVI. 5), and cp. Āp. XII. 28. 1 श्रज्मि, prove that the root is श्रज् ; cp. P.W. vol. IV, col. 570.

c. अनु XV. 5 : 208. 18, here probably equivalent to अनुश्रपणि ।

श्रथ V. 5 : 133. 14; XXX. 1 : 389. 4 : name of a measure : XXI. 9 : 85. 1 : 'the palm of the hand.'

श्रथिसव XVIII. 6 : 347. 16; XXIV. 11 : 194. 6, name of an ekāha.

श्रथुवृक्ष XI. 1 : 63. 7 : श्रथुवृक्षान् विस्रोर्णमूलान् ।

श्रदाङु II. 5 : 39. 11, Tr. reads correctly श्रदाकुनि ।

श्रग्नि X. 50 : 51. 15; X. 51 : 53. 18; 54. 2 : श्रग्निमश्मानम् ; शुक्रविन्दुभिश्चित(r. च)मश्मानम् ।

श्रपदाज्य XIV. 9 : 166. 11 : उक्तं श्रपदाज्यस्य...ग्रहणम् (TS. III. 2. 6. *a*) see Baudh. IV. 3 : 112. 13 sqq.

श्रपित in श्रपितमात्र XX. 26 : 59. 9, partic. to श्रप् ?

श्रप्तश्रमनीय XVI. 9 : 257. 1 ; XVI. 23 : 269. 9.

पृ (श्रणाति) XXIV. 32 : 218. 1 : निश्रणुयात्, as Lāṭy. III. 2. 11 and Drāhy. VII. 2. 11.

पेय plur. XVIII. 51 : 410. 15, 16; 411. 1, 14.

पैङ्गलायनिब्राह्मण II. 7 : 45. 1.

पौण्डरीक XVI. 32 : 278. 4 name of an ahīna; also Āp. XXII. 24. 8.

पौत्तिक XXVI. 6 : 280. 4.

प्यै c. अभि IX. 9 : 279. 22; 280. 5 : अभिपीपयतः । अग्रेरुपरि पीपयतः स्रावयतः ।—अनुदिग्रम् आत्मानमभि आत्मनो ऽभिमुख मग्नावीरं कृत्वा अनुदिग्रमग्नावेव पीपयति स्रावयति ।

प्रउगचित् XVII. 28 : 307. 7; XXX. 14 : 407. 8; XXX. 15 : 408. 2.

प्रक्रमवेल्ला X. 30 : 28. 12; X. 31 : 29. 11; X. 33 : 30. 12, 17 : प्रक्रमवेल्लायां प्रक्रमसमाचदेशे Ms.

प्रचावन XX. 29 : 63. 17; XXI. 23 : 112. 8, nom. act. to प्रचावयति cp. IV. 8 : 121. 10.

प्रच्छाद XXV. 30 : 264. 4; XXVI. 27 : 309. 6 : प्रस्तारः ।

प्रजनन II. 6 : 43. 3 : a part of the firedrill : the hole, the योनि in the अधरारणि ; this meaning also in Lāṭy. II. 5. 5 (Drāhy. IX. 1. 5), Mān. śrs. I. 7. 1. 39 ; cp. प्रतीचीनप्रजनन ।

प्रजाति IV. 5 : 115. 10, designation of the following mantras.

प्रजापतेरयन XVI. 16 : 262. 14 sqq.; XXVI. 17 : 296. 14.

प्रज्ञात X. 54 : 56. 19 and often : प्रज्ञानं निधाय। परिकर्मिणो ऽन्यो वा यथा जानन्ति तथा निदधातीति। गुप्तम् the Viv. elsewhere.

प्रज्य XXIV. 12 : 195. 7; XXV. 4 : 231. 13 : प्रज्यमात्मानं कुर्वीत। प्रज्यं प्रगतज्यं धनुः स्वकार्यक्षमम्। तथा स्वप्रज्यमात्मानं कुर्वीत। कार्ययोग्यमिति प्रवीणादिशब्दवत् परित्यक्तरूढित्वद्योग्यत्वे वर्तते नियमद्व्यादिभिर्योग्यम् Viv.; प्रज्यं सज्यं संनद्धमिति यावत्। तादृशमात्मानं कुर्वीत कार्यानुष्ठानसमर्थात्मा भवेदित्यर्थः Veṅk.

प्रज्योति ? XVIII. 40 : 391. 7.

प्रणवम् absol. to प्रणौति VII. 17 : 228. 12.

प्रणोद् XVIII. 48 : 405. 9, name of an ekāha.

प्रतितारकम् adv. XXII. 8 : 129. 10.

प्रतिदुह् XVIII. 7 : 349. 1, 6 (neuter); the last passage presents the var. r. प्रतिधुषम्, cp. T.S. II. 5. 3. 3.

प्रतिनिर्याच्य VII. 12 : 217. 8; 219. 7, 11, 20; 220. 2; XXI. 19 : 104 9; XXV. 20 : 251. 11, 252. 1 : तस्य प्रतिरूपं तद्देवत्यं निष्कृष्य (var. निष्क्रम्य) गृह्णातीति, see also the etymology given by Rudradatta on Āp. XII. 20. 19 : प्रति निरूढा गृह्यन्त इति।— XIV. 10 : 171. 5 उक्तं प्रतिनिर्याच्याणां ग्रहणम् (TS. III. 2. 10. *a—f*), see Baudh. VII. 12 : 218. 9, etc., VII. 12 : 219. 8, 21.

प्रतिनोद् XVIII. 48 : 405. 13, name of an ekāha.

प्रतिपक्ष in ज्याभागप्रति॰ VIII. 21 : 263. 6; XXIII. 14 : 173. 3, 4; XXV. 2 : 230. 3; XXV. 26 : 259. 1.

प्रतिपरिहरण XX. 30 : 65. 10.

प्रतिपश्य adv. XXVI. 11 : 287. 12.

प्रतिभक्षण XXI. 20 : 106. 11.

प्रतिलेपम् absol. X. 6 : 6. 3 : प्रतिलिप्यप्रतिलिप्य Ms.

प्रतिवसनीय V. 9 : 140. 10; VIII. 19 : 259. 13; VIII. 20 : 261. 15; XII. 4 : 89. 6 : प्रतिवसनीये वाससी स्नात्वा परिधानार्थम्। दीक्षाकालात्पूर्वत्र धृते वाससी प्रतिवसनीये वाससी Keś.

प्रतिवेश adj. XXVI. 5 : 277. 9 : भूम्यनन्तराः। XXVI. 12 : 289. 12 : परस्परं संनिहिताः; XXI. 3 : 74. 12; V. 10 : 142. 5 : प्रतिवेशः स्त्रीकुमारेभ्यः पचन्ति। चरोः प्रतिवेशं विशतीति वेशः मनुष्य स्त्री च प्रतिवेशः। प्रतिवेशः स्त्रीकुमारेभ्यो ऽपि भवति। यावानोदनस्तावन्तं पचतीत्यर्थः।—प्रतिवेशम् seems to be adverb XXIV. 32 : 218. 2 : समीपे।

प्रतिव्यूह XXVI 15 : 293. 5 : विभागः।

प्रतिषेवण XVII. 39 : 319. 1 : 'seam.'

प्रतिसमेधनीय X. 21 : 19. 19 : दक्षिणतो व्याख्यमानं निदिग्तमाश्वनीयम् Viv.; प्रतिः साद्यग्ने साद्यग्नं च आश्वनीयत्वेन उल्काग्रेः प्रातिभव्येन समेधनीयम् Ms.—प्रतिसमेधनीया XXII. 3 : 120. 10, sc. समित् : a piece of wood put on the fire with the mantra ये देवा ज्योतिषो० ।

प्रतिसोमम् adv. VII. 13 : 203. 15 : सोमं प्रति । यावन्तः सोमास्तावत्कृत्वः । चतुष्टोमो ज्योतिष्टोम इति दर्शनाच्चतुष्कृत्वः ।

प्रतिहित XII. 11 : 102. 4 sqq.; XII. 12 : 103. 7 sqq.; XII. 13 : 105. 14 sqq.; XV. 24 : 228. 16; XV. 25 : 229. 4; XV. 29 : 234. 1; XV. 30 : 235. 10; XXVI. 10 : 286. 1, also pi. sū. I. 5 : 9. 12 : प्रतिहितस्य युवराजस्य महिषीपुत्रस्य राज्ञो जन्तरस्य. The meaning seems to be : he who is nearest to someone, qualified to take his place : substitute, remplaçant. In this meaning also Āp. and Kāṇva recension of the Śat. Br. (VII. 3. 2. 8.)

प्रतीचीनप्रजनन II. 16 : 60. 4 : प्रत्यग्गर्तां, cp. प्रजनन supra.

प्रतीचीनसोम XII. 20 : 117. 1, 12; XXVI. 2 : 273. 3, 7; XXVI. 3 : 274. 15, 275. 4.

प्रतीच्या XX. 30 : 65. 14.

प्रत्यञ्चवत् adv. XXI. 12 : 90. 6.

प्रत्यगाग्नेः XX. 2 : 7. 16, cp. Āp. IV. 1. 3.

प्रत्यङ्गन masc. I. 17 : 25. 13, see under उपस्थान ।

प्रत्यनीक XX. 26 : 58. 11.

प्रत्यभिमर्शन XXI. 20 : 106. 13.

प्रत्यय XXII. 2 : 118. 10 : पुनरुत्पत्तिप्रकारज्ञानम् Ms.; XXIII. 12 : 169. 7 : प्रत्ययः प्रतीयते ज्ञायते यं निमित्तेन स प्रत्ययः; XXIV. 1 : 185. 1, 12 : प्रतीयते ज्ञायते विशेषो ज्ञेन स प्रत्ययः प्रमाणम् ।

प्रत्ययमन्त्र XXIII. 10 : 165. 8, meaning ? The Viv. is useless.

प्रत्यवरोहणतः XI. 12 : 81. 2 (see crit. note); XVIII. 17 : 36. 11; XXII. 15 : 138. 10.

प्रत्यवसान XXI. 26 : 116. 9; XXII. 17 : 141. 7 : 'returning to one's home.'

प्रत्यवहृतशिरस् XXII. 7 : 127. 4.

प्रत्यसन XXI. 3 : 73. 5; XXIII. 16 : 175. 17.

प्रत्यानहन XXI. 12 : 91. 3.

प्रत्युपस्थान XXI. 12 : 91. 9.

प्रत्यूढपुरीष X. 48 : 48. 10 : ०रीषया अपनीतपुरीषया ।

प्रदक्षिणीक्ष X. 2 : 2. 10; X. 4 : 4. 13 : प्रदक्षिणी वैश्यं कुर्वते। प्रदक्षिणीकुर्वते वैश्यम्। छान्दसप्रयोगानुक्रमणत्वात् व्यवधाने ऽपि न दोषः।

प्रदाय IV. 11 : 126. 16 : प्रदाये तस्मिन्नदीप्ते ग्नौ। XIV. 13 : 175. 14 15; XIV. 26 : 198. 9; XX. 31 : 68. 2.

प्रद्राव XV. 6 : 210. 8; XV. 9 : 214. 9 : designation of the mantras contained in TS. VII. 1. 13; उद्राव Āpastamba.

प्रधि XXX. 7 : 400. 9; XXX. 21 : 414. 5; XXX. 18 : 411. 2 : 'segment'; XXX. 16 : 408. 9, 14 : चक्रस्थान्तः।

प्रधी (or अप्रधी ?) II. 5 : 39. 9.

प्रपथ III. 13 : 83. 18; III. 14 : 85. 2; IV. 11 : 126. 10; V. 9 : 140. 14; VIII. 20 : 261. 19; XVII. 28 : 316. 10 : प्रपथे संनिक्षेपे देशे or अर्धपथे।

प्रप्लावन XXI. 24 : 113. 14; XXI. 25 : 113. 18.

प्रबाहुक् I. 16 : 24. 17; VII. 2 : 202. 4; XX. 13 : 29. 1, 2 : समानस्थाने Venk.; समम् Viv.

प्रमाथम् XVIII. 24 : 372. 4; XVIII. 45 : 398. 3.

प्रेक X. 54 : 56. 8; XI. 7 : 74. 6; XII. 8 : 98. 9; 99. 9; XII. 11 : 102. 8; XVIII. 18 : 364. 12 : equivalent to संपात, cp. Āp. XVII. 19. 4.

प्रललाट X. 30 : 28. 15 : दक्षिणे प्रललाटे। दक्षिणांसस्योत्तरतो ललाटस्थकरम्।

प्रवकल्ल probably adj. XV. 14 : 218. 5, of unknown meaning.

प्रवर्ग्य IX. 1 : 265. 1; IX. 6 : 273. 2, 9 : प्रवर्ग्यद्रव्यम्।

प्रवर्ण XIII. 31 : 140. 18 sqq.; XVII. 39 : 317. 4; XVII. 41 : 321. 12; 322. 3; XVIII. 8 : 349. 16; 351. 1, 3; XVIII. 9 : 352. 15 : कुण्डलं कर्णालंकारम्।

प्रवसथाऽऽति XX. 23 : 50. 1, 7.

प्रवात IX. 3 : 268. 20; X. 6 : 6. 3 : प्रवाते निवाते।

प्रविदानकल्प XXIV. 32 : 218. 8, 11 not explained in the Viv.

प्रष्टिक्षण XXIII. 5 : 157. 4.

प्रष्टक्षन XXII. 2 : 119. 1 : अवटे स्थापनम् Ms.

प्रष्टताऽऽति VII. 9 : 214. 19; XIV. 5 : 160. 15 (TS. III. 1. 10. *a*, *b*); XIV. 21 : 189. 20 (TS. III. 5. 5. *a*), cp. Baudh. VII. 9 : 214. 19.

प्रवेण XXVI. 5 : 278. 8.

प्रव्राज neuter subst. XVIII. 44 : 397. 10.

प्रष्टि XX. 13 : 29. 11 : प्रष्टीरेव देहे समस्थाने Viv.; प्रष्टीः प्रधानभूताऽऽतीर्ऋक्

यथा प्रधानमानुपूर्व्येणाऽऽहुतीर्हुत्वा सर्वासामाऽऽहुतीनां पूर्वार्धे स्विष्टकृतं जुहुयादिति Sāy.; XX. 20 : 44. 9; XXV. 33 : 268. 6.

प्रतिवादिन् XXII. 17 : 140. 19.

प्रसुत subst. masc. XI. 1 : 64. 13; XII. 1 : 83. 3 and very often elsewhere.

प्रस्कन्दय V. 1 : 128. 7; XXI. 1 : 70. 1.

प्रसेक X. 50 : 51. 12; X. 54 : 56. 8, 12; XV. 35 : 239. 17; 240. 7; XXII. 10 : 132. 3, 7 : प्रसिच्यते वसोर्धारानेनेति प्रसेकः।

प्रस्कन्दन XXI. 17 : 100. 7; XXIV. 33 : 219. 7; XXV. 8 : 236. 6; XXV. 9 : 237. 12; XXV. 25 : 257. 15; XXV. 31 : 165. 1.

प्रस्तरपरिधि dvandva neuter IV. 10 : 125. 9; V. 4 : 132. 1; V. 9 : 140. 3; V. 15 : 150. 17; VIII. 16 : 257. 3.

प्रस्थ masc. XXIII. 5 : 155. 13 : प्रस्थयोरेव सीमान्तरितयोः ?); XXVI. 24 : 306. 3.

प्रस्थान XX. 14 : 32. 3, see crit. note.

प्रऽऽहुत XXIV. 4 : 187. 14 : प्रऽऽहुतः। यद्धुत्वा दीयते जातकर्मादि स प्रऽऽहुतः Viv.; ह्रयते दीयते यत्र स प्रऽऽहुतः। प्रकर्षार्थकोपसर्गेण दानरूपार्थविशेषलाभः। होमदानमात्रात्मकः कर्मविशेषः प्रऽऽहुत इत्यर्थः Veṅk.

प्राक्ग्रस् VI. 26 : 187. 11 : अयमुष्यवत् यत्वं को ऽसावनुमान इति यथालिङ्गं समः स देश इति; cp. उदक्ग्रस्।

प्राचीनपुष्कर XX. 14 : 31. 10; XX. 16 : 33. 13, 15.

प्राचेकादशिनी XXX. 4 : 396. 5.

प्राणयच्छ XXV. 17 : 248. 12.

प्राणाऽऽहुति XIV. 4 : 157. 6; 158. 4, offerings with the formulas (T.S. III. 1. 7. 1) प्राणापानौ etc.

प्रायणीय XIV. 21 : 190. 8 : उक्ता प्रायणीयस्य स्रुवाऽऽहुतिः (T.S. III. 5. 5. *f*) see Baudh. VI. 10 : 167. 6.

प्रावर्गिक (sc. पयः) XX. 2 : 6. 6.

प्रासङ्ग XVIII. 35 : 385. 3; XXVI. 11 : 287. 13 : द्वितीयाग्रेषु युगेषु च युक्तौ।

प्रास्कवच XV. 7 : 212. 11, equivalent to पर्यस्क०।

प्रुष् c. वि XIV. 13 : 176. 8, see crit. note and cp. also the reading of T. at IX. 20 : 298. 1.

प्रेषयन् X. 55 : 58. 3; X. 59 : 61. 9; XI. 13 : 82. 10; XII. 16 : 111. 4, etc. : निगदयानित्यर्थः।

प्रोक्ष XV. 26 : 230. 8.

प्रोक्षणतस् X. 10 : 10. 2, see crit. note.
प्रोक्षणीधान IV. 5 : 116. 3; XI. 3 : 63. 8.
प्रोदक XVII. 31 : 310. 8 : वह्नदकम्।
प्रौढ XXIV. 6 : 189. 17, 190. 4 : प्रौढः कर्मसाधनः करणसाधनो वा प्रकारसुपमानं तेन बुध्यते संबन्धो ज्ञेयेति Viv.; प्रौढेण वा प्राचुर्येण वा Veṅk.
भ्रु c. परि-आ VI. 10 : 166. 7; X. 19 : 17. 11 : 'to come round.'
c. अनु-परि caus. I. 9 : 12. 15; XVII. 41 : 321. 9; 322. 10.

फ।

फाल्गुन XXIV. 1 : 185. 16, name of a plant.
फाल्गुनपाच adj., fem. ०ची, XVIII. 8 : 350. 4; XVIII. 9 : 352. 6, 'made from..... (a kind of wood).'

ब।

बद्ध् XIV. 30 : 203. 11 : बद्धवीत ब्रूयेत्।
बन्ध् c. उप-नि VI. 25 : 185. 16; 186. 1; VI. 29 : 193. 2.
बधकर्ण XX. 25 : 55. 7, cp. T.S. II. 1. 8. 2.
बर्हिर्लवन XXIV. 7 : 190. 10 : लूयते ज्ञेनेति लवनो बर्हिर्लवनार्थो मन्त्रः Veṅk.
बर्हिर्लाव II. 19 : 66. 1.; XX. 3 : 9. 16; 10. 3, nom. agentis to बर्हिर्लुनाति।
बल्कश XVII. 36 : 314. 9 : बल्कशस्य सुकिंशुस्य।
बहिराञ्जनम् IX. 11 : 281. 7, cp. अन्तराञ्जनम्।
बहिरुपसत्क XXV. 28 : 262. 3, 5 : दीक्षासंवत्सरादुपसदो यस्य स दीक्षाभ्यो बहिरुपसत्कः।
बहिर्विराज (sc. अग्न्युपस्थानम्) XXIV. 33 : 219. 13, 16, see under अन्तर्विराज।
बहिःशर्कर X. 25 : 24. 15 sqq. : बहिःशर्करात् बहिरग्नेः।
बहिस्पन्द्य XXX. 2 : 392. 5, 9 : '(a square) lying outside the cords.'
बहिःसदसम् adv. VII. 10 : 215. 19; VII. 11 : 216. 8, 15; 217. 3.
बऊलौषधि XXV. 5 : 232. 12.
बाणवन्त् X. 23 : 21. 20; 22. 5 : धनुर्बाणवत् धनुर्बाणसहितम्।
बाड XXX. 1 : 389. 6 : designation of a measure.
बाह्मसविशेष XXX. 14 : 407. 10.
बृहत्पृष्ठ XXV. 254. 8.

ब्रह्मस्तनिसव XVIII. 1 : 343. 1; XXIII. 18 : 177. 18; XXVI. 8 : 282. 6 : name of an ekāha.
ब्रह्मचर्यवन् XXI. 1 : 69. 4.
ब्रह्मण्यता XV. 4 : 207. 12, 13; 208. 1.
ब्राह्मणज XX. 1 : 5. 3 (a compos. of the same kind as कल्पज).
ब्राह्मणवन् IV. 1 : 108. 9, plur. 'those who follow the authority of the brāhmaṇa'; XVI. 19 : 265. 12, 14 : 'mentioned in the brāhmaṇa.'
ब्राह्मणसंपन्न XIV. 8 : 165. 10; 166. 4 : ब्राह्मण उक्ताः।
ब्राह्मौदनिक X. 50 : 51. 17.

भ।

भक्षंकृत XX. 21 : 47. 15.
भक्षानुवाक XIV. 8 : 166. 10 : उक्तो भक्षानुवाकः (T.S. III. 2. 5) see Baudh. VII. 15 : 224. 13 and passim.
भग XVIII. 36 : 385. 14, 15, equivalent to भङ्गु of Āp. XII. 11. 10; 13 R.V. IX. 61. 13 to be compared?
भज् c. प्रति-वि XXVII. 11 : 335. 16; XXIX. 3 : 371. 6.
भयेडक IX. 18 : 293. 4 : रक्तहरितरोमा मेषः। उच्चैर इति प्रसिद्धः।
भरतद्वादशाह XVI. 32 : 278. 8; XXVI. 20 : 300. 10, 11.
भस्मर XXIV. 14 : 198. 7 : भस्मवत्संहताः Viv.; भस्मराशिसदृशत्वेनादत्त इति भस्मराः। भस्मसदृशा इत्यर्थः। भस्मवज्जले मिश्रीकरणे ऽपि पिण्डीकरणयोग्या ये जवविशेषाः Veṅk.
भागदुह् (nom. भागधुक्) XII. 15 : 108. 12, equivalent to भागदुघः, which occurs XXVI. 1 : 272. 1.
भागलाभिन् XXVI. 1 : 272. 2.
°भाजन in व्रतभाजन XII. 17 : 112. 13, 15; XVIII. 20 : 368. 4, 6; XXII. 20 : 144. 14, 15; XXIII. 18 : 179. 5, 6; in चषाल-भाजन XVIII. 21 : 368. 14.
भाल्लविस्तोम XVIII. 27 : 357 7.
भावित IX. 1 : 265. 3; X. 1 : 1. 2, 7 : मृदं भावितां कुलालगृहे घटाद्यर्थलेन संज्ञिताम् Ms.
भुज् c. सम् IV. 4 : 113. 16 : त्रिः संभुज्य त्रिगुणं कृत्वा।
भू c. अप XIV. 17 : 183. 1; XIV. 18 : 184. 13; XVIII. 14 : 359. 5 : अपभूतो निरस्तः and elsewhere प्राधान्याद्वरोपितः।

भूमिकपाल XXIV 10 : 193. 15; XXVII. 14 : 342. 4; XXVIII 4 : 351. 6.

◦भूय in प्रस्तरभूयम् XX. 24 : 54. 6; in आवापभूयम् XXIV. 3 : 187 4 : आवापत्वम् Veṅk.

भृ c. सम् X. 5 : 5. 4 : संभरति संहरति Viv. and Ms.

c. अभि-सम् I. 2 : 3. 4.

भूमक XXV. 8 : 236. 16 : अन्तरेण भूमके शुनोर्मध्ये; cp. gṛhs. I. 1. end : अथैनामन्तरेण भूमके दर्भेण संमार्ष्टि।

म।

मक्षः XXV. 32 : 266. 8; 267. 3, 9 : कुरुत इत्यस्यार्थो मक्षः।

मक्षा (or अमक्षा ?) subst. II. 5 : 39. 9.

मङ्क XIX. 10 : 434. 6.

मण्डचरवत् VI. 5 : 161. 4 : खाङ्खलपाश्रवत्।

मण्डलाकारम् XX. 13 : 29. 13.

मण्डलीकृत XXVI. 24 : 306. 3.

मण्डलेष्टका X. 5 : 6. 2; X. 6 : 6. 9, sqq.; X. 31 : 29. 11; X. 39 : 38. 4; X. 46 : 46. 17; XXII. 2 : 119. 5 : उपरिकृतमण्डला, cp. XXX. 6 : 399. 4.

मतस्नौ dual : IV. 8 : 121. 6 (var. ◦स्नु); XXV. 32 : 266. 5; मतस्नू II. 9 : 49. 1; मतस्नु sing. II. 10 : 50. 2; II. 11 : 52. 3.

मथ् c. वि XIV. 29 : 202. 6 : विमथितम् सानुकर्षमथितम्।

मध्य XVIII. 42 : 395. 2; XVIII. 43 : 395. 9, a certain very high number, cp. Āp. XVI. 31. 1.

मनाक्क्षमन्त XII. 15 : 109. 7 : ईषत् संस्पृष्टान्तान्।

मनागपनत XVII. 28 : 307. 6.

मनागुपतप्त V. 5 : 133. 8 : ईषत् भ्रष्टाः।

मनाग्वर्षीयस् VI. 10 : 166. 15 : ईषदुत्तराम्।

मद् c. प्र caus., with obj. शिरः XVIII. 19 : 365. 10; XII. 20 : 116. 11 : न प्रमन्दयते। न खट्वायां शेते न केशान्विलिखते।

मदन्ती sing. I. 4 : 6. 8 : 'the vessel for hot water.'

मनखन्त् (मनखनौ आकृतिः) XVIII. 10 : 187. 11; XXVIII. 11 : 362. 8.

मन्त्रगणाम्नात XXVII. 1 : 322. 1; XXVII. 2 : 325. 2 : तानि (प्रायश्चित्तानि) द्विविधानि मन्त्राम्नातानि गणाम्नातानि च। मन्त्रलिङ्गेनाम्नातानि

मन्त्राम्नातानि। आभिर्गीर्भिरित्यादीनि। गणेनाम्नातानि मिन्दादिगणादीनि Prayogacandrikā.

मन्त्रवृत्त XXII. 8 : 128. 15.

मन्त्रानुदिग्रम् adv. XX. 26 : 58. 7; XXII. 9 : 131. 9.

मन्त्रानुपूर्व्यम् adv. II. 6 : 42. 3; मन्त्रक्रमेणेत्यर्थः। क्तौयार्थे ज्यीभावः।

मन्त्रानुलोकम् adv. XX. 26 : 58. 7; XXII. 9 : 131. 9.

मयस्कृत् XV. 13 : 218. 3; XV. 14 : 219. 1 : 'leather-worker.' (?)

मराय XVIII. 48 : 406. 7, 9, name of an ekāha.

मरायक्रत XVIII. 48 : 406. 9; XXIII. 18 : 180. 2; XXVI. 33 : 320. 7.

मर्दन in उत्तरमर्दनम् XII. 14 : 107. 9, cp. crit. note.

मर्द् c. उत् I. 6 : 8. 16; I. 13 : 19. 10 : उन्मर्दयन्निति। उच्छब्द ऊर्ध्वभावे मर्दयतिश्च पूजार्थे। सुच एवोद्यमनं यथा देवताभ्यो यूपादौ न हस्तेनापासुत्क्षेपणम्। एना इति सर्वासां कर्मत्वेन श्रवणाद्धस्तेनोत्क्षेपणे तदभावादुच्चालनमिति। अन्ये मन्त्रमेव केवलं जपतीत्येषा पूर्जेति Viv.; उच्चालयन् Keś.; it is equivalent to उदिङ्गयति of the White Yajurveda (Śat. Br. I. 1. 3. 7, Kāty. II. 3. 35).

मर्दाकीर्ण XXVI. 8 : 283. 1.

मर्दापर्ण XXV. 13 : 243. 10.

मर्दाचिति X. 27 : 25. 18 : मर्दाचित्यर्थद्रव्याणि।

मर्दानस XV. 14 : 218. 12.

मर्दानसिक XXVI. 1 : 272. 1, equivalent to भागदुघ।

मर्दापरिधि VI. 34 : 199. 2; VII. 1 : 200. 17; XIV. 4 : 156. 13; XXI. 16 : 99. 1.

मर्दापविधेष्टि XXVIII. 1 : 344. 14.

मर्दापाग्र XXVI. 12 : 289. 13.

मर्दायज्ञ XIV. 8 : 164. 15, 20; 165. 1; XVII. 61 : 340. 17.

मर्दार्हन XVII. 10 : 291. 1, see crit. note.

मर्दीय् XI. 11 : 79. 9 : मर्दीयमाना आसते। पूजयन्तो ऽन्योऽन्यम्। अन्येन वा पूज्यमाना आसते Viv.; यजमानं वाग्भिः पूजयन्ति Keś.

मर्देन्द्रेज्या XXIII. 17 : 176. 12, 13.

मागधवाक्य XVIII. 25 : 373. 4, 6.

माङ्गल्य XXIV. 2 : 186. 3. According to Veṅk. and एके mentioned in the Viv., name of an ācārya : इति माङ्गल्य आचार्यो मन्यते स्रोति केचित्। अन्ये मां गच्छतीति मांगफलं तच्च (instead of these two words मागतत् another copy) प्रयुङ्क्तो यज्ञ उच्यत इति। सर्वं च मङ्गलसंबन्धि

अदाप्रयुक्तम्। अतो यज्ञो द्वीति; if the name of an ācārya was meant, we could hardly miss an इति after अदोपज्ञः।

मान XVII. 31 : 310. 11 : कुडवादिना (sic.) मानम्।

मानुष XXIV. 12 : 195. 12 subst. neuter : मानुषेण मनुष्यसाधारणेना-हिंसादिशौचादिना धर्मेण Veṅk.

माश्रुक XIV. 18 : 183. 10, 11; this passage is not commented upon.

मारुत XI. 10 : 79. 2; XXV. 34 : 270. 3 : मारुताः। मरुतां मन्त्रयन्तो (means?) यथा विश्वस्रष्टारः स्रुतग्रामण्य उच्यन्ते; according to Keś., whose text, however, has here some gapings, the आजिस्रुतः of line 1 are स्रुतग्रामण्यः, the मारुताः are the अन्न-संग्रहीतारः।

मार्जिक XXIII. 18 : 178. 9.

मासर XVII. 31 : 310. 11; XXIII. 16 : 175. 16 : तच्च यत् क्षुद्रतण्डुलान् (r. ०लानां?) शकलतण्डुलान् (r. ०लानां?) स्रावणं तं मासर इत्याचक्षते।

मासमय XVIII. 3 : 345. 18.

मासिश्रुष्ठ XVI. 15 : 262. 9.

माहानस fem. सौ० XV. 25 : 229. 9.

माहाव्रतिक XXIII. 11 : 167. 10.

मिन्दाङ्कति XXI. 24 : 113. 1 sq.; XXV. 24 : 256. 16; and passim in the prāyaścitta-praśnas.

मिर्मिर XVIII. 1 : 343. 4, 5, see the text itself.

मिश्र XIV. 13 : 175. 13 : मिश्रमिव। बुद्धिपूर्वकं पापसंस्रष्टम्।

मीव् c. उप VIII. 14 : 255. 9; XV. 5 : 209. 19; 210. 1 : उपमीवति संज्ञां करोति।

मुञ्जकुलाय II. 6 : 42. 15; II. 12 : 53. 7; II. 16 : 60. 4; X. 12 : 12. 2; X. 13 : 13. 12 : कुटितो मुञ्जतूलः। दर्भकतूलानीत्यन्ये। मुञ्जाः कुलाया यस्येति मुञ्जकुलायः the Viv., and elsewhere : मुञ्जकुलायं शीर्णान्मुञ्जान्। मुञ्जैर्गहणं यस्येति वा; मुञ्जदर्भैः पक्षिविशेषनिर्मितं नीडम् Ms.

मूतकार्य I. 2 : 3. 14. : धान्यनिधानार्थः तृणपुञ्जसंनिवेशविशेषो मूतः। तद्वत्कार्यो मूतकार्यः Sāy.

मूतस्रुत XXVI. 33 : 320. 8.

मूलतःपुष्कर XX. 16 : 33. 15.

मृगाखर XV. 8 : 213. 6; XXIV. 10 : 193. 15.

मृगारेष्टि XXVIII. 1 : 344. 15.

मृतवत्स XXIV. 31 : 217. 1.

मत्पिण्ड XXVI. 27 : 310. 4, 5.
मत्युदेवत्य XXIV. 36 : 222. 13.
मत्युसव XVIII. 16 : 361. 3; XXIII. 18 : 179. 3; XXIV. 11 : 179. 3.
मद् c. प्र (प्रमदित) XXII. 17 : 141. 12, see crit. note; XXVI. 32 : 316. 10 : प्रपक्वेषु।
मश् c. प्रति-अभि IV. 1 : 108. 6; III. 21 : 93. 13; and often.
c. वि-अभि XX. 5 : 15. 10; XX. 8 : 20. 9, 12; XXII. 11 : 133. 1; XXV. 16 : 247. 6.
मैत्रायणीयब्राह्मण XXX. 8 : 401. 11.
मौस्त XV. 25 : 229. 1 : 'a fragrant substance extracted from the *musta*,' मौस्तक Āp.
स्था c. सम्-प्र VI. 2 : 157. 20 : संप्रस्थाय मदिला।

य।

यजुर्युज् XI. 7 : 75. 4; XI. 9 : 79. 11, 16 equivalent to यजुर्युक्त।
यज्ञपरिभेद्य XII. 5 : 90. 14 : यज्ञोपकरणं दृष्ट्युपयोग्यं दर्भेध्माज्यवीह्यादि।
यज्ञपुच्छ XXV. 26 : 259. 3; XXVI. 12 : 289. 12; XXVI. 32 : 318. 5; XXVI. 33 : 320. 1.
यज्ञवास्तु XXVI. 7 : 281. 6.
यज्ञसम्मदि I. 21 : 32. 10.
यत् c. अभि-आ caus. XI. 11 : 80. 2 : संश्लेषयति।
c. परि-आ caus. XIV. 32 : 191. 10, 17.
यतउचार X. 30 : 28. 17 : अपि वा यतो जनपदस्य जन्यं जननिमित्तं भयं यत उत्पद्यत इति मन्यते तस्यां दिश्युपदधातीति।
यथाकर्म XXIV. 12 : 196. 7 : ब्रह्मादिषु यस्मिन्यस्मिन्वृते तत्तत्काले कर्म चलति तंतं कर्मानुगुणतया पूर्वमुत्तरं वा इष्टीतेत्यर्थः Veṅk.; कर्मानुरूप्येण वरणपक्षे आदावन्ते वा स इति Viv.
यथाक्रतु XIV. 4 : 158. 4 : यथाक्रतेव यन्ति। यद्यग्निष्टोमः सोम इत्यादि, cp. T.S. III. 1. 7. 3—XXI. 17 : 100. 9; XXII. 11 : 134. 7.
यथाज्येष्ठम् XXIV. 12 : 196. 5 : ज्येष्ठमनतिक्रम्य। यो ज्येष्ठस्तं प्रथमं इष्टीतेत्यर्थः Veṅk.
यथाधवित्रम् XXIII. 6 : 157. 7.
यथाधिकरणम् XXIV. 2 : 185. 19 : यथाधिकरणं मन्त्रा इष्टाः। यथाधिकरणं प्रत्यधिकरणं मन्त्रा इष्टाः। तादर्थ्यव्यवस्थया मन्त्रा उपदिष्टाः Veṅk.

यथानिर्भेदम् XXII. 18 : 142. 11 : यथापठितं पार्श्वे सुषिराणि यथा वा जायन्ते भेदेन तथा Veṅk.

यथान्युप्त adj. VII. 8 : 214. 1; ०प्तम् adv. *ib.*; XXV. 19 : 250. 2.

यथाप्रकृतिम् (०कृतम् the Viv.) XXIII. 18 : 178 15.

यथाप्रयोगम् XXI. 1 : 69. 5.

यथाम्नायप्रणिधि XXIV. 1 : 185. 2 : आम्नायस्य प्रणिधिः अभिधानं तदनभिक्रम्य वेदोक्तक्रममनतिक्रम्येति यावत् Veṅk.; यथाम्नायस्य प्रणिधेः प्रणिधानं क्रमः यदा यदर्था स्तितास्तत्रैव श्रुत्यादिभिरविनियुक्तान्मन्त्रान्विनियोजयेत् Viv.

यथावकाशम् XX. 13 : 29. 10; XX. 18 : 39. 12; XXI. 21 : 108. 5, etc.

यथावेदम् VII. 9 : 215. 1; VIII. 2 : 236. 5; VIII. 11 : 247. 20.

यथाशर्करम् X. 20 : 19. 3; X. 26 : 25. 17; XIX. 2 : 417. 4.

यथाशृतम् XXI. 5 : 76. 15.

यथाश्रद्दक्षिण XXVI. 20 : 300. 6.

यथासमुदितम् VIII. 6 : 241. 18 : समुदितानुरूपं विद्या(var. विज्ञा०)-दीनाम्।

यथासुष्ठु X. 17 : 16. 10; X. 20 : 19. 3; X. 26 : 25. 16; XIX. 2 : 417. 4; XX. 3 : 8. 18, also pi. sū. I. 15 : 23. 8.

यथास्रुचम् XXIV. 22 : 206. 13; XXVII. 11 : 336. 4.

यथोत्पन्नेन XXII. 1 : 117. 15, see under उत्तरदण्ड।

यथोपपन्नेन (instr.) XXI. 4 : 76. 9.

यदभिहार XXIV. 9 : 192. 13 : यदभिहारं तन्त्रम् स्यात्तदभिहारं कुर्यात्। तन्त्रं प्रयोगः। यदभिहारं यत्प्रचुरं स्यात्तदभिहारं तत्प्रचुरं तन्त्रं कुर्यात् Veṅk.; यदभिहारं यद्बहुस्नेन बिभर्ति तन्त्रे बहुत्वं यस्य तदभिहारं तद्बहुत्वं तत्प्रधानं कुर्यात् Viv.

यदशन adj. VII. 15 : 225. 18; VIII. 4 : 240. 4; VIII. 12 : 251. 4 : यदशना। यदुपवसथीये ऽहनि भुङ्क्ते तद्भुङ्क्ते। हविष्यम्।

यम् c. अप VII. 5 : 207. 4; VII. 6 : 209. 15.

c. आ XIV. 10 : 170. 5, 6 (T.S. III. 2. 9. 5) : यथा वा आयतां प्रतीच्छते। आयताम् आभिमुख्येन गच्छन्नीमिषुं कश्चिदप्रमत्तो योधः प्रतीच्छते; this explication is different from, and, doubtless partly better than the one given by Sāyaṇa.

c. अति-आ XXII. 1 : 117. 20 : अत्यायच्छेत्। आनयेत्।

c. अनु-आ XXIV. 11 : 194. 13 : अन्वायतानि। अनुसृतानि अनुगतानीति यावत् Veṅk.; अनुगतानि Viv.

c. अनु-उत् VII. 17 : 228. 19; VII. 18 : 231. 4, and passim in VII and VIII; XI. 8 : 77. 3.

e. उप-उत् V. 11 : 144. 9; VII. 2 : 201. 18; XIII. 25 : 135. 18; XIII. 41 : 149. 1, all with obj. यवान् : उपोद्यच्छन्ते यवान्। पुरोडाशीयावपनकाले यवान्समीप उद्यम्य तिष्ठन्ति।—VII. 14 : 222. 11 with obj. चमसान्।—IV. 9 : 124. 12; VII. 14 : 224. 5; VIII. 4 : 239. 14; VIII. 12 : 250. 10; all with obj. दण्डम् : समीपे उद्यच्छन्ते।—IX 8 : 276. 11 with obj. ध्वर्यवादिः समीपे ऊर्ध्वं धारयन्ति।

c. उप XXIV. 32 : 217. 12; 218. 1 : with obj. दायम्।

e. उप-नि II. 8 : 45. 12 : उपनियत्य समीपे खड्गानि उद्यम्य।

c. अति-प्र II. 17 : 62. 4, etc.

e. उत्-प्र I. 12 : 16. 14 sqq.; VI. 11 : 168. 12; VI. 24 : 185. 6; VI. 30 : 194. 12; VII. 6 : 208. 8, 10; VIII. 1 : 234. 15; 235. 3; VIII. 9 : 245. 15, 17; IX. 8 : 276. 1, 4; XXV. 12 : 241. 3.

c. वि-उत्-प्र VI. 16 : 152. 2; XI. 8 : 78. 18 : विभज्यविभज्योत्प्रयच्छति।

यवपुरीष adj. XVIII. 21 : 368. 5.

यववर्हिस् adj. XVIII. 21 : 368. 7.

याजुष XXII. 1 : 118. 7 : एतस्यै याजुष्यै (viz. स्रुचः)। एतस्याः यजुःसंज्ञतायाः स्रुचः सकाशात् Ms.

यायावर XXIV. 31 : 216. 11.

यायावरधर्म XXIV. 31 : 216. 10, 12.

यावत्सिद XIII. 1 : 119. 8.

यु (यौति) c. सम्-उत्-चा VI. 8 : 164. 21; XVII. 40 : 320. 16; XVII. 44 : 325. 8; XVIII. 41 : 393. 4; XXVI. 8 : 283. 2 : समुदायुत्य। मिश्रयित्वा or सङ्क्षा।—X. 25 : 24. 10; X. 54 : 56. 16; XI. 7 : 74. 4 : समुदायुतं भवति। एकीकृत्य मिश्रितं भवति।

c. सम्-प्र II. 16 : 59. 7, 18; II. 16 : 60. 1; IV. 2 : 109. 19; V. 15 : 149. 6; VII. 5 : 206. 2; VIII. 1 : 234. 11; X. 20 : 18. 17; XV. 19 : 223. 18; XIX. 2 : 415 5 : मिश्रयति, आलोडयति।

c. प्रति VIII. 20 : 261. 17 : अपामन्नं प्रतियौति। उत्तरग्रपादेन प्रतीपमपः प्रेरयति।

युग XXX. 1 : 389. 5, 7, designation of a measure.

युगलाङ्गलम् dvandva X. 24 : 23. 13; XXII. 5 : 124. 10, 13 : युगं च लाङ्गलं च।

युज् c. नि IX. 9 : 277. 12 : नियुज्य । वत्सं गोः पादे नियुज्य बद्धा Keś.
c. उप-नि act. XI. 6 : 73. 4; XII. 7 : 95. 13; XV. 24 : 227. 15.

यूपविरोहणीय XXIV. 18 : 203. 5 : यूपविरोहणे यूपे पञ्चदो द्वमे (sic) निमित्ते नैमित्तिकस्याष्टः पशुर्विहितः । सो ऽयुपाण्ड्य कर्तव्यः Keś.

यूपस्तोपस्थानम् XIV. 21 : 190. 9 : उक्तं यूपस्तोपस्थानम् (T.S. III. 5. 5. *h.*) see Baudh. IV. 11 : 127. 8.

यूपावटीय VI. 22 : 181. 16, 18; 182. 2, 6; X. 19 : 17. 16; X. 23 : 22. 6; XIX. 1 : 415. 12; XXII. 5 : 123. 17.

यूस् IV. 8 : 121. 9; 122. 15; IV. 9 : 123. 7; instr. यूष्णा IV. 9 : 123. 2; loc. यूषन् IV. 9 : 123. 2; XXV. 32 : 266. 13 sqq.

योग्यलात VI. 15 : 173. 4; VI. 24 : 184. 1 : वचनसमर्थम् ।

योयुपन XX. 9 : 22. 1, nom. act. to योयुप्यते ।

र ।

रज्जोऽपहनन XX. 2 : 7. 5.

रज्जुदाम dvandva IX. 5 : 271. 7 : रज्जुश्च दाम च ।

रज्जुद्रव्य IX. 15 : 287. 13.

रथकार II. 16 : 61. 2; II. 12 : 53. 17; XXIV. 16 : 200. 5.

रथचक्रचित् XVII. 29 : 307. 13; 308. 3; XXX. 16 : 408. 8; 409. 12; XXX. 18 : 410. 17; 411. 6.

रथचक्रचिति XXIII. 15 : 174. 7.

रथनाली (or. ०नाडी) XIV. 17 : 183. 5; XXIII. 7 : 159. 5; XXIV. 8 : 191. 8.

रथंतरपृष्ठ XXV. 22 : 254. 7.

रथशेष XI. 8 : 78. 5 : रथवैकल्यम् ।

रथमुख XIV. 17 : 182. 16; XVIII. 24 : 371. 15; XXIV. 8 : 191. 7 : रथतुण्डे ।

रथयुग XX. 25 : 57. 1, a measure, cp. युग ।

रथवर्त्मनाच XXIV. 24 : 209. 9 : चक्रमार्गस्य विस्तारप्रमाणम् ।

रथवाहन XI. 2 : 64. 14; XI. 6 : 71. 9; 72. 9; XII. 7 : 95. 8; XII. 14 : 107. 3, 4; XII. 19 : 116. 5, 8; XXV. 33 : 269. 1, 3 : रथ आरूढो याभ्यां शकटाभ्यामिति रथवाहने । तदर्थलाद्विधानं रथवाहनं हविर्धानविशेषणम् । सदोविशेषणासंभवात् समाननिर्देशो ऽपि ।— रथवाहने रथशकटे elsewhere.

रथवाहनवाह XII. 19 : 116. 5, 8 : रथवाहनशकटस्य दक्षिणधुरि नियुक्तः ।

रथविमोचनीय XI. 8 : 78. 6; XII. 14 : 107. 1.

रथाक्ष XVII. 11 : 292. 4, 6; XX. 25 : 56. 18; XXVI. 10 : 285. 7; XXVI. 23 : 304. 4, 7; XXX. 4 : 395. 16, a measure, cp. अक्ष ।

रथेषा XX. 25 : 56. 18, a measure, cp. ईषा ।

रश्मि XXV. 7 : 235. 8 : प्रति रश्मिं कटिप्रदेशं प्रति ।

रराटी VI. 25 : 186. 7 : रराटीम् । बिदलीं तोरणस्थानीयां वन्दनमालाम् । दर्भमयीमित्यन्ये ।

रशनेष्टि XXVIII. 1 : 344. 15.

राका XXIV. 20 : 205. 1; XXIV. 29 : 214. 16 : उत्तरा पौर्णमासी ।

राजगृह plur. XV. 3 : 206. 15; XVIII. 18 : 364. 9; 365. 3, probably 'the king's wives.'

राजयज्ञ XXIV. 11 : 194. 5 : राजकर्तृयज्ञाः Venk.

राजसूत्त XXVIII. 13 : 366. 12.

राजसूयगण XII. 10 : 100. 10, dual, the formulas T.S. I. 8. 13 *f* and *g*.

राजासन्दी VI. 10 : 166. 13; VIII. 19 : 259. 13.

राज्युदास XV. 14 : 218. 7; XXVI. 10 : 286. 8, 9 and elsewhere.

राचिकर्मिन् XV. 19 : 224. 6; XV. 22 : 225. 15; 226. 3.

राचिभृत् X. 12 : 11. 13; XXX. 7 : 400. 17.

राचिसत्त्र XIV. 22 : 192. 1 : द्वादशाहादारभ्य यावत्सहस्रराचम् ।

राम IX. 12 : 283. 12; X. 59 : 62. 9; XXV. 32 : 268. 2 : न रामामुपेयात् । रामा रमणायैव गृहीता न धर्माय । शूद्रामेतदेव ज्ञापयति ।

राशि XVIII. 48 : 406. 7, 8, name of an ekāha.

राशिकृत XVIII. 48 : 406. 8; XXIII. 18 : 180. 2; XXVI. 33 : 320. 7.

राशावत्परिग्रीवित् VII. 6 : 209. 12 : राशावत् मेखलयेव परिगता ग्रीवा या (var. ग्रीवायां परिगतग्रीवा या) सा परिग्रीवा । स यस्यास्ति तत्परिग्रीवि; cp. राशाव Śat. Br. IV. 1. 5. 19.

रिच् c. उप-अति XVIII. 15 : 360. 11.

रुच् X. 54 : 57. 3; रुचः designation of the offerings poured into the fire with the three formulas T.S. V. 7. 6. 3–4 (*d*).

रुद् c. वि-सम्-आ caus. XXVI. 12 : 289. 8, 10 : श्वभ्रं समारोप्य ।

रूपीय XV. 1 : 204. 14.

रेतःसिच् X. 31 : 29. 12; X. 39 : 38. 5; X. 46 : 46. 18.

ल ।

लक्षय adj. XXX. 7 : 399. 13 (Thibaut reads लक्षाषम् but cp. Āp. XVI. 13. 9) 'marked.'

लम्ब् c. प्रति-उप med. VII. 3 : 202. 21; VII. 13 : 220. 16; VIII. 4 : 238. 15; XIV. 12 : 174. 5 : प्रत्युपलम्बस्व। प्रतिपालय or उदीक्षस्व।

लाङ्गल्य XVIII. 20 : 366. 5; XVIII. 21 : 368. 13, 14, 'destined for a lāṅgala.'

लिख् c. अभि-परि XXIII. 14 : 172. 9.

c. सम् caus. XXIV. 18 : 202. 9 : यज्ञपात्राणि संलेखयेत्। तक्षणादिना नवीकुर्यात् Veṅk.

लिप् c. अव caus. IX. 1 : 265. 9; X. 1 : 1. 8.

c. अनु-प्र XXVI. 31 : 315. 5.

लिह् c. प्र caus. XXIII. 1 : 149. 6, 7.

लुप् c. सम्-अव IV. 7 : 120. 3; XV. 5 : 70. 10; XV. 31 : 236. 13 : समवलुम्पन्। एकीकृत्य गृह्णानः।

c सम्-उत VI. 19 : 178. 6; VI. 21 : 180. 14 : समुच्छिद्य। आछिद्य Viv.; गृहीत्वा Keś.

c. सम्-प्र I. 21 : 33. 6; XX. 15 : 33. 4 : 'to take away.'

लोक VI. 25 : 186. 3, 4 equivalent to लोग (= लोष्ट), also Taitt. Ār. VI. 7. 1.

लोकवाधिन् XXX. 6 : 399. 3.

लोकाग्नि XX. 26 : 57. 7 sqq.; XXI. 14 : 94. 4; XXII. 5 : 123. 12; XXIII. 19 : 182. 7; XXIV. 35 : 222. 7 : लोकाग्निरिति विदेरग्निर्नभ इति (T.S. I. 2. 12. *b*, cp. VI. 2. 7. 3 : य एवैषु लोकेष्वग्नयः); XXIV. 7 : 190. 15; on this passage : लोकाग्नींश्च तेषामुपस्तृत्य Veṅkateśvara remarks : तेषां निरूढपशुबन्धे विदेरग्निर्नभो नामाग्ने अङ्गिर इत्यादि (see Baudh. IV. 2 : 109. 8 sqq.) मन्त्रेनोत्तरवेद्यां चात्वालगतपुरीषनिवपनानां लोकाग्न्याख्यानां चयानामुपस्तृत्य समीपे स्तुतिं कृत्वा चयार्थमपि विदेरग्निरिति मन्त्रं सकृदुक्त्वा लोकाग्निं नावर्तयेत् किंतु प्रतिलोकाग्निमावर्तयेदित्यर्थः।

लोमशक XXIV. 23 . 208. 2.

लोहितवासस् XXIII. 1 : 148. 8.

लोहितोष्णीष XXIII. 1 : 148 : 8.

व ।

वक्रपद्य XXX. 10 : 403. 9 : कुटिलौ पद्यौ यस्य ।
वक्राङ्ग XXX. 20 : 412 8 : कुटिलाङ्गानि यस्य ।
वच् c. अति caus. VI. 2 : 158. 10; VI. 18 : 177. 16; VI. 19 : 178. 3; VI. 21 : 180. 11; IX. 10 : 279. 13; XXI. 8 : 83. 4 : अध्वर्युर्यजमानमतिवाचयति is equivalent to यजमानो ऽनुयजति; अतिवाचयति अतिरिक्तमितरेभ्यः 'to cause to recite extra (*ati*).'
वडव XXIV. 39 : 225. 9 (cp. T.S. II. 1. 8. 3, 4).
वण्डचिति XVII. 24 : 303. 9, 10; XVII. 25 : 304. 8, 10; XVII. 26 : 305. 4, 7, cp. सवण्ड ।
वत्सज्ञु I. 2 : 3. 4 : ग्रथितवत्सज्ञानुसदृशम् Viv. and Sāy.
वद् c. अधि med. I. 7 : 10. 5 (see crit. note); VII. 7 : 211. 1, 14 : अधिवदनम् अपिविच्छिद्योपरि मन्त्रवचनम् ।
वध्र XI. 1 : 63. 12; XXII. 13 : 135. 12; with वध्रैर्यूत cp. वर्ध्रयुत Śat. Br. V. 4. 4. 1.
वनर्चप (?) XVIII. 28 : 376. 15.
वनिष्ठुसव XXIII. 40 : 390. 16; 391. 1.
वप् c. वि-आ VIII. 16 : 257. 14 : पृथक्पृथक् ददाति ।
c. अभि-नि XXIV. 3 : 186. 14.
वप् (shave) c. प्र VI. 2 : 157. 11, 'to begin shaving.'
वयस् VI. 14 : 172. 4 : मूल्यद्रव्याणि यैस्त्वां गच्छन्ति सोमस्तानि वयांसि ।—XI. 1 : 63. 10 : वयसोवयसो वा । सप्तदश षाण्मासिकादारभ्य षण्मासवृद्ध्या अर्धषष्ठान् षाण्मासिकैकहायनत्र्यविदित्यवाट्पञ्चाविचित्वत्तुर्यवाट्पञ्चवाड्वृषभानड्वुक्षाणः वयांसि, cp. Āp. XVIII. 3. 9.
वर्मसंनहनीय XV. 24 : 228. 2 (viz. T.S. IV. 6. 6. *a–o*).
वल् c. अति caus. III. 6 : 75. 4, 8; VI. 11 : 168. 12, 15; VI. 19 : 178. 11; VI. 21 : 181. 1 : अतिवाल्य उपरि नीत्वा ।
वल्भिद् XXIII. 19 : 183. 1, name of an ekāha.
वश्र IV. 2 : 110. 14; VI. 30 : 195. 5 : क्रोतुर्वश्रं यन्ति । ग्रनैर्गच्छन्ति ।
वषट्कारपथ XVI. 9 : 256. 3, 4 (thus also to be read l. 5).
वस् c. प्रति-सम् XXIV. 12 : 196. 7 : ऋष्टेन धनेनर्त्विजः प्रतिसंवसीत । ऋष्टेन विसृष्टेन त्यक्तेन दत्तेनेति यावत् । ऋत्विजः प्रतिसंवसीत वासयेत् । अत्रैव प्रवसाः सन्तो यथा तिष्ठन्ति तथा कुर्यादित्यर्थः Veṅk.; ऋष्टेन धनेन यज्ञार्थेनर्त्विजः प्रतिसंवसीत सह वसेत । अथ ऋष्टेन धनेन नार्त्विज प्रातसर्वकालं (sic) तथा यत्तच्छ्रीवनाद्वासयेदित्यर्थः Viv. (partly corrupt).

वसतीवरीकलश XVI. 3 : 247. 8; XXIX. 6 : 377. 9.

वसिष्ठयज्ञ XVII. 54 : 334. 1.

वहस XXIV. 31 : 217. 1 : (गौः) या स्रवति।

वहस् subst. neuter II. 13 : 55. 15; XV. 25 : 229. 3, 5 : वहसः काले। ग्रष्ठे ग्रीवायां वा; occurs repeatedly also in the Kāṇva Śat. Br. e.g. I. 2. 3. 23.

वा c. अभि XV. 8 : 213. 8 : यद्यभिवाति, the subject must be रुद्रः; it follows from our Baudhāyana-passage that अभिवात Lāṭy. VIII. 5. 3 must be derived also from वाति, not from वयति as the Petersburgh dict. has it.

वाग्देवत्य XXV. 8 : 236. 15.

वाचोयम XXI. 9 : 86. 3.

वाचोयम्य XXVI. 12 : 290. 6.

वाज् c. उप caus. I. 5 : 22. 16; 23. 4; I. 19 : 28. 3; IV. 6 : 116. 5; V. 30 : 130. 18; V. 7 : 136. 12; V. 13 : 146. 11; VI. 20 : 179. 18; XI. 4 : 68. 11 : उपवाजयतीति वीजनमेव वाजनम् Śāy.

वाज XVIII. 51 : 410. 15, 16; 411. 1, 14; 412. 7, name of an ekāha.

वाजपेयिक XXII. 13 : 136. 3; XXII. 14 : 137. 8.

वाजप्रसवीय X. 54 : 56. 17.

वाजयाजिन् XVIII. 51 : 410. 14, 15.

वातय् c. उप IX. 3 : 268. 21; X. 6 : 6. 3, 4 : उपवातयति ग्रोषयति Viv. and Ms.; उपवातेषु शुष्केषु।

वात्सवत्स XXV. 7 : 235. 4 (cp. T.S. VI. 1. 2. 6).

वान्या XXIV. 31 : 217. 2 : वान्या (गौः)। ग्रपरवत्सेन दुह्यते। वने चरतीत्यन्ये।

वान्यवत्स XXIV. 31 : 217. 2 : वान्यवत्सा (गौः)। वने चरति वत्सा यस्या वान्याया वत्सो यस्याः (thus the two copies of the Viv.).

वायसपुच्छ XX. 16 : 34. 4.

वाल XI. 1 : 63. 7; XI. 3 : 67. 2 : गोवालं पवित्रं सद्ग्रम्। ग्राविक-मित्यन्ये।

वालेय II. 3 : 36. 8 : ऊर्णादिवालविक्रयिणः; probably it is a proper name, cp. Kāty. X. 2. 21.

वासतीवर adj. XXI. 17 : 100. 8.

वासिष्ठीय XXIII. 7 : 160. 2. (cp. T.S. III. 5. 2).

वासोदक्षिण XIII. 1 : 120. 4; XXIV. 29 : 214. 12.

वास्तोष्पतीय (viz. होमः) XXIV. 17 : 201. 3, with the two stanzas T.S. III. 4. 10. *a*, *b*.

वास्त्व XXIV. 5 : 189. 6 : वास्तुकम्, a wild herb.

वाहिन् XXIV. 31 : 217. 1 : वाहिनी (गौः)। वहाप्टेन वहति (sic).

विकट XV. 37 : 242. 4, perhaps equivalent to दन्तुर।

विकर्णि XVII. 24 : 303. 13; XVII. 25 : 304. 14; XVII. 26 : 305. 11.

विकर्णी X. 46 : 47. 2; XXX. 6 : 399. 4, name of a peculiar iṣṭakā, cp. the crit. note on the last passage.

विगर्भ XXII. 3 : 221. 8 : तासुखां विगर्भां भस्मगूढं (r. °गून्यां ?) न कुर्यात्। गर्भशब्देन उल्को ऽग्निरुच्यते। गर्भो वा एष यदुल्क इति।

विग्राहम् absol. VII. 17 : 228. 13, 18; opp. संततम्।

विच्छि[illegible]षन्ति ? VIII. 21 : 262. 16 : समापयन्ति।

विज्ञाता (viz. दृष्टिः) XIII. 1 : 119. 7, see XIII. 8 : 124. 7.

विततवरत्र XV. 7 : 212. 11, cp. Śāṅkh. śrs. XVII. 5. 1.

वितराम् adv. V. 12 : 145. 16 : विप्रकृष्टतराम्।

वितस्ति X. 50 : 51. 12 : परिमण्डलविल्वा अग्रहीना सुक्।

विष्टणी XI[illegible]: 63. 12; XXII. 13 : 135. 12 : दृढपादा आसन्दी, cp. Śat. Br. V. 4. 4. 1.

विष्टनीय adj. XXVI. 25 : 308 4.

विस् c. अति caus. VI. 12 : 169. 13; XXI. 11 : 89. 9 : अतिविस्रयन्ति। अतीत्य गमयन्ति or अतिनयन्ति, cp. अतिविस्रन; probably equivalent to विक्, which occurs in the Kāṅva Śat. Br. and Āp and Hir.

विधवन XV. 15 : 220. 2; XV. 29 : 233. 17 : 'fan.'

विधानी adj. fem. XIV. 13 : 176. 5, 7 (cp. T.S. III. 3. 8. 4) : अङ्गां विधान्याम्। अङ्गां सुभिक्षदुर्भिक्षबोधनिमित्तत्वात् विधानी।

विधु IX. 4 : 270. 11; IX. 17 : 290. 13; X. 8 : 7. 18 : विधुः छिद्रः or छिद्रम्।

विनाड XXII. 17 : 141. 9, 14 : वंशनाडी, cp. विनाट of the Śat. Br.

विनाल XVIII. 20 : 366. 11; 367. 10 probably the same as the foregoing word.

विनिधि masc. II. 8 : 46. 5; the पाप्मनो विनिधयः are the formulas mentioned in II. 5 : विनिधीन्। विभज्य निधीयन्ते पापानि यैर्वा येषु वा तान् सि[illegible]दादिसंबन्धान्मन्त्रानित्यर्थः Keś.

विपक्व XXIV. 16 : 200. 12 sqq. : विपक्व अप्राप्तकाले अपर्वणि प्राक् पौर्णमास्याः

शुक्लपक्षे। तस्यैवापक्षीयमाणपक्षे प्रागमावास्यायाः Viv.; विपक्षे अपर्वकाले Veṅk.

विपथ XII. 16 : 110. 3 sqq.; XV. 37 : 242. 5; XV. 38 : 244. 2 : भिन्नमार्गशकटमित्यर्थः।

विपरीतनामधेय XXIV. 33 : 219. 17 : व्यसनामधेयत्वात् प्रयत्नवता भवितव्यमिति।

विबाध XVIII. 48 : 405. 11, name of an ekāha.

विभक्ति III. 2 : 70. 4; III. 3 : 70. 17, designation of the immediately following mantras;—X. 23 : 21. 21; X. 24 : 23. 6 and often in prasna X : विभक्तिमन्त्रलादिष्टका विभक्तिः। अग्न आयाहि वीतय इति प्रथमा विभक्त्यन्ताग्नि॰ Ms.

विमते ? XVIII. 24 : 372. 7.

विमथीक्ष XI. 11 : 79. 10 : तत्समुत्क्रुश्य विमथीकुर्वते। तदुभये (viz. आजिसदतः and मारुताः) समुत्क्रुश्य वल्गन्तो नदन्तो विमथीकुर्वते असमञ्जसेनाच्छिन्दन्ति Viv.; असमंजसभीषणेन आच्छिन्दन्ति Keś.; cp. T.Br. I. 3. 8. 4 and Sāyaṇa on this passage in Taitt. S. (ed. Calc.) Vol. I, p. 1050, l. 2 from bottom; cp. also Āp. XVIII. 7. 8.

वियूस् IV. 8 : 122. 11 : प्रथग्भूषम्।

विराजक्रम II. 18 : 64. 11; XXIV. 33 : 219. 14, the mantras beginning with नर्य प्रजाम् T.Br. I. 2. 1. 25 sqq. : विराज उत्क्रान्ता य एतैर्मन्त्रैः प्रजापतिना क्रमेण परिगृहीतत्वात् cp. see T.Br. I. 1. 10. 1.—विराट्क्रम Āpastamba.

विलेख्य adj. XXIV. 10 : 193. 14 : विविधं लेखितव्यानि विना कपालैः Viv.; विखनीयानि भूम्यां लेखनेनैव संजातात्मलाभानि। ते तानि। सौचत्वाद्विर्वाह-विलेख्यानि Veṅk.

विवाजिन V. 1 : 129. 10 : विगतवाजिनाम्।

विवृत्त IV. 6 : 119. 3 : विवृत्तमनु लक्षणे वा अनु Viv.; आवर्त्तलक्षिते प्रदेशे उपाक्षतयोरन्यतरन्निहितमादाय तस्मिन्देशे Keś.; note the reading of Tr. : विवृक्षमनु।

विश् c. वि-प्र XXIV. 21 : 205. 5.

विश्रय V. 2 : 130. 15; V. 6 : 136. 9 : वेदिं च गार्हपत्यं चान्तरा विश्रयः—XXX. 6 : 398. 8; XXX. 10 : 405. 2, 5; XXX. 18 : 411. 1 : 'the middle.'

विश्रसन adj. (viz. मन्त्रः) XXIV. 7 : 190. 12 : विश्रस्यते छिद्यते अनेन मन्त्रेणेति विश्रसनः Veṅk.

विश्राख्य XXIV. 25 : 209. 14, see crit. note.

विश्रालयूप XV. 14 : 218. 9; XV. 37 : 243. 3.

विश्रासन XXVI. 12 : 290. 6, nom. act. to विश्रासि : 'the giving of the different directions.'

विश्वरूप (viz. वृत्तः) XXV. 21 : 252. 13.

विश्वलोप X. 4 : 3. 15; XXI. 2 : 72. 14 : विश्वलोपेन। दर्भैः कुशादिना Viv.; दर्भैर्भूमिविशोधनपांसुभिश्च Keś.; अवटपूरणसमर्थेन दर्भादिना Ms.

विश्वसृजामयन XXVI. 12 : 289. 6; XXVI. 24 : 306. 7.

विषम XXIV. 39 : 225. 10, 11, cp. T.S. II. 1. 3. 1.

विषूचीनशाल XVIII. 48 : 407. 2, name of an ekāha.

विष्वग्वात XXIV. 27 : 212. 10.

विसृष्टिनमंचर VII. 11 : 217. 6; XXV. 19 : 250. 7 : यस्मात्रे निर्गमनप्रवेशनमार्गः।

विस्रंभिक III. 1 : 69. 5, 14 : कलापाः।

विहृदयाच् I. 3 : 5. 5; XXIII. 11 : 166. 4; XXIV. 23 : 208. 8, opp. to वाचंयम।

विसृष्टिका XXII. 16 : 139. 19; XXIV. 8 : 192. 3, also pi. sū. I. 4 : 8. 4, name of a kind of plant.

विहव्य XIV. 4 : 158. 1 (विहव्यं ग्रस्यम् cp. T.S. III. 1. 7. 3; VII. 5. 5. 2); plur. XX. 1 : 3. 5 the ṛcas in T.S. IV. 7. 14.

वी (5 वी of the P.W.) c. आ XIV. 10 : 170. 2 : आवीवेरन्निति (cp. T.S. III. 2. 9. 5), आधिताः स्युर्इत्युरपि संभवति प्रेति।

वीडित II. 13 : 56. 2; VI. 32 : 197. 8; XXV. 13 : 242. 11 : दृढा।

वृ (वृणीते) c. अति XXIV. 12 : 195. 11; XXIV. 13 : 197. 6 : नानेव नानिवृणीत नानतिक्रम्यान्याञ्च वृणीत। नानेव वृणीतेत्यर्थः Veṅk.

वृकल subst. masc. XVII. 39 : 317. 1; XVII. 40 : 320. 10, probably equivalent to वृगल or वृगल, 'a thin piece of wood, a splinter,' cp. वृकले dual neuter Kāṇva Śat. Br. III. 1. 12. 3, पुरोडाशवृकलम् *ib.* V. 3. 2. 1.

वृत् c. सम्-आ VI. 21 : 180. 17; IX. 6 : 274. 2 : समावृत्य निधाय।

c. प्रति-नि caus. XIV. 14 : 178. 3.

c. अनु-परि caus. XI. 7 : 76. 6, see under ग्रह् c. अव; XVII. 41 : 322. 1.

c. प्र XIV. 7 : 162. 19 sqq. : प्रवृत्ते लुठिते।

वृत्तिप्रेप्सु XXIV. 13 : 198. 2 : वृत्तिप्रेप्सु वर्तमाने। वृत्तिं जीवनोपायं प्रेप्सते इति प्रेप्सुः। तस्मिन्वर्तमाने याजके तथाभूते अयाज्यमपि दारिद्र्यपरिहारार्थं याजयेदित्यर्थः Veṅk.; यश्च वृत्त्यर्थमवर्तमाने कर्मसङ्के कडचपीडायां च Viv.

वृथाग्नि XIII. 43 : 151. 2; XIV. 16 : 180. 14; 181. 12 and often : लौकिकाग्निः।

दृषाश्मन XXVI. 9 : 285. 1 : दृषाश्ममग्निहोत्रादि ।
दृढि VII. 5 : 206. 6; VIII. 1 : 234. 12 : दृढिलिङ्गो मन्त्रः (T.S. III. 1. 8. 2).
दृढिज XXV. 30 : 264. 3.
दृध् c. अति-प्र XX. 1 : 5. 8; XXVI. 2 : 272. 13.
दृभ्र XXX. 2 : 391. 4, 5, 7.
दृषण dual. दृषणौ IV. 5 : 115. 8; XVIII. 36 : 385. 11; XXIII. 18 : 179. 11 : मन्त्रलिङ्गात् दृषणावित्युक्तम् । यूपशकलौ (cp. T.S. I. 3. 7. *i*) : 'the two blades of grass (or pieces of wood) used at the agnimanthana', cp. Āp. VII. 12. 12 and Kāty. VIII. 7. 5.
दृषद् I. 6 : 9. 12; XX. 7 : 17. 12; XXIV. 25 : 210. 15, also pi. sū. I. 6 : 10. 19 : पाषाणः Viv., Sāy.; Āpastamba I. 20. 2 uses अश्मा ।
दृष्टिवासस XVIII. 16 : 361. 5; XVIII. 19 : 365. 8.
देला II. 8 : 46. 10 : भाविस्थानम् ।
देष्ट् c. आ caus. XI. 8 : 77. 5 : आवेष्टयति भ्रमयति चक्रम्, equivalent to or corrupt for आचेष्टयति ।
c. प्रति-निस् caus. med. XXV. 2 : 228. 11.
दैवत् XVI. 24 : 270. 5; XVI. 25 : 270. 19; XXIII. 12 : 168. 3; XXIV. 38 : 225. 6.
दैवध XXVI. 8 : 282. 6.
दैराज III. 14 : 84. 15, दैराजमुपस्थानम्, the upasthāna with the virājakrama formulas;—XXII. 3 : 119. 22, the दैराजीर्दीक्षाः here mentioned refer to T.S. V. 6. 7.
दैव्यसव XVIII. 3 : 345. 18.
दैवकर्मण XIV. 9 : 169. 2 : उक्तानि दैवकर्मणानि (T.S. III. 2. 8. *c–g*) see Baudh. VIII. 6 : 242. 1; XIV. 20 : 188. 10.
दैवानरमारुत X. 51 : 53. 1, cp. 4 and X. 52 : 55. 10, 11.
दैसर्जन XXI. 15 : 98. 4.
व्यतिचारम् absol. XXI. 2 : 72. 1; XXIII. 6 : 157. 6.
व्यतिषङ्गम् absol. XI. 3 : 67. 11.
व्यध् c. अव IX. 3 : 268. 14.
व्यभिमर्श XX. 8 : 20. 9, 11.
व्यल्पुच्छ XXX. 10 : 403. 9 : विस्रोर्णं पुच्छं यस्य ।
व्युदवसानीय XXVI. 12 : 289. 11.
व्रतति XXIV. 23 : 208. 2 : वल्लिपलाशः ।

व्रतदुघ् plur. व्रतदुघः XXIII. 9 : 163. 12; acc. sing. ०दुघम् XVI. 2 : 246. 13; loc. dual. ०दुघयोः VI. 1 : 157. 4; VI. 9 : 165. 10.

व्रतन VI. 7 : 164. 12 nom. act. to व्रतयति, also in व्रतनवेला VI. 9 : 165. 13; in VI. 19 : 178. 16 it designs according to the Viv. (करणसाधने व्रतनं मन्त्रमुत्सृज) the vratanamantra.

व्रतपच masc. VI. 6 : 162. 18; XVI. 1 : 245. 5, 8, 10 : अन्वाहार्यपचने।

व्रतोपायनीय II. 12 : 54. 11 : भोजनार्थमुपेतव्यं भोक्तव्यमित्यर्थः; VI. 1 : 157. 4; XV. 2; 206. 10; XXIV. 21 : 205. 10; XXIV. 34 : 220. 14; XXV. 6 : 234 : 3, 6.

व्रतोपेत I. 1 : 1. 7; XXIV. 23 : 207. 8; XXIX. 13 : 387. 14.

व्रात्यधन XVIII. 25 . 373. 8.

व्रात्यस्तोम XVIII. 24 : 371. 5; XXVI. 32 : 318. 14; XXIX. 5 : 375. 3.

श्र।

श्रकलान्न XVIII. 21 : 368. 14, here in opposition to स्वर्वन्न।

श्रक्तन्यिष्ठ XXIV. 22 : 206. 9.

श्रत् c. वि-अव caus. XII. 1 : 85. 8 : अवश्रातयन्ती विविधं पतयन्ती, cp. Āp. XVIII. 8 : 11.

श्रत (?) XVIII. 8 : 350. 6; XVIII. 10 : 354. 3, 7; XVIII. 16 : 361. 7; XVIII. 17 : 362. 1; 363. 10; XVIII. 18 : 364. 5.

श्रतलक्षणला (viz. दृष्टिः) XXVI. 6 : 279. 6.

श्रतपल XV. 15; 219. 14; XV. 17 : 221. 19; 222. 1; XV. 18 : 222. 11; XV. 28 : 232. 8; XV. 38; 243. 13 : 'weighing hundred palas.'

श्रद् c. अनु-वि caus. IX. 14 : 286. 7; IX. 16 : 288. 17 : अनुविश्राद्य विकीर्य Viv.; अवकीर्य Keś.

श्रद XVIII. 45 : 399. 2 sqq., name of an ekāha.

श्रफ IX. 5 : 271. 1; 272. 1; IX. 6 : 274. 1; IX. 9 : 278. 14; IX. 14 : 286. 8; IX. 15 : 287. 4, 11 : श्रफौ दीर्घकाष्ठे परस्परं संश्लेषिते। तयोर्मध्ये यथा सुषिरं भवति तथाभूते।

श्रफोपयमनम् dvandva IX. 5 : 271. 1 : श्रफौ च उपयमनं च; cp. श्रफोपयमान् IX. 9 : 278. 3.

श्रम् c. सम्-अव caus. act. and med. IX. 12 : 282. 10 : समवश्रमयन्। निदधत्; IX. 15 : 287. 14 : समवश्रमयति। निक्षिपति; XIV. 19 :

185. 15 : समवशमयन्ते। येन प्रयोजनं तदग्निष्ठे निदधाति; XV. 31 : 237. 13 : समवशमयतात्; XVI. 29 : 276. 1; XVIII. 25 : 373. 8 : समवशान्तम्; cp. Śat. Br. VII. 3. 2. 1, 2.

शमरथ XVI. 13 : 260. 5; XVII. 43 : 324. 6. The same word occurs Kāṭhaka XXXII. 3 : 21. 16 Drāhy. V. 4. 11, Baudh. gṛhs. IV. 4 (त्रय यदि बलवता शमरथः स्यात्), in the Bhāradvāja gṛhyasūtra II. 29, and cp. अशमरथंभावुक TBr. I. 3. 5. 4, see on this word Sāyaṇa in the Calc. ed. of the Taitt. S. vol. I. p. 1008. The meaning seems to be 'a quiet chariot,' the counterpart of चक्ररथ।

शम्या XXX. 1 : 389. 5, 7; XXX. 3 : 394. 8; XXX 4 : 395. 10, name of a measure.

शम्यान्यास XII. 17 : 112. 1 sqq.; XVI. 29 : 276. 2; XVI. 30 : 276. 12.

शम्यापरिधि adj. XIV. 17 : 182. 2 sqq.; XXIII. 7 : 159. 1 : शम्या एव परिधयः। शम्याः परिधयो; स्त्रिन्निति।

शम्याप्रक्षेप XI. 7 : 76 4; XII. 12 : 103. 12; XII. 17 : 111. 14 : शम्याप्रक्षेपे।

शराव XXIV. 29 : 214. 5 : शरावप्रमाणं तण्डुलादि पुरुषपूतंरपलक्षणमेतत्।

शरीरवन् XVII. 28 : 306. 10 : शरीरवद्यजुः, cp. शरीरवद्गायत्रम् Jaim. śrs. 4 : 5. 17 ed. Gaastra, and its counterpart चशरीर in Jaim. up. brāhm. III. 30. 2, III. 38. 10.

शरीरसंस्थाग्नि XXIV. 19 : 203. 12.

शल्लिशर्च XV. 30 : 235. 6; XXVI. 11 : 287. 13.

शवानस् XVIII. 36 : 385. 10; XXIII. 18 : 179. 11, 12.

शस्त्रभक्ति XXV. 21 : 252. 12-14.

शस्त्रिन् XVI. 21 : 267. 6; XXVI. 17 : 297. 3.

शामुल्क XXVI. 32 : 318. 11.

शामुल्काजिन XXVI. 32 : 318. 11 but शामूला० XVIII. 25 : 373. 8.

शालीन XVIII. 8 : 350. 7; XVIII. 16 : 361. 8; XVIII. 40. 391. 6.

शास् c. वि IV. 8 : 121. 4, 5; VI. 17 : 175. 18 : तामध्वर्यु र्विशास्ति। विविधं शास्ति कुरुतोत्सृजतेति वा; XI. 2 : 66. 6 : and often : पशूंश्च विशिष्य refers to VI. 34 init.; XXVI. 13 : 291. 4 etc. : 'to give different directions about something.'

शास XXVI. 11 : 287. 11.

शिपिविष्ट II. 3 : 36. 14 : दुश्चर्मा Viv.; केशरश्मिनशिराः Veṅk

श्लिपिविष्टवन्त् XXV. 34 : 270. 7.

श्लिष्य XVI. 3 : 248. 8 etc.; XVIII. 36 : 386. 5 etc.; XXIII. 11 : 167. 10 etc.

श्लिष्यवन्त् VI. 18 : 175. 20; 176. 1 : श्लिष्यवत् विशेषवत् प्राङ्नतात् कार्श्यर्यमयादिना विशेषेण विशेषवत्; XVII. 9 : 290. 6 : श्लिष्यवन्त इव। श्लथिल प्रयत्ना इव अलरमाणा इव; XXV. 13 : 242. 3.

श्री (श्रेते) c. परि XXIII. 2 : 151. 11; caus. IX. 2 : 267. 16; XII. 8 : 98. 11; XVIII. 22 : 369. 5; XX. 4 : 13. 5; XXIII. 2 : 150. 10; XXV. 16 : 247. 6; cp. परिश्रायन।

श्री (श्रीयते) c. उप XVIII. 45 : 401. 1, counterpart to अवश्री०।

श्रीतोक्ष I. 3 : 5. 7; VI. 6 : 162. 16, 19; XIV. 27 : 199. 5; XXVI. 9 : 284. 10.

श्रीतीभू XXVI. 9 : 284. 7.

श्रीपय II. 5 : 40. 7; meaning?

श्रुवन्त् X. 22 : 20. 3 : श्रुवती परितापवती।

श्रुष्टि XXVIII. 13 : 366. 9.

श्रुनस्कर्णयज्ञ XXIV. 11 : 194. 6; XXVI. 33 : 320. 5.

श्रुष्ट्राभिषव XXV. 22 : 254. 6.

श्रुद्रगवी XXIV. 31 : 216. 14.

श्रुल्लपाद्या XXX. 14 : 407. 14, name of a particular iṣṭakā.

श्रुलीभूत XVII. 11 : 293. 3 : स्थाणुभूताः।

श्रुतानङ्ग VI. 34 : 198. 17; VIII. 9 : 245. 10; 246. 4; XXI. 22 : 100. 2 : श्रातश्चत इत्यानङ्गं श्रुतं च तदानङ्गं च। श्रपयित्वा तप्त्वा श्रातम्।

श्मशानचित् XVII. 30 : 309. 1, 6; XXX. 19 : 411. 10.

श्मश्रुमन्त् XXI. 12 : 91. 13 : कूर्चवान्।

श्येन XVIII. 36 : 386. 4, name of an ekāha.

श्येनचित् XVII. 28 : 306. 14; 307. 1; XXIV. 5 : 188. 14; XXX. 5 : 397. 6; XXX. 8 : 401. 3.

श्रदोपज्ञ XXIV. 2 : 186. 3 : श्रदारम्भः Viv., Veṅk.; cp. कनुपज्ञ।

श्रपण subst. neuter. I. 8 : 12. 6 : श्रपयन्ते हवींष्येभिरिति श्रपणानि काष्ठानि Sāy.

श्रमण XVI. 30 : 276. 7.

श्रि c. श्रनु-उत् VI. 2 : 157. 10 : श्रनूच्छ्रयति ऊर्ध्वं निदधाति Keś.

c. श्रभि-नि XI. 10 : 79. 2; XII. 12 : 103. 9; XII. 13 : 105. 16 : श्रभिनिश्रयध्वम्। श्रनियमेन श्रयध्वम्।

c. उप-नि active. XXIV. 19 : 204. 3.

त्रिति XI. 1 : 63. 4; XI. 11 : 80. 1; XXII. 15 : 138. 6 : त्रितिम् नित्रेणीम् (var. ॰णिम्).
त्रु c. त्रति-त्रा caus. IV. 6 : 116. 13; XX. 28 : 62. 4.
त्रेणिगर्त VI. 26 : 187. 13, see crit. note.
त्रेष्ठिन् X. 56 : 58. 16; XII. 9 : 99. 15 : त्रेष्ठी प्रधानः।
त्रुत्यक XII. 2 : 87. 7.
त्लिष् c. सम्-त्रा caus. XIII. 26 : 136. 10, 11 : त्राग्नेयस्य च सौम्यस्य चैन्द्रे समास्लेषयेदिति। व्यूह्याभिघ्टेषु त्रवयवयोगात् षष्ठीति त्राग्नेयस्य खण्डं सौम्यस्य कतिपयांस्त्रण्डूलानैन्द्रे प्रक्षिपति।
c. त्रनु-उप I. 15 : 24. 1.
त्लीष (?) XV. 1 : 204. 12.
त्रभ्रश् II. 5 : 39. 8; meaning?
त्रस्कश् II. 5 : 40. 10, cp. perhaps त्रस्क् of the Dhātupāṭha.
त्रस् c. उप caus. (obj. दुन्दुभीन्) XV. 24 : 228. 5.
त्रावघ्रात XIV. 9 : 167. 8.
त्रेतक XIV. 29 : 202. 1 : त्रेतकानाम्। पलाशपुष्पमध्ये वक्राधनुर्वद्यच्छेदकं पलाशपत्रदण्डान्वा।

ष।

षडुत्राम X. 12 : 12. 1 : षडुत्रामा यस्य तत् षडुत्रामम्।
षडुपसत्क XXV. 27 : 259. 5, 12; 260. 8.
षोडशतय XII. 8 : 96. 10 (षोडशतय त्रापो)।
षोडा XXX. 3 : 393. 6 against षड्धा XXX. 19 : 411. 15.

स।

संयवन XX. 8 : 20. 6, nom. act. to संयौति : उदकपिष्टयोः संयोजनम् Sāy.
संयवनीय I. 8 : 12. 6 : पिष्टसंयवनीया त्रापः। मदन्तीरित्यर्थः।
संयान XIV. 1 : 153. 14 : प्रज्ञातमपाङ् संयानस्य विधिः। त्रथ यद्यपर्याण इत्यादि see VI. 9 : 165. 14.
संयोजन in यूप॰ and पशु॰ XX. 26 : 59. 14.
संवत्सरगर्भ XXVI. 20 : 300. 9 : यद्येतदृतवो वै प्रजाकामा (T.S. VII. 2. 6) इत्येष संवत्सरगर्भ एकादशरात्रषड्त्रावसंवत्सरगर्भ इत्यन्ये।
संवत्सरतम XXVI. 26 : 308. 9; XXVI. 27 : 311. 1.
संवत्सरभृत् X. 12 : 11. 13; XXX. 7 : 400. 16.

संवदन XX. 29 : 64. 9.

संवेशनीय XXVI. 13 : 291. 3.

सꣳस्राव II. 3 : 37. 2 : प्रातःसवने वषट्कारादिबोधयिता कालादिना Viv.; Veṅk. reads सꣳस्राव and comments : संस्रावयति पात्रगतं सोमादि वषट्कारादिकालबोधनेन अग्नौ क्षारयतीति संस्रावः। अध्वर्योर्वषट्कारादिसमय-बोधिता संस्रावः।

सꣳसव XIV. 27 : 198. 14 : उक्तः सꣳसवः (T.Br. I. 4. 6. 1–5) see Baudh. XIV. 4 : 157. 1. sqq.

सꣳस्तुत XXIV. 12 : 169. 4 : सꣳस्तुततमः चिततमः Veṅk.; विद्यादिना पूज्यमानः Viv.

सꣳस्थना cp. उदक्सꣳस्थता and उदीनसꣳस्थता।

सꣳस्था XII. 1 : 86. 6; XII. 4 : 89. 14; XV. 37 : 242. 11 : सꣳस्थां करोति। संस्थापयति।

सꣳस्थावत् XXIV. 1 : 185. 2, 15 : सꣳस्थावत्। संस्था समाप्तिः। यथा प्रारब्धं समाप्यते तथा कर्तव्यम् Viv.; समाप्त्यनुरोधेन समाप्त्यर्थम् Veṅk.

सꣳस्थाग्नेक XXVI. 23 : 304. 2 : सꣳस्थाग्निं (thus MS, text and bhāṣya) यूपसंबन्ध्याग्नयने क्रियमाणः सन्यूपसꣳस्कारार्थः।

सꣳस्थान XX. 9 : 21. 6 (and 7 ?), nom. act. to सꣳस्थति।

सꣳसदामयनं XXVI. 21 : 302. 1.

सꣳस्थावस्थापिधानम् XIV. 10 : 171. 5 : उक्तꣳ सꣳस्था॰ (T.S. III. 3. 8. *c–f*), see Baudh. IV. 11 : 126. 16 sqq.

सत्तामकाष VI. 12 : 168. 19; VIII. 21 : 262. 8; XXI. 25 : 114. 7.

सत्यवैसर्जन VIII. 18 : 259. 1 : तानुनꣳसमयविमोचनम्।

संस्थाव्यावर्तिन् XXIV. 6 : 189. 12, 14 : संस्थाभिमुख्येनावर्तनशीलम्। संस्था-संपत्तिनिबन्धनाद्दक्षिमदिति यावत् Veṅk.

संगवकाल XX. 1 : 4. 9, 13.

सच् med. with accus. IV. 6 : 119. 6; VII. 5 : 206. 9, 14, 18; 207. 1; VIII. 1 : 234. 12, VIII. 17 : 257. 19 : अङ्गुल्या आसञ्जयति or अङ्गुल्यन्तरालेषु लग्नयति or हस्त एव स्थापयति (this refers to VIII. 17).

सजनीय XIV. 4 : 158. 1, cp. T.S. VII. 5. 5. 2.

सजुष् XXI. 18 : 101. 12; XXI. 23 : 111. 4; XXII. 14 : 136. 15, accompanied by the formula असुर्यै त्वा जुष्टम् etc.

संचरी (subst. fem.) XXV. 20 : 151. 4 (see crit. note); XXVI. 24 : 305. 9; see also संचारी।

संचारिन् XXVI. 23 : 304. 2 : प्रतियूपमावर्तते Ms.; प्रत्येकमावर्तते Viv.

संचारी XVIII. 50 : 408. 16, read probably संचरी with L.

संचिताङ्कति X. 37 : 35. 11 and passim in praśna X; XXV. 27 : 259. 7. sqq.

सञ्ज् c. वि XVII. 31 : 310. 9 : विषजन्ति शोषयन्ति।

संज्ञपाङ्कति XI. 4 : 69. 12; XV. 29 : 233. 7.

संज्ञानी (viz. दृष्टिः) XIII. 20 : 131. 13; XVIII. 25 : 373. 11.

संज्ञानेष्टि XXIV. 3 : 187. 7; XXVI. 5 : 278. 10; XXVI. 6 : 280. 1.

सत II. 13 : 55. 17; II. 17 : 61. 10 and passim : सते। कुण्डे वा शरावे वा or सतं दृढ्ढाण्डम् Keś., or सतम् कुम्भम्।

सतानूनब्निन् XX. 16 : 35. 15.

सद् c. अति XVIII. 15 : 360. 1, see crit. note.

c. उत् caus. (obj. उत्तरनाभिम्) V. 5 : 134. 12; V. 10 : 143. 7; VI. 23 : 183. 3 and often : उच्चैस्तरां कृत्वा; (obj. राजानम्, चर्म, ओजोधम्) VII. 5 : 205. 19; VI. 28 : 190. 15; VIII. 9 : 245. 19 : स्थापयति or सादयति।

c. उत् XVIII. 20 : 367. 11 : नवनीतमुत्सीदति 'is being secreted'; XV. 36 : 241. 7 : उत्सन्न 'falling forth, excluded,' not 'antiquated', as compared with XV. 18 : 223. 7, XV. 32 : 238. 6.

c. सम्-उप caus. VI. 30 : 195. 14 : समुपसाद्य। एकत्र समीपे स्थापयित्वा।

सदस्य XV. 1 : 204. 14; XV. 8 : 213. 11.

सदस्य (the 17th. ṛtvij) II. 2 : 35. 9; II. 3 : 36. 11, 14; 37. 2, 9; II. 4 : 38. 7; VII. 1 : 200. 3; VII. 11 : 216. 18; 217. 4; VII. 14 : 222. 18; VIII. 12 : 249. 20; XVI. 1 : 246. 1; XVI. 2 : 246. 8; XVII. 18 : 298. 2, 7; XVII. 19 : 298. 13; XXI. 22 : 109. 3; XXV. 13 : 243. 3.

सदस्कार्य XVIII. 20 : 367. 1.

सदस्कान्त XXIV. 16 : 200. 10.

सदस्की XVIII. 20 : 366. 4, XXIII. 18 : 179. 8; XXV. 13 : 242. 5, 6; XXVI. 32 : 318. 4, 7, name of an ekāha.

सदस्या XVIII. 20 : 367. 11.

सदोयज्ञ XX. 25 : 55. 5.

सनीडार VI. 7 : 164. 12; XXI. 10 : 86. 15.

संतनि or संतनी III. 14 : 84. 9; III. 15 : 86. 2, 8; XII. 3 : 87. 9, 10; XIV. 5 : 160. 12 : अग्निः प्रातःसवन इत्यादि (T.S. III. 1. 9. *b–d*); and passim in Dvaidha and Karmānta.

संतराम् V. 12 : 145. 16 : संनिकृष्टतराम्।

संतर्पण XIV. 9 : 169. 2 : उन्नाऽ दोचकाणाऽ संतर्पणम् (T.S. III. 2. 8. *a–b*), see Baudh. VIII. 12 : 249. 16 sqq.
संदंशग्र XVIII. 26 : 386. 6, name of an ekāha.
संदाव IX. 4 : 269. 13; X. 7 : 7. 4 : अग्रसंदावम्। अग्रचूर्णम्।
सदिग्धपुरोडाश XXIII. 4 : 154. 6 : उपचितपुरोडाशः।
संदीचित XXVI. 12 : 289. 12 : सह दीचीताः।
संधिनोचीर XXV. 2 : 230. 5 : सायंदुग्धायाः चीरम्।
संनखमात्र XXIV. 25 : 209. 14 : नखयोर्मुष्टौ परस्परमसंस्पर्शौ यावत्तावत्।
संनिवाप XV. 17 : 220. 15; XXII. 4 : 122. 12; XXIII. 9 : 162. 11.
सपिलक XIV. 29 : 202. 6 : सपिलकम् सबुद्दम्, cp. पिलकावन्त्, अष्टापिलक।
सपूर्णपात्रविष्णुक्रम II. 19 : 66. 8, 16; II. 20 : 67. 10, 16; III. 3 : 71. 4, 9; III. 12 : 82. 14; 83. 5, 10; XXIII. 2 : 150. 12; XXIII. 14 : 173. 5; XXVIII. 1 : 344. 11; XXVIII. 2 : 347. 11.
सप्तगु XXV. 4 : 232. 7.
सप्तदशसामिधेनीक XX. 18 : 39. 6; XX. 22 : 49. 5; XXIII. 1 : 147. 3; XXVI. 4 : 275. 11.
सप्ररेक XI. 1 : 79. 7 : सप्ररेकान् अशेषान्; XVII. 35 : 313. 5; XVII. 36 : 314. 12.
सप्रारोह II. 6 : 42. 10, 12; II. 12 : 53. 8.
समप्राङ्गुलि XXV. 10 : 239. 3, see crit. note.
समन्वानयन XX. 31 : 68. 7; XXI. 15 : 97. 13.
समपक्षपुच्छ X. 19 : 17. 17.
समभिवासन III. 24 : 96. 17; XXV. 16 : 247. 4.
समयाविधित XVII. 3 : 285. 13; XXVI. 22 : 302. 7 : समयाशब्दो ऽर्धपर्यायः समयार्धेन व्यूहतीति। विधितः विवहः। अर्धविधितो ऽर्धविवहः। अर्धोत्क्षिप्त इत्यर्थः।
समवक्षेपण XXII. 14 : 137. 18.
समस्तहोम XXIV. 31 : 216. 10.
समानवर्हिस् XIII. 1 : 120. 1.
समानयोनि XXVI. 11 : 288. 11.
समानसंख्यान XXV. 7 : 235. 6 : एकसंख्यानः।
समानस्वर XI. 4 : 69. 2.
समानाऽग्नि XII. 15 : 109. 4, 8.
समारम्भ XXIV. 1 : 185. 14 : स्मरणम् Viv. and Veṅk.
समावच्छस् XI. 13 : 83. 13 : समं विभज्य।

समिदार XVI. 7 : 253. 10; XXVI. 13 : 291. 1; XXVI. 18 : 298. 9; XXVI. 19 : 299. 9; XXVI. 25 : 307. 3; XXVI. 27 : 310. 10.

समूह्य XVII. 29 : 308. 6, 9; XXX. 18 : 411. 5, 6, a manner of building the 'agni.'

सम्पदि XXII. 1 : 117. 4, designation of the mantra ऋचा सोमꣳ समर्धय (T.S. III. 1. 10. *b*).

समोदक II. 13 : 56. 3 : समोदको युक्तोदकः समलवण इति।

संप्रत्याहारम् absol. XXII. 5 : 124. 14.

संप्रसर्पण XIV. 8 : 166. 9 : उक्तꣳ संप्रसर्पणस्य (T.S. III. 2. 4. *c*. sqq.) see Baudh. VII. 10 : 215. 10 sqq.

संभरणी VII. 6 : 208. 8; VIII. 1 : 234. 15; VIII. 9 : 245. 14 : संभरण्याम् कलशे।

संभरणीय VIII. 1 : 234. 14 : संभरणीये हतीये वर्गे।

संभार VI. 18 : 176. 18 : संभारान् अग्निर्यजुर्भिरित्यनुवाकम् Taitt. Ār. III. 8.

सषाडासन्दी VI. 10 : 166. 15; IX. 5 : 270. 20 and passim in pr. IX.

सषाड्दुह् VI. 34 : 198. 15.

सयज्ञपुच्छ XXVI. 19 : 300. 1.

सर्पाणामयन XXVI. 24 : 306. 7.

सर्पिरासेचन II. 14 : 56. 7; V. 10 : 141. 21; XV. 3 : 207. 7; XV. 4 : 208. 2; XVIII. 8 : 350. 12.

सर्वतःप्रखवण XV. 1 : 204. 5.

सर्वतोमुख XXIII. 19 : 180. 5 sqq.; XXVI. 33 : 320. 10, name of an ekāha.

सर्वतोमुख adj. X. 35 : 33. 12; X. 38 : 36. 15; X. 40 : 39. 4, etc.

सर्वपृष्ठ (viz. दृष्टिः) XIII. 29 : 138. 20; XXIV. 6 : 189. 14 : अत्र सर्वपृष्ठाग्रशब्देन सर्वपृष्ठाख्यकाम्येष्टिद्रव्यं पुरोडाशो ऽभिधीयते (Baudh. XIII. 29, 30)। तत्रानेकदेवताकमेव द्रव्यं राथंतरेन्द्रादिदेवताभेदेनावर्तत इति देवताभ्यावर्ति Veṅk.

सर्वभक्ष adj. VIII. 8 : 244. 15; VIII. 15 : 256. 13; XI. 12 : 81. 12; XI. 13 : 83. 15; XII. 16 : 110. 12; XVII. 5 : 287. 3, etc.

सर्वमेध XXIV. 11 : 194. 5.

सर्वसंख्या VIII. 21 : 263. 4; X. 11 : 11. 8 : सर्वसंख्यां पशोः कुर्वन्ति। पूर्णाऽत्यन्तं समापयन्ति।

सर्वसुरभिपिष्ट XVII. 39 : 317. 2; XVII. 40 : 320. 16.

सर्वाभिप्रायिक XXIV. 11 : 194. 17 : सर्वाभिप्रायिकाणि सर्वाभिप्रायप्रयोजनानि सर्वफलानीत्यर्थः Viv.; सर्वकामफलानीति यावत् Veṅk.

सर्वायुष XV. 21 : 225. 12.

सवण्ड XXVI. 28 : 312. 2, cp वण्डचिति।

सवनीय XXIV. 22 : 206. 8; meaning?

सवनेष्टि XXI. 6 : 79. 14.

सवात्यौ (dual सवात्यौ, gen. dual सवात्योः; the nom. सवात्य given by the P.W. is false, cp. also T.Br. III. 1. 6. 2) V. 10 : 142. 7; XII. 5 : 92. 7 : एकेन वत्सेन स्नतवत्सा जीववत्सा च ये दुह्येते ते सवात्यौ, and elsewhere : एकेनैव वत्सेन स्नतवत्सा च स्वमाता च दुह्येते सवात्यौ।

सविशूग्र XV. 18 : 222. 14; XVIII. 34 : 384. 1.

सविशेष subst. XXX. 2 : 392. 15; XXX. 10 : 403. 11; XXX. 12 : 406. 13, 15; XXX. 20 : 413. 4.

सव्योत्तरिन् VI. 21 : 181. 5 : सव्यदक्षमुपरि कृत्वा।

सशस्क XI. 3 : 66. 11 : सशस्काम्। सोपकरणां सनवालपवित्रोपयमादि; XVII. 33 : 312. 4 : सशस्काम्। सनवालग्रथनपवित्रशताङ्गणादिसहिताम्।

ससावित्र XXII. 2 : 118. 11 : सह सावित्रैः। सावित्रहोममारभ्य।

सखिदक्षत्व XX. 19 : 42. 2; XXVI. 6 : 279. 11.

सहशूस X. 16 : 15. 13; X. 17 : 16. 10 : with the stanza दृशूसः शुचिषत् T.S. IV. 2. 1. *n.*

सहकारिप्रत्यय II. 2 : 35. 16; XXIV. 18 : 203. 6. The Vivaraṇa of the first passage (35. 14–17) runs thus : स्वादितः कर्मारम्भकाले स्वात्मोदेत्य शुच्यादयो धर्मा या कर्मसमाप्तेः। सहकारिप्रत्यय इतरैर्ऋत्विग्भिः सह संवादं कृत्वात्मीयं पदार्थमा चतुर्थाच्चतुर्थेन सह क्रियमाणादारभ्य बर्ही व्यवस्थाप्य पाणिसंमर्शनकाले परिस्तरणं पात्रसादनकाले ब्रह्मण उपवेशनमेवमान्यादिकानि कर्माणि सर्वाणि प्रयोजयेत्; for या चतुर्थात्कर्मणः cp. also Āp. I. 2. 11, for which passage perhaps Āp. IV. 1. 2 is to be compared. The Vivaraṇa of the second passage runs according to Veṅkateśvara : सह कुर्वन्तीति सहकारिणो होत्रादयस्तेषां प्रत्ययात् तत्प्रमाणानुसारादाश्वलायनादिसूत्रानुसारादिति यावद्भवन्ति। उपाशुशुधर्मकर्माणि भवन्ति; acc. to Bhavasvāmin : सहकारिणो होत्रादयस्तेषां यथा तथा भवन्ति।

सहजानि XVIII. 46 : 402. 8.

सहयाजमान XX. 2 : 6. 9.

सहसदक्षिण XXIV. 13 : 198. 5.

सङ्खशाल XXVI. 33 : 320. 10, name of an ekāha.
सं c. अधि-अव VI. 10 : 167. 2; XII. 5 : 91. 1, 13; XXII. 3 : 121. 12; XXV. 5 : 233. 13; XXVI. 2 : 273. 14; XXIV. 17 : 201. 11, 15.
c. वि-उत्-अव XXVI. 12 : 289. 11 : युद्वसाय। शथगुद्वसाय।
c. परि-अव XII. 5 : 90. 12.
c. प्रति-अव XXI. 26 : 116. 9; XXII. 17 : 141. 7.
साकंप्रस्थायीय XVII. 48 : 328. 15; XXIII. 17 : 176. 7.
साग्निचय XXVI. 12 : 290. 4.
सांकाग्निन VII. 8 : 214. 4; VIII. 2 : 237. 1; VIII. 11 : 248. 15 : सांकाग्निनेन पथा। दर्शनमार्गेण ऋजुना शस्यामार्गेण (because it is possible to *look* from the sadas or the havirdhāna-shed in easterly and westerly directions *all over* the vihāra, doors being made justly above the prsthya-line.
सांग्रहणी (viz. दृष्टिः) XIII. 30 : 140. 8; XV. 3 : 207. 2.
सातिशेष XXI. 4 : 74. 17.
सात्रायणिक XXIII. 5 : 156. 3.
सात्यदुघ XII. 19 : 115. 15; XXII. 21 : 146. 7.
सादन XIV. 4 : 156. 13 : उक्षाण् सुचाण् सादनम्। युनज्मि तिस्र इति (T.S. III. 1. 6. *b*) see Baudh. VII. 1 : 200. 20.
सादस्य II. 3 : 37. 9, the function of the sadasya.
सादित XXIV. 12 : 196. 1, see crit. note.
साद्यस्कालम् adv. XXIV. 16 : 200. 14 sqq.
साध् desid. from caus. XVIII. 45 : 400. 13 : सिसाधयिषत् viz. वित्तम्।
c. सम् caus. III. 11 : 81. 14 : संसाधनं स्खाननयनम् उत्थापनम्।
साधस्याद्य VI. 17 : 175. 17 : अधः पादयोर्निहितमधस्याद्यम्। सह अधस्याद्येन साधस्याद्यः Viv.; सोपनत्कः Keś.
साधीवास XVII. 39 : 319. 1; XVIII. 16 : 361. 5.
साधुशृत XXIV. 26 : 211. 12.
सान्नकरण XXIV. 15 : 199. 10.
सांनाय्यदुघ XXIV. 23 : 208. 5; XXVII. 13 : 339. 9.
॰साम (*a*-stem) in ब्रह्मसामम्, अग्निष्टोमसामम् XII. 18 : 114. 11, 12; XVI. 13 : 261. 17; XXVI. 14 : 292. 7.
सामपथ VII. 15 : 166. 5; XXVI. 33 : 320. 6 : सामपथे। उद्गातुर्दर्शन-पथे and औदुम्बरीसकाशे।
सामयिक XXVI. 33 : 321. 4 : समये भवम्। सिद्धान्तम्।

सायक XV. 15 : 219. 6; XV. 30 : 235. 15; XV. 32 : 238. 13.
सार adj. XXX. 16 : 408. 9; 409. 12 : सहारैर्वर्तन्त इति सारागि (viz. रथचक्राणि).
सारस्वतमयन XXVI. 12 : 289. 6.
सार्वचैष्टुभ XXIV. 37 : 224. 1, 3, 8.
सालाटकी IX. 18 : 293. 5 : शिवालुः शिवायुः the Ms.
सिच् c. वि-अति X. 22 : 20. 17; XII. 1 : 86. 3; XII. 4 : 89. 13 : अपो व्यतिषिञ्च। उदकधाराव्यवधानं कृत्वा।
c. अधि-अभि XVIII. 2 : 345. 2.
c. प्रति-अभि XXIII. 18 : 178. 5.
सिनिमंकल्पोदक (?) XV. 15 : 219. 6.
सिध् c. अभि XX. 27 : 60. 17 : अभिसेधेत्।
सिनीवाली XXIV. 20 : 205. 1; XXIV. 29 : 214. 16.
सुजन्तु VII. 5 : 205. 10 : सुजन्तुरिव शोभनक्रिमिसदृश आयत एकतो ऽणिमत्। कोशकारक्रिमिसदृश इत्यन्ये।
सुधूपित IX. 3 : 269. 3; X. 6 : 6. 7.
सुफलीकृत XX. 21 : 46. 15.
सुभिक्ष II. 15 : 57. 12; तप्र (var. क्षप्र) सर्वजनम्। लेट् द्रष्टव्यो विधौ भोजनं देयं प्रभूतमित्यर्थः Viv.; ब्राह्मणभोजनं विना दुर्भिक्षं भवति तस्मात्प्रभूतमाज्यं देयम् Kes.; XXV. 6 : 234. 6 : क्षप्रः।
सुराप XX. 24 : 54. 3, 7.
सुरासोम XVII. 31 : 310. 2, 4; XVII. 33 : 312. 3 : सुराप्तः सोमो यस्य स सुरासोमः शब्दादि।
सुविचित VI. 14 : 171. 1.
सू (सौति) c. प्र X. 36 : 34. 8, cp. X. 38 : 36. 16; X. 40 : 39. 5; X. 46 : 46. 2; XIX. 4 : 421. 2 : प्राच्याच लोकंशृणया प्रसौत्यग्निं प्राचीभिः संप्रच्छादयन्ति। अस्यां चितौ प्रागपवर्गाभिर्लोकंशृणाभिः संप्रच्छादयन्ति यथैवाध्वर्युणा प्रस्तुतं तथाध्वर्युयजमानप्रतिप्रस्थातारः; elsewhere प्रसौति is explained by अनुजानाति।
सूतराजन्य XXV. 34 : 270. 2.
सूतवश XVIII. 5 : 346. 16; 347. 1.
सूतसव XVIII. 4 : 346. 1.
सूददोहस X. 21 : 19. 12 and often.
सूपपादय adj. XX. 1 : 1. 3 : सम्यगुपपादनं सूपपादः। सूपपादं यातीति मूलविभुजादित्वात्कप्रत्ययः।
सूपवन्त् XX. 16 : 35. 5 : सूपवन्तं व्यञ्जनवन्तम्।
सूर्यस्थ (viz. अत्रिः) XXV. 34 : 269. 12.

स्पृ c. उप XIV. 22 : 192. 2; XVIII. 48 : 406. 6 : उपस्पृतः। भूतोपस्पृतः (the Viv., however, reads : •स्पृष्टः). The same meaning, as it seems, in Kaus. Br. VI. 12.

स्पृज् c. उप-अव (obj. वत्सम्) XXIV. 24 : 208. 12.

स्पृप् c. अधि-उत् XVIII. 9 : 352. 11.

c. उप-निस् VII. 7 : 212. 9; VIII. 2 : 236. 1; VIII. 10 : 247. 17; XXVII. 3 : 326. 6.

c. सम्-प्र XI. 6 : 71. 8 and often.

स्फोय X. 18 : 17. 1 : स्फोयाः। उष्मसहिताः।

स्फोदन VI. 34 : 199. 5.

स्फोन्नेटक VII. 7 : 211. 12.

स्फोपनाम XIII. 1 : 119. 9 : सह उपनाम्ना। समीपे ऽन्यः अत्यन्तनाम तदुपनाम। तेन सह स्फोपनामा। ननु स्फोपनाम्न इति भवितव्यं डाबुभाभ्यामन्यतरस्यामिति (Pāṇ. IV. 1. 13), the remaining is too corrupt to be cited.

स्फोपयाम XXII. 14 : 136. 14; XXV. 34 : 269. 13 : accomp. by the formula उपयामगृहीतो ऽसि।

स्फोपवसथ XX. 25 : 55. 4; XXIV. 34 : 220. 12.

स्फोपश्रय VII. 2 : 202. 6, 7; VIII. 10 : 247. 8 : उपश्रयमूर्ध्वपात्रम्।

स्फोमक्रयण masc. VI. 15 : 172. 19 : क्रीयते स्फोमो यैस्ते।

स्फोमसव XVIII. 5 : 346. 15.

स्फोमातिपवित XIII. 25 : 135. 8, 9; XVII. 34 : 312. 9; XVII. 35 : 313. 12; XVII. 36 : 314. 15.

स्कन्ध्या X. 27 : 26. 5 : स्कन्ध्याः संघातरूपा सहवर्तिन्यः; X. 32 : 29. 15 (the ten skandhyās are here enumerated) passim in praśna X; XVII. 24 : 303. 11; XVII. 25 : 304. 12; XVII. 26 : 305. 9.

स्करण nom. act. to स्कृणुते XVII. 48 : 328. 14.

स्कु c. परि XVIII. 15 : 359. 11 sqq.

स्कुनि XXIV. 1 : 185. 16. As an example the commentators cite : निवेशनः संगमनो वसून् (T.S. IV. 2. 5. *m*) Veṅk.; त्वमग्ने द्युभिः (T.S. IV. 1. 2. *w*) Viv.

स्कृ c. परि-उप XX. 24 : 54. 5; XXIV. 33 : 220. 8, cp. पर्युपस्कारम्।

स्कोकीय IV. 7 : 119. 20 against स्कोक्य XXIV. 37 : 223. 16.

स्कोचभक्ति XXV. 21 : 252. 12, 13; 253. 10.

स्कपतिसव XVIII. 3 : 345. 6, name of an ekāha.

स्कगिमतः VIII. 9 : 246. 8 : स्कूलप्रदेशेन।

स्का c. वि-आ caus. IX. 7 : 274. 15 : अथास्य प्रादेशेन दिशो व्यास्कापयति।

महावीरस्य प्रादेशेन दिशो व्यास्थापयति दिक्षु प्रादेशं करोतीत्यर्थः but अस्य refers rather to the yajamāna, or it is altogether superfluous, cp. Āp. XV. 7. 6.

c. परि-निस् caus. 'to finish' XX. 4 : 12. 5; XX. 8 : 21. 1; XX. 10 : 23. 2 and often in Dvaidha and Karmānta.

स्याल्यमचम् dvandva XXV. 4 : 232. 1 : स्याल्यश्यामचाणि च।

स्रिति XVI. 6 : 252. 10; 253. 8; XVI. 16 : 263. 7 in the expression नैतदाद्रियेतेति स्रितिः।

स्रूदन् XXVIII. 9 : 359. 4.

स्फ्यप्रकार XX. 25 : 55. 9.

स्फ्यविधन VII. 9 : 215. 6; XXI. 14 : 94. 5, 7; XXV. 19 : 250. 6 : स्फ्यविधनान्। बहुवचननिर्देशात्यरशुपर्श्वोरपि ग्रहणम् cp. T.S. III. 2. 4;—XIV. 8 : 166. 9 : उक्तꣳ स्फ्यविधनानामुपस्थानम् (T.S. III. 2. 4. *a*, *b*) see Baudh. VIII. 9-10 : 215. 5-10.

स्मयश् II. 5 : 40. 1.

स्यन्द् c. अभि-वि caus. IX. 4 : 270. 9 : उपरि सिञ्चति; X. 8 : 7. 16; XIV. 27; 197. 14 sqq.

स्राव subst.? XV. 8 : 213. 9.

सुगादापन III. 28 : 101. 6 : सुगादापनेन घृतवतीमित्यनेन।

सुचोपधान XXI. 25 : 114. 1, see crit. note.

सुधा XIV. 7 : 163. 3, 12; 164. 3, 12 : सुधाम्। अवशिष्टम्; XIV. 9 : 167. 2 : सुधाम्। सन्नग्नेयम्।

सुप्रधान II. 3 : 37. 2. Veṅkateśvara, who reads प्रधाना instead of सुप्रधाना and सप्रधाना instead of असुप्रधाना, comments: तेषां दक्षिणाकाले परिगणनाभावादुक्तदक्षिणातो न्यदद्यात्। तत्र कियदेयमित्यतु आह। प्रधानाः। प्रधानशब्दस्य नपुंसकत्वात् लिङ्गव्यत्ययः छान्दसः। सर्वे अभिगरादयः प्रधानभूताः। तथा च प्रधानस्य सदस्यस्य या दक्षिणा सा दक्षिणा देयेत्यर्थः। सप्रधाना इत्येके। प्रधानेन सह वर्तन्त इति। सप्रधानाः सदस्यः प्रधानभूतः। अभिगरादयस्तदपेक्षया उपसर्जनीभूताः। तथा च द्वितीयतृतीय-चतुर्थपर्यायेतरगणदेयमित्यर्थः।

सुयमाहृणा X. 28 : 27. 7 and passim in praśna X : सुयंहिरां शर्कराम्; XXX. 7 : 399. 13.

सुयमाहृणीय X. 24 : 23. 8 : सुयमाहृणीयꣳ शङ्कुमुद्धृत्य मानकाले मध्ये निहितं शङ्कुमपनीय।

सुयमृतुयाज adj. XVI. 5 : 250. 9; XXVI. 13 : 291. 11 : 'where the ṛtuyājas are offered by the participants themselves.'

सुयंचिति X. 20 : 18. 12; X. 37 : 34. 18, etc. : T.S. V. 7. 8. 1.

स्वयम् in स्वयंभूर्त, स्वयंमथित, स्वयमवपन्न, स्वयंकृत, स्वयंदिन XII. 6 : 92. 12—15, according to the Viv. does not mean : 'by itself' but 'by himself' : यजमानेन चात्मनैव।

स्वयंपाप XIII. 13 : 127. 16; XXVI. 5 : 277. 10 : स्वयमकार्यकारी।

स्वरथ XI. 6 : 73. 12; XII. 16 : 110. 5; XIV. 17 : 183. 4; XV. 14 : 219. 1; XV. 24 : 227. 13; 218. 13.

स्वरश्मनम् dvandva IV. 4 : 113. 6, 7; XX. 26 : 59. 12; XX. 27 : 62. 1; XXI. 18 : 103. 3.

स्वरश्मास dvandva plur. XI. 4 : 69. 1.

स्वर्वन्न IV. 4 : 113. 21 and passim through the whole text : स्वर्वन्नं यूपमुत्सृजति। स्वर्वन्नमिति यावत्कृत्वा यूपं विसृजति। एतस्मादेव गम्यते ऽन्नप्रभृत्यैतस्मान्न मुञ्चतीति and elsewhere : स्वर्वन्नम्। स्वरोरवगूहनान्नम्।

स्वाकृष्ण IX. 4 : 270. 9; X. 8 : 7. 16.

स्विद् particle XXIV. 33 : 220. 1.

स्विद् c. उत् VIII. 21 : 262. 8 : उत्स्विद्य सोदकं कृत्वा तापयित्वा।

स्विष्टकृच्चतुर्थ adj., fem. ०र्थी XXIV. 33 : 219. 10; XXVIII. 5 : 353. 4.

स्विष्टवन् XIII. 43 : 150. 12, containing the word स्विष्ट।

ह।

हंसमुखप्रसेचन XX. 16 : 34. 4.

हंसमुखी XXX. 10 : 404. 10, 12; XXX. 20 : 413. 6, 10, a particular iṣṭakā.

हतमनस् XXVI. 5 : 277. 10 : निरुत्साहः।

हन् c. उत्-आ XXI. 22 : 110. 4.

c. अभि-वि XI. 10 : 79. 4; XVI. 20 : 266. 14; XVII. 39 : 318. 10; XVIII. 18 : 365. 5; the Viv. of the first passage, विमिताभ्यां मण्डपाभ्यामभिविघ्नन्ति। परस्पराभिमुखौ (viz. आजिहतः and मारुतान्) द्वाभ्यां परिश्रयन्ति।

हरिशुक XVIII. 46 : 402. 13.

हविरुक्त XXII. 2 : 119. 7 : हविः शब्दोक्तम् Ms.

हविष्पथ XXV. 20 : 251. 1.

हविःपेषी I. 7 : 11. 1; XII. 1 : 85. 7.

हविःसंस्कारी XXIV. 25 : 210. 15, see crit. note.

हस्तेडा I. 20 : 30. 15 : हस्तशब्दात्पाचीमपाकरोति Sāy

उल्योड XX. 16 : 34. 3.
ढालेय II. 3 : 36. 8 : ढालिकाः; probably it is a proper name, cp. Kāty. X. 21. 2 and वालेय।
तिरण्मुख VIII. 6 : 241. 13; XI. 6 : 73. 10; XII. 7 : 96. 2 : तिरण्मुखं...ददाति। तिरण्मं पूर्वं दत्त्वा।
त्र c. परि XXI. 15 : 98. 8; XXI. 25 : 115. 4; XXII. 12 : 134. 12; XXII. 14 : 137. 13.
c. प्रति XXIV. 31 : 217. 6.
त्रत XXIV. 4 : 187. 14, a kind of pākayajña : त्रतः। यद्यूयते विवाहादि Viv.; केवलं ह्रयते यस्मिन्स त्रतः। होममात्रात्मकः कर्मविशेष इत्यर्थः Veṅk.
त्रु c. उप-चति IV. 7 : 119. 17; IV. 8 : 122. 14; VII. 4 : 204. 4; VII. 5 : 205. 19; VIII. 9 : 245. 18; XXVI. 7 : 280. 13.
c. वि-अव (obj. ऋणानि) XXIV. 12 : 195. 10 : दद्यात्।
c. उत्-आ desid. XXIV. 36 : 223. 1.
c. अनु-वि-आ IX. 18 : 293. 12, 13.
c. उप-वि-आ II. 6 : 41. 10; cp. उपव्याहरण।
c. अनु-परि XXI. 25 : 114. 11.
c. प्रति-परि XX. 30 : 65. 10, 11.
c. वि XV. 7 : 242. 3 : विच्छतः, denoting a quality of the ātreya.
c. सम् (not caus.) XXIV. 21 : 206. 4, with obj. स्रोमानि।
दैमवत XIV. 29 : 202. 1.
द्रोट्टतः XIV. 4 : 158. 1 : द्रोट्टतः। अखेषु।
द्रोचाः XXI. 22 : 110. 12, equivalent to द्रोचकाः।

CORRECTIONS AND ADDITIONS.

I. 18 : 27. 2 read द्वितीयमवदानानि ।

I. 18 : 27. 6 and I. 20 : 30. 15 r. निघ्रेण instead of जिघ्रेण ।

II. 3 : 36. 9 r. probably with Tr. ०पारक्षेत्र० instead of ०परक्षेत्र० ।

II. 5 : 39. 11 r. with Tr. शृदाकुनि instead of ०खुनि ।

II. 6 : 42. 15 r. या ते अग्न instead of या न अग्न ।

II. 7 : 43. 12 r. प्रत्यागच्छेत्ते instead of प्रत्यग० ।

II. 7 : 44. 3 r. सर्वं instead of सर्व ।

II. 7 : 44. 7 r. here and everywhere in Vol. I. नानाहत्य instead of ०हत्तीय ।

II. 7 : 45. 4 better perhaps with Tr. कामदुघा अवरुन्धे ।

II. 10 : 49. 10 Tr. reads : हङ्तान्माभुरन्योवपद्यतां ।

II. 10 : 50. 13 r. इत्यं च instead of इत्यं थ ।

II. 14 : 57. 5 r. चिष्टुभी instead of चिष्टुभी ।

III. 1 : 62. 1 r. ब्रह्मौदनश्च instead of ब्र० ।

III. 3 : 71. 10 r. संतिष्ठते पुनराधेयमिति न्वृद्धिपुन० ।

III. 3 : 71. 12 r. with Y and Tr. हतीयमादधान instead of हतीय आधान ।

III. 3 : 71. 17 r. वियन्तु instead of वि० ।

III. 12 : 83. 4 r. विश्रस्र instead of विश्रस्य ।

III. 24 : 96. 7 r. with Tr. ०स्तम्बयजुषि ह्रियमाण instead of ०यजुष्याह्रिय० ।

III. 27 : 99. 9–10. I now prefer to read this passage, with Tr. and C[1] in the following manner : स आहवनीयं प्रेक्षमाण आस्ते प्रणीता वोभयं वान्तरेण नेति वेति वा वीक्षते, cp. the Vienna Oriental Journal XXIII. 67.

III. 30 : 104. 6, 10 r. करणमसि instead of करणामसि ।

III. 30 : 105. 1 r. प्राङाहत्त instead of ०हत ।

III. 30 : 105. 13 ; instead of इत्येतयैव Tr. reads इत्येत एवेत्वा जपा ; r. perhaps इत्येते न्वेव जपा ।

IV. 1 : 107. 13 here and each time आहैहि is to be corrected into आह एहि (i.e. आह एहि)) ; the MSS. read either thus or आहैहि ।

IV. 1 : 108. 12 r. क्षत्रावाहयत्या वा हारयत्योच्च ।

IV. 4 : 112. 19 r. प्रोह्यो० instead of प्रह्यो० ।

IV. 5 : 115. 18, correct the interpunction : संदधाति ' धर्षा मानुषानिति नि० ।

IV. 6 : 118. 7 ; instead of उदकमण्डलुमुत्याप्य Tr. reads उदकमण्डलुमुदाप्य, which perhaps is preferable. The Viv. : ग्राहयित्वा ।

IV. 9 : 123. 7 r. वनिष्ठुमिति पाठ्याꣳ instead of वनिष्ठुमितीडपाठ्याꣳ ।

V. 1 : 129. 5 r. पिष्टानि instead of प्रष्टानि ।

V. 2 : 129. 18 r. ०विर्हि० instead of ०वर्हि० ।

V. 2 : 130. 12 r. मारुताद्य instead of मारताद्य ।

V. 5 : 133. 12 r. ०मिध्म० instead of ०मिध्य० ।

V. 12 : 145. 10 r. प्रदक्षिण० instead of प्रदक्षिण० ।

VI. 6 : 163. 4 ; instead of स यद्य ह्यामेध्य० Tr. and some of the other MSS. read स यद्यह्यामेध्य०, which reading is preferable. The same correction is to be made VII. 8 : 214. 1 ; VII. 13 : 220. 9 ; cp. XIV. 3 : 155. 11 ; XIV. 7 : 163. 5, 15 ; 164. 6 ; XIV. 27 : 199. 3 ; XIX. 4 : 421. 17 and my remark in the Vienna Oriental Journal XXIII, 68.

VI. 11 : 168. 5 r. वषट्कृत० instead of वग्र० ।

VI. 12 : 169. 16 r. निक्रामति instead of निष्क्रामति ।

VII. 18 : 176. 18 r. चतुर्होता० instead of च तुर्होता० ।

VI. 20 : 178. 20 r. ०धिश्रयेच्चु० instead of ०धिश्रयैच्चु० ।

VI. 20 : 179. 2 r. पूर्व instead of पूर्व ।

VI. 21 : 181. 4 r. आपरा० instead of अपरा० ।

VI. 26 : 187. 11 r. प्राक्प्रो instead of प्रक्प्रो ।

VI. 27 : 190. 11 r. ०तस्योदीचीं instead of ०तस्योदीं ।

VI. 29 : 193. 14 r. उदक्स्रꣳस्नाया instead of ०स्नाया ।

VII. 8 : 212. 16. Tr. also instead of धुन्वानः reads धुवानः, which might be better, cp. XIV. 5 : 161. 2 ; XV. 29 : 233. 17.

VII. 12 : 218. note १ r. ' without *r* ' instead of ' without *y*.'

VII. 14 : 223. 8 r. द्विर्जुहोति instead of द्विजु० ।

VIII. 17 : 258. 12 r. probably ०याꣳषोमान्, instead of ०याꣳसोमान्, cp. Index of words *in voce*.

VIII. 22 : 264. 4 r. धात्र एव instead of धात्रे ।

IX. 5 : 271. 18 r. निवपति instead of निपवति ।

IX. 5 : 272. 17 r. परि० instead of पर० ।

IX. 11 : 280. 18 r. probably तथान्नराञ्जनं instead of तथैवाञ्जनं ।

IX. 11 : 281. 2 r. probably नथैवान्तरात्मनं instead of नथैवात्मनं ।

IX. 20 : 298. 1 probably विप्रुषिते is preferable to विप्रोषिते, see Index of words *in voce* प्रुष् ।

X. 22 : 20. 8 r. तन्नः instead of तन्न ।

X. 32 : 30. 2–3 r. देवानामग्रेर्या० ।

XI. 5 : 70. 12 r. द्विरभिधारय० instead of द्विरभिधारय० ।

XII. 8 : 96. 10 r. षोडशतय instead of षोडशतर्य ।

XII. 12 : 103 11 r. षट्चि० instead of षटचि० ।

XII. 13 : 104. 4 r. ०न्वारभे instead of ०न्व ।

XIII. 1 : 120. 6. As all the MSS. have दृहीर्ष्वाष्ठाताः I now believe this to be the correct reading; the acc. on *-īs* occurs elsewhere also as nomin. : दर्भमयीः III. 1 : 69. 14; पराचीः X. 11 : 10. 7; ०सारिणीः XV. 5 : 120. 2; नावतीः XXIV. 10 : 194. 4; ०मावीः XXIV. 25 : 210. 4.

XIII. 1 : 120. 6. As the plurality of the MSS. reads दृनीन्वा दृमा (or दृनीन्विमा) it is possible that we ought to read दृनीन्वा दृमा *i.e.* दृनि । दृत् । नु । वै । दृमाः ।; the same is to be observed XIV. 4 : 157. 15; 158. 2; XVII. 9 : 290. 5, cp. also XXIII. 4 : 154. 17; XXIV. 37 : 224. 8; XXIV. 39 : 226. 2; XXVIII. 9 : 360. 2; but X. 21 : 19. 15 all the MSS. have दृनिन्वा, without दृत् ।

XIV. 4 : 158. 2 r. एकाद्दयाजिनो instead of एकयाजिनो ।

XIV. 12 : 173. 9 r. रुद्रास्त्वा instead of रुदास्त्वा ।

XIV. 13 : 176. note ४, r. 'exc.' instead of 'etc.'

XIV. 15 : 180. 11 r. ०नयैको instead of ०नयैका ।

XIV. 18 : 184. 1. I propose to read अर्वाचो instead of अर्वाचो, this word belonging syntactically to राष्ट्रभृतो ।

XIV. 20 : 187. 4 r. ऽग्रवो० instead of ऽग्रवो० ।

XIV. 20 : 187. 15 r. ऽतिक्रामाणा० instead of ऽतिक्रमाणा० ।

XIV. 27 : 200. 1 r. एतदवभृथ उवैवैष[१] भवति (instead of उ[१] वैवैष[१]), *i.e.* उ । एव । एष ।; we have here the same sandhi, which sporadically occurs in the Taitt. Saṃhitā and the Taitt. Brāhmaṇa, cp. Taitt. prātiśākhya IX. 16; to the examples cited by Whitney (स उवेक० IV. 3. 3. 2; अदन्युवेवा० II. 3. 7. 4; न वा उवेतन्थियसे IV. 6. 9. 4) may be added स उवेवेन्द्रः T.Br. 1. 2. 2. 5. The same sandhi is found in Baudhāyana in the following passages : XVI. 20 : 266. 6, 11; XVI. 33 :

279. 1, 6; XVI. 34 . 279. 13; XVI. 35 : 281. 3; XVI. 36 : 281. 6; XVII. 23 : 303. 3; XVII. 60 : 340. 16. This sandhi is not uncommon in the Kāṇva-recension of the Śatapathabrāhmaṇa.

XV. 15 : 220. 5 r. षड्० instead of षड्०।

XV. 22 : 226. 5 r. सुवर्णमयै०।

XV. 30 : 236. 1 r. विश्रसते० instead of विश्रसते०; *ib.* note २ ०दत्तं instead of ०वत्तं।

XVI. 6 : 256. 5 r. यद्दषद्वारपथो instead of ०पन्थो।

XVII. 1 : 283. 3 r. एकधनान्दीक्षते।

XVII. 18 : 298. 8 r. probably दꣳश्रवीर्या० instead of दꣳष्ट्रवीर्या०।

XVII. 19 : 299 note ४ r. तदियु० instead of तदिपु०।

XVII. 24 : 303. 8 r. मुष्टिनो ऽनुप्रकारं instead of मुष्टिनो ऽनु प्रकारं।

XVII. 40 : 320. 6 r. द्रमं instead of द्रमां।

XVII. 42 : 323. 17 r. रधाम instead of राधाम।

XVII. 45 : 326. 14 r. नाभिर्गौर्भिर्य० instead of नाभिर्गो०।

XVII. 61 : 341. 1 r. पौर्णमास्यै instead of पौर्णयास्यै।

XVIII. 12 : 356. 11 r. विश्वेषां।

XVIII. 15 : 360. 1 r. ऽतिग्रेदुः instead of ऽतिसेदुः।

XVIII. 20 : 366 note ६ r. स्थूरि० instead of स्थरि०।

XVIII. 24 : 372. 3; on किंकरावताना cp. Index of words *in voce.*

XVIII. 25 : 372. 11 r. दीक्षितावकीर्णा instead of ०क्रीर्णा।

XVIII. 29 : 378. 1 r. प्रजापतेरनुरूपत्वाय instead of ०त्याय।

XVIII. 33 : 382. 14 r. तदंथ instead of तदंय।

XVIII. 38 : 389. 2 r. तन्नो नामनो instead of न नो नामानि।

XVIII. 46 : 402. 8 r. probably स्थिरण्यया instead of स्थिरण्यया।

XVIII. 46 : 403. 2 r. जयन्त्या च instead of जयन्त्याश्च।

XVIII. 48 : 406. 8 correct the interpunction : ०चचते चतुष्टोमे राज्ञि०।

XVIII. 50 : 408. 16 r. probably with L. ०संचरी instead of ०संचारी, cp. Index of words *in voce.*

XVIII. 50 : 409. 18 r. ०वभ्रुथेन instead of ०वभ्रुतेन।

XVIII. 52 : 413. 1 r. सर्वासामेव।

XIX. 5 : 424. 6, the nomin. एकविꣳशतिर्दक्षिणा ददाति is found in the Brāhmaṇa also : T.Br. III. 12. 5. 7.

XIX. 9 : 430. 8 r. चेदहीने instead of चेद्यहीने।

XIX. 10 : 434. 4 r. लोकंपृणयैव instead of लोकं पृण०।

XX. 6 : 16. 13 r. परिग्रयो॰ instead of परिग्रयो॰।

XX. 18 : 39. 9 r. ॰न्वारभेद्यामिति।

XXIII. 7 : 158. 9 r. सप्तस्वापयेदेवांथ।

XXVI. 10 : 286. 13 r. चतुरुत्तरोय।

प्रवरे ४१ : 450. 3 r जीवनयः।

प्रवरे ४२ : 453. 1 r. निभ्रुवाः।

प्रवरे ४८ : 462. 6 r. पौष्कर॰।

प्रवरे ५४ : 466 note ७, r. "is the better reading."

BIBLIOGRAPHICAL APPENDIX.

Now that this edition of the Baudhāyana-śrautasūtra is complete, it may be of some use to students of Vaidic literature, to add, at the suggestion of Mr. J. van Manen, General Secretary to the Asiatic Society of Bengal, a complete bibliography of the texts belonging to the Black Yajurveda, of which our Sūtra forms a part, as far as these texts are extant, either in print or in manuscript.

It would be logic to commence with the *oldest* texts. But, as no conclusive investigations have yet been made regarding the chronological sequence of the majority of these texts, it will, for the present, be advisable to treat of them in alphabetic order.

1. The *Kaṭha* texts. Of this group two Saṃhitās are known, that of the Kapiṣṭhalakaṭhas and that of the Cārāyaṇīya- or Caraka-kaṭhas.

(*a*) The *Kapiṣṭhalakaṭhas*. We know only of their Saṃhitā, of which a large fragment is preserved at the Benares Government Library. This Saṃhitā is very nearly related to the Kāṭhaka as printed by L. von Schroeder (see under *b*). The two Saṃhitās, differ, first, in many minor points, and secondly in their division, the Kapiṣṭhalasaṃhitā being divided into Aṣṭakas, each Aṣṭaka containing eight Adhyāyas. It is a task for the future to examine the relation of this Saṃhitā to the Kāṭhaka.

(*b*) The *Caraka-* or *Cārāyaṇīya-kaṭhas*. Their Saṃhitā is the one which has been published by L. von Schroeder in three volumes: Kāṭhakam, die Saṃhitā der Kaṭha-çākhā (Leipsic, Brockhaus, 1900, 1909, 1910). To this text R. Simon composed a very useful Index Verborum (Leipsic, Brockhaus, 1912). But the Kāṭhaka must once have contained much more than is handed down to us; there must have existed a Brāhmaṇa and an Āraṇyaka. Of this Brāhmaṇa only some fragments are known at present Cp. my paper: "Brāhmaṇa- en Sūtra-aanwinsten" in Versl. en Meded. der Kon. Akad. v. Wet., Afd. Lett., Ve R., IVe deel, page 467 ff. Of the Āraṇyaka, von Schroeder himself has published many fragments in his paper: "Die Tübinger Kaṭha Hss." in Sitz. Ber. der Kais. Ak. der Wiss., Wien, Phil. hist. Kl., Band CXXXVII (1898). From the Sūtras of the Kaṭhas the Yajñasūtra (or Vaitānika- or Śrauta-sūtra) seems to have perished (perhaps somewhere in Kaśmīr copies still

may be extant); only an extensive fragment of the Paribhāṣā sūtra and of the Śulba-sūtra are known to me; the Gṛhya-sūtra, however, is preserved and is actually being printed at Lahore with extracts from three commentaries. This Gṛhya-sūtra presupposes a special collection of Mantras, a kind of Mantrasaṃhitā, in which the Mantras were handed down with their accents, cp. the above-mentioned paper "Brāhmaṇa-en Sūtra-aanwinsten," page 465 ff.; as a whole this text seems to have perished.

2. The *Maitrāyaṇīyas or Mānavamaitrāyaṇīyas*. Their Saṃhitā has been published by L. von Schroeder in four parts: Maitrāyaṇī Saṃhitā, Brockhaus, Leipsic, 1881, 1883, 1885, 1886. But this śākhā must equally have possessed an Āraṇyaka, which has been lost. The Sūtra has partly been edited by F. Knauer: "Das Mānavaśrautasūtra," St. Petersburg, 1900, 1901, 1903, giving Books I—V. After the lamented death of Knauer the task undertaken by him has been taken up by Miss Dr. J. van Gelder, who published the Cayanapraśna ("Opbouw van het hoogaltaar naar de overlevering der Mānavas," printed by Kreysing. Leipsic, 1921). The Gṛhyasūtra of the Mānavas has equally been published by Knauer (St. Petersburg, 1897). Whether the Vārāhagṛhyasūtra (edited by R. Sama Sastry as No. XVIII of the Gaekwad's Oriental Series, Central Library, Baroda, 1921) presupposes *our* Maitrāyaṇī-saṃhitā (the Vārāhas constituting in this case a caraṇa), or another Saṃhitā slightly differing from the one published by von Schroeder (the Vārāhas constituting in this case a śākhā), is for the moment undecided. According to the introduction to this text the Śrautasūtra of these Vārāhas has also been found. It is to be hoped that it may also be made publici juris.

3. The *Taittirīyas*. Their Saṃhitā appeared in the Bibliotheca Indica under the title: The Saṃhitā of the Black Yajurveda with the commentary of Mādhavācārya (ed. Roër and Cowell, Calcutta, 1860-1899) in five volumes. Their Brāhmaṇa is contained in the same collection of edita (the Taittirīyabrāhmaṇa of the Black Yajurveda, Calcutta, 1859 etc.) in three volumes, as also their Āraṇyaka (Calcutta, 1872). Saṃhitā and Brāhmaṇa were also published at Poona and Mysore with the commentary of Bhaṭṭa Bhāskaramiśra. The best critical edition of the Saṃhitā is that of A. Weber (published as Volumes XI and XII of the Indische Studien, Brockhaus, Leipsic, 1871, 1872). Since 1914 we possess a translation with ample introduction by A. B. Keith: "The Veda of the Black Yajus school entitled Taittirīyasaṃhitā" (Cambridge Mass., 1914) in two volumes.

According to Mahādeva in his introduction to the Vaijay-

anti (i.e. an edition of the text of Hiraṇyakeśi-śrautasūtra with commentary) the Taittirīyas are divided into six schools (caraṇas), that of (*a*) the Baudhāyanīyas, (*b*) the Bhāradvājins, (*c*) the Āpastambins, (*d*) the Hairaṇyakeśas, (*e*) the Vādhūlas and (*f*) the Vaikhānasas.

(*a*) Of *Baudhāyana* the Śrautasūtra is known, now printed; the Gṛhyasūtra lies before us in two editions both uncritical and calling for better work: (1) Baudhāyana-smārtasūtra (containing the Gṛhya-, the Pitṛmedha-, the Pravara- and the Dharma-sūtra), Madras, 1905, in Grantha, (2) Baudhāyana-gṛhyasūtra, Mysore, 1904 (no. 32 of the Government Oriental Library Series). The Pitṛmedha-sūtra of Baudhāyana has appeared separately in a work: The Pitṛmedhasūtras of Baudhāyana, Hiraṇyakeśin, Gautama, by W. Caland (Abh f. d. Kunde des Morgenl. X. Band, Leipsic, Brockhaus, 1896), whilst under the title: "Bijdrage tot de Kennis van het hindoesche doodenritueel" Miss Dr. Raabe published the second and third praśna of this text (Leiden, Brill, 1911). From the Gṛhyasūtra selections were published and translated by Dr. P. Harting, Valkhoff, Amersfoort, 1922. The Dharmasūtra was published twice by A. Hultzsch: Abh. f. d. Kunde des Morgenl. VIII. Band, Leipsic, 1884 and ib. XVI. Band, Leipsic, 1922 (Brockhaus). It is contained also in the Government Oriental Library Series of Mysore with the commentary of Govindasvāmin, Mysore, 1907. An excellent translation was given by G. Bühler in Sacred Books of the East, Volume XIV, Oxford, Clarendon Press, 1882. Of the minor texts which help us to understand Baudhāyana there may be mentioned here the Śrautapadārthanirvacanam, Benares, Samvat 1944, and Veṅkaṭeśa's Sanirṇayaprayogamālā in three parts, Bombay, Śāka 1808.

(*b*) *Bhāradvāja's* Śrautasūtra is extant in Europe (a large fragment only) in a Munich and a Berlin ms.; whether complete mss. are extant in India is unknown to me. The Bhāradvāja-gṛhyasūtra has been published by Miss Dr. H. Salomons: Het hindoesche huisritueel volgens de School van Bhāradvāja, Leiden, Brill, 1913.

(*c*) The *Āpastamba*-śrautasūtra is known from the excellent edition by R. Garbe in the Bibliotheca Indica, 1882-1902, with the commentary of Rudradatta for the first two volumes. The first seven books have been translated into German by me and are printed at Göttingen, Vandenhoeck and Ruprecht, 1921. The second volume, comprising the translation of Books VIII—XV, is in the press, to appear at Amsterdam; the last volume is nearly ready for printing.

M. Winternitz published in 1887 the Āpastambīya Gṛhya-sūtra with extracts from the commentaries of Haradatta and Sudarśanārya (Vienna, Holder) ; it was translated by Oldenberg in Sacred Books of the East, Volume XXX. This Sūtra presupposes a collection of Mantras, the Mantrapāṭha, which was edited by M. Winternitz : The Mantrapāṭha or the Prayer Book of the Āpastambins, Oxford, Clarendon Press, 1897. The Dharmasūtra has been published by G. Bühler : "Aphorisms on the Sacred Law of the Hindus by Āpastamba," Benares, Government Central Book Depot, 1892, and translated by the same scholar in Volume II of the Sacred Books of the East (1879).

(*d*) As to the texts of *Hiraṇyakeśin*, the complete corpus of the ritus according to this school is accessible, partly in ms., partly in print. The Śrautasūtra is known from an excellent ms. at Munich, whilst the first ten praśnas are printed, together with the commentary of Mahādeva, called Vaijayantī, in the Ānandāśrama Series, no. 53, 1907. For the Pitṛmedhasūtra, cp. under Baudhāyana. The Gṛhyasūtra has been edited by J. Kirste with extracts from the commentary of Mātṛdatta, Vienna, 1889, Holder. It was translated by Oldenberg in Volume XXX of the Sacred Book of the East. For the Dharmasūtra, which differs but little from that of Āpastamba, Bühler's edition of the Āpastamba-dharmasūtra is to be compared. In the Saṃskāraratnamālā (Ānandāśrama Series, no. 39, 1899) the whole Gṛhya-ritual is incorporated.

(*e*) About the *Vādhūlas*, which according to Mahādeva now follow, two or three years ago nothing was known besides the name and a few quotations in the Vaijayantī. At present a very extensive portion of their Śrautasūtra is known to us as also a Vyākhyā, not only of the Śrauta-, but also of the non-extant Gṛhya-sūtra. See on these texts my two papers in "Acta Orientalia" edid. Societates Orientales Batava Danica Norwegica, Vol. I, page 3 and Vol. II, page 142. In Madras, where these texts were unearthed by the Paṇḍits, a copy of the Smṛti of the Vādhūlas has been discovered.

(*f*) The last place in the list of the Taittirīya-sūtra-kāras is occupied by the *Vaikhānasas*. Their Śrautasūtra was at first known to Europeans from a bad copy at Munich, but we now possess a much better ms. from Madras, which, however, is probably not complete, as the description of the Rājasūya, the Aśvamedha, the Ekāhas Ahīnas and Sattras is wanting. A Vyākhyā of the first ten praśnas of the Śrauta-sūtra by Śrīnivāsadīkṣita is in my possession. The remarkable Gṛhyasūtra together with the Dharmasūtra of the

Vaikhānasīyas has been printed in India at Kumbhakoṇam in 1914. There exists an excellent commentary on this text, composed by Nṛsiṃhāgnicit. To this Gṛhyasūtra the Vaikhānasīyā-saṃhitā, of which the first four praśnas, with accents, are published likewise at Kumbhakoṇam in Grantha, stands in the same relation as the Gṛhyasūtra of Āpastamba to the Mantrapāṭha. A complete or nearly complete text of this remarkable Saṃhitā is preserved in the Government Oriental Library at Mysore.

BAUDHĀYANA ŚRAUTA SŪTRAM.

PROGRESS AND COLLATION STATEMENT FOR LIBRARIANS.

Vol. I.

Fasc. I. (New Series, No. 1067), 1904.
Title, dedication, index, preface, corrigenda, pp. xvi; text, pp. 1–96. [Title page dated 1904.]

Fasc. II. (New Series, No. 1072), 1904
Text, pp. 97–192.

Fasc. III. (New Series, No. 1113), 1905.
Text, pp. 193–298. One page of errata, unnumbered, verso blank.

Vol. II.

Fasc. I. (New Series, No. 1163), 1907.
Title, preface, pp. ii, vi, text, pp. 1–96.
[No heading to text; title page dated 1907.]

Fasc. II. (New Series, No. 1196), 1908.
Index, pp. ii; text, pp. 97–192.
[Index to be bound after preface and before text, p. 1.]

Fasc. III. (New Series, No. 1223), 1910.
Text, pp. 193–288.

Fasc. IV. (New Series, No. 1282), 1911.
Text, pp. 289–384.

Fasc. V. (New Series, No. 1322), 1912.
Text, pp. 385–435; corrigenda on p. 436.

Vol. III.

Fasc. I. (New Series, No. 1379), 1914.
Title, index, preface, pp. xii; text, pp. 1–84.
[Section-heading to text; title page dated 1913.]

Fasc. II. (New Series, No. 1415), 1917.
Text, pp. 85–180.

Fasc. III. (New Series, No. 1428), 1919.
Text, pp. 181–276.

Fasc. IV. (New Series, No. 1445), 1921.
Text, pp. 277–372.

Fasc. V. (New Series, No. 1453, mistakenly printed as 1553), 1923.
Text, pp. 373–468.
[End of text.]

Fasc. VI. (double number). (New Series, No. 1460), 1923.
Indexes, pp. 1–114; Corrections and Additions, pp. 115–120; Bibliographical Appendix, pp. 121–126; Progress and Collation Statement, pp. 127–128.
[End of the work.]

The publication is complete and constitutes work No. 163 issued in the Bibliotheca Indica.

PK 3255 B3 1904 v.3

Baudhayana
The Baudhayana srauta sutra

[redacted]

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY